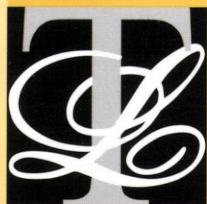

FORRÁS

BÁCS-KISKUN
M E G Y E I
ÖNKORMÁNYZAT

KÖZLEMÉNYEK

LEVÉLTÁRA

**Pártállam
és
nemzetiségek
(1950–1973)**

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK
VI.

Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára

PÁRTÁLLAM ÉS NEMZETISÉGEK
(1950–1973)

Összeállította, jegyzetekkel ellátta
és a bevezető tanulmányt írta:
Tóth Ágnes

Kecskemét, 2003

A kutatást az Országos Tudományos Kutatási Alap támogatta.

Megjelent a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

a Nemzeti Kulturális Alapprogram

és a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat

támogatásával.

Szerkesztő:
Apró Erzsébet

A mutatót készítette:
Szabó Bence
Mudri Andor

Korrektúra:
Tánczos-Szabó Ágota

Borítóterv:
Zalatnai Pál

Tipográfia:
Mudri Andor

ISSN 1219-8412
ISBN 963 7236 58 9

Kiadja a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára

Felelős kiadó:
Dr. Szabó Attila levéltárigazgató

BEVEZETŐ

Valamennyi közép-európai országban, így Magyarországon is, a második világháborút követően – tekintve, hogy ekkor már évtizedek óta nyilvánvaló volt a Trianont követően kidolgozott kisebbségvédelmi rendszer kudarca – feladatként jelentkezett a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezése, elvi alapokon való újragondolása. Magyarországnak e probléma hosszú távú megoldásához – a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek és a területén élő nemzeti kisebbségek¹ miatt is – elemi érdeke fűződött (volna). A Magyarországon élő nemzeti kisebbségek jogainak törvényi szabályozására azonban egészen az 1993. évi LXXVII. számú törvény megalkotásáig nem került sor. A háborút követő évtizedekben megfogalmazott politikai programokról, párthatározatokról és állásfoglalásokról, az anyanyelvhasználatot, a nemzetiségi oktatást szabályozó rendelkezésekről elmondható, hogy azok nem a súlyuknak megfelelően kezelték e problémát, sokszor az általános megállapítások szintjén mozogtak, nem vették figyelembe az érintettek tényleges kéréseit, követeléseit, érdekeit. Az egységes jogi szabályozás pedig a gyakorlatban kis hatékonysággal és diszkriminatív módon valósult meg.

Az egyes hazai nemzeti kisebbségek érdekérvényesítő képességét egy-egy időszakban nagyban befolyásolta, hogy az ország kül- és belpolitikájában éppen milyen súlyt mondhattak magukénak. Míg például a második világháborút követő fél évtizedben a hazai délszlávok erőteljes politikai szerepvállalását, konkrét hatalmi törekvéseit, gazdasági, kulturális követeléseit – a Szövetséges Ellenőrző Bizottság nyomásának is engedve – a magyar kormányzat kénytelen-kelletlen akceptálta, a németiséget, kollektíve bűnösnek bélyegezve, jogi és gazdasági szankciókkal sújtották.² A hazai szlovákok felé tett gesztusok pedig inkább a Szlovákiában folyamatos jogsérelmet elszenvedő, és sok helyütt fizikai létükben is veszélyeztetett kisebbségi magyarság helyzetének javítását célozták, semmint az itt élők igényeinek figyelembevételét jelezték.

Az 1946–1948 között a nemzetiségi problémák radikális megoldásaként deklarált, és a nagyhatalmak aktív közreműködésével végrehajtott telepítési akciók természetesen nem rendezhették a felgyülemlett feszültségeket, sőt antihumánus, antidemokratikus voltak, büntetőakcióként való végrehajtásuk miatt továbbiakat indukáltak.

¹ Az 1941-es népszámláláskor 475 491-en német, 75 877-en szlovák, 14 142-en román, 5442-en szerb, 37 885-en horvát, 4816-an vend, illetve szlovén anyanyelvűnek vallották magukat. – In.: Az 1941-es népszámlálás. 3/a Anyanyelv, nemzetiség, nyelvismeret. Budapest, 1983.

² A hazai nemzetiségpolitika külpolitikai törekvéseknek és kényszereknek való alárendelését mi sem jelzi jobban, mint hogy ugyanezt a délszláv közösséget a Kommunista Pártok Tájékoztató Irodája határozatát követően a megromlott magyar–jugoszláv viszonyban szintén eszközül használva az 1950-es évek elején számtalan jogsérelmet és törvénytelen séget érte. – Orgoványi István: A déli határsáv 1948 és 1956 között. In: Bács-Kiskun megye múltjából XVII. Kecskemét, 2001. 266–269.

A közép-európai országokban a nemzeti kisebbségek helyzetének elvi alapokon való rendezését tovább nehezítette, hogy a második világháborút lezáró Párizs környéki békeszerződések kisebbségi klauzulák nélkül kötöttek meg, amivel jogalapot teremtettek a nemzetiségi kérdésnek az egyes országok belügyeként történő megjelenítésére. A régió országainak – ugyan eltérő mértékű, időbeli fáziseltolódásokat és nemzeti sajátosságokat is tükröző – szovjetizálása, az érintett országok egymáshoz való viszonyát is meghatározva, alapvetően kijelölte azt a politikai mozgásteret és eszközrendszert, amivel e kérdést „kezelték.”

Magyarországon 1949-re befejeződött az államszervezet, a gazdaság és a társadalom szovjetizálása, kiépült az egypártrendszer, a hierarchikusan felépített tömegpártnak alárendelt államélet dominált, az emberi élet minden szféráját szabályozni kívánó hivatalos ideológia uralkodott, és aktívan működött a társadalmat permanensen ellenőrző és megfélemlítő belügyi hivatali struktúra is. Nem csoda hát, hogy ebben az általános politikai légkörben évtizedekkel a második világháború befejezése után sem formálódott ki átfogó koncepció a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezésére.

Ez természetesen nem jelentette azt, hogy a politikai hatalom egyáltalán nem foglalkozott a nemzetiségek problémájával. Az 1950-es években, ha nem is a nemzetiségek igényeinek figyelembevételével, és ha nem is kellő számban, de kezdett kiépülni a szerb, horvát, román, szlovén iskolai és közművelődési hálózat. S bár nem önálló civil szervezetként, és korlátozott jogokkal, de megkezdhették munkájukat a nemzetiségi szövetségek is, amelyek erős állami ellenőrzéssel, de némiképp mégiscsak terepet biztosítottak a nemzetiségi önszerveződésnek.³ Természetesen a nemzetiségi intézményhálózatnak – mint a társadalom egyéb struktúráinak, intézményeinek is – folyamatosan követnie kellett a változó ideológiai elgondolásokat, hatalmi törekvéseket.

Magyarországon a politikai hatalom az 1940-es évek végétől az 1970-es évek elejéig az ún. automatizmusban látta a nemzetiségi kérdés megoldását. Eszerint: nincsen külön nemzetiségi kérdés, pontosabban az az osztályellentétek megszűntével, az egyes nemzetiségeknek a többségi nemzet tagjaival azonos jogok biztosítása révén automatikusan megszűnik. Ez az ideológia nemcsak azért volt káros, mert a rá való hivatkozással az egyes nemzetiségek

³ Más volt a helyzet a magyarországi német kisebbség tekintetében. A háború ebből csaknem félmillió létszámú kisebbség a kitelepítésekkel, a háború alatti önkéntes áttelepülésekkel, 200-220 ezerrel csökkent. Számukra a jogfosztó intézkedéseket a 84/1950. számú minisztertanácsi rendelet hatálytalanította, kimondva: „Az áttelepítés hatálya alá eső mindazok a személyek, akik nem telepítettek át, úgyszintén azok, akiknek áttelepítésére sor került ugyan, de a jelen rendelet hatálybalépésekor Magyarországon tartózkodnak ..., magyar állampolgárok és a Magyar Népköztársaságnak a többiekkel minden tekintetben egyenlő jogú polgárai.” A magyarországi német nemzetiségűek számára az állampolgári jogok ismételt biztosítása, a lakóhely megválasztására és a munkavállalásra vonatkozó korlátozások feloldása a magyar társadalomba való újbóli integrálódás feltétele volt. A többi nemzetiséghez viszonyítva késéssel, 1955-ben alakulhatott meg országos szövetségük. Mindössze néhány iskolában, ott is csak néhány tanórában nyílt lehetőségük az 1951–52. évi tanévtől kezdődően az anyanyelvi oktatásra. Csak az 1953-ban elfogadott választójogi törvény rendezte aktív és passzív választójogukat.

részéről megnyilvánuló, az anyanyelvi oktatáshoz, a kulturális jogok biztosításához kapcsolódó igényt el lehetett háritani, de azért is, mert a kisebbségek gyors és minél teljesebb asszimilációjával számolt. Az automatizmus, lényegből következően, az identitásvesztés folyamatát nem lassítani, de gyorsítani igyekezett, hívei 10-15 évben jelölték meg a nemzetiségek teljes asszimilációját, ráadásul mindezt a nemzetiségek érdekeire való hivatkozással.

Ebből az elvből kiindulva érthető annak a törekvésnek a logikája is, miszerint „annál jobb a nemzetiségek és az állam számára, minél kevesebbet beszélünk... róla.”⁴

A jelen kötetben közreadott dokumentumok – szándékunk szerint – több szempontból is e korszak nemzetiségpolitikájának tükröi, bemutatják az itt élő nemzetiségek helyzetét, valamint az országban uralkodó közállapotokat. A központi állami és pártszervek iratainak föltárásakor, illetve a forrásválogatás szempontjainak kialakításakor arra törekedtünk, hogy a dokumentumok a lehető legteljesebben mutassák be egyrészt az állami és pártszervek álláspontját a kérdés kapcsán, másrészt az érintett nemzetiségek és szövetségeik tevékenységét, mozgásterét, és tükrözzék a nemzetiségi intézmények számára, körülményeinek, munkájának változásait, az irányító szakapparátus elgondolásait. A föltárt források lehetőséget adtak arra is, hogy a nemzeti közösségek tagjaival napi kapcsolatban lévő, a hivatali hierarchia alsóbb szintjeit jelentő megyei és járási tanácsok álláspontját, tevékenységét is bemutassuk.

A válogatás időhatárát – talán kissé szokatlan módon – 1950 és 1973 között húztuk meg. Egyrészt azért, mert e korszak kezdetére, mint ahogyan utaltunk is rá, kiépült és megszilárdult Magyarországon az egypártrendszer, annak minden intézményes hátterével, nemzetiségi szempontból pedig lezárultak a második világháborút követő telepítési akciók és migrációs folyamatok, s ekkorra nagyrészt megvalósult a hazai nemzeti kisebbségek jogegyenlősége is.⁵ Másrészt a '70-es évek első fele a tekintetben jelentett cezúrát, hogy az addig hangoztatott automatizmus elvét – elsősorban a szomszédos országokban élő magyarság helyzetének romlása miatt kibontakozó társadalmi nyomás hatására – fölváltotta a nemzetiségek híd szerepének hangoztatása, és egy erre épülő stratégia kialakítása. De ez az év – megítélésünk szerint – határt jelentett azért is, mert ekkor már látható volt az 1968-as párt-határozat gyakorlati eredménytelensége is.

Bár ez a több mint két évtized a hazai nemzetiségpolitika ideológiai indoklása – az automatizmus elvének hangoztatása és alkalmazása – szempontjából tekinthető egy korszaknak, természetesen ezen belül a folyamat – ahogyan azt a dokumentumok is jól tükrözik – nem egységes. Mint ahogyan a korszakon belül is számos stratégiai és taktikai változtatásra került sort, s ahogyan a '60-as évek második felétől a társadalmi, politikai élet más területein is éreztette hatását az általános ideológiai enyhülés, úgy e kérdés kapcsán is tapasztalhatók az engedékenység jelei.

⁴ Fehér István: Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945–1990. Budapest, 1993. 14.

⁵ Lásd a 3. számú jegyzetet.

E korszak nemzetiségpolitikáját és a nemzeti kisebbségek helyzetét az elmúlt évtizedben több dokumentum- és tanulmánykötet mutatta be, de a téma monografikus földolgozása még nem történt meg, számos kérdés tisztázása további kutatásokat igényel. Jelen bevezető keretében, részben az imént említettek, részben terjedelmi korlátok miatt, csupán arra vállalkozunk, hogy a közölt dokumentumok és a korszak folyamatai kapcsán fontosnak ítélt elemekre, nevezetesen: a jogi szabályozásra, a nemzetiségi oktatásra és a nemzetiségi szövetségek tevékenységére, munkájára röviden kitérjünk.

Jogi szabályozás

A magyarországi nemzeti kisebbségek helyzetének második világháborút követő jogi szabályozása több síkon mozgott. A nemzetközi jogi szabályozás – így az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945. június 26-án elfogadott alapokmánya – a kisebbségekhez tartozók jogait egyéni, állampolgári jogokként deklarálta, és magát a problémát marginálisan kezelte.⁶ Az egyes országokkal kötött békeszerződések pedig – az első világháborút követő békeszerződésekkel ellentétben – a nemzetiségi kérdést azon országok belügyének tekintették, amelyekben az adott kisebbség élt.⁷

„A békeszerződések életbe lépése után a szövetséges nagyhatalmak koalíciója felbomlott; Európa politikai, gazdasági, katonai értelemben kettészakadt. Ezután a regionális kisebbségi szerződések létrejöttének lehetőségei de facto tovább szűkültek; eleve csak a nyugati, illetve keleti térfélen belül volt esély a regionális kisebbségvédelemre. Míg azonban a nyugati és keleti térfélen „szimmetrikus” politikai, gazdasági, katonai szerződések jöttek létre, a nemzeti kisebbségi kérdés tekintetében teljessé vált az aszinkronitás.

Európa keleti felén nem született regionális kisebbségvédelmi szabályozás. A hiány ideológiai igazolásául az automatizmus elmélete szolgált, miszerint a nemzetiségi kérdés a szocialista társadalomban mintegy magától megoldódik.”⁸

A békeszerződések hatálybalépése után a közép-európai államok kétoldalú – a barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményekhez kapcsolódóan – kulturális egyezményeket kötöttek egymással. Kulturális egyezmény született Magyarország és a magyarországi nemzeti kisebbségek „anyaországai” között, így Jugoszláviával (1947. október 15.), Romániával (1947. november 25.), a Német Demokratikus Köztársasággal (1950. június 24.) és Csehszlovákiával (1951. november 13.).

⁶ Nemzetközi Szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak. Szerk.: Halmosy Dénes. Budapest, 1985. 19–22.

⁷ „Nemzetközi jogi garanciára azért is szükség lett volna, mert a békekonferencia anélkül döntött a kisebbségekről, hogy egyetlen esetben is megkérdézték volna a nemzetiségi lakosságot: melyik állam keretein belül kíván élni. Ugyanekkor egyik-másik állam képviselője már a békekonferencián kinyilvánította, hogy nem áll szándékában az ENSZ alapokmányában rögzített szabadságjogokat biztosítani a nemzeti kisebbségei számára.” – Föglein Gizella: Nemzetiség vagy kisebbség. Budapest, 2000. 95.

⁸ Föglein, 2000. 96.

A hazai belső szabályozás is az általánosságok szintjén mozgott, és mindig nagy különbség volt a rendeletek által szabályozott és biztosított lehetőségek – anyanyelvi oktatás, közművelődés, önszerveződés – és a gyakorlati végrehajtás, a valóság között.

„Az 1949: XX. törvény, vagyis az alkotmánytörvény volt az a jogszabály, amely a jogalkotás legmagasabb szintjén szabályozta a hazai nemzetiségek helyzetét. Deklarálta, hogy a magyar állampolgárok a törvény előtt egyenlő jogokat élveznek, s bármilyen hátrányos megkülönböztetésüket „nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint” a törvény szigorúan bünteti. Az alkotmány azt is kimondta, hogy „a Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.”⁹

Ezenkívül 1950 és 1973 között számos államigazgatási, közigazgatási, eljárási, munkajogi, oktatási, közművelődési jogszabály, utasítás keletkezett, amelyek a magyarországi nemzeti kisebbségek egyéni és kollektív jogait közvetlenül és pozitívan érintették, de gyakorlati megvalósításukra sok esetben nem került sor.¹⁰

A Büntető Törvénykönyv – az 1961. évi V. törvény – tartalmazta a nemzetiségi egyenjogúság büntetőjogi és polgári jogi védelmét, hiszen kimondta, hogy aki „valamely nép, nemzetiség, felekezet vagy faj, továbbá – szocialista meggyőződésük miatt – egyes csoportok vagy személyek ellen gyűlölet keltésére alkalmas cselekményt követ el, hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”¹¹

Az '50-es évek végétől, a '60-as évek elejétől a személyi kultusz felszámolása, valamint az ideológiai nyitás következtében több politikai deklaráció is született a nemzetiségi kérdés kapcsán (az MDP Központi Vezetősége 1956. május 21-i állásfoglalása, az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. október 7-én, valamint 1968. szeptember 17-én hozott határozata). Bár ezek a szoros értelmében nem tekinthetők jogi értelemben szabályozásnak, az állampárt működési mechanizmusa miatt mégis meghatározó jelentőséggel bírtak.¹²

Ezek egyrészt elutasították a nemzetiségi kérdéssel szemben korábban megnyilvánuló közömbösséget, másrészt azt hangsúlyozták, hogy az nem tartozik a legfontosabb problémák közé. A társadalmi és politikai érdeklődés

⁹ A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Főszerkesztő: Balogh Sándor. Budapest, 2002. 20.

¹⁰ Jó példa erre a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény és a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, amely biztosította az anyanyelvhasználat jogát. Eszerint: „Az eljárás nyelve a magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet. A magyarul nem tudó személy az eljárás egész folyamán mind szóban, mind írásban anyanyelvét használhatja.” Konkrét adataink nem állnak rendelkezésre, hogy egyáltalán hányan kívántak volna ezzel a lehetőséggel élni, és a hatóságok hány embertől tagadták meg ennek lehetőségét. Az azonban mindenképpen jelez valamit, hogy a korszak bírósági anyagait tanulmányozva, még csak elvétve sem bukkanunk nem magyar nyelven lefolytatott eljárásra.

¹¹ Magyar Közlöny, 1961. 97. szám.

¹² Lásd a 47. és a 70. dokumentumot. A két dokumentum részletes összehasonlítását Föglein Gizella: Nemzetiségi politika a Kádár-korszakban című tanulmányában tette meg. – In: Föglein, Budapest, 2000. 79–84.

homlokterébe került a kisebbségi kérdés a szomszédos országokban élő magyarság helyzete miatt is, mert azt a diszkriminatív, aktív és direkt asszimilációs nemzetiségpolitika következtében életkörülményeinek jelentős romlása, az identitásvesztés fenyegette. A magyar kormány, nem utolsó sorban a hazai társadalom elégedetlenségének hatására, kénytelen volt ezekre a politikai törekvésekre reagálni. Mindenekelőtt aktívabb hazai nemzetiségpolitikával, amelynek középpontjába a nemzetiségi oktatás mennyiségi és minőségi mutatóinak megváltoztatását állították.

Nemzetiségi oktatás

Az anyanyelvi oktatás terén felmerült hiányosságok rendezése, a jogos nemzetiségi igények mielőbbi kielégítése érdekében a magyar kormány a második világháborút követően gyorsan és határozottan reagált. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. október 24-i rendelete¹³ lehetővé tette, hogy ott, ahol legalább tíz tanuló szülei kérték, szavazással dönthettek arról, hogy gyermekeiket az általános iskolában anyanyelvükön akarják-e taníttatni, természetesen a magyar nyelvnek, mint tantárgynak a meghagyásával. A nemzetiségi tanítási nyelvű iskola megnyitását engedélyezni kellett, ha a szavazás megtartása után oda legalább húsz, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó tanuló jelentkezett.¹⁴

A szlovák–magyar lakosságcserét és a hazai németek kitelepítését követően nagymértékben megváltozott a vegyes lakosságú falvak etnikai összetétele. Sok esetben az adott településen korábban többséggel, vagy legalábbis meghatározó létszámmal bíró nemzetiségi lakosság számaránya oly drámaian csökkent, hogy a korábbi oktatási rendelkezések szerinti tanulólétszám nem állt rendelkezésre. Ezért 1948 elején a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a korábbi rendelkezéseket úgy módosította, hogy a nemzetiségi oktatást azokon a településeken is be kell vezetni, ahol nincs 15 tanköteles.¹⁵

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya az 1950 márciusában a nemzetiségi oktatás eredményeiről és a további feladatokról készített összefoglalójában önkritikusan szögezi le, hogy a „nemzetiségi oktatás joga a felszabadulást követő esztendőkbén formális volt.” A pozitív jogi szabályozás ellenére, azok gyakorlati végrehajtására szinte semmi nem történt. A nemzetiségi lakosság fél – részben a Horthy-korszakbeli tapasztalatai, részben a háború utáni telepítések miatt – megvallani hovatartozását. Az a körülmény pedig, hogy településhálózata szétszórt, már a korábbi évtizedekben kialakította körükben a kétnyelvűséget. Ehhez járult a korábbi évtizedek gyak-

¹³ 10030/1945. M.E. sz. rendelet. – In: Magyar Közlöny, 1945. 164. szám.

¹⁴ Az 1945-ös szabályozás az addig lényegében háromfokozatú (A, B, C típusú) oktatási rendszert két fokozatúvá tette úgy, hogy a tisztán anyanyelvű nemzetiségi nyelvoktatás lehetőségét erősítette meg. Ekkor azonban már a magyarországi nemzetiségek számára a vegyes tannyelvű iskolák feleltek volna meg inkább. Hátránynak tekinthető az is, hogy e jogszabályok megjelenése idején az 1945–1946-os tanév már elkezdődött, így nem valószínű, hogy kellő előkészítés és szervezés híján egyáltalán bevezetésre kerülhetett az új rendszer. A rendelet számos tisztázatlanságát jelzi az is, hogy a következő év elején ismét sor került a nemzetiségi oktatás szabályozására.

¹⁵ 2100/1948. VKM. számú rendelet. – In: Magyar Közlöny, 1948. 61. szám.

ran változó nemzetiségi iskolapolitikája, amely hatásaként az anyanyelv nem fejlődött, így kis szókinccsel rendelkeznek. Ugyancsak súlyosan befolyásolja a nemzetiségi oktatás minőségét a megfelelő képzettségű tanárok hiánya.

„A nemzetiségek körében alig van pedagógus. Azok a magyar pedagógusok pedig, akik nemzetiségi iskolában tanítanak, nyelvi nehézségekkel küzdenek, és van közöttük szép számban magyar nacionalista. A délszláv iskolákban működő délszláv kiegészítő tanítók között pedig sok a délszláv nacionalista. (...) Szakmailag gyengék, tanítói oklevelük nincs, nyári tanfolyamokon vesznek részt, és évközben vizsgáznak a tanítóképző megfelelő osztályaiból.”¹⁶

A nevelő-oktató munkának nemcsak a személyi, de a tárgyi feltételei sem voltak adottak. A nemzetiségi iskolák 15%-a rossz épületekben volt elhelyezve, hiányos bútorzattal rendelkeztek, s megfelelő tankönyvek és szemléltető eszközök nélkül dolgoztak a pedagógusok.¹⁷

A fentiekből egyértelműen következett, hogy a nemzetiségi iskolák a magyar iskoláknál lényegesen alacsonyabb színvonalúak voltak. Ez már önmagában is visszatartó tényezőként hatott, hiszen egy alsófokú iskola elégtelen volta hosszú távon is befolyásolhatja egy ember életét.

Az 1950-ben tett megállapítások – motiváció hiánya a nemzetiségi lakosság körében, nem megfelelő létszámú és képzettségű pedagógus, jó tankönyvek hiánya, az iskolák rossz állapota – az egyes nemzetiségeknél és az egyes időszakokban változó hangsúllyal ugyan, de mindvégig tartalmi elemei maradtak a beszámolóknak, jelentéseknek. A direkt, ugyanakkor látszólagos cselekvésekben, beiratási akciókban kimerülő tevékenység pedig nem hozott eredményeket.

A minisztérium a pedagógusképzés számbeli és minőségi javítása révén akart eredményeket elérni. Nagy jelentőségük volt a nemzetiségi pedagógusképzés szempontjából a pécsi és a budapesti pedagógiai főiskolák ekkor megnyitott nemzetiségi tanszékeinek. Rendkívül megnehezítette azonban a képzést, hogy például a román és szlovák tanszék többségükben szegényparaszt származású hallgatóinak még népiskolai végzettségük sem volt.¹⁸

¹⁶ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztály iratai (1950) 1957–1973. (a továbbiakban: XIX-I-4-g) 35. tétel

¹⁷ A délszláv iskoláknak 3, a szlovákoknak 2, a románoknak 1 olvasókönyvük volt, s tantervvel is csak a román és a délszláv nemzetiség rendelkezett. – MOL XIX-I-4-g. 35. tétel

¹⁸ „Rendkívül nagy nehézségek vannak oktatásuk területén (nem együtt tanulnak az érettségizett hallgatókkal, külön az általános iskolai anyagot veszik át). Az első félév végi kollokviumokat kiértékelő konferencia megállapította azt, hogy a hallgatók szorgalomról tettek tanúságot, de csak az általános iskola V. osztályának anyagát tudták átvenni. Különösen megállapítható a hallgatóknál a kifejezőképesség hiánya. A pécsi pedagógiai főiskolán a hallgatók 60%-ának előképzettsége magasabb volt, mint a szlovák és román hallgatóké, tehát itt külön előkészítő tanfolyam nem volt. Tekintve azonban, hogy a hallgatók előképzettsége között különbségek vannak, tehát előrehaladásukban is megállapíthatók ezek a különbségek. A délszláv tanszéken az általános iskolával nem rendelkező hallgatóknak természetesen hiányzik az előkészítő, viszont a kis létszám miatt azt megvalósítani nem lehetett.” – MOL XIX-I-4-g. 35. tétel.

Mindhárom – ekkor még a német nemzetiséget meg sem említik a dokumentumok – nemzetiség oktatásának felügyeletét egy-egy központi iskola-felügyelő látta el. Az ő feladatuk volt a szövetségek és a minisztérium közötti koordináció is.

Kovács Péter, a Közoktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának osztályvezetője 1952. november 5-én megfogalmazott jelentésében a nemzetiségi oktatás szakszerű megszervezésének, valamint a korrekt nemzetiségpolitikai döntések alapjának nevezte a megbízható nemzetiségstatisztikai adatok meglétét. Ez azonban nem állt rendelkezésre, hiszen óriási volt az eltérés a Központi Statisztikai Hivatal, a Belügyminisztérium és a nemzetiségi szövetségek számadatai között.¹⁹ Semmiképp nem volt reálisnak tekinthető az 1949-es népszámlálás nemzetiségstatisztikai adatsora, hiszen az 1941-es népszámlálás nemzetiségi bevallásának a ki- és áttelepítéseknél történt felhasználása, valamint a délszláv lakossággal szemben megindult diszkriminatív intézkedések következtében minimálisra csökkent a nemzeti hovatartozás megvallása. Így a tényleges igényeknek megfelelő nemzetiségi iskolahálózat kialakításához legelőbb a jobbára csak becsült nemzetiségi létszám adatok ellenőrzésére lett volna szükség. Enélkül továbbra is csak ötletszerűség, kapkodás jellemezte a nemzetiségi oktatást, ami jogosan váltotta ki az érintettek elégedetlenségét, és időről időre vitát váltott ki az asszimiláció mértékéről és folyamatáról a különböző szervezetek – kultúrszövetségek, megyei és helyi tanácsok – között is.

Az ötletszerűséget, az intézményszervezésnél követett ad hoc jelleget támasztják alá a számadatok is. A nemzetiségi óvodai hálózat kialakításánál nem vették figyelembe a már működő nemzetiségi iskolák számát. Azaz a 65 délszláv általános iskola mellett gyakorlatilag ugyanannyi óvoda működött, mint a 121 szlovák iskola mellett (20 délszláv, 23 szlovák). A 66 német iskola mellé pedig egyetlen egy óvodát sem szerveztek. Ezek az aránytalanságok bizonyos szakmai vitákat is tükröztek. Egyes vélemények szerint a nyelvoktató általános iskolák mellé nem szükséges nemzetiségi óvodát szervezni, míg más vélemények szerint ez ott is elengedhetetlen. Nézetkülönbség alakult ki azzal kapcsolatban is, hogy ezekben az óvodákban egy- vagy kétnyelvűek (anyanyelvű és magyar nyelvű) legyenek-e a foglakozások.

Sokkal súlyosabb következményekkel járt azonban az a tény, hogy 1952 végén Magyarországon nem folyt nemzetiségi óvónőképzés. Az ezekben az intézetekben dolgozókat nyári tanfolyamokon készítették föl.

Nagy bizonytalanság figyelhető meg a nemzetiségi nyelvoktató és a tanítási nyelvű általános iskolák szervezése terén is. Természetesen a nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák szolgálták, szolgálhatták volna jobban az anyanyelvőrzés igényét. A nyelvoktató általános iskolákban csak heti néhány órában tanulhatták anyanyelvüket a gyerekek. Ugyanakkor a nemzetiségi iskolák túlnyomó része nyelvoktató (236), és csupán 40 intézményben volt a tanítás nyelve az adott nemzetiség anyanyelve. Ez a nagyfokú aránytalanság az egyes nemzetiségek között is megfigyelhető. A németek csak nyelv-

¹⁹ Lásd az 5. számú dokumentumot.

oktató (66) általános iskolával rendelkeztek, s a 121 szlovák nyelvoktató iskolából is csak 5 volt nemzetiségi tanítási nyelvű, míg a románok esetében 14:10 (nyelvoktató:tanítási nyelvű) volt az arány. A „délsláv” címen szereplő 25 tanítási nyelvű iskolából pedig 6 szerb és 19 horvát iskola volt, holott a lakosság megoszlása 1:12 (szerb:horvát).²⁰

A nemzetiségi középiskolai hálózat átgondolt, tervszerű fejlesztésében azonban mindaddig, amíg az általános iskolákkal kapcsolatban ez a bizonytalanság, szakmai tanácstalanság megnyilvánult, nem lehetett eredményt elérni. Az a tény pedig, hogy a nemzetiségi középiskolát végzők többsége gyakorlatilag csak magyar egyetemen, főiskolán folytathatta tanulmányait, többszörösen meggondolásra készítette az ide jelentkezőket. A szomszédos országok és a Német Demokratikus Köztársaság felsőoktatási intézményeiben csak csekély létszámú magyarországi nemzetiségi tanuló juthatott el. Ezért ezeknek a középiskoláknak úgy alakították ki a tantervét, hogy az ott tanulók minden nehézség nélkül magyar felsőoktatási intézményben is folytathassák pályájukat.

S bár 1954-ben és 1956 elején a minisztérium nemzetiségi osztálya további előterjesztéseket készített, alapjaiban ehhez a dokumentumhoz nyúlt vissza. Tehették ezt annál is könnyebben, mert a Kovács Péter által jelzett problémákkal való szembenézés nem történt meg, ezért a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztése továbbra is ad hoc jellegű, kapkodó, éppen csak a helyi anomáliákat orvosló maradt.

Az 1968. évi PB határozat előkészítése során ugyancsak több szervezet, szerv készítette el a maga összegző, értékelő jelentését. A művelődési minisztérium által írott anyag a nemzetiségi oktatás fő problémájaként említi továbbra is azt a tényt, hogy a nemzetiségek számáról nincs egy elfogadott statisztikai felmérés, amely tükrözné azok számát. A dokumentum maga is leszögezi, hogy az oktatás helyzetének megítélésében eltérések vannak a minisztérium és a nemzetiségi szövetségek között. A tárgyilagos megítélést az is nehezítette, hogy ekkor már 7-8 éve nem készült egyetlen felmérés, elemzés sem a nemzetiségi oktatás helyzetéről. Ezért joggal állapítja meg a jelentés írója, hogy „e kérdésben számos probléma jelentkezik, melyeknek csak kisebb része tartalmi jellegű, többsége szervezési, illetve a munkaerő gazdálkodással függ össze.”²¹

Gyakorlatilag megismétlődnek az egy, másfél évtizeddel korábban tett megállapítások. Azaz: a nemzetiségi óvodák elégtelen száma, a kétnyelvű foglalkoztatás hiánya, a nemzetiségi nyelvet értő és beszélő óvónők hiánya.

„E helyzetet tovább nehezíti, hogy a helyi szervek a megoldást épp abban látják, hogy a nemzetiségi nyelv teljes kiiktatásával csak magyar nyelven tanítsák a gyerekeket.”²²

Nem hozott eredményt a nemzetiségi iskolákban 1960 szeptemberében bevezetett kétnyelvű oktatás, és a szakmai irányításukban ezzel párhuzamosan kialakított decentralizmus sem. Az oktatási intézmények, illetve a peda-

²⁰ MOL XIX-I-4-g. 35. tétel

²¹ MOL XIX-I-4-g 6. tétel

²² MOL XIX-I-4-g 6. tétel

gógusok az új helyzetben nem kapták meg a szükséges módszertani segítséget, így 1958 és 1968 között jelentősen csökkent a nemzetiségi nyelvoktatásban részesülő tanulók száma. „Legszembetűnőbb a visszaesés a szlovák nyelvoktatásban, ahol az iskolák száma 102-ről 65-re, a tanulók száma pedig 10 467-ről 4990-re csökkent. A nemzetiségi iskolák zöme nyelvoktató. (...) A nyelv oktatása nincs órarendbe építve, s ezért az órák nem teljes értékűek.”²³

Mint látható, a tárgyalt korszakban alapvetően ugyanazok a problémák akadályozták, hogy a nemzetiségi oktatás a nemzetiségek igényei szerint, nemzeti önazonosságuk megtartását szolgálja.

Nemzetiségi szövetségek

Egy másik síkját – és lehetőségét – jelentette a nemzetiségi önazonosság megőrzésének a nemzetiségi szervezetek, egyesületek létrehozása. A két világháború közötti időszakban kialakult, és meglehetősen élénk nemzetiségi egyesületi életet – olvasó-, és önképző körök – párhuzamosan a totalitarizmus kiépítésével elsorvasztották. Az egyes nemzetiségek országos szervezeteinek kiépítése pedig több esetben összefüggött országos és helyi vezetőiknek a hazai politikai életbe való intenzív bekapcsolódásával. A nemzetiségek országos szervezeteinek létrehozása időbeli eltolódásokkal és más-más céllal történt meg. Az 1945–1950 közötti időszakban saját, alulról építkező törekvéseik még befolyásolták szervezeteik felépítését, munkájuk tartalmát, majd államosításuk révén mindinkább a „párt szavát” kellett közvetíteniük. Az önszerveződés rövid és viszonylag szabad időszakában sem következett be azonban egységes fellépésük, kooperatív együttműködésük. Sokkal inkább a kínálkozó hatalmi lehetőségeket próbálták a maguk javára fordítani, ha a helyzetük ezt lehetővé tette. Meggyőző példa erre a hazai délszlávok 1945–1950 közötti viselkedése. Az általuk lakott déli határmenti területeken már 1944–45 fordulóján igyekeztek kihasználni a szovjet–orosz hadsereg jelenlétét, a pánszláv tudat megerősödését, valamint azt a kedvező körülményt, hogy Jugoszlávia a győztesek oldalán fejezte be a háborút, s így a Magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottságban is képviseltethette magát. A helyi politikai életben, a közigazgatásban meghatározó szerepre törekedtek, és támogatták a bajai háromszög Jugoszláviához csatolását is.²⁴ Az ún. nemzeti felszabadító bizottságok az állami végrehajtó hatalom kizárólagos birtokosának tekintették magukat, s ugyancsak a szerb partizánok segítségével saját karhatalmat is szerveztek.

²³ MOL XIX-I-4-g. 6. tétel

²⁴ A szerb partizánok segítségével több Bács-Bodrog vármegyei községben – Gara, Csávoly, Hercegszántó, Tompa – délszláv közigazgatást szerveztek. Az orosz katonai parancsnok utasítására a Tompa községbe kiküldött Harmat Albertet, akit a magyar közigazgatás megszervezésével bíztak meg, a szerb partizánok őrizetbe vették, és másik 13 emberrel együtt elhurcolták. – MOL Miniszterelnökség 1944–1949 (1950). Általános iratok 1944–1949. /Továbbiakban: XIX-A-1-j./ 44/1945.

A hazai szláv kisebbség a helyi közigazgatásba, politikai életbe való aktív bekapcsolódásával párhuzamosan, igen korán, 1945. február 18-án megteremtette népmozgalmának szervezeti kereteit is. Ezen a napon alakult meg Battonyán a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja.²⁵ A tavasz folyamán mind a Maros menti megyékben, mind a bajai járás, valamint a dunántúli megyék horvátok, szerbek, bunyevácok lakta községeiben megalakultak a Front helyi szervezetei.²⁶ Ezek kiépülésével immár érdekképviselői szervezetenként formáltak jogot a helyi közigazgatásban való részvételre, és a kulturális jogok terén is konkrét követelésekkel léptek föl.²⁷

A látszólagos egység ellenére a szervezeten belül elkezdődött az egyes nemzetiségek eltérő követeléseinek érvényre juttatása. A hazai szlovákok képviselői az áttelepedés lehetőségei felé tájékozódtak, és némileg más utat választottak érdekérvényesítésüknek. Így került sor 1945. december 3-án Mohácson a Front délszláv szekciójának megalakulására, illetve első országos konferenciájára. Itt megerősítették, hogy a szekció kulturális szervezetként kíván működni, igaz, ezzel együtt a helyi közigazgatásban való erőteljesebb részvételt, a politikai életbe való aktív bekapcsolódást is hangsúlyozták.

A délszláv szekció második kongresszusának megtartására 1947. október 5-én, Bácsalmáson került sor, ahol önálló délszláv szövetséget hoztak létre Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége néven.

A magyarországi szlovákok 1948. december 19-én tartották első küldöttgyűlésüket, ahol megalakították a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségét.

A magyarországi románok, a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának döntése alapján, 1948. március 21-én alakították meg Gyulán a Magyarországi Románok Kultúrszövetségét. Az elnevezés is tükrözi, hogy a szervezet megalapítói eleve az oktatás és kultúra területére kívántak koncentrálni. A szervezet 1949. január 15-én vette fel a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége nevet.

A magyarországi németek csak 1955. október 1-jén hozhatták létre szövetségüket Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetsége néven.²⁸

²⁵ Lásztity S. Lyubomír: A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének története a felszabadulástól a fordulat évéig (1945–1948.) – In: Iz naše prošlosti (Múltunkból). Tanulmányok az évforduló jegyében 1–2. köt. Budapest, 1979. 195.

²⁶ Bács-Bodrog vármegyében Bácsalmáson, Csávolyon, Katymáron, Csikérián, Bácsbokodon, Felsőszentivánon, Garán, Hercegszántón és Vaskúton működött a Frontnak helyi szervezete. – Bács-Kiskun Megyei Levéltár (a továbbiakban: BKMÖL) Bács-Bodrog megye alispánjának iratai 1944–1950. (a továbbiakban: XXI. 4.) 65/1948.

²⁷ A Front vezetése 1945 májusában külön kormánybiztosságot vagy államtitkárságot követelt ügyeik intézésére. „Szükségtelennek tartjuk – írták – részletesebben megindokolni ennek a szervnek nélkülözhetetlenségét és fontosságát. Hatalmas és győztes szláv államok veszik körül Magyarországot: Oroszország, Lengyelország, Csehszlovákia és Jugoszlávia. Természetes, hogy a Magyarország és a szomszédos szláv államok közötti jó viszony attól is függ, megadja-e a magyar kormány az itt élő több százezres szlávoknak /sic!/ mindazt, amit egy demokratikus állam csak megadhat.” – MOL XIX-I-1-j. 1703/1945.

²⁸ Lásd a 22. számú dokumentumot.

A szövetségek irányítását, felügyeletét egyrészt a Művelődési Minisztérium, másrészt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Párt- és Tömegszervezetek Osztálya látta el. A nemzetiségi szövetségek intézményrendszerével párhuzamosan kiépült a nemzetiségi lapok hálózata is.²⁹

A központi irányítás jegyében 1950–1951-ben megszüntették a nemzetiségi szövetségek helyi szervezeteit. Ezt követően semmiféle autonómia, önrendelkezés nem érvényesült e civil szerveződések tekintetében. A nemzetiségi szövetségek az '50-es években – nevük és bizonyos tekintetben tevékenységük alapján is – egyszerre voltak tömegszervezetek, ugyanakkor a Népművelési Minisztériumhoz tartozó állami, kulturális hivatalok is. „Ez a kettősség lényegében az egyik oka annak, hogy a szövetségeknek nincs kielégítő kapcsolatuk a nemzetiségi dolgozó tömegekkel, tevékenységük majdnem kizárólag csak kulturális munkára korlátozódik, és nem foglalkoznak a nemzetiségi dolgozók politikai nevelésével.”³⁰

A szövetségek tevékenysége kulturális területre, azon belül is a hagyományörző csoportok szervezésére, a nemzeti kisebbségek műkedvelő tevékenységének – kórusok, táncsoportok, zenekarok – koordinálására, ismeretterjesztő előadások tartására korlátozódott. A közösségi lét egyetlen színterének számító kultúrcsoportok munkájába a fiatalok is bekapcsolódtak, s a egyes lakosságú településeken az is előfordult, hogy a különböző nemzetiségűek közös csoportot hoztak létre. Ezzel együtt is túlzásnak tekinthető a dokumentum azon megállapítása, miszerint: „a vegyes összetételű csoportok alkalmasnak bizonyultak arra, hogy a nemzetiségi dolgozókat kimozdítsuk társadalmi-politikai passzivitásukból.”³¹

1956 tavaszán a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége kísérletet tett a nemzetiségi szövetségek fölötti központi ellenőrzés további megerősítésére. Az elképzelés szerint a szövetségeket – Nemzetiségi Szövetségek Központja néven – egy politikai és gazdasági irányítás alá vonták volna össze. A Központban mint osztályok tevékenykedtek volna az egyes szövetségek. Ezzel párhuzamosan megszüntették volna a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályát. Az indoklás szerint e terv megvalósításával biztosítani lehet, „hogy a nemzetiségi munka párt- és állami irányítása megjavuljon, a szövetségek szakmai és politikai tekintélye megnövekedjen, hogy a szövetségek gazdaságosabban, ésszerűbben, tartalmasabb munkát végezzenek.”³² A javaslatot az MDP Politikai Bizottságának 1956. május 21-i határozata nem hagyta jóvá.

Az 1958. október 7-i politikai bizottsági határozat a szövetségek fő feladataként annak elérését jelölte meg, „hogy a nemzetiségi dolgozóink egyre öntudatosabban vegyenek részt a szocialista építésben, fejlődjön körükben is

²⁹ A délszlávok lapja Naše Novine (1957-től Narodne Novine), a szlovákok lapja Naša Sloboda (1957-től Ľudove Noviny), a románok lapja Libertatea Noastră (1957-től Foaița Noastră) címmel jelent meg. A német szövetség hetilapja 1954-től Freies Leben, 1957-től pedig Neue Zeitung néven jelent meg.

³⁰ MOL Magyar Dolgozók Pártja Tudományos és Kulturális Osztály iratai 1953–1956. (a továbbiakban: M-KS 276. f. 91. cs.) 84. ő. e.

³¹ MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e.

³² MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e.

a szocialista hazaszeretet.” Előírta ugyanakkor a határozat, hogy a nemzeti-ségi szövetségek tevékenységük értékelésére négyévente tartsanak munka-értekezleteket.

Az első munkaértekezletekre 1960 tavaszán került sor. Ezek a továbbiakban 4 majd 5 évenként megismétlődtek, és rendszeressé váltak. „Az első országos munkaértekezleten minden szövetségben létrehozott – 1964-ben újjá-választott – 35-40 fős ún. társadalmi bizottságból 1969-ben országos vá-lasztmány lett.”³³

Még a korábbiakhoz képest is visszalépést jelentett a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának 1968. szeptember 17-i határozata, amely a minisztérium által ismételten megfogalmazott problémákat szintén figyel-men kívül hagyta. Nem foglalkozott a szövetségek jogi helyzetének tisztá-zatlanságával, de azzal sem, hogy a nemzetiségpolitikának nincs felelős köz-ponti szerve. Gyakorlatilag új elvi álláspont nem fogalmazódott meg.

A nemzetiségi szövetségek 1969. áprilisi kongresszusaikon új alapsza-bály-tervezetet fogadtak el, amelyeken azután 1973-ban, majd 1978-ban to-vábbi változtatásokat eszközöltek. A változtatások – a kongresszusi küldöttek közvetlen megválasztása, az Országos Választmány létrehozása, a szövetség konzultatív jogkörének kiterjesztése – a szervezeti önállóság és az ön-szerveződés megerősítését szolgálták. Ezeket az engedményeket azonban csak viszonylagosnak tekinthetjük, ami talán elősegítette egy szabadabb nem-zetiségi lét megélését, de a kívánttól messze elmaradt, s a rendszerváltásig a nemzetiségi szövetségek is a hatalom foglyai maradtak.

Mindenki előtt ismeretes, immár következményeivel együtt, hogy a nemzetiségi konfliktusok elvi és gyakorlati rendezése a Duna-medencében élő népek közös, mai napig megoldásra váró problémája. E régió népei és kormányai hosszú ideig minderről nem vettek tudomást, és időről időre – kül-és belpolitikai meghatározottságokra hivatkozva – elmulasztották a valóságos megoldási alternatívák kidolgozását.

Közép-Kelet-Európában a második világháború után is fennmaradt a nemzeti-etnikai és az állami-területi határok aszinkronja, s ezzel a nemzeti-ségi problematika állandósult a régióban. Ebben a helyzetben nemzetközi jogi garanciáknak, regionális kisebbségi chartáknak és az érintett országok által kiadott törvényeknek, rendeleteknek kellett volna szavatolnia a térség nemzeti kisebbségeinek egyéni és közösségi jogait. Erre átfogó módon egyik síkon sem került sor. Elmaradt a kisebbségek jogainak nemzetközi szintű sza-bályozása. Az ENSZ alapokmánya csupán a nemzeti kisebbségek tagjainak egyéni, állampolgári jogai biztosítását hangsúlyozta, az egyes államokkal kötött békeszerződések pedig nem tartalmaztak előírásokat a területükön maradt nemzeti kisebbségek jogaira vonatkozóan. A térség országai közötti viszony,

³³ Tilkovszky Loránt: Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században. Debrecen, 1998. 154.

illetve a nagyhatalmak antifasiszta koalíciójának felbomlása következtében kialakult világpolitikai helyzet miatt regionális kisebbségi charták megalkotására sem került sor.

A magyar kormány – elsősorban a szomszéd országokban élő magyar kisebbségek miatt – 1945 nyarán kezdeményezte a nemzetiségi kérdés nemzetközi jogi rendezését, és a békeelőkészítés folyamatában kidolgozott egy ún. Kisebbségi Kódexet. „A kódex az ENSZ alapokmányára való hivatkozással azt javasolta, hogy iktassanak be a békeszerződésekbe a nemzeti kisebbségek védelmét célzó rendelkezéseket. A magyar béke delegáció javaslata a párizsi békekonferencián nem talált meghallgatásra, azt egyik győztes állam sem támogatta.”³⁴

1945 nyarán a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére törvénytervezet készült a magyarországi nemzeti kisebbségek – délszlávokat, szlovákokat, románokat említve, a hazai német nemzetiségűekről tudomást sem véve – jogainak biztosításáról. Talán nem kell hangsúlyoznunk, hogy egy mértéktartó, a kollektív és egyéni nemzetiségi jogokat szavatoló törvény megalkotása rendkívüli jelentőséggel bírt volna. A tervezet azonban csak tervezet maradt, s a nemzetiségi jogokat elismerő törvény megalkotására Magyarországon még csaknem fél évszázadot várni kellett.

A kötet használatához a következőket kell még előrebocsátanunk:

- A dokumentumok közlésénél a mai helyesírás szabályait alkalmaztuk.
- A dokumentumok nyelvezete a korra jellemző, ezért a szövegeken stílárisan nem változtattunk, ha szükségesnek ítéltük, a 'sic' jelölést alkalmaztuk.
- A dokumentumok értelmezését, olvasását zavaró legalapvetőbb hiányosságokat pótoltuk, amit [] -el jelöltünk.
- A szövegtestben a szöveg készítője által eszközölt kiemeléseket – aláhúzás, dőlt betű, vastagítás stb. jelöltük, az utólagos kijelölésekre, betoldásokra, kézzel írt kommentárookra szövegkritikai jegyzetben hívtuk föl a figyelmet.
- Ha nem tudtuk minden kétséget kizáróan megállapítani az adott dokumentum keletkezésének helyét vagy idejét, azt [?] -el jelöltük.
- A dokumentumok keletkeztetőinek, vagy a hivatali apparátusban szerepet betöltő személyeknek a legalapvetőbb biográfiai adatait az első előfordulásnál lábjegyzetben adtuk meg. Ezt követően utalást sem alkalmaztunk, mert a személynévmutató segíti az eligazodást. Az említett személyek esetében sok esetben a legfontosabb életrajzi adatokat sem tudtuk megadni, mert a helyi közigazgatási, vagy pártapparátus tagjairól szóló levéltári források föltáratlanok, illetve sok levéltárban nem állnak rendelkezésre – vagy mert elpusztultak, vagy mert nem kerültek még be – a személyzeti anyagok. Éppen ezért vállalnunk kell ezeknek a rövid

³⁴ A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Főszerkesztő: Balogh Sándor. Budapest, 2002. 20.

biográfiáknak az egyenetlenségét, s azt is, hogy a közölt információkat nem jegyzeteltük külön, mert sok esetben azt a néhány információt több fondból kellett meríteni. Az országos tisztségviselők esetében a legrövidebb megjegyzésekre szorítkoztunk, hisz őrölük könyvészeti anyagban is könnyen tájékozódhat az olvasó. Az illetőnek azt a funkcióját minden esetben igyekeztünk fölűntetni, amit akkor töltött be, amikor az adott dokumentum említi. A születés és halálozás évét megadtuk, de a (1926-) jelölést alkalmaztuk akkor is, ha nem tudtuk a halál időpontját, illetve akkor is, ha még nem halt meg az illető.

- A tartalmi kérdések (pl. nemzetiségi lapok, párthatározatok, rendeletek stb.) esetében is az első előfordulásnál talál magyarázatot az olvasó, később utaló jegyzeteket használtunk. Ha egy dokumentumon belül többször fordul elő az adott megjegyzetelendő fogalom, természetesen csak az első előfordulásnál tettünk utaló jegyzetet.
- A Budapest keltezés oldalszáma és Magyarország helynév nem szerepel a mutatóban.
- A kötet használhatóságát a rövidítések jegyzéke is segíti.

Megköszönöm mindazok munkáját, ösztönzését, biztatását, akik a kötet készítése során segítettek. Mindenek előtt Terenyi Évának a Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Némethné Vágyi Karolának a Magyar Országos Levéltár, Polgár Tamásnak a Somogy Megyei Levéltár, Füzes Miklósnak a Baranya Megyei Levéltár, Vékás Jánosnak az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársának, továbbá a Magyar Országos Levéltár, a Békés Megyei Levéltár, a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár, a Nógrád Megyei Levéltár, a Tolna Megyei Levéltár, a Zala Megyei Levéltár munkatársainak, hogy szaktudásukkal és forrásismeretükkel segítették a jegyzetek összeállításának aprólékos és időigényes munkáját. Az ő segítségük nélkül a jegyzetek még egyenetlenebbek és töredékesebbek lennének.

DOKUMENTUMOK

1.

Budapest, 1950. március 21.

*A Vallás- és Közoktatási Minisztérium Nemzetiségi Oktatási
Ügyosztályának jelentése a nemzetiségi oktatás eredményeiről
és a további feladatokról*

A nemzetiségi oktatás joga a felszabadulást követő esztendőekben formális volt. Pozitív rendelkezések voltak, azonban nem történt gondoskodás e rendelkezések végrehajtásáról. A nemzetiségi oktatás területén fennálló nehézségek leküzdésére a minisztérium jóformán semmit sem tett. Ezek a nehézségek a következők:

- I. A nemzetiségi lakosság nagy többsége nem kívánja a nemzetiségi oktatást. Ennek két oka van. Szubjektív oka a félelem, amely részben a Horthy-korszak, részben a felszabadulást követő kitelepítések kapcsán terjesztett reakciós hírverés következménye. Objektív oka, hogy Magyarországon a nemzetiségek szigeteken, nem egységes tömbben élnek, döntő többségükben kétnyelvűek, anyanyelvük nem fejlődött, kis szókincssel rendelkeznek, úgyhogy a nemzetiségi lakosság nagy része nem érti az irodalmi nyelvet.
- II. A nemzetiségi nyelven tudó oktatókáderek hiánya. A nemzetiségek körében alig van pedagógus. Azok a magyar pedagógusok pedig, akik nemzetiségi iskolában tanítanak, nyelvi nehézségekkel küzdenek, és van közöttük szép számban magyar nacionalista. A délszláv iskolákban működő délszláv kiegészítő tanítók között pedig sok a délszláv nacionalista. (Még Rob Antal¹ Délszláv Szövetsége szervezte be őket.) Szakmailag gyengék, tanítói oklevelük nincs, nyári tanfolyamokon vesznek részt és évközben vizsgáznak a tanítóképző megfelelő osztályaiból. (16 tanító az év végén kerül képesítővizsgára.)
- III. A felszabadulás után megszervezett nemzetiségi iskolák felszereléssel úgyszólván nem rendelkeztek. Hiányos volt a bútorzatuk, szemléltető eszközeik, tanszereik nem voltak. Az iskolák 15%-ának elhelyezése is rossz volt.
- IV. A nemzetiségi iskoláknak még a legszükségesebb tankönyveik sem voltak. (A délszláv iskoláknak 3, szlovákoknak 2, románoknak 1 olvasókönyvük volt.) Tantervvel csak a román és délszláv nemzetiségi iskolák rendelkeztek.

A fentiekből következik, hogy a nemzetiségi iskolák a magyar iskoláknál lényegesen alacsonyabb színvonalúak, tehát érthető, hogy a nemzetiségi szülők gyermekeiket szívesebben adják magyar iskolákba.

A minisztérium az elmúlt és az idei tanévben a fenti nehézségek kiküszöbölésére a következőket tette:

- I. Kiértékelte a helyszínen a nemzetiségi községeket (kb. 250-et), hogy megállapítsa az elmagyarosodás mértékét, felmérje a nemzetiségi igényt. Ezeknek a tapasztalatoknak az alapján megindult a nemzetiségi iskolák és kollégiumok szervezése és a nemzetiségi nyelv oktatásának a bevezetése. Ezzel párhuzamosan a félelem leküzdésére megindult a felvilágosító munka a nemzetiségi községekben. (Ezt a munkát a nemzetiségi szövetségekkel együtt végeztük.) A szervezési munka eredményeit a melléklet mutatja. A legszembetűnőbb a fejlődés a szlovák nemzetiségnél. Ez azzal magyarázható, hogy az áttelepítések során a legelhanyagoltabb terület volt a szlovák nemzetiségi oktatás, és ezen kellett először változtatni. A szétszórt települések és a lakosság ellenállása folytán az általános iskolás kollégiumok és körzeti általános iskolák szervezésére vettük az irányt. A délszláv népiskolák csökkenését az általános iskola megszervezése magyarázza. Ugyanis a pomázi általános iskola megszervezésével 3 kis létszámú népiskola szűnt meg. (Egy 10 tanulólétszámon aluli népiskolát tanító hiányában szüneteltetünk.) A délszláv nyelv oktatásának csökkenése az orosz nyelv bevezetésével kapcsolatos. A román népiskolák csökkenése a népiskolák általános iskolává való átszervezésével állott elő.

A nemzetiségi népiskolák közül 60% osztatlan, 10% két tanerős, 30% több tanerős, illetőleg általános iskola. Az egy tanerős iskolák döntő többsége délszláv népiskola. Ezen a területen az utóbbi év csak igen kis fejlődést hozott.

- II. A nemzetiségi oktatókáderek vonalán a minisztérium kétféle intézkedést tett:

Először a délszláv tanerők közül 10-et a tanév elején leváltottunk, helyettük elsősorban délszláv származású magyarországi (tehát nem jugoszláviai magyar) okleveles tanítókat állítottunk. Másodsorban tanfolyamokat szerveztünk, amelyeken tanítókádereink csaknem kivétel nélkül részt vettek (szám szerint 277-en). Ebből 179 egyhónapos, 60 kéthónapos, 38 pedig szakosító tanfolyamon. Továbbá a múlt év elején nemzetiségi és politikai irodalommal láttuk el iskoláinkat, az év végén pedig 30 000 forint értékben ugyancsak szakmai és politikai (pedagógiai, nemzetiségi irodalmi és tudományos) könyvekből álló könyvtárat vásároltunk iskoláinknak.

A délszláv és román gimnáziumokban tanárszükségletünk van. Pécssett hiány van: vegytan, fizika, biológia szakos tanárokbán. Gyulán pedig egy számtan, fizika és biológia–kémia szakos tanárban.

A pécsi pedagógiai főiskola délszláv nyelv és irodalom tanára nem megfelelő, kicserélésére szükség van.

Nagy jelentősége van a nemzetiségi pedagógusképzés szempontjából a pécsi és a budapesti pedagógiai főiskolák ebben a tanévben megnyílt nemzetiségi tanszékeinek. A szlovák és román tanszék hallgatói többségükben szegényparaszt káderek, akiknek még népiskolai végzettségük sincs. Rendkívül nagy nehézségek vannak oktatásuk területén (nem együtt tanulnak az érettségizett hallgatókkal, külön az általános iskolai anyagot veszik át). Az első félév végi kollokviumokat kiértékelő konferencia megállapította azt, hogy a hallgatók szorgalomról tettek tanúságot [sic!], de csak az általános iskola V. osztályának anyagát tudták átvenni. Különösen megállapítható a hallgatóknál a kifejezőképesség hiánya. A pécsi pedagógiai főiskolán a hallgatók 60%-ának előképzettsége magasabb volt, mint a szlovák és román hallgatóké, tehát itt külön előkészítő tanfolyam nem volt. Tekintve azonban, hogy a hallgatók előképzettsége között különbségek vannak, tehát előrehaladásukban is megállapíthatók ezek a különbségek. A délszláv tanszéken az általános iskolával nem rendelkező hallgatóknak természetesen hiányzik az előkészítő, viszont a kis létszám miatt azt megvalósítani nem lehetett.

Mindhárom nemzetiségnek van egy központi iskolafelügyelője. A román 1947–48-ban, a szlovákot és a délszlávot 1948–49. iskolai évben állította be a minisztérium. A román iskolafelügyelőt a tanév elején leváltottuk, mert klerikális kapcsolatainak voltak, nacionalista volt, és munkáját sem végezte megfelelően.² A szlovák és a délszláv iskolafelügyelők munkájukat általában jól végzik, és személyükön keresztül biztosítva van a minisztérium és a nemzetiségi szövetségek megfelelő kapcsolata. Munkájuk hiányossága abban mutatkozott, hogy kiszállásaik alkalmából (aránylag keveset szálltak ki) ők is elsősorban szervezési kérdésekkel foglalkoztak.

III. A nemzetiségi iskolák felszerelése is megindult ebben a tanévben. A hiányos bútorzat kiegészítésére 12 000 forintot fordítottunk. 30 kémiai kislaboratórium beszerzésével a vegytan terén fennálló hiányt sikerült 15%-ra csökkenteni. 30 fizikai kislaboratórium szétküldésével a 95%-os hiányt sikerül majd 30%-ra lecsökkenteni. Ebben a tanévben 20 térképet és 20 földgömböt juttatott a minisztérium a nemzetiségi iskoláknak. A természetismeret szemléltetésére 12 000 forint értékű anyagot küldtünk szét, és további 15 000 forint értékű anyag szétküldésére kerül sor a közeljövőben. Ezzel a természetismeret oktatásában meglévő 100%-os hiányt sikerül enyhítenünk. A mennyiségtan oktatásához szükséges szemléltető és segédeszközök terén mutatkozó 65-70%-os hiány továbbra is fennmaradt.

A nemzetiségi iskolák semminemű tornafelszereléssel nem rendelkeznek. Folyamatban van a magyar iskolákéval együtt – a nagyobb nemzetiségi iskolák számára nagyobb méretű, a kisebbek részére pedig legalább a leg-
alapvetőbb testedzéshez szükséges sportfelszerelés beszerzése.

A nemzetiségi gimnáziumok felszerelése minimális. Mindhárom iskola kapott ugyan a múlt év decemberében 1-1 kémiai kislaboratóriumot, s a közeljövőben készül számukra 1-1 fizikai kislaboratórium, mindez azonban csak az általános iskolai oktatási színvonalat elégti ki. Kettőnek már van biológiai alapfelszerelése is.

IV. A nemzetiségi tankönyvek készítése a múlt tanévben megindult. Ezen a téren sok hibát követtünk el, ami a nemzetiségi ügyosztály és a Nevelés-
tudományi Intézet nem megfelelő együttműködéséből, a szerzők, fordítók
nem megfelelő kiválogatásából fakadt.

Eddig 8 nemzetiségi tankönyv jelent meg, 13 tankönyv pedig sajtó, ille-
tőleg előkészület alatt van. Ezenfelül, elsősorban a nemzetiségi nyelvek
oktatására, 3 tankönyvpótlót adtunk ki.³

A gimnáziumok és tanítói tanfolyamok számára – az alacsony tanulólét-
szám miatt – tankönyvet kiadni nem lehet. A tankönyvszükségletet itt
jegyzetek kiadásával pótoljuk. Eddig, elsősorban a délszlávok számára,
10 jegyzetet adtunk ki. A délszláv óvodáink számára oroszból fordított
szovjet anyagot adunk. (Fordítása folyamatban.) – A szlovák úttörők szá-
mára szlovák nyelvű lapot adunk ki.⁴ Eddig 4 száma jelent meg.

A klerikális reakció elleni harc⁵ nemzetiségi vonatkozásban különösen fontos. Előfordul ugyanis az (a görög-keleti szerbeknél és románoknál), hogy a papság nemzetiségi sérelemnek tünteti fel a klerikális reakció elleni harcot. Itt különös éberséggel kell figyelniünk, és a legfontosabb feladat a nemzetiségi tömegek leválasztása az egyháztól, amit pozitív nemzetiségi politikával érhetünk el. A budakalászi szerb iskola épületének államosításakor a múlt hónapban vonult fel a helybeli pap vezetésével egy küldöttség, az államosítási bizottság munkájának megakadályozására, amely az épületnek az állam tulajdonába vételét szerb nemzetiségi sérelemnek tüntette fel. Vagy a Száva napnak⁶ ebben az évben az egyháztól független, átpolitizált, csak iskolai megemlékezését nemzetiségi sérelemnek akarták feltüntetni. A román görög-keleti papság pedig nemzetiségi sérelemnek tüntette fel azt, hogy megszüntették a görög-keleti vallású magyar anyanyelvű gyermekek külön egyházi iskola jellegű tagozatát, amely a román nyelv oktatásának cégére alatt történt. Nemzetiségi sérelemről beszél a görög-keleti klérus, noha a román nyelv oktatását – nem külön tagozat formájában – továbbra is biztosítottuk. A katolikus egyház részéről tapasztalható, hogy bár a közelmúltig magyarosítottak, most horvát községekben horvátul prédikálnak, felismerve azt, hogy a nemzetiségi lakosság anyanyelvén jobban ért. Ezt a horvát községek helyszíni ki-

értékelésekor tapasztaltuk Somogy megyében, de erre Baranya megyei viszonylatban felhívta figyelmünket a Baranya megyei pártbizottság. Az evangélikus szlovákságnál pedig általánosságban az tapasztalható, hogy a templomban használja anyanyelvét, az iskolában azonban a magyar nyelvhez ragaszkodik, azonban gyakori a szlovák hittanóra is.⁷ Elsősorban ezt Nógrád és Békés megye szlovák községeinél a helyszíni kiszállások alkalmából tapasztaltuk. A fentiekből következik a teendő: a pozitív nemzetiségi politika követése.

A hittanlemorzsolódás a kollégiumokkal kapcsolatos általános iskolákban egészséges. (Gyula 60%, Békéscsaba kb. 80%). Iskoláinkban azonban 1-2 kivételtől eltekintve (pl. Tótkomlós, ahol a lemorzsolódás közel 20%-os) csaknem 100%-os a hittanra járó tanulók száma.

A fentiekből kitűnik, hogy a minisztérium a nemzetiségi oktatás területén végzett munkájában a súlypont a szervezésen volt. Nem történt meg kellő mértékben a meglévő iskolák tanulmányi színvonalának felemelése, ami feltétlenül megkönnyíti a szervezési munkát is.

A nemzetiségi oktatás területén a következő javaslatokat terjesszük elő:

I. Szervezési feladatok:

1. A szarvasi szlovák általános iskolai kollégium bővítése 100 férőhellyel (50 létszámról 150-re). A szarvasi szlovák tanyák tanulói számára így osztatlan⁸ körzeti általános iskola állna rendelkezésre. Épület, felszerelés biztosítása.

Határidő: szeptember 1.

2. A pomázi szerb általános iskolai kollégium férőhelyeinek felemelése 40 főről 70 főre. (A kis létszámú szerb népiskolák tanulói színvonalasabb iskolába kerülhetnek.)

Határidő: szeptember 1.

3. Abaúj-Zemplén szlovák községei számára egy 50 férőhelyű általános iskolás kollégium felállítása Sátoraljaújhelyen. Épület, felszerelés biztosítása. Benépesítési propaganda megindítása a Népművelési Minisztériummal és a szlovák szövetséggel.

Határidő: szeptember 1.

4. Nemzetiségi gimnáziumok egy évfolyammal való továbbfejlesztése. Kollégiumi létszám felemelése, Békéscsabán 30, Gyulán 20 és Pécsen 25 fővel. (Ez egyúttal az I. osztály létszámát is jelenti.)

Határidő: szeptember 1.

5. Nemzetiségi tanszékek egy-egy évfolyammal való továbbfejlesztése. Kollégiumi létszám felemelése, budapesti szlovák 30, budapesti román 15 és pécsi délszláv 24 fővel. (Ez egyúttal az új évfolyam számát is jelenti.)
6. A pedagógiai főiskola délszláv tanszékének áthelyezése Budapestre. (Ellenőrzés intenzívebb lehet, gyakorlóiskola rendelkezésre áll Pomázon a hallgatók számára, míg Pécsen nincs. Megfelelő délszláv nyelv és irodalom szakos tanár Budapesten inkább található.)

Határidő: szeptember 1.

7. Meg kell ismertetni a tanügyigazgatást a nemzetiségi oktatás kérdéseivel, hogy nemzetiségi vonalon is végre lehessen hajtani a decentralizációt.⁹
 - a) legközelebbi főigazgatói értekezleten a nemzetiséglakta megyék főigazgatóival külön pár órás értekezlet.
 - b) megyei igazgatói értekezletek alkalmából külön értekezlet a nemzetiségi iskolák és a nemzetiségi nyelvet oktató iskolák igazgatóival.
 - c) Békés megyében nemzetiségi előadó beállítása. (Az új megyehatárok kapcsán itt van a legtöbb nemzetiségi iskola.)
 - d) A nemzetiségi ügyosztály leküldi munkatervét azoknak a főigazgatóknak, ahol nemzetiség él.

Határidő: április 1.

8. A Baranya megyei kis létszámú délszláv népiskolák általános iskolává szervezése a tisztán délszláv lakta községekben.

Határidő: szeptember 1.

9. Irányt veszünk arra, hogy Békéscsabán és Szarvason a helybeli szlovák-ság is (ne csak a tanyavilág) a szlovák tanítási nyelvű általános iskolába járassa gyermekét. Ez ebben a tanévben nem sikerült, csak kollégiumban elhelyezett tanulók jártak a szlovák körzeti általános iskolába.

II. Oktatókáderek területén:

1. Délszláv munkáskáderek felkutatása, akik mint kisegítő tanítók beállíthatók a délszláv nemzetiségi iskolákba részben a nem megfelelő tanerők leváltására, részben a népiskolák általános iskolává szervezésének biztosítására Baranya megyében.

A káderek felkutatásának megindítása: április 1.

2. A szlovák és román óvónőjelöltek az óvodai osztály által rendezett tanfolyamon vegyenek részt, a szlovák és román nyelvet pedig a pedagógiai főiskola nemzetiségi tanszékén végezzék el.
3. A szaktanítói tanfolyamok vagy az ehelyett meginduló más forma keretében a nemzetiségi nyelv és irodalom szak I. évfolyamának megszervezése. (Szlovák 30, délszláv 20, román 15.)

Határidő: június 30.

4. A nem nemzetiségi anyanyelvű nemzetiségi tanerők szaktanítónak való besorolása. (A többletmunka honorálása és ezzel a besorolással új tanerők jelentkezése várható.)

Határidő: június 30.

5. A gimnáziumban mutatkozó tanerőhiány megszüntetését a következőképpen oldhatjuk meg: A Külügyminisztériumon keresztül Romániából és Csehszlovákiából megfelelő szakos gimnáziumi tanárokat kérünk. A délszláv gimnázium tanárhiányát délszlávul tudó, magyar gimnáziumokban tanító tanárok áthelyezésével oldhatjuk meg. (A délszlávul tudó gimnáziumi tanárokról kataszterünk van. Az áthelyezést a gimnáziumi főosztály személyzeti csoportjával és az illető tanárokkal megbeszéljük.)

- A Külügyminisztérium megkeresése. Határidő: március 31.

- A délszláv gimnázium tanárhiányának megszüntetése.

Határidő: június 30.

6. Az érettségivel nem rendelkező pedagógiai főiskolai hallgatóknak egyéves előkészítőre van szükségük. Ez az előkészítő az ez évihez hasonlóan a főiskolán folya. Így a pedagógiai főiskola elvégzése az érettségivel nem rendelkező hallgatóknak nem három, hanem négy évig tartana.
7. A délszláv érettségivel nem rendelkező I. éves főiskolások számára – miután előkészítő évük nem volt – a nyáron tanfolyamot rendezünk. A nemzetiségi tanfolyamok alcím terhére ez megvalósítható. A tanfolyam anyaga előkészítésének határideje: április 30.

III. Az iskolák felszerelése, elhelyezése területén:

1. A nemzetiségi iskolák bútorzatának további kiegészítésére szükség van 133 000 forintra. Ezt az összeget a Belügyminisztériumon keresztül biztosítani kell. Ezzel kapcsolatban értekezlet összehívását kértük a Belügyminisztériumtól.
2. A nemzetiségi iskolák 15%-ának elhelyezése rossz. Helyszíni kiszállás útján gondoskodunk – a lehetőség szerint – új elhelyezésről.

Határidő: június 30.

3. A nemzetiségi nép- és általános iskolák szemléltető eszközeinek (szertárainak) további kiegészítésére szükség van ebben a költségvetési évben 30 000 forintra. Ezenfelül a nemzetiségi iskolák megkapják azokat a szemléltető eszközöket, amelyeket a költségvetési év folyamán a magyar iskolák megkapnak. (Az általános iskola alcím keretében szemléltető eszközökre rendelkezésre áll másfél millió forint a folyó költségvetési évben.)
4. Nemzetiségi gimnáziumok szemléltető eszközeire, szertárának beszerzésére szükség van ebben a tanévben 9000 forintra. Ezenfelül az általános gimnáziumokat szertárakkal, szemléltető eszközökkel ellátó akciók során a magyar gimnáziumokhoz hasonló juttatásokban részesüljenek a nemzetiségi gimnáziumok. (Az általános gimnázium alcím keretében felszerelésre ebben a költségvetési évben rendelkezésre áll 335 000 forint.)

Határidő: szeptember 1.

5. A pedagógiai főiskolák nemzetiségi tanszékei könyvbeszerzésére ebben a költségvetési évben szükség van 5000 forintra. (Pedagógiai főiskola alcím keretében az összes főiskolák könyvellátására a folyó költségvetési évben rendelkezésre áll 80 000 forint.)

IV. Tanterv, tankönyvek területén:

1. Kidolgozandó a nemzetiségi nyelv, irodalom tanterve a nép- és általános iskolák és a gimnáziumok I–II. osztálya számára.

Határidő: május 31.

2. A nemzetiségi tankönyvek közül elsősorban az olvasó-, történelem- és földrajz- (Magyarország földrajza) könyvek kiadását javasoljuk. Természettudományos könyveket – amennyiben azok megfelelőek – hozassuk meg Csehszlovákiából és Romániából. (A délszláv természettudományos

tankönyveket mi adjuk ki.) Ilyenformán kb. 16 tankönyv kiadását takarítanánk meg, ami közel 1 000 000 forintot jelentene.

Határidő: május 31.

3. A nemzetiségi tankönyvkiadás további szükségleteire a következő költségvetési évben egy külön alcímet kell biztosítani.

Határidő: augusztus 31.

(A 2. és 3. pont összegeire vonatkozóan a Tankönyvkiadó NV ad pontos kalkulációt március 22-ig.)

4. Ebben a költségvetési évben újabb tankönyvek megjelenésére az anyagi fedezetet póthitel formájában kell biztosítani.

Határidő: május 31.

5. A román és szlovák tanítási nyelvű gimnáziumok számára a természettudományos tankönyvek ugyancsak Romániából és Csehszlovákiából való behozatalát javasoljuk. A többi szükséges anyagot jegyzet formájában adjuk ki. Ilyenformán a jegyzetek számára rendelkezésre álló összeg nagy része a délszláv gimnázium és tanítóképzés rendelkezésére állana.

A Csehszlovákiából és Romániából behozandó tankönyvek határideje: május 31.

6. A nemzetiségi óvodák számára rendszeresen sokszorosítani kell foglalkoztatási anyagot.
7. A nemzetiségi olvasókönyveket készítő munkaközösségekben politikailag megfelelő magyar szerzők bekapcsolása. A délszláv tankönyvek bírálatát tolmács segítségével politikailag megfelelő magyar bíráló végezze.

-- -- --

Végül javasoljuk, hogy az eddig használt „délszláv” elnevezés helyett a szerb iskolákra használjuk a „szerb”, a horvát iskolákra pedig a „horvát” elnevezést.

Budapest, 1950. évi március hó 21. napján.

Nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák:	Szlovák			Délszláv			Román			Összesen		
	1948/49		1949/50	1948/49		1949/50	1948/49		1949/50	1948/49		1949/50
	I. f.é.	II. f.é.		I. f.é.	II. f.é.		I. f.é.	II. f.é.		I. f.é.	II. f.é.	
Óvodák	–	–	2 ^a	10	10	10	–	–	2 ^a	10	10	14
Népiskolák	–	–	–	26	26	22	6	6	4	32	32	26
Általános iskolák	1	2	4	4	4	5	1	1	3	6	7	12
Ált. iskolai kollég.	1	1	3	–	–	1	1	1	2	2	2	6
Nemzetiségi nyelvet tantárgyként oktató nép- és ált. iskolák	2	73	121	27	30	21	14	14	22	43	117	164
Gimnázium	–	–	1 ^b	1 ^c	1	1	–	–	1 ^b	1	1	3
Pedag. főiskolai tanszék	–	–	1 ^d	–	–	1 ^d	–	–	1 ^d	–	–	3

Fenti iskolák tanulójának száma:	Szlovák		Délszláv		Román		Összesen	
	1948/49	1949/50	1948/49	1949/50	1948/49	1949/50	1948/49	1949/50
Óvodák	–	60	200	216	–	70	200	346
Népiskolák	–	–	440	423	368	175	808	598
Általános iskolák	485	846	255	311	90	467	830	1 624
Ált. iskolai kollég.	120	280	–	46	90	138	210	464
Nemzetiségi nyelvet tantárgyként oktató nép- és ált. iskolák	9 900	12 000	1 200	950	959	1 752	12 059	14 702
Gimnázium	–	35	24	38	–	27	24	100
Pedag. főiskolai tanszék	–	30	–	11	–	17	–	58

^a Szlovák, illetőleg román foglalkoztatási nyelv bevezetését a magyar óvodákba, nem tisztán szlovák és román óvodáról van szó.

^b Csak I. osztállyal.

^c Osztályonként épül ki, 1947/48-ban nyílt meg az első osztály. A jelenlegi iskolai évben három osztállyal működik. I. oszt. általános gimnázium. II., III. pedagógiai gimnázium.

^d Csak I. évfolyamok.

II. sz. melléklet

Nemzetiségi iskolák adatai

(Beiskolázási terv)

I. Szlovák	1949/50		1950/51		1951/52	
	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám
Óvoda	6	250	21 ^a	1260	31	1700
Nép- és ált. iskola	4	850	5 ^b	900	11	1600
Ált. iskolás diákotthon	3	295	4	560	4	690
Szlovák nyelv tanítása a nép- és ált. iskolákban	125	12000	106	8000	128	12000
Középiskola (gimn. tanítóképző)	1	35	2	75	2	145
Főiskolai tanszék	1	30	1	50	1	80

^a Szervezés alatt 15 óvoda.

^b Osztott általános iskolák.

II. Délszláv	1949/50		1950/51		1951/52	
	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám
Óvoda	10	200	12 ^c	280	18	520
Nép- és ált. iskola	27	750	25 ^d	760	28	1200
Ált. iskolás diákotthon	1	40	1	60	1	80
Délszláv nyelv tanítása a nép- és ált. iskolákban	21	950	45	4000	45	4000
Középiskola	1	38	1 ^e	70	1 ^c	115
Főiskolai tanszék	1	11	1	34	1	60

^c Szervezés alatt 2 óvoda.

^d Ebből 19 egytanerős, 1 kettő, 2 három, 1 négy, 2 hat tanerős iskola.

^e Általános gimnázium, tanítóképző intézeti tagozattal.

III. Román	1949/50		1950/51		1951/52	
	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám	iskolák száma	tanuló-létszám
Óvoda	2	70	2	70	3	100
Nép- és ált. iskola	7	650	8 ^f	700	8	850
Ált. iskolás diákotthon	2	120	2	135	2	175
Román nyelv tanítása a nép- és ált. iskolákban	22	1750	20	1600	–	–
Középiskola	1	24	1	45	1	65
Főiskolai tanszék	1	17	1	34	1	45

^f Ebből 3 egy tanerős, 1 két tanerős, 1 három tanerős, 1 négy tanerős és két teljesen osztott általános iskola.

Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztály iratai (1950) 1957–1973. (a továbbiakban: XIX-1-4-g) 35. tétel. – Tizenegy oldalas, géppel írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

- ¹ Rob Antal (1909–1965). Géplakatos, majd vasmunkás lett. 1937-ben belépett a Jugoszláv Kommunista Pártba. 1938-ban Pap Pállal Zágrábban beszerezték a JKP KB illegális nyomdáját. 1940 júniusától 1941 augusztusának közepéig a Horvát Kommunista Párt Zágrábi Helyi Bizottságának titkára. 1941-ben kizárták a pártból a HKP, illetve a JKP Központi Bizottsága között kialakult viszonyok, valamint a kerestineci tábor foglyainak kiszabadítására – 1941 júliusában – indított akció sikertelensége miatt. 1942 elején Budapestre távozott, és bekapcsolódott a magyarországi ellenállási mozgalomba. 1943-ban letartóztatták, és Szombathelyen kétévi fegyházra ítélték. Vácott ismerkedett meg a magyar kommunista párt több tagjával, fogságából megszökött, s Újpesten partizáncsoportot alakított. 1945 tavaszától az MKP központi szervezési osztályán lett instruktör, 1946-ban a Szlovák Antifasiszta Frontjának vezetője. Az 1947. évi országgyűlési választásokon az MKP listáján indult, és parlamenti képviselő lett. A Kominform Jugoszláviát elítélő határozatával nem értett egyet, a kért nyilatkozat közzétételét megtagadta. 1948. július 2-án éjjel Brankov segítségével hagyta el Magyarországot. Az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága 1948. július 5–6-i rendkívüli ülésén kizárta a pártból. Jugoszláviában szövetségi parlamenti képviselővé választották, a Szövetségi Végrehajtó Tanács tisztségviselőjeként dolgozott.
- ² A mondatot tollal aláhúzták, és mellé a margóra kérdőjelet tettek.
- ³ A nemzetiségi iskolákban 1950–51-ben használt tankönyvek kimutatása megtalálható – In: Dokumentumok a magyar oktatáspolitikai történetéből II. 1954–1972. Összeállította és a bevezetőt írta Kardos József és Kornidesz Mihály. Budapest, 1990. 173.
- ⁴ Címe: Naš Pionier. Az 1949-ben „elindult” Naša Sloboda szlovák nyelvű hetilap mellékleteként jelent meg 1952-ig, majd önálló hetilapként működött. Szerkesztői: Bartsek Ferenc, Boldoczky János. Lásd még az 5. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ⁵ A bekezdés első öt sorát utólag tintával, a szöveg mellett húzott függőleges vonallal is kijelölték.
- ⁶ Száva (1169–1236) szerb szent, eredeti neve Rasztko. 1169 körül született, és 1236-ban Tirnovóban halt meg. Nemanjics István király öccse volt, a Száva nevet kolostorba lépésekor vette föl. Bátyjával együtt az első szerb írók közé tartozott, megírta apjának Nemanja Istvánnak életét. Apjával együtt megalapították Atosz hegyén a hilendári kolostort, mely sokáig a szerb irodalom művelésének központja volt. Száva alapította a független szerb egyházat, melynek ő volt az első érseke (1219–1233). Érsekként nyolc püspökséget és sok iskolát alapított, ezért a szerbek mint az iskola védőszentjét is ünneplik január 27-én.
- ⁷ A „templomban használja anyanyelvét, az iskolában azonban a magyar nyelvhez ragaszkodik” szövegrészt utólag tintával aláhúzták.
- ⁸ Az „osztatlan” szó tintával bekarikázva.
- ⁹ A mondatot utólag tintával aláhúzták.

2.

Pécs, 1952. május 19.

Neducsics Dragutin¹ szakfelügyelő tervezete a Baranya megyei délszláv iskolák fejlesztéséről

Felszabadulás után Baranya megyében is megindult a délszláv anyanyelvű oktatás. Ahol csak sikerült, megnyíltak a délszláv iskolák. Ezek mind kivétel nélkül kis létszámú, teljesen osztatlan iskolák voltak. Nyíltak délszláv iskolák olyan községekben is, ahol a délszláv lakosság és tanulók kis létszáma miatt nem voltak meg a feltételek az iskola fejlesztéséhez. Ezek az iskolák nagyjából már teljesen lemorzsolódtak, megszűntek, mind pl.: Belvárdgyula, Erdősmárok, Szökéd, Monyoród, Magyarbóly stb. Ezeket az

iskolákat azért emelem ki, mert igen rossz képet kapnánk a délszláv iskolák fejlődéséről, ha számításba vennénk ezeket az eleve lemorzsolódásra ítélt iskolákat, amelyeket a felületes szemlélő, az ellenség minuszként könyvel el.

Azokban a községekben, ahol nem sikerült délszláv tanítási nyelvű iskolát szervezni, ott be lett vezetve az anyanyelv oktatása tantárgyként, heti egynéhány órában. Pl.: Pécsudvard, Pogány, Drávasztára stb.

Egyes községekben a délszláv tanulók kis létszáma miatt vagy bizonyos nehézségek miatt nem lehetett bevezetni az anyanyelv oktatását sem. Pl. Maráza, Lothárd, Birján stb.

Így alakultak ki a főleg két típusú délszláv iskolák.

1. Délszláv tanítási nyelvű iskolák.
2. A délszláv nyelvet tantárgyként tanító iskolák.

Ebben az 1951–52. iskolaévben létrejött egy harmadik típusú, magyar–délszláv tanítási nyelvű iskola is, amelyben a humánus tantárgyakat délszláv nyelven, a természettudományi tantárgyakat pedig magyar nyelven tanítják. Ez az iskolatípus a szülők kívánságára jött létre. Pl. Alsószentmártonban. Természetesen ez csak átmenet a délszláv tanítási nyelvű iskolatípushoz. A délszláv iskolák gerincét a délszláv tanítási nyelvű iskolák képezik.

Ha megnézzük a délszláv iskolák fejlődését az elmúlt 5-6 év alatt, meg kell állapítanunk, hogy míg a délszláv nyelvet tantárgyként tanító iskolák elég szépen fejlődtek és szaporodtak, addig éppen a délszláv iskolák gerincét képező délszláv tanítási nyelvű iskolák nagyobb része egy helyben topogott, vagy évről évre morzsolódott, számuk csökkent. Pl. Mohács, Olasz, Versend, Magyarsarlós, Nagykozár, Szalánta, Németi, Kásád, Szemely. Ami szintén lényeges, a délszláv tanítási nyelvű iskolákban működő nevelők (gondolom, osztatlan iskolákban) előrelátása nem derülátó. Szerintük a VIII. osztályból a tanulók kimennek, de utánpótlásra nincs nagy kilátás.

A délszláv tanítási nyelvű iskolák nemcsak lemorzsolódását kell megakadályoznunk, hanem különösen éppen ezeket kell továbbfejlesztanünk. Ezért meg kell alaposan vizsgálnunk, miért nem tudtak, illetve nem tudnak ezek az iskolák fejlődni, vagy miért morzsolódtak le. Ennek több oka is van. Egyes nevelők rossz munkája, gyenge szakmai felkészültsége, az ellenség munkája, stb. De nemcsak ez az oka. Van itt egy másik ok is, szerintem igen lényeges, amely mellett nem mehetünk el hunyott szemmel, hanem alaposan meg kell vizsgálnunk, és dönteni kell felette. Ez az ok pedig az, hogy a délszláv tanítási nyelvű iskoláink sorra mind teljesen osztatlanok, és hogy a teljesen osztatlan nyolc osztályos, egy tanerős délszláv iskolák nem nyújthatnak annyit, mint egy teljesen, vagy részben osztott szakrendszerű, ha mindjárt magyar tanítási nyelvű iskola is. Nem beszélve arról, hogy ilyen teljesen osztatlan iskolákban

8 osztályt tanítanak többnyire kevésbé képzett, nem egy esetben gyakorlós nevelők is, és hogy a nevelők maguk sem szívesen tanítanak ilyen kis létszámú, sokosztályú iskolában, mint pl. Témun Mária kartársnő sem. Az említett okot már a szülők is látják, és ez is egyik oka annak, hogy szívesebben adják gyermekeiket osztott, magyar tanítási nyelvű iskolába. Olyan kis községekben vagy tanyaközpontban fenntartani teljesen osztatlan iskolát, ahol jobb megoldás nincs, megértem, de pl. mint Mohács városban vagy Versenden, ahol működik teljesen osztott szakrendszerű, magyar tanítási nyelvű iskola, fenntartani teljesen osztatlan délszláv iskolát nem látom célszerűnek.

A délszláv anyanyelvű iskolák azért nyíltak meg, hogy megkönnyítsék a délszláv tanulók tanulását, és több tudást nyújtsanak nekik, mint amennyit tudnának nyújtani a nem anyanyelvű tanítási iskolák. Ebben az esetben pedig ezek az iskolák nem tudják teljesíteni ezt a hivatásukat.

Ha 5-6 évvel ezelőtt még nem látták az ált[alános]. iskola hivatását, és az elemi iskolák mintájára sorra szervezték az osztatlan ált[alános]. iskolákat, nekünk ma már ezt a kérdést világosan kell látnunk, és helyesen kell megoldanunk.

Hogy ettől az igen lényeges kerékkötőjétől megszabaduljanak a mi délszláv iskoláink, alábbi átszervezését javaslom, melynek lényege az, hogy a teljesen osztatlan délszláv tanítási nyelvű iskolákról térjünk át az osztott vagy legalább részben osztott, délszláv tanítási nyelvű iskolákra. Ott, ahol erre nincsenek meg a feltételek, tartsuk meg, vagy szervezzük meg csak az alsó tagozatot. (Az anyanyelvű oktatás az alsó tagozatban a legmegindokolhatóbb és erre a szülőket is könnyebb lesz majd meggyőzni.) Így nyernénk jó, fejlődőképes délszláv iskolákat, és ezzel alapvetően hozzájárulnánk a délszláv iskolák színvonalának emeléséhez. A felső tagozat beindítását a jövőben a felső tagozatú tanulók és a rendelkezésre álló jól képzett délszláv nevelők számától tennénk függővé. A kis létszámú, nem életképes iskolák tanulói részére és a többi szórványos délszláv tanulók részére pedig színvonalas anyanyelvű oktatást biztosítana a Pécselt létesülő délszláv körzeti általános iskola.

J a v a s l a t

1. Nyolcosztályos délszláv tanítási nyelvű ált[alános]. iskolát fenntartani, vagy szervezni:
 - a) Ott, ahol megvannak a feltételek ahhoz, hogy az teljesen osztott, szakoktatású legyen. Pl. Felsőszentmárton, Drávasztára.
 - b) Ott, ahol megvannak a feltételek, hogy az iskola legalább részben osztott legyen, de helyben a magyar tanítási nyelvű iskola sem teljesen osztott, vagy pedig egyáltalán nincs. Pl. Versend, Alsószentmárton.

2. Ott, ahol nincsenek meg a feltételek a 8 osztályos osztott, vagy részben osztott iskola fenntartására vagy szervezésére, ott irányt venni a 4 alsó osztályú (alsó tagozatú) délszláv tanítási nyelvű iskola fenntartására ill. szervezésére.
Tehát csak alsó tagozatú délszláv tanítási nyelvű iskolát fenntartani, vagy szervezni kell:
 - a) Ott, ahol az alsó tagozati tanulók száma eléri a 15 főt.
 - b) Ha a helybeli magyar tanítási nyelvű iskola teljesen osztott, pl. Mohácson, ott a délszláv tanítási nyelvű alsó tagozatú iskola is lehetőleg osztott, vagy legalább részben osztott legyen.
3. Ott, ahol nincsenek meg a feltételek a délszláv tanítási nyelvű felső tagozat működésére, és csak az alsó tagozat működik, ott a felső tagozat délszláv tanulói járjanak a szakoktatási rendszerű magyar tanítási nyelvű iskolába, és részükre itt biztosítva legyen az anyanyelv oktatása, tantárgyként, megállapított heti óraszámában, vagy ha ilyen nincs, vagy pedig a tanuló anyanyelvi iskolában akarja folytatni tanulmányait a felső tagozatban is, felvételt nyerhessen a délszláv körzeti ált. iskolába és kollégiumba.
4. Ott, ahol nincsenek meg a feltételek, hogy délszláv tanítási nyelvű iskola működjék a tanulók kis létszáma miatt, pl. Magyarbóly, Monyoród, Áta stb. azokból a községekből a délszláv tanulókat bevonni a körzeti délszláv ált[alános]. iskolába és diákotthonba.
5. Azokban az iskolákban, amelyekben bizonyos nehézségek miatt nem tudjuk bevezetni az anyanyelvű oktatást, az anyanyelv oktatását tantárgyként biztosítsuk. Pl. Pécsudvard, Pogány, Kásád stb. Ilyen iskolákból a legjobb tanulókat, akik szeretnének tovább tanulni a délszláv középiskolában, azokat felvenni a körzeti ált[alános]. iskolába, Pécssett. Így is biztosítanánk jó kádereket a délszláv középiskolák számára.

Szerintem, így életképes és fejlődőképes iskolákat kapnánk.

Megjegyzés: Az említett tanulólétszám-határokat (pl. 15 tanuló) nem kell mereven kezelni, hanem figyelembe kell venni a helyi körülményeket. Pl. ha a község erősen délszláv jellegű, de alsó tagozatú tanulók száma az idén nem éri el éppen a 15 főt, meg kell tartani a délszláv iskolát, különösen, ha a szülők ehhez ragaszkodnak. Legyen a községben egy tanító, aki az iskolai munka mellett foglalkozna a népműveléssel is. Van olyan délszláv község, ahol a felnőttek elég szép számmal vannak képviselve, de a gyermekek száma igen alacsony. A családban általában egykék vannak, de ezek is elég ritkák.

Tekintettel a tervezet fontosságára, kérem az illetékeseket, hogy ezt alaposabban nézzék át, és véleményezzék, illetve hagyják jóvá.

A tervezet konkretizálása iskolánként

1. Pécs: Alsó és felső tagozat osztott iskola anyanyelvű oktatással.
2. Mohács: Alsó tagozat, lehetőleg részben osztott.
A felső tagozat délszláv tanulói részére lehetőleg az anyanyelv oktatását bevezetni tantárgyanként.
3. Felsőskanda: Alsó tagozat anyanyelvű oktatással. A felső tagozatban az anyanyelv tantárgyként való tanítása.
4. Felsőszentmárton: Az I. és II. osztályban az anyanyelvű oktatást bevezetni, a többi osztályokban az anyanyelv oktatását tantárgyként.
5. Drávasztára: Ugyanúgy, mint Felsőszentmártonban.
6. Drávakeresztúr: Alsó tagozat anyanyelvű oktatással, a felső tagozatban az anyanyelv oktatását tantárgyként.
7. Alsószentmárton: Alsó és felső tagozat anyanyelvű oktatással, részben osztott iskola.
8. Versend: Ha sikerül, alsó és felső tagozatú részben osztott délszláv tanítási nyelvű iskolát, ha nem, csak alsó tagozatot, felső tagozatban az anyanyelv oktatását tantárgyként.
9. Németi: Alsó tagozat anyanyelvű oktatással, felső tagozat átjár Szalántára, és itt részesül anyanyelvű oktatásban tantárgyként.
10. Szalánta: Ha sikerül az alsó tagozatot átirányítani Németibe, a felső tagozatúak részére anyanyelv oktatása tantárgyként.
11. Kátoly: Alsó tagozat anyanyelvi oktatással, úgyszintén a felső tagozatban is, a felső tagozatba jelentkezők számától függően.
12. Pogány: Alsó és felső tagozatban nyelvoktatás tantárgyként.
13. Pécsudvard: Alsó és felső tagozatban nyelvoktatás tantárgyként.
14. Nagykozár: Alsó és felső tagozatban nyelvoktatás tantárgyként.
15. Személy: Erre vonatkozóan külön véleményt kérek.
16. Kőkény: " " " " "
17. Kásád: " " " " "

	Helység	I–IV.	V–VIII.	Tanulók száma		Nevelőszükséglet
				A	B	
1.	Pécs	A	A	70	–	6
2.	Mohács	A	B ?	28	?	2
3.	Felsőkanda	A	B	23	27	1
4.	Felsőszentmárton	A	B	60	168	3
5.	Drávasztára	A	B	40	86	2
6.	Drávakeresztur	A	B	32	23	1
7.	Alsószentmárton	A	A	35	–	2
8.	Versend	A	A ?	26	34	2
9.	Németi	A	–	14	–	1
10.	Szalánta	A	B	?	52	–
11.	Kökény	A ?	A ?	29	–	1
12.	Kátoly	A	A ?	28	–	2
13.	Személy	A ?	B	13	12	1
14.	Pogány	B	B	–	36	1
15.	Kásád	B ?	B	–	32	1
16.	Pécsudvard	B	B	–	36	1
17.	Nagykozár	B	B	–	28	1
	Összesen:			398	534	28

Jelmagyarázat: A = délszláv tanítási nyelvű
B = a délszláv nyelvet tantárgyként tanítják.

Míg az 1951–52. iskolaévben 793 tanuló tanult délszláv nyelven, illetve a délszláv nyelvet tantárgyként, a tervezet szerint az 1952–53. iskolaévben 932 volna ezeknek a tanulóknak a száma.

Míg a múlt évben délszláv nyelven tanulók száma 75 volt, a jövő évben ezeknek a száma 286 tanulóval emelkedik.

Beszüntetjük a következő délszláv iskolákat, és tanulóit bevonjuk a körzeti általános iskolába:

1. Élesd
2. Olasz
3. Magyarsarlós
4. Áta
5. Magyarbóly

A következő községek délszláv tanulóit vonjuk be a körzeti általános iskolába:

1. Szökéd	6. Erdősmárok
2. Lothárd	7. Belvárdgyula
3. Birján	8. Lippó
4. Monyoród	9. Alsókanda
5. Maráza	10. Révfallu

Mivel a délszláv beiskolázás igen nehezen megy, a tervezet megvalósításához segítséget kérek osztályunktól, a megyei tanácstól és támogatást a megyei pártbizottságtól és a járási pártbizottságoktól.

Pécs, 1952. május 19.

/Neducsics Dragutin/
délszláv szakfelügyelő

MOL XIX-1-4-g. 35. tétel. – Ötoldalas, géppel írt fogalmazvány, géppel írt aláírással.

¹ Neducsics Dragutin (?-?) tanító. A Pécsi Magyar Állami Délszláv Tanítási Nyelvű Tanító-képző Intézetben szerzett tanítói oklevelet. 1945-1946-ban a Délszláv Szövetség Főtitkára. 1952. december 15-i hatállyal a Közoktatási Minisztériumból áthelyezik, és megbízzák a Budapest, Rózsák tere 7. szám alatt működő délszláv kollégium vezetésével. Személyére vonatkozó egyéb adatot nem sikerült föllelni.

3.

Budapest, 1952. május 22.

Pandurovity Boriszláv¹ tanulmányi felügyelő jelentése a Győr-Sopron megyei délszláv községekben végzett munkájáról

Ebben a megyében négy délszláv községben van bevezetve a szerb–horvát nyelv oktatása: Horvátkimle, Bezenye helyiségekben a Mosonmagyaróvári járásban. Kópháza és Und községekben a Soproni járásban.

Horvátkimlén február elsejével vezették be az anyanyelvet – csak az első négy osztályban. Bezenyén 1951 szeptemberétől rendszeren folyik a horvát nyelv oktatása. Kópházán az igazgató, dr. Szabó Árpád opportunizmusa miatt csak január hónapban sikerült rendszeresen a KM Nemzetiségi Osztálya által kiadott óraterv szerint tanítani a szerb–horvát nyelvet. Und községben pedig 1950 szeptemberétől folyik rendszeresen a nyelvoktatás. A megyében van még két horvát község a Soproni járásban: Hidegség és Homok. A helyzetet ebben a két községben nem mértük fel, és nem tudjuk, hogy mennyire őrizték meg a horvát jelleget. Állítólag az öregek és kisgyerekek nem tudnak magyarul.

HORVÁTKIMLE: A horvát nyelvet Gráflajtner Józsefné oktatja. Igyekszik a tanulókkal elsajáttítani (sic!) a horvát irodalmi nyelvet, amennyiben a képességei megengedik. A kartársnő nem ismeri az irodalmi nyelvet, hanem ő maga a tankönyvből tanulja a nyelvet. Dialektussal beszél. Tanfolyamon még nem volt. Az idén fog először részt venni szaktanítói délszláv tanfolyamon. Kiszállásom alkalmával megbeszéltem vele, hogy eljön a tanfolyamra.

Horvátkimlén szükséges lenne egy 8 tantermes típusiskolát építeni. A falu 5 éves tervében iskolaépítés szerepel, de ezt módosították olyképpen, hogy tantermek építését vették tervbe. Jelenleg összesen 5 tanteremmel rendelkeznek. 3 van Horvátkimlén, kettő pedig Magyarkimlén, egy kilométerre Horvátkimlétől. Az ilyen helyzet igen megnehezíti az oktatást. Az iskola 10 tanerős. Összesen 271 tanuló van. Ebből 60% tanuló horvát nyelvű. Horvátkimlében jár VI–VII. és VIII. osztály délelőtt, délután pedig a II. osztály. Magyarkimlén délelőtt jár IV. és V. osztály és délután I. és III. osztály.

Még a hároméves tervben három tanítói lakás volt tervbe véve építeni, de még ez nincs meg. A tanítói lakások felépítésére igen [nagy] szükség [lenne], mert a tanítók a faluban nem kapnak megfelelő lakást.²

Horvátkimléből sikerült két 8. osztályos tanulót, akik jelentkeztek továbbtanulásra átírányítani a délszláv középiskolákba, és pedig Kopai János[t] a délszláv általános gimnáziumba, és Stipkovic László[t] délszláv tanítóképzőbe.

BEZENYE: Lakosa 1300 személy. 10%-ban magyarok élnek, 10% németek és 80%-ban horvátok. 49 kulák család van. Ezért az ilyen kis községben ez igen nagy számot tesz ki, és a községben a kulákok éreztetik befolyásukat. Az iskola 7 tanerős. 184 tanuló van. A horvát nyelvet Egresity Anna oktatja 19 órában az alsó és felső tagozatban. A múlt nyáron részt vett a délszláv szaktanítói tanfolyamon.

A tanítónő igen szép eredményeket ért el a horvát nyelv tanításában. A tanulók aktívak az óra alatt, a kérdésekre szépen, egész mondatokban felelnek. Sok új szót sajátítottak el, amit eddig nem tudtak. A tanulók az olvasmányok tartalmát saját szavaikkal szépen tudják elmondani. A helyes kiejtés terén még van javítani való. Szükséges, hogy a tanítónő is továbbképezze magát, ezen a téren még nála is vannak fogyatékoságok. A tanítónő kedvvel tanítja a horvát nyelvet, és igyekszik minél több ismeretre tenni szert délszláv nyelvből, úgy hogy a nyáron is részt vesz a szakosító tanfolyamon.

A 8. osztályban van három továbbtanuló. Átirányítani délszláv középiskolába nem tudtuk, mert a tanulók magyar középiskolában való továbbtanuláshoz ragaszkodtak.

KÓPHÁZA: Ez Nyugat-Magyarország legnagyobb délszláv települése. 2000 horvát lakik tiszta délszláv község. Ausztria határán fekszik. A múltban, az Osztrák–Magyar Monarchia idejében a lakosság túlnyomó része marhakereskedelemmel foglalkozott. A Horthy-korszak alatt sokan csempészetből éltek, sokan pedig az ausztriai gyárakban helyezkedtek el. Bécs 70 km-re van tőlük, és fenntartották Béccsel az összeköttetést oly értelemben, hogy vásárlást, mérközéseket Bécsben néztek meg. Ez vonatkozik Und községre is. Érezhető a Nyugat befolyása. 300 családnak a hozzátartozói Nyugaton élnek, főképpen Amerikában, de vannak olyanok is, akik a hitleri hadsereg visszavonulásával Nyugatra mentek, és ott élnek, akad szép számban disszidáló is.³

A pártszervezet a faluban gyenge, mindamellert hogy van 52 párttag. A párt vezető szerepét nem lehet érezni. Ahelyett, hogy a párt lenne a falu vezetője, a tanács az. A tanácshoz a dolgozók minden ügyes-bajos kérdéssel fordulnak. A tanácselnöknek és az alapszervezeti párttitkároknak az a véleménye, mert ez azért van, mert a függetlenített párttitkár magyar anyanyelvű, más községből, és nem tud horvátul, így nem képes a dolgozókhoz közeledni. Pártvezetőségi értekezletet nem tartanak. A párt munkáját így a pártvezetőség nem értékeli ki. Ha a JB-ból valaki kijön, csak a párttitkárral tárgyal, a többi vezetőségi taggal nem beszél. A faluban az a benyomás a délszláv dolgozók között, hogy azért hoztak ide egy más községből magyar nyelvű függetlenített párttitkárt, mert nem bíznak a délszlávokban. Maguk a párttagok vallják, hogy van közöttük is megbízható, jó délszláv párttag, és miért ne tölthetné az be a titkári tisztséget.⁴

A községben a tanítók társadalmi munkában keveset vesznek részt. Klerikális befolyás alatt állnak egyesek. Dr. Szabó Árpád igazgató ki lett a pártból zárva. Felesége és gyermekei rendszeresen járnak templomba. Pichler András tanító minden vasárnap jár templomba, állítólag áldozik is. Az úttörőcsapatot nem akarja vezetni, mert gátlásai vannak. Jellemző rá, hogy 1949 augusztusában, amikor a párt megbízásából az úttörőcsapatot Budapestre hozta a DIVSZ-re⁵, hazamenet Kaszap István⁶ sírjához is elvitte a tanulókat. Dománovics Lojzi tanító részt vett az idei húsvéti körmenetben. Ő is eljár templomba. Pap fia van.

A horvát nyelv oktatását alsó és felső tagozatban 26 órában végzik. Alsóban a horvát nyelvet Pichler András tanító tanítja, felsőben pedig dr. Szabó Árpád. Mindkettő beszél a nyugati horvát tájszólást, az irodalmi nyelvet nem tudják. Szakosító délszláv tanfolyamon nem vettek részt. Nehézségei[k] vannak a helyes kiejtés körül. Megbeszéltük, hogy a nyári szakosító délszláv tanfolyamra el fognak jönni.

Ami a délszláv középiskolai beiskolázást illeti, itt a tanítók nem végeztek semmi munkát. Igaz, hogy a megyétől és a járástól erre nem kaptak utasítást, és nem is tudták, hogy ez is feladataik közé tartozik. Habár a délszláv gimnázium és tanítóképző igazgatójától és DISZ titkárától kaptak levelet, amelyben tájékozódva voltak, hogy létezik délszláv középiskola, és amelyben felhívták őket, hogy toborozzanak tanulókat a délszláv középiskolákba. A tanácselnök véleménye szerint a délszláv beiskolázást komolytalanul vették, és nem is foglalkoztak vele. 8. osztályból továbbtanulásra a magyar középiskolákba 11 tanuló jelentkezett. Ebből sikerült kettőt átírányítani a délszláv gimnáziumba. Oposity Jusztina és Jankovity Matildot, mindkettő kitűnő rendű tanuló, ehhez a szülők is hozzájárultak. A tanítóknak azt az utasítást adtam, hogy foglalkozzanak velük rendszeresen, hogy a beiskolázástól le ne morzsolódjanak.

Óvoda: Március 15-étől az óvodába be lett állítva egy óvónő, Tajler Valéria. Tanácselnök és az iskola igazgatója a következőket kifogásolják, a gyerekekhez nem beszél horvátul, nem tud horvát éneket és meséket. Fegyelmezni nem tud, nevelői tekintélye gyenge, de utóbbi időben ez megszilárdult, mert a legfiatalabbakkal foglalkozik. Túl fiatal óvónőnek. Az igazgató észre-

vette és a vezető óvónő is, hogy szakirányú képzést nemzetiségi vonatkozásban nem kapott. Nem ambicionálja a nemzetiségi foglalkozást. Beszéltem az óvónővel, rámutattam ezekre a hibáira, és felhívtam a figyelmét, hogy a gyerekekkel horvát nyelven társalogjon. Úgyszintén felhívtam a vezető kartársnőt, [hogy] munkájába, tanulásába segítse.

Budapest, 1952. május 22-én

Pandurovics Boriszláv⁷
tan. felügyelő

MOL XIX-I-4-g. 35. tétel. – Kétoldalas tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

² A bekezdést utólag tollal aláhúzták, és a margón is kijelölték.

³ A bekezdést utólag tollal a margón kijelölték, és első két sorát aláhúzták.

⁴ A bekezdést utólag tollal a margón kijelölték.

⁵ 1949. augusztus 14–28. között Budapesten rendezték meg a Világifjúsági Találkozót.

⁶ Kaszap István (1916–1935) jezsuita szerzetesnövendék. Hosszú szenvedés után, tizenkilenc éves korában egy székesfehérvári kórházban meghalt. A tragikus sorsú szerzetesnövendék az engedelmesség, a szenvedés és az önfeláldozás modern képviselőjeként vált egy páratlan kultusz részesévé. 1941. októberében megkezdődött boldoggá és szentté avatási perének első egyházmegyei, 1948-ban pedig második, római szakasza.

⁷ A géppel írt aláírás különbözik a kézzel írottól. Géppel: Pandurovics Borszláv. Kézjegy: Pandurovity Boriszláv.

4.

Budapest, 1952. július 4.

*Pandurovity Boriszláv tanulmányi felügyelő jelentése
a Zala megyei délszláv községekben végzett munkájáról*

Politikai helyzet

A délszláv községeket Zala megyében, amelyek mind a Mura partján fekszenek, szegénység, elmaradottság jellemzi.¹ Sokgyermekes családok vannak. Az elmaradottság miatt el van terjedve a trachoma². A szövetkezeti mozgalom kezdetleges. Ebből a szempontból még Tótszentmárton a legjobb. Ebben a községben „Felszabadulás” Tszcs működik 25 családdal, 295 holdon dolgoznak. Az elmaradottságot az is jelenti, hogy a nép babonás, pl. Szent György napján³ tüzet gyújtottak a mezőn, mint pl. Tótszentmárton mezején. Ezt boszorkányűzés miatt tették.⁴ A horvát anyanyelv igen el van maradva, kevés szókinccsel rendelkeznek, kb. 800-1000 szóval, és ezek mind régies horvát kifejezések, amelyek eltérnek a mai horvát irodalmi nyelvtől. Azonki-

vül igen keverik a magyar kifejezésekkel. A lakosság nemcsak hogy rosszul beszéli az anyanyelvét, hanem a magyart is rosszul beszélik, az öregek nem tudnak magyar[ul] és a kisgyermekek sem, amikor bejönnek az iskolába első osztályban nem tudnak magyarul beszélni. A horvát irodalmi nyelvet nem tekintik saját nyelvüknek, és ezért nagy nehézségük volt, amikor bevezettük az iskolába a horvát irodalmi nyelvet. Így pl. a Molnári község tanácselnöknője Androsekné kijelentette, hogy „mink gyűlöljük Titót, és ezért nem akarjuk az ő nyelvét tanulni”. Vagy pl. Petriventén, ahol a tanácselnök Vargits ellenkezett a horvát nyelv bevezetésénél az iskolában, és eltűzelte fiának horvát nyelvű könyvét.⁵ Egyes községek asszimiláció útján vannak, mint pl. Mura-keresztúr, vagy Belezna község.

A délszláv községekben kezd fejlődni a kultúrélet, saját anyanyelvükön is a magyar anyanyelv mellett. Ebből a szempontból legjobban állnak Tótszentmárton, Molnári és Semjénháza, ahol működnek délszláv kultúrsoportok is. Így pl. Tótszentmártonban 100 tagú énekkar működik, amely a magyar népdalok mellett délszláv népdalokat is tudnak [sic!]. Semjénházán működik délszláv táncsoport. Ezek a kultúrsoportok részt vettek a járási díszbemutatón is. A kultúrmunka a délszláv községekben nagyban elősegítette a délszláv nyelv oktatását az iskolákban.

A délszláv községekben a nép vallásos, ezért klerikális befolyás alatt állnak egyes községek.⁶

Mielőtt lelátogattam volna a községeket, elmentem a járási tanácshoz Letenyébe, ahol felkerestem Kis Gyula elvtársat, az okt[atási]. osztály vezetőjét, aki egyúttal tanácselnök-helyettes is. A délszláv ifjak szakérettségire való toborzásáról csak annyit mondott, hogy a megyéktől az igazgatók kaptak utasítást erre vonatkozólag, de hogy áll az a kérdés és mennyi a jelentkező, erről semmit sem tudott. Ő maga nem kapott a megyétől utasítást, hogy toborozzon szakérettségire, nem is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Megbeszéltem vele, hogy evvel a kérdéssel komolyan foglalkozzon, és délszláv községekbe való kiszállása alkalmával beszéljen az igazgatókkal, és a helyi tanácsoknál és a helyi pártszervezeteknél beszéljen erről a kérdéstről. Segítséget tőle nem kértem, hogy velem jöjjön ki dolgozni, mert készült kiszállásra, és el volt foglalva más problémával. Akkor éppen lent volt a megyétől egy brigád, akik iskolalátogatást végeztek, és neki is velük kellett menni. Felkerestem a járási pártbizottságot, Varga elvtársat, a JB titkárát és Kovács elvtársat, a JB délszláv felelősét, akikkel átbeszéltem a délszláv ifjak toborzását szakérettségire. Ők már részben erről tudtak, de ők sem tettek a toborzás érdekében semmit. Abban egyeztünk meg, hogy kiszállásuk alkalmával a délszláv felelős fog foglalkozni ezzel a kérdéssel. Ugyanaznap délután ki is mentem Kovács elvtárral Tótszentmárton délszláv községbe. Felkerestem az iskolaigazgatót, Németh kartársat. Ő és a többi tanító nem foglalkoztak komolyan ezzel a kérdéssel. Komoly nehézség az, hogy a falukból az ifjúság színe-java, – mint

a többi községekből – elmentek munkára, mint Sztálinvárosba, Komlóra bányába és többi helyekre. A lányoknak java része leszerződött állami gazdaságokban és boltkertészetbe, így a falvakban kevés ifjú maradt. Tótszentmártonban felkutattunk néhány ifjút, akikkel beszélünk a szakérettségis tanfolyamról. Így Novinics Márton DISZ-titkárral beszélünk, neki lenne kedve tanulni. A szüleiével is beszélünk, azzal váltunk el, hogy a családdal megbeszéljük ezt a kérdést. A faluban van egy biztos jelentkező a szakérettségis tanfolyamra: Kovács Lajos. Jelenleg Sopronban van távirásztanfolyamon.

Ezenkívül sikerült a tanítóképző részére 3 leányt átírányítani a délszláv tanítóképzőbe. Mind a három 50-50 Ft-os hozzájárulással. Egy kitűnő, kettő jelesrendűek [sic!]. A jelentkezők a következők: Gyuricz Ilona, Kőfalvi Júlia és Molnár Éva.

A községben van délszláv nyelvoktatás az iskolában. Nevelő: Istokovity Márko. Ellentétek vannak közte és az iskolaigazgató között. Másrésről pedig az iskolaigazgató és a tanácselnök között. A tanácselnök, Gyuricz véleménye szerint a magyar nevelők ellene vannak a horvát oktatásnak és a délszláv középiskolai beiskolázásnak, úgy Németh igazgatónál és a többi nevelőnél avval a különbséggel, hogy az igazgatónál ez burkolt formában mutatkozik, amikor megkérdeztem tőle, hogy át lehetne-e irányítani a délszláv tanítóképzőbe a 3 délszláv nyolcadik osztályost, akik már jelentkeztek továbbtanulásra a magyar tanítóképzőbe, ő azt mondta, hogy nem lehet, ő már megpróbálta, de nem sikerült, mert hallani sem akarnak róla. De közben nem is beszélt a szülőknek erről. Amikor vele együtt lelátogattuk a szülőket, és megmagyaráztuk a szülőknek, hogy van Budapesten délszláv tanítóképző, a szülők nem ellenkeztek, megegyeztek abban, hogy a lányaik átmennek a délszláv tanítóképzőbe, Budapestre. Fritz Edit nevelőnél nyílt sovinizmus nyilvánult meg ezen a téren, olyan formában, hogy igyekezett erről a lányokat lebeszélni. Azt beszélte a tanulóknak, hogy ne menjenek oda, mert nehézségeik lesznek, hogyan fogják ők tanulni a fizikát stb., jobb ha magyar iskolába mennek.⁷

Istokovity Márko délszláv tanítónál az a hiba, hogy szeret inni, olyan panaszok vannak a járásban ellene, hogy el szokott járni a hegyre, pincébe, és ott a dolgozóktól hagyja magát megkínáltatni borral, ezt rendszeresen csinálta. Társadalmi munkában nem aktív. Részletesen beszéltem vele erről a kérdésről, és felhívtam a figyelmét, hogy erre vigyázzon. Másrésről pedig a munkafegyelem önála laza. Igazgató tudása nélkül haza szokott menni. A pedagógiai pályát nem kedveli.

Tótszerdahely. Legnagyobb délszláv település Zala megyében. Szakérettségire délszláv ifjakat nem találtunk. Az ifjúság túlnyomó része dolgozik Sztálinvárosban. Vannak köztük olyanok, akik keresnek 2500 Ft-ot is havonta kubikus munkával. Beszélgettünk néhány lánnyal a szakérettségis tanfolyamról, de eredménytelenül. Két nyolcadikost sikerült átírányítani a dél-

szláv gimnáziumba. Ezek: Lukács Péter és Szekeres István. Ezek térítés nélkül lettek javasolva, mivel szociális körülményeik rosszak. Árkovits iskolaigazgatóval megbeszéltem, hogy az agitációt folytatni fogja a szakérettségis tanfolyam részére. És vasárnaponként, amikor hazajönnek az ifjak munkáról, fog velük beszélni, és megpróbál a szakérettségis tanfolyamra beszervezni közülük.

Molnári. Itt beszéltem a tanácselnőknővel, Androsek elvtársnővel, aki egyúttal a megyei oktatási ellenőrző bizottságnak tagja. Megígérte, hogy fog nekünk segíteni a délszláv beiskolázásban. Felkerestem a téglagyárt, ahol dolgozik 8 DISZ-tag, ifjűmunkás (délszláv). Először az üzemi pártbizottság titkárával tárgyaltunk a szakérettségis beiskolázásról. Kilátásban van, hogy szakérettségire jelentkezni fog Svélecz Alajos, aki téglagyárban dolgozik. Este megszerveztük a DISZ-gyűlést, ahol 15 ifjú volt jelen. A DISZ-gyűlésen részletesen beszéltünk a délszláv szakérettségiről. Biztos jelentkező 1 van, Dobos István, 19 éves. Petres Máté és az iskola vezetőjével megbeszéltük, hogy az agitációs munkát tovább fogják folytatni, főképpen szombat és vasárnap, amikor az ifjak hazajönnek a munkából, beszélgetni fognak, és akit beszerveznek tanfolyamra, a jelentkezési lapot kitöltik és elküldik a megyei tanács oktatási osztályára.

Semjénháza. Itt két jelentkező van szakérettségire. A jelentkezők: Tátrai Lajos, 18 éves és Ifka Balázs, 18 éves. Kitöltöttük a jelentkezési lapokat velük. Több ifjúval beszéltünk még ezeken kívül, és este pedig összehívtuk őket az iskolában, ahol jelen volt a tanácselnök és a tanácsitkár, akik komoly segítséget nyújtottak nekünk ebben a kérdésben. Komoly munkát végez ezen a téren Iloskity Mária délszláv nevelő, aki jó munkát végez a DISZ-ben, és jó kapcsolata van az ifjúsággal.

Petriverente. Télen 30 ifjú volt otthon, ezek majdnem mind munkára mentek el. Beszéltünk a DISZ-titkárral, Pavla Györggyel. 22 éves, párttag, kedve lenne tanulni, el is jönne tanfolyamra, de még az anyjával fogja ezt megbeszélni, valószínű, jelentkezni fog tanfolyamra, hagyunk nála jelentkezési ívet.

Murakeresztúr. Ez a község magyarosodás útján van, a községben elég ifjú van, akik pályamunkások a vasútnál. Jelentkező a szakérettségis tanfolyamra nincs. Itt felkerestem Kovács János murakeresztúri függetlenített párttitkárt és Kovácsné, a nagykanizsai J[árás] B[izottság] délszláv felelősét. Velük együtt átmentem Fityeházára. Itt 3 ifjút találtunk, akik jelentkeztek szakérettségire, és ki is töltötték az ívet. A jelentkezők a következők: Pokéc János, Zupék József és Bróz Ferenc. Ezenkívül átirányítottunk egy VIII. osztályos tanulót délszláv gimnáziumba, Kele József a neve. Anyja a tszcs-ben dolgozik, apja munkaképtelen, könnyű szolgálatot végez mint éjjeliőr, az állomáson. 6 testvére van. Szociális helyzetüknél fogva térítés nélkül javasolták. A tanítók és az igazgató, Szőke, nem tettek komoly és konkrét segítséget a délszláv szakérettségis beiskolázás érdekében. Szőke ugyan hivatkozott, hogy a

járási értekezleteken beszélt a délszláv beiskolázásról is, de ez volt az egész. Konkrétan saját területén nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. A tanítók arra hivatkoznak, így pl. Fityeházán, hogy a megyei okt[atási]. oszt[ály]. írásban nem utasította őket, hogy végezzenek. E nehézségek mellett a Zala megyei délszláv középiskolai keret megvan. 5 volt a keret, és hatot iskoláztunk be. Ami a szakérettségis beiskolázást illeti, a beiskolázási keret 10, ezt még nem értük el, csak 8 biztos jelentkező van. Ebből 5 kitöltötte a jelentkezési lapot, 3 pedig nem, mert nem voltak a községben. De viszont ezek óhajtanak szakérettségire jönni, és ki fogják tölteni az ívet. Mikor a munkát befejeztem a községekben, felkerestem a megyei tanács oktatási osztályát, itt beszéltem Bangha László tanulmányi felügyelővel, aki a beiskolázást végzi és az osztályvezető elvtársnővel. Elmondottam neki a szerzett tapasztalataimat a meglátogatott községekben, és abban egyeztünk meg, hogy írásban utasítani fogják haladéktalanul a járási tanács oktatási osztályokat, hogy komolyan foglalkozzanak a délszláv beiskolázással. Fel fogják venni a kapcsolatokat a megyei bizottság délszláv felelősével, Rodek Györggyel, aki segíteni fogja a szakérettségis tanfolyamra való beiskolázást, oly módon, hogy utasítani fogja a járási pártbizottságokat, hogy ezt a munkát támogassa. A jelentkezési határidőt kitöltük június 1-jére, és a felvételi vizsgát meg fogják tartani június 10-e körül Nagykanizsán, amelyhez közel fekszenek a délszláv községek, így nem fog a tagoknak sokba kerülni a beutazás. A pontos idejéről a felvételi vizsgának értesíteni fogja a megyei oktatási osztály a Nemzetiségi Osztályt, hogy a vizsgára kiküldeni lehessen valakit. A megyei tanács oktatási osztálya úgy fog leírni a járási oktatási osztályoknak, hogy határidőre jelentsék, hogy milyen eredménnyel értek el a szakérettségis beiskolázásoknál.

Budapest, 1952. május 20-án

Pandurovity Boriszláv
tanulmányi felügyelő

MOL XIX-I-4-g. 35. tétel. – Négyoldalas, géppel írt tisztaírás, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ A mondatot utólag tollal aláhúzták.

² Trachoma: szembetegség, a kötőhártya idült, fertőző gyulladása.

³ Szent György (?–303) római katona volt. Diocletianus hadvezére Kappadokiában. Keresztény hite miatt a császár kivégeztette. Katonák és lovagok védőszentje. Legendája és tisztelete egész Európában elterjedt. Magyarországon I. István korától. Ünnepe április 24-én van.

⁴ Az „elmaradottságot” kezdetű mondatról tollal aláhúzva.

⁵ A mondatot utólag tollal aláhúzták, és a margón kijelölték.

⁶ A mondatot utólag tollal aláhúzták.

⁷ A bekezdést utólag tollal kijelölték a margón.

5.

Budapest, 1952. november 5.

*Kovács Péter¹, a Közoktatásügyi Minisztérium
Nemzetiségi Osztálya osztályvezetőjének jelentése
a nemzetiségi oktatás helyzetéről és problémáiról*

1.) A nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetének ismertetése előtt rá kell mutatni egy olyan állampolitikai problémára, ami nagymértékben befolyásolta, és még ma is befolyásolja a nemzetiségi oktatási hálózat megtervezését, kiépítését és továbbfejlesztését. Ez a probléma az, hogy nincsenek megbízható adataink a hazánkban élő nemzetiségi lakosság létszámáról. Erre a bizonytalanságra jellemző, hogy a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási adatai² szerint Magyarországon 3437, a Belügyminisztérium adatai szerint 240 510 a német anyanyelvű lakosság száma. Az 1952-es német nemzetiségi iskolafejlesztési munkánkban a Belügyminisztérium adataira építettünk. A gyakorlat ezeket az adatokat igazolta. A német lakosság létszámában tapasztalt nagymértvű eltérés többé-kevésbé a többi nemzetiségeknél is fennáll.

A nemzetiségek kultúrszövetségeivel, tanulmányi felügyelőinkkel, a megyei, járási és helyi szervekkel igyekeztünk felmérni és összehasonlítani a Magyarországon élő nemzetiségek számát, a különböző adatokat a hivatalos adatokkal. Ennek során az alábbi képet kaptuk:

	Közp. Stat. Hiv. adatai	Becslési adatok
Szlovák	22 359	120 000
Román	10 000	30 000
Szerb	3 860	6 000
Horvát	17 289	70 000
Szlovén (vend)	3 553	8 000
Német (BM adatai szerint)	3 437	240 510
Összesen:	60 498	474 510

A becslés szerinti adatokat hivatalosan ellenőrizni kellene, utána rögzíteni, hogy a nemzetiségi oktatást reálisan tervezhessük meg. Enélkül a felmérés vagy létszámmegállapítás nélkül továbbra is ötletszerűség, kapkodás fogja jellemezni nemzetiségi oktatásunkat. Az ötletszerű kapkodás jogos bírálatot válthat ki azokból, akik figyelemmel kísérik kultúrforradalmunknak ezt a jelentős területét. Bizonyos vonatkozásban még a baráti népi demokratikus országokkal való kapcsolatainkra is kihat. A felmérésnek el kell döntenie a különböző szervek (kultúrszövetségek, megyei és helyi tanácsok stb.) között gyakran felmerülő asszimilációs vitát is.

2.) A nemzetiségi iskolaszervezés adatai:

	Nemzeti- ségi óvodák	Nemzeti- ségi nyelv- oktató	Általános tanítási nyelvű	Iskolák összesen	Közép- iskolák	Fő- iskolai tanszéki tagozat	Iskolai egység
Délszláv	20	40	25	65	2	1	88
Német	–	66	–	66	–	–	66
Román	2	14	10	24	1	1	28
Szlovák	23	116	5	121	2	1	147
Összesen:	45	236	40	276	5	3	329

Mit mutatnak ezek az adatok?

Nézzük meg oktatási egységeként.

a) Óvodák

Igen kevés tervszerűséget sikerül felfedezni az általános iskolák alátámasztását szolgáló óvodai hálózat kiépítése terén, legtöbbször a lakosság kívánsága vagy közömbössége szabta meg az óvodák hálózatának megteremtését, továbbfejlesztését. Ez az ötletszerűség jut kifejezésre abban, hogy a 65 délszláv általános iskola mellett majdnem ugyanannyi óvoda van, mint a 121 szlovák általános iskola mellett. Ugyanakkor a 66 német iskolához eddig egyetlen német óvodát sem szerveztünk.

De ezeknél is beszédesebb bizonyítéka az ötletszerűségnek az, hogy az országban sehol sem folyik nemzetiségi óvónőképzés. A nemzetiségi óvodák óvónőszükségletét nyári tanfolyamokon a toborzás útján igyekszünk biztosítani.

Az eddig felmerült különböző felfogások tisztázása érdekében a következő problémákat kellene tisztázni:

- 1.) Van-e szükség nemzetiségi óvodákra, a nyelvoktató iskoláknál is, vagy csak a tanítási nyelvű iskolák mellett kell megszervezni (eddig vegyesen szerveztük)?
- 2.) Egy vagy kétnyelvű (anyanyelv és magyar nyelv) foglalkoztatás legyen ezekben az óvodákban (a gyakorlat a kétnyelvű foglalkozások helyességét igazolta)?
- 3.) Ahol egyetlen óvoda sincs a helyes eljárás a német nyelvoktató iskolák esetében, hogyha csak a tanítási nyelvű iskolák mellett szerveznénk nemzetiségi óvodát?

b) Általános iskolák

A legnagyobb bizonytalanság a nemzetiségi nyelvoktató és tanítási nyelvű általános iskolák szervezése terén uralkodott.

Ez a magyarázata annak, hogy olyan aránytalan ezeknek a száma, együttesen és egy-egy nemzetiségen belül. Kirívó az aránytalanság szlovák és né-

met vonatkozásban. Szükség van annak az eldöntésére, hogy a mai nemzetközi helyzetben, társadalmi fejlődésünk jelenlegi szakaszában, a nemzetiségi fiatalok továbbtanulása érdekében a nyelvoktató vagy tanítási nyelvű nemzetiségi iskolák irányában kell-e fejleszteni a nemzetiségi általános iskolahálózatot.

Révai elvtárs 1948. október 17-én a Szabad Nép hasábjain arra hívta fel az akkori Közoktatásügyi Minisztérium figyelmét, hogy „... vajon gondoskodtunk-e arról, hogy a magyarországi szlovákok anyanyelvükön történő oktatása kellőképpen megvalósuljon? Vannak persze szlovák iskoláink. De vajon elég van-e? Vajon nem jogos-e a szlovákok panasza a középiskolák hiányáról? Nem érvényesül-e itt-ott a helyi közigazgatás részéről megengedhetetlen kényszer azok felé a szlovák szülők felé, akik természetesen nem magyar iskolákba akarják beíratni gyermekeiket?”³ Révai elvtárs cikke a szlovákokról szólt, de a többi nemzetiségre is vonatkozik. A cikk megjelenése óta egy szlovák általános gimnáziumot és egy szlovák tanítóképzőt szervezett a minisztérium. Az anyanyelvű iskolák száma azonban mindössze kettővel emelkedett. Ez a magyarázata annak, hogy addig amíg a délszláv iskolák 40%-a tanítási nyelvű általános iskola, a szlovák iskoláknak mindössze 4%-a ilyenfajta iskola.

(A helyi adottságok alapján kb. 30 ilyenfajta szlovák iskolát lehetne létesíteni, illetve a meglévő nyelvoktató iskolát ilyené átalakítani.)

Az elvi szempontok hiányán és a nemzetiségi lakosság létszámában fennálló bizonytalanságon kívül ellenséges tevékenység is folyt az általános iskolai hálózat ilyen irányú kiépítése során. Ezt elsősorban a délszláv iskolahálózat terén lehet megtalálni.

A „délszláv” címen szereplő 25 tanítási nyelvű iskolából 6 szerb, 19 horvát iskola. Holott a lakosság megoszlása (szerb:horvát) 1:12-höz. Ezzel szemben az iskolák arányszáma 1:3-hoz.

Ennek az aránytalanságnak egyrészt az az oka, hogy a volt szerb felekezeti iskolákat az iskolák államosításakor átvettük, és több helyen erőszakosan – 7-8 tanulóval is – fenntartottuk (Hercegszántó, Magyarbóly stb.) Horvát iskolákat ezzel szemben csak szemfényvesztésként létesítettek. Szlovén iskolákat alig létesítettek, jóllehet a szlovén lakosság száma kb. azonos a szerb lakosság számával. A horvát és szlovén iskolahálózat kiépítésének elhanyagolásával a nemzetiségi jogaival élni akaró horvát szülők gyermekeit szerb iskolába kényszerítették (pécsi és pomázi iskolák). Jellemző példa erre az, hogy a Pécssett 1946-ban megnyílt tanítói tanfolyam és a később megalakult tanítóképző tanítási nyelv[c] is szerb volt. Ennek a nyomai az azóta Budapestre költöztetett délszláv középiskolákban még ma is megvannak.

Ez az ellenséges, sovíniszta irányzatú iskolaszervezés Rob Antal, Sebanics⁴ stb. titóista klikk erőszakos iskolapolitikájának kritikátlan megvalósításából adódott. Napjainkig való fennmaradása a „délszláv” fogalom tartalmának tisztázatlanságából származik, de a mostani felismerés alapján sürgősen fel fogjuk számolni.

Épp ezért rendkívül fontos iskolapolitikai feladatnak tartjuk a kb. 70 000 horvát és a kb. 8000 szlovén lakos anyanyelvi oktatásának az eddiginél széle-

sebb és jobb megtervezését. Ez a lakosság közvetlenül a déli és nyugati határsávbán szétszórtan él, s így a legjobban ki van téve a titóista-imperialista behatásoknak. Ennek az ellenséges behatásnak tulajdonítható, hogy itt-ott a horvát és szlovén lakosság nem szívesen fogadja, vagy anyanyelvén tiltakozik az anyanyelvi oktatás bevezetése ellen. (Felsőszentmártonban az I., II. osztályosok szülei tiltakoztak.)

A most még szórványos jelenségek továbbterjesztése végső fokon a lakosság anyanyelvét nem ismerő nevelők beállításához vezetne, s azt eredményezné, hogy elszigetelődne az iskola a falutól, a nevelők a szülőktől. Az anyanyelv tanítása elleni tiltakozásnak van olyan példája is, mint a petriventei Vargits nevű tanácselnök eljárása, aki a horvát nyelv bevezetése elleni tiltakozását azzal is kihangsúlyozta, hogy eltűzelte fia horvát nyelvű tankönyvét. Az ilyen példák esetleg oda vezethetnek, hogy az anyanyelv megmarad a pap és a titóisták birtokában, hogy minél zavartalanabban végezhessek ellenséges aknamunkájukat.

Itt azonban komolyan felmerül az a probléma is, amit a molnári tanácselnök, Androsekné elvtársnő így fogalmazott meg, hogy „mink gyűlöljük Titót, azért nem akarjuk az ő nyelvét tanulni.”

Kétségtelenül mind a két eset fennáll. Pont ez az ellentmondás készítet arra, hogy tanácsot, útmutatást kérjünk. Mi úgy látjuk, hogy a horvát-szlovén anyanyelvi oktatás terén fennálló hiányosságokat az anyanyelvi iskolák számának emelésével, bentlakásos, körzeti általános iskolák létesítésével és megbízható, a horvát nyelvet ismerő tanerők képzésével, munkába állításával tudjuk felszámolni.

A 2-fajta [sic!] általános iskola problémája ugyanilyen éles feladatként jelentkezik a német oktatás terén is. Elvi döntés nélkül az itt kiépítésre kerülő iskolahálózatban is az eddigi bizonytalanság, alkalomszerűség érvényesülne.

c) Középiszkolák

Annak az eldöntése, hogy a nemzetiségi általános iskolahálózatban a döntő szerep a nyelvoktató vagy a nemzetiségi tanítási nyelvű iskoláké lesz-e, meghatározza a középiszkolai hálózat tervezését, továbbfejlesztését is.

A nemzetiségi középiszkolák fenntartását, újak (német általános gimnázium és tanítóképző, nemzetiségi óvónőképző) létesítését azért kell gondosan megvizsgálni, mert a meglévők már népszerűek, túlnépesek. További fenntartásukra azért is szükség van, mert innen kerülhetnek ki azok a nemzetiségi középkaderek, akik az államapparátusban (tanácsok, néphadsereg, rendőrség, államvédelem stb.) jó szolgálatot tehetnek a szocializmus építésének a saját anyanyelvű lakosság körében.

A nemzetiségi középiszkolát végző tanulók továbbtanulása terén vannak problémák. Az első ilyen érettségizettek 1953 júniusában hagyják el a gyulai román és a békéscsabai szlovák általános gimnáziumot. Ezeknek zömmel magyar főiskolán, egyetemen kell tovább tanulniuk. Ennek érdekében olyan különleges tanmeneteket kell összeállítanunk a nemzetiségi középiszkolák részére, amelyek lehetővé teszik, hogy azok az érettségizettek, akik nem foly-

tathatják főiskolai, egyetemi tanulmányaikat mint ösztöndíjasok a szomszédos népi demokratikus országokban minden különösebb megerőltetés nélkül folytathassák tanulmányaikat hazai főiskolákon, egyetemeken.

Ennek a kivitelezése érdekében tanulmányozni kellene azt, hogy miképpen oldották meg az ilyen problémákat a Szovjetunióban, a Román, Bolgár, Csehszlovák Köztársaságban.

Ilyen jellegű írásos anyag sajnos kevés áll rendelkezésünkre, s ami van az is elég szűkszavú. Constantinescu Dona: A Román Népköztársaság földrajzi és politikai ismertetése c. tanulmányban, Budapest, Szikra, 1950. 75–79. oldalán közölnek adatokat. Ezekből az adatokból nem annyira a zárt területen együttélő magyar lakosság iskolai problémáit, hanem az olyanokat tartjuk tanulságosoknak, mint a németet, ahol a 343 913 főre 472 iskola, 45 441 szerb–horvát–szlovén lakosra 65 iskola, a 37 582 ukrán lakosra 134 iskola, a 28 782 török lakosra 68 iskola jut.

A kimutatás adatait mérlegelve az tűnik ki, hogy az ott élő 2 275 011 nemzetiségi lakosság oktatását 2929 napköziotthon, óvoda és általános iskola szolgálja.

Arányban kifejezve ez azt jelenti, hogy általánosan 770 fő részére van egy iskolaegység.

A mi viszonyaink szerint, hogyha a Központi Statisztikai Hivatal adatait vesszük alapul, akkor 220 főre, a becslési számok szerint pedig kb. 1700 főre van egy nemzetiségi iskolaegységünk.

Nemzetiségi középiskolák adatai a Román Népköztársaságban:

Az együtt élő nemzetiségek nyelvén történő középfokú oktatást 165 teljesen szervezett, minden szükséges tanszékkel rendelkező különböző tanintézet biztosítja. Ezek közül 145 magyar, 11 német és egy-egy szlovák, bolgár, ukrán, török, szerb és görög előadási nyelvű.

A német, a szlovák, bolgár, ukrán, török, szerb és görög középiskolák fenntartása azért tanulságos, mert ezek elvégzése után zömmel ott is román főiskolán, egyetemen folytatják tanulmányaikat a hallgatók. Hogyha figyelembe vesszük azt, hogy a 2 275 011 főnyi nemzetiségi lakoságnak 165 teljesen szervezett, minden szükségességgel rendelkező középiskolája van, s ezen belül a 343 913 főnyi német lakoságnak 11 középiskolája működik, ebből is látni lehet, hogy a hazánkban élő 240 510 főnyi német lakosság részére teljesen indokolt legalább egy általános gimnázium és egy tanítóképző létesítése. (Ilyen irányú javaslatunkat a minisztérium vezetősége nem fogadta el.)

Azért kérünk elvi döntést, hogy a középiskola-hálózat fenntartását, kibővítését annak megfelelően végezhessük.

d) Főiskola

A folyó évben megszervezett német nyelvoktató iskolákban túlnyomórészt olyan tanerők működnek, akik a II. világháború előtt szerezték oklevelüket. A felszabadulás óta eltelt időben szakmailag egyáltalán nem képezték

magukat, s így munkájukban igen sok maradi, káros tünet észlelhető. Ezt az összetételt sürgősen meg kell javítani. A tanítóképzőt 1953-ban befejező németül beszélő fiatalokból a legalkalmasabbakat ezekhez az iskolákhoz kell irányítani. Egy részüket pedig a budapesti pedagógiai főiskolára kell irányítani. Ezek részére a főiskolán német tanszék létesítését kell biztosítani.

3.) Külföldön való tanulás

A nemzetiségi középiskolák, valamint az egységes iskola tanerőszükségletének a biztosítására a felső- és középkader-nevelés érdekében, s azért, hogy minél kevesebb nehézséget okozzon a romániai, csehszlovákiai egyetemeken való tanulás, úgy látjuk, hogy helyes lenne évente 8-10 nemzetiségi középiskolát végzett tanuló részére biztosítani a szomszédos népi demokratikus országok egyetemlein való továbbtanulást.

4.) Egyéb problémák

Bár szigorúan nem tartozik a nemzetiségi oktatáshoz, fel szeretnénk vetni a nemzetiségi úttörő-, illetve ifjúsági lapok kérdését, illetve egységes elvek szerinti kivitelezését.

Jelenleg a szlovákoknak, románoknak van ifjúsági lapjuk⁵, a délszlávoknak és a németeknek még nincsen. Ezeket az illetékes kultúrszövetségek szerkesztik. Most, amikor több olyan községünk van, ahol 2-3 féle nemzetiség gyermeke részesül anyanyelvi oktatásban, visszatetszést szül, hogy a tanulók egyik csoportjának van, a másiknak nincs ifjúsági lapja.

Úgy véljük, hogy egy délszláv és német ifjúsági lap igen jó szolgálatot tenne az ifjúság hazafias nevelése terén. Német területen ez lenne az első hazai demokratikus szellemű német hetilap, amelynek hasábjain megismertethetnénk nagyszerű példaképünk, a szovjet pionirmozgalom kiváló eredményeit, a hazai és a Német Demokratikus Köztársaság tanulóifjúságának az életét, problémáit.

Emellett, hogyha mind a 4 nemzetiségnek meglenne az úttörőlapja, magasabb és egységesebb színvonalat lehetne biztosítani a közlésre kerülő cikkekben, mint amilyent a szövetségek jelenleg biztosítani tudnak. A 4 nyelven megjelenő ifjúsági lap egységesítésével el lehetne érni azt is, hogy a lap minden száma egy-egy azonos problémát ismertetne.

5.) Egységes állásfoglalás (határozat) a nemzetiségi jogok gyakorlati megvalósítására

Az alkotmányunk által biztosított nemzetiségi jogok értelmezése és gyakorlati végrehajtása a különböző elvi irányító és végrehajtó szervek részéről nem egységes. Néhány példa: Szabó András oktatási osztályvezető (Miskolc) 1952. július 4-én arról ír, hogy „sajnos Bükkzentkeresztben a helyi tanács nem támogatja a szlovák nyelvet oktató-nevelő munkát, ott sok a sovinizta megnyilvánulás.”

Pandurovity Boriszláv délszláv tanulmányi felügyelő 1952. május 22-i jelentésében azt írja, hogy Tótszentmártonban a tanácselnök véleménye szerint a magyar nevelők ellenzik a horvát nyelvű oktatást, a délszláv középiskola ellen agítálnak.

Ilyen és ezekhez hasonló jó és rossz példákat sokat sorolhatnánk fel. Olyan példákról is tudunk, amelyek nemzetiségi szempontból foglalkoznak egy-egy község helyi pártszervezetének a munkájával. Ilyen példa az, amit délszláv felügyelőnk kópházai kiszállásáról ír: „Ez Nyugat-Magyarország legnagyobb délszláv települése. 2000 horvát lakik [ott], tiszta délszláv község. Ausztria határán fekszik. A múltban az Osztrák–Magyar Monarchia idejében a lakosság túlnyomó része marhakereskedelemmel foglalkozott. A Horthy-korszak alatt sokan csempészetből éltek, sokan pedig az ausztriai gyárakban helyezkedtek el. Bécs 70 km-re van tőlük, és fenntartották Béccsel az összeköttetést oly értelemben, hogy vásárlást, mérközéseket Bécsben nézték meg. Ez vonatkozik Und községre is. Érezhető a Nyugat befolyása. 300 családnak a hozzátartozói Nyugaton élnek főképpen Amerikában, de vannak olyanok is, akik a hitleri hadsereg visszavonulásával Nyugatra mentek és ott élnek, akad szép számban disszidáló is.

A pártszervezet a faluban gyenge, mindamellert hogy van 52 párttag. A párt vezető szerepét nem lehet érezni. Ahelyett, hogy a párt lenne a falu vezetője, a tanács az. A tanácshoz a dolgozók minden ügyes-bajos kérdéssel fordulnak. A tanácselnöknek és az alapszervezeti párttitkároknak az a véleménye, ez azért van, mert a függetlenített párttitkár magyar anyanyelvű más községből, és nem tud horvátul, így nem képes a dolgozókhoz közeledni. Pártvezetőségi értekezletet nem tartanak. A párt munkáját így a pártvezetőség nem értékeli ki. Ha a JB-ből valaki kijön csak a párttitkárral tárgyal, a többi vezetőségi taggal nem beszél. A faluban az a benyomás, a délszláv dolgozók között, hogy azért hoztak ide egy más községből magyar nyelvű függetlenített párttitkárt, mert nem bíznak a délszlávokban. Maguk a párttagok vallják, hogy van közöttük is megbízható, jó délszláv párttag, és miért nem tölthetné az be a titkári tisztséget.”

Ezért úgy véljük, hogy a nemzetiségi oktatás kérdéseiben hozott elvi döntéseket, esetleg a nemzetiségek jogainak a helyes végrehajtására vonatkozó más állami csúcsszerveknek az állásfoglalásával együtt miheztartás és egységes kivitelezés végett szükséges lenne párt- vagy kormányhatározatban ismertetni.

Budapest, 1952. november hó 5-én

Kovács Péter
osztályvezető

MOL XIX-1-4-g. 35. tétel. – Ötoldalas, géppel írt fogalmazvány, géppel írt aláírással.

- ¹ Kovács Péter (1909–). Az ELTE-n középiskolai tanári oklevelet szerzett. Elemi és polgári iskolákban tanított, majd a Pedagógus Szakszervezet Országos Központjában a Szervezési Osztály irányítója. 1950–1951-ben a Közoktatásügyi Minisztérium titkárságának tájékoztatói és dokumentációs osztályán dolgozott, majd 1952–1959 között a Nemzetiségi Osztály vezetője. 1959-től a budapesti I. László Gimnázium igazgatója, 1967–1971 között a Pedagógus Szakszervezet alelnöke. Számos cikke, tanulmánya jelent meg a szakszervezeti mozgalom, a közoktatás, az oktató-nevelő munka különböző területeiről.
- ² Utalás az 1949. évi népszámlálásra. A Magyar Köztársaság kormányának 10.800/1948. korm. sz. rendelete írta elő, hogy: „Magyarország területén az 1948. évi december hó 31. és 1949. évi január hó 1. napja közti állapot alapulvételével általános népszámlálást kell tartani.”
- ³ Révai József: A magyar–csehszlovák megegyezés útján. – In: Szabad Nép, 1948. október 17.
- ⁴ Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.
- ⁵ Szlovák: Naš Pionier. Budapest. Indult: 1950. április 1-jén. Megjelent kéthetenként. Felelős szerkesztő: Boldoczki János, 1950. szeptember 8-tól Keleti Ferenc. Főlap: Naša Sloboda. Román: Vocea Țineretului. Suplimentul ziarului „Libertatea Noastră”. Gyula. Indult 1952. [április 1.] Megjelent [havonként kétszer]. Felelős szerkesztő: Pomucz Petru, 1952. augusztus 18-tól: Moldovan Ilie. Főlapja: Libertatea Noastră.

6.

Budapest, 1953. január 10.

*A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
Agitációs és Propaganda Osztályának
javaslata német nyelvű havilap indítására¹*

B I Z A L M A S !

Készült 14 pld-ban

- 1.) Hazánkban 9 megyében kb. 200 községben élnek németek, számuk kb. 200-250 ezer. Legtöbb Baranya megyében él 109 községben, Veszprém megyében 15 községben, Bács-Kiskun megyében 15 községben és Komárom megyében 10 községben.

A német ajkú lakosság egy része, különösen az idősebbek a társadalmi, kulturális életben való részvételt illetően meglehetősen passzív. Anyanyelvük használatában a közösségi életben több tartózkodással találkozunk, mint a többi nemzetiségeknél.

- 2.) A német nemzetiségi lakoságnak a társadalmi életben való bevonására hasznos eszköznek bizonyult az 1951-ben megindított német nyelvű kultúrunka.

Az 1952-es tanévben a harmadik osztálytól kezdve 24 általános iskolában bevezettük a német nyelv oktatását (Baranya megyében 14, Komárom megyében 2, Pest megyében 2, Bács-Kiskun megyében 6 iskolában.) Az

iskolákban tartott szülői értekezletek alkalmával tapasztalhattuk, hogy a német nyelvű lakosság nagy része nagy örömmel fogadta gyermekük anyanyelvének oktatását az iskolában. Maguk a szülők is nagy szeretettel forgatták a kiadott német nyelvű tankönyveket.

Falusi könyvtárainkban kb. 10 000 kötet német nyelvű könyv van. Ezeket elsősorban az idősebbek keresik és szívesen olvassák. Több faluban pl. Baranya megyében, ahol nem voltak a könyvtárban német nyelvű könyvek, a lakosság ilyen igénnyel fordult a könyvtár vezetőjéhez.

Legnagyobb sikerrel a német művészeti együttesek szereplése jár. Jelenleg 7 jelentősebb német nemzetiségi kultúrcsoport működik, melyek felkeresik a szomszédos németlakta községeket is. A művészeti csoportok működése a helyi tanácselnökök és párttitkárok tapasztalata szerint igen jó hatással van a német nemzetiségi lakosság bekapcsolására a párt és társadalmi munkába.

- 3.) Fenti tapasztalatok alapján javasoljuk a szlovák, délszláv és román lapokhoz hasonlóan német nyelvű, egyelőre havonként megjelenő kulturális politikai újság kiadását. Ez a lap újabb fegyver volna kezünkben a német-ajkú lakosság fokozottabb aktivizálására.

A lap 2000 példányban, 6 oldal terjedelemmel, 50 filléres áron jelenjen meg. A lapért a Népművelési Minisztérium felelős. A lap szerkesztésével és kiadásával kapcsolatos költségek a Népművelési Minisztérium költségvetésében biztosítva vannak.

Kimutatás a többi nemzetiségi lapokról

	<u>A lap neve</u>	<u>Példányszám</u>
Szlovák	Naša Sloboda ²	2 800
	Naš Pionier (gyermekújság) ³	7 600
Délszláv	Naše Novine ⁴	1 000
Román	Libertatea Noasztră ⁵	1 000
	Vocea Țineretului (gyermek) ⁶	750

Budapest, 1953. január 10.

MOL Magyar Dolgozók Pártja Agitációs és Propaganda Osztály iratai 1950–1956. (a továbbiakban: M-KS 276 fond (f.) 89. csoport (cs.)) 14. őrzési egység (ő. e.) – Másfél oldalas másolat, aláírás nélkül.

¹ Az MDP Központi Vezetősége 1953. január 14-én határozatot fogadott el egy német nyelvű, havonta megjelenő kulturális lapról, 2000 példányban, 50 filléres áron. Az elkészítéssel a Népművelési Minisztériumot bízták meg.

- ² Naša Sloboda. Orgán Svázu Demokratických Slovákov v Madarsku. Budapest. Indult: 1949. január 14. Megjelent kéthetenként, 1949. április 7-től hetenként. Felelős szerkesztő: Boldoczki János, 1950. július 14-től: Keleti Ferenc. Melléklap: Naš Pionier.
- ³ Lásd az 5. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ⁴ Naše Novine. Organ južnih Slavena u Madarskoj. 1947. október 18.: Organ demokratskog saveza južnih Slovena u Madjarskoj, 1952. január 10.: List južnoslovenskih trudbenika u Madjarskoj. Budapest. Indult: 1946. október 20. Megjelent 1947. január. 15.: hetenként. Felelős szerkesztő: Rob Antal, 1948. augusztus 7-től: Hovan András, 1952. július 10-től: szerkesztőbizottság, 1953. január 8-tól: Matec Ivan. 1957. október 3-tól Narodne Novine címmel jelent meg, s a „Danica” gyermekrovattal bővült.
- ⁵ Libertatea Noastră. Informativul uniunii culturale a românilor din Ungaria, 1953. február 15.: Organul uniunii culturale a românilor din Ungaria. Gyula. 1951. január 15. és 1953. december 21. között megjelent havonként, 1951. december: havonként kétszer. Felelős szerkesztő Pomucz Petru, 1952. augusztus 15-től: Moldovan Ilie. Melléklapja: Vocea Tineretului. 1957-től Foia Nostra címmel jelent meg.
- ⁶ Lásd az 5. dokumentum 5. számú jegyzetét.

7.

Budapest, 1953. június 23.

*Feljegyzés a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
Agitációs és Propaganda Osztálya részére
a német ajkú lakosság között Baranya megyében folytatott
politikai munkáról*

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült 4 pld-ban.

Baranya megye lakosságának mintegy 14-20%-a német ajkú. Többségükben a megye délkeleti részében laknak. Az 1945-ös kitelepítések ellenére ma is sok község lakosságának 40-70%-át alkotják. Igen jelentős a számuk a megye székhelyén, s állandóan növekszik számuk az új Komlón, a pécsi bányászüzemekben, az állami gazdaságokban. Helyzetüket igen nagymértékben befolyásolja 3 tényező: 1.) A felszabadulás előtt nagy számban voltak tagjai Volskbundnak, 2.) a felszabadulás után a német lakosság csaknem 90%-a vagyonkorlátozás alá esett, 3.) egy részüket kitelepítették, a kitelepítettekkel nem szakadt meg minden kapcsolat. Mindhárom tényező megnehezíti a közöttük folyó politikai munkát, melynek jelentőségét pártszervezeteink még ma nem látják helyesen.

A múlt szervezetsége és a vagyonkorlátozás olyan egységet teremtett, amelyet eddig csak minimális mértékben sikerült megbontani a pártszervezetek politikai munkájával. Ma a Baranya megyei német lakosságot a politikai passzivitás, az elkülönülés jellemzi. „Egymás között” a munkában (tsz vagy állami gazdaságok brigádjai), az ebédnél, munka közben, a szórakozásban stb. a jellemző magatartásukra. A németek közötti egységet tovább kovácsolja, szilárdítja a telepés magyarok magatartása. A telepés magyarok attól

félnek, hogy a német lakossághoz való közeledés esetleg a kapott ház, föld, a lábasjóság visszaadását jelentheti, ezért politikai érvek mögé bújva, elzárkóznak minden közeledéstől. Lánycsókban a német szülők kérték a német nyelvtanulás bevezetését. A lánycsóki függetlenített községi titkár (erdélyi telep) a német nyelvű iskolai oktatásról beszélve kifejtette: nem értene egyet azzal, hogy az iskolában újra tanítsák a német nyelvet „mert az ismét lovat adna a németek alá”. A párttitkárnak ezzel a megállapításával teljesen egyetértett az ugyancsak jelenlévő tsz-párttitkár is (ugyancsak erdélyi telep). A velük való beszélgetésből nagyon élesen rajzolódott ki: politikai munkájukat, minden lépésüket az irányítja, nehogy valami olyasmit tegyenek, olyan lépéshez járuljanak hozzá, ami a németek „jogukba való visszahelyezését” jelentené. „Mi” és „Ők”, ez a kifejezés határozza meg Lánycsókban a magyar és német lakosság viszonyát, és ez a megállapítás nem korlátozódik Lánycsók községre. Többé-kevésbé érvényes a megye németlakta vidékeire.

A pártszervezetek nem törekszenek arra, hogy a német ajkú lakosság legjobbjait kiválogatva, egyéni elbírálás alapján, közelebb hozzák a párthoz. A német ajkú párttagok száma elenyészően csekély. Lánycsókban pl. 2000-nél több lakosa van, s ebből 70% német – 2 ötven éven felüli német ajkú tagja van a pártnak –, a helyzet máshol sem sokban különbözik. A pártszervezetek általában elzárkóznak a németektől, megbízhatatlannak tartják őket, s ami a legnagyobb hiba, az ifjúság körében sem igyekeznek felkutatni a legjobbakat. A DISZ-szervezetek nem fejtnek ki olyan munkát, hogy soraikba tömörítsék a magyar fiatalok mellett a német fiatalokat is, hogy a lenini–sztálini nemzetiségi politika helyes ismertetésével őket is megfelelően bevonják a politikai-kulturális életbe, hogy ezen keresztül mellénk állítsák őket bár erre a német fiatalok részéről meglenne az érdeklődés. Az agitációs munka során csak nagyobb mozgósítás esetén keresik fel a németeket. „Vagyonkorlátozottak, beszolgáltatniuk nem kell, az állami gazdaságban, tsz-ben jól dolgoznak, minek agitálni közöttük?” (lánycsóki függetlenített párttitkár). Nem egyedül a lánycsóki párttitkár véli, hogy a németeknek egyedül a munkához van joguk. Ebből a helytelen elméletből kiindulva természetesen elmulasztják, hogy az agitációs munkában meggyőzzék a német ajkú lakosságot: a magyar népi demokráciában minden becsületes dolgozónak egyenlő jogai vannak, s ezen keresztül mit jelent számukra perspektívában a becsületes állásfoglalás a népi demokratikus rendszer mellett.

A párt és tömegszervezeteink ezt elmulasztják, ugyanakkor agitál közöttük a pap, az ellenség. A német ajkú lakosság körében fokozott a klérus befolyása.

A falusi pártszervezetek mellett, a Baranya megyei üzemi pártszervezetek sem foglalkoznak a németekkel, a német problémát nem ismerik. Pedig a pécsi MESZHART¹-bányák vagy a komlói bányák dolgozóinak is igen nagy százaléka német. A Baranya megyei bányászoknak mintegy 35-40%-a német. Különösen sok német van a műszaki középkaderek és a műszaki értelmiség körében. Ezek szoros, rokoni kapcsolatban vannak a falu vagyonkorlátozott németiségével, napi kapcsolatban vannak a mind több bejáró vagy lassan be-

telepedő új, német ajkú bányamunkással. A falusi pártszervezetek rossz, elszigetelődést alátámasztó munkája kétségkívül befolyással van a nem kisszámú német bányász termelőmunkájára.

A tanácsok munkájában változó képet mutatnak a meglátogatott községek. Egyes helyeken (mint Szederkény) a németek részt vesznek a tanács munkájában, funkcióban vannak, tagjai az állandó bizottságoknak stb., máshol, mint pl. Kátoly községben, ahol a németek mellett délszlávok is laknak, a németek teljes politikai passzivitásban élnek. Egyetlen párttag sincs közöttük, a tanácsban nincs képviselőjük. Baranya megye politikai vezetői nem figyeltek fel arra, s nem vontak le kellő tanulságot azokból az eredményekből, amelyet a választásokat² megelőzően a német nyelvű választási gyűlések, kisgyűlések jelentettek. A tanácsok hatáskörébe tartozó állami iskolákban öreg, a régi rendszert kiszolgált tanítók tanítják a német nyelvet, vagy német nyelven tanított tárgyakat. Fiatal német tanítók nincsenek.

Pécsett a megyei tanács oktatási osztályán a személyügyi csoport vezetőjének nem volt fogalma arról, hol vannak német iskolák, kik a tanítók, kik azok a német tanítók, akikhez információért lehet fordulni, egyáltalán hogyan foglalkoznak velük.

Hasonlóan megoldatlan problémák találhatók kulturális vonalon is. A falusi könyvtárakban Goethe³ és Kleist⁴ megtalálható, de nincs még egyetlen haladó német író írása sem. Német mesekönyvek, német szépirodalom, mely az új, a Hitler-uralom utáni időkkel foglalkoznék, nincs, pedig a német könyv iránt is nagy az érdeklődés. Egész Baranyában egyetlen német kultúracsoporthoz van, pedig az állami gazdaságokban, a tsz-ekben és az üzemekben végzett jó politikai munka mellett, a kultúrmunka lenne az egyik legalkalmasabb terület, ahol közelebb kerülhetnének a német lakossághoz.

A DISZ-nek igen nagy feladatai, ugyanakkor igen nagy lehetőségei is lennének a német fiatalok körében, nem veszi tudomásul a nemzetiségi fiatalok között végzett politikai munka speciális jellegét. A DISZ-bizottságok gyengék. Mohácson egy fiatal elvtársnő irányítaná az egész járási DISZ-munkát. Ehhez igen kevés segítséget kap. Figyelme nem irányul a nemzeti kérdésre, úgy dolgozik, mintha tiszta magyarul látta járás DISZ-titkára lenne.

Összefoglalva: A párt- és tömegszervezetek politikai munkája a német ajkú lakosság körében jelenlegi formájában, módszerében nem megfelelő, nem alkalmas arra, hogy a német ajkú lakosság tömegeit politikailag befolyásolva kivonja a klérus befolyása alól, hogy megbontsa sovinizmuson alapuló nemzeti egységüket, a munkásosztályhoz, a dolgozó parasztsághoz tartozó németeket leválassza a kulákoktól, más osztályidegen elemektől, és szembefordítsa velük. A párt falusi alapszervei, különösen azokban a községekben, ahol telepesek laknak, szektáns politikát folytatnak a német ajkú lakossággal szemben, az üzemi pártszervezetek nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel. A DISZ vonalán nem voltak olyan tapasztalatok, hogy szükségét éreznék speciális politikai munka végzésének ezen a területen. A német kérdés és egyáltalán a nemzetiségek között folytatott politikai munka olyan hiányosságokat mutat, mely szükségessé tenné az átfogóbb, nagyobb területre kiterjedő, alaposabb felmérést, melynek eredményét esetleg PB elé vihetnék.

Javaslatok:

- 1.) Gyökeres fordulatot kell hozni az agitációs munkában oly értelemben, hogy a begyűjtési és az állami kötelezettségek teljesítésére mozgósító agitáción kívül a népnevelők kellő instrukció után beszéljenek az itt élő nemzetiségek jogairól, kötelességeiről, mutassák meg: a népi demokráciában az egyén magatartása, tettei, nem pedig származása határozza meg jövőjét, helyét a társadalomban.
- 2.) A DISZ JB. foglalkozzék egy-egy járási DISZ-bizottság munkájával, különös tekintettel a nemzetiségi fiatalok között végzett munkára. Kísérje figyelemmel és támogassa fokozott mértékben ezeknek a bizottságoknak munkáját.
- 3.) A megyei tanács oktatási osztálya foglalkozzék a német szakos tanítókkal, tanárok helyzetével, vizsgálja meg személyi összetételüket, alkalmasságukat, megbízhatóságukat. Az eredményről készítsen jelentést az MB elé. A népművelési osztály gondoskodjék német és vegyes kultúrcsoportok létrehozásáról, a német ajkú lakosság kulturális fejlesztéséről.
- 4.) A Népművelési Minisztérium indítsa meg a német nyelvű hetilapot, amire határozat is van.
- 5.) A 20%-nál több német ajkú lakossal rendelkező községekben fordítsanak nagyobb gondot arra, hogy a népkönyvtárakban megfelelő számban legyen új német nyelvű irodalom (könyvek, folyóiratok, mesekönyvek).

Budapest, 1953. június 23.

MOL M-KS 276. f. 89. cs. 16. ő. e. – Négyoldas, géppel írt másolat, aláírás nélkül.

¹ MESZHART: Magyar–Szovjet Hajózási Részvénytársaság. 1946-ban alakult a volt Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság és a Duna Gözhajózási Társaság magyarországi szénbányáiból, valamint ennek és más német vállalatoknak hajóegységeiből, melyek a potsdami konferencia határozata értelmében a Szovjetunió tulajdonába kerültek. A Duna magyar szakaszának és hajózható mellékfolyóinak személyi- és áruforgalmát bonyolította le. 1955-ben megszűnt, ekkor a Szovjetunió részesedését átadta Magyarországnak.

² Utalás az 1953. május 17-én megtartott tanácsválasztásokra.

³ Johann Wolfgang Goethe (1749–1823) német költő, dráma- és regényíró.

⁴ Heinrich von Kleist (1777–1811) német drámaíró és elbeszélő.

8.

Budapest, 1953. szeptember 15.

Néczin Zorka¹ délszláv nemzetiségi előadó és Matécz János², a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtitkárának jelentése a Magyarországon élő délszlávok gazdasági és kulturális helyzetéről

Magyarországon a 87 délszláv lakta községben kb. 80 000 délszláv él. Ebből kb. 80%-a horvát, 15%-a szerb és 5%-a szlovén anyanyelvű.

1.) Gazdasági helyzetük

A délszláv lakosságnak kb. 80%-a földműves, 20%-a ipari munkás, állami alkalmazott stb. A felszabadulás után gyökeresen megváltozott a délszláv dolgozók élete. A földreform során a délszláv dolgozók nagy része földjuttatásban részesült, ezzel megszűnt a felszabadulás előtti földnélküliség miatti nyomoruk. Főleg Vas és Zala megyékben a délszláv dolgozók nagy része a felszabadulás előtt agrárproletár és szegényparaszt volt, s mint ilyenek a nagyúri birtokokon summásmunkásként tengődtek. Jelenleg, akik földjuttatásban nem részesültek, azok az iparban és állami gazdaságokban nyertek elhelyezést, ahol sokkal jobb bér és munkaviszonyok mellett dolgoznak. A földműveléssel foglalkozó dolgozók életszínvonala is jelentősen emelkedett a felszabadulás után. Jelenleg a délszláv dolgozó parasztságnak kb. 35%-a termelőszövetkezeti tag. Tíz délszláv lakta szocialista község van. A tsz-ek annyi földdel rendelkeznek, hogy nemcsak a dolgozók életszínvonalának emelését biztosítják, hanem a gazdaságuk további fejlődését is. Jól működő tsz-ek péld. a kátolyi "December 21" Tsz, a bácsbokodi "Vörös Csillag" Tsz, de általában jellemző az, hogy a tsz-ek magasabb termést érnek el, mint az egyénileg dolgozó parasztok. Erre vonatkozóan visszamenőleg több évre vannak adataink, amivel ezt alá tudjuk támasztani. A felszabadulás után az egyénileg dolgozó délszláv parasztok életszínvonala is jelentősen javult. A földreform során biztosítva van részükre megfelelő földmennyiség, nem fenyegeti őket a végrehajtás, az árverezés, a bank, kamat stb. Biztosítva van a terményeik részére az értékesítés. A politikai életben képviselve vannak a délszláv dolgozók (van 3 délszláv országgyűlési képviselő, katonatisztek, minisztériumi dolgozók, tanácsdolgozók stb.).

2.) Kulturális életük

Pártunk nemzetiségi politikája alapján a délszláv dolgozóink élnek az alkotmányban biztosított jogokkal.

Oktatás

A Horthy-korszakban Magyarországon 13 szerb tannyelvű, egyházi, egytanerős népiskola működött. Összesen 15 népiskolai tanítóval. Óvoda nem volt. Középiskola nem volt. Főiskola, szakérettségis tanfolyam nem volt.

A felszabadulás után népi államunk 23 óvónőt és 80 tanítót képezett ki díjmentesen, és ennek megfelelően fejlesztette óvodáinkat és iskoláinkat. A délszláv tannyelvű óvodák száma: 20. Az óvodák napköziotthonnal egybekapcsoltak. Az óvónők száma: 23.

Az 1952/53-as iskolai évben a délszláv nyelvoktató iskolák száma: 41. Délszláv tannyelvű általános iskolák száma: 23. 1952/53-as iskolai évben működő tanítók és tanárok száma: 103.

Pécssett és Pomázon két délszláv nyelvű diákotthon is működik. Budapesten egy szerbhorvát tannyelvű általános gimnázium és tanítóképző működik, összesen 117 tanulóval. A középiskola tanulói diákotthonban vannak elhelyezve. A két iskola tanárainak száma: 16.

A budapesti nemzetiségi szakérettségis tanfolyamon az 1952/53-as tanévben 21 horvát, szerb és szlovén fiatal tanult.

A budapesti Pedagógiai Főiskola délszláv tanszékén 1952/53-as iskolai évben 27 egyéves (sic!) és 18 kétéves (sic!) hallgató tanult. A Pedagógiai Főiskola és nemzetiségi szakérettségis tanfolyam hallgatói diákszállóban és diákotthonokban vannak elhelyezve. Hallgatói maximális ösztöndíjban részesülnek.

A felszabadulás óta az Oktatásügyi Minisztérium 72 szerbhorvát tanácslevelet adott ki. 1953. évben népi államunk a budapesti szerbhorvát gimnázium fejlesztésére 150 000 Ft-ot, a pécsi általános iskola fejlesztésére pedig 100 000 Ft-ot biztosított.

Nehézség az, hogy a budapesti szerbhorvát tannyelvű tanítóképző tanulói hetenként több alkalommal hospitálni Pomázra járnak. Ezzel úgy a diákok, mint a tanárok több órát veszítenek az utazással, és azonkívül nem tudják a megfelelő kapcsolatot fenntartani az általános iskola és tanítóképző növendékei között. Az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya javaslatot tett már arra vonatkozólag, hogy a pomázi délszláv diákotthont felhozzák Budapestre, amivel ez a probléma megoldódna. Mindeközéig Budapesten nem sikerült épületet kapni a diákotthon részére. Még nem tartunk lépést megfelelő számú délszláv tanerők képzésével, és így nem tudunk eleget tenni a kívánalmaknak. Ez a hiányosság különösen észlelhető Vas és Zala megyében. A Nemzetiségi Osztály nem tudja megfelelően ellenőrizni a délszláv iskolák és tanerők munkáját, mivelhogy még az erősen délszláv lakta megyékben sincs délszláv előadó (Baranya, Bács-Kiskun, Vas, Pest megye).

Egyes községekben, mint pl. Mohács, Felsőszentmárton és Drávasztrán a szülők nagy része nem akarja délszláv iskolában beiskoláztatni gyermekét. Ennek egyik oka az erős klerikális befolyás, a másik pedig az, hogy nincs kellőképpen tudatosítva a délszláv dolgozók között pártunk nemzetiségi politikája.

Népművelés

A délszláv dolgozók részére szerbhorvát nyelvű „Nase Novine” c. hetilapot ad ki a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, hetenként 2000 példányban. A lap a hazánkban élő délszláv dolgozók gazdasági és kulturális kérdéseivel foglalkozik.

Kívánatos lenne a délszláv úttörők részére a Nase Novine mellékleteként egy ifjúsági lap megjelentetése is. Minden évben 160 oldalas szerbhorvát nyelvű naptárt ad ki a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége. A „Nase Novine” és naptár szerkesztésénél némi nehézségek vannak. Kevés a munkaerő, ami által a szerkesztőség nem tud kapcsolatot tartani az olvasókkal. A lap színvonala nem kielégítő. A szerkesztőség négy tagból áll, ezek az elvtársak nem hivatásos szerkesztők. A lap terjesztésében nehézség az, hogy a délszláv dolgozók nagy része nem ismeri az irodalmi nyelvet.

A Horthy-korszakban a délszláv dolgozók nem fejleszthették nemzetiségi kultúrájukat. Ma 87 délszláv lakta községből 64-ben van kultúrotthon, 64-ben könyvtár (magyar), 8-ban normál mozi, 19-ben keskeny mozi, 12-ben vándordormozi ad rendszeres műsort. Már több alkalommal próbáltunk délszláv szépirodalmi és egyéb könyveket beszerezni, de mindezidáig nem tudtunk.

Jelenleg 28 felnőtt és 26 iskolai kultúr csoportunk van. Ezek a kultúr csoportok állandóan működnek. Ezenkívül vannak olyan csoportjaink, amelyek csak a téli hónapokban működnek. A délszláv csoportjaink feldolgozzák régi népi játékaikat (lakodalmas, fonó), népitáncaikat és népdalaikat. Ezenkívül magyar népdalokat és mozgalmi énekeket és főleg mezőgazdasági tárgyú jeleneteket adnak elő (magyar nyelven és délszláv fordításban is), valamint rigmusokat írnak, és a megjelenő műsorfüzetekből is több aktuális rigmust betanulnak. Több vegyes nemzetiség lakta községben vegyes nemzetiségű kultúr csoportjaink is vannak. Pl. Katymáron: magyar, délszláv és német nemzetiségiek, Battonyán: szerb, magyar és román nemzetiségiek, és még ezenkívül több községben is. Ezek a vegyes csoportok együtt táncolják és éneklük a magyar, szerb és román népi táncokat és népdalokat. Délszláv csoportjaink azonkívül hogy saját községeikben végeznek kultúr agitációs munkát, több ízben vendégszerepelnek járási és megyei székhelyeken és más megye községeiben. Az állandóan működő délszláv kultúr csoportjaink részt vettek a II. Országos Kultúrversenyen. Ezek közül az alsószentmártoni délszláv csoport részt vett az országos fesztiválon is.

A Népművelési Minisztériumnak a Magyarországon élő négy nemzetiség részére (német, délszláv, román, szlovák) egy kultúrautó áll rendelkezésre. Ezzel a kultúrautóval 2-3 havonként egy-egy délszláv kultúr csoport 10 napig vendégszerepel más-más megyében és különböző községekben. Sajnos az egy kultúrautó nem tudja kielégíteni a négy nemzetiség kulturális igényeit.

A Délszláv Szövetség a magyar műsorfüzetben megjelenő időszerű jeleneteket rendszeresen fordíttatja, és sokszorosítva a kultúr csoportok részére kiküldik. Azonkívül a magyar nyelven megjelenő SZFTE³ és SZFV⁴ broszúráit lefordítva eljuttatja azokba a községekbe, ahol a dolgozók ismerik a dél-

szláv irodalmi nyelvet, előadás céljából. A Délszláv Szövetség nem tudja kellőképpen irányítani a községekben folyó népművelési munkát, mert a megyei népművelési osztályokon nincs délszláv nyelvet ismerő előadó.

J a v a s l a t o k

- 1.) A délszláv lap minőségi színvonalának emelése érdekében javasolunk még egy személy beállítását.
- 2.) A többi nemzetiségi lapokhoz hasonlóan egy ifjúsági melléklet kiadását. Szerkesztéséhez szükséges egy pedagógus szerkesztő beállítása.
- 3.) Javasolunk néhány szovjet és magyar szépirodalmi műnek délszláv nyelvre való lefordítását.
- 4.) A nemzetiségi dolgozók, valamint a nemzetiségi kultúrcsoportok további fejlődése érdekében javasolunk még egy nemzetiségi kultúrautó beszerzését.
- 5.) A nemzetiségek által sűrűbben lakott megyék oktatási és népművelési osztályaira javasolunk egy-egy nemzetiségi előadó beállítását.
- 6.) Javasoljuk a pomázi délszláv általános iskola és diákotthonnak Budapestre való áthelyezését.

Néczin Zorka s.k.
délszláv nemzetiségi előadó

Matéczi János s.k.
M.D.D.Sz. főtktára

MOL Magyar Dolgozók Pártja Farkas Mihály titkári iratai 1948–1956 (a továbbiakban: M- KS 276. f. 67. cs.) 127. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázatot, géppel írt aláírással.

¹ Néczin Zorka (?–?). Az 1950-es évek elején a battonyai délszláv óvodában dolgozott óvónőként, onnan helyezték át 1952. május 15-i hatállyal a Közoktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztályára. Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

² Matéczi János (1899–?) 1945-ben az MKP nagykanizsai járási szervezetének titkára. 1945. június 24-én Nagykanizsa követeként választották be az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. 1952–1957 között a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének titkára.

³ SZFTE: Szabad Föld Téli Esték. Az MKP KV 1946. november 11-én fogadta el a Szabad Föld Téli Esték rendezésére vonatkozó programtervezetet. Azokban a községekben, ahol az MKP-nak alapszervezete működött, kulturális és gazdasági jellegű előadásokat terveztek, azt remélve, hogy a parasztság nagy része érdeklődéssel fordul a párt felé. Az előadások megtartásába bevonták a falusi tömegszervezetek – FÉKOSZ, UFOSZ, MADISZ – vezetőit, előadóit is. Minden falusi pártalapszervezetben meg kellett alakítani a SZFTE-t szervező bi-

zottságot, amelybe legalább egy pártönkívlít is – lehetőleg a tanítót - be kellett vonni. A „Szabad Föld füzetek”-ben jelentették meg azokat a kultúrához, irodalomhoz, valamint a gazdasági, termelési ismeretekhez kapcsolódó „szakanyagokat”, amelyeket az ébádásokban „föil kellett dolgozni”. Az első Szabad Föld Téli Estéket 1946. december első szombatján tartották, amit aztán mozgalommá fejlesztettek.

SZFV: Szabad Föld Vasárnapok. A Szabad Föld című újság szerkesztői és munkatársai „Tavaszi vasárnapok” címmel indított országos mozgalma. Cél: „pártok föilötti népi és nemzeti programokkal a falusi sport- és színjátszó kultúra fejlesztése”. Országos szervezőbizottságának titkára Barlafalvi Ödön volt.

9.

Budapest, 1954. május 7.

*A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége
Agitációs és Propaganda Osztálya, valamint
a Népművelési Minisztérium javaslata a Magyarországi
Németek Demokratikus Szövetségének megszervezésére és
német nyelvű lap kiadására¹*

L: Farkas Mihály² elvtárs

SZIGORÚAN BIZALMAS!

Készült: 13 pld-ban

I.

A német nemzetiség helyzete

- a) Hazánkban 11 megyében 215 községben élnek németek, számuk kb. 250-300 ezer. Legtöbb Baranya megyében él 109 községben, Veszprém megyében 16 községben, Bács-Kiskun megyében 21 községben, Fejér megyében 14 községben, Komárom megyében 10 községben, Pest megyében 18 községben, Tolna megyében 9 községben, Somogy megyében 7 községben, Vas megyében 2 községben.

Foglalkozásukra nézve kb. 70-75% egyénileg dolgozó és termelősövetkezeti paraszt. A bányavidékeken élő németajkúak túlnyomó többsége bányász. Általános vélemény a németajkúakról, hogy úgy a mezőgazdaságban, mint a bányászatban túlnyomó többségük kiválóan dolgozik.

- b) A német ajkú lakosság egy része, különösen az idősebbek, a társadalmi, kulturális életben való részvételt illetően meglehetősen passzív. Anyanyelvük használatában a közösségi életben is több tartózkodással találkozunk, mint a többi nemzetiségnél. Ezt elsősorban annak tulajdoníthatjuk, hogy politikai és gazdasági vonatkozásban sok megválaszolatlan kérdésük van. Gyakran halljuk, hogy nagyon vonakodva vesznek részt a kultúrotthonok, kultúr csoportok életében. Félnek a nacionalista szervezkedés vádjától. Ezt a félelmet igyekeznek bizalmatlansággá hangolni a

németlakta községben élő ottmaradt volksbundisták, kulákok, stb. De mert a probléma nem tisztázódott, sok helyen a párt és állami funkcionáriusok is megkülönböztető politikát folytatnak velük szemben. Bizalmatlanságukat táplálja az is, hogy a többi nemzetiségtől eltérően sem nemzetiségi szövetségük, sem sajtójuk nincsen. Nincsenek magasabb iskoláik: gimnázium, tanítóképző stb.

- c) A német nemzetiségi lakosságnak a társadalmi életbe való bevonására hasznos eszköznek bizonyult az 1951/52-ben megindított német nyelvű kultúrunka.

Az 1952-es tanévben a harmadik osztálytól kezdve 24 iskolában bevezettük a német nyelvoktatást, 1953/54-ben 76 iskolában tanulják a német nyelvet heti 3 órában (Baranya megyében 41, Komárom megyében 2, Pest megyében 10, Bács-Kiskun megyében 10, Fejér megyében 1, Veszprém megyében 1, Tolna megyében 7, Győr-Sopron megyében 1, Békés megyében 1, Vas megyében 2). Az ezekben az iskolákban tartott szülői értekezletek alkalmával tapasztalható, hogy a német nyelvű lakosság nagy része nagy örömmel fogadta gyermekük anyanyelvének oktatását az iskolában. Maguk a szülők is szeretettel forgatták a kiadott német nyelvű tankönyveket.

Falusi könyvtárainkban 17 000 kötet német nyelvű könyv van. Ezeket elsősorban az idősebbek keresik, és szívesen olvassák. Több faluban, pl. Baranya megyében, ahol nem voltak német nyelvű könyvek, a lakosság ilyen igénnyel fordult a könyvtár vezetőjéhez. Legnagyobb sikerrel a német művészeti együttesek szereplése jár. Jelenleg 23 községben működik német nemzetiségi művészeti csoport. A csoportok a helyi szereplés mellett felkeresik a szomszédos németlakta községeket is. A művészeti csoportok működése a helyi tanácselnökök, pártszervezetek szerint igen jelentős hatással van a német nemzetiségi lakosság bekapcsolására a párt-és társadalmi munkába. Probléma, hogy hazánk a legnagyobb számú nemzetiségének kulturális kérdésével csupán a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának egy munkatársa foglalkozik, aki természetesen képtelen átfogni az ország különböző megyéiben ily nagy számban élő németajkú dolgozók kultúrnevelésének irányítását, és még kevésbé a gyakorlati munka kivitelezését.

II.

Javaslatok

- a) A fentiek alapján javasoljuk a szlovák, délszláv és román szövetségekhez hasonlóan egy német szövetség (Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége) létrehozását.

A szövetség célja: a helyi tanácsokkal a járási kultúrházak, falusi kultúrotthonokkal karöltve a németajkú dolgozók kulturális igényeinek kielégítése, valamint a németajkú lakosság fokozottabb bekapcsolása a szocializmus építésébe.

A szövetség munkája a népművelés legfontosabb ágait foglalná magába, művészeti csoportok szervezése és irányítása, könyvtármunka, ismeretterjesztő előadások, nyelvtanfolyamok szervezése, kádernevelés, sajtópropaganda és részben a haladó hagyományok felgyűjtése, feldolgozása lenne a feladata. Segítséget nyújtana az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya iskolapolitikájának végrehajtásában.

- b) 1953. évben a MDP Központi Vezetősége Titkársága³ határozatot hozott egy német nyelvű kulturális folyóirat kiadására. A lap anyagi feltételeit megteremtették. Létrehoztuk a lap szerkesztőségét. Felelős szerkesztő Gáspár Endre⁴ író, műfordító.

A lap címe: *Freies Leben*.⁵ Alcíme: Magyarországi német dolgozók lapja. A lap célja: a németajkú lakosság kulturális nevelése és politikai tájékoztatása, valamint az építőmunkába való fokozottabb bekapcsolódása.

Jellege: kulturális, de emellett foglalkozna a német lakosság társadalmi összetételének megfelelően mezőgazdasági, valamint bányász kérdésekkel, aktuális bel- és külpolitikai kérdésekkel.

A lap egyelőre havonta egyszer jelenne meg 1500 példányban, 50 filléres áron.

Tervünk szerint a lap 1954. február 1-jével indult volna meg, de a megjelenéssel felmerült az a probléma, hogy nincsen társadalmi háttere, nincs német szövetség, aki a lap szerkesztési, terjesztési és egyéb problémáival foglalkozzon.

A szövetség létrehozása, valamint a német lap kiadása nagy segítséget jelentene a magyarországi német lakosság kulturális és politikai nevelésében és természetesen a nemzeti egységfront kiszélesítését is jelentené.

Javasoljuk, hogy a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének összetétele az alábbi legyen:

A szövetség titkára:

aki vezeti, irányítja a szövetség munkáját, tartja a kapcsolatot a Népművelési Minisztérium és az Oktatásügyi Minisztérium nemzetiségi osztályaival, tartja a kapcsolatot a megyei, járási és közéleti népművelési vezetőkkel. Felelős a szövetség munkájáért.

Népművelési főelőadó:

három népművelési előadó és egy adminisztrátor. Ez a népművelési csoport foglalkozik a művészeti és ismeretterjesztő, az oktatási és nyelvtanfolyami stb. kérdésekkel. Kapcsolatot tart a megyei művészeti előadókkal, a Népművészeti Intézettel és a népművelési iskolákkal.

Pénzügyi-gazdasági és sajtópropaganda-ügyi előadó:

aki a szövetség pénzterv és gazdasági ügyeit intézi, valamint a német lap, a „Freies Leben” terjesztési propagandájával törődik.

Egy gyors- és gépíró: a szövetség titkára mellé.

Budapest , 1954. május 7.

Jánosi Ferenc⁶

Horváth Márton⁷

MOL M-KS 276. f. 89. cs. 21. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt másolat, géppel írt aláírásokkal.

¹ Lásd még a 6. számú dokumentumot.

A Titkárság 1954. május 10-i ülésére Jánosi Ferenc készített előterjesztést a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének megszervezésére és német nyelvű lap indítására. Az előterjesztés a 9. számú dokumentummal szó szerint megegyezik. A Titkárság a javaslatot elfogadta azzal, hogy jóváhagyásra a Politikai Bizottság elé kell terjeszteni. A PB 1954. május 12-i ülésén elfogadta a német nyelvű lap indítására vonatkozó javaslatot. Ennek alapján a Freies Leben című német nyelvű havilap első száma 1954 júliusában jelent meg. – MOL M-KS 276. f. 53. cs. 174. ő. e.

1955. tavaszán a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége létrehozásának előkészítései az MDP KV Tudományos és Kulturális Osztálya javasolta a Titkárságnak, hogy a Freies Leben gyakrabban, kéthetente, később esetleg hetente jelenjen meg. – MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e.

A PB 1955. június 23-án – amikor a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének létrehozásáról határozott – úgy döntött, hogy a szövetség hetilapja legyen a Freies Leben, és 1955. július 1-jétől hetente jelenjen meg. – MOL M-KS 276. f. 53. cs. 238. ő. e.

A Titkárság viszont 1955. július 19-i röpszavazáson úgy határozott, hogy a PB határozata két szakaszban hajtható végre: azaz a lap augusztus 1-jétől kéthetente, október 1-jétől hetenként jelenjen meg. – MOL 276. f. 91. cs. 83. ő. e.

² Farkas Mihály (1904–1965) politikus. 1944 novemberre és 1956 júliusa között az MDP KV, valamint a KV titkárságának, illetve főtítkárságának (1945. május–1953. június; 1953. augusztus–1955. április) tagja.

³ 1953. január 14. Lásd a 6. dokumentumot.

⁴ Gáspár Endre (1897–1955) műfordító, író, újságíró. 1918-ban Debrecenben jogi diplomát szerzett. Az 1910-es évek második felében a debreceni egyetem, és a Hírlap munkatársa, a Tanácsköztársaság alatt a Népakarat című debreceni napilap szerkesztője. A proletárdiktatúra bukása után Pozsonyba emigrált, majd Bécsben élt. Az Anschluss idején letartóztatták, börtönben volt, majd magyar állampolgársága miatt elengedték. Budapesten telepedett le, ahol műfordítóként tevékenykedett. Az ország német megszállása után munkatáborba hurcolták. A II. világháború után a Jövendő, az Új Szó, a Magyarok, a Népszava, a Csillag, a Szabad Szó, az Új Világ munkatársa.

⁵ Freies Leben. Wirtschaftliches, politisches und kulturelles Organ der deutschen Werktätigen in Ungarn. Budapest. Indult: 1954. július. Megjelent havonként. Szerkeszti: a szerkesztőbizottság.

⁶ Jánosi Ferenc (1916–1968) politikus, református lelkész. 1951–1954 között a népművelési miniszter első helyettese.

⁷ Horváth Márton (1906–1987) politikus, újságíró. 1945. január és 1956. október között az MKP, illetve az MDP KV tagja.

10.

Budapest, 1954. augusztus 10.

*Kuti Gábornak¹, a Népművelési Minisztérium revizorának
összefoglaló jelentése a Magyarországi Délszlávok
Demokratikus Szövetségénél végzett általános vizsgálatról*

I.

Általános jellemzés

1.) A szövetség működésére vonatkozó megállapítások

A felszabadulás után a MKP kezdeményezésére megalakult a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja², amelynek osztályhelyzetre való tekintet nélkül minden délszláv és szlovák nemzetiségű lakos tagja lehetett.

Az egyesületből 1946 őszen³ kiváltak a délszláv anyanyelvűek, és megalakították a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségét, és megindították a *Nase Novine*⁴ c. lapot. A szövetségnek az lett volna a feladata, hogy pártunk nemzetiségi politikájának megfelelően hazaszeretetre nevelje a délszláv dolgozókat, kiépítse a magyar és délszláv dolgozók közötti jóbaráti viszonyt, harcoljon a nacionalizmus és sovinizmus ellen, elősegítse a nemzeti kultúra ápolását és fejlődését, és mozgósítson az állammal szembeni kötelezettség teljesítésére, a mindenkori feladatok végrehajtására. Úgy a szövetség, mint a lapszerkesztés, valamint az akkor még működő alapszervek vezetőségébe és tagságába Rob Anton titóista ügynökön keresztül sok ellenséges elem került, akik különösen Bács, Csongrád és Baranya határvidéki megyékben sovinizta és nacionalista uszítást végeznek. Ily módon az egyesület ebben az időben a szervezeti szabályzatban lefektetett elvekkkel ellentétes működést fejtett ki.

1948-ban a KP[ok]. Tájékoztató Irodájának⁵ határozata után Rob Anton átszökött Jugoszláviába, és a szövetség működését a Belügyminisztérium felfüggesztette.

A szövetség által 1948. augusztus 1-jére összehívott rendkívüli kongresszuson⁶ elítélték a JKP politikáját és új vezetőséget választottak, Hován András⁷ lett a főtítkár. Ezután a szövetséget átszervezték, és az alapszervekbe új vezetőséget választottak. Az újjáválasztott vezetőség legfőbb feladata a szövetségnek az ellenséges elemektől való megtisztítása volt.

1950 elejétől a szövetség délszláv nyelven különféle kiadványokat (műsorfüzet, naptár, Szabadföld Téli Esték) juttatott el a helyi népművelési fele-

lősökön keresztül a délszláv lakossághoz. Ugyancsak ebben az időben kezdtek meg a kultúr-csoportok szervezését. Az első ilyen kultúr-csoport Pomázon alakult, és ezzel a csoporttal Bács és Baranya megyében körutat szerveztek. Ennek eredményeképpen sorra megalakultak a délszláv kultúr-csoportok.

Az elért eredmények ellenére Hován András főtktár működésének idejében (1948–52) az ellenséges elemek még mindig nagy befolyással voltak a szövetségre. A Nase Novine szerkesztőségét titóisták vezették, és mind a központ, mind a vidéki szervek vezetőségében nacionál sovíniszták foglaltak helyet. Szórták a pénzt, dárídókat rendeztek, az újságot ingyen küldték, pénzelték egyes „elemeket” stb. A bíróság Hován Andrást ezekért a bűncselekményekért elítélte, és nevezett csak az 1953. évi amnesztiarendelet alapján szabadult.

1952. szeptemberétől Matécz János lett a MDDSZ főtktára és ugyanakkor a régi alapszerveket, amelyek az ellenséges elemek fő munkaterületei voltak, feloszlatták. A Nase Novine főszerkesztője hazai délszláv: Boár Miklós⁸ lett. Ezen idő óta jelentős fejlődés mutatkozik a délszláv lakta területek kultúrmunkájában, mert 1950 óta, amikor mindössze egy kultúr-csoport működött, ezek száma nagymértékben növekedett, és egy-egy előadáson kb. 350 érdeklődő jelenik meg.

A kultúr-csoportok számának és a kultúrkörutak látogatottságának alakulása:

Év	Kultúr-csoportok száma összesen:	Kultúr-versenyen részt vett csoportok száma:	Kultúr-körutakon részt vett csoportok száma:	Előadásokon részt vett látogatók száma:
1953.	34	32	10	35 590
1954. I. félév	38	38	5	11 230

Fenti időszakban kb. 140 községben tartottak kultúrelőadást, ahol színdarabok, tánc, ének és zeneszámokon kívül az élenjárók felköszöntésével, továbbá a klerikális reakciót és kulákokat leleplező számokkal segítették elő az alkotmányunkban rögzített nemzetiségi kultúra fejlődését. Ezeket az előadásokat magyar és délszláv nyelven tartották. Ez évben elkezdték a helyi népi délszláv táncok és énekek gyűjtését és ezt műsorfüzetben adják tovább a kultúr-csoportoknak.

A szövetség munkájában nehézséget okozott az a körülmény, hogy a főelőadó és az előadó kulturális és általános műveltsége igen alacsony fokon állott. A főelőadó, bár igyekszik munkáját jól ellátni, nem irányít megfelelően. Az előadót leváltották, és ez évben egy pedagógust, valamint egy színjátszó tanfolyamot végzett segédelőadót vettek fel. Ily módon lehetőség van a jobb és eredményesebb kulturális nevelőmunka elvégzésére.

Kiküldetések alkalmával nem adnak írásban megbízást arra vonatkozóan, hogy a kiküldött a helyszínen milyen feladatot végezzen el. Pl. a kultúrgárda működése mellett sajtóterjesztés, előadások szervezése stb. Továbbá ellenőrizni kellene, hogy az előző kiküldetés alkalmával megbeszélte javaslatokból mit valósítottak meg. Mindez a kiküldött munkáját ellenőrizhetőbbé teszi, és alkalmas a munka megjavítására.

Ez idő szerint csak a könnyebben szervezhető kultúrmunkát szorgalmazzák, és keveset foglalkoznak nevelő hatású újszerű ismeretterjesztések előadásával, fordításával és terjesztésével. Délszláv nyelven eddig csak három szépirodalmi mű jelent meg.

A megbízott kultúrfelelősök nem adnak minden hónapban működésükről jelentést, ennek következtében a szövetség a területen végzett kultúrmunkát felmérni nem tudja.

A kultúrfelelősök által 1954. I. félévben beküldött jelentések száma a következőképpen alakult:

Időszak	Kultúrfelelősök száma:	Beküldött jelentések száma:
Január	33	29
Február	34	15
Március	34	19
Április	34	12
Május	34	24
Június	34	9

Tanácsaink sem foglalkoznak a nemzetiségi kultúrával annak jelentőségéhez mérten. Pl. Pomázon a délszláv kultúr csoportnak 1954. V. 2-án nem adták át a kultúrhelyiség előadótermét. A Pest Megyei Tanács a kapott 6 db délszláv nyelvű diaszöveggel kapcsolatban nem tudta kimutatni, hova küldte ki azokat. A tanácsok még egyszer sem értesítették a szövetséget, a hozzájuk küldött anyag mikénti felhasználásáról. Pl. Volt-e érdeklődés, és küldjenek-e a jövőben abból stb.

Hátráltatja munkájukat továbbá az is, hogy az ellenséges elemek tevékenységüket a kultúr csoportokba helyezték, és széthúzást szítanak a nemzetiségek között. Így Matécz János főtitkár 1954. V. 12-i jelentése szerint Bottonyán a délszláv kultúr csoport tagjai sovinizmusból nem járnak a kultúr rotthonba, próbáikat a délszláv iskolában tartják, ahol az igazgató Pandurovics György (felesége a leggazdagabb kulák lánya) befolyásolja a csoportot. Káros befolyást gyakorolnak továbbá a tagok között lévő kulák fiatalok is. A deszki kultúr csoportban ugyancsak egy kulák lánya viszi a főszerepet.

A Nase Novine c. újságot 1953 januárjától a Lapkiadó Vállalat adja ki. A lapterjesztéssel a Posta Központi Hírlap Iroda foglalkozik, ez a terjesztési mód azonban nem kielégítő, mert azok is kapják a lapot, akik az előfizetést nem újítták meg, vagy pedig a múltban tiszteletpéldányként kapott újságra nem fizettek elő. Pl. Bundity Eugénia több mint fél éve Pomázon tanít, és tiszteletpéldányként korábbi lakóhelyére, Felsőszentivánra küldik a lapot. Előfizetésre senki sem szólította fel. Pejágics és Bélics tanítók már 1951–52-ben elkerültek Pomáztól, és még most is rendszeresen Pomázra küldik a lapot. Így történt meg az, hogy 1953 évben a Lapkiadó Vállalat 18 700 Ft értékű lapot számlázott ki a Posta Központi Hírlap Iroda U.V.-nak. Ez utóbbi azonban csak 9400 Ft-ot fizetett meg, míg 9300 Ft-ot eladatlan példányok címén levonásba hozott. Az eladatlan példányok nemcsak az elmaradt előfizetésekből, hanem az utcai terjesztésből visszamaradt példányokból is adódnak. A terjesztésnél felmerült hibákat a lapkiadónál lefolytatott tárgyalások nem tisztázták, mert a terjesztő vállalatnak a lapkiadó az összes költségét fedezi, így azt a veszteség nem érinti. A megyei újságszervezők ezért csak a könnyebben szervezhető lapokkal foglalkoznak. A szervezéssel a kultúr csoport-vezetők társadalmi munkában foglalkoznak, de ez nem megfelelő. A helyes eljárás az lenne, ha a Posta Központi Hírlap Iroda megyei szervezői, akik nem beszélik a nemzetiségi nyelvet, a szövetségek kultúrvezetőivel együtt szerveznék az előfizetőket.

A gazdasági vezető 1952. év végén került a szövetséghez, számviteli ismeretek nélkül. Munkájában azóta nagy fejlődés mutatkozik, melyet elősegített az, hogy időközben elvégezte a minisztérium által rendezett KALASZ⁹-tanfolyamot.

2.) A tervezéssel kapcsolatos észrevételek

A szövetség munkatervében 1954. III. negyedévéig csupán általános (nem konkrét) feladatok voltak meghatározva és több jelentős feladat nem is lett megemlítve. Pl. Az 1954. I. és II. negyedévi munkatervben az oktatás fejezet az alábbi szöveget tartalmazza:

„Egy Szabad Föld broszúrát és egy színdarabot fordítatunk le. Felelős: Patarecsity, határidő: folyamatos.” Az, hogy milyen művet fordítanak le, mit akarnak ezzel elérni (jó termelési eredményt, ellenség leleplezését stb.), valamint mikor és hol akarják ezeket felhasználni, a tervből nem tűnik ki.

A tervben szerepel továbbá: „A szerbhorvát irodalmi nyelv elsajátítása érdekében a megyei oktatási osztályokkal megbeszéljük a nyelvtanfolyam megindítását. Felelős: Matécz, határidő: folyamatos.” Ennél a pontnál meg kellett volna nevezni azokat a megyéket, ahol az irodalmi nyelvet nem ismerik (pl. Vas, Somogy, Zala megye), és a megyével megbeszélve kellett volna beindítani a nyelvtanfolyamot. Ütemtervet kellett volna készíteni, hogy me-

lyik megyében kellene megszervezni az iskolán kívüli ismeretterjesztő és egyéb előadás-sorozatokat.

Miután a tervek csak általános és folyamatos feladatokat tartalmaztak, végrehajtásuk sem ellenőrizhető, mert a negyedévi jelentésekben ezek végrehajtásáról nem számoltak be. Az 1954. III. negyedévi munkaterv már jobban van felépítve, azonban még mindig nem veszik eléggé figyelembe az elmúlt időszak tapasztalatait. Például a befurakodott ellenséges elemektől hogyan akarják a kultúrscsoportokat megtisztítani. A Nase Novine előfizetők szervezését milyen módon kívánják megkezdeni stb.

A költségvetés a feladatokhoz mértén megfelelően volt előirányozva, amit bizonyít az, hogy 1953. évben mindössze 6% volt a maradvány. Az 1954. évi költségvetést megfelelően állították össze. Ez évi költségvetése 304/m¹⁰ Ft, ebből azonban július 8-án felajánlottak 48/m Ft-ot alábbi alrovatokról:

Rovat szám:	Megnevezése:	1954. évi előir.	1954. I. félévi felhasználás:	Megtakarítás (zárolás) javasolja
01.	Állományba tart. beralapja	136 000	50 000	34 000
09.	Kiküldetési költség	25 000	13 000	3 000
10.	Irodai és gazd. anyag	35 000	14 000	6 000
18.	Közteher	13 000	5 000	2 000
20.	Beszerezés	9 000	3 000	3 000
	Összesen:	218 000	85 000	48 000

A 09. rovaton felajánlott 3000 Ft zárolása helytelen lenne, mert a szövetség egyetlen gépkocsija használhatatlan állapotban van, és megjavítása ez évben bizonytalan. Ily módon fokozottabb mértékben lesz szükség kiküldetési költségekre. Ellenben a 02 rovaton előreláthatólag nagyobb összeg lesz zárolható.

3.) A költségvetés teljesítése

Az 1953. évi kiadások teljesítése az alábbiak szerint alakult:

Évi előirányzat	Módosított évi előirányzat	Megnyitott hitelek	Kiadás	Maradvány	Teljesítés (%)
561 000	555 900	545 150	516 985,62	28 164,38	92,4

Az 1953. évi beszámolójelentéssel kapcsolatban különösebb észrevétel nem merült fel, és úgy a 92,4%-os felhasználás, mint annak indokolása elfogadható. Megjegyzem, hogy a 09 rovat kiadási lapjai nem voltak megfelelően vezetve, azonban a könyvelés naplójának végeredménye a beszámolóval egyező volt.

Az 1954. I. félévi kiadások rovatonkénti teljesítése: (Ft-ban)

Rovat szám	Évi előirányzat	Megnyitott hitel	Kiadás	Maradvány
01	136 000	48 700	45 559,41	3 140,59
02	51 000	24 500	21 393,94	3 106,06
03	2 000	1 300	1 300,-	-,-
05	1 000	1 140	688,10	451,90
06	3 000	1 500	1 058,10	441,90
09	25 000	12 850	12 860,60	- 10,60
10	35 000	16 750	13 567,60	3 182,40
13	2 000	1 000	504,-	496,-
15	1 000	800	460,40	339,60
16	13 000	6 900	6 726,50	173,50
18	13 000	6 500	5 174,-	1326,-
19	2 000	980	731,17	248,83
20	9 000	5 000	2 883,20	2 116,80
40	3 000	1 300	1 054,44	245,56
41	1 000	970	232,70	737,30
42	5 000	3 000	2849,-	151,-
Össz.:	304 000	133 190	117 043,16	16 146,84
60	Kiegyenlítő kiadás:	400		400,-
	Népművelési célhitel:	54 793	40 333,13	14 459,87
	Összesen:	188 383	167 376,29	31 006,71

A megnyitott hitelekkel szemben az egyes rovatokon nagyobb maradványok nem mutatkoznak és az egyes rovatok előirányzatait rendeltetésszerűen használták fel. A könyvelés adatai az előírásoknak általában megfelelnek. Az állammal szembeni kötelezettségüket rendben teljesítik. Az állóeszközök leltárának vizsgálatánál megállapítást nyert, hogy 1 db kerékpár felesleges.

A vizsgálat során megállapított hibákról a szövetség főtitkárának 1954. augusztus 5-én 8 pontból álló hibajegyzéket adtam át, amely arra mutat, hogy a belső adatszolgáltatás, bár az előző évhez viszonyítva javult, még mindig hiányos. Ennek következtében a szövetség működésének a számok tükrében való bővebb elemzésére nem volt lehetőség.

II.

Javaslatok

- 1.) A Kultúrotthon Főosztály nemzetiségi osztálya keresse meg a Közlekedés- és Postaügyi Minisztériumot, hogy utasítsa a Posta Központi Hírlap Iroda Ü.V.-t a ráfizetéses nemzetiségi sajtó előfizetések szorgalmazására megyei előfizettséggyűjtőin keresztül.

- 2.) Utasítsa a Kultúrotthon Főosztály nemzetiség osztálya a szövetséget, hogy kiküldetésekor a kiküldött részére minden esetben állítson össze programot (megbízólevelet) arról, milyen feladatot kell a helyszínen elvégeznie.
- 3.) A főosztály a szövetség birtokában lévő 1 db használaton kívüli kerékpárt irányítsa oda, ahol kerékpárra szükség van.
- 4.) A Kultúrotthon Főosztály nemzetiségi osztálya utasítsa a szövetséget, hogy fokozottabb gondot fordítson arra, hogy a megbízott kultúrfelelősök működésükről minden hónapban számoljanak be a szövetségnek.

Budapest, 1954. augusztus 10.

Kuti Gábor
revizor

MOL Magyar Dolgozók Pártja Tudományos és Kulturális Osztály iratai 1953–1956 (a továbbiakban: M-KS 276. f. 91. cs.) 83. ő. e. – Hatoldalas tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

-
- ¹ Kuti Gábor (1902–). 1952 novembere és 1954 novembere között Népművelési Minisztérium Pénzügyi Főosztályán revizorként dolgozott.
 - ² 1945. február 18-án a Békés megyei szerbek és szlovákok kezdeményezésére alakult meg Battonyán a Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontja. Lapja, a Sloboda (Szabadság) szerbül és szlovákul jelent meg. A fronton belül délszláv szekció alakult, amely 1945. december 3-án Mohácson tartotta I. Országos Konferenciáját. A Rob Antal vezette szekció ugyan kulturális szervezetként határozta meg önmagát, ugyanakkor hatalmi, politikai törekvésekkel is föllépett. A szervezet 1947. október 5-én Bácsalmáson tartotta II. Országos Konferenciáját, ekkor vették föl a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége elnevezést.
 - ³ Téves adat. Helyesen: 1947. október 5.
 - ⁴ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.
 - ⁵ 1947. szeptember 22–27., megalakul a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája. Tagjai az albán, bolgár, csehszlovák, jugoszláv, lengyel, magyar, román, szovjet, francia és olasz kommunista pártok. Székhelye Belgrád, majd Bukarest. 1956-ban a szervezet feloszlik.
A Tájékoztató Iroda 1948. június 27-én határozatot hozott a Jugoszláv Kommunista Párt politikájáról. Elítélte parasztpolitikáját és nacionalistának bélyegezte. Ezt követően a Szovjetunió és a népi demokratikus államok megszüntetik kapcsolataikat Jugoszláviával.
 - ⁶ A kongresszus – amely elítélte Rob Antalék politikáját, hitet tett a Tájékoztató Iroda határozata mellett – megrendezésére Budapesten került sor.
 - ⁷ Hován András (1908–?) Eredeti foglalkozása asztalos. 1945-től az MKP tagja. 1947–1948-ban a Bajai Városi Bizottság titkára. 1948–1952 között a Délszláv Szövetség főtitkára és emellett a Helyi Ipari Minisztérium osztályvezetője. 1952 októberében kémkedés gyanújával letartóztatják. A bírósági tárgyalás során elvetették a vádat, 1953 novemberében bűncselekmény hiányában szabadon bocsátották. Ezután a Műszaki Bizományi Vállalatnál osztályvezetőként dolgozott tovább.
 - ⁸ Boár Miklós (1925–1972) 1945-ben részt vett Békés megyében a MKP helyi szervezeteinek kialakításában, majd a MKP Központi Bizottságán dolgozik. 1952–1956 között a Nase Novine főszerkesztője. Majd az Országos Földtani Igazgatóságon dolgozott, 1967-től pedig a Földművelésügyi Minisztérium munkatársa.

- ⁹ KÁLÁSZ: Kötelező Általános Államháztartási Számlakeret. A 318-130/1954. PM utasítás „A költségvetési előirányzat alapján gazdálkodó szervek, intézetek és intézmények számviteli rendjének szabályozásáról” intézkedett az állami költségvetési intézeteknél az új számlakeret bevezetéséről. – In: Tanácsok Közlönye. 1954. december 19. (79.szám) 942–943.
- ¹⁰ mille: ezer

11.

Budapest, 1954. augusztus 24.

*Zelinka Tibornak¹, a Népművelési Minisztérium revizorának
összefoglaló jelentése a Magyarországi Szlovákok Demokratikus
Szövetségénél végzett általános vizsgálatról*

I.

Általános jellemzés

I.) A szövetség működésére vonatkozó megállapítások

A szövetség 1948 december havában alakult és eleinte tömegszervezetként működött. Munkáját 1950 nyaráig Boldoczki János² főtitkár irányította, ettől kezdve Keleti Ferenc³ látja el. A titkári teendőket megalakulása óta Krajcsik Mihály⁴ végzi. A szövetség feladata: elősegíteni a párt és a kormány nemzetiségi politikájának megvalósítását az alkotmány szellemében, lehetővé tenni a szlovák dolgozóknak anyanyelvükön való művelődését, népi kultúrájuk ápolását, segíteni a szlovák iskolák munkáját, elmélyíteni a magyar, szlovák és más nemzetiségű dolgozók együttműködését. A szlovák dolgozókat a szocialista hazaszeretetre nevelni és harcolni a sovinizmus maradványai ellen. Ezen belül: a szlovák nemzetiségű népművelési kultúr munka szervezése és irányítása, a kultúr csoportok szlovák kultúrával való ellátása, működési költségeikről való gondoskodás, a szlovák lapok politikai irányítása.

A szövetség ezen feladatát belső munkatársaival, instruktorokkal és a nemzetiségi vidéken működő kultúrfelelős hálózattal látja el.

A szövetség vezetősége fenti célkitűzéseket megfelelő politikai és szakmai hozzáértéssel igyekszik megvalósítani. Jó munkája elismeréseként Krajcsik Mihály titkár a „Szocialista Munkáért Érdemérem” kitüntetés, Babják Jenő⁵ főelőadó „A Szocialista Kultúráért” kitüntető jelvényt kapta.

1.) A kultúr csoport működése:

Év	Kultúr csoportok száma	Kultúrversenyen résztvevő csoportok száma	Kultúr körúton		
			részt vett csoport száma	meglátogatott községek száma	műsorok hallgatóinak száma
1953.	46	36	5	53	9 150
1954. I–VIII.	51	27	3	25	7 750

A szövetség a kultúr csoportok munkáját belső munkatársai, valamint instruktorok és oktatók útján támogatja. Ez utóbbiak főleg népi táncokat, dalokat, színdarabokat tanítanak be. E célból a kultúr csoportok részére szlovák műsoranyagot adnak ki, amelyek 1952-ig nyomtatásban, azóta pedig takarékosági szempontból sokszorosított formában a szövetség saját kiadásában jelennek meg. 1953-ban 2 műsorfüzetet 150-200 példányban, 1954. I. félévében 1 műsorfüzetet 200 példányban adtak ki és küldtek meg a megyei tanácsok népművelési osztályainak, a megbízott kultúrfelelősöknek és a kultúr csoport vezetőknél.

2.) A szövetségnek 44 községben van megbízott kultúrfelelőse, akik havonta átlagosan 95 Ft díjazásban részesülnek. A kultúrfelelősök tevékenységükről havonta tartoznak beszámolni, azonban e kötelezettségüknek – különösen a nyári hónapokban – nem tesznek teljes mértékben eleget.

Kimutatás a kultúrfelelősök jelentéseiről:

Időszak	Tiszteletdíjban részesültek száma	Beérkezett jelentések száma	%
1954. január	42	23	59,5
1954. február	43	20	46,5
1954. március	48	31	72
1954. április	46	18	37,5
1954. május	43	17	37
1954. június	43	14	32,6

Az a körülmény, hogy a havi jelentést a kultúrfelelősöknek csak mintegy fele része küldi be, megnehezíti a szövetség tájékozódását.

3.) A szövetség a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztályával együttműködve megszervezte a szlovák népdal és népitánc gyűjtését. A gyűjtött anyag részben a folyamatosan kiadásra kerülő műsorfüzetekben, részben felszabadulásunk 10. évfordulójára kiadásra kerülő szlovák népdalkötetben jelenik meg⁶.

4.) Ez évben a szövetség két irodalmi előadást íratott és kettőt fordítottatott. Az előadásokat 5 községben nagy érdeklődés mellett tartották meg. Miután több község további szlovák nyelvű előadásra alkalmas anyagot kért, helyes volna, ha a szövetség az eddiginél nagyobb számú eredeti és fordításos ismeretterjesztő előadást készítenne.

5.) A szövetség a szlovák könyvtárak szervezését 1949 őszén kezdte meg. A szlovák könyvek száma mintegy tízezer, és kb. 35 községben – elsősorban népkönyvtárakban – vannak szétszórva. Hiányosság, hogy a szövetségeknek a szlovák könyvek olvasottságáról nincsenek adatai. Az 1954. I. negyedévi munkatervükbe betervezték ugyan, hogy a tervszerű könyvtármunka megszervezése érdekében a Nógrád megyei könyvtárral karöltve a járási könyvtárak és a megbízott kultúrfelelősök bekapcsolásával értekezletet tartanak, azonban az értekezlet megtartására nem került sor.

6.) A szövetség célkitűzéseinek megvalósításánál jelentős szerepe van a szlovák nemzetiségi sajtónak. A Nasa Sloboda szlovák hetilap 1949-ben indult be. 1950. elejétől a Nasa Pionier c. ifjúsági lap a Nasa Sloboda mellékleteként, 1952-től már mint önálló hetilap jelent meg. A két lap szerkesztősége 1952 végéig a szövetség keretén belül dolgozott. 1953. január 1-jétől mindkét lap kiadását a Lapkiadó Vállalat vette át, a szerkesztőségek munkatársai azonban továbbra is a szövetség helyiségében dolgoznak.⁷

Annak ellenére, hogy a lapok olvasottságának a szövetség munkájának kialakításában nagy jelentősége van, és komoly segítséget nyújt a népművelési munkában, e téren komoly hiányosságok állnak fenn.

A Posta Központi Hírlap Iroda (továbbiakban P. K. H. I.) nem fejt ki megfelelő szervezési munkát ahhoz, hogy a lapok példányszáma emelkedjék és az előfizetési díjak befolyjanak. A szövetség sem kezeli a kérdést megfelelően és a P. K. H. I.-nak nem nyújt kellő támogatást a szervezés munkájában. A szövetség 1954. I. negyedévi tervébe felvette ugyan, hogy a Nasa Sloboda rendszeres terjesztését a P. K. H. I.-vel együttműködve megszervezi, azonban a tervnek ez a pontja nem került megvalósításra. A sajtópropaganda elhanyagolására mutat pl. az 1300 lakosú és 90%-ban szlovák anyanyelvű Nagytarcsa községben a Nasa Slobodának mindössze két előfizetője van. A kéthetenként megjelenő Nasa Pionierből az általános iskola igazgatója rendszeresen 60 példányt kap, de a lap egy része eladatlan marad. Pl. az 1954. április 9-i számból 10 db, a május 7-i számból pedig 18 db maradt meg, és semmi intézkedés nem történt az el nem adott példányok visszaküldésére.

A sajtó terjesztése terén mutatkozó hiányosságok a kinyomott példányszámok alakulásában is megmutatkoznak.

Év	Hó	Nasa Sloboda kinyomott példány	Nasa Pionier kinyomott példány
1953.	január	2535	5100
1954.	január	1204	3889
1954.	június	1351	3423

A Nasa Sloboda előfizetőinek száma: 820.

1953. évben a Lapkiadó Vállalat a Nasa Sloboda c. lapból 19 000 Ft-ot számlázott a P. K. H. I. felé, melyből utóbbi be nem váltott nyugták illetve el nem adott példányok címén 10 200 Ft-ot terhelte vissza. A Lapkiadó Vállalat tényleges árbevétele így 8800 Ft a tervezett 13 000 Ft-tal szemben. Még hátrányosabban alakult a Nasa Pionier árbevétele, mert az 1953. évben kiszámlázott 15 200 Ft-ból a P. K. H. I. fenti címen 13 400 Ft-tal terhelte vissza a Lapkiadó Vállalatot, tehát a Lapkiadó Vállalat árbevétele mindössze 1800.-Ft volt a tervezett 14 000 Ft-tal szemben.

Az e téren fennálló hiányosságok csökkenthetők lennének, ha a szövetség a sajtószervezés munkájába kultúrfelelőseit bevonná, és ezt állandó feladatukká tenné. Ily módon, ha a szövetség a Lapkiadó Vállalattól tájékoztatást kérne arra vonatkozóan, hogy az előfizetők közül hányan morzsolódtak le, hol és milyen okból áll fenn hátralék, e kérdések rendezésében segítséget kaphatna kultúrfelelőseitől.

7.) A költségvetés teljesítése

A szövetség 1953. december 31-ig előirányzatos folyószámlás intézményként gazdálkodott, ezután javadalmas szervvé lett. A szövetség gazdálkodása általában kielégítő.

Az 1953. évi kiadások teljesítése az alábbiak szerint alakult:

Évi előirány- zat 1.	Módosított évi előirányzat 2.	Megnyitott hitelek 3.	Kiadás 4.	Maradvány 5.	Teljesítés (%) 4x100:2
833 000	833 300	820 800	809 124,55	11 675,45	97

A 833 000 Ft előirányzataból 388 000 Ft a Lapkiadó Vállalat által kiadott két szlovák lap költségeire volt előirányozva, mely összeget a szövetség e célra teljes egészében átutalt.

A szövetség 1953. éves beszámoló jelentésével kapcsolatban észrevétel nem merült fel. A kiadások 97%-os teljesítése valamint a beszámolójelentés indoklása elfogadható.

Az 1954. I. félévi kiadások rovatonkénti teljesítése:

Rovat-szám	Évi elő-irányzat	Zárolásra felajánlás	Megnyitott hitelek	Kiadások	Maradvány	Kötelezettségvállalás
01	154 300	6 000	72 100	64 089,03	8 610,97	5 300
02	103 500	–	49 400	44 210,93	5 189,07	5 200
03	2 900	–	1 500	1 500,–	–	–
04	–	–	600	–	600,–	–
05	7 000	–	3 840	3 386,80	453,20	300
06	20 000	–	12 700	12 554,30	145,70	–
09	39 100	4 000	22 850	22 654,94	195,06	–
10	46 200	4 000	18 250	16 716,06	1 533,94	1 200
13	2 500	500	2 000	707,75	1 292,25	–
15	3 000	–	1 600	1 327,02	272,98	–
16	36 000	–	18 300	18 183,46	116,54	–
17	10 000	1 500	5 000	2 949,40	2 050,60	2 000
18	19 000	–	8 800	8 430,68	369,32	–
20	5 000	1 500	900	470,–	430,–	–
40	3 000	1 000	1 200	780,52	419,48	–
41	500	–	300	200,–	100,–	–
42	10 000	–	6 000	6 000,–	–	–
	462 000	18 500	225 940	204 160,89	21 779,11	14 000
60	–	–	800	–	800,–	–
	462 000	18 500	226 740	204 160,89	22 579,11	14 000

A kiadások teljesítése a megnyitott hitelekhez viszonyítva 90,3%. Az állományba tartozók beralapjánál mutatkozó 3300 Ft maradvány oka az, hogy egy előadó katonai szolgálatot teljesített, és a gépkocsivezető, miután a gépkocsi használhatatlan állapotban van, 1954. április 15-én kilépett.

A beszámoló jelentések lényegesebb adatait a könyveléssel egyeztettem, és az abban közölt adatok a vonatkozó nyilvántartásokkal megegyeznek. Elfogadhatók az egyes maradványok és kötelezettségvállalások indoklása is.

A szövetség 1954. július 13-án 18 500 Ft-ot ajánlott fel zárolásra. A 09-es rovaton felajánlott 4000 Ft-ra azonban szükségük van, mivel egyetlen gépkocsijuk régóta használhatatlan. A gépkocsi hiánya hátráltatja a szövetség munkáját.

Az állammal szembeni kötelezettségüknek kellő időben és mértékben eleget tesznek. Az engedélyezett létszámot és a jóváhagyott havi átlagalapbér-keretet nem lépték túl.

Kultúrkörutak kiadásainak fedezésére 1953. évben összesen 59 800 Ft-ot, 1954. I. félévben 12 800 Ft-ot kaptak a minisztérium „Népművelési célok” 42. rovatáról. Ezekkel az összegekkel a szövetség elszámolt. Minthogy azonban a szövetség javadalomszámláján ezek az összegek idegen pénznek minősülnek, pénztári tervében mint készpénzforgalmat nem tervezhette meg. A minisztérium pénztártervében ugyancsak nem szerepelhet, mert azt mint célhitelt ténylegesen a szövetség veszi igénybe, és a készpénzmozgás a szövet-

ség egy számláján jelentkezik. Ily módon a jelenlegi pénztári tervezés nem megfelelő, mert annak ellenére, hogy a fedezet rendelkezésre áll, a pénzt a szövetség a MNB-től csak késve kaphatja meg, ami munkájában zökkenőt okozhat.

A vizsgálat során megállapított kisebb hibákról a szövetség titkárának 1954. augusztus 22-én 3 pontból álló hibajegyzéket adtam át. E hiányosságok arra mutatnak, hogy a belső ellenőrzés nem kielégítő.

II.

Javaslatok

- 1.) A Kultúrotthon Főosztály nemzetiségi osztálya a sajtó- és dokumentációs osztállyal együttműködve az érdekelt szövetségek a Lapkiadó Vállalat, valamint a Posta Központi Hírlap Iroda bevonásával tűzze napirendre a nemzetiségi lapokkal kapcsolatos szervezési kérdések rendezését.
- 2.) A Kultúrotthon Főosztály nemzetiségi osztálya utasítsa a szövetséget, hogy állapítsa meg azokat a területeket, melyekről a megbízott kultúrfelelős havonta beszámolni tartozik, és fordítson a szövetség fokozottabb gondot arra, hogy a megbízott kultúrfelelősök működésükről minden hónapban beszámoljanak.
- 3.) A Kultúrotthon Főosztály nemzetiségi osztálya a következő tervnegyed-évre vonatkozó készpénzforgalom megtervezése céljából közölje a szövetséggel, hány kultúrkörutat tervez, és azoknak mi a költségkihatása. Ezt az összeget a szövetség pénztári tervében tervezze meg és a minisztérium népművelési pénzügyi osztálya javasolja mint kereten felüli kifizetést a MNB felé.

Budapest, 1954. augusztus 24.

Zelinka Tibor
revizor

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Hétoldalas, géppel írt tisztaát, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Zelinka Tibor (1910–) 1952 szeptembere és 1963 decembere között állt a Népművelési, majd Művelődésügyi Minisztérium alkalmazásában. Előbb a Költségvetési Főosztályon revizorként, majd 1963-tól a Színházi Főigazgatóságon főelőadóként dolgozott.

² Boldoczki János (1912–1988). 5 elemít végzett, mezőgazdasági munkás volt. 1944-től az MKP tagja, az Ideiglenes Nemzetgyűlésben szlovák nemzetiségi képviselő. 1948-tól az MDP káderosztályán politikai munkás, majd alosztályvezető, egyidejűleg 1948–1950 között a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének főtákkára. 1950–1953 között prágai követ, 1953–1956 között külügyminiszter, majd 1956–1960 között moszkvai nagykövet, 1960 novemberétől a Baromfiipari Országos Vállalat Tollfeldolgozó Üzemének igazgatója,

- 1970-től a Budapesti Fogyasztási és Lakásszövetkezethél szaktitkárhelyettes. 1954–1956 között az MDP KV tagja.
- ³ Keleti Ferenc (1910–1979). Eredeti szakmája betűszedő, 4 gimnáziumot végzett. 1932-től a Csehszlovák Kommunista Párt losonci szervezetének tagja. 1938-ban és 1940-ben letartóztatják, ekkor 2 év 8 hónapi börtönbüntetésre ítélik, amit Szegeden tölt ki. 1945-ben Losoncon a Csehszlovák Kommunista Párt helyi szervezetének titkára. 1945 áprilisától 1946-ig már az MKP KV szervezési instruktora, 1946–1950 között a Békés Megyei Pártbizottság titkára. 1950–1955 között előbb az MDP KV Adminisztratív Osztályának vezető helyettese, majd vezetője. 1956–1959 között bukaresti követ, ezt követően a Pest Megyei Tanács VB elnöke. 1964 márciusától egy ipari vállalat igazgatója, 1964-ben egészségi okokból nyugdíjazták.
- ⁴ Krajcsik Mihály (1909–). Kőműves, majd rajzoló, építésvezető, technikus. 1945-től párttag, 1946-ban Gyöngyösön az MKP függetlenített járási titkára. 1949–1956 között a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének titkára. 1956-tól a Külügyminisztériumban dolgozott, 1956–57-ben a szófiai, 1959–60-ban a varsói nagykövetségen teljesített diplomáciai szolgálatot. 1960–1966 között a pozsonyi főkonzulátus vezetője, 1966-tól a Külügyminisztérium európai szocialista országokkal foglalkozó területi osztályának helyettes vezetője, 1968–1972 között ulánbatori követ.
- ⁵ Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.
- ⁶ „Vyletel vták...” Zbierka slovenských ľudových piesni v Madarsku. („Felszállott a madár...”. Magyarországi szlovák népdalok gyűjteménye). Budapest, 1955. Zeneműkiadó. 157.
- ⁷ Lásd az 1. dokumentum 4. számú jegyzetét és a 6. dokumentum 2. számú jegyzetét.

12.

Budapest, 1954. október 21.

Kálmán György¹ feljegyzése a nemzetiségi oktatás helyzetéről

TITKOS!
9897/Tük.

Az Oktatásügyi Minisztérium munkájában – az illetékes osztály kivételével – a nemzetiségi oktatással való törődés nagyon hézagos és esetleges. A minisztérium ezért a Kollégium² napirendjére tűzte ennek a területnek a megvizsgálását. A tájékoztatás érdekében szükségesnek tartom néhány kérdés kiemelését.

- 1.) A hazánkban élő nemzetiségi lakosság számáról nincsenek megbízható adataink. A KSH adatai szerint 1949. január 1-jén 6498 fő volt a nemzetiségi lakosaink száma. Ezt a számot 7-8-szor meghaladja a Népművelési Minisztérium nemzetiségi osztályának, valamint a Belügyminisztérium becslési száma. A háború után hosszú időn keresztül nemzetiségi lakosságunk tartózkodó volt, és ezért a népszámlálás alkalmával igen sokan praktikus érdekekből kifolyólag magyarnak vallották magukat. Ez a helyzet zavarólag hat oktatásügyi szerveink irányító és főleg tervezőmunkájára. Különösen a német ajkú lakosságunknál van jelentős különbség a KSH és a becslési adatok között (3347–250 000).

- 2.) A különböző nemzetiségi szövetségek egy ideig helytelen vezetés alatt állottak, sőt a Délszláv Szövetség esetében ellenséges munkát fejtettek ki. Pl.: Rob és Sebjanich az iskolák szerbesítésére törekedtek, és fenntartották a kis létszámú felekezeti iskolákat. Nemegyszer előfordult még 2 évvel ezelőtt is, hogy a szövetségek az Oktatásügyi Minisztérium rendeleteit bírálták és a nemzetiségi pedagógusokat a minisztérium ellen fordították. Az oktatásügyi szervek és nemzetiségi szövetségek kapcsolatában azóta jelentős fejlődés következett be, és az együttműködés egyre kevesebb nehézséggel jár.
- 3.) A nemzetiségi iskolahálózatunkra az jellemző, hogy az utóbbi években az anyanyelven tanító általános iskolák száma erősen megnövekedett, anélkül, hogy a fejlesztés alapvető irányvonala eldöntésre került volna. Véleményem szerint abból kell kiindulni, hogy az alkotmány és a népoktatásról szóló törvényerejű rendelet biztosítja a jogát minden magyar állampolgárnak – bizonyos számoktól függően –, hogy az anyanyelvén vegyen részt a kötelező népoktatásban. A nemzetiségi szövetségek hosszú éveken keresztül a nemzetiségi iskolák és különösen az anyanyelven oktató iskolák szervezésére törekedtek, gyakran a lakosság akarata ellenére is.

Jelenleg kétféle nemzetiségi általános iskola van. Az egyikben anyanyelven folyik az oktatás, a másikban az anyanyelvet tantárgyként oktatják, s a többi tantárgyat magyar nyelven tanítják. A nemzetiségi iskolák továbbfejlesztése szempontjából azt kell eldönteni, hogy melyik típust fejlesszük elsősorban. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az anyanyelven oktató iskolatípus jelenlegi hálózata már nem kíván további bővítést. Ellenben erőteljesen kell fejleszteni – ha ilyen igény felmerül – anyanyelvet tantárgyként oktató típust.

Számtalan olyan nemzetiségi település van hazánkban, ahol kevés a tan kötelesek száma és ezért az előbbi években egy-egy iskolához diákokthozonok létesítése mellett vonták össze a tanulókat. Ez messzemenő jogot biztosított számukra a magyar tanulókkal szemben, akik számára a szakrendszertű oktatást sehol sem tettük lehetővé diákokthozonok nyitásával. Az általános iskolák fejlesztésére hozott legutóbbi minisztertanácsi határozat csak most jelölte meg az egész országra kiterjedően az irányelveket. A nemzetiségi iskolák előbb említett fejlesztése véleményem szerint csak a minisztertanácsi határozat végrehajtása során folytatódhat.

Nemzetiségi középiskoláinknál is problémák vetődnek fel, mert felsőoktatási nemzetiségi intézmények viszont nincsenek. Sok nehézsége származik a nemzetiségi tanulóknak egyetemre való bejutásuk alkalmával a magyar nyelv nem kielégítő ismerete miatt. Ezért feltétlenül megvizsgálandó, hogy a magyar nyelv tanításának arányait a középiskolákban hogyan lehetne helyesen kialakítani.

Nemzetiségi diákjaink felé dédelgető és helytelen politikát folytattunk a diákothoni elhelyezéseknél is. Az általános iskolában semmi térítést, a középiskolákban később is csak minimális térítést fizettek, ugyanakkor a magyar diákok a diákothonokban fizettek térítési összeget. Ebből különleges nehézség adódott az elmúlt hónapban. A Minisztertanács elrendelte, hogy a középiskolai diákothonokban az eddig 70,50 Ft térítési átlag helyett 200 Ft-ot kell fizetni. E határozat meghozatala előtt intézkedett a minisztérium, hogy a nemzetiségi diákothonok tanulói az eddig fizetett 30 forintos átlagról térjenek át a magyar iskolákban kötelező 70,50 Ft-os átlagra. Mire ezt az intézkedést ők nagy nehézségek árán megmagyarázták nemzetiségi lakosságunknak, addigra kijött az új határozat, mely szerint 200 forintot kell fizetni. Szeptember hónap folyamán a tanulók elvándorlása a diákothonokból meghaladta a 10%-ot. A minisztérium kidolgozta intézkedését arra nézve, hogy a nemzetiségi diákothonokban az idei évben átmenetileg még 200 Ft-nál alacsonyabb térítési díj legyen a kötelező.

- 4.) Van néhány komoly elvi probléma is, amit alaposabban meg kellene vizsgálni, és határozottan állást foglalni.

Elsőnek az asszimiláció problémáját kell megemlítenem. A helyzet az előbbi években az volt, hogy a természetes asszimilálódást szinte akadályozták a nemzetiségi szövetségek, erőszakolták az anyanyelven folyó oktatást olyan helyen is, ahol a lakosság ezt nem kívánta. A becsületes politika véleményem szerint ebben a tekintetben az, hogy ki kell elégíteni a nemzetiségi kultúra igényeit, de csak olyan mértékben, amilyen mértékben ezt lakosságunk kívánja. A természetes asszimilálódás helyes folyamat, lakosságunk kapcsolatai és keveredése, egész államéletünk vonja ezt maga után. Az értelmeknek minden mesterséges és helytelen szítása a határainkon kívül élő népek irányában elüt a helyes nemzetiségpolitikától. Az asszimilálódás szempontjából különböző a helyzet az egyes nemzetiségeknél. A románok sokkal erősebben asszimilálódtak már, mint például a szlovákok. Egészen sajtóságos a helyzet a hazai németeknél. A külpolitikai helyzettől függően egyre inkább jelentkeznek a németek is nemzetiségi iskola igényekkel.

Komoly elvi probléma az is, hogy miként egyeztessék össze hazánk haladó hagyományainak oktatását az illető nemzetiség kiemelkedő hagyományaival. Ennek a kérdésnek elvi tisztázására minisztérium az elkövetkezőekben komoly gondot kíván fordítani. Meg kell említeni azt, hogy mind ebben a kérdésben, mind pedig az asszimiláció kérdésében a nemzetiségi papság bizonyos sovíniszta munkája tapasztalható.

Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy a hazai nemzetiség helyzetével, de különösen a nemzetiségi oktatás problémáival a vezetőink foglalkozzanak

és az Oktatásügyi Minisztériumnak segítsenek az elvi-politikai irányvonal kialakításában.

A minisztérium erre vonatkozólag előterjesztést fog benyújtani a közeli hetekben.

Budapest, 1954. október 21.

Kálmán György

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ó. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Kálmán György (1921–). A Művelődési Minisztérium Általános Iskolai Főosztályának vezetője 1959-ig.

² A Minisztertanács 1027/1953. számú határozata rendelkezett a minisztériumok kollégiumainak munkájáról és az ezzel kapcsolatos feladatairól. – In: Magyar Közlöny, 1953. május 28. 158.

A Kollégium, a miniszter véleményező és tanácsadó testülete volt, amely azonban operatív kérdésekben nem dönthetett. A Kollégium elnöke a miniszter volt, tagjait a miniszter javaslatára a minisztertanács nevezte ki.

Az Oktatásügyi Minisztérium Kollégiuma 1954. július 15-i ülésén tűzte napirendjére a nemzetiségi oktatás helyzetének, továbbfejlesztésének megvitatását. Az ülésen a Nemzetiségi Osztály előterjesztését vitatták meg. Az előterjesztés érintette az iskolaszervezések kérdését. Ebben a témában az előterjesztés kiemelten foglalkozott azzal, hogy az anyanyelvi vagy nyelvtanító típusú általános iskola kerüljön-e továbbfejlesztésre, elegendők-e a nemzetiségiok számára a továbbtanulási lehetőségek, s a német iskolahálózat kiépítésének szükségességéről. Ezen túl foglalkozott az előterjesztés az oktató-nevelő munka tartalmi kérdéseivel, a Nemzetiségi Osztály irányító munkájával, a megyékkel mint iskolafenntartókkal való kapcsolattartási lehetőségeivel. A Kollégium ülésén Andics Erzsébet, Kónya Albert, Kiss Gyula, Rajnai Rudolf, Bajcsay Pál, Vadász Ferencné, Szabó Sándor, Mód Aladár, Kovács Ferenc, Szemere Vera, Fűszfás Jenő vett részt. Meghívottként jelen volt még: Szokolszky István, Parag László, Csukás István, Kovács Péter. A Kollégium határozatot nem fogadott el, gyakorlatilag abban maradtak, hogy fél év múlva visszatérnek a kérdésre. – MOL Oktatási Minisztérium (1950) 1953–1957. Kollégiumi értekezletek 1953–1956. (a továbbiakban: XIX.-I-2-k.)

13.

Budapest, 1954. november 15.

Az MDP Tudományos és Kulturális Osztályának előterjesztése a magyarországi nemzetiségi oktatás és népművelés helyzetéről

I.

A nemzetiségi lakosság száma és megoszlása

Közismert tény, hogy a Horthy-rendszer a maga nacionalista, sovinszta célkitűzései érdekében megfosztotta a hazánkban élő nemzetiségi lakosságot

az anyanyelvi és kulturális lehetőségeitől. A nemzetiségek kulturális irányítását egyházi gyámság alá helyezte. Ez a fennhatóság pedig gondoskodott arról, hogy száműzzön minden haladó eszmét a kulturális intézményekből, és minél eredményesebben szítsa a nemzetiségi gyűlöletet.

Hazánk felszabadulásával megszülettek azok a feltételek, amelyeknek a segítségével biztosítani lehetett a nemzetiségi kérdés helyes megoldását.

Az elmúlt 10 év nemzetiségi kulturális munkájában sok zavart, nehézséget okozott az, hogy a hazánkban élő nemzetiségi lakosság száma mind a mai napig nincs tisztázva. Az 1949-es népszámlálási adatok megbízhatatlanok. A bizonytalanság felszámolása érdekében a KSH-tól és egyéb állami szervektől gyűjtöttünk adatokat, valamint a megyei tanácsok bevonásával becslési munkákat végeztünk. Ennek a felmérő munkának a során az alábbi képet kaptuk:

	KSH adatai:	becslési adatok:
németek	3 437	250 000-300 000
szlovákok	22 359	120 000-150 000
délszlávok	24 702	80 000-100 000
románok	10 000	25 000- 30 000
Összesen:	60 498	470 000-580 000

Ez a becslési szám úgy alakult ki, hogy nemzetiségeknek vettük egy-egy helyiség lakóit olyan arányban, amilyen arányban a mindennapi életben az anyanyelvüket használják.

Nemzetiségeink a következő megyék területén laknak:

Németek: Baranya, Tolna, Pest, Bács-Kiskun, Borsod, Veszprém, Somogy, Győr-Sopron, Fejér, Vas, Komárom és Békés megyékben.
215 községben kb. 250-300 ezren.

Szlovákok: Békés, Pest, Nógrád, Komárom, Borsod, Bács-Kiskun, Csongrád, Szabolcs, Heves, Veszprém megyékben.
120 községben kb. 120-150 ezren.

Délszlávok: Baranya, Bács-Kiskun, Pest, Békés, Csongrád, Zala, Vas, Győr-Sopron, Somogy megyékben.
102 községben kb. 80-100 ezren.

Románok: Békés, Hajdú-Bihar, Csongrád megyékben.
20 községben kb. 25-30 ezren.

A hazai nemzetiségi lakosság túlnyomó többsége falvakban él, egyénileg gazdálkodó és termelőszövetkezeti dolgozó paraszt. A bányavidéken élő nemzetiségeink körében sok a bányász. Nemzetiségeink általában két nyelven beszélnek. A délszláv és a német nemzetiségnek kb. 20%-a – az idősebb nemzedék – nem beszél a magyar nyelvet. A felszabadulásakor az egyes nemzetiségek irodalmi nyelvét kevesen ismerték, mert a Horthy-korszakban néhány egyházi iskolától eltekintve nem voltak nemzetiségi iskolák. A felszabadulás óta azonban a nemzetiségi sajtó, rádió, a tanulók részére készült tankönyvek stb. olvasgatása során egyre többen ismerték meg saját irodalmi nyelvüket. A felszabadulás óta kialakult nemzetiségi értelmiség (tanítók, tanárok) komoly munkát végeztek a nemzetiségi irodalmi nyelv megismertetése érdekében. A városokban és az ipari települések mellett élő nemzetiségek között bizonyos fokú természetes asszimilációs folyamat tapasztalható. Nemzetiségeink többsége politikailag fejlődik, a párt, a népi demokrácia célkitűzései mellett áll. Részvételük a párt- és tömegszervezeti munkában nemzetiségenként különböző. A szlovákok és a románok részvétele általában azonos a magyar dolgozók részvételével és aktivitásával. A délszláv és a német dolgozóké már kevésbé. Ennek oka: Rajk-Rob tevékenysége a délszlávok között és a Horthy-rendszer alatti fasizálódás, s ennek nyomán a német kitelepítés. Egyébként a nemzetiségi dolgozók népi demokráciánk hű támaszai. Többen közülük magas kitüntetésben részesültek (Kossuth-díjak és különböző más kormánykitüntetések, munkaéremrendek stb.) Ott találhatjuk őket előadótól miniszterig a legkülönbözőbb állami funkciókban.

A nemzetiségi dolgozók egyformán vették ki részüket harcainkból, a tervek végrehajtásából és a földreformtól kezdve fejlődésünk összes eredményeiben egyformán részesültek a magyar dolgozókkal. Nemzetiségeink általában mindenütt testvéri egyetértésben élnek a magyar dolgozókkal, nyílt nacionalista súrlódások nem tapasztalhatók, kivéve néhány német települést. Ezeknek a súrlódásoknak az oka, hogy sem a német dolgozók, sem a magyar dolgozók előtt nem tisztázott a hazai német lakosság helyzete, vagyis, hogy politikai és gazdasági vonatkozásban több megválaszolatlan kérdésük van. Egyes helyeken vonakodva vesznek részt a kultúrotthonok, kultúrsoportok életében. Bizonyos passzivitást tanúsítanak az anyanyelvi oktatás bevezetése terén is. Félnek a nacionalista szervezkedés vádjától, bizalmatlanok. De mert a probléma nem tisztázódott, sok helyen a párt- és állami funkcionáriusok is megkülönböztető politikát folytatnak velük szemben. Bizalmatlanságukat táplálja az is, hogy a többi nemzetiségtől eltérően sem nemzetiségi szövetségük, se közép- és felsőfokú iskolájuk nincsen, lapjuk, a *Freies Leben*¹ is csak most indult meg. A többi nemzetiségi lapoktól eltérően nem hetenként, hanem havonként jelenik meg. Ifjúsági lapjuk egyáltalán nincs.

II.

A nemzetiségi oktatás kialakulása és fejlődése

A nemzetiségi oktatás megszervezése érdekében már 1945–46–47-ben történtek különböző intézkedések. Az alaposabb munka azonban csak 1948-ban kezdődött el. Révai József elvtársnak a Szabad Nép 1948. október 17-i számában megjelent cikke², amely a magyar–csehszlovák megegyezés problémájával foglalkozott, határozott irányt mutatott a nemzetiségi oktatás továbbfejlesztésére. Az eddig elért számszerű eredményekről, az egyes nemzetiségekhez tartozó iskolák számáról, megoszlásáról részletes tájékoztatást nyújt az I. számú kimutatás. Jelentős eredmény, hogy a felszabadulás óta hazánkban 140 szlovák, 78 délszláv, 75 német, 29 román alsó-, közép- és felsőfokú oktatási intézmény létesült. A nemzetiségi oktatás előtt álló további feladatokat az Oktatásügyi Minisztérium kollégiuma 1954. július 14-én³ részletesen megvitatta, és útmutatást adott azok megoldására. A nemzetiségi iskolahálózat továbbfejlesztése, az iskolákban folyó oktató-nevelő munka színvonalának emelése érdekében a következő problémákat kell megvizsgálni és azokban egyértelmű állást foglalni:

- 1.) A hazánkban élő nemzetiségek sajátos települési viszonyait nemzetiségi öntudatukra, továbbtanulási lehetőségeiket figyelembe véve milyen mértékű és irányú felvilágosító munkát kell végezni a teljes anyanyelvű oktatás továbbfejlesztése érdekében.
- 2.) A tervszerűbb munka érdekében dönteni kellene abban, hogy a Központi Statisztikai Hivatal jelenlegi adatainak felülvizsgálásáig, illetve az új népszámlálásig milyen mértékben támaszkodhatunk a jelen beszámolóban közölt becslési adatokra.
- 3.) Sok visszásság adódik abból, hogy a nemzetiségi oktatás kérdésével az Oktatásügyi Minisztérium elszigetelten foglalkozik. Az alkotmány által biztosított nemzetiségi jogok értelmezése és gyakorlati végrehajtása a különböző irányító és végrehajtó szervek részéről nem egységes. Több helyen tájékoztatlanságból adódó ellenállással, több esetben teljes passzivitással találkozunk. Oka: a múltból maradt tartózkodás. Ezt az idegenkedést a nemzetiségi szövetségek egyes demagóg dolgozói több esetben erőszakosan próbálták letörni. A visszásságok kiküszöbölése érdekében meg kell vizsgálni és meg kell szabni hazánkban a nemzetiségi politika követendő irányelveit.
- 4.) Az MDP Központi Vezetősége 1954 februárjában⁴ a közoktatás helyzetéről és feladatáról szóló határozatában döntő helyen foglalkozik az ifjúság hazafias nevelésével. A nemzetiségi oktatás terén csak az első lépéseket tesszük a határozat végrehajtása érdekében.

III.

Nemzetiségi népművelési munka fejlődése

Népművelési munka a nemzetiségek között lényegében csak a fordulat éve után kezdődött. 1948/49-ben újjáalakultak a nemzetiségi szövetségek: Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, Magyarországi Románok Kultúrszövetsége. 1949 szeptemberéig a szövetségek munkaköre túlnyomórészt szervezési jellegű volt, közreműködtek a nemzetiségi iskolák szervezésében. A társadalmi fejlődés egyre inkább bebizonyította, hogy falusi alapszervekre nincsen szükség. Ezek a nyelvi különbség hangsúlyozásával akarva, nem akarva hozzájárultak az egy osztályhoz tartozó, de különböző nyelvű dolgozók elválasztásához. (Az utóbbi időben egy-két helyen újra felvetették a régi nemzetiségi alapszervek újraélesztését.) 1950 óta a nemzetiségi szövetségek csak mint a nemzetiségi népművelési munka irányító és szervező központjai működnek a Népművelési Minisztérium közvetlen irányítása alatt. A nemzetiségi szövetségeknek újjáalakulásuk után egy-két évig közvetlen kapcsolatuk volt a KV tömegszervezetek osztályával. Miután azonban a szövetségek csak népművelési munkával foglalkozó szervekké váltak, ez a kapcsolat folyamatosan megszűnt.

A nemzetiségi népművelési munkában fordulatot jelentett a népművelési főosztályon belül a nemzetiségi osztály létrejötte (1953 végén). A nemzetiségi népművelési munka egységes irányítást kapott és kiszélesedett. Korábban csak a művészeti munkával foglalkoztak, most azonban nagyobb teret kapott az ismeretterjesztő munka, a könyvtárpropaganda munka, a nemzetiségi lapok színvonalának emelése, a haladó hagyományok gyűjtése és feldolgozása, a délszláv könyvkiadás.

Abban látjuk a nemzetiségi népművelési munka célját, hogy ápoljuk és fejlesztjük a nemzetiségi dolgozóink között a formájában nemzeti, tartalmában pedig szocialista kultúrát (Alkotmányunk 49. §-a⁵). Ennek megfelelően úgy irányítjuk és szervezzük a népművelési munkát, hogy a nemzetiségi dolgozók saját anyanyelvükön is művelődhessenek, hogy felelevenítsék és továbbfejlesszék nemzeti, népi kultúrájukat, a népművelési munka eszközeivel is bizonyítva, hogy népi demokratikus országunk az ő igazi hazájuk is, ahol először a történelem folyamán lettek igazán szabadok és egyenjogúak. A népművelési munka segítségével is neveljük nemzetiségi dolgozóinkat szocialista hazaszeretetre, hirdetjük a proletárnemzetköziség gondolatát, a magyar és a nemzetiségi dolgozók testvériségét, összetartozását.

100-110 községben folyik rendszeres népművelési munka a magyar mellett nemzetiségi nyelven is.

110 nemzetiségi művészeti csoport működik rendszeresen. Ebből 80 részt vett a tavasszal lezárult járási művészeti versenyben. A csoportok nemzetiségek szerinti megoszlása a következő: 36 szlovák 35 délszláv, 28 német és 11 román. Ezenkívül még mintegy 50 községben úttörő-, illetve iskolai kultúrcsoportok adnak elő nemzetiségi műsorszámokat. Színvonalban a nemzetiségi művészeti csoportok elérik az országos átlagszínvonalat.

A minisztérium nemzetiségi kultúrautóbusza egész éven keresztül hétről-hétre más és más nemzetiségi művészeti csoporttal járja a nemzetiségi községeket. A kultúrautóbusz 30 tagú együttese jó műsorral szórakoztatja a falusi dolgozókat, ugyanakkor nagy nevelő hatással van a falusi fiatalságra. Munkájuk nyomán nem egy helyen alakultak új nemzetiségi művészeti csoportok. De a kultúrkörúton való szereplés magukra a csoport tagjaira is nagy hatással van. A Pedagógiai Főiskola nemzetiségi tanszékén tanuló fiatalok 70-80%-a ilyen csoportok tagjaiból tevődik össze. A nemzetiségi kultúrcsoportoknak nagy sikere van a magyar községekben is. Munkájukkal hozzájárulnak a magyar és a nemzetiségi dolgozók közötti barátság megszilárdításához.

Műsorfüzetek jelennek meg, több ezer példányban német, szlovák, délszláv, román nyelven, mozgalmi és népdalokkal, költeményekkel, táncfeldolgozásokkal és jelenetekkel. A műsoranyagban a színdarabok, jelenetek részben magyarból való fordítások, részben pedig a baráti országoktól beszerzett szlovák, román, német anyagokból kiválogatott megfelelő műsorszámok. A népi táncoknál és daloknál az utóbbi időben nagyrészt hazai gyűjtésű anyag kerül kiadásra. Legnagyobb a nehézség délszláv vonalon, ahol nincs mód határon túlról megfelelő műsoranyagot beszerezni. A verseket minden nemzetiségnél a külföldi irodalomból veszik, nemzetiségi költőink, műfordítóink nincsenek.

A Horthy-rendszer ideje alatt egyetlen műsorfüzet sem jelent meg nemzetiségi nyelven. Népi demokráciánkban 1949 óta szlovák és délszláv nyelven 12-15 darab, összesen 9000 példányban; ugyanannyi román, összesen 2000 példányban, német nyelven pedig 4 füzet összesen 3500 példányban jelent meg. Megjelent a „Nemzetiségeink népdalai” c. kiadvány⁶, amely szinte szimbóluma a nemzetiségi kultúra ápolásának és fejlődésének. A népdalok két nyelven, eredeti és magyar nyelven jelentek meg és így lehetőség van arra, hogy a magyar dolgozók is megismerjék nemzetiségeink népdalvilágát, és hogy az egy országban élő nemzetiségek megismerjék egymás népdalait. Most készül külön-külön nemzetiségenként egy-egy százas népdalgyűjtemény. A békéscsabai múzeum vezetőjének segítségével egy munkaközösség végez gyűjtési munkát Békés és Csongrád megyékben, a szlovák településeken. Gyulán és a környéki román falvakban szintén dolgozik egy munkaközösség. Az új nemzetiségi értelmiség hozzáfogott népe hagyományainak feltáráshoz, továbbfejlesztéséhez. Már feledésbe ment népdalok, népi táncok, gazdag és színes népszokások kerültek napvilágra.

Sokkal nehezebb volt az ismeretterjesztő munka megszervezése, mivel a nemzetiségeknek a felszabadulás előtt nem voltak iskoláik, nem értették meg az irodalmi nyelven megírt, vagy magyarból fordított előadások szövegét. Ennek leküzdésére sok helyen nyelvtanfolyamokat szerveztek, ahol a nemzetiségi dolgozók megismerkedhettek irodalmi nyelvükkel. A tanfolyamoknak nagy jelentőségük volt, főként a hazai román dolgozók szempontjából, akiknek több, mint 70%-a nem tudott írni-olvasni. A tanfolyamokkal együtt megindult az ismeretterjesztő munka is. 1950-ben csak néhány községben negyedévenként egyszer tartottak SZFTE-t nemzetiségi nyelven. 1951–52-ben néhány megyében (Békés, Csongrád, Bács-Kiskun, Pest, Nógrád) már rendszeresebbé vált a munka. A községek túlnyomó része vegyes, azért az egyik előadást magyarul, a másikat az illető nemzetiség nyelvén tartották. Az erősebben asszimilálódott községekben magyar előadásokat tartottak, amelyeket nemzetiségi műsorszámokkal, dalokkal, táncokkal tarkítottak. Jelenleg mintegy 30 községben tartanak nemzetiségi nyelven rendszeresen ismeretterjesztő előadásokat.

Amíg a Horthy-rendszerben legfeljebb egyházi énekeskönyvet olvashattak, a népi demokrácia több száz kötetes könyvtárakat ad a nemzetiségi községeknek. 50 szlovák község kapott 10 000 kötetet, 10 román község 1650 kötetet és 50 német község 20 000 kötetet. A népi demokráciákkal való kulturális kapcsolat olyan lehetőségeket teremtett, hogy nemzetiségi dolgozók irodalommal való ellátása minden nehézség nélkül megoldható.

Probléma volt a délszláv nyelvű irodalom beszerzése, illetve kiadása. 1954-ben részben ezt is megoldottuk. Negyedévenként két délszláv nyelvű irodalmi mű jelenik meg a délszláv könyvtárak, iskolák számára. Az első negyedévben kiadtuk „Mindent megaranyoz a nép” c. novelláskötetet, a második negyedévben Holka Vilmos: „Gyapotszüret”⁷ c. és Elmár Grin: „Sötét fenyők”⁸ c. művét 1000-1000 példányban. Elkészült a „Vokalamazski országút”⁹. Fordítás alatt van Veres Péter: „Próbatétel”¹⁰ c. műve. Nemrégén került nyomdába Molcev: „Jugoszláv tragédia”¹¹ c. műve, amelynek kiadását leállítottuk.

A nemzetiségi szövetségek minden évben naptárt (kalendáriumot) adnak ki, amely politikai, gazdasági és sajátos nemzetiségi kultúrpolitikai cikkeket, valamint szépirodalmi anyagot tartalmaz. Az 1954. évi szlovák naptár¹² 9800, délszláv¹³ 4500, román¹⁴ 1000 példányban jelent meg és fogyott el. A nemzetiségi dolgozók minden évben szívesen veszik és várják a saját anyanyelvű naptárt, az mindig elfogy, annak ellenére, hogy eddig különböző nehézségek (engedély, papír stb.) miatt minden évben 3-4 héttel később jelent meg, mint a magyar naptár.

A nemzetiségi dolgozók nevelésében nagy szerepe van a nemzetiségi sajtónak. A hazai délszláv dolgozók lapja a „Nase Novine”¹⁵ ma heti 1500

példányban jelenik meg. Négy munkatárs szerkeszti. A lapot főként dolgozó parasztok olvassák, és így nagy súlyt helyeznek az őket érdeklő cikkek közlésére. A lap kulturális része még nem kielégítő. Ez abból is adódik, hogy a lap és a szövetség munkatársai nem fordítanak erre kellő gondot, a lap és a szövetség munkatársai között nincs kellő kapcsolat. Probléma ennél a lapnál, hogy azt főképpen Bács-Kiskun és Baranya megyében tudják olvasni, mert a lapot horvát nyelven írják (egy-két cikket szerb nyelven), a Vas és Zala megyei szlovének a lapot nem értik meg. A lap munkatársainak az olvasótáborral való kapcsolata nem kielégítő. Levelezőhálózatuk sem megfelelő. Ugyan ez a probléma a többi nemzetiségi lapnál is.

1949. január 14-én jelent meg először a „Nasa Sloboda”¹⁶, a magyarországi szlovák dolgozók lapja. Jelenleg 1500 példányban hetenként jelenik meg. Olvasói túlnyomórészt parasztok, ezért főleg mezőgazdasági, szövetkezeti, belpolitikai és kulturális cikkeket, képes riportokat közöl. Egy oldalon rendszeresen szépirodalmi anyagot hoz, külpolitikai kérdésekről csak rövid tájékoztató cikkeket tartalmaz.

1949 óta jelenik meg a szlovák tanulóifjúság kedvelt lapja, a „Nas Pioner”¹⁷, jól szerkesztett szórakoztató és nevelő újság. Jelenleg 3500 példányban jelenik meg hetenként, kétszínű nyomásban. A lap tudósítói hálózata főleg a községek szlovák kultúrfelelőseiből, pedagógusokból tevődik össze.

1951-ben adtuk ki a hazai román dolgozók lapját. A „Libertates Noastra”¹⁸ jelenleg 1000 példányban jelenik meg kéthetenként. Ugyancsak ebben az időben jelent meg kezdetben mellékletként a román tanulóifjúság lapja, a „Vocea Tineretului”¹⁹. Sok segítséget nyújt a fiatalok tanuláshoz. A lapok tartalmi színvonala nem kielégítő. Ennek az az oka, hogy a két lapot mindössze két függetlenített munkatárs készíti, és így nem jut kellő idejük a lap előkészítéséhez. A román lapokat Gyulán készítik. A nyomda felszerelése meglehetősen primitív, és ez meglátszik a lap technikai kivitelezésén is. A román lap olvasóinak száma a többi lapokhoz viszonyítva a legjobb.

Hosszú ideig nehéz volt megindítani a kulturális munkát a hazai német dolgozók között. Hitler „új rendje” sok becsületes német dolgozót megtevesztett, úgy hogy a fordulat éve után hosszú ideig – még azok is, akik a Horthy-rendszerben semmilyen szervezkedésben nem vettek részt – tagadták a német nemzetiséghez való tartozásukat. Ez természetesen nagy kihatással volt saját kultúrájukra. Az MDP munkája, népi demokráciánk eredményei, valamint a többi nemzetiségek kulturális fejlődése bár lassan, de hatott a német nemzetiségre is. 1952–53-ban már a német dolgozók is bekapcsolódtak a kulturális munkába. 1954. július 1-jén jelent meg a „Freies Leben”²⁰ 3000 példányban. A német dolgozók nagy szeretettel fogadták a lapot. Jelenleg 4050 példányban jelenik meg havonta.

IV.

A nemzetiségi munka hiányosságai

Az elért eredmények bizonyítják, hogy pártunk és kormányunk politikája a nemzetiségi területen elveiben helyes volt. Meg kell azonban említeni, hogy a többi népi demokráciához hasonlítva nálunk viszonylag is keveset foglalkozunk a nemzetiségi problémákkal.

A nemzetiségi kérdés a gyakorlati életben az iskolai oktatás és a népművelés problémáira szűkül. A többi állami szervek, párt- és tömegszervezetek egy-két eset kivételével a nemzetiségi kérdéssel nem foglalkoznak. Közigazgatási szerveink például teljesen figyelmen kívül hagyják ezt a kérdést, és sok nemzetiségi községben olyan tanácstitkár, elnök, kultúrotthon-igazgató, népművelési ügyvezető van, aki nem érti a nép nyelvét, és emiatt nem is tud olyan közvetlen kapcsolatot teremteni a dolgozókkal, amilyenre szükség lenne. A községekben a dolgozók általában örülnek a nemzetiségi kultúr-munkának, könyvnek, sajtónak, de gyanakodva fogadják, ha például a szövetség közli velük, hogy a tanácsban, értekezleteken stb. is használhatják az anyanyelvüket. Az emberekben tovább él az a tudat és a hivatalokban sok helyen rögződött a régi rendszerben kialakult szellem, hogy hivatalos helyen csak magyarul lehet beszélni. A legtöbb funkcionárius, ha tudja is, nem akarja vagy nem meri használni a nép nyelvét. A hangos híradóban például egyetlen községben sem szólnak a dolgozókhöz anyanyelvükön. Ezekben a községekben a gyűlés szónoka rendszeresen nem vesz tudomást arról, hogy nemzetiségi dolgozókhöz beszél, és meg sem említi a nemzetiségi problémát. A megyei lapokból az avatatlan olvasó nem tudja meg, hogy a községek, az emberek, akikről a lap például ír, nemzetiségiek.

Nem eléggé használjuk ki a dolgozók nemzeti öntudatának érzését a tömegek lelkesítésére a szocialista építésben és általában az állampolgári kötelességek teljesítésére való buzdításban. Pedig számtalan példa bizonyítja, hogy sokkal közvetlenebb kapcsolatot lehet teremteni a dolgozókkal – sokkal őszintébben tárják fel panaszait, észrevételeiket, ha anyanyelvükön beszélnek velük. Az egyház jobban használja ezt a lehetőséget, és a legtöbb nemzetiségi községben nemzetiségi nyelven istentiszteleteket tartanak, mert ez komoly tömegeket vonz.

Úgy látjuk, hogy az alkotmány 49.§-a még nem érvényesül kellőképpen a gyakorlati életben, hogy több olyan terület van, ahol a lakosság hiányokat láthat a nemzetiségi szabadság elve és gyakorlati alkalmazása között. Úgy véljük, hogy komoly előrehaladást jelentene ebben az irányban az is, ha pl. a nemzetiségek lakta községekben a jelentősebb hivatalokban, intézményekben a magyar mellett nemzetiségi nyelven feliratok is lennének, ha egy-egy jelentősebb mozgósító plakát néha nemzetiségi nyelven is megjelenne, ha a megyei sajtó figyelmet szentelne a nemzetiségi dolgozók sajátos problémái-

nak is, ha megvizsgálnánk a rádió nemzetiségi műsorait. S nem utolsósorban az, ha a káderek elhelyezésénél figyelembe vennék azt, hogy a nemzetiségek által lakott községekbe az illető nyelvet tudó emberek kerüljenek.

A nemzetiségi terület egyik hiányossága a sajtóterjesztés szervezetlensége. A nemzetiségi sajtó olvasóinak száma az elmúlt év folyamán csaknem a felére csökkent. Ennek oka az, hogy a lapok terjesztését a Posta Központi Hírlapiroda vette át, amely a nemzetiségi területet nem ismeri, a terjesztése sokkal körültekintőbb, kitartóbb munkát igényel, mint ahogy a posta általában a lapokat terjeszti. A sajtó terjesztését csak a szövetségek tudják megoldani a helyi, a járási és megyei szervek segítségével, mert a szövetségeknek nincsen megfelelő apparátusuk. A sajtó csökkenése szervesen összefügg pl. az iskolai oktatás kérdésével, az anyanyelvnek a közéletben, hivatalokban való használatával. A lapok terjesztésénél azzal is agítalunk, hogy most joga és lehetősége van minden nemzetiségi dolgozónak képeznie magát anyanyelvén, elmélyíteni gyermekeiben az anyanyelv iránti szeretetet, gyermekeit nemzetiségi iskolákba adni. De mindez öncélú dolognak látszik, amíg a dolgozók azt látják, hogy anyanyelvüket, – mint azelőtt – most is csak otthon, vagy legfeljebb a kultúr csoport szereplésénél hallhatják és használhatják. Így öncélúvá válik a nemzetiségi iskoláztatás is.

Külön probléma a németajkú lakosság bekapcsolása a kulturális életbe, annál is inkább, mert egyes párt és állami funkcionáriusok megkülönböztető politikát alkalmaznak velük szemben. Pl. gyakoriak az olyan kijelentések „jó lesz vigyázni a svábokkal, nagyon bennük van a náci hajlam”. Csolnokon az Államvédelmi Hatóság tagjai megverték a német fiatalokat, mert anyanyelvükön beszéltek. Kercseligeten a kitelepítés óta a faluban még ma is található falakra festett felírások, pl. „ki a svábokkal az országból”! Balinkán a községi vb. titkár a feleknek ilyen kijelentéseket tesz: „minden svábot fel kellene akasztani” – a sváb asszonyok nemegyszer sírva jönnek ki a tanácsházától. Vértesacsán viszont a német nacionalizmusra is lehet példát találni: a német–magyar futballmérkőzés után a német legények az kiáltozták, – „hogy – nem lehet a germánokkal kikukoricázni...” és demokráciaellenes jelszavak is hallatszottak. Mindezek a példák igazolják a hazai német dolgozók helyzetének tisztázatlanságát.

A délszláv lakosság körében végzett népművelési munkánál, a Délszláv Szövetség politikai munkájánál is problémát jelent a Jugoszláviával normalizálódó diplomáciai viszony helyes megmagyarázása, mert az utóbbi években éles Titó-ellenes propaganda folyt ezeken a vidékeken. A jelenlegi helyzettel kapcsolatos felvilágosítómunkához nem kaptunk megfelelő útmutatást.

Budapest, 1954. november 15.

A magyar és a nemzetiségi iskolák (általános) száma, aránya:

Megyék	Általános iskolák						Százalékban
	Magyar	Délszláv	Német	Román	Szlovák	Nemzetiségi iskolák összesen	
Baranya	402	17	38	1	–	56	13,9
Bács-Kiskun	510	10	10	–	1	21	4,1
Békés	340	1	1	12	40	54	15,8
Borsod	480	–	–	–	25	25	5,2
Csongrád	363	3	–	1	2	6	1,6
Fejér	238	–	1	–	–	1	0,4
Győr-Sopron	258	3	2	–	–	5	1,9
Hajdú-Bihar	287	–	–	8	–	8	2,8
Heves	173	–	–	–	2	2	1,1
Komárom	131	–	3	–	7	10	7,6
Nógrád	192	–	–	–	18	18	9,3
Pest	369	5	11	–	18	34	9,2
Somogy	337	4	–	–	–	4	1,2
Szabolcs	411	–	–	–	4	4	0,9
Szolnok	298	–	–	–	–	–	0
Tolna	198	–	6	–	–	6	3
Vas	264	7+3 ^a	2	–	–	12	4,5
Veszprém	329	–	1	–	–	1	0,3
Zala	292	7	–	–	–	7	2,3
Budapest Fv.	296	1	–	–	1	2	0,6
Összesen:	6 169	61	75	22	118	276	4,4

^a szlovén

Budapest, 1954. november 15.

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Kilencoldalas, géppel írt fogalmazvány, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 9. dokumentum 1. és 5. számú jegyzetét.

² Lásd az 5. dokumentum 3. számú jegyzetét.

³ A jegyzőkönyv tanúsága szerint július 15-én került sor az ülésre. Lásd a 12. dokumentum 2. számú jegyzetét.

⁴ A határozat nem foglalkozik külön a nemzetiségi oktatás kérdésével. – MOL M-KS 276. f. 60. cs. 415. ő. e.

⁵ „49.§. (1) A Magyar Népköztársaság polgárai a törvény előtt egyenlők és egyenlő jogokat élveznek. (2) A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti. (3) A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.” – 1949. évi XX. törvény. A Magyar Népköztársaság Alkotmányja.

⁶ Babják Jenő–Bernula Mihály–Klamarik Loránd (szerk.): Száz magyarországi nemzetiségi népdal. Szlovák, német, délszláv, román népdalok. Budapest, 1955. 205.

⁷ Pontosabb bibliográfiai adatot nem tudunk kideríteni.

⁸ Elmar Grin: Tamne jele. Budapest, Athenaeum, 1954.

⁹ Bek Alekszandar: Volokalamszki drum. Budapest, Athenaeum, 1954.

¹⁰ Pontosabb bibliográfiai adatot nem tudunk kideríteni. Valószínűleg a fordítás nem készült el, illetve nem jelent meg.

- ¹¹ Pontosabb bibliográfiai adatot nem tudunk kideríteni.
- ¹² Naš kalendár na rok... Kiadja a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége 1950–. Budapest. Megjelenik évenként.
- ¹³ Narodni Kalendar. Kiadja a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége 1946–1990. Budapest. Megjelenik évenként. Utóbb: Hrvatski kalendar.
- ¹⁴ Calendarul nostru. Kiadja a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége 1953–1991. Budapest. Megjelent évenként. Utóbb: Calendarul românesc.
- ¹⁵ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.
- ¹⁶ Lásd a 6. dokumentum 2. számú jegyzetét.
- ¹⁷ Lásd az 1. dokumentum 4. számú jegyzetét.
- ¹⁸ Lásd a 6. dokumentum 5. számú jegyzetét. Libertatea Noastră 1950–1956 között román nyelvű hetilap. 1957-től Foaiă Noastră címmel jelent meg.
- ¹⁹ Lásd az 5. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ²⁰ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.

14.

Budapest, 1954. november 20.

Az MDP Tudományos és Kulturális Osztályának tájékoztatója a német nyelvű oktatás kialakításáról

Közismert tény, hogy a cári Oroszország mellett Ausztria–Magyarország is a nemzeti elnyomás elriasztó iskolapéldája volt. Horthy Magyarországa is a nemzetiségi konfliktusok gyújtópontja maradt. Ez érthető is, mert amint Sztálin elvtárs tanítja: „A kapitalizmus létezése nemzetiségi elnyomás nélkül éppen olyan elképzelhetetlen, mint amilyen elképzelhetetlen a szocializmus az elnyomott nemzetek felszabadítása nélkül, a nemzetiségi szabadság nélkül”.

Nálunk ez a sztálini tétel abban jutott kifejezésre, hogy a Horthy-uralom idején az egymást felváltó burzsoá-reakciós kormányok féktelen uszítást folytattak az ország határain belül élő nemzetiségek, valamint a szomszéd államok ellen. Hazánk dolgozói saját bőrükön tapasztalhatták, hogy milyen borzalmas sebeket okoz a nemzetiségi gyűlölködés. A második világháborúban a dolgozók sokmilliósi tömegei felismerték a reakciós kormányok nacionalista uszításait. Felismerték, hogy a nacionalista jelszavak a kizsákmányolók érdekeit szolgálják.

A nemzetiségek elleni uszításon belül Hitler uralomra jutása után különleges helyzet alakult ki az akkori Magyarországon. Hitler nyíltan kijelentette, Rauschning¹ danzigi szenátusi elnöknek, hogy nem fogja tűrni Magyarország önállóságát. Hitlernek ez a kijelentése könyv formájában is megjelent, s mint ilyen, Magyarországon is ismeretes volt. Az ilyen kijelentések, a Volksbund magyarországi megszervezése és működése, az országunkat ért óriási háborús károsodások következtében súlyos ellentétek alakultak ki hazánk demokratikus érzelmű magyar és német lakossága és a nemzeti szocialista beállítottságú volksbundista csoportok között.

Felszabadulás utáni ellentéteket, a helyes nemzetiségi politika kialakítása mellett, az akkori szemléletnek megfelelően, a volksbundisták kitelepítésével igyekeztünk csökkenteni. A volksbundisták kitelepítése nagyfokú óvatosságra, passzivitásra készítette a hazánkban élő becsületes német dolgozókat. Ezt a passzivitást rendkívül élesen tükrözik az 1949-es népszámlálási adatok. Az akkor még be nem fejeződött volksbundista kitelepítések következtében népszámlálás idején mindössze 3437-en vallották magukat német anyanyelvűnek. (Ma már a német anyanyelvet tanulók száma 4500). Ismeretes, hogy a Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja következetesen harcolt és harcol a nemzetiségi jogok megvalósításáért. Német vonatkozásban már 1949. május 8-án celldömölki beszédében Rákosi elvtárs a következő megállapítást tette: „Megoldatlan még részben a német ajkú magyar állampolgárok helyzete is. Az ősszel ezt is felvetjük, és gondoskodunk róla, hogy a magyarországi német ajkú állampolgárok beilleszkedhessenek demokráciánk rendszerébe, és ezzel ez a nehéz kérdés is megoldást nyerjen.” (Rákosi Máttyás: A békéért és a szocializmus építéséért c. kötet 14. old.)²

Dolgozó népiünk alkotmányának megvitatása során 1950 augusztusában ugyancsak Rákosi elvtárs hangsúlyozta, hogy „Külön ki kell emelnem alkotmánytervezetűnknek azt a részét, amely a népköztársaságunk területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatás és nemzeti kultúra ápolásának lehetőségét”. (Rákosi Máttyás: Válogatott beszédek és cikkek, Szikra, Budapest, 1950. 449–450.)³

Az oktatás nyelve.

- /1/ Az általános iskolában az oktatás nyelve a magyar nyelv.
- /2/ Azokban a községekben (városokban), ahol legalább tizenöt egy nemzetiséghez tartozó tanköteles szülője kívánja, biztosítani kell, hogy ezek a tankötelesek kívánságukhoz képest
 - a) anyanyelvükön részesüljenek oktatásban, vagy
 - b) anyanyelvüket az általános iskolában kötelező tantárgyként tanulják.
- /3/ A /2/ bekezdés a) pontja szerint folyó oktatás esetében a magyar nyelv és irodalmat kötelező tantárgyként kell tanítani.

A német iskolahálózat erőteljesebb kiépítése 1951-ben indult meg. Így 1951/52-es tanévben már 25 község általános iskolájában folyt a német nyelv tantárgykénti oktatása. Az 1951–52-es év kísérleti év volt. Erre a kísérletre azért is szükség volt, mert sok községben passzivitás, több helyen komoly ellenállást tapasztalunk a német lakosság részéről az anyanyelvi oktatás bevezetésével szemben.

Az Oktatásügyi Minisztérium német előadója, a német nyelvoktató iskolák tanulmányi felügyelője bevonásával felvilágosító munkát végeztek azokban a községekben, ahol nagyobb létszámban élnek németek. Így már az 1952/53. tanévben 66-ra emelkedett a német nyelvet oktató iskolák száma. Jelenleg pedig 75 általános iskolában folyik német nyelvoktatás.

Kezdetben nagy gondot okozott a német nyelvi oktatásban részesülő tanulók tankönyvvel való ellátása. A Német Demokratikus Köztársasághoz fordultunk segítségért. A kért segítséget meg is kaptuk. Az NDK-ból behozott tankönyvek azonban nem nyelvoktató, hanem anyanyelvi iskolák számára készültek, s ezért túl nehezeknek bizonyultak a mi iskoláinkban. A nehézségek leküzdésére 1952/53. tanévben a nemzetiségi nyelvoktató iskolák tantervei alapján új tankönyveket készítettünk. Külön tankönyvet állítottunk össze a III–IV., az V–VIII. osztály részére. Az I–II. osztály számára német beszélgetési anyagot állítottunk össze, mivel megkönnyítjük a nevelők munkáját. Ezeknek a könyveknek összeállításánál a Szovjetunióból, a Német Demokratikus Köztársaságból behozott tankönyveket is felhasználtuk. Az így összeállított tankönyvek a gyakorlatban beváltak, a tanulók és szülők szeretik. A szegényebb sorsú gyermekek ingyen kapták ezeket a tankönyveket az iskola könyvtárából.

A tanulás során nehézséget okoz a tájnyelv használata, mert ez zavarja a tanulókat a helyes irodalmi kiejtésben és főleg a helyesírásban (a zöngés és zöngétlen mássalhangzókat rendszerint összecserélik stb.).

A német nyelv oktatása terén komoly lépést jelentett az 1953 nyarán megszervezett német szaktanítói tanfolyam. A tanfolyam vezetésére az NDK-ból két elvtársat kértünk fel (Henrik Beckert⁴, a jénai egyetem tanárát és Horst Haaset⁵, a berlini Humboldt egyetem lektorát). Ez a két elvtárs 1954 nyarán folytatta az előző évben megkezdett munkát.

Komoly segítséget jelentett és egyre komolyabb támogatást fog jelenteni a jövőben a magyarországi német dolgozók részére kiadott Freies Leben⁶ című német nyelvű lap. Ez a lap 1954 júliusában jelent meg. Már az első számát felhasználtuk arra, hogy tájékoztassuk a német olvasókat a német oktatás egyes kérdéseiről. Ennek érdekében Kovács Péter elvtárs, minisztériumunk nemzetiségi osztályának vezetője a következő című cikkben ismertette a német oktatás akkori helyzetét: Einige Frage des Nationalitäten-Unterrichts in der Ungarischen Volksrepublik.⁷ Ezt a tájékoztató munkát tovább folytatjuk. Ennek során 1954 novemberében ugyancsak Kovács Péter elvtárs ismertette az anyanyelvi és nyelvoktató iskolák létesítésének feltételeit (Zur Einführung der deutschen Sprache in den Grundschulen⁸).

A német nyelvoktatás megszervezése terén az eddig elért eredményeket csak jó kezdetnek tekintjük, s még igen sok feladatot kell megoldanunk. A feladatok megoldása között elsősorban a teljes anyanyelvű általános iskolák megszervezését kell megemlíteni. További feladat a német általános gimnázium, tanítóképző megteremtése, s a pedagógiai főiskolán német tanszék létesítése. Ezeknek megvalósításával párhuzamosan fog kialakulni a német óvodai hálózat is.

Minisztériumunk vezetősége a nemzetiségi osztályt utasította, hogy még ebben az évben dolgozza ki a német iskolahálózat továbbfejlesztési tervét. Az osztály ehhez a munkához hozzáfogott, s rövidesen sor kerül a terv megvizsgálására, és jóváhagyás után a megvalósítására.

Ezzel a munkával szorosan összefügg a német lakosok között végzett felvilágosító munka. Az előttünk álló nagy feladatokat annál sikeresebben tudjuk megvalósítani, minél több segítséget kapunk a Freies Leben-től.

A vázlatosan felsorolt feladatok megvalósítása során bizonyára többször fordulunk majd segítségért a Német Demokratikus Köztársasághoz, és biztosak vagyunk benne, hogy a kért segítséget ezután is éppen úgy megkapjuk, mint ahogy az eddig történt.

Budapest, 1954. november 20.

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ó. e. – Háromoldalas, géppel írt másolat, aláírás nélkül.

¹ Hermann Rauschnig (1887–1982) politikus, publicista. 1931-ben belép az NSDAP-be, 1932-ben Danzig elöljárója, 1933-tól a szenátus elnöke. 1936-ban Svájcba emigrált, 1948-tól az USA-ban farmerként élt.

² Rákosi Mátyás: A békéért és a szocializmus építéséért. 2. kiad. Budapest. Szikra, 1955. 15.

³ Rákosi Mátyás: Válogatott beszédek és cikkek. Budapest. Szikra, 1950. 449–450.

⁴ Heinrich Becker (1891–) nyelvész, irodalomtörténész. A lipcsei Bibliográfiai Intézet és az Enciklopédia Kiadó igazgatója.

⁵ Horst Haase (1929–) germanista, irodalomtörténész. A berlini Humboldt Egyetem német irodalom tanszékének professzora.

⁶ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁷ A nemzetiségi oktatás egyes kérdései a Magyar Népköztársaságban.

⁸ A német nyelvi oktatás bevezetésének feltételei az általános iskolákban.

15.

Budapest, 1954. december 1.

*D. Gy.¹ feljegyzése a magyarországi németek
lakóházproblémájáról*

*Feljegyzés a magyarországi német nemzetiségű dolgozók
lakóházproblémájáról*

A felszabadulás után Magyarországon a mintegy félmilliónyi német anyanyelvű lakosság nagy részének vagyonát elkobozták, és nagy tömegeket – sok helyen minden válogatás nélkül – áttelepítettek Németországba. Azonban igen sokan, bár vagyonukat elvették, de kitelepítésre nem kerültek, vagy Németországból visszaszivárogtak.

Több tízezerre tehető azoknak a német anyanyelvű bányászoknak, szegény és középparasztoknak száma, akik ma népi államunknak dolgozó polgárai, de őszinte, lelkes bekapcsolódásukat a szocializmus építésébe akadályozza gazdasági helyzetük, hogy tudniillik házuktól, földjüktől, sőt gyakran ingóságuktól is megfosztották őket, és sorsukkal, problémájukkal most – úgy látják – senki sem törődik.

A II. világháború után a fasizmus bázisát képező (de csak a valóban fasiszta!) svábokkal szemben szükséges és helyes volt bizonyos intézkedések foganatosítása (bár ami gyakorlatban történt, azzal sok tekintetben nem lehet egyetérteni), de ma már megengedhetetlen, hogy hazánk legnagyobb nemzetisége, a legalább negyedmillió németiség egy számottevő részének vagyonfosztottságát fenntartsuk, és ezzel a népi összefogásból gyakorlatilag kirekesszük.

A probléma megoldását halaszthatatlannak tartom. Itt több tízezer dolgozó – parasztok és bányászok – problémáiról van szó. Ez nemcsak fontos gazdasági, de megítélésem szerint nagy súlyú politikai kérdés is!

A magyarországi németek legégetőbb problémája a lakóházkérdés. Elvesztett vagyonukból leginkább ezt fájlalják.

A németektől elkobzott házak egy részét telepesek (felvidékiek, délvidékiek, csángók stb.) kapták meg telekkönyvi tulajdonba. Ezekhez nyúlni természetesen nem szabad.

A sváboktól elkobzott házak egy másik része azonban állami tulajdon ma is. Ezeket az illetékes szervek bérbe adták, gyakran éppen lakás nélkül maradt sváboknak, de rendszerint nem a volt tulajdonosoknak, mert a községi tanácsok többsége tartja magát egy régebbi rendelethez, mely szerint a vagyontól megfosztott németek még mint bérlők sem kerülhetnek vissza saját házukba.

Aki a házban lakik, bért fizet utána, nem tatarozza azt, nem is kötelessége, de a jelenlegi tulajdonos – az állam – sem javíttatja, így a házak tönkremennek. Ez a régi tulajdonost, ki napról napra látja háza pusztulását, még jobban elkeseríti.

Például Hajós községnek a kalocsai járásban 7500 lakosából hozzávetőleg 5000 német nemzetiségű, zömében dolgozó paraszt.

A község 1200 lakóházából 450 állami tulajdonban levő németektől elkobzott ház. Ebből 30 már teljesen összedőlt, a többi is erősen megrongálódott. Érthető a sváb szegényparaszttok elkeseredése.

Kedvezőbb a helyzet például Dorogon, ahol sok német ajkú bányász házát elvették 1945–46-ban, de az utóbbi években, ha megürült a lakás, a tanács azt a volt tulajdonosnak utalta ki, aki azonban bért kell hogy fizessen a saját, bányász munkabérből épített háza után. Ilyen körülmények között kívánjuk a német bányásztól, hogy lelkesen termelje a szenet, és a német paraszttól, hogy több mezőgazdasági terméket adjon az országnak.

Úgy gondolom, sokkal lelkesebben dolgoznának a magyarországi németek, és sokkal inkább magukénak éreznék rendszerünket, ha ilyen, számukra létfontosságú gazdasági problémáikat megoldanánk. Mégis csak a lét határozza meg a tudatot!

Az 1954. november 4-i Magyar Közlönyben megjelent 4/1954. VKGM sz. rendelet², mely elrendeli az állami tulajdonban lévő kisebb házingatlanok értékesítését – a házuktól megfosztott német dolgozók problémáját teljesen figyelmen kívül hagyja. A ház azé lesz, aki többet fizet érte, elővételi joga annak van, aki éppen benne lakik, ez pedig amint említettem a legtöbb esetben nem a volt tulajdonos. Tehát a rendelet végrehajtása olyan befejezett állapotot teremtene, mely egyszer s mindenkorra lehetetlenné tenné, hogy a vagyontól megfosztott német dolgozók házuikat valaha is visszakaphassák. Ezzel végsőkig fokoznánk a német dolgozók elkeseredését, és felkavarnánk német lakta falvaink békéjét. (Kb. 250 olyan község van az országban, ahol a lakosok több mint negyedrésze ma is német!) De ahol kivételesen a volt német tulajdonos lakik az eladásra kerülő állami házban, például egy dorogi bányász, az vagy él elővételi jogával, és teljes értékén újból megvásárolja azt a házat, melyet bányamunkájával szerzett bérén épített, vagy pedig eladják fejefölül a saját házát. Ez nyilvánvalóan megengedhetetlen.

A rendeletet jelenlegi formájában végrehajtani nem szabad.

Tudomásom van róla, hogy a rendelet sürgős módosításán dolgozik a VKGM, és a módosításnál egyéb problémák mellett, úgy mellékesen valamilyen formában a sváb házak kérdését is érinti. (Valószínűleg az én több helyen nyomatékosan felvett javaslatomra.)

A rendelet ilyen módosításával azonban nem érthetek egyet.

A magyarországi német nemzetiség egyik döntő gazdasági problémájának megoldása nem községgazdálkodási feladat. Ez nagy horderejű, fontos politikai kérdés, melyet nem lehet egy módosító rendelet egyik paragrafusának valamelyik alpontjában elintézni.

Véleményem szerint ebben a kérdésben gondos előkészítő munka után a legfelsőbb párt és állami szerveknek kell határozatot hozniok.

A sváb házak kérdésének rendezését nézetem szerint külön kell választani az egyéb állami tulajdonban lévő házak értékesítésétől, melyet a megfelelő – egyéb szempontokat szem előtt tartó – módosító rendelet kiadása után valóban kívánatos nyomban lebonyolítani.

A német dolgozók házproblémájával kapcsolatban helyes lenne

- 1.) a 4/1954. VKGM sz. rendelet hatályát a sváb vagyonelemekkel különösen érintett községekben (melyeket a 9560/1945. M.E. sz. rendelet felsorol)³ felfüggeszteni.
- 2.) megállapítani, hogy ezekben a községekben hány lakóház van állami tulajdonban és kerülne most eladásra, és hány házától megfosztott német dolgozóval kell számolnunk (kulákokra, volt kizsákmányolókra nyilván nem kell figyelemmel lennünk).

Ha a felmérés azt mutatná, hogy a házuiktól megfosztott német dolgozók száma nem vagy nem sokkal haladja meg az érintett községekben lévő állami tulajdonú családi házak számát, akkor leghelyesebb lenne

- 1.) akinek a saját háza állami tulajdonban van, annak egyszerűen visszaadni azt,
- 2.) akinek a volt háza nem állami tulajdon, mert azt például telepes kapta meg (és ezeket semmi körülmények között sem szabad megbolygatni!), azoknak egyéb állami tulajdonban lévő házat kell adni a sajátjuk helyett. Pl: olyan svábok volt házaikat, akik jelenleg külföldön élnek, vagy nagy vagyonúaktól elvett házaikat.
- 3.) Ha ezenfelül egyik vagy másik községben néhány házától megfosztott német dolgozónak nem tudnánk házat biztosítani, azokat ingyen házhelyjuttatással és családiház-építési kölcsönnel lehetne kárpótolni.

Ha a felmérés azt mutatná, hogy a házuktól megfosztott német dolgozók száma jelentősen meghaladja az érintett községekben rendelkezésre álló állami házak számát, akkor más megoldást kell keresnünk.

Megengedhetetlennek tartok olyan intézkedést, mely azoknak a német dolgozóknak, kiknek háza állami tulajdonban van, egyszerűen visszaadná azt, és ugyanakkor figyelmen kívül hagyná azok problémáját, kiknek házáat telepes kapta meg.

Ilyen intézkedés azokban a svábokban, akik nem kapnák vissza házuikat, azt a gondolatot váltaná ki, hogy szerencsétlenségüknek okai a telepesek, mert ha nem azok laknának a házaikban, akkor most visszakapták volna azokat. Így e német dolgozók elkeseredése a telepesek ellen gyűlöletet váltana ki, és mérgezné több száz községünk életét.

Ilyen megoldást ezért megengedhetetlennek tartok.

Arra az esetre, ha az érintett községekben nem állna rendelkezésünkre elegendő állami tulajdonban lévő családi ház a házuktól megfosztott német dolgozók számára, javaslatom a következő:

Ez esetben az állami tulajdonban lévő családi házakat adásvétel útján kell a házuktól megfosztott német dolgozóknak átengedni.

Az érintett községekben eladásra kerülő állami házaknál elővételi jogot kell biztosítani

- 1.) németektől elvett háznál a volt tulajdonosnak,
- 2.) ha az nem tartana rá igényt, vagy külföldön él, illetve a nem németektől elvett háznál az érintett községekben – az elővételi jog olyan német dolgozót illessen, akinek házáat elkobozták, de azt nem kaphatja vissza, mert telepes kapta meg, vagy már összedőlt.

Egyéb vevő csak akkor jöhessen számításba az érdekelt községekben, ha fenti elővételi joggal rendelkezők már ki lettek elégítve, vagy ha valamelyik házra az elővételi joggal rendelkezők egyike sem tart igényt.

– A vételárát a házuktól megfosztott német dolgozók házvételére esetében méltányosságból úgy kellene megállapítani, hogy az ötévi részletben fizetendő vételár évi részlete egyenlő vagy hasonló legyen a ház eddigi évi bérösszegéhez. Tehát, ha pl.: egy dorogi német bányász eddig a volt házában fizetett évi 500 Ft bért, ezután ugyanezt az összeget fizesse tovább vételár-részlet címén, és öt év múlva ismét övé a ház tulajdonjoga. Természetesen a vételárrészlet mellett még külön bérösszeget nem szabad beszélni tőlük.

Így a házától megfosztott legtöbb német dolgozó érzékenyebb anyagi áldozat nélkül visszaszerezheti házáat, illetve ahelyett másik családi házhoz juthat. Akinek viszont nem jutna ház, annak érzelmeit sem kavarná fel ez az intézkedés, mert nem a vagyonelkobozási intézkedések hatálytalanításáról, hanem állami házak eladásáról lenne szó.

A házak méltányos árának megállapításánál amennyiben a vevő eddig más házban lakott, figyelembe kellene venni árcsökkentő tényezőként az eddigi lakásba eszközölt jelentősebb beruházásokat. Méltánytalan lenne, ha valaki rendbehozott egy düledező házat, és most meg akarná venni saját házát – amely talán szintén düledezik –, ha annak az összegnek, amit az előbbi házra fordított, legalább egy részét figyelembe nem vennék a vételár megállapításánál. A kérdés bármilyen formában való rendezésénél gondoskodni kell a méltányos áron való házvétel spekulációs célokra való felhasználásának kiküszöböléséről.

Azoknak a német dolgozóknak, akik nem laknak benne abban a házban, amelyet megkaptak vagy megvettek, lehetővé kell tenni, hogy egy hosszabb, záros határidőn belül (egy-két év) a házukba költözhessenek. Ez fokozatosan és megfontoltan végrehajtott lakáscserék útján oldható meg.

– Bármely megoldást választanánk is a házuktól megfosztott német dolgozók házhoz juttatására, nem kutathatjuk ma már, hogy 8-9 évvel ezelőtt milyen címen vették el tőlük házukat (német anyanyelv, német nemzetiség vagy Volksbund tagság alapján). Természetesen sem ingyen, de még méltányos áron sem kaphatja vissza az olyan személy vagyoniát, vagy annak bármely részét, akitől azt bírói ítélettel kobozták el háborús vagy népellenes bűncselekmények elkövetése miatt.

Szem előtt kell tartanunk viszont az osztályszempontokat. Messzemenően figyelembe kell vennünk a német munkások és dolgozó parasztok érdekeit, de semmi esetre sem szabad gazdaságilag megerősítenünk a sváb kulákokat és egyéb volt kizsákmányolókat.

A cél a nemzetiségi dolgozók problémáinak a lehetőség határai közötti legkedvezőbb megoldása, hogy ezzel közelebb hozzuk őket népi államunkhoz és a nacionalista tendenciák egyik forrását is felszámoljuk.

A kérdés bonyolult és kényes. Ezért nemcsak a rendelkezés kidolgozásánál kell igen körültekintően eljárni, hanem annak végrehajtását is kívánatos lenne menet közben központilag ellenőrizni.

Budapest, 1954. december hó 1.

(D. Gy.)
a Marx Károly Közgazdaságtudományi
Egyetem tagozatvezetője
a marxizmus–leninizmus oktatója

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Ötoldalas, géppel írt másolat, géppel írt monogrammal.

¹ Dénes György, ekkor a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanársegédje.

² A város- és községgazdálkodási miniszter rendelete az állami tulajdonban lévő házingatlanok és üres beltelkek (házhelyek) értékesítésének szabályozásáról.

³ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete az egyes vármegyékben, továbbá nagy- és kisközségekben a testületi hatóságok működésének szünetelése és ezzel kapcsolatos különleges közigazgatási szabályok tárgyában. – In: Magyar Közlöny, 1945. október 18. 2.

16.

Budapest, 1955. március 22.

*Lakatos Imre¹, Pest Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága
titkárának feljegyzése Püspökhatvan községről*

Feljegyzés

Püspökhatvan községről

A község lakóinak száma 1559. Ebből szlovák nemzetiséghez tartozó 95%². A község jellegét tekintve mezőgazdasággal foglalkozó, főleg állattenyésztéssel.

A község múltját illetően az írott történelem és hagyományok alapján megállapítható, hogy kb. 300 éve alapult. Püspöki alapítvány. Három nemzetiségből telepítettek oda lakosságot. Magyar[okat], szláv[okat] és svábokat. (Valószínűleg, hogy [a] katolizálás idején.) 60 sváb család[ot], innen a neve Püspök, és 60 családból, Püspökhatvan.

Egy III. típusú³ termelőszövetkezet van a községben 32 taggal, szlovák nemzetiségűek. A párt, a tanács és a népfront vezetői zömében szlovákok.⁴ A községi tanácsnak 26 tagja van. Ebből szlovák 23, egyéb 3. A VB létszáma 7. Mindnyájan szlovákok. Felszabadulás előtti időkben nem volt szlovák tanítás. Az öregek elbeszélése szerint 1900-ban volt utoljára szlovák tanítás. Jelenleg heti 3 órát tanítanak az iskolában szlovák nyelvet. A felszabadulás előtti időkben kultúrscsoport, sajtó vagy egyéb megnyilvánulás nem volt. Az imakönyvek azonban és a kalendárium szlovák volt.⁵ A lakodalmi verseket ma is tótul mondják el. Gazdasági munkájukat az őszi kenyérgabona vetést, a tavaszi búzavetést határidőre, jól végzik el. A beadási kötelezettségben általában jók, csupán a tejből és baromfiból van elmaradásuk. A múlt évi hátralékok miatt csupán 4 gazdánál kellett forintosítani. Hasonló a helyzet az adófizetésnél. A vizsgálati időben I. negyedévi adójukkal 58%-ra állottak. A sertésbeadással is jól állnak. A községi könyvtárban van néhány szlovák könyv. Ezeket nem olvassák. A „Mosá Szlobodá” [sic!]⁶ 10 példányban jár, ingyen. De az egész községben egy-két ember tud olvasni. Ezért a sajtót sem olvassák. A kultúrscsoport, melyet a szlovák szövetség, mint szlovák kultúrscsoportot tart nyilván, vegyes. A tagjai nem is tudnak szlovákuul beszélni, és nem is tartják magukat szlovákoknak, hanem magyaroknak. Szükségszerű megemlíteni, hogy ezt az együttest a Népművelési Intézet mint magyar kultúrscsoportot támogatja, ugyanakkor a szlovák szövetség, mint szlovák kultúrscsoportot tartja nyilván. A színjátszó csoporton kívül tánc- és üttőzenekar

is van a községben. 8 szlovák kulákot tartanak nyilván a községben. A községben [a] felszabadulás óta 20 ház épült. Felszabadulás előtt 3 tanító volt, ma 10 működik. Új hid épült a Galga-patakon, és villanyt kapott a község. Igen erősen él a község lakosságában a népviselet fenntartása. Olyanfajta igény, hogy szlovák állandó tanítás legyen, vagy bármilyen más formában nemzetiségi igény nem jelentkezik. (Szlovák szövetségnek az a törekvése, hogy kiépítse bázisát. Megítélésem szerint csak azért van, hogy a létjogosságát tudja bizonyítani.)⁷ Bár az idősebbek még szlovákul, illetve tótul beszélnek, de egyetlen embert találni nem lehet, aki nem magyarnak vallaná magát. Meg is sértődnek, ha a nemzeti kérdést forszírozzák. A lakosság szemrehányásként veti fel, hogy a népművelési előadó szlovákosítani akar.

Budapest, 1955. márc. 22.

Lakatos Imre
vb-titkár

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ö. e. – Egyoldalas, géppel írt másolat, géppel írt aláírással.

¹ Lakatos Imre (1908–) cipész, pártmunkás, közigazgatási alkalmazott. A munkásmozgalomba Brassóban kapcsolódott be, 1941-től élt Budapesten, ahol előbb a Szociáldemokrata Pártban, majd 1948-tól a Kommunista Pártban töltött be különböző tisztségeket. 1950. júniusától a Pest Megyei Tanács alkalmazottja volt.

² A „95%” utólag tollal aláhúzva.

³ 1948 decemberében került sor a termelőszövetkezeti parasztok első országos tanácskozására. Itt elfogadták az I., II. és III. típusú termelőszövetkezeti csoportok szervezeti formáját, működési elvét, munkaszervezeti és jövedelemelosztási módját megalapozó működési szabályzatot. A működési szabályzat lehetőséget adott arra, hogy az egyeztetett egyéni vetéstervek alapján csak a gépi munkákat, a szántást, a művelés többi mozzanatát, az aratást, a betakarítást egyénileg kijelölt földterületek szerint végezzék (I. típus). A II. típusú termelőszövetkezetben minden művelési mozzanatot közösen végeztek, a termés eredményét az együttes termés átlaga alapján, az egyéni vetésterületek arányában osztották szét. A szövetkezetek legfejlettebb formáját a III. típus képviselte. Itt már közös szövetkezeti üzemben, társas munkaszervezetben folyt a gazdálkodás. A csoporttagok a másfél holdnyi háztáji gazdaság kivételével, valamennyi földterületükkel és igásállatukkal részt vettek a szövetkezeti gazdálkodásban. A közös munka eredményét 75%-ban a végzett munka, 25%-ban a földterület arányában osztották szét.

⁴ A „zömében szlovákok” utólag tollal aláhúzva.

⁵ A mondatot utólag tollal aláhúzták, mellé pedig a margón felkiáltójelet tettek.

⁶ Helyesen: Naša Sloboda. Lásd a 6. dokumentum 2. számú jegyzetét.

⁷ A zárójelbe tett mondatot utólag tollal aláhúzták.

17.

Budapest [?], 1955. március [?]

*Lakatos Imrének, a Pest Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága
titkárának feljegyzése több Pest megyei
nemzetiségi faluban megtartott vizsgálatról*

Feljegyzés

A párt megyei végrehajtó bizottsága határozata alapján néhány kijelölt brigád az év márciusában vizsgálta megyénk nemzetiségi problémáit, a vizsgálat kiterjedt a következő községekre:

<u>Szlovák községek:</u>	Püspökhatvan, Sári, Sóskút.
<u>Délszláv községek:</u>	Lórév, Pomáz, Szigetcsép, Szászhalmobatta.
<u>Német községek (sváb):</u>	Pilisvörösvár, Budakalász, Ceglédbercel, Sziget-szentmárton, Nagyörzsöny, Vecsés, Szentendre.
<u>Székely település:</u>	Budajenő.

1.) A vizsgálat alapján nyert tapasztalatok azt mutatják, hogy céltudatos erőfeszítés nem történt annak érdekében, hogy az említett nemzetiségi községekben a nemzetiségiel számarányának megfelelő hely jusson a párt-, tanács- és egyéb szervek vezetésébe, irányításába. Éppen ezért igen tarka képet mutat a helyzet. Van olyan község, pl. Sóskút, ahol a tanács végrehajtóbizottságának minden tagja, így a tanácsé is a helybeli szlovák lakosságból kerül ki. A községek többségében azonban sem a párt, sem a tanács vagy más szervezetben nem arányos a képviselő, de gyakran nincsenek is képviselve.¹

A helyi párt és egyéb szervek az emberek alkalmasságának megfelelően törekedtek kialakítani a különböző szerveket, illetve ezek vezetőségét. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a vizsgálat során olyan igényekre nem is bukkantunk, amely a szervezetbe való részvételre irányulna.

2.) Gazdasági erő szempontjából a vizsgált községek nagy többségében az volt a tapasztalat, hogy az őslakosság képviseli a nemzetiséget és a nagyobb gazdasági erőt. Ez vonatkozik a földekre, épületekre, gazdasági felszerelésre, csakúgy, mint termelési tapasztalatokra, kialakított termelési kultúrákra. Azt is meg lehet állapítani, hogy a nemzetiségi községek többségében az állami fegyelem betartása jó. S különböző tervek teljesítése, adó-, mezőgazdasági termelési tervek teljesítésében többségükben élen járnak.²

3.) A jelenlegi és a felszabadulás előtti kulturális viszonyokat összehasonlítva a következőket lehet megállapítani:

Felszabadulás előtt 1-2 község kivételével nemzetiségi újságok nem jártak. A felszabadulás előtti újságolvasás nyomát Pilis községben találtuk meg, ahova német nyelvű sajtó, valamint Pilisvörösváron, ahol a szociáldemokrata párt német nyelvű kiadványa járt.³ Ez alól a megállapítás alól kivételt képez az 1943-as és '44-es évek, amikor nagy számban küldtek fasiszta irodalmat a német ajkú községekbe. Nemzetiségi könyvtárak, kultúr csoportok nem voltak. Néhány helyen dalárda és zenekar működött. Imakönyveket, kalendáriumokat, rendszeresen kaptak az egyházon keresztül, ezenkívül lakodalmi versek, névnap-i köszöntők és egyéb hagyományokat ápoltak, ez ma is megvan közöttük.

A tapasztalatok alapján levonandó következtetéseknél különbséget kell tennünk a német, és a szlovák, illetve szerb nemzetiség között.

A német nemzetiségi községekben nemzetiségi kultúra nehezen honosítható meg, mint az alább említettekbe. Nem is tudnak, de nem is akarnak német nyelvű (Freies Leben)⁴ újságot. A gyerekeket nem akarják nemzetiségi iskolába járatni. Magyaroknak vallják magukat. Rendkívül nagy bizalmatlansággal fogadnak minden olyan kezdeményezést, amely nemzetiségi mivoltukra, kultúrájukra irányul.

Megállapításom szerint a felszabadulás előtti fasiszta idők, valamint azt megelőző magyarosítási törekvések, a felszabadulást követő kitelepítések rendkívül bizalmatlanná tették a német nemzetiséget.

Kb. hasonló a helyzet a szlovák és délszláv nemzetiségeknél. Itt azonban azok a tényezők, amelyeket a német nemzetiségnél említettem nem állnak fenn. Ehelyett fenáll az, hogy a szlovák és délszláv nemzetiségek az évszázadok folyamán rendkívüli mód elmagyarosodtak. A hagyományokon és népviseleten túl, semmi sem köti őket nemzetiségükhöz. Az újságokat, könyveket elolvasni nem tudják, nem is törekednek rá. Nemzetiségi iskolába nem akarnak járni. Találkoztam olyan jelenséggel is, ahol sértődve panaszképpen mondták el (meggyőződéseim szerint őszinte volt a megnyilatkozás), hogy a népművelési előadó erőszakkal el akarja őket szlovákosítani – pedig ők magyarok!⁵

A fenti állítás bizonyítására hozom fel, hogy megvizsgáltuk a különböző községekbe küldött újságok felhasználásának módját, és megvizsgáltuk a különböző könyvtárak nemzetiségi könyvvállományát. Ezek a vizsgálatok azt igazolták, hogy a leküldött újságok s a könyvtárakban lévő könyveket a ritka esetektől eltekintve – senki nem olvassa. A legjobb esetben is ifjúsági képeskönyveket vagy néhány értelmiségi olvas műszaki könyveket.

A vizsgálat során egy községben találkoztunk olyan jelenséggel, ahol van nemzeti öntudat. Ahol kihangsúlyozzák, hogy „Mi szerbek vagyunk”, ha valami sérelem éri őket, akkor azt úgy állítják be, hogy a tanács azért vet ki nagyobb adót, mert mi szerbek vagyunk. Van néhány ember a községben (Szászhalombatta), akik éberren tartják a falu lakosságában a nemzetiségi gondolatot. Ebben a községben felszabadulás előtt is egyházi szerb iskola működött.

Lakatos Imre
vb-titkár

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt másolat, géppel írt aláírással.

¹ A „...sem a párt”-tól utólag tollal aláhúzva.

² A 2. pont első négy sorát utólag a margón tollal kijelölték.

³ A „szociáldemokrata párt német nyelvű kiadványa” szövegrészt utólag tollal kijelölték.

⁴ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁵ A „sértődve panaszképpen mondták el” és „erőszakkal el akarja őket szlovákosítani” szövegrészeket utólag tollal kijelölték.

18.

Budapest, 1955. május 26.

Jelentés a Békés megyei nemzetiségi intézményeknek az Oktatásügyi Minisztérium Általános Iskolai Főosztálya által szervezett ellenőrzéséről

1955. május 16–21. között meglátogattunk 4 óvodát (Battonyán délszláv, Tótkomlóson 2 szlovák, és Kétegyházán román óvodát), 8 anyanyelvű általános iskolát (Szarvason, Békéscsabán, Tótkomlóson szlovák, Gyulán, Battonyán, Kétegyházán, Méhkeréken román, Battonyán délszláv iskolát), 4 nyelvoktató általános iskolát (Örménykút–Csabai-úton, Örménykút–Galóhalmon, Szarvas–Orosházi-úton nyelvoktató tanyai iskolát, Medgyesegyházán teljesen osztott, szlovák nyelvoktató iskolát), 2 általános gimnáziumot (Gyulán román, Békéscsabán szlovákot), 1 tanítóképzőt (Gyulán, román tagozat) és 3 diákotthon (Szarvason szlovák általános iskolait, Békéscsabán általános és középiskolait, Gyulán román általános és középiskolait), összesen 22 intézményt. (Nemzetiségi megoszlás szerint: 12 szlovák, 8 román és 2 délszláv.)

A brigád tagjai közül Kovács Péter 18, Ledényi Ernő 21 (Mészáros György 14-et) tanítási órát látogatott meg.

A látogatáson részt vettek:

a.) Az Oktatásügyi Minisztérium részéről:

1. Kiss Gyula¹ miniszterhelyettes,
2. Kovács Péter osztályvezető,
3. Putsera Tibor² osztályvezető,
4. Koren István³ osztályvezető,
5. Ledényi Ernő⁴ főelőadó,
6. Mészáros György⁵ (alkalmilag).

b.) A megyei oktatási osztály részéről:

7. Szabó Lajos⁶ oktatási osztályvezető,
8. Hankó György⁷ oktatási osztály nemzetiségi előadó,
9. Kálmán Gyula⁸ tanulmányi felügyelő,
10. Fenyvesi Gyula⁹ gazdasági csoportvezető.

c.) A járási oktatási osztály részéről:

11. Janecskó János¹⁰ gyulai járás, tanulmányi felügyelő,
12. Turczu Máriusz¹¹ megbízott román szakfelügyelő,
13. Sznyida György¹² megbízott szlovák szakfelügyelő.

Május 18-án részt vett az iskolai látogatásban Juhász Ferenc¹³, a Pedagógus Szakszervezet központi kiküldöttje, 20-án pedig Köszeghy Dániel¹⁴, A Pedagógus Szakszervezet megyei megbízottja.

A látogatás célja:

A Békés megyei oktatási osztály és a nemzetiségi előadó irányító, ellenőrző munkájának megvizsgálása, a meglátogatott intézményekben folyó oktató-nevelő munka ellenőrzése, értékelése.

1. Iskolák, intézmények anyagi helyzete

Kirívó a tanteremhiány a méhkeréki és a kétegyházi román tannyelvű általános iskoláknál. Kétegyházán két osztály szükségstanteremben van elhelyezve, ebből egyik terem alkalmatlan tanítási célra.

Méhkeréken 9 tanulócsoporthoz csak 4 tanterem van biztosítva. Kiss Gyula miniszterhelyettes elvtárs a község végrehajtó bizottságával, a párt titkárával, Szabó Lajos osztályvezető elvtárssal megbeszélte a szükséges tennivalókat. 1956 szeptemberére 4 tanteremes nevelői lakással ellátott új iskolát építenek.

A teljesen osztott nemzetiségi nyelven tanító 8 iskola közül csak kettő (Békéscsaba, Gyula) rendelkezik tornateremmel.

A tantervi felszerelés nem megfelelő Battonyán (román, délszláv), Tótkomlóson (szlovák) és Méhkeréken (román). Az említett iskoláknál az alsó és felső

tagozati tanulók régi, kopott, írásra alkalmatlan padokban ülnek. Nagy hiány van iskolai szekrényekben Tótkomlóson, Méhkeréken, Gyulán és Battonyán.

Az anyanyelvi tanítású iskolák nem rendelkeznek a nemzetiségi nyelv és irodalom tanításához szükséges nyelvtani, helyesírási és irodalmi szemléltető képekkel, táblázatokkal. Nagy a térképhiány a gyulai román általános iskolában. Fizikai és kémiai felszerelésben igen nagy a hiány a tótkomlósi szlovák iskolánál, de kiegészítésre szorul a méhkeréki és kétegyházi román általános iskola fizikai és kémiai szertára is.

2. Iskoláztatás (általános és középiskolák)

A megye az Oktatásügyi Minisztérium Tervgazdálkodási Főosztályától az 1955/56-os tanévre 420 általános iskolai diákotthonos és 55 középiskolás ketszámot kapott. A II–VIII. osztályig terjedő általános iskolai beiskolázások most indultak meg, így ennek eredményeit még nem tudtuk megállapítani. Az általános iskolák I. osztályaiba történő iskoláztatási munka eredményei nem kielégítőek. A felmérések szerint a 10 nemzetiségi általános iskola I. osztályába eddig csak 165 tanuló jelentkezett.

A két gimnáziumba eddig 31 tanuló jelentkezett. Ezt az eredményt nem tartjuk kielégítőnek.

A megye területén folyó nemzetiségi iskoláztatási munka nehézkesen és vontatottan halad annak ellenére, hogy a megyei oktatási osztályon a nemzetiségi előadó segíti ezt a munkát. Ennek oka részben az általános iskolás diákotthonokban a térítési díj bevezetése, másrészt a középiskolás diákotthoni térítések felemelése. A nemzetiségi szülők többsége még nem eléggé öntudatos. Nem látják a nemzetiségi iskolák jelentőségét, egyesek nem szívesen küldik gyermekeiket nemzetiségi középiskolába.

A járási oktatási osztályok irányító és ellenőrző munkája még nem érvényesül eléggé a nemzetiségi iskoláztatás terén. A nyelvoktató iskolák igazgatói és nemzetiségi nevelői nem foglalkoznak kellő súllyal a tanyai iskolába járó nemzetiségi szülők gyermekeinek beiskolázásával. S ezért van az, hogy az örménykút-galóhalmi vagy a Szarvas-Orosházi úti szlovák nyelvoktató iskolától egyetlenegy tanulót sem irányítottak a szlovák gimnáziumba. Nem jobb az eredmény egyes anyanyelven tanító iskolák iskoláztatási munkájában sem. Így pl.: a tótkomlósi szlovák általános iskola 31 VIII. osztályos tanulójaiból csak 2 jelentkezett továbbtanulásra a szlovák gimnáziumba. Ugyanezt a képet láttuk a román középiskolába való beiskolázásnál is.

A rossz eredmények mellett találtunk néhány jó példát is. A gyulai román általános iskola 13 VIII-os tanulójaiból 12 tanul tovább román gimnáziumban.

A békéscsabai szlovák általános iskola 24 tanulójaiból 10 jelentkezett szlovák középiskolába, a battonyai délszláv általános iskola 11 VIII.-os tanulójaiból eddig 6 jelentkezett délszláv középiskolába.

A meglátogatott iskoláknál a tankötelesek nyilvántartását rendben találtuk. Azokat a megyei és járási oktatási osztályok kiküldöttei látogatásaik során ellenőrizték.

A 15/1951. Tvr.¹⁵ végrehajtása

A megyében folytatott vizsgálat során megállapítottuk azt is, hogy egyedül egy helyen működik olyan anyanyelvi nemzetiségi iskola (Pusztatölaka), ahol a tanulók létszáma 15 alatt van. A nyelvoktató iskolák közül 2 iskolánál hiányzik a 15/1951. Tvr.-ben előírt létszám.

A nemzetiségi iskolahálózat fejlesztése terén a megyei oktatási osztály utasítást kapott szlovák önálló vagy párhuzamos I. osztályok megszervezésére. Az oktatási osztály 4 szlovák nyelvet oktató iskolánál vette tervbe ilyen osztályok megszervezését. Az oktatási osztály az utasítás alapján járt el a szervezés terén. Munkájuk még nem járt eredménnyel. A megyei oktatási osztálynak és a járási oktatási osztályoknak a szervezési és ellenőrző munkáját fokozni kell, az eredmények érdekében.

A nemzetiségi általános iskolai tanulók mulasztását vizsgálva, az alábbiakat állapítottuk meg:

Kismérvű és csak igazolt mulasztás van az olyan nemzetiségi általános és középiskolában, ahol diákothton van (Gyula, Békéscsaba). A diákothtonos általános iskolák közül azonban ki kell emelni a szarvasi szlovák általános iskolai diákothont, ahol 1955. április 30-ig 12,97 volt az egy tanulóra eső mulasztási átlag. Ez a magas átlag kizárólag a járványos trachoma-megbetegedésekből ered. Ez a járvány terjedőben van a szarvasi tanulók körében. (Értesülésünk szerint a megye több községében: Gyomán, Szeghalmon, Gyulán, Békéstarhoson is van trachomás betegség a tanulók között.) Meg kell említeni, hogy Szarvason 6 iskola (általános és középiskola) van kb. 2 500-3 000 tanulóval, s a tanulók egészségügyi ellátására csak egy gyermek- (iskola) orvos áll rendelkezésre. Ennek következménye az, hogy a tanulók gyakran tanítási idő alatt mennek orvosi vizsgálatra. Az orvosi vizsgálatok elhúzóódása miatt egyes osztályokból naponta 4-5 tanuló 2-3 tanítási órát mulaszt.

Nagymérvű a mulasztás a méhkeréki, kétegyházai, tótkomlósi nemzetiségi általános iskoláknál.

Ezek a helyeken a tanulók szüleinek többsége mezőgazdasági munkával foglalkozik. Gyermkeiket őszen és tavasszal felhasználják mezőgazdasági

munkák végzésére, ez a mulasztások emelkedését vonja maga után. Így pl.: Méhkeréken az V. osztály 42 tanulója április hónapban 79 napot mulasztott. Pedig az iskola február, március hónapokban a mulasztásokat tekintve a járás legjobb iskolája volt.

A tótkomlói szlovák általános iskola az orosházi járásban az osztott iskolák között a mulasztások terén 1955. áprilisában 5-ik helyen állt. A mulasztás 1955. január 1-jétől állandó emelkedést mutat. A 232 tanulóból az iskolában

I. hóban	113	a mulasztott napok száma,
II. hóban	214	a mulasztott napok száma,
III. hóban	315	a mulasztott napok száma,
IV. hóban	504	a mulasztott napok száma.

1954. szeptember 1-jétől 1955. április 30-ig 2207 a mulasztott napok száma. Egy tanulóra eső átlag 9,59. Az 1953/54-es tanévben ugyanebben az időben egy tanulóra eső átlag 7,86 volt.

Megállapítottuk a vizsgálat során, hogy a nemzetiségi iskolák igazgatói és nevelőtestületei a mulasztási kimutatásokat pontosan vezetik. A mulasztó tanulók szüleinél családlátogatásokat végeznek.

A hiányzások emelkedését elősegíti az is, hogy a községi tanácsok a legtöbb esetben nem hajtják végre a 15/1951. Tvr. büntető rendelkezéseit. Ezzel emelkedik a notórius mulasztók száma. Előfordult Méhkeréken az, hogy egy tanulót ötször mutatta ki az iskola mulasztásért, de a tanács nem büntette meg. Ugyanitt az iskola igazgatója az igazolatlanul mulasztó tanulók névsorát havonta megküldi a községi tanácsnak. A tanács a névjegyzéket visszaküldi az iskolának, melyen feltünteti a tanulók neve mellett, hogy hány Ft-ra büntette meg őket. Az így „megbüntetett” tanulók azonban tovább mulasztanak, mert a büntetéseket nem hajtja végre a tanács.

A mulasztások emelkedéséhez hozzájárul az is, hogy egyes állami gazdaságok (Bánkút) tanköteles gyermekeket alkalmaznak munkára.

3. Diákotthonok

Vizsgálatunk kiterjedt a megye területén lévő három nemzetiségi diákotthon működésére is. A diákotthoni ellátásban részesülő nemzetiségi tanulók elhelyezésével, étellemezésével kapcsolatban megbeszélést folytattunk a diákotthonok vezetőivel.

A diákotthonok épületei közül kettő minden szempontból megfelel a követelményeknek (Gyula, Szarvas).

A békéscsabai szlovák diákothon Lepény utcai épülete nedves, udvara kicsi, nem rendelkezik elegendő tanulószobával.

A diákothonok ebédlőhelyiségei, hálószobái, mosdói, folyosói tisztaság szempontjából megfelelőek. A tanulószobákban azonban sok a szemét, a szarvasi, békéscsabai diákothonok falai piszkosak. Ennek egyik oka a tanulószobák túlszűfolttsága.

A tanulók élelmezése Szarvason, Békéscsabán megfelelő, Gyulán gyenge.

A diákothoni térítések befizetése terén mind a három diákothonnál hiányokat állapítottunk meg.

Pl.: Békéscsabán 1955. január 1-jétől május 18-ig 8 256 Ft elmaradás van. A lemaradás különösen súlyos Gyulán, ahol az I. negyedévi befizetési kötelezettség 41 000 Ft volt és ebből csak 21 985 Ft folyt be. A hátralék 20 015 Ft. A nagy lemaradást a szülők közönyössége, elkényeztetése okozta és az, hogy a diákothoni igazgatók, a járási számadók, a megyei diákothoni előadó nem kezelte elég szigorúan a térítés ügyét.

Megállapítottuk, hogy az általános iskolás diákothoni térítések bevezetése, és a középiskolai térítések emelése komoly lemorzsolódást okozott a nemzetiségi iskolákban.

A Békés megyei nemzetiségi középiskolák 183 tanulójból 58 tanuló morzsolódott le, vagyis 31%. Az általános iskolai 220 tanulóból 36 morzsolódott le, ami 16%.

A diákothonok burgonya- és húskiutalás terén nehézségeik vannak.

A diákothonoknak gazdasági, valamint oktató-nevelő munkáját a járási számadó igazgatók, a megyei diákothoni előadó és a nemzetiségi előadó többször ellenőrizte.

A diákothonok a legszükségesebb magyar és nemzetiségi hivatalos lapokkal, napilapokkal és szakfolyóiratokkal el vannak látva.

II.

Oktató-nevelő munka helyzete

Vizsgálatunk során a meglátogatott iskolákban az óralátogatások eredményeit az illető nevelővel megbeszéltük. A nagyobb iskolákban az óralátogatások eredményeit tantestületi értekezleteken értékeltük. Iskolalátogatásainkat közösen végeztük a megyei nemzetiségi előadóval, illetve a járási tanulmányi felügyelőkkel. Az iskolák tanulmányi helyzetének vizsgálatánál igyekeztünk képet kapni a tanulók írás-, helyesírás-, olvasás- és számolási készségeiről,

valamint a magyar és nemzetiségi nyelv, irodalom, történelem, földrajz és matematika oktatásának eredményeiről.

A nevelőmunka területén megvizsgáltuk a tanítási órán folyó hazafias nevelés, világnézeti nevelés, valamint a gyakorlati életre való nevelés eredményeit.

A látogatás során alkalmunk volt megállapítani a nevelők munkafegyelmét, szakmai és politikai felkészültségét is.

1. Az iskolák tanulmányi helyzete

Az ellenőrzött iskolákban az általános tanulmányi eredmény 3-3,5 között váltakozik. Az 1953/54-es tanév legjobb tanulmányi eredménye 3,42 volt. Ez kb. azonos a magyar iskolák eredményével.

Az elmúlt tanévhez képest több iskolában csökkent a kitünő, jeles, jó tanulók száma, és növekedett az elégségesek és elégteleneké. Így pl. a méhkeréki román iskolában az 1953/54-es és az 1954/55-ös tanév harmadik negyedévében az iskola 277, illetve 271 tanulója közül:

	1953/54. tanévben	1954/55. tanévben
Kitünő	22	18
Jeles	14	6
Jó	61	55
Közepes	76	76
Elégséges	33	56
Elégtelen	65	55
Nem osztályozott	6	5

Az iskola általános tanulmányi átlaga 1953/54-ben 3,66. 1954/55-ös tanév harmadik negyedévében pedig 2,76.

A fenti iskolában a tanulmányi színvonal csökkenésének egyik oka az, hogy az utolsó két iskolai évben a nevelőtestület 70%-ban kicserélődött. Másik oka az, hogy 1954/55. tanév első három hónapjában a nevelőtestület nem volt teljes létszámú. A 9 tagú nevelőtestületből csak 6 nevelő működött. 3 nevelő katonai szolgálatot teljesített 1954. november 1-jéig.

A nevelőtestületet csak január hónapban sikerült teljes létszámúvá fejleszteni. A nevelők túlterhelése következtében hiányos volt az órákra való felkészülés, a gyenge tanulók segítése, korrepetálása. Pl.: Makovei György október hónapban heti 52 órában tanított. Természetesen a munkafegyelem is laza volt.

A fenti helyzetet nem lehet általánosítani.

A gyulai román nyelvű általános gimnázium 1953/54-es tanév háromnegyed évi tanulmányi átlaga 2,95 volt, az 1954/55. háromnegyed évi pedig 3,40. Ebben az iskolában a nevelőtestület stabil, a mulasztások csökkentek, a tanulók segítése, korrepetálása fokozódott.

Ugyancsak emelkedett a tanulmányi eredmény a gyulai román tannyelvű általános iskolában is 3,14-ről 3,41-re.

A fenti példa azt mutatja, hogy a diákotthonos általános iskoláinkban a tanulmányi eredmény jobb, mint a nem diákotthonos iskoláknál. A gyulai III. negyedévi (diákotthonos) általános iskola és a méhkeréki (nem diákotthonos) általános iskola tanulmányi eredménye között 0,64% a különbség.

Hasonló a helyzet a szlovák általános iskolák területén is. Szarvason a diákotthonos szlovák általános iskolában a munkás-paraszt tanulók tanulmányi eredménye 1953/54. I. félévében a következő módon oszlott meg:

237 tanulóból kitűnő: 3,78%; elégtelen: 3,54%; 1954/55. I. félévében 177 tanulóból kitűnő 4,45%; elégtelen: 4,44%.

A tótkomlói nem diákotthonos szlovák általános iskolában a munkás-paraszt tanulók tanulmányi eredménye:

1953/54-ben a III. negyedévben 258 tanulóból kitűnő 3,10%; elégtelen: 6,58%. 1954/55-ben a III. negyedévben 232 tanulóból kitűnő 1,30%; elégtelen: 22,94%.

A nagy eltérést a követelmények emelésén kívül a múlt évi liberális osztályozás is nagyban befolyásolta. A bukott tanulók száma nagyobb a felső, mint az alsó tagozatban. Ennek egyik oka, amellet hogy a nagyobb tanulókat a szülők fokozottabb mértékben használják fel a gazdasági munkára, az is, hogy a nevelők nem foglalkoznak a gyenge tanulók segítségével, korrepetálásával. A tanítási órákon maximális anyagot adnak, nem győződnek meg arról, hogy mit sajátítottak el a tanulók. A nevelők többsége az órákat unottan vezeti le, szemléltetés különféle módjait ritkán alkalmazza.

A nemzetiségi általános iskolák közül legjobb a tanulmányi átlaga a battonyai délszláv iskolának (3,50).

Az egyes tantárgyak tanulmányi eredményeit vizsgálva, nemzetiségi nyelvből, magyar nyelvből, történelemből, földrajzból és számtanból azt tapasztaltuk a megvizsgált iskolákban, hogy a fenti tantárgyakból legjobb tanulmányi átlag a battonyai délszláv általános iskolában van: számtanból: 3,77; magyar nyelvből: 3,53; történelemből: 3,37; földrajzból: 3,49 és nemzetiségi nyelvből: 3,61. A battonyai délszláv általános iskola ezt az átlagot, eredményt azért érte el, mert a nevelőtestület stabil és többéves gyakorlattal ren-

delkező nevelők tanítanak az iskolánál, a tanulók mulasztása alacsony, iskoláztatási problémájuk nincs.

A leggyengébb tanulmányi átlagokat a tótkomlói szlovák általános iskolában találtuk: számtanból: 2,97; magyar nyelvből: 2,88; történelemből: 2,78; földrajzból: 2,72 és nemzetiségi nyelvből: 3,29. A gyenge eredmény fő oka a múlt évi nevelővándorlás (szülési szabadság, katonai szolgálat, tanfolyamon való részvétel tanítási idő alatt) és a nevelőtestület különleges összetétele. A nevelők 50%-a (8 nevelő) fiatal, kezdő nevelő (6 szakérettségis, 2 nemzetiségi tanfolyamot végzett), akik nem rendelkeznek kellő gyakorlattal.

A nemzetiségi általános iskolákban a nevelők a készségi tárgyak tanításával megfelelő mértékben foglalkoznak. Az eddig elért eredmények jobbák a múlt évinél.

A tanulók írási és olvasási készségét az I. osztályban jónak találtuk. (Battonya, Gyula román; Békéscsaba, Szarvas szlovák általános iskola).

A jó eredmények mellett vannak hiányok is az írási és olvasási készség fejlesztése terén. Ezek a következők: a nevelők nem törekszenek eléggé az egységes írás kialakítására, nem javítják vörös ceruzával a helytelen betűalakokat, nem fordítanak elég gondot a betűalakok helyes kapcsolására, az ékezetek felrakására, a tanulók helyes testtartásának javítására. Gyakran elmulasztják a betűk, szavak nagybani felírását a táblára, füzetbe. Írástanítás közben nem folytatnak esztétikai nevelést.

A nevelők nem készülnek fel az írásórákra. Táblai írásuk nem egységes, nem mintaszerű, nem szép, sőt gyakran csúnya. A fiataloknál sokszor hibás is a felírás. Nem fordítanak kellő gondot az írószerek karbantartására, ellenőrzésére.

A meglátogatott iskolákban a tanulók olvasási készsége nemzetiségi és magyar nyelvből megfelelő. Hiányokat itt is találtunk. A tanulók 25-30%-a gyengén, akadozva olvas. A felső tagozatban – különösen azokban a nyelvoktató iskolákban, ahol képesítés nélküli nevelők tanítják a nemzetiségi nyelvet – nem fordítanak gondot a bemutató olvasásra. Nem olvasnak írásjelek szerint, ezt a tanulóktól sem követelik meg. Gyakran a nevelő maga is hibásan olvas. Nem fordítanak elég gondot az olvasás begyakorlására. Az olvasmányokat elolvastatják, de nem javítják a hibákat.

Sem magyar, sem nemzetiségi nyelvből nem kielégítőek a helyesírási készség fejlesztése terén elért eredmények. Ezen a téren azonban szép eredményeket is láttunk (Tótkomlóson, Szarvason a szlovák általános iskola IV. osztályában, Békéscsabán a III. osztályban).

A nevelők nem javítják pontosan a tanulók iskolai, házi helyesírási feladatait. A tanulók által kijavított iskolai dolgozatokat csak egy-két esetben ellenőrizte, javította a szaktanár. A helyesírási feladatok hibáit nem beszéljük meg és nem javítják közösen a tanulókkal. Az iskolai dolgozatok javítási óráira legtöbbször nem készülnek fel. Egészen elszigetelt jelenség az, amikor más szakos nevelők is segítenek a helyesírási készség kialakításában.

Több esetben az iskolai dolgozatban súlyos hibákat hagyott javítatlanul a tanár (Tótkomlós VIII. oszt.). Az új szlovák helyesírást nem minden nevelő alkalmazza a helyesírási órákon.

A számolási készség fejlesztése terén jó eredményeket láttunk Szarvason, Tótkomlóson, Békéscsabán, Méhkeréken, Kétegyházában. Itt a tanulók megfelelő számtani alapismeretekkel rendelkeznek.

A nevelők nem fordítanak elég gondot a mértékegységek begyakoroltatására, a gyakorlati életben való alkalmazására. A számtani szöveges feladatok nem mindig nevelnek logikus gondolkodásra, a gyakorlati életre. Nem vetik meg az alapját a későbbi összetett feladatok sikeres megoldásának.

A meglátogatott iskolák közül a politechnikai képzés szép eredménnyel folyik a tótkomlói szlovák általános iskolában. A szarvasi és a békéscsabai általános iskoláknál kézimunkaszakkörök működnek.

2. Nevelési kérdések az iskolában

Hazafias, az eszmei-politikai és a gyakorlatra nevelés

A meglátogatott iskolákban folyó hazafias nevelést a magyar iskolákra érvényes általános szempontokon kívül különleges, nemzetiségi szempontból is meg kellett vizsgálni. Kevés olyan órát láttunk, ahol a tantárgy keretén belül érvényesült a hazafias nevelés. Ezek közül említésre méltó Székely Jánosné (a gyulai román általános iskola nevelője), aki a magyar irodalom tanítása során (Fazekas: Ludas Matyi) ügyesen mutatta be a mű eszmei-politikai tartalmát, és ébresztette fel a tanulók szimpátiáját Ludas Matyi iránt, gyűlöletét Döbrögivel szemben. Jó példája volt a hazafias nevelés helyes megoldásának az, amit Ablonczy Lászlóné nyelvtanórájában tapasztaltunk. Ismétlési órán „Bizonyára tudod, hogy mennyire szeretem a pártot” című versidézetét íratta fel és elemezte a tanulókkal. A nevelő ennek a mondatnak alapján vezette le az órát. Az idézet mondanivalója helyesen szolgálta a hazafias nevelést és a párt megszerettetését. Két iskolában is (Szarvas, Békéscsaba) helyesen mutatták be a nevelők a Petőfiről szóló anyag ismétlése során a költő izzó hazaszeretetét, internacionalizmusát és azt, hogy bár szlovák édesanyja volt, milyen forrón szerette a dolgozó magyar népet és a magyar hazát.

Sajnos, a meglátogatott 53 órából csak az említett 4 órán találkoztunk ilyen szép eredménnyel.

A tanítási órákon csak oktatási célkitűzések érvényesülnek, a nevelőmunka háttérbe szorul. A nevelők nem használják fel az anyagból adódó nevelési lehetőségeket. Hajlamosak kampányfeladattá silányítani a hazafias nevelést. Sematikusan, a kiemelkedő nemzeti ünnep köré csoportosítják a hazafias nevelést (Tótkomlós).

Az általános iskolás diákoththonok nevelői sem használják fel nevelői munkájuk során a hazafiasságra való nevelés lehetőségeit. A meglátogatott diákoththonok közül egyetlen egyben sem fordult elő az, hogy a meglátogatott nevelők hazafias neveléssel foglalkoztak volna. Munkájuk a lecke számonkérésben és fegyelmezésben merül ki.

A nevelők munkájában, különösképpen a középiskolákban hűvös tárgyilagosság uralkodik, nem tudják az ismereteket a tanulók életkori sajátosságaihoz szabni, és ezért az érzelmi nevelésre kevés gondot fordítanak. Hernádi Lajos, a gyulai román gimnázium II. osztályában Csokonai ismétlése során nem vette észre azokat a nagy nevelési lehetőségeket, amelyek Csokonai verseiben és különösen „Jövendölés az első oskoláról Somogyban” c. versében kínáltak. Borza Lucia, a gyulai román gimnázium tanára, Gogol emigrálását, műve „A revizor” kudarcát nem használta fel a feudális népelemzők meggyűlöltetésére. Fordítási példamondatai teljesen apolitikusak voltak.

A többi tantárgyak oktatásában is körülbelül ilyen a helyzet. Sem a táblára írt mondatokat, sem a házi feladatokat, sem a szöveges példákat nem állítják a hazafias nevelés szolgálatába. Még ennek a lehetőségeit sem keresik. A nemzetiségek anyanyelvén folyó tanítási órákon sem valószínűsíthető a nemzeti öntudatra való nevelés mellett a magyar hazaszeretetre való nevelést.

Egyes helyeken egyenesen nacionalista elhajlást tapasztaltunk. A békéscsabai szlovák iskola igazgatója csehszlovák zászló alatt akarta felvonultatni május 21-én a megyei ifjúsági napra az iskola úttörőit. Hasonló jelenségek tapasztalhatók az iskolai dekorációban is. Az érettségi tablón túlnyomóan a csehszlovák színek érvényesülnek.

Még elég gyakori a frázisosság a hazafias nevelésben. A hiányos hazafias nevelés okát a nevelők nem megfelelő politikai és pedagógiai felkészülésében, továbbképzésében kell keresni. A nevelők sem a tanulmányi, sem a szakfelügyelőkötől, sem az iskolák igazgatóitól nem kapnak megfelelő útmutatást. Az OM sem adott helyes gyakorlati szempontokat a nevelők ilyen irányú munkájához.

Egyes középiskolai nevelők munkájában a természettudományos tárgyak oktatása során helyesen érvényesül a dialektikus szemlélet, a világnézeti nevelés. Egyébként a hazafias nevelésnél feltüntetett hiányosságok a világnézeti nevelés területén is tapasztalhatók.

A gyakorlati életre való nevelés jó példáival csak két-három iskolánál találtunk. (Tótkomlós kézügyesség, grafikonkészítés stb.)

3. A nevelők munkája, munkafegyelme, erkölcsi és anyagi megbecsülése

Szakmai felkészültség terén csak a képesítés nélküli nevelőknél és a szakérettségis tanfolyamról kikerült kezdő nevelők egy részénél találtunk hiányosságokat. A nevelők többsége írásos óravázlattal készül óráira. Egyeseknél azonban teljesen formális a vázlatírás. Öt nevelőnél nem találtunk óravázlatot. A legtöbb meglátogatott óra ismétlési óra volt. Ezek módszeres felépítése sok tekintetben erősen kifogásolható. Látszott rajtuk a tervszerű felkészülés hiánya. Az ismétlési órákon legtöbbször aprólékosan tárgyalták az ismétlés szempontjából kevésbé fontos anyagrészeket is.

Nem készültek fel az ismétlési anyag rögzítésére. Az ismétlési órákon alig láttunk táblai vázlatot, nyelvtani példamondatokat. A legtöbb nyelvtani órán a tanulók mechanikusan elmondták az ismétlési anyagot, de füzetükbe sehol sem írtak. Míg egy-egy tanuló felelt, a többi unatkozott.

A gyenge és fegyelmezetlen tanulókkal való foglalkozás – a diákotthonos általános iskolákban – a diákotthonok foglalkozási ideje alatt vagy az általános iskolai napköziotthonban történik.

Hiányosság itt az, hogy az iskolák nevelői nem nyújtanak kellő segítséget azoknak a diákotthoni nevelőknek, akik nem végeznek oktató-nevelő munkát az iskolában.

Az osztály- és iskolaközösségek kialakítása terén még sok a tennivaló. Nem helyes irányú a tanulók versengése, a fiúk és a lányok között gyakori a veszekedés. Még nem mindig vesznek szívesen részt a tanulók az iskola érdekében végzendő munkában. Gyakori a bűnösök mentése. Az iskolák DISZ-, és úttörőszervezetének tevékenysége főképpen ünnepélyek, kultúrműsorok megszervezésében merül ki, kevés támogatást nyújtanak a tanulmányi színvonal emeléséhez, az iskolai és iskolán kívüli fegyelem megszilárdításához. Ezt a támogatást a nevelők is ritkán igénylik.

A meglátogatott iskolák felső tagozataiban a tanulók fegyelmezetten viselkedtek, de érezhető volt, hogy ez elsősorban a látogatóknak szól. Öntudatos fegyelemről még nem beszélhetünk. Kirívó fegyelmezetlenség azonban csak a tótkomlói szlovák iskolában fordult elő, ahol a VIII. osztályos fiúk két iz-

ben megtagadták az engedelmességet, otthagyták a kémiaórát (húsvétkor loscolni mentek egy órára).

Az osztályfőnöki órákat nem használják fel a tudatos fegyelem kialakítására. A nevelők nem tartják be a fegyelem megszilárdítása érdekében általuk kidolgozott egységes nevelői eljárásokat. Nem gondoskodnak a Tanulói Szabályzat végrehajtásáról.

Tudomásunk szerint a meglátogatott iskolán kívül két iskolában és egy diákotthonban alkalmaztak testi fenyítést. A szarvasi diákotthon-igazgató elmondta, hogy: „Nevelési tényezőként” előfordult testi fenyítés a fiatal, kellő gyakorlattal nem rendelkező kartársak részéről. A tótkomlói iskola igazgatója szerint a testi fenyítés alkalmazására „meglegyintés” formájában került sor. A nevelők, az iskolaigazgatók takargatják a testi fenyítés alkalmazását, és azok alkalmazóit mentegetik.

Abból, hogy a nevelők takargatják a testi fenyítések alkalmazását, joggal feltehető, hogy sok más iskolánál is előfordul ilyen. A fenyítések megszüntetését az eddigieknél fokozottabb pedagógiai felvilágosító munkával, az ilyen irányú tapasztalatok széleskörű terjesztésével és jobb pedagógiai továbbképzéssel, valamint a testi fenyítést alkalmazó nevelők szigorú felelősségre vonásával lehetne elérni.

A folyó tanévben nagy mértékben megjavult az iskolák ellenőrzése. Az ellenőrzési naplóban talált bejegyzések és az egyes iskolánál lévő látogatási jegyzőkönyvek az OM, a megyei és járási oktatási osztályok ellenőrző és irányító munkájának fellendülését bizonyítják. Adataink szerint az olyan nagyobb iskolákat, mint a méhkeréki román általános iskolát a folyó évben 29-szer, a gyulai román gimnáziumot 16-szor, a tótkomlói szlovák általános iskolát 11-szer, a békéscsabai szlovák általános iskolát 9-szer látogatták meg. Ezzel szemben az olyan tanyai iskolát, mint az örménykút-galóhalomi, csak egy-két ízben látogatták meg. Az OM részéről csak a nemzetiségi osztály dolgozói végeztek ellenőrző látogatást ezeknél az iskoláknál. Helytelennek tartjuk, hogy a két iskolai főosztály magyar, orosz, ének, rajz, testnevelés előadója nem látogat nemzetiségi iskolát. Az ellenőrzési naplók bejegyzései megegyeznek a magyar iskolák bejegyzéseivel. Az igazgatók többsége nem jegyzi be az ellenőrzési naplóba a kapott utasítások érdekében tett intézkedéseit.

Nagyon alacsony az ideológiai és szakmai továbbképzésbe bevont nevelők száma. Tótkomlóson a szlovák iskola 15 nevelőjéből (6 párttag, 9 pártonkívüli) egyetlenegy sem vett részt pártoktatásban. A nevelők közül 4 jelentkező ideológiai továbbképzésre. Ezek közül a járási oktatási osztály csak egy nevelőt vett fel. Szakmai továbbképzésben 3 nevelő részesül. A méhkeréki (román) 12 nevelő közül (5 párttag, 7 pártonkívüli) csak kettő vesz részt ideológiai továbbképzésben, kettő pedig helyi pártoktatásban. Az ideológiai kép-

zés hiánya károsan befolyásolja a nevelők között végzett pártépítési munkát. Részben ennek a hiányosságnak is tulajdonítható, hogy a szarvasi diákokotthonos szlovák általános iskola 15 nevelője között csak egy párttag van (a diákokotthon igazgatója).

A megvizsgált iskolák közül a battonyai román általános iskola 57 tanulójából 14 jár hitoktatásra (26%). A hitoktató Magdu János ortodox pópa IV. osztályos leányát eltanácsolta a hittanóráról, és ezzel az osztályban a hitoktatás megszűnt. (Ugyanott a délszláv általános iskola 88 tanulójából 27 jár hittanórára (30%). Tótkomlóson a szlovák iskola 232 tanulójából 56 jár hitoktatásra (24%). A többi iskolában nem folyik hitoktatás.

Az ideológiai képzés elhanyagolásával, a jobboldali elhajlással függ össze az a jelenség, hogy megnövekedett a templomba járó, pappal barátkozó nevelők száma.

A tótkomlósi nevelői szobában a hittanórák előtt a pap rendszeresen bejár. Egyes nevelők kihívóan fitogtatják vallásos érzelmeiket. Pl.: Szarvas-Oroszázi úti kislétszámú iskola T fizetési csoportba sorolt fiatal (kb. 25 éves) igazgató-tanítónője május 17-én a vezetése alatt álló iskola meglátogatásakor, nyakláncán függő kereszttel ment be a tanítás megkezdésére. Beszélgetés során azzal védekezett, hogy „jaj, kicsúszott a blúzom alól”.

A jobboldali elhajlásra jellemző példaként fel kell hozni azt, hogy a tótkomlósi VB elnöknője megkérte a szlovák iskola igazgatóját, hogy a temetési szertartást megtagadó pap helyett ő temessen és énekeljen egyházi éneket.

A nevelők munkafegyelme kielégítő, kisebb mulasztások, késések mellett csak a méhkeréki iskolában fordult elő olyan eset, hogy Makovei György nevelő 3 napra minden bejelentés nélkül elhagyta az iskolát. Dúló György ugyanonnan tanítás helyett szántani ment. A járási oktatási osztály az igazgató jelentésére látogatásunkig semmit sem tett. (Intézkedtünk a nevelők felöltségre vonása végett.)

A nemzetiségi nevelők jutalmazására, megbecsülésére, kitüntetésére a megyei és járási oktatási osztályok megfelelő gondot fordítanak. A megyei oktatási osztályok és osztályvezetők közül a legjobb kapcsolatunk a Békés megyei oktatási osztály volt vezetőjével, Kávási Ferenc elvtárssal és jelenlegi vezetőjével, Szabó Lajos elvtárssal alakult ki. Ennek tulajdonítható, hogy a megye nemzetiségi iskolái elérték a magyar iskolák színvonalát. Az oktatási osztály dolgozói sokat tettek az iskolák anyagi, személyi feltételeinek biztosítására.

A megye nemzetiségi iskoláit meglátogatott külföldi delegációk is elismerésüket fejezték ki az elért eredmények felett.

Ezen a téren kiváló munkát végez Hankó György, a megyei oktatási osztály nemzetiségi előadója, aki tervszerűen törekszik az iskolában folyó oktató-nevelő munka színvonalának emelésére, és a kezdő nevelőket is állandó támogatásban részesíti.

Van a nemzetiségi nevelők között a Munka Vörös Zászló Rendjével kitüntetett szlovák tanyai tanító (Filyó János), van kiváló tanító és több a Közoktatásügy Kiváló Dolgozója címmel kitüntetett nevelő. Lakás-, és földjuttatás terén azonos elbánásban részesülnek a magyar nevelőkkel.

Javaslatok:

1. A megyei oktatási osztály gondoskodik a méhkeréki és kétegyházi iskolák tanteremszükségletéről és ezt kösse össze pedagóguslakás-építéssel. Pótolja a nagyobb nemzetiségi iskoláknál fennálló tornateremhiányt (Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós, Méhkerék, Kétegyháza).
2. Az iskoláknál hiányzó tantermi, és szertári felszerelések pótlásáról sürgősen gondoskodik.
3. A megyei oktatási osztály nemzetiségi beiskolázási tervszámokat bontsa le járásokra. Tegye felelőssé a járási oktatási osztályok vezetőit a megadott keretszámok teljesítéséért. A megye óvodai előadója kísérje figyelemmel az óvodába járó nemzetiségi gyermekek beiskolázását.
4. A hazafias neveléssel kapcsolatban felmerült problémák tisztázása, a feladatok pontos kijelölése érdekében az OM vagy a Pedagógiai Tudományos Intézet dolgoztassa ki a hazafias nevelés rendszerét az óvodáktól a főiskoláig.
Szervezen ankétokat, folytassa az 1955. januári igazgatói értekezleteken megkezdett vitát, hirdessen pályázatot, gyűjtse össze a gyakorló nevelők legjobb tapasztalatait és dolgoztassa fel azokat.

A munka szempontjait már az 1955/56-os tanévnnyitó utasításban adja meg. Tegye lehetővé az OM a hazafias nevelés eredményeinek tanulmányozását a szomszédos népi demokratikus országokban.
5. A megyei oktatási osztály lehetőség szerint szervezen kéthetes bentlakásos nyelvi tanfolyamot a megye területén működő nemzetiségi nyelv oktatására jogosító képesítéssel nem rendelkező óvónők és nyelvoktatók részére.
6. A megyei és járási oktatási osztályok dolgozói, a megyei és a járási tanulmányi, és szakfelügyelők ugyanúgy ellenőrizték a nemzetiségi anyanyelvi és nyelvoktató iskolákat, mint a magyar iskolákat.

7. Az OM vizsgálta felül a szarvasi iskolák trachomás tanulóinak orvosi kezelését, és hasson oda, hogy a tanulók orvosi ellátása megjavuljon.
8. Meg kell tervezni a nemzetiségi felügyelet rendszerét.
9. A nevelők ideológiai végzettségének fokozására javasolja az OM, hogy a párttagok és a párton kívüli nevelők jelentősebb részét vonják be ideológiai továbbképzésbe, mint ebben a tanévben tették.
10. Az OM szervezzen hasonló brigádlátogatást Baranya, Bács-Kiskun, Borsod és Pest megyében a nemzetiségi oktatás problémáinak alapos megismerésére, az oktató-nevelő munka színvonalának emelésére.
11. A megyei oktatási osztály vizsgálja meg Hankó György nemzetiségi előadó eddigi munkáját és amennyiben velünk azonos értékűnek látja, úgy tegyen javaslatot kitüntetésére.

Budapest, 1955. május 26.

Ledényi Ernő
főelőadó
brigádtag

Kovács Péter
osztályvezető
brigádtag

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Tizenhárom oldalas, géppel írt tisztázati, géppel írt aláírásokkal, kézjegyekkel is hitelesítve.

¹ Kiss Gyula (1915–) pedagógus. 1939–1949 között tanító, majd 1952-ig a Szabolcs Megyei Tanács munkatársa. 1952–1953 között a budapesti Központi Pedagógus Továbbképző Intézet igazgatóhelyettese. 1953-tól az Oktatásügyi Minisztérium főosztályvezetője, 1953–1957 között miniszterhelyettese. 1957–1964 között általános iskolai igazgató, majd 1979-ig a Fővárosi Pedagógiai Intézet vezető szakfelügyelője.

² Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

³ Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

⁴ Ledényi Ernő (1911–) tanító. 1953 és 1961 között az Oktatásügyi Minisztérium, majd Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályán főelőadóként dolgozott.

⁵ Mészáros György (1930–) tanár. 1953 novemberétől 1967 decemberéig az Oktatásügyi Minisztérium, majd Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályán előbb főelőadóként, majd 1963 és 1967 között osztályvezetőként dolgozott.

⁶ Szabó Lajos (?–?) pedagógus. 1945-től előbb a Gyulavári Magyar Állami Népiskola tanítója, majd a Gerendási Állami Általános iskola igazgatója. 1949-ben Békéscsabán kap igazgatói kinevezést. 1951. augusztus 1-jétől a Békés Megyei Oktatási Osztály általános iskolai szakfelügyelője, majd osztályvezető. 1956 és 1986 között a gyulavári általános iskola igazgatója, emellett a Gyulai Járási-városi Pártbizottság VB tagja is volt.

⁷ Hankó György (1911–) tanító. 1932-től 1944. januári katonai bevonulásáig Békéscsabán tanított. 1947. szeptemberében tért vissza a hadifogságból. Előbb tanítóként dolgozott, majd 1949-ben igazgatóvá nevezik ki a szlovák tannyelvű általános iskolába. 1955-től a megyei oktatási osztály előadója.

⁸ Kálmán Gyula (?–?) tanár. 1950-ben, mint az eleki polgári iskola tanárát kinevezik szakfelügyelővé, majd a Békés Megyei Oktatási Osztályhoz kerül szakfelügyelőnek. 1954 májusában nevezik ki a megyei tanács művelődési osztálya tanulmányi felügyelőjévé.

- ⁹ Fenyvesi Gyula (?-?) tanító. 1949-ben a szegedi szakosító tanfolyamon szaktanítói képesítést szerez. 1949–1952 között általános iskolai igazgatóként dolgozott. 1952 júliusában a megyei oktatási osztály általános iskolai tanulmányi felügyelőjévé, ez év októberében középiskolai tanulmányi felügyelővé nevezték ki. 1954 májusában a megyei oktatási osztály gazdálkodási előadójává, majd 1954 decemberében a megyei tanács terv- és pénzügyi csoportvezetőjévé nevezték ki.
- ¹⁰ Janecskó János (1927–) tanító. 1947–1951 között a telekgerendási tanyai iskolában tanított, 1953–1956 között a Gyulai Járási Tanács általános felügyelőjévé nevezték ki. 1956–1969 között az Eleki Általános Iskola, majd 1976-ig a Gyulai I. számú Általános Iskola igazgatója. 1976-tól 1987-ig, nyugdíjba vonulásáig a gyulai Erkel Ferenc Gimnázium igazgatója.
- ¹¹ Turczu Máriusz (?-?) tanító. Tanítói működését 1925-ben kezdte meg és megszakítás nélkül folytatta 1940 decemberéig. 1944–1945-ben a Földművelésügyi Minisztériumhoz tartozó Magyar Oltóanyag-termelő Intézetben állt alkalmazásban. 1945. május és 1947. szeptember között a Bihar megyei Erdőgyarak községben tanító. 1947–1952 között Méhkeréken illetve Kétegyházán tanító és iskolaigazgató. 1964–1968 között román szakfelügyelő.
- ¹² Sznyida György (1924–) tanító. 1947 és 1952 között előbb a szarvas-galóhalmi külterki evangélikus népiskolában, később a szarvasi szlovák tanítási nyelvű általános iskolában tanít, majd ugyanott igazgató. 1953-ban az Oktatási Minisztériumban felügyelő, 1955-ben járási szakfelügyelő, 1956-ban iskolai felügyelő, 1960-ban járási művelődési felügyelő, 1961-től járási tanulmányi felügyelő.
- ¹³ Juhász Ferenc(1915–) tanár. 1948–1950 között a NÉKOSZ alelnöke, a Műszaki Tanárképző Pedagógia Tanszékének (1950–) vezetője, a Párttörténeti Intézet (1954–), majd az Országos Pedagógiai Intézet (1958–) munkatársa. 1963–1970 között az ELTE BTK Neveléstudományi Tanszékének, majd 1981-ig a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pedagógiai Tanszékének vezetője.
- ¹⁴ Kószeghy Dániel (?-?) tanár. A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1949-ben elrendelte áthelyezését Szeghalomról – ahol ekkor kollégiumi nevelő volt – Békéscsabára, a tankerületi főigazgatói hivatalba középiskolai előadói munkakörbe. Ezt a megbízást Kószeghy Dániel nem fogadta el. Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.
- ¹⁵ 1951. évi 15. számú törvényerejű rendelet a tankötelezettségről és az általános iskoláról. – In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek. Budapest, 1952. 81–83.

19.

Budapest, 1955. május 31.

*Az Oktatásügyi Minisztérium 859-17/1955. számú utasítása
a nemzetiségi német oktatás fejlesztéséhez*

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya 49.§-ának 3. bekezdése szerint: „A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelven való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.” A tankötelezettségről és az általános iskoláról szóló 1951. évi 15. sz. törvényerejű rendelet¹ 13.§-ának 2. bekezdése pedig így hangzik: „Azokban a községekben (városokban), ahol legalább 15, egy nemzetiséghez tartozó tanköteles szülője (gyámja) kívánja, biztosítani kell, hogy ezek a tankötelesek kívánságukhoz képest a.) anyanyelvükön részesüljenek oktatásban vagy b.) anyanyelvüket az általános iskolákban kötelező tantárgyként tanulják.”

A német nemzetiség nem élt még az anyanyelv oktatásának jogával olyan mértékben, amennyire ez számarányánál fogva megilletné, és amennyire ezt az iskolákban mutatkozó érdeklődés indokolta tenné. Ennek oka részben a tájékoztató munka ki nem elégítő volta, s egy bizonyos fokú magyarosodási folyamat. Nem utolsó sorban oka az a tartózkodás, amely a német ajkú lakosság között a volksbundistáknak a felszabadulás utáni kitelepítése következtében még most is érezhető. Ezt a tartózkodást fel kell oldani, és ezt részben éppen a német nemzetiség tanulásvágyának kielégítésével, a német oktatás fejlesztésével lehet elérni.

Az elmúlt évek során értünk is el jó eredményeket a német nyelvoktatás terén: országosan, központi irányítással összesen 76 iskolában szerveztük meg a német nyelv és irodalom oktatását, német ajkú tanulók számára. A németlakta területeken azonban sok községben még ma sincs német oktatás. Most a megyék és járások oktatási osztályainak feladata, hogy a német nyelvoktatás további fejlesztését végezzék. A német nemzetiségi oktatás hálózatát az óvodák, általános és középiskolák területén kell fejleszteni. A csatolt útmutatásban tájékoztatást adunk az osztályvezetők ilyen irányú munkájához. Osztályvezető Elvtárs, a jelen intézkedésben foglaltakat és a vele kapcsolatos teendőket tárgyalja meg a megyei pártbizottsággal és a megyei tanács végrehajtóbizottságával! Kérje meg őket, hogy a maguk alárendelt szerveit megfelelően tájékoztassák, és a szükséges politikai segítséget adják meg!²

Felhívom figyelmét arra, hogy a német oktatás kérdésében egyes helyi szerveknél politikai rövidlátásra számíthat. Nem látják esetleg, hogy nekünk a sztálini nemzetiségi politika helyes végrehajtásával kell segítenünk a német nemzetiségi oktatást. Megfelelő tájékoztatás után a járási oktatási osztályvezetőket felelőssé kell tennie a helyes és eredményes felvilágosító munkáért.

Ugyancsak felhívom figyelmét arra, hogy egyes helyeken még találhatóak nacionalista, volt volksbundista elemek, amelyek – részben a nyugat-német fegyverkezés hatása alatt – a német oktatás fejlesztéséből a maguk részéről arra következtethetnek, hogy „újra eljött az ő idejük”. A német oktatás ellenkező célokat szolgál: a népek békés együttélését. Ez a legfőbb irányelv, amelyet szem előtt kell tartania, és amely eligazítja a szervezés munkájában. Felvilágosító munkája politikailag helyes, világos legyen – az erőszakos propagandának még a látszatát is kerülni kell – a lakosság kultúrigényén, érdeklődésén alapuljon.

A fentiek alapján felhívom, folyó évi július 15-ig jelentse, hogy az 1955/56. tanévben megyéje, Budapest főváros területén

1. hol, hány gyermek számára, hány csoportban tud német óvodai oktatást szervezni;

2. hol, hány tanuló számára, hány és milyen csoportban tud általános iskolai német oktatást indítani;
3. hol tud német anyanyelvű iskolát létesíteni;
4. hol, melyik általános iskolában tud német szakkört szervezni;
5. hol, melyik gimnáziumban, hány tanuló számára tud német szakkört szervezni;
6. hány tanuló számára tud óvónőképzői, a németet rendkívüli tárgyként tanuló csoportot szervezni;
7. hány tanuló számára tud tanító-, ill. tanítónőképzői, a németet rendkívüli tárgyként tanuló csoportot szervezni.
8. A felsorolt oktatási formák közül melyikhez van szüksége új óvónői, tanítói, tanári állásra és hányra, illetve, ha nincs szüksége új állásra, ki tudja-e elégíteni a német oktatással kapcsolatban felmerülő tanítóiigényt.
9. Amennyiben a rendelkezésre álló hitelből a fedezetet kigazdálkodni nem tudja, jelentse, hogy a német nyelvoktatás bevezetése milyen többletköltség kihatással jár.

A német iskolahálózat továbbfejlesztését helyes osztályértekezleten megtárgyalni. Az osztályértekezletre hívja meg azt az elvtársat/elvtársnőt, akit a német nyelvoktatás felügyeletével megbízott. Az értekezlet helyét és időpontját jelentse a Nemzetiségi Osztálynak.

A bejelentett igényeket felülvizsgálom. Az oktatás bevezetésére csak az Oktatásügyi Minisztérium jóváhagyása után kerülhet sor.

Jelen intézkedésemet a Népművelési Minisztériummal egyetértésben adtam ki.

Budapest, 1955. május 31.

Kiss Gyula s. k.
miniszterhelyettes

A kiadvány hitelével:

irodavezető³

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is és a minisztérium pecsétjével is hitelesítve.

- ¹ Lásd a 13. dokumentum 5. számú és a 18. dokumentum 15. számú jegyzetét.
² A mondatot utólag tintával aláhúzták, és a margón függőleges vonallal kijelölték.
³ Olvashatatlan, tintával írt aláírás.

20.

Budapest, 1955. május 31.

*Az Oktatásügyi Minisztérium tájékoztatója
a német nemzetiségi oktatás fejlesztéséhez¹*

Az utasításban idéztük az 1951. évi 15. sz. törvényerejű rendeletet², amely előírja, hogy az oktatást meg kell szervezni azokban a községekben, ahol azt legalább 15 tanköteles szülője kívánja. Az oktatást olyan községekben kell megindítani, ahol az előírt tanulólétszám mellett a tárgyi és személyi feltételek megvannak, vagy ahol ezeket a megyei, járási, illetve helyi szervek biztosítani tudják. Gondoljon, Osztályvezető Elvtárs, a következő évfolyamok várható tanulólétszámára, a tanítóellátottságra, az igazgatók felkészültségére, a társadalmi szervek támogatására; s csak miután gondosan számbavette az apparátusban és az iskoláknál rendelkezésre álló erőket, szervezze meg a tanítást! Fordítson különös figyelmet a tanítók kiválasztására, akiken az anyanyelv oktatásának felelőssége nyugszik; adjon meg a tanítóknak minden segítséget, sok tapintatot igénylő politikai és oktatómunkájuk végzéséhez!

Az egyes oktatási formák szervezési kérdéseiről az alábbi tájékoztatást adjuk:

Óvodák: Az oktatásügyi miniszter 851-29/4.1953. O. M. számú utasítása³ a kisdédóvásról szóló 1953. évi III. tv.⁴ végrehajtásának 10.§-a kimondja, hogy: „/1/ Azokban a községekben, városokban, ahol a nem magyar anyanyelvű lakosság száma ezt indokoltá teszi, az óvodahálózat fejlesztése során nemzetiségi óvodát kell létesíteni. /T.v. 4.§/

/2/ Azokban a helységekben, ahol magyar anyanyelvű óvoda nem működik, nemzetiségi óvoda létesíthető már 25 óvodáskorú gyermek szülőjének kérésére, ahol pedig magyar anyanyelvű óvoda működik, ott az óvodán belül a nemzetiségi gyermekek részére 25-ös létszám esetén külön csoportot kell létesíteni.

/3/ A nemzetiségi óvodákban a foglalkoztatás részben anyanyelven, részben pedig magyar nyelven történik úgy, hogy a kötelező foglalkozások közül egyik a gyermek anyanyelvén, a másik magyar nyelven történjék.”

„A kisdédóvás feladata: Az óvodáskorú gyermekeknek a szocialista pedagógia célkitűzése szerint történő nevelése, gondozása és az általános iskolai tanulmányokra való előkészítése.”

A nemzetiségi óvodák sajátos feladata a nemzetiségi óvodáskorú gyermekek anyanyelvű tudásának fejlesztése, és előkészítése a nemzetiségi tannyelvű, illetve nyelvoktató általános iskolai tanulmányokra.

Tájékozódásunk szerint a német nemzetiségi óvodák létesítése, működése a szülők tetszésével fog találkozni. Az óvónők számára már a jövő tanévre német nyelvű anyagot biztosítunk.

Általános iskolák

A nyelvoktató általános iskolákban évfolyamonként heti 2-3 órában rendszeres nyelvoktatást végzünk a szókincs és a nyelvtan alapos feldolgozásával. A tanítóellátottságnak, a szülők kívánságának figyelembevételével az oktatást az I. vagy az V. osztályban lehet megkezdeni. Az I–II. osztályban a „Német beszélgetési anyag” c. 3412. raktári számú nevelői kézikönyv alapján kell tanítani; a III–IV. osztályok a 3401. számú, a V–VIII. osztályok a 3402. számú „Német nyelvkönyv”-et használják. A jelentkezők számából vagy az iskola jellegéből adódó tanulócsoporthoz tartozó csoportot lehetőleg kettesével végézzék úgy, hogy az I–II., III–IV., az V–VI. és végül a VII–VIII. osztályok tanulói kerüljenek egy csoportba; a helyi viszonyok szerint ez a csoportosítás változhatik.

Ahol mód van rá – ahol a nevelő- és tanterem-ellátottság és az óradíjkeret lehetővé teszi – az oktatási osztályok engedélyezzék évfolyamonként osztott csoportok működését.

Az anyanyelvű oktatás terén kirívó aránytalanság mutatkozik egyfelől a német, másfelől a többi nemzetiség között. Míg a többi nemzetiséghez tartozó iskolák átlag 50%-ban anyanyelvűek, addig a német nemzetiségnek egyetlen anyanyelvű iskolája sincsen még.

Az anyanyelvű oktatást az 1955/56. tanévben az általános iskola I. osztályában, a következő tanévekben a további évfolyamokban vezetjük be. Német anyanyelvű osztályt a helyi általános iskola igazgatójának vezetése alatt a magyar I. osztállyal párhuzamosan kell szervezni. Az anyanyelvű osztályt a szülők kérésére elsősorban olyan községekben szervezzék, amelyekben a német ajkú lakosság százalékaránya magas. Az ilyen területeken inkább várható, hogy a szülők élnek ezzel az alkotmányos jogukkal is, és ezt támasszák alá didaktikailag úgy, hogy a tanulóknak – különösen az alsó tagozatban – lényeges könnyebbség tanulmányaikat anyanyelvükön végeznék. Különös gonddal és a helyi körülményeknek megfelelően kezeljék azoknak a magukat német származásúaknak valló tanulóknak az anyanyelvű oktatását, akik különböző okok miatt a német nyelvet nem ismerik (ilyenek: vegyes településen élő és a magyar vagy más nyelvet a németnél jobban beszélő tanulók, vegyesházasságból származók stb.), de élni kívánnak az anyanyelv oktatása terén biztosított lehetőségekkel.

A német iskolahálózat fejlesztése során előfordulhat, hogy ezt a tervet ellenzik egyes olyan pedagógusok, akik, mivel nem beszélnek a német nyelvet, attól tartanak, hogy anyanyelvi osztály szervezése következtében ott állásukat veszítik. Azon iskolák többségében, ahol német anyanyelvű osztályt szerveznek, nyilvánvalóan akadnak olyan tanítók, akik a jövő tanévben az I. osztályban az anyanyelvi tanítást el tudják látni. Osztályvezető Elvtársnak, a továbbfejlesztés során lesz ideje, hogy az elkerülhetetlen áthelyezéseket végrehajtsa.

Középiszkolák

A nemzetiségi német oktatás fejlesztése keretében bevezetjük a német nyelv oktatását néhány középiszkolába is, – tanító- és tanítónőképzőkbe, valamint óvónőképzőkbe rendkívüli tárgyként, gimnáziumokban szakköri oktatás keretében. A rendkívüli tárgy oktatását, illetve a szakköri foglalkozást az 1955/56. tanévben az I. osztályban, a következő tanévekben a további évfolyamokban vezetjük be.

A tanító-, és óvónőképzői német oktatás célja azoknak a tanítóknak és óvónőknek képzése, akik a német nyelvet nemzetiségi általános iskolákban és óvodákban tanítják majd. Ezt az oktatási formát ennek megfelelően olyan helyeken szervezzük meg, ahol német anyanyelvű tanulók jelentkezése várható. A tanító- és óvónőképzőkben a német nyelv- és irodalmat évfolyamonként heti 3-3 órában rendkívüli tárgyként kell tanítani. Erre az oktatási formára jelentkezhetnek német anyanyelvű tanulók, vagy olyan tanulók, akik magukat a német nyelv és irodalomban képezni, s később a német nyelvet tanítani kívánják. Akik német oktatásra jelentkeznek, azokra nézve a részvétel kötelező. A német oktatásban részesült tanulók kiegészítő képesítővizsgát tehetnek, amely őket a német nemzetiségi nyelvoktató általános iskolák alsó tagozatában, illetve a német nemzetiségi óvodákban a német nyelv oktatására jogosítja. A német nyelv és irodalomnak mint rendkívüli tárgynak oktatására tanulócsoporthoz szervezéséhez legalább 10 tanuló jelentkezése szükséges. A tanító-, és óvónőképzőkben egyelőre a jelenleg használatban lévő gimnáziumi tankönyvekből fognak tanulni.

A német nyelv oktatását a következő tanító-, és óvónőképzőkben vezetjük be:

Tanító- és tanítónőképzők:

Baranya megyében	pécsi tanítónőképző
Bács-Kiskun megyében	bajai tanítóképző
Tolna megyében	dombóvári tanítónőképző
Vas megyében	kőszegi tanítónőképző
Budapest fővárosban	XIII. ker. tanítóképző

Óvónőképzők:

Baranya megyében	pécsi óvónőképző
Bács-Kiskun megyében	kalocsai óvónőképző
Győr-Sopron megyében	soproni óvónőképző
Budapest fővárosban	XIII. ker. óvónőképző

A gimnáziumi szakköri oktatás célja, német anyanyelvű vagy a német nyelv és irodalom iránt érdeklődő tanulóknak a német nyelv és irodalom elmélyültebb tanulmányozását lehetővé tenni. Német szakkör szervezéséhez legalább 10 tanuló jelentkezése szükséges. A német szakkörök számára útmutatót küldünk.

A gimnáziumi szakköri oktatást a következő városokban vezetjük be:

Baranya megyében	Pécssett
Bács-Kiskun megyében	Baján
Győr-Sopron megyében	Sopronban
Tolna megyében	Szekszárdon
Budapest fővárosban	néhány gimnáziumban

A német oktatás fejlesztése munkájának megkezdése előtt felhívom figyelmét a német oktatásnak még néhány problémájára.

1. A német nyelvi órákat a tanító kötelező óraszámába be kell számítani.
2. Olyan iskolákban, illetve tanulócsoporthoz, ahol a tanulók több mint 75%-a tanulja a német nyelvet, a német nyelvi órák ne csatlakozó órákként, hanem az órarendbe beépítve szerepeljenek; ahol ez tanerő- vagy tanteremhiány miatt nem oldható meg, ott továbbra is az eddigi gyakorlat szerint, a tanítás előtt vagy után tartásuk a német órákat.
3. Az a tanuló, aki a német oktatásra jelentkezett, köteles abban részt is venni. A tanulónak az oktatásra való jelentkezését nem szükséges évről-évre megújítania. A német órákról való hiányzást épp úgy nyilván kell tartani és igazoltatni, ill. igazolás elmulasztása esetén igazolatlanoknak tekinteni, mint a többi tantárgy esetében.
4. A német nyelv és irodalomból kapott osztályzatnak a tanulók általános tanulmányi eredményébe való beszámításáról később intézkedem.
5. Olyan általános iskolákban, ahol a németet tanulók számaránya a 75% felett van és ahol a német órákat az órarendbe beillesztették, szorgalmazni kell német szakkörök megszervezését. A szakkörök működését jelentésük be, hogy tananyagellátásukról gondoskodhassunk.
6. A német nyelvoktatás sikere és a szülőkkel való kapcsolat elmélyítése érdekében helyesnek tartjuk, ha iskolai ünnepélyeken megfelelő arányban német verseket, dalokat stb. adnak elő.
7. Utasítsa az igazgatókat, hogy a rendelkezésükre álló hitelkeret terhére szerezzenek be német nyelvű vagy német tárgyú könyveket, pld. Halász Előd: Német–magyar nagyszótárát és Magyar–német kéziszótárát, vagy a Duden-féle Bildwörterbuchot (német–orosz képzésszótár.)

8. A Népművelési Osztállyal együtt vizsgálják meg, hogy a német oktatást miképpen lehet társadalmi és kulturális téren is alátámasztani; ha mód van rá, szorgalmazzák német kultúrcsoport, könyvtári szolgálat megszervezését. Konkrét kulturális kérdésekben forduljanak a tanácsok népművelési osztályához, esetleg a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztályához.

Budapest, 1955. május 31.

MOL 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ A tájékoztatót a minisztérium a 859-17/1955. számú utasításához adta ki, amely a nemzeti-ségi német oktatás fejlesztéséről intézkedett. Lásd a 19. dokumentumot.

² Lásd a 18. dokumentum 15. számú jegyzetét.

³ In: Oktatásügyi Közlöny. 1953. augusztus 19. 35–39.

⁴ In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1953. Budapest. 1953. 4–5.

21.

Budapest, 1955. június 10.

Matécz Jánosnak, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtitkárának levele Rákosi Mátyáshoz

Kedves Rákosi Elvtárs!¹

Már többször foglalkoztam azzal a gondolattal, hogy közvetlenül Rákosi elvtárshoz forduljak a délszláv szövetség egyes problémáival, melyeknek helyes megoldását csak a Pártközpont segítségével tudnánk megoldani.

A nemzetiségi szövetségek hiányát érzik annak, hogy nincs közvetlen kapcsolatuk a Pártközponttal.² Ezt a hiányt fokozottabban érzik a délszláv szövetség, különösen most, hogy közeledés van népköztársaságunk és a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság között.

A Népművelési Minisztériumban, amelyhez a nemzetiségi szövetségek tartoznak, van egy három tagból álló nemzetiségi osztály, amelynek hatásköre csupán a kulturális tevékenységre terjed ki. Éppen ezért a nemzetiségi szövetségek kb. egy évvel ezelőtt írásban fordultak a Népművelési Minisztérium kollégiumához, hogy tegye lehetővé a szövetségek vezetői részére, hogy egyes fontosabb elvi és gyakorlati kérdésekben a NM egyik miniszterhelyetteséhez, vagy a Pártközpont által megbízott nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó osztályhoz, vagy személyhez fordulhassanak a Párt központba, hogy

időnként megtárgyalhassák a nemzetiségi problémákat. Erre a kérelemre választ még nem kaptunk.

Az egyik kérdés az információ hiánya.³ A nemzetiségi kérdés sok problémát vet fel, amiben a kellő információ hiánya miatt nem tudunk határozott állást foglalni, illetve saját hatáskörünkön belül kellően intézkedni. Az egyik ilyen probléma a Magyar Rádióban való délszláv adás (zene, népdal) hiánya. Ez állandó sérelme a délszláv dolgozóknak.

A Jugoszláviával való közeledés folytán a jugoszláv követség közvetlen kapcsolatokat keres a délszláv szövetséggel.⁴ Már három alkalommal meghívták a szövetség vezetőjét és a Naše Novine⁵ szerkesztőjét rendezvényeikre. Hosszú utánajárás után, az utolsó pillanatban a Pártközponttól megkaptuk a választ, hogy a meghívást el kell fogadni. Ebben a kérdésben is szükségünk lett volna és a továbbiakban is szükségünk van tájékoztatásra.

A másik kérdés a káderekérdés.⁶ A délszláv szövetség állandó kádernehézségekkel küzd, amit saját hatáskörén belül nem tud megoldani. A PB-nak egy korábbi határozata alapján a délszláv szövetség és a Naše Novine szerkesztőségében hazai délszláv kádereket kell biztosítani. Nem egészséges az, hogy a jelenleg is a szerkesztőségben az öt tag közül négy politikai emigráns és csak egy hazai délszláv van, de ennek sincs meg a tökéletes irodalmi nyelvismerte, és nincs újságírói szakképzettsége. Fennáll annak a veszélye – különösen most a belgrádi tárgyalások⁷ után, amelynek hatása máris érezhető munkájukban – hogy otthagyják a szövetséget, illetve a szerkesztőséget. Ez azzal a következménnyel járna, hogy egy időre komoly zavart, nagy nehézséget okozna a lap előállításában, mert nem tudnánk megfelelő irodalmi nyelvismerttel, újságírói gyakorlattal rendelkező kádereket beállítani.

A szerkesztőségben ez a szerintem amúgy sem egészséges káderekészlet az utóbbi hetekben még inkább romlott. Az én helytelenítésem ellenére a Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya az ideiglenesen megüresedett státuszba újból visszahelyezte az 1952-ben letartóztatott és most rehabilitált volt, Naše Novine-szerkesztőt.⁸ Véleményem szerint más munkaterületre kellett volna elhelyezni, és hazai délszláv káder beállításával a szerkesztőség összetételét javítani. Ez annál is inkább fontos, mert a hazai délszláv káderek jobban ismerik a délszláv dolgozók életét, gondolkodását, szokását, másrészt nagyobb bizalommal vannak irántuk a délszláv dolgozók.

A fentieket figyelembe véve szükségesnek tartom, hogy a Pártközpont kijelölne egy osztályt, vagy személyt, akiktől a nemzetiségi szövetségek vezetői elvi, politikai irányítást kapjanak, valamint időnként problémáikat megtárgyalhassák.⁹

A káderkérdést oly módon gondolom megoldani, hogy az egyetem és a pedagógiai főiskola délszláv tanszékéről kikerülő és megfelelő káderek közül egyeseket olyan politikai és szakmai képzésben kellene részesíteni, hogy fokozatosan javítani lehessen a mostani káderösszetételen, valamint a káderutánpótlást biztosítani.

Kérem Rákosi elvtársat, legyen segítségemre a felvetett problémák tisztázásában és megoldásában.¹⁰

Budapest, 1955. június 10.

Matécz János
MDDSZ főtitkár

MOL 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázatot, géppel írt aláírással, kézjeggyel és a szövetség pecsétjével is hitelesítve.

¹ A megszólítás mellett a levélen a következő kézírással írt szöveg olvasható: „Köből Elvtárs! Úgy tudom, azelőtt ez a szövetség a PTO-hoz tartozott. Tegyen javaslatot, hogy kihez kapcsoljuk, mert így nem maradhat 53-VI-14. Rákosi”. Köből József 1955. június 16-án írott levelében a következőket válaszolta: „ Informálódtam a nemzetiségi szövetségek ügyében. Állami ellenőrzés és vezetés szempontjából a Népművelési Minisztériumhoz tartoznak. Minden jel arra mutat, hogy ez a beosztás helyes, ugyanis a nemzetiségi szövetségek túlnyomórészt kulturális jellegű munkával foglalkoznak. A szövetségek a nemzetiségi kultúregyesületeket és csoportokat ellenőrzik és látják el megfelelő anyaggal, továbbá a nemzetiségi iskolákat támogatják, segítenek abban, hogy a nemzetiségekhez tartozó iskolás gyermekek beiratkozzanak az iskolába; ezenkívül időszaki újságokat adnak ki. Mindebből következik, hogy leghelyesebb lenne, ha a Kulturális és Tudományos Osztály végezné a nemzetiségi szövetségek pártellenőrzését.” – MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e.

² A mondatot utólag tollal aláhúzták, a margóra pedig egy 1.)-t írtak.

³ Az „információ hiánya” szövegrész tintával kijelölve, a margóra pedig 2.)-t írtak.

⁴ A bekezdésben a „jugoszláv követség közvetlen kapcsolatot keres” és „szükségünk van tájékoztatásra” szövegrészek tintával kijelölve, a margóra pedig 3.)-t írtak.

⁵ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁶ A „káderkérdés” szövegrész kijelölve, a bekezdés elé a margóra 4.)-t írtak.

⁷ Utalás a szovjet–jugoszláv „kibékülésre.” 1955. május 26. és június 2. között Hruscsov tárgyalásokat folytatott Belgrádban. Hruscsov bocsánatot kért a Jugoszláviával szembeni sztálini politikáért, de bűnbaknak – a már kivégzett – Beriját tette meg. A tárgyalásokon azt is elismerte, hogy minden népnek joga van külső beavatkozástól mentesen, saját úton járni a „szocializmus építésében”.

⁸ A mondatot a „Népművelési Minisztérium”-tól tintával aláhúzták. Utalás Hovan Andrásra. Lásd a 10. dokumentum 7. számú jegyzetét.

⁹ A bekezdést két függőleges vonallal, tintával a margón kijelölték.

¹⁰ A „legyen segítségemre” szövegrész tintával aláhúzva.

22.

Budapest, 1955. július 18.

*Az MDP Központi Vezetőségének határozata a Magyarországi
Német Dolgozók Kulturális Szövetségének létrehozására*

Szigorúan bizalmas!

I.

Hazánkban 11 megyében, 250-nél több községben kb. 300 000 német él. Ebből kb. 60-65 százalék egyénileg dolgozó paraszt, 8-10 százalék termelészövetkezeti tag. A bányavidékeken élő német ajkúak túlnyomó része bányász.

A hazai németség között 1951 óta folyik népművelési munka. Számos helyen működik német kultúrscsoport, közöttük olyanok is vannak, melyek az országos kultúrversenyen elérték az országos átlagot, sőt néhány csoport ennél is tovább fejlődött. Falusi könyvtárainkban 17 000 német nyelvű könyv van. A *Freies Leben*,¹ a hazai német dolgozók lapja 1954 nyara óta jelenik meg, s ma már 4000-nél több olvasója van. Jelenleg 76 általános iskolában folyik német nyelvtanítás heti 3 órában. Az ősztől kezdve megindul az óvónő- és tanítóképzés, valamint a német nyelvű iskolák előkészítése.

E néhány éves munka kimozdította a hazai német dolgozókat a merev, elutasító passzivitásból. Kulturális és közéleti tevékenységük teljes kibontakozását azonban még mindig gátolja, hogy a többi nemzetiséggel szemben hátrányos helyzetben vannak. A *Freies Leben* igen sokat tett már a hazai németség nevelése, aktivizálása terén, mégsem tudja hivatását egészen betölteni. Egyrészt csak 6 oldalas folyóirat, mely nem tud eléggé aktuális lenni, másrészt a németek sértőnek találják, hogy a többi nemzetiségeknek már hetilapja, sőt a szlovákoknak és a románoknak ifjúsági lapjuk is van, nekik pedig csak folyóiratuk. A *Freies Leben* jelenlegi formájában képtelen a hazai németség politikai nevelője lenni. Rendkívül elmaradott a német anyanyelvi oktatás.

II.

A német ajkú lakosság – különösen az idősebb generáció – részvétele a politikai, társadalmi, kulturális életben nem kielégítő. Anyanyelvüknek a községi életben való használatát illetően is jóval több tartózkodással találkozunk, mint a többi nemzetiségnél. Ez a közéleti passzivitás a fentebb említett problémákból adódik. Vonakodva, vagy egyáltalán nem vesznek részt a kultúrterrothonok, kultúrscsoportok munkájában, mert félnek a nacionalizmus vádjától. Hátrányos helyzetük joggal sérti őket, mert túlnyomó többségük mind a mezőgazdaságban, mind a bányászatban kiválóan dolgozik. A Komárom megyei Baj községben például 9 sztahanovista német bányász lakik, német kisparasztok alakították a hartai (Bács megye) termelészövetkezetet stb. A

sértődöttséget, a nacionalizmus vádjától való félelmet a reakciós elemek: kulákok, volt volksbundisták stb. igyekeznek bizalmatlansággá hangolni. Ez sok helyen sikerül is: ahol mi nem irányítunk, ott hangadó lesz a reakció. A vértessacsai legények a labdarúgó-világbajnokság döntője után arról énekeltek, hogy „nem lehet a germánokkal kikukoricázni”, a megválasztott tanács tag nem fogadta el a tanácstagságot. A vértessomlói legények bál után fasiszta dalokat énekeltek, s a móri svábok megverték a magyar legényeket. A helyzet Nyugat-Németország fokozódó fegyverkezésével még jobban elmérgesedett. A reakció hangja, áskálódó tevékenységének hatása megnőtt. Vémenőden (Baranya megye), Tarjánban (Komárom megye) sokan hallgatják a német, osztrák rádiót. Brennerbányán német katonanótákat énekelnek a kocsmában.

Sokan leveleznek kitelepített rokonaikkal. A kitelepítettek közül az idősebbek szeretnének visszajönni, a fiatalok azonban gyakran írnak uszító vagy csábító leveleket. A német községekben általában magasabb a hittanra járók száma, mint az országos átlag.

Fokozza a németek bizalmatlanságát, hogy helyenként az állami- és párt-funkcionáriusok is megkülönböztető politikát folytatnak velük szemben.

III.

Míndezen következtében halaszthatatlanul szükséges egy német szövetség létrehozása, hogy ezáltal sokkal hatékonyabban végezhessük a hazai német-ség nevelését, közéleti aktivizálását.

A szövetség feladata nem merülne ki a negatívumok, a nacionalista hangok, a bizonytalanság és félelem leküzdésében. Az utóbbi időben ugyanis lendület, aktivizálódás is tapasztalható a hazai német-ség egy részénél, főleg kulturális vonatkozásban. A tanácsok zöme nem érti eléggé a felmerülő nemzetiségi, különösen a német-séggel kapcsolatos problémákat, s nem is mer ezekhez a kérdésekhez hozzájárulni.

IV.

1. Meg kell szervezni a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségét. (Kulturverband der deutschen Werktätigen in Ungarn.)

A szövetség feladatai: A magyarországi német dolgozók fokozottabb bevonása a szocializmus építésébe, nevelőmunka és a kulturális tevékenységük gyakorlati irányítása és szervezése. A tanácsok segítése a németlakta területen, a hazai német népművészet feltárása és terjesztése, a Freies Leben szerkesztési és terjesztési problémáinak megoldása. Összinté, baráti kapcsolatok ápolása és elmélyítése hazánk magyar és más nemzetiségű dolgozóival.

A szövetség nem politikai, hanem kulturális szerv. Munkája nem merül ki a negatívumok, a nacionalista hangok, a bizonytalanság és félelem leküzdésében. Az utóbbi időben ugyanis lendület, aktivizálódás is tapasztalható a hazai németiség egy részénél, főleg kulturális vonatkozásban. A tanácsok zöme azonban nem érti eléggé a felmerülő nemzetiségi, különösen a németiséggel kapcsolatos problémákat, s nem is mer ezekhez a kérdésekhez hozzájárulni.

2. A *Freies Leben* című lapot a szövetség hetilapjává kell átalakítani.
3. A párt- és állami (tanácsi) szervek lépjenek fel az e szervezetben vagy a magyar lakosság körében helyenként megnyilvánuló nacionalizmus ellen.
4. A Népművelési- és Külkereskedelmi Minisztérium gondoskodjék arról, hogy a Német Demokratikus Köztársaságból megfelelő példányszámú és választékú német nyelvű irodalmat hozzunk be.
5. A Központi Vezetőség Tudományos és Kulturális Osztálya dolgozza ki a részletkérdéseket, és terjessze a Titkárság elé².

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e. – Kétoldalas, sokszorosított tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 9. dokumentum 1. számú és 5. számú jegyzetét.

² Jelen határozatot a Titkárság 1955. július 19-i röpszavazásán azzal a kiegészítéssel fogadta el, hogy „vidékről csak abban az esetben hozzanak fel kérdéseket, ha a minisztérium a lakást biztosítja számukra.” – MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ő. e.

23.

Budapest, 1955. augusztus 10.

*Az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának
tájékoztató jelentése a nemzetiségi oktatás helyzetéről*

1. Létszámproblémák

Igen sok gondot okoz az iskolai munka megtervezésében, az iskolahálózat továbbfejlesztésében az a nagy létszám bizonytalanság, ami egyes nemzetiségek körül változatlanul fennáll. Az 1949-es népszámlálás adatai szerint kb. 60 000 fő vallotta magát valamely nemzetiséghez tartozónak. Ebből: 22 359 szlovák, 10 000 román, 24 244 délszláv, 3437 német. Az *Ungarisches Bulletin*¹ 1954. november 5-i számában megjelent egy cikk a

nemzetiségek között végzett népművelési munkáról, amelyben kb. fél-millióra becsülik a hazánkban élő nemzetiségek számát. A közelmúltban egy előterjesztést készített a Népművelési Minisztérium az MDP Politikai Bizottságához, abban is szerepelnek bizonyos létszámadatok. Az egyes nemzetiségi szövetségek eddigi becslései szerint kb. 250-300 ezer német, 120-150 ezer szlovák, 80-100 ezer délszláv és 25-30 ezer román lakos él hazánkban.

A nagy létszámbizonytalanság felszámolása érdekében felvilágosítást kértünk a Belügyminisztériumtól, ahonnan 00564/50. Szig. biz. sz. átiraton² arról értesítettek, hogy kitelepítések után a hazánkban maradt németek száma 242 089. Eddigi munkánk során tájékoztató jellegűnek tekintettük mind a KSH, mind a becslési számokat. Helyszíni ellenőrzés alapján igyekeztünk reálisan kialakítani, illetve továbbfejleszteni az iskolahálózatot. A felsorolt létszámadatok kialakításában rendkívül nagy szerepet játszott a kitelepítések okozta félelem és az a természetes asszimiláció, amely a felszabadulás óta különböző áttelepítések, összetelepítések és az ipar rohamos fejlődése folytán következett be. A valódi létszámok megállapítása rendkívül bonyolult feladat, s csak a KSH tudná eredményesen elvégezni. Becslésünk szerint (s ezt a becslést az iskolák száma is alátámasztja) az ország lakosságának mintegy 3 százalékára tehető a nemzetiségi lakosok száma. Ennek a becslési százaléknak a megállapításánál figyelembe kell venni azt, hogy igen sok a vegyes házasságból született gyermekek száma, valamint azt, hogy a Csehszlovák Köztársaságból, Román Népköztársaságból és hazánk egyes vidékeiről elég nagyszámú áttelepítés folyt olyan községekbe, ahol azelőtt döntő százalékban németek laktak. A valódi létszám megállapítása véleményünk szerint a párt- és tömegszervezetek helyes irányítása szempontjából is fontos feladat, mert csak a létszám rögzítése alapján lehet a nemzetiségi jogok gyakorlati megvalósítását biztosítani.

A német lakosság létszámadatainak ilyen – helyszíni ellenőrzéssel, tájékozódással történő – megállapítása egyik legfontosabb és legsürgősebb feladat, mert a torzulás és lemaradás itt a legnagyobb. Jellemző, hogy a KSH és a BM adatai között is hatalmas az eltérés, valamint az, hogy a német alsófokú iskolahálózat igen hiányos megteremtése mellett is több mint 4500 tanuló iratkozott be német anyanyelvű oktatásra, amiből az a furcsaság adódott, hogy több a német ajkú tanulók száma, mint ahányan magukat 1949-ben német nemzetiségűnek vallották.

A német lakosok tartózkodására vonatkozóan meg kell említeni, hogy bár az MKP és az MDP következetesen harcolt a nemzetiségi kérdés helyes megoldásáért, Rákosi elvtárs 1948. május 8-án celldömölki beszédében³ mégis kénytelen volt megállapítani, hogy „... megoldatlan még részben a német ajkú magyar állampolgárok helyzete is. Az ősszel ezt is felvetjük, és gondoskodunk róla, hogy a német ajkú állampolgárok beilleszkedhes-

senek demokráciánk rendszerébe, és ezzel ez a nehéz kérdés is megoldást nyerjen”. Az OM Rákosi elvtárs beszéde után két évvel kezdett foglalkozni a német oktatás megszervezésével. Az első német nyelvoktató iskolákat pedig csak 1951/52-ben szerveztük meg.

A nemzetiségi kérdés gyakorlati megoldását nagymértékben gátolja az, hogy tudomásunk szerint az állami főhatóságok közül csak az Oktatásügyi- és Népművelési Minisztérium foglalkozik ilyen problémákkal, amit nem tartunk helyesnek.

2. A nemzetiségi iskolahálózat (lásd az 1. sz. mellékletet)

Alkotmányunk 49.§-a⁴ értelmében hazánk területén élő nemzetiségek számára széles körű iskolahálózatot hoztunk létre. Hazánk 6169 általános iskolája közül jelenleg 283-ban folyik a nemzetiségek nyelvén vagy nemzetiségi és magyar nyelven oktatás. Ha a községek számát vesszük figyelembe – a nemzetiségi lakosság szétszórt települési viszonyai miatt –, akkor 10 százalékos arányszámról beszélhetünk. A megyék közül különösen érdekelték a nemzetiségi oktatás irányításában és ellenőrzésében olyanok, mint Békés megye, ahol az iskolák 17 százalékában, Baranya megye, az iskolák 13,9 százalékában, valamint Nógrád megye és Pest megye, ahol az iskolák 10 százalékában folyik nemzetiségi oktatás. Ezek mellett Bács-Kiskun és Borsod megye is igen érdekelt, mert a megye 25-25 iskolájában oktatják valamely nemzetiség nyelvét. Budapest városa pedig azért érdekelt a nemzetiségi kérdés helyes megoldásában, mert a város területén 3 nemzetiségi középiskola és gyakorló általános iskola működik. A 3 középiskola közül 2 tanítóképző, s így rendkívül fontos, hogy az itt képzett tanítók helyesen értelmezzék és valósítsák meg pártunk nemzetiségi politikáját. (Az elvi okok mellett Budapest fontosságát még az is aláhúzza, hogy külföldi vendégeink látogatásaik során ezeket a nemzetiségi iskolákat látogatják leginkább.)

Az iskolahálózat erőteljesebb szervezeti kiépítése 1945–1952-es évre esik. Ebben az időközben épült ki széles keretek között a szlovák, délszláv (szerb–horvát–szlovén) és a román iskolahálózat. 1951-ben indult meg a német nyelvoktatás bevezetése.

A 344 nemzetiségi intézményben összesen 22 108 tanuló tanul. A nevelők létszáma: 641.

Nemzetiségi iskolahálózatunkra jellemző, hogy az utóbbi években az anyanyelvi iskolák és az anyanyelvet tantárgyként tanító általános iskolák száma – kivéve a német területet – erősen megnőtt, anélkül hogy a fejlesztés alapvető irányvonala egyértelműen eldöntésre került volna. A Minisztérium Kollégiuma 1951. március 5-i ülésének jegyzőkönyve⁵ a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztéséről az alábbiakat mondotta ki: „...helyes

erőteljesebben vinni magyar iskolákban a nemzetiségi anyanyelv bevezetését nemzetiségi vidékeken, mint a nemzetiségi iskolák felállítását és fejlesztését, már csak azért is, mert az itt tanulók továbbtanulása egyetemen, főiskolákon komoly nehézségbe ütközik, miután nem tudják a magyar nyelvet...”.⁶ Viszont az 1954. június 15-i kollégiumi ülés a nemzetiségi iskolák fejlesztésének irányvonalát, az anyanyelvi iskolák fejlesztésében szabta meg. A két említett határozat egyformán érvényes időrendben nézve, mert a gyakorlatban először mindig [az] anyanyelvet tantárgyként oktató általános iskolák épülnek ki, s csak azután fokozatosan az anyanyelvi iskolák. Mind a két iskolatípusra – alsó fokon – szükség van, azonban nem a felvetett indokolások szabják meg a fejlesztés fő irányvonalát. A mi sajátos viszonyainkat tekintve még nemzeti-ségeink számszerűsége sem döntheti el lényegében azt a kérdést, hogy milyen iskola legyen, mert előfordulhat az, hogy olyan községben, ahol kisebb számban vannak ugyan nemzetiségi dolgozók, de nemzetiségi öntudatuk mélyebb, anyanyelvű iskolát igényelnek és nem nyelvoktatót. Ez fordítva is előfordulhat. Véleményünk szerint ezt a kérdést nemzetiségeink települési viszonyai, és amivel eddig egy vita sem mert foglalkozni, az asszimiláció foka szabja meg. Éppen ez indokolja azt, hogy az iskolahálózat továbbfejlesztésében erősen kell támaszkodni a helyi konkrét adatokra és a lakosság hangulatára.⁷

3. A német oktatás ügye

A 2. számú melléklet képet nyújt a német nyelvoktató iskolák létszámáról és helyi megoszlásáról is. Ebben a kérdésben legérdekeltőbb megyék Baranya, Bács-Kiskun, Pest és Tolna. A német iskolahálózat továbbfejlesztése érdekében kiadott (jelentésemhez mellékelte) 859-17/1955. számú rendeletre⁸ érkezett jelentések szerint kb. 30 községben indul meg a német nyelvoktatás 1955. szeptember 1-jétől. Német anyanyelven tanuló első osztály szervezését eddig nem tudtuk megvalósítani. Utóbbi kiszállásaink során végzett felvilágosító munka alapján úgy látszik, hogy Bács-Kiskun megyében sikerül ilyen osztályt, esetleg osztályokat szervezni. Meglepő, hogy Baranya megye 40 német nyelvoktató iskolája közül egyikben sem sikerül ilyené fejleszteni a német iskolahálózatot. Az oktatási osztály dolgozóit pedig igen sokat fáradoztak ennek érdekében.

A német nyelvoktató iskolák szervezése során Baranya megyében és más megyében is azt tapasztaltuk, hogy a bizonyos fokú asszimiláción túl, a döntő részben népi demokratikus rendszerünkhöz hű német lakosság között még ma is megtalálható a kitelepítések következtében kialakult bizalmatlanság és félelem, visszhangra talál a külföldről uszító rokonok és az itthoni ellenséges elemek aknamunkája. A lemaradást nagyban elősegítette a hatósági szervek tájékozatlansága, mulasztása.⁹

Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy pártunk hathatós támogatása nélkül nem tudunk továbbjutni a német iskolahálózat fejlesztése terén. Elengedhetetlen a szülők között végzett olyan felvilágosító munka, mint a megyei sajtóban megjelenő cikkek; a megyei párt- és tanácsapparat vezetőinek megnyilatkozásai; nemzetiségi jellegű községekben pártnap; szakszervezeti, DISZ- vagy MNDSZ-értekezlet szervezése; amelyen tájékoztatják a német dolgozókat, valamint a velük együtt élő magyar, esetleg más nemzetiségű dolgozókat a nemzetiségi kérdés helyes megoldásáról, a német nyelvoktatás jelentőségéről. A tömegek felvilágosítása érdekében minden agitációs eszközt igénybe kell venni, az iskolák igazgatóit, a nyelvoktató nevelőket az eddiginél nagyobb mértékben kell bevonni ebbe a munkába, mert az ő támogatásuk nélkül roppant nehézkesen halad a német iskolahálózat továbbfejlesztése.¹⁰ Helyesnek és szükségesnek látszik, a megyei, járási, városi oktatási osztályok nemzetiségi ügyekkel foglalkozó előadóinak, tanulmányi felügyelőknak, iskolaigazgatóknak, vezető óvónőknek a tájékoztatása és beszámoltatása. Ilyen és hasonló megnyilatkozások, rendezvények, felszólalások stb. rendkívüli erőt jelentenek, mert olyanoktól (párttitkárok, tanácselnökök, oktatási osztály dolgozói, iskolai igazgatók, vezető óvónők stb.), akiket ismernek és tisztelnek a község magyar és nemzetiségi dolgozói, akikkel egyéb problémáik megoldásakor is gyakran érintkeznek.

A minisztérium részéről a Köznevelésben¹¹ és a német dolgozók lapjában, a *Freies Leben*-ben¹² többször foglalkoztunk a német oktatás propagálásával. Az iskolahálózat továbbfejlesztése ebben a szakaszban azonban döntő módon a kiadott rendelet, a megadott szempontok, utasítások helyes végrehajtásától, a megyék, járások és községek jó munkájától függ.

Az 1. számú melléklet számszerűen is tükrözi a német alsó- és középfokú oktatás abszolút és a többi nemzetiséghez viszonyított lemaradását. Ezt sürgősen meg kell szüntetnünk.

A hozzánk látogató külföldi vendégek megnyilatkozásai azt mutatják, hogy helyesen oldottuk meg a többi nemzetiségi iskolák megszervezését, s minden feltétel megvan a hazánkban élő német nemzetiség művelődési problémáinak a marxizmus–leninizmus szellemében való minél gyorsabb megoldásához. Ehhez a megoldáshoz kérjük a párt segítségét.

4. Az oktatás és népművelés terén folyó nemzetiségi munka összehangolása

Nemzetiségi kérdéssel államigazgatási vonalon az Oktatásügyi és a Népművelési Minisztériumon kívül csak a közvetlenül érintett községek párt- és tanácsszervezetei foglalkoznak.

Az említett két minisztériumban egy-egy nemzetiségi osztály működik. A két osztály együttműködésében vannak pozitívumok, de tevékenységükben egymástól eltérő, illetve nem összehangolt intézkedések is történnek. Pozitívum az, hogy a közül a 300 község közül, amelyben nemzetiségi oktatás folyik, mintegy 100-110 községben intenzív népművelési munka is tapasztalható. Pozitívum az is, hogy a két osztály a legfontosabb kérdéseket megbeszéli, és az egymás területén szerzett tapasztalatokat kicseréli egymással. Ez a munka azonban nem tervszerű, nincs eléggé összehangolva. Több olyan községünk van, ahol intenzív nemzetiségi oktatás folyik, de nem folyik népművelési munka, vagy nagyszerűen működő nemzetiségi kultúrcsoport van, de nincs nemzetiségi oktatás.¹³ A munka összehangolásának a hiányosságára és a felső irányítás hiányára vall az, hogy megyei és járási tanácsszervek, tömegszervezetek, nem nyújtanak megfelelő segítséget a megyei és járási oktatási osztályoknak a nemzetiségi oktatás szervezéséhez, továbbfejlesztéséhez. Az ilyen irányú segítség hiánya igen megnehezíti egyes nemzetiségi csoportok irányítását, a múltból megmaradt átkos örökség és az újkeletű tartózkodás felszámolását.

Jóllehet a nemzetiségi iskolahálózat kiépítése során pártunk és kormányunk nem tartotta szem előtt a kölcsönösség elvét, hanem a népek, nemzetiségi dolgozók jogegyenlőségéből indult ki, a gyakorlat mégis azt mutatja, hogy csehszlovákiai, romániai, németországi látogatóinkat rendkívüli módon érdekli és befolyásolja az, hogy miképpen oldottuk meg az illető nemzetiségű lakosság iskolaproblémáit, s tapasztalataikról, benyomásaikról nemcsak itt, de odahaza is beszámolnak. Az ilyen beszámolók közvetlen jó hatását mind a Román Népköztársaságban, mind a Csehszlovák Köztársaságban több alkalommal tapasztalták nyelvtanfolyamra küldött nevelőink. Éppen ezért még ilyen szempontból is fel kell hívni a figyelmet arra, hogy mennyire fontos a nem teljes mértékben megoldott délszláv és nagymértékben lemaradt német iskolahálózat kiépítése¹⁴, a megoldásra váró problémák minél gyorsabb és minél helyesebb megoldása. Ehhez a fontos munkához kérjük ismételtlen a megyei pártbizottságok köznevelési felelőseinek és rajtuk keresztül a járási és falusi pártbizottságoknak, pártszervezeteknek a támogatását.

Kovács Péter
osztályvezető

1. számú melléklet

K i m u t a t á s
a hazai nemzetiségi intézményekről

Sor-sz.	Intézmény	Délszláv	Német	Román	Szlovák	Összesen	Megjegyzés
1.	Óvoda	18	–	5	18	41	
2.	Anyanyelvű általános iskola (a magyar nyelvet tantárgyként tanítja)	20	–	11	5	36	
3.	Nyelvoktató általános iskola (az anyanyelvet tantárgyként tanítja)	44 ^a	73	11	119	247	
4.	Általános iskolai diákkotthonok	2	–	1	4	7	
5.	Általános gimnázium	1	–	1	1	3	
6.	Tanítóképző	1	–	1	1	3	
7.	Középiskolai diákkotthon	1	–	1	2	4	
8.	Főiskolai tanszék	1	–	1	1	3	
	Összesen:	88	73	32	151	344	

^a 3 szlovén

Kovács Péter
osztályvezető

2. számú melléklet

A magyarországi német ajkú lakosság és nyelvoktató iskoláinak száma

Megye	Német ajkú lakosság száma	Nyelvoktató iskolák száma
Baranya	60 577	37
Bács-Kiskun	26 154	10
Békés	4 136	1
Borsod	618	–
Csongrád	693	–
Fejér	10 690	1
Győr-Sopron	16 705	2
Hajdú-Bihar	461	–
Heves	278	–
Komárom	17 405	3
Nógrád	1 324	–
Pest	29 339	10
Somogy	4 423	–
Szabolcs-Szatmár	224	–
Szolnok	339	–
Tolna	19 748	6
Vas	4 674	2
Veszprém	13 416	1
Zala	1 440	–
Budapest	29 445	–
Összes:	242 089	73

A német lakosságra vonatkozó adatokat a Belügyminisztérium 00564/Szig. biz./1950. sz. ügyiratának mellékletéből vettük.

Megjegyzés:

Hazánkban kb. 1 500 főre jut egy általános iskola. Ezt az arányt véve alapul kb. 150-160 általános iskolában bevezetni a német nyelv oktatását.

Kovács Péter
osztályvezető

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 83. ó. e. – Hétoldalas, géppel írt tisztaírás, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Budapesten, több nyelven – magyarul, németül, olaszul, oroszul és angolul – megjelenő kiadvány. Közreadja: Informationsdienst für die ausländische Presse. Megjelent: 1949. április 2. (1. sz.) – 1954. december 15. (179. sz.) Szerk.: Hevesi Endre.

² A dokumentumot nem sikerült fellelni.

³ A beszéd valójában 1949. május 8-án hangzott el. Lásd a 14. dokumentum 2. számú jegyzetét.

⁴ Lásd a 13. dokumentum 5. számú jegyzetét.

- ⁵ A jegyzőkönyvet nem sikerült föllelni. Az ülésre azonban részletes előterjesztés készült. – MOL Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (1890) 1945–1951. Kollégiumi értekezletek 1949–1951. (a továbbiakban: XIX-I-1-r)
- ⁶ Az idézetet a margón tollal kijelölték.
- ⁷ A „még nemzetiségeink” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ⁸ Lásd a 19. dokumentumot.
- ⁹ A bekezdést a margón tollal kijelölték.
- ¹⁰ Az „iskolák igazgatóit” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ¹¹ Az Oktatási Minisztérium oktatáspolitikai hetilapja. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium, személy szerint Teleki Géza, az akkori miniszter alapította. Első száma 1945. július 15-én jelent meg.
- ¹² Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ¹³ A mondatot a margón tollal kijelölték.
- ¹⁴ A „nem teljes mértékben megoldott délszláv és nagymértékben lemaradt német iskolahálózat kiépítése” szövegrész tintával kijelölve.

24.

Budapest, 1955. szeptember 30.

*Erdey-Grúz Tibor¹ oktatási miniszter előterjesztése a MDP
Titkárságának a német nemzetiségű tanulók oktatása
továbbfejlesztéséről²*

Szigorúan bizalmas!
Készült 5 pld.

1. A felszabadulás előtti időben a magyar közoktatásban háttérbe szorult a nemzetiségek oktatása – a német ajkúak kivételével. A felszabadulás utáni időben a párt irányításával jelentős lépéseket tettünk a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztésére.
A szlovák, délszláv és román iskolahálózat fejlesztése lényegében befejeződött. E nemzetiségek általános iskolákon kívül rendelkeznek óvodákkal, s van egy-egy gimnáziumuk, egy-egy tanítóképzőjük és a pedagógiai főiskolán egy-egy tanszékük. (1. sz. melléklet)³ Ha figyelembe vesszük, hogy hazánkban kb. 1 500 főre jut egy általános iskola, a kb. egynegyed milliányi három nemzetiség (szlovák, délszláv, román) 210 általános iskolája, jó arányszámról tanúskodik.
2. A német nemzetiség vonatkozásában más a helyzet. Hazánkban 11 megyében, 250-nél több községben kb. 300 000 német él. Ennek ellenére jelenleg csupán 8 óvoda, 100 nyelvoktató általános iskola (melyben az oktatás magyarul folyik, de tanítják a német nyelvet) és 1 német anyanyelvű általános iskola (csak az I. osztállyal) szolgálja a német anyanyelvűek nemzetiségi oktatását. Ezeket az intézményeket is csak 1952 óta szervezte az Oktatásügyi Minisztérium.

A nagyfokú lemaradás főleg a német lakosság kitelepítésével függ össze. A német iskolák szervezése során tapasztalt visszahúzódnak a természetes asszimiláción túl azt is mutatja, hogy a német lakosság között még ma is megtalálható a kitelepítések következtében kialakult bizalmatlanság és félelem, helyenként visszhangra talál a külföldről uszító rokonok és az itthoni ellenséges elemek aknamunkája. A lemaradást elősegítette a helyi párt- és tanácsi szervek tájékozatlansága, közömbössége.

Az Oktatásügyi Minisztérium szükségesnek tartja a német nemzetiség alsófokú oktatásának továbbfejlesztését.

Teljesen hiányzik jelenleg a német anyanyelvűek közép- és felsőfokú oktatása.

A nemzetiségi politika következetes megvalósítása, a nemzetiségek közötti aránytalanság megszüntetése érdekében szükségessé vált német gimnázium, tanítóképző és egyik pedagógiai főiskolán német tanszék szervezése.

Tantervi és tankönyvi okokból azonban csak az 1957/58-as tanévben lehetne megnyitni két diákotthoni bentlakással egybekötött gimnáziumi osztályt (Budapesten és Pécsen) és egy ugyancsak bentlakásos német tanítóképzős osztályt (Budapesten), osztályonként 25-25 tanulóval.

A pécsi pedagógiai főiskolán már 1956/57-re létrehozható a német nemzetiségi tanszék (10 rendes és 20 levelező hallgatóval). (Költségkihatás II. sz. mellékleten.⁴)

Határozati javaslat

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége megállapította, hogy a német anyanyelvű oktatásban jelentős lemaradás mutatkozik a többi nemzetiségi iskolahálózatához viszonyítva.

Az aránytalanság megszüntetése érdekében az 1957/58-as tanévtől kezdődően egy-egy német gimnáziumot és tanítóképzőt kell létesíteni, valamint az 1956/57-es tanévtől kezdve egy pedagógiai főiskolai tanszékot kell szervezni.

Budapest, 1955. szeptember 30.

Erdey-Grúz Tibor

MOL Magyar Dolgozók Pártja Titkárságának iratai 1948–1956. (a továbbiakban: M-KS 276. f. 54. cs.) 384. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel és a minisztérium pecsétjével is hitelesítve.

- ¹ Erdey-Grúz Tibor (1902–1976) kémikus, egyetemi tanár. 1948-tól az MTA tagja, 1970-től haláláig elnöke. 1952–1953-ban felsőoktatási, 1953. július és 1956 júliusa között oktatásügyi miniszter.
- ² Az előterjesztést az MDP Titkársága 1955. november 2-i ülésén tárgyalta meg, és az alábbi módosításokkal fogadta el: „Az aránytalanság megszüntetése érdekében már az 1956/57. tanévtől kezdődően egy-egy német gimnáziumot és tanítóképzőt kell létesíteni. A tantervek és tankönyvek elkészítésénél az NDK tankönyveit vegyék figyelembe. A német nyelvű iskolákat ne Budapesten nyissák meg, valamint nem kell külön bentlakásos otthont szervezni, hanem meglévő otthonokba helyezték el a diákokat. Ki kell szélesíteni a német nyelvű általános iskolákat is.” – MOL M-KS 276. f. 54. cs. 384. ö. e.
- Az ülésen jelen voltak: Rákosi Mátyás, Szalai Béla, Vég Béla, Matolesi János.
- ³ A dokumentum 1. számú melléklete csak a német nemzetiség esetében mutat eltérést a 23. dokumentum 1. számú mellékletéhez viszonyítva. Az Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztálya által 1955. augusztus 10-én íródott tájékoztató jelentéshez képest, jelen dokumentum melléklete szerint már 8 német nemzetiségi óvoda, 1 anyanyelvű általános iskola is működik, míg a korábbi 73-mal szemben már 100 a német nyelvet oktató általános iskolák száma is.
- ⁴ 1 124 000 Ft költséghatással számol a tervzet.

25.

Püspöklak, 1955. november 1.

Szirom Károly¹ szakfelügyelő feljegyzése a német nyelvi oktatás problémáiról

Feladatul adatott nekem, hogy a német nyelvi oktatásról, annak jelen helyzetéről nyílt és őszinte véleményt mondjak, amely a fejlesztés alapjául szolgálhat. Ezzel kapcsolatban szólni kell: 1.) a német nemzetiség lelki szerkezetéről, 2.) a német nyelvet oktató nevelőkről, 3.) a tanulók szókincséről, 4.) a tantervről, 5.) a tankönyvekről, 6.) az órarendről, 7.) a német nyelvi oktatás segítő és gátló tényezőiről.

1.) A német nemzetiség lelki szerkezete

„A szocialista társadalom felépítéséért folytatott harc folyamán maga az ember, az új élet alkotója is, gyökeres változáson ment át; ez az ember eszmei és erkölcsi tulajdonságai tekintetében felmérhetetlenül magasabban áll a burzsoá társadalom embereinél. A szovjet ember a szocialista társadalom tudatos alkotója” (Kairov: Pedagógia 296. 1.)².

Ez a szocialista ember a fejlődés folyamán szilárd értékmérő, amelyhez mérve a burzsoá ember elmaradt, nem olyan értékes, tehát az előző személyiségén keresztül tudjuk a haladást felfogni és értékelni. Ami érték benne, az a következő: Míg a burzsoá ember azt hiszi, a legfontosabb, hogy legyen valamije, addig a szocialista ember tudja, a legfontosabb, hogy legyen valaki, mert az ember igazi tökéletessége nem az, ami van, hanem az, ami ő maga. S ilyen ember sohasem lesz lázadóvá, hanem mindig a béke híve.³

Amikor a hazai németiség történetében a hitlerizmus felütötte a fejét a maga ismert agresszivitásával, akkor részben érdekkörébe vonta, részben abba kényszerítette a magyarországi németiség tekintélyes részét. A felsőbbrendűség hirdetésével tanainak visszhangja igen sok ember lelkében rezonált.

Ha ennek a néhány évnek lelki szerkezetét meg akarjuk rajzolni, nevelési teóriáját és eszmeáramlatait papírra vetni, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Nietzsche⁴ alkotta übermensch fogalmát, melyet a hitleristák nem a filozófus elgondolása szerint akartak valóra váltani. A „Wille zur Macht” az össznémetiség világhatalmi hatalmát jelentette. Minden német külön személyiségnek képzelte magát. Ebbe a személyiségbe bele volt oltva a határtalan gőg, a fajimádat, illetve fajgyűlölet. Ezek a tényezők egyesültek a sovinizmus és nacionalizmus égisze alatt. Megfertőzték a hazai németiséget is.

Bizonyára közismert, de azért leírom, hogy volt bennük rafinált gonoszság. Hangoztatták: „Mi még nem ettünk magyar kenyeret!” Kik voltak azok? S itt fel kell hívni a figyelmet a vallásra. A tűzfészek az evangélikus községek voltak.⁵ Ennek is megvan a történelmi magyarázata, amelyre szükségtelen kitérni. A katolikus németiség között – sok helyen katolikus papok vezetésével – megindult a „Hűséggel a hazáért” mozgalom. Ezek az emberek valóban hűek voltak a hazához, és egy időben sokat szenvedtek a volksbundistáktól. A felszabadulás után, nem egy helyen történt meg, hogy egy kalap alá vették őket a volksbundistákkal. Ez politikai félelmet idézett elő, amely ma már megszűnt.

Lehet-e ebből a rétegből életfakasztó közösséget alkotni?

Ez a réteg nagyon hajlamos az asszimilálódásra. Inkább magyarul beszélnek, mint németül. Sokan névváltoztatással éltek, s ezzel is tanújelét adták hovatartozásuknak. Jellemzi őket az életrealitás erkölcsé. Szorgalmuk példamutató. Elszakíthatatlan emberek. Ha simogatják őket, igen hasznos tagjai lesznek a társadalomnak. A történelmi múltból a jövőre lehet következtetni. S ha megállták a történelem teherpróbáját, akkor az ő történelmi tényezőjük reményekre jogosít. Ez azt jelenti, hogy lehet belőlük életfakasztó közösséget alkotni.

Hogyan?

Mivel köztudomású, hogy az ember érzelmeit könnyebben lehet megmozgatni, mint az eszét, azért első és legfontosabb feladat egy egészséges érzelmi alap megeremtése, amelyen keresztül kifejlészthetők a szocialista tartalom indítékai. Ezt a feladatot a párt meg tudja oldani a maga szellemi energiájával. Merő belső alakulásra szükség van, azt tudja minden magyar ember, ők is érzik s azért javasolom, hogy „Német Szövetség”-et hozzanak létre, amely-

nek közösségalkító ereje lesz a hazai németiség számára. A tüzetesebb megítéléshez hiányzik belőlem a distancia, de annyit megállapítok látatlanban is, hogy hasznos lesz és nagy szolgálatokat tehet.

Minden ember, ha tanulatlan, műveletlen, akkor is bizonyos mértékben „animal politicum”⁶. Azért tartottam szükségesnek ezeknek előrebocsátását, hogy tisztán lássunk, és tiszta vizet öntsünk a pohárba, mert a történelmi fordulónál maga a történet mindig döntő jellegű. S úgy érzem, ha szocializmust építünk, akkor a párt jelen esetben egy történelmi léleknek e jellegét keresi, esélyeit vizsgálja és tudatában van a maga célravezető eszközeinek.

A hazai németiség – a politikai félelem legyőzése után – nagy általánosságban nem kíván mást, mint azt, hogy gyermekeik a német nyelvet, az anyanyelvet elsajátítsák. A teljes német oktatástól eltekintenek. Ennek beütemezése, véleményem szerint, sok nehézségbe ütközik.⁷

Az egyik ok valóban az lehet, hogy kísérti őket a múlt. Nem hallottam, hogy Nemesnádudvar példája különösebb visszhangra lelt volna. A német oktatásnak csak akkor van értelme, ha ezzel mélyebb szellemi tartalmat és az új életközösség erőit lehet biztosítani.

Az átalakításnak másik művészi eszköze a sajtó. A Freies Leben⁸ igen jól szerkesztett lap, sokoldalú, változatos, és megtalálja az utat a szívekhez. A hozzá fűzött reményeket még inkább valóra váltja, ha napilap lesz belőle.

A Népművelési Minisztériumnak is van néhány német nyelvi kiadványa, de ez az anyag a népműveléshez, a népneveléshez még túlságosan kevés. A kultúrotthonok vezetőit, a nevelőket anyaggal kell ellátni, mert sok esetben ők kénytelenek azt lefordítani, ami igen sok időt vesz igénybe.⁹

A szülők és az iskola kapcsolata jó. Ezt a jó viszonyt állandóan táplálja a gyermekeknek anyanyelven való szerepeltetése a különféle rendezvényeken. Ezzel sikerült a politikai félelmet is eloszlatni. Most már napról-napra bővül az iskolahálózat, s ahol a német nyelvi oktatás megszűnt (pl. Erdősmecke, Apátvarasd – Baranya megye), ott inkább a nevelők és a tanulók túlterhelése az ok. Ha az iskola felelős vezetője és a nevelők helyesen fogják fel a kérdést, és a szülők problémáira ésszerű választ tudnak adni, akkor zökkenőmentesen folyik a nevelő-oktató munka. Éppen a német nyelvi oktatásnál függ nagyon sok a tanító állásfoglalásától.¹⁰

2.) A nevelők

Sokszor hallottuk már, és szinte frázisszerűen hat, hogy „történelmi időköt élünk”, „új történelem” készül. A történelmet az ember csinálja a maga akarással és állásfoglalásával. Az az ember, akit a nevelők jól vagy rosszul neveltek. Ilyenképpen a nevelő keze alól kerül ki a múlt letéteményese és a jövő

reménye, tehát a nevelőnek köze van a történelmi tegnaphoz és holnaphoz, de mindenkor a történelmi ma embere, akinek magasztos hivatása az új tömlőkbe tölteni az új kor új borát.

A nagy emberek közül sokan emlékeznek vissza a névtelenség homályába tűnt iskolamesterükre és Eötvös József¹¹ is aulikus¹² maradt volna, ha nevelője, Pruzsinszky József¹³ nem oltja bele a demokratikus eszméket. Végeredményben a nevelő korértelmező, aki a munkáját a ma feladatának tartja, amely holnap hozza meg gyümölcsét.

A nevelők megbecsültetéséért folytatott évtizedes harc elült. A mai nevelő úgy áll, hogy minden erejét belekapcsolhatja nevelő-oktató munkájának áramkörébe, és így melegséget áraszthat a jövő emberközösségébe.

A német nemzetiségi iskolákban oktató nevelők zöme a nyelvet bírja, a tájshozért is ismeri, tehát nyelvoktatásra alkalmas. Szórványos jelenség, mint pl. Liptód (Baranya megye), ahol csak áthelyezéssel lehetett volna a német nyelvi oktatást biztosítani, pedig valamennyi szülő megvette gyermekének a tankönyveket. Néhány iskolában (pl. Kisújbánya) szükségmegoldás van, ahol olyan nevelő tanít, aki csak annyit tud németül, amennyit az iskolában tanult.

Javaslom, hogy a német nyelvet oktató nevelőket 1-2 hetes átképző tanfolyamra kell berendelni, ott egységesen megadni az oktatás szempontjait, mert a hazai német nyelvi oktatás a németiség szétszórtsága miatt sajátos körülmények között folyik. Az OM Nemzetiségi Osztálya német tanfolyamot biztosított, de ezen a tanfolyamon nagy százalékban olyan nevelők vettek részt, akik nem tanították s talán ma sem tanítják a német nyelvet. Nem ismerték, de nem is ismerhették a német nyelv tanításával kapcsolatos problémákat, amelyek csaknem iskolánként változtak. Az első évfolyam lemorzsolódási aránya feltűnően nagy volt, részben az iskolai nyári munkálatok, részben anyagiak miatt, mert cséplési ellenőröknek jelentkeztek. A hallgatók nagy része az idősebb generációhoz tartozott. Célszerűnek tartom a fiatalabb nevelők toborzását, hogy az az összeg, amelyet az állam rájuk költ, ne legyen kamatmentes.

Ha ilyen tanfolyam lehetséges, akkor a tematika összeállításánál a nyelvten tanítására, a helyesírás gyakoroltatására és a szakdidaktikára kell több időt szánni, mert e téren hiányos sok nevelő felkészültsége.¹⁴

Azoknak az iskoláknak nevelőit, akik nem tantárgyként tanítják a német nyelvet, ajánlatos ellátni a legszükségesebb terminus technicusokkal¹⁵. Kevés az olyan nevelő, aki pl. az összeadás vagy a kivonás műveletét szakszerűen, irodalmi német nyelven oktatni tudja.

Hasznos segítséget nyújtaná az NDK-ban az általános iskolák számára készült „Módszertani levelek” tanulmányozása is, de feltétlenül ki kell dolgozni

gyakorlati nevelők bevonásával és a hazai problémák figyelembevételével a Módszertani útmutatót. Ennek ismerete és betartása a minőségi munka alapja.¹⁶

A folyó tanévre készült tanmenetek osztályok és osztálycsoportok számára készültek. A legtöbb iskolában osztálycsoportok szerint folyik a tanítás. Jól-lehet iparkodtam az anyagot széthúzni és úgy felbontani, hogy a tanítás eredménye biztosítva legyen, mégis aggályaim vannak, mert 50 perc alatt két osztályban számonkérni, olvasmányt tárgyalni, nyelvtant ismertetni vagy gyakoroltatni – igen nagy feladat. A tanítás kapkodás jellegű, és a hamar munka rendszerint silány munka. Javaslom, hogy a heti 3 órát emeljék fel heti 4 órára, s akkor minden osztály számára jut 2 közvetlen és 2 önálló foglalkozás. Ezzel együtt járna a tanmenetek átdolgozása. Megéri a fáradságot, mert az oktatás eredményes lesz és a nevelő jó munkát kap.

3. A tanulók szókinccse

A tanulók szókinccse nagyon változatos, de a legtöbb helyen feltűnően gyér. Legfeljebb a tájnyelvet ismerik – a köznyelvet a szülők sem tudják –, s ehhez úgy viszonyul az irodalmi nyelv, mintha merőben idegen nyelv lenne. A színnémet községekben (pl. Ófalu, Baranya megye) csak olyan nevelő boldogul, aki a helyi tájszólást ismeri. A tájszólás jóformán községenként változik. Gyakori példa, hogy a szülők sem beszélnek otthon németül, csak az öregszülők. A gyermek azért megérti a német szót, de a német kérdésre otthon is, az iskolában is magyarul válaszol.

A szókinccsfeljesztés az iskola feladata. A helyzetet valamit javítani lehetne, ha már az óvodákban kapnának a gyermekek némi ízelítőt a német irodalmi nyelvből. Ez természetesen új feladatokat jelent. Kérdés, hogy van-e olyan óvónő, aki nyújtani tud valamit, és van-e anyag, amit nyújthat? Azonban a szülőknek állásfoglalása is ismeretes: éppen azért járatják gyermekeiket óvodába, hogy tanuljanak meg magyarul, így jobban boldogulnak az iskolában.

A színnémet községek iskoláinak I–II. osztályában a szókinccs fejlesztésére a direkt módszer ajánlatos. Tájszólásban szólaltatják meg a gyermeket, és óráról-órára megtanulnak egy-egy fogalmat irodalmi nyelven. Szép példáját látuk ennek Töttös és Mecseknádasd (Baranya megye) iskoláiban, ahol a nevelők rugalmassága és rátermettsége biztosította a sikert. Egyébként az oktatásnak ez a menete még nincsen kidolgozva, hiányzik a tervszerűség. Ahol a nevelő ötletszerűen dolgozik, ott az eredmény is olyan.

A felsőbb osztályokban a sikert az hátráltatja, hogy a tankönyv anyaga messze van a gyermek lelkiségétől, és sok olyan új szóval kénytelen megismerkedni, amelynek kevés a jelentősége a gyakorlati életben. Nincs rá szüksége, tehát felesleges memóriaterhelés.

4.) A tanterv

A tanterv ideiglenes. Anyaga túlméretezett, mert jelenleg egységesen heti 3 órában folyik osztályonként és osztálycsoportonként a tanítás. Igaz az is, hogy több órát nehezen lehet beiktatni. A tanterv anyaga az I–II. osztályban heti 3, a többi osztályban heti 5 órára készült.

Az I–II. osztályban csak beszélgetés folyik. Írásbeliség nincs. A beszélgetési anyag nem halad párhuzamosan a magyar beszélgetési anyaggal. Közös nevezőre hozni igen nehéz, mert a magyar beszélgetési anyag komoly, sok új fogalommal ismerteti meg a tanulót, amelyeket – szókincsét tekintve – német nyelven nem tud megemésztetni. A német beszélgetési anyag tanításánál inkább a játékon, éneken, mesék elmondásán van a hangsúly. Mégis meg kellene kísérteni a magyar beszélgetési anyagot egyszerű és használható formában felbontani a nevelők számára. Ha a beszélgetés anyaga pl. a tanulók kötelességei, akkor 8-10 mondatban össze kell foglalni a témát, majd kérdésekkel variálni, amelyekben nevelői cél is rejlik, mert az a tapasztalatom, hogy nem egy nevelő siklik el a nevelői cél mellett, és nem aknázza ki az adott lélektani pillanatot. Ha a nevelő nem tölti meg szocialista tartalommal növendékeit, akkor azok nem lesznek öntudatos dolgozók, hanem szálnalmas emberek, akik csupán köveket hordanak a jövő gúláihoz.

Mivel a legtöbb iskolában osztálycsoportonként folyik az oktatás Mjelnikov-módszer¹⁷ szerint, azt javasolom, hogy a II. osztályban vezettessék be az írásbeliség (másolás), hiszen a latin betűket ismerik már, s ezáltal megoldódnék az önálló foglalkozások kérdése is.

A tanterv anyaga egyébként valóban modern és megfelelő, de ennek az anyagnak olvasmányokba való tömörítése – a felső tagozatban – nem sikerült. A hazai német mese- és mondavilág teljesen hiányzik. Nem ártana az sem, ha a magyar múltból tárgyalhatnának történeteket német nyelven. Ennek komoly kihatása van a jövőre.

Egy nyelvnek tanulása, szóban és írásban való tökéletes elsajátítása messze-fekvő [sic!] cél, amelyért egy gyermek még nem tud lelkesedni. A nyelvtanulással olyan tökélet gyűjt magának, amely csak felnőtt korában hoz kamatot, amikor belekerül az emberi sorsközösség áramkörébe. Éppen azért közel kell hozni a tanítandó anyagot a gyermek lelkiületéhez, s ezáltal biztosíthatjuk a tanuló szó- és szóláskincsének gyarapodását. Ha megoldhatatlan feladatok elé állítjuk, akkor a gyermek kedvét veszti.

A nyelvismeret gerince a nyelvtan. Sok nevelő fázik a nyelvtan tanításától. Nem is a száraz grammatizáló órákra gondolunk, hanem az olvasmányi anyaggal kapcsolatos nyelvtan tanítására. A nyelvtan tanítására jellemző az állandó ismétlés és gyakoroltatás.

A nyelvtani anyag elosztására – természetesen csak nagy vonásokban – javasolom a következőket:

III. osztály: A német ABC írása. Az olvasási szabályok gyakoroltatása. A névelők ragozása. Az időbeli segédigék ragozása a jelentő módban. A mondatok helyesírási szempontból. A tagadás.

IV. osztály: A főnévragozás. A számnév. A melléknév fokozása. Igeragozás jelentő módban.

V. osztály: A fő- és melléknév együttes ragozása. Névmások. Viszonyszók.

VI. osztály: Igeragozás a kötőmódban. A módbeli segédigék. A birtokviszony.

VII. osztály: A szórend. A szenvedő igeragozás.

VIII. osztály: A teljes nyelvtani anyag átismétlése.

Minden osztályban a már előző években tanult nyelvtani anyag gyakoroltatására feltétlenül kell időt szánni.

Teljességre az idő rövidege miatt nem lehet törekedni. A nyelvtan tanítása alapvető feltétel és biztosítéka a felsőbb osztályok haladásának.

5.) A tankönyvek

A német nyelvi oktatáshoz jelenleg 3 tankönyv használatos: a nevelők részére készült beszélgetési anyag (I–II. o.), továbbá a tanulók részére készült III–IV. o. és V–VIII. o. tankönyve.

A tankönyv a nevelő-oktató munka hathatós segítőtársa. Ha a tantervi anyagot jó és a gyermek lelkületének megfelelő olvasmányokba tömörítik, akkor az eredmény könnyen érhető el. Igaz, hogy kevésbé jól szerkesztett tankönyvekkel is lehet eredményt elérni. Sok múlik a nevelőkön!

A tantervről szólva már megemlítettem az I–II. osztály anyagának komoly problémáját. A nevelők részére készült könyv, amely a tanítandó anyagot tartalmazza, nem épült fel módszeresen. Az anyag közlése a nevelőnek is problematikus. Nem tudom, mennyire ismerte a szerző a német nemzetiségi iskolákban a helyzetet, a nevelők felkészültségét és a tanulók szókincsét? Ezek ismerete nélkül valóban nehéz segítséget nyújtani.¹⁸

Kétségtelen, hogy elég sok játékot, versikét, mondókát tartalmaz a könyv, de ezeket a hazai németiség nem ismeri, merőben idegen számukra. Ezek a kis emberkéek, de a szülők is, lélekben már 90%-ban magyarok, magyarul érez-

nek és a magyar észjárás szerint gondolkodnak, éppen azért folyik sajtószerű módon az anyanyelvi oktatás. Meg kell azt is mondanom, hogy nem egy nevelő lelkületében úgy merült fel a német nyelvi oktatás, mintha „visszanémetesítés” lenne. Ez probléma, s ennek a határait meg kell vonni.

Az anyanyelvi megnyilatkozásnak véletlenül érdekes példáját láttam Ófalu (Baranya megye) iskolájában, ahol az I–II. osztályos lányok a tízpercben kedves német játékot játszottak s hozzá – természetesen tájszólásban – német versikét énekeltek. Ilyenek gyűjtését szorgalmazni kell. A különböző vidékek népszokásai, meséi, gyermekdalai tájszólásban, esetleg átdolgozva beiktathatók a beszélgetési anyagba. Ez lenne egyik része, amely a közvetlenséget biztosítaná a gyermek és a nevelő között, közel hozná a gyermeket magához a nyelvhez, a gyermek spontán nyilatkozik meg; a beszélgetési anyagnak a magyar nyelvi anyaggal azonos része viszont biztosítaná a német irodalmi nyelv elsajátítását.

A beszélgetési anyagnak ilyen formában való átcsoportosításával csak akkor értünk el célt, ha a segédkönyv módszeresen építi fel az anyagot.

A német nyelvi oktatás nem rendelkezik szemléltetési anyaggal.¹⁹ Csak auditív²⁰ szemléltetés folyik, amikor a nevelő az új egység közlésénél bemutató olvasást tart. Ez nagyon fontos, mert a nevelő beszédmodora és előadása döntő jellegű. De a vizuális szemléletnek is komoly a jelentősége. Nemcsak az I–II. osztályban, hanem a felsőbb osztályokban is hiányzik a szemléltetési anyag. A nyelvi ismeretek tudatosítására, a helyesírási készség fejlesztésére jó szolgálatot tesznek a különböző szemléltetési táblázatok. Ahol a nevelő jó rajzkészséggel rendelkezik, igen érdekesen és szemléltetően tud tárgyalni egy-egy mesét az I–II. osztályban, de ezt ritkán tapasztalhatja az ember.

A III–IV. osztály számára készült tankönyv bevált. Stílusa könnyed; érdekes és fordulatos módon építi fel a tanítandó anyagot. Nagyon jó eredmény tapasztalható azokban az iskolákban, ahol a felső tagozatban is ezt a tankönyvet használták. Erre engedélyt adott az OM Nemzetiségi Osztálya arra a tanévre, amikor abban az iskolában az anyanyelvi oktatás beindult.

A tanulók ezt a tankönyvet szívesen forgatják, mert tartalma érdekli őket, a szövegekből sokat megértenek szómagyarázat nélkül, az olvasmányok terjedelme és szociális tartalma is megfelelő. Egy-egy olvasmány tárgyalásának befejezésével mindig sikerül az olvasmány tartalmi összefoglaltatása. A tanulók az olvasott anyagot irodalmi nyelven vissza tudják adni. (Ez a felső tagozatban, de különösen a VII–VIII. osztályban nem sikerül.) Minden tanítási egység nyújt új fogalmakat is, így a szókincsfejlesztés biztosítva van.

Ha már a szókincsfejlesztésnél tartunk, akkor meg kell említenünk, hogy az anyanyelvi oktatásnál még nem határozták meg a maximum és a minimum határát. Mennyi az az évenként és osztályonként elsajátítandó szókészlet szó-

mennyiség, amely mondatokba foglalva – mert a szótanulásnak csak így van értelme – biztosít az általános iskola befejezésével elfogadható eredményt?

Az V–VIII. osztály számára készült tankönyv anyagának feldolgozása kevésbé sikerült. A legtöbb olvasmány terjedelmes, nem alkalmas a tárgyalásra, legfeljebb részleteket vehet belőle a nevelő, amellyel a nyelvtani anyagot tudatosítja. Ilyen esetben az a veszély áll fenn, hogy a tanuló nem kapja meg az olvasmány teljes képét, tehát nem is lehet olvasmányi élménye, ez pedig a nevelés rovására is megy.

Egy-egy mondatban 5-6 ismeretlen és nehéz szó van, a tanuló – sokszor a nevelő is – csak a szöszedet segítségével boldogul, s ez nagymértékben mindkettőnek kedvét szegi. Pedig az olvasást megszerettetni cél, hiszen az önművelésnek egyik fontos eszköze.

A tantervi anyagot a felső négy osztályra, a II–IV. osztályhoz hasonlóan, könnyebb stílusban kell feldolgozni, az ismeretlen szavakat úgy csoportosítani, hogy a tanulót ne terheljük túl és a haladást óráról-órára elősegítsük.

Az olvasmányok tartalma is meglehetősen komoly. Régi közmondás: „Ridendo dicere verum”, mosolyogva is lehet igazságot tanítani. Ebbe a tankönyvbe valamivel több mosolyt, több derűt kell belevinni. Nem ártana néhány tanító mesével kiegészíteni az anyagot, továbbá néhány képet közölni a magyar múltból.

A nyelvtani anyag az olvasmányi egységekhez kapcsolódik. A nyelvtani anyag átcsoportosítását célszerűnek tartom, de ennek az átcsoportosításnak részletes kidolgozása valóban csak idő kérdése. Úgy kell összeállítani, hogy bőven maradjon idő a begyakorlásra.

Jóllehet a tankönyvek arányosan osztják el a nyelvtani anyagot, s az új nyelvi fogalmak ismertetésénél jó szolgálatot tesznek az olvasmányok, mégis szükségesnek látszik egy külön nyelvtankönyv kiadatása, amely egységesen tárgyalja és tartalmazza az anyagot. A jelen esetben nehézséget okoz az ismétlés a felső tagozatban éppen az anyag szétszórtsága miatt.

6.) Az órarend

Alig van Magyarországon község, ahol színnémet a lakosság. A vegyes lakosú községekben nem lehet az anyanyelvi órákat az órarendbe beiktatni, mert nem tudják a magyar anyanyelvi tanulókat a németórák alatt foglalkoztatni. Ebből az következik, hogy az anyanyelvi órákat csak csatlakozó óráként lehet megtartani. Eredményes nyelvoktatás a 6. vagy 7. órában nehezen

képzeltető el. A tanuló is fáradt, de a nevelő is. A délutáni oktatás is csak szükségmegoldás és a túlterhelés veszélyével jár, mert délután vannak a szakörök. A másnapi készülésre is kell időt biztosítani.

Az órarend kérdése ilyenformán nincs megoldva.

Vannak olyan iskolák, ahol a német nyelvi oktatás szempontjából kedvező az összetétel, egyáltalában nincs, vagy elenyészően kevés a más anyanyelvi tanuló, s így a németórákat órarendbe lehet iktatni az OM Nemzetiségi Osztálytól kiadott Nemzetiségi óraterv szerint. Ettől a megoldástól a nevelők idegenkednek, mert ez a megoldás a magyar nyelvi anyag óraszámának csökkentésével jár. A legnagyobb nehézséget az egy- és kéttanerős iskolák nevelőinek kell áthidalniuk. Ha pl. valamelyik tantárgyból a német nyelv beiktatása miatt közvetlen foglalkozásra heti 1/2 órája marad és népesebb osztálya van, mit tud az a nevelő produkálni? S az eredménytelenség az ember munkakedvét szegi.

Így előreláthatólag még mindig a legszerencsésebb megoldás a csatlakozó órarendszer.

7.) A német nyelvi oktatás segítő és gátló tényezői

Az eddig mondottak folyamán csakis ezekről volt szó, s mégis fel kell még néhányat említeni. Itt elsősorban az anyanyelvi oktatás beindítására gondolok, amely váratlanul érte a nevelőket is, meg a szülőket is, s nem történt meg egységes szempontok szerint. Tömegével jelentkeztek a magyar anyanyelvűek, helyenként jártak is órákra. Zavaros volt a helyzet, és a problémák lassan oldattak meg.

Az NDK-ból hozatott tankönyvek nem voltak használhatók.

Az iskolák igazgatói írásbeli rendeleteket vártak, de a legtöbb esetben csak szóbeli utasításokat kellett végrehajtaniuk. A gondolkozó ember előtt az anyanyelvi oktatás beütemezésének ez a módja amolyan „tessék-lássék” látogatást keltette. A légkörben bizalmatlanság uralkodott. A párttitkárok és vb-elnökök hallottak a kérdéstről, a legjobb esetben tudomásul vették. Ilyenformán a politikai és lélektani előkészítés teljes hiánya ráfeküdt a munka menetére, s bizonyos mértékben ma is érezteti hatását.

Az OM Nemzetiségi Osztálya éberem örködött, s így sem a nacionalizmus, sem a sovinizmus tévedéseibe, hibáiba egyetlen nevelő sem esett. Hogy a szülők egyik-másikában visszamaradt-e a múlt csökevénye, azt nem tudom. Mivel azonban minden lehetséges, éppen azért javasoltam már korábban, hogy az iskolai oktatással párhuzamosan a szülők átnevelését is meg kell kezdeni, sajtó útján és előadások tartásával.

Ha valóban az iskolahálózat kibővítése a cél, akkor ezen a lelki előkészítésen keresztül kell kezdeni, mert másként nehezen biztosítható tanuló a középiskolák számára.

Mivel konkrét bírálati szempontokat nem kaptam, amennyire a rövid idő engedte, az egész kérdéskomplexumot próbáltam áttekinteni a szülőktől az iskoláig. Részletekbe nem bocsátkoztam. Elvem volt és marad nevelő-oktató munkám teljesítésénél: a jót akarom a legjobban.

Ez vezetett most is és örülök, ha néhány gondolattal használni tudtam az ügynek.

Püspöklak, 1955. november hó 1-jén

Szirom Károly
szakfelügyelő

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ö. e. – Hétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

-
- ¹ Szirom Károly (?-?) Magyar–német szakos középiskolai tanár, 1934-től tanított a pécsi püspöki tanítóképzőben, majd az államosítás után a pedagógiai gimnáziumban. 1939-től az iskola leventeparancsnoka és önképzőkörének elnöke. 1950-ben „saját kérésére és költségére” Püspöklakra helyezték át általános iskolai tanárnak. 1952-ben nevezte ki a miniszter tanulmányi felügyelővé.
- ² Ivan Andrejevics Kairov: Pedagógia. Segédkönyv a felsőbb pedagógiai tanintézetek és egyetemek számára. Szerk., ford.: Gallyas Ferenc. 2. átd. és bőv. kiad.: Budapest. 1950. 590. (Szocialista nevelés könyvtára 4.)
- ³ A „legfontosabb” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ⁴ Friedrich Nietzsche (1844–1900) filozófus, költő.
- ⁵ A mondatot tintával aláhúzták.
- ⁶ animo: latin szó, jelentése: szándékkal
politikum: latin–görög szó, jelentése: politikai ügy, politikai jelleg, vonatkozás
- ⁷ A bekezdést tintával aláhúzták, és a margón is kijelölték.
- ⁸ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ⁹ A bekezdést tintával aláhúzták, és a margón is kijelölték.
- ¹⁰ A bekezdést tintával aláhúzták és a margón is kijelölték.
- ¹¹ Eötvös József (1813–1871) regényíró, költő, politikus. Arisztokrata, aulikus családból származott, de a családi hagyománnyal szakítva a polgárosodásért folytatott reformmozgalom egyik vezető egyéniségévé vált.
- ¹² aulikus: görög–latin szó, jelentése: 1. a bécsi udvar konzervatív politikáját támogató személy – különösen főnemes – a reformkorban, 2. az ilyen személyre jellemző
- ¹³ Pruzsinszky József (1767–?). A pesti egyetemen jogot hallgatott, a magyar jakobinus mozgalomban való részvételéért 1795-ben 3 évi börtönre ítélték. Kiszabadulva előbb uradalmi prefektus, majd Eötvös József nevelője.
- ¹⁴ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
- ¹⁵ terminus technicus: latin szó, jelentése: műkifejezés, szakkifejezés
- ¹⁶ A „nevelők bevonásával” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ¹⁷ Az összevont osztályú tanulócsoportok hatékony módszere. Magyarországon az 1950-es évek elején terjedt el, és jelentős változásokat hozott a részben osztott és a kis létszámú iskolák oktatómunkájában. A csendes foglalkozásokat felváltotta a tanulók önálló munkájának

az oktatási folyamat szerves részeként való tervezése és mind produktívabb hasznosítása, és javult az idővel való gazdálkodás is.

¹⁸ Ezt és az előző bekezdést is kijelölték tintával a margón.

¹⁹ „A német nyelvi oktatás” szövegrésztől a „s ez nagymértékben mindkettőnek kedvét szegi” szövegrészig a margón tintával kijelölve.

²⁰ auditív: halláson alapuló

26.

Pécs, 1955. november 1.

Hajnal Ernő¹ osztályvezető feljegyzése Baranya megye nemzetiségeinek kulturális helyzetéről

Megyénk nemzetiségeinek kulturális helyzetével és problémáival való foglalkozást szükségessé teszi népi demokráciánk fejlődésének jelenlegi szakasza, valamint megyénk néprajzi és földrajzi helyzete.

Pártunk és kormányunk törvényileg (alkotmányban) biztosítja nemzetiségeink politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúságát. Nemzetiségeink kultúrájának támogatását államunk tettekkel is igazolta, amikor létrehozta a nemzetiségi iskolákat (Pécsett), amikor nemzetiségi községeinkben az anya-nyelvű oktatást bevezette, amikor sorra alakította és működésüket lehetővé tette a nemzetiségi művészeti csoportokat, amikor létrehozta nemzetiségi kultúrotthonainkat, amikor megjelentette a nemzetiségi sajtót, könyveket, ismeretterjesztő brosrúákat. Kormányunknak még igen sok intézkedését sorolhatnánk, mely nemzetiségeink életét szebbé, jobbá igyekezett tenni. Egyes személyek néha öntudatlanul, az ellenség tudatosan igyekeznek államunk intézkedéseit félremagyarázni. Ebből adódnak a félreértések még ma is. Hányszor találkoztunk azzal a megjegyzéssel (különösen a délszláv lakosság körében, Lippón), „ha megváltozik a helyzet, ráfizettek mint a svábok”. Igen sokszor a még visszamaradt sovinszta, nacionalista nézettel találkozunk, sokszor hivatalos szerveink részéről is, „magyar kenyeret eszik, beszéljen magyarul”, vagy „a magyar kultúra magasabb rendű és fejlettebb”, vagy „amíg mi leszünk, lesznek nemzetiségi kultúrotthonok is”. Ezek ellen a nacionalista-sovinszta nézetek ellen következetesen kell harcolni, kitartó felvilágosítómunkával küzdeni. Ez a felvilágosítómunka egyik fontos feladata a népművelés dolgozóinak.

Megnehezítik nemzetiségeink között végzett kultúrmunkánkat egyes kirívó gazdasági különbségek a nemzeti és magyarlakta községek között. Több délszláv községben nincs még mindig villany, pl. Áta, Szökéd, Pogány stb. községekben. Több nemzetiségi községünk megközelíthetetlen kövesút hiányában, nem beszélve arról, hogy ez mennyire hátrányos a megye és a járási székhely piaca ellátása szempontjából. Nincs kövesútja pl. Magyararlósnak, Lothárdnak, Pécsudvard, Pogány, Kőkény stb. nemzetiségi községeinknek.

Eltérések vannak a szántóterület aranykorona-értékének megállapítása területén is. A legkirívóbb e szempontból az ellentét a délszláv lakta Áta és a magyarlakta Bisse község között. A község határa, szántóterülete határos. Mind a két község a volt Montenuvó hercegi birtok² szétosztása útján kapta szántóterületét. Ennek ellenére az átai 1 kat. h. szántó átlag aranykorona-értéke 10,6 kat. h., ezzel szemben a Bisse határ 1 kat. h. szántó átlag aranykorona-értéke 7,3 kat. h. Ezért hangzik el az átaiak részéről az a megjegyzés: „a bisseiek aranykorona-értéke azért alacsonyabb, mert Nagy Ferenc³ elszőközt?” Meg kell említeni, hogy Áta 1949-ben országosan első volt a begyűjtésben. Annak idején ígéretet kaptak a villany bevezetésére és az aranykorona-érték revidálására⁴, mindez a mai napig nem történt meg.

Feltűnő, hogy délszláv községeinkben a legerősebb a tsz-ellenes hangulat. Bár a közös gazdálkodás csírája „Zádrugá”⁵ szókbán a községekben él tovább. Még ma is találkozunk olyan délszláv családdal, ahol a családfő vezetésével közösen él és dolgozik 3-4 fia, családotul. Tsz-ellenes hangulatnak oka az, hogy egyes kilépett tsz-tagokkal nem úgy bántak, ahogy azt kormányunk megjelölte. Alsószentmártonban a kilépett tsz-tagokra annyi hátralékot vetettek ki, hogy azt éveken keresztül sem tudják kifizetni. A tsz-ellenes hangulat megmutatkozott a deszki délszláv kultúrcsoport Baranya megyei körútja alkalmával. Szökéden, Átán bizalmatlanul fogadták a csoportokat.

Ismeretterjesztő munka nemzetiségi községeinkben:

A legutóbbi oktatási időszak alatt ismeretterjesztő előadásaink sokkal sikereesebbek voltak német nemzetiségi községeinkben, mint délszláv községekben vagy cigánylakta területeken. Német nemzetiségi községeinkben az ismeretterjesztési munka főleg azután indult meg, mikor némileg tisztázódott a német nemzetiségi lakosság helyzete. Az ismeretterjesztő munka fellendülését nem hozták magukkal a nemzetiségi nyelvű broszúrák, mivel ezek irodalmi nyelven íródtak, és a különböző tájszóláson beszélő nemzetiségeink nem értették és nem is értik ezek nyelvét.

Nagy hiányosság, hogy nem is tettünk semmit a felnőtt lakosság nemzetiségi oktatására az irodalmi nyelv megismertetéséért. Könyvtáraink nagyon kevés délszláv nyelvű könyvvel rendelkeznek, csak egy-kettő található belőlük (Barba pamuka, Zamne jele, Sve ce to národ pozlatiti⁶). Nemesyszer hallható az a megjegyzés „tudnak ők magyarul, minek a nemzetiségi irodalom”. Hogy ez a nézet mennyire helytelen, s hogy délszláv nemzetiségeink igénylik nemzeti nyelvükön íródott munkákat, igazolja a Naše Novine⁷ c. lap 1500 példányszámú megjelenése, valamint a Freies Leben⁸ magas példányszáma. A Pécsi Rádió délszláv adását tömegesen hallgatják nemzetiségeink. Más helyzet a németlakta községeinkben. Itt a nemzetiségi lakosság számához viszonyítva a könyvtárak köteteinek fele vagy negyedrésze német irodalmi mű.

Szabad Föld Téli Esték⁹ előadásai nemzetiségi községeink többségében sikertelenek. Vagy azért nem mennek el az előadásokra, mert magyar előadás esetén nem értik, főleg a 40 éven felüliek, vagy azért, mert a nemzetiségi irodalmi nyelv ugyancsak érthetetlen számukra. Nem beszélve arról, hogy a szocializmus építését érintő új kifejezésekre magyar használati szót használnak, az erre vonatkozó irodalmi szót meg sem értik.

Művészeti munka:

E területen már több credményről beszélhetünk. Az itt elért eredmények megmutatkoztak a legutóbbi járási kultúrversenyen, amikor 6 mintaművészeti csoport a délszláv nemzetiségi lakosság köréből és németekből, járási szintű mintaművészeti csoport 3 ugyancsak délszláv és német nemzetiségű. Jelenlegi helyzet a fentiekén kívül 6 délszláv, 4 német és 2 román nemzetiségi kultúrcsoportunk van.

Ha összehasonlítjuk a német és délszláv nemzetiségi csoportok életét és működését, meg kell állapítani, hogy a délszláv kultúrcsoportok száma nagyobb, de szervezetenként kollektív szellemet figyelembe véve művészi színvonal tekintetében is a német nemzetiségi csoportok a jobbak.

Nemzetiségi művészeti csoportjaink főleg ének, tánc, tömegművészeti vonalon működnek. Állandó jellegű nemzetiségi zenekarunk nincs. A mohácsi tamburazenekar rendszeres működését a Vendéglátóipari Igazgatóság merevsége miatt nem tudjuk működtetni. Sok délszláv tamburazenekarunk van, különösen kitűnik ezek közül a felsőszentmártoni és mohácsi zenekar, Szemelyen, Pécsudvardon, Kökényben stb. ugyancsak jó zenekar működik. A tel folyamán újjáalakul Mecseknádasd fúvószenekara.

Nehéz a művészeti munka vegyes lakosságú községekben. E településeket két csoportra oszthatjuk. Olyan községekre, ahol a lakosság többsége magyar, és olyanra, hol a lakosság többsége nemzetiségi. Ezekben a falvakban meg kell találni a helyi körülmények legmegfelelőbb formáját az együttműködésre. Szép az együttműködés Kátolyban, ahol a Baranyai Ünnepi Hetek során nemzetiségi napon délszláv, német és magyar művészeti csoportok a legnagyobb egyetértésben vették ki a részüket a nemzetiségi falunap megrendezéséből. Jól sikerült délszláv nemzetiségi napot rendeztünk Felsőszentmártonban, ahová a község közvetlen környékén, de már Somogyban élő nemzetiségi dolgozók is eljöttek. Az ünnepség során kérték nemzetiségi dolgozóink, hogy a felsőszentmártoni délszláv napot hagyományként kezeljék, és minden évben megismételhessék.

Meg kell említeni a délszláv népművészek által készített szötteseket, népviseletet. Ezek régi, eredeti példányai láthatók a Pécsi Néprajzi Múzeumban és a délszláv lakosság skrinnyáiban¹⁰; a lakosság jelentős része elhagyva népviseletét, már nem foglalkozik olyan intenzíven a szövéssel. A szövés mennyiségi

hanyatlásának az is oka, hogy nem kapnak megfelelő mennyiségű és minőségű szövőfonalat, részben az, hogy egyes felelőtlen személyek, szervek az általuk stilizált motívumok szövésére adnak megbízatást. Ez népművészeti szempontból igen hátrányos, és igen nagy veszélyt jelent azért is, mert a megbízó szervezetnek (Háziipari Szövetkezet) rendelkezésükre áll úgy minőségi, mint mennyiségi szövőpamut, (néprajzilag és népművészeti motívumai [sic!]) gazdagságot meghazudtoló) szőttesek, szövetek Felsőszentmártonban, Dráva-sztárán.

Nemzetiségi kultúrotthonaink munkája:

Nemzetiségi községeinkben jelentős állami hozzájárulással létesítettünk kultúrotthonokat, pl. Pogányban 6, Alsószentmártonban 11, Kökényben 13, Beremenden 25 000 Ft-os beruházással, majd ellátták berendezéssel is. Ma már sajnos ott tartunk, hogy éppen az előbb felsorolt kultúrotthonok vagy részben, vagy teljesen tönkrementek. Részben azért, mert a község dolgozói készen, minden hozzájárulás nélkül kapták a kultúrotthonokat, s ezért nem érezték sajátjuknak, részint azért, mert nem törődünk azzal és nem tettünk annak érdekében semmit, hogy a kultúrotthonokat megtöltsük tartalommal és a kultúrotthonok valóban a különböző nyelvű lakosság szórakozóhelye, második otthona legyen.

Kultúrotthonnal való ellátottság nemzetiségi községeinkben sokkal jobb mint a magyar lakosságúakban. Nyugodtan állíthatjuk, hogy kultúrotthonaink 70%-a olyan községben van, ahol nemzetiségi dolgozók vannak. Ezt igazolja az a tény is, hogy 4 függetlenített tsz-kultúrotthon közül 1 nemzetiségi községben van (Felsőszentmárton), 2 pedig olyan községben, ahol a lakosság részben nemzetiségi (Bóly, Mágocs).

A fenti adatokból következik, hogy nem a kultúrotthonok számánál van a hiba, hanem a nemzetiségi kultúrotthonokban folyó munkában. Nem kerestünk új módszereket a munka elvégzését illetően, nem gondoltunk arra, hogy más módszerekkel kell végezni a nemzetiségi népművelési munkát. Más módszerrel kell dolgozni azokban a kultúrotthonokban, ahol a magyar és nemzetiségi lakosság feles arányban oszlik meg, más módszerrel kell dolgozni ott, ahol a nemzetiség kisebb százalékú.

Kultúrotthonainkban folyó munka népművelési munkánknak legfontosabb feladata, hogy a nyelvi és nemzeti ellentéteket megszüntesse, kultúrotthonaink a magyar és nemzetiségi lakosság együttműködésének központja legyen.

Pécs, 1955. évi november hó 1-jén

Hajnal Ernő
osztályvezető

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

- ¹ Hajnal Ernő (?–?). 1930-tól tanított. A pécsi polgári fiúiskola tanára, az államosítást követően a Janus Pannonius Leánygimnázium igazgatója, majd a megyei tanács népművelési osztályának osztályvezetője. 1956. július 15-ével – saját kérésére – ismét pedagógusi munkakörbe helyezik.
- ² Montenuovo család: osztrák főnemesi család, a Batthyány családdal való házasság révén szereztek a Dél-Dunántúlon birtokokat.
- ³ Nagy Ferenc (1903–1979) politikus. 1946. február 4.–1947. május 31. között Magyarország miniszterelnöke. Miután Rákosi Mátyás őt is megvádolta az ún. köztársaság-ellenes összeesküvésben való bűnrészeséssel, a svájci szabadságán tartózkodó Nagy Ferenc lemondott, és nem tért vissza Magyarországra. Az USA-ban telepedett le.
- ⁴ revideál: latin szó, jelentése: felülvizsgál, ellenőriz, felülbírál
- ⁵ zádruqa: szövetezet
- ⁶ Helyesen: Berba pamuka – gyapotszedés, gyapotszüret. Lásd a 13. dokumentum 7. számú jegyzetét.
Tamne jele – sötét fenyők. Lásd a 13. dokumentum 8. számú jegyzetét.
Lazarevic, Laza: Sve ce to národ pozlatiti. (A nép majd mindent bearanyoz.) Novi Sad. 1927. 161.
- ⁷ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.
- ⁸ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ⁹ Lásd a 8. dokumentum 3. számú jegyzetét.
- ¹⁰ škrinja: láda

27.

Pécs, 1955. november 2.

Milla Ferenc¹ délszláv szakfelügyelő jelentése az általános iskolai délszláv nemzetiségi tankönyvekről és tanmenetről

I. Tankönyvek

Kétféle tankönyvet használnak a délszláv oktatásban, éspedig a nyelven oktató iskolák részére és a nyelvet oktató [iskolák] részére kiadott könyveket. A nyelven oktató iskolák részére kiadott tankönyvek a horvát nyelvkönyvön kívül, mind megfelelnek a magyar tankönyveknek, csak átfordítva horváttra. A horvát tankönyvek a tantervben meghatározott témakörök szerint készültek el. A célnak megfelelnek, és a tanulók életkori sajátosságait is figyelembe veszik, csakhogy mindenütt nem lehet a tankönyv anyagát eredményesen elvégezni mivel községenként változik a gyermekek tudása és készsége a horvát nyelv terén, és az iskolák osztottsága miatt. Nem tartom maximálisnak a tankönyveket, véleményem szerint a tanulók felfejlődnek majd arra a fokra, hogy eredményesen lehet használni a kiadott könyveket. Mindegyik könyvről részletes véleményt nem adhatok, mivel sok helyre még csak most érkeznek az új, átdolgozott könyvek. A tavalyi könyvekről több kartárs véleménye már a nemzetiségi osztálynál van. A most érkező, átdolgozott tankönyvekről majd

az év folyamán vagy év végéig részletes véleményt tudunk adni. Az első osztályos tankönyvben „Nasa Prva Knjiga”² 22–23. oldalán található kifejezések, mint szocializmus³, fasista⁴, komunisták⁵, kulaci⁶, nehéznek találom az első osztályosok számára. További összhangban kellene hozni az írástanítást a magyar írással pl. a „A”, „M” és „N” betű körül fennálló különbségeket kellene összhangba hozni a magyar betűkkel.⁷ A „Naša druga knjigában”⁸ hiányzik a nagy és kis nyomtatott cirill B betű. Ugyanebben a könyvben sokszor igen hosszúak az olvasmányok, és a lényegét, a tanulságot nehezen lehet megtalálni benne. Ilyen pl. a „Zimovni životinja”⁹ c. olvasmány is. A IV.-es horvát olvasókönyvből hiányzik a számtan és a földrajz, ami a magyar tankönyvben megvan. A földrajzot a nevelőnek fordítania kell, és ez a hiány növeli a nevelő és tanulók írásbeli munkáját.¹⁰

A felső tagozat számára kiadott horvát könyvek „Čitankak”¹¹ átdolgozott kiadásait megfelelően találom. Jó volna, hogy az irányító tanmenetben vagy az olvasókönyvben meg lenne jelölve javaslatként, hogy melyik olvasmányt kellene elvégezni a részben osztott iskolában, illetve a kis létszámú iskolában. Az olvasmányok témák szerinti csoportosítása jó. A VIII. o. könyvben lehetne folytatni a „Vrste književik dela”¹² és a „Stilske figure”¹³ anyagát, amelyek a VII. o.-ban már szerepelnek. Ezt kellene az irányító tanmenetben is feltüntetni. A magyarázó rész az olvasókönyvben legyen mind vagy jekavstinával¹⁴ írva vagy ekavstinával¹⁵, egyöntetűen. Kívánatos volna minden olvasókönyvben az olvasmány után feltüntetni a kérdéseket, amelyek szerint lehetne az olvasmányt elemezni. A nyelvet oktató iskolák részére¹⁶ kiadott tankönyvek között az első-második osztály számára kiadott beszédgyakorlatok megfelelőek. Az „Učimo naš jezik”¹⁷ c. tankönyv, amely a III. és IV. osztály számára készült úgy a célnak, mint a követelményeknek megfelel. Figyelembe veszi az életkori sajátosságokat, és leköti a tanulók érdeklődését. Az olvasmány anyaga kapcsolatban van a nyelvtani anyaggal. Ami a felső tagozati „Učimo naš jezik” c. tankönyvet illeti, nem mondható róla az, ami az alsó tagozati tankönyvről. Az anyag nincs osztályok szerint elosztva, hanem csak témakörök szerint, és ez elég nehézséget okoz az elvégzendő anyag megállapításánál. Kétségtelen, vannak benne jó részek, mint pl. „Zatajio mater”¹⁸ Cankartól¹⁹ „Kmetovi se Dižu”²⁰ August Senoatól²¹, és még néhány olvasmány, amely leköti a tanulók figyelmét. Több olyan olvasmány és vers kellene, amely az anyanyelv megszerettetését szolgálja. A könyvben még hiányzik minden egyes költemény vagy prózai rész után a magyarázat.²²

II. Tanmenetek

Az irányító tanmenetek megfelelnek a kívánalmaknak. Helyi viszonyoknak megfelelően meg kell választani az anyagot. Kívánatos lenne, ha az irányító tanmenetekben meg lenne jelölve, javaslatként a részben osztott és a kis létszámú iskolák részére az elvégzendő anyag. Továbbá a szerbhorvát tannyelvű általános iskola V–VIII. o. számára irányító tanmenetben feltüntetni a „Vrste

književni dela” és a „Stilske figure” anyagát. Ezt a VIII. o.-ban is kellene folytatni, bővíteni, mert nem szerepel sem a tankönyvben, sem az irányító tanmenetben. A felső tagozat részére kiadott irányító tanmenetek a mai napig még sok iskolához nem érkeztek meg. Sürgős intézkedés a nemzetiségi osztály részéről lenne szükséges. A nemzetiségi osztály által kiadott tanmenetek csak az osztott és részben osztott iskolák számára készültek. Mivel a délszláv nyelvű tanulók kis létszáma miatt igen sok helyen egy, illetve két csoportban történik az oktatás, szükséges lenne ezeknek az iskoláknak olyan tanmenetekre, melyeket közvetlen fel tudnának használni. A tanmenetek jelöljék meg a témakört és az anyag elvégzéséhez szánt időt.²³ Az 1955/56-os tanévben az OM nemzetiségi osztálya bevezette a részben osztott iskolák számára a kétegyeséges módszerű tanmenetet. Az 50 perces órákból csak egy fél jut egy-egy osztályra. E rövid idő alatt szinte lehetetlen a kijelölt anyagot eredményesen elvégezni. Ha a nemzetiségi nyelv oktatása heti négy órában történne, a részben osztott iskoláknál is megvalósítható volna az egységes órátípus. A két tanerős iskoláknál, illetve a két tanulócsoporthoz tartozóknál szintén egyegységes órátípus szerint történhetne az oktatás.

Pécs, 1955. nov. 2.

Milla Ferenc
délszláv szakfelügyelő

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Milla Ferenc (1913–) tanító, 1935-től különböző Baranya megyei településeken tanított. Szakfelügyelői kinevezésére nem találtunk dokumentumot. 1956. március 1-jén a Baranya Megyei Tanács VB. Oktatási Osztályának vezetője a nemzetiségi szakfelügyelői munkáról az Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Osztályának tett jelentésében a következőket írja: „Milla Ferenc délszláv szakfelügyelő: Annak ellenére, hogy Milla elvtárs a felügyeleti munkában még teljesen újonc, jól megállta a helyét. Irányításával és ellenőrzései eredményeként javult délszláv tannyelvű és nyelvet oktató iskoláinkban az oktató-nevelő munka színvonala. Valamennyi felügyelete alá tartozó iskolát eddig már kétszer meglátogatott. Jelentéseit pontosan elkészíti, azok tartalma megítélésem szerint jó, lényegre töb.” – Baranya Megyei Levéltár (BML) Baranya Megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya 1950–1990. (a továbbiakban: XXIII. 5.) 859-1/1956.

² Első könyvünk.

³ szocializmus

⁴ fasiszta

⁵ kommunisták

⁶ kulákok

⁷ „Az első osztályos tankönyvben” szövegrésztől a margón függőleges vonallal kijelölve.

⁸ Második könyvünk.

⁹ Az állatok téli szállása.

¹⁰ „A IV.-es horvát” szövegrésztől a margón függőleges vonallal kijelölve.

¹¹ Olvasókönyvek.

¹² Irodalmi művek fajtái.

¹³ Stílusalakzatok.

- 14 je-ző nyelvjárás
 15 e-ző nyelvjárás
 16 „A nyelvet oktató iskolák részére” szövegrész tintával aláhúzva.
 17 Tanuljuk nyelvünket.
 18 Eltitkolta édesanyját.
 19 Ivan Cankar (1876–1918) szlovén költő, író.
 Ivan Cankar: Megtagadta az anyját. – In: Egy csésze fekete. Válogatott elbeszélések, novellák és karcolatok. Ford.: Cvetko Elvira. Murska Sobota. 1963. 71–73.
 20 A jobbágyok felkelnek.
 21 Augustz Senoa (1838–1881) horvát regényíró, költő, kritikus.
 Augustz Senoa: Parasztlázadás. Ford.: Balázs Pál. Subotica. 1961. 891.
 22 „Ami a felső tagozati” szövegrésztől tintával aláhúzva.
 23 A „Mivel a délszláv nyelvű tanulók” szövegrésztől tintával áthúzva.

28.

Kaposvár, 1955. november 5.

Az MDP Somogy Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról¹

I. A Somogy megyében élő nemzetiségek száma és megoszlása.

Somogy megyében nagyobb számban délszlávok, kisebb számban német nemzetiségiek élnek.

A barcsi járásban négy olyan községünk van (Lakócsa, Potony, Tótújfalu, Szentborbás), ahol a község lakosságának 97-98%-a délszláv.

Lakócsának 1067 lakója közül 92 a magyar, 975 a délszláv.

Tótújfalunak 624 lakója közül 5 a magyar, 619 délszláv.

Potonynak 776 lakója közül 29 a magyar, 747 a délszláv.

Ezenkívül teljesen délszláv község még Szentborbás.

Vízvár, Heresznye, Bolhó, Berzence, Szentmihályhegy községek lakói 20%-tól 50%-ig délszlávok, és ezeknek nagy része nem beszéli a délszláv nyelvet, és nem ismeri el, hogy délszláv.²

A barcsi és tabi járásban élnek német ajkúak. Teljesen német ajkú községünk volt 1948-ig Szulok, ma már azonban 60% a német lakosok száma ebben a községben is. A tabi járásban Miklósi, Szorosad, Bonnya, Nágocs községekben a lakosságnak kb. 50%-a német.

Ezenkívül még él közel 3000 cigány, kb. 200 vend és szlovén, szétszórtan 40-50 szlovák, 90-100 román és pár egyéb.

Ha az 1949-es népszámlálási statisztika adatait nézzük, a népszámlálás 181 horvátot tüntet fel, 95 németet. Ennél azonban jóval többen vannak. Csak a négy délszláv községben átlag 800 a délszláv. A megyében legalább 5000 délszláv él. Németek kb. 4000-en élnek a megyében. Ezek beszélik a délszláv és német tájnyelvet, származásuk is oda vezethető vissza, de nem vallották,

és sokan még ma sem vallják magukat délszlávnak és németnek. A délszláv nyelv oktatását pl. 3 évvel ezelőtt még erőltetni kellett.³

Úgy a délszlávok, mint a németek főleg a földműveléssel foglalkoztak és foglalkoznak. A felszabadulás előtt nagy része uradalmi cseléd volt a délszlávoknak, kisebb része törpebirtokok.

A németek nagy része a felszabadulás előtt 10-20 holdas középparaszt, de sok volt köztük 40, 60, 100 holdas.

A felszabadulás után a délszlávokat kedvezően érintette a földreform. A nincstelenek földhöz jutottak és jelenleg 4-6-8 hold földön gazdálkodnak.⁴

A felszabadulás előtt a németek közül kevés számban voltak agrárproletárok. Ezek is földet kaptak a felszabadulás után. Míg a délszlávok nagy része a felszabadulás előtt olyan anyagi viszonyok között élt, hogy ruházkodásuk is hiányos volt, ma majdnem minden háznál rádió van, a községben kultúrház van, rendszeres a filmvetítés. Az 5 éves terv eredményei minden délszláv községben érezhető[k].⁵

A délszlávok az irodalmi horvát nyelvet nem ismerik, még azokban a községekben sem, ahol a lakosság 90-95%-a délszláv. A tájnyelvet használják, és ezt is erősen keverik magyarral. Amire nincs kifejezésük, azt magyarul mondják és szlávul ragozzák (idem na járásbíróság = megyek a járásbíróságra, vagy dájmi köszörülőja = adjál köszörűkövet stb.) Ennek oka az, hogy szláv szókincsük nem bő, csak a napi életre korlátozódik. Az irodalmi nyelvet nem tanulták, a magyar szókincsük sokkal gazdagabb, mint a szláv szókincs. A magyar nyelvet általában valamennyien ismerik. A fiatalággal Lakócsán, Potonyban, Szentborbáson megtanítják a délszláv nyelvet, de a magyar nyelvet ugyanígy megtanítják vele a szülők. Azokban a községekben, ahol kevesebb számmal élnek délszlávok, mint pl. Szentmihályhegy, Heresznye, Bélavár, Vízvár, Babócsa, Bolhó, Berzence, ott az 50 éven felüliek beszélik a délszláv nyelvet, a fiatalok 90-95%-a a közéletben már teljesen a magyar nyelvet használja. Elvértve akad községenként 1-2 idős 60 és 60 éven felüli, aki a magyar nyelvet nem ismeri, és csak délszláv nyelven beszél.

A megyében élő németek azokban a községekben, ahol 50-60%-ban élnek, a családban a német tájnyelvet használják. Vidékenként különböző a nyelv használata. Pl. Szulok 1947-ig teljesen zárt német település volt, ahol a hivatali nyelv is a német volt. 1948-tól betelepítettek és bevándoroltaknak száma 760 fő, az ott élő németek száma 1140. Ez a betelepülés megváltoztatta az egységes német összetételt. Ennek ellenére Szulok községben 3-4 éves korig a gyerek egyáltalán nem tud magyarul, a német nyelvet használja. A tabi járásban élő német ajkúak a családban megtanítják magyar nyelvre a gyereket. Az itt élő német ajkú szülők 50%-a nem is tanítja meg a német nyelvre a gyerekeket. Ez 1947 óta tapasztalható, a kitelepítés hatására.

A cigányok nyelvismerete keverék cigány nyelv. A magyar nyelvet valamennyien beszélik. Helyenként azonban pl. Barcsón, Babócsán, mely a legnagyobb cigány település, a román nyelvet és a magyar nyelvet ismerik és használják, de ezek a cigány nyelvet nem ismerik.

Az asszimilációs folyamat a nemzetiségi lakta községekben az uralkodó folyamat. Úgy a délszláv, mint a németlakta községekben a fiatalság nagy része és az idősebbek is már az életben a magyar nyelvet használja, – legtöbbször csak a családban beszélnek a délszláv és német nyelvet. Kivéve a 4 délszláv községet. Az öltözködésben elhagyja a fiatalság a népviseletet. Népi szokásait csak időnként gyakorolja. Sajátos népi kultúráját nemzetiségű könyveken keresztül nem ápolja. A nyelvét sem gazdagítja. Hosszú ideig nem akarták pl. a délszláv tanítást a teljesen délszláv lakta községekben, pl. Lakócsán és Potonyban sem. Berzencén pl. nem szívesen vette a délszláv utcaelnevezéseket stb. Ez egyrészt bizonyos fokú félelemből, másrészt az erős asszimilációból ered.

A disszimilációs folyamat gyengébb méretű. Potonyban pl. 5 olyan házasságkötés volt az utóbbi években, amikor a házasság folyamán magyar leány került a családba, és rövid idő alatt elsajátította [a] délszláv nyelvet, szokásait. Ilyen a többi délszláv lakta községekben is előfordul szórványosan. Nagyon ritka az olyan, ahol ragaszkodik a horvát ahhoz, hogy magyar ne kerüljön be a családba. A németlakta községekben pedig disszimilációs folyamat nem tapasztalható.

A délszláv községeket félévenként látogatja a délszláv szövetség. Ilyen látogatás alkalmával a családokat felkeresik, beszélgetnek velük, meghallgatják problémáikat, igyekeznek azokat megoldani. Munkájuk azonban főleg kulturális tere szorítkozik. Délszláv kultúrnapot rendeznek, stb. A lakócsai kultúrcsoportot elvitték a Zala megyei délszláv községekbe. Ezekbe a községekbe hoztak más megyéből délszláv kultúrcsoportot. A délszláv szövetség azonban főleg a nagyobb községeket látogatja.

A nagyobb németlakta községeket, mint pl. Szulokot, ahol a megye egyetlen német kultúrcsoportja van, a népművelési minisztérium nemzetiségi osztálya látogatja és készíti elő más megyékbe kulturbemutatókra. A többi községekben, ahol még élnek németek a minisztérium részéről is az ilyen irányú munka elhanyagolt.

II. A nemzetiségi között folyó politikai munka

A nemzetiségi problémájával kapcsolatban a Központi Vezetőségtől kevés segítséget kaptunk. Ilyen irányú instrukciók nem jöttek a Központi Vezetőségtől, így a megyei párt vb és az alsóbb pártszervek foglalkoztak főleg a délszláv problémákkal. A más nemzetiségi, így a németek kérdésével a megyei párt vb nem foglalkozott, de ezek felé az alsóbb pártszervek munkája is gyenge. A barcsi járási párt vb foglalkozott a Szulok községben élő németek problémájával, azonban ez is főleg kulturális tere korlátozódott. A Tabi Járási Párt VB pedig nem vette figyelembe minden esetben azt, hogy a járásban nemzetiségi élnek.

A délszláv községekkel a megyei párt vb és a Barcsi Járási Párt VB is jobban, rendszeresebben foglalkozott. Délszláv kommunista aktívát tartottunk. Külön tartottunk a népművelőknek tanácskozásokat. Rendszeresen küldtünk le előadásokat a délszláv községekbe. Mivel nincs a járásoknál dél-

szláv felelős, olyan elvtárs lett a járási párt vb által beállítva instruktornak, aki közülük került ki, és ismeri nyelvüket, szokásaikat.

A délszláv községekben a pártépítési munka jobban megy és eredményesebb, mint a németlakta községekben. Tótújfaluban pl. 36 tagja van a két pártszervezetnek, ezek valamennyien délszlávok. Szentmihályhegyen 16 párttagból egy a magyar származású, a többi délszláv.⁶

Azokban a községekben, ahol a község lakosságának legalább 50%-a német, a pártszervezetekben kevés a német. Így pl. Nágocson 58 párttag közül 6 a német származású. Miklósiban a 29 párttag közül mindössze 2 német származású párttag van.

Agitációs munka csak részben folyik nemzetiségi nyelven. A délszláv községekben főleg kisgyűléseket tartanak délszláv nyelven. A nagyobb gyűlések, pártnapok magyar nyelven folynak. Lakócsán, Potonyban, Szentborbáson, Tótújfaluban, Szentmihályhegyen az egyéni agitáció délszláv nyelven folyik a községek nagyobbik részében, a kisebbik részén magyarul. Azokban a községekben, ahol németek is élnek, német ajkú agitáció egyáltalán nem folyik.

A délszlávok a pártoktatásban részt vesznek, pl. Potonyban 13 fő, Tótújfaluban 14, Szentmihályhegyen 18, Lakócsán 16 hallgató van bevonva pártoktatásba. Ezek között pártonkívüliek is vannak.

A német ajkúak közül csak a párttagok azok, akik be vannak vonva és részt is vesznek a politikai iskolákon. A pártoktatás magyar nyelven folyik a délszlávoknál is, valamint a német ajkúak között is.

Agitációs és propagandaanyag nincs kiadva részükre nemzetiségi nyelven, viszont a magyarul írt propagandaanyagot, az anyagban lévő új szavakat magyarul megérti, lefordítani anyanyelvére azonban nem tudja.

A délszlávokat nagyon érdekelte a Jugoszláviával kapcsolatos normalizáció kérdése. Különösen a tavaszi hónapokban több esetben szükséges volt előadókat leküldeni a délszláv községekbe a nemzetközi kérdések tisztázására.

Több esetben különböző rémhír terjed a délszláv községekbe, mely félelmet idéz elő bennük. Így pl. Szentmihályhegyen az vetődött fel, hogy a magyar és jugoszláv gazdasági tárgyalások azért maradtak félbe, mert Jugoszlávia kéri a délszláv lakta községeket. Hasonló kérdésekkel a többi délszláv községben is lehet találkozni. Ezekre azonban a nemzetközi helyzetet ismerető előadásokon, egyéni agitációkon keresztül választ kapnak.

A jugoszláv kérdéssel kapcsolatban van bizonytalanság. Annak nagyon örülnek, hogy a határon nyugalom van és a határsértések száma lényegesen csökkent, azonban befolyásolja őket az, hogy közvetlen a felszabadulás után barátai voltak Jugoszláviának, majd Titó leleplezése után megszakítottuk a diplomáciai kapcsolatunkat. Azt azonban nem látják, és nehéz is nekik magyarázni, hogy Berija tevékenysége volt az oka annak is, hogy Magyarország és Jugoszlávia közti viszony elromlott. Számtalan kérdést vetnek fel, és többben nem azt az eredményt nézik, amit Jugoszláviával elértünk. Több olyan kérdést tesznek fel pl., hogy milyen a jugoszláviai termelőszövetkezeteknek

az összetétele stb. Ezekre a pártszervezet sem tud mindig kielégítő választ adni.⁷

A nemzetiségi lapok közül a Nase Novine⁸ lapot járatták, azonban nagyon kevés számban. Lakócsán 8 példány Nase Novine és 8 Nova Borba, Potonyban 3 hónapja nem kaptak Nova Borba⁹ lapot. Tótújfaluban a kultúrotthon részére jár Nase Novine, és Szentmihályhegyen járatnak 12 Nase Novinét. A többi délszláv községbe nem jár, nem is igénylik. Irodalmi nyelven van írva, és nem tudják elolvasni. Szentmihályhegyen pl. azért járatják, mert kultúr csoportjukról hoz képeket. Szeretik olvasni a Nas Kalendárt¹⁰, mivel ennek nyelvezete nagyon egyszerű, számukra könnyen érthető. Ez azonban kevés számban jelenik meg. A megyei lap kevés cikkben foglalkozik a délszlávokkal és a megjelent cikkek nagy része is főleg csak kulturális kérdésekkel foglalkozik.

Az ifjúság nevelése kultúr csoportokon belül történik. A fiatalok nagy része részt vesz a kultúrmunkában. A DISZ-bizottság sajátos módszereket nem alkalmaz a nemzetiségi lakta községekben. A módszere nem tér el a többi községekben folyó DISZ-munkától. A DISZ Petőfi-iskolákat szervezett délszláv és németlakta községekben. Az oktatás azonban magyar nyelven folyik. A tömegszervezetek közül a DISZ-szervezetek működnek a legjobban. Az MNDSZ¹¹, MSZT¹² időnként tart egy-egy gyűlést, más munkát azonban nem végez.¹³

A népfront ért el eredményeket utcakövezés, járdajavítás, fásítás stb. A népfront munkája azonban az utóbbi időben visszaesett.

A délszláv községekben a tanácstagok 90%-ban délszlávok. Azokban a községekben, ahol német ajkúak élnek, a számaránynak megfelelően vesznek részt a tanácstagságban. Így pl. Miklósiban 25 tanácstagból 18 német származású. A termelési feladatokat elvégzik. A tanácson belül megbízatásokat vállalnak. A délszlávok is és a németek is időben eleget tesznek állam iránti kötelezettségeiknek.

A nyelvi közösség a párttagoknál és a tanácstagoknál is előtérbe kerül, ha osztályharcot követelő feladatok megoldásáról van szó. Pl. kulákhöz nem megy el transzferálni vagy nem leplezi le azt a kulákot, amelyik fajához tartozik. Amelyik funkcióban van, igyekeznek kedvezményekben részesíteni a délszlávot és a németet.¹⁴

III. A nemzetiségi oktatása:

Tiszta anyanyelvű oktatás nincs a megye nemzetiségi községeiben. A barcsi járás 4 délszláv községében Potonyban, Lakócsán, Tótújfaluban, Szentborbáson oktatják tantárgyként a délszláv nyelvet.

Az anyanyelvet oktatók száma biztosított. Nevelőprobléma nincs. Ma már szívesen tanulják anyanyelvüket. Tankönyvvel el vannak látva. A tanítás színvonala alacsonyabb, mint más iskolákban. Az alkohol hatása meglátszik a gyerekeken. A színvonalbeli különbséget okozza az is, hogy a szláv tanító képzettségi színvonala is alacsonyabb. A tanítóképző anyanyelvi oktatásra készíti fel a tanítót, és nálunk mint tantárgyat tanítja heti két órában. Így a magyar nyelven nehézségekbe ütközik a tanítása.

IV. A nemzetiségi népművelési munka:

A Népművelési Minisztérium a megyei népművelési osztályon átnyúlva küld a délszláv és a német kultúracsoportok segítésére szakreferenseket, valamint műsoranyagot. Olyan segítséget azonban, hogy a népművelési osztály hogyan foglalkozzon kulturális téren a nemzetiségekkel, nem ad a minisztérium.

A délszláv szövetség látogatja a délszláv községeket. A szövetség munkája azonban gyenge. Főleg oda járnak, ahol már létre van hozva a kultúracsoport, ahol pedig nincs nagyon kulturális élet, azokat elhanyagolják. A meglévő eredményeket is úgy bírálják több esetben, mint pl. amikor a szentmihályhegyi kultúracsoport egyik tagja megtanult egy horvát verset a műsorfüzetből, ezt kiejtésileg rosszul adta elő, olyan bírálatot kapott, hogy azóta nem tanulnak horvát nyelven sem verset, sem színdarabot.

A délszláv nemzetiségi községekben van tánckar, énekkar, zenekar, amelyik a népi játékaikat, szokásaikat, dalaikat dolgozza fel. Ezek szívesen dolgoznak fel nagyobb színdarabot is. Pl. a lakócsaiak a Kis unokám c. színdarabot tanulták be. A németeknél csak Szulokban van népi együttes, mely régi hagyományokat, táncokat, népdalokat dolgoz fel. Az ismeretterjesztő munka nem különbözik a magyarlakta területek ismeretterjesztő munkájától. Könyvtárak vannak a délszlávok részére és Szulokban a németek részére is. Anyanyelvű könyvek is vannak. Szulokban pl. 150 kötet német nyelvű könyv van. A délszláv községekben is van délszláv szépirodalmi könyv, azonban sem a délszlávok, sem a németek nem tudják elolvasni.

Összefoglalva:

A megyében két jelentősebb nemzetiség él, a délszlávok és a németek. Délszláv községeinkre nagyobb gondot fordítottunk. Rendszeresebben foglalkoztunk velük. A németlakta községek azonban mint nemzetiségi községek nem kapták meg a szükséges segítséget tőlünk sem és a járási pártbizottságtól sem.

Az irodalmi nyelvet sem a délszlávok, sem a németek nem ismerik, így ez egy bizonyos fokig gátja a kulturális előrehaladásnak. Az asszimiláció rendkívül erős, a disszimiláció rendkívül gyenge. Valamennyien ragaszkodnak Magyarországhoz. Be vannak vonva a politikai életbe, a községük irányításába. A továbbiakban szükséges, hogy a német ajkúakkal is rendszeresen foglalkozzunk.

Szükséges azonban, hogy a KV nagyobb segítséget nyújtson számunkra a nemzetiségi lakta területükön végzendő munkában.

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Nyolcoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Az MDP Központi Vezetőség Tudományos és Kulturális Osztályának terjesztették föl, Tamás István részére. A dokumentum kísérőlevelét, amely szintén 1955. november 5-i keltezésű, Suri Károly, a megyei agitációs és propaganda osztály vezetője és Tóth István megyei első titkár írták alá.

Ezekben a hetekben minden megyéből, sőt egyes járásokból is küldtek jelentéseket a Tudományos és Oktatási Osztály számára a nemzetiségek között folytatott kulturális, oktatási munkáról. A Tudományos és Oktatási Osztály levelét nem sikerült föllelni, ugyanakkor több jelentésben is utalás történik arra, hogy szóban kapták azokat a szempontokat, ami alapján az dokumentumokat el kellett készíteni. A Tudományos és Oktatási Osztály munkatervéből megállapítható, hogy 1956 februárjára kellett erről a témáról előterjesztést készítenie a Politikai Bizottság számára.

² A bekezdést a margón tintával kijelölték.

³ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁴ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁵ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁶ Ezt és az előző bekezdést is a kijelölték tintával margón.

⁷ Ezt és az előző bekezdést is a kijelölték tintával margón.

⁸ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁹ Nova Borba pod zastavom internacionalizma; organ jugoslovenskih revolucionarnih emigranata u Narodnoj Republici Čehoslovačkoj. (= Új harc az internacionalizmus zászlaja alatt; a Csehszlovák Népköztársaság jugoszláv forradalmi emigránsainak sajtószerve.) Prágában 1948 és 1954 között szerbhorvát nyelven megjelenő, a Tájékoztató Iroda Jugoszláviával kapcsolatos álláspontját tükröző hetilap. A Jugoszláv Újságírók Prágai Klubja adta ki, és Slobodan Ivanović, a washingtoni jugoszláv nagykövetség egykori sajtóattaséja szerkesztette, aki a Tájékoztató Iroda határozata melletti állásfoglalása után telepedett le Csehszlovákiában.

¹⁰ Lásd a 13. dokumentum 12. számú jegyzetét.

¹¹ A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége az MKP kezdeményezésére 1945-ben alakult tömegszervezet. 1948-ban az összes nőegyesületet egyesítette. Mint az MDP irányítása alatt álló egyetlen tömegszervezet működött 1956-ig, feladatait 1957-ben a Magyar Nők Országos Tanácsa vette át.

¹² Magyar–Szovjet Társaság.

¹³ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

¹⁴ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

29.

Győr, 1955. november 14.

Az MDP Győr-Sopron Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról¹

Levelükben² feljegyzést kérnek tőlünk a nemzetiségiek között folyó politikai és oktatási munkáról. A következő tapasztalatokról számolunk be:

Győr-Sopron megyében német és horvát anyanyelvű nemzetiségieket találunk nagyobb csoportokban. Túlnyomó többségük paraszt, de van köztük gyári munkás és bányász is. A legtöbb nemzetiségi családban otthon, anyanyelvüket használják, de értenek magyarul is. Csak az idősebbek között talá-

lunk olyanokat, akik nem értik a magyar beszédet. A nemzetiségi fiatalok már hajlamosak arra, hogy egymás között magyarul társalognanak.

A járási pártbizottságokat még nem jellemzi általában az, hogy napi politikai munkájuk során külön speciális módon foglalkozzanak a területükön élő nemzetiségiakkal. Az ilyen munka még kezdeti fokon áll. Általános tapasztalat az, hogy a nemzetiségi lakosság között gyengébb a pártépítési munka, mint a magyar ajkú dolgozók között. A tények megállapításán túl azonban nemigen jutottak pártszervezeteink éppen a különböző nyelvi stb. nehézségek miatt.³

A nemzetiségi lakosságú falvakban természetesen az agitációs munka anyanyelven is folyik, sőt Brennbergbányán német nyelvű pártseminárium is van. Agitációs anyagot, plakátokat, propagandaanyagot azonban nemzetiségű nyelven nem adunk ki.

A nemzetiségi falvakban működő DISZ-szervezetek vezetőségében képviselve vannak nemzetiségi fiatalok is. Ugyanez áll a többi tömegszervezetre is.

A tanácsokban nem mindenütt nemzetiségi anyanyelvű a tanácselnök, de a végrehajtó bizottságban mindenütt megtaláljuk a nemzetiségieket.

A nemzetiségi vidékeken az osztályharcot jellemzi, hogy nem tudták még a helyi szervek megértetni a dolgozó paraszttal a kulákság szerepét, s aljas munkáját. Egyrészt az erős rokonkapcsolatok, másrészt az „egy nemzetbeliek ne bántsuk egymást” hazug elve nehezíti a dolgozó parasztek között végzendő nevelő, felvilágosító munkát.⁴

Minden lehetőség biztosítva van ahhoz, hogy a nemzetiségi fiatalok anyanyelvükön tanuljanak. Mégsem került sor eddig teljes anyanyelvű iskola felállítására, sőt olyan iskolánk is csak 8 van, ahol tantárgyként tanítják az anyanyelvet (5 német, 3 horvát). Ezek az iskolák egyáltalán nem alacsonyabb színvonalúak a többiekénél. Sőt akad közöttük a megyei átlagnál sokkal jobb iskolánk is. Jónak mondhatók a nemzetiségi nyelvet tanító pedagógusok is. Az anyanyelvi osztályok szervezését megnehezíti a lakosság passzivitása és a tanulók húzódozása. Ennek oka nemcsak abban van, hogy az irodalmi nyelv tanulása anyagi energiát kíván a tanulóktól, mint egy idegen nyelv, hanem abban is, hogy még megtalálható a maradványa a kisebbségi érzésnek, s jobbnak látják, ha nem tanul gyerekek az iskolában németet vagy horvátot. Ez a helyzet a felvilágosítómunka fogyatékosságait mutatja.

A nemzetiségi falvak többségében vannak kultúr csoportok. Megnehezítette a munkát, hogy a kultúrtothon-igazgatók egy része nem beszél az illető nyelvet. Most folyik a vezetőségválasztás, melynek során a nemzetiségi nyelvet beszélők közül állítanak be igazgatót.

Vannak nemzetiségi táncsoportok, énekkarok, zenekarok és színjátszók is. Ez utóbbiak munkáját nagyon megnehezíti a sajátos nyelvi kifejezőmódjuk. Ti: az irodalom részét illetőleg horvát nyelvet nemzetiségi dolgozóink nem értik, s ahhoz, hogy betanulhassák és előadhassák a darabokat „le kell fordítani” saját dialektusukra.

Megkezdődött a nemzetiségi vidékeken a hagyományok gyűjtése is. Ismételtesztő munka elé sok akadályt gördít, hogy kevés a nyelvet beszélő előadó. A termelőszövetkezet fejlesztéséről már tartanak előadásokat, de egészségügyi stb. témákról ez gyéribben folyik. Könyvtáraik vannak, könyvellátásuk általában jó. Csak az olvasottság kevés. Itt is az a helyzet, mint a színjátszó csoportoknál: könnyebben olvassák a magyart, mint saját irodalmi nyelvüket.

Ezek azok a fontosabb tapasztalatok, amelyeket a nemzetiségiiek között folyó politikai, oktatási és népművelési munkáról szereztünk.

Elvtársi üdvözléssel:

Tölgyesi László⁵
köznevelési felelős

Bognár Kálmán⁶
megyei titkár

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírásokkal, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Az MDP Központi Vezetőség Tudományos és Kulturális Osztályának terjesztették föl, Tamás István részére.

² Lásd a 28. dokumentum 1. számú jegyzetét.

³ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁴ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁵ Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

⁶ Személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

Szombathely, 1955. november 15.

Az MDP Vas Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról¹

I.

Vas megye területén a szentgotthárdi és a szombathelyi járások határ menti községeiben élnek különböző nemzetiségűek, akik horvát–délszláv és német nyelven beszélnek. Nemzetiségeink nagyobbbrészt földműveléssel foglalkoznak. A kisebb részük üzemben dolgozik vidéken, mivel ezeknek földjük nagyobb része Ausztriában van. Vaskeresztes, Szentpéterfa, Felsőcsatár dolgozóira áll ez a helyzet. Gazdasági helyzetük általában jobb, mint 1945 előtt volt.² Ezt bizonyítja az a tény is, hogy 1945 előtt a szentgotthárdi nemzetiségi községek fiataljai egész nyáron át sommás munkára mentek. Ma viszont csak kis része megy nyáron a fiataloknak állami gazdaságokba. A nemzetiségi községek dolgozóinak egy része már a nagyüzemi gazdálkodást választotta.

A másik részük még egyénileg dolgozó paraszt. A nemzetiségiek anyanyelvükön beszélnek – azonban a saját irodalmi nyelvüket sem értik meg, sőt minden község más tájszólással beszél, mely két-három nyelvből tevődik össze. Sok helyen már a másik község beszédét is nehezen értik meg. Ezért a szövetségek által kiadott irodalmi könyveket és újságokat nem olvassák, nem vásárolják meg. Az öregebbek nagyobbbrészt magyarul nem tudnak. A fiatalok is magyarul az iskolában kezdenek tanulni. A fiatalok most már mindannyian beszélnek magyarul.

Asszimiláció tapasztalható azon a vonalon, hogy a fiatalok katonai szolgálatot teljesítenek és a magyarlakta vidékekről már benősülnek, illetve nemzetiségi lányokat vesznek feleségül a magyar anyanyelvű fiatalok, ami 1945 előtt nem volt tapasztalható. Ez azonban még nem olyan nagymérvű, amit annak tulajdonítanak, hogy ezek a községek határsávban vannak.³

A nemzetiségi községek kulturális téren adnak segítséget, főleg a népi tánc szervezésében és a színdarabok anyanyelven való leküldése terén. A könyvtárakat az előbb felsorolt okok miatt nem tudják igénybe venni, bár rendszeresen küldenek ezekbe a községekbe nemzetiségi irodalmat.

II. A nemzetiségiek között folyó politikai munka

A nemzetiségi községekben a pártszervezetek titkárai mind nemzetiségi anyanyelvűek, vagy pedig olyan, aki ismeri anyanyelvüket. Ezeken a helye-

ken a párttagság nagy részét a nemzetiségiak teszik ki. A tagjelöltfelvétel nehezen megy, akadályozza a külföldi rádióhallgatás és az, hogy aránylag kevés politikai felvilágosítómunka folyik feléjük.⁴

A járási pártbizottságok ezekre a területekre nemzetiségi elvtársakból állítottak be instruktort. Az instruktorkok tartanak pártnapokat, gyűléseket, azonban ez nem teljesen kielégítő.

Nemzetiségi nyelven pártoktatás nem folyik. Agitációs és propagandaanyagot nemzetiségi nyelven nem adtunk még ki.

A megyei lap külön nem foglalkozik a nemzetiségiakkal, ha ír is róluk, csak a kultúrcsoportjaik fejlődéséről, szerepléséről.

A nemzetiségi sajtóterjesztés csak nagyon kis %-ú [sic!]. A posta hírlapterjesztői foglalkoztak már több ízben a nemzetiségiak között az anyanyelvű lapok terjesztésével, azonban felvetették azt, hogy nem veszik meg, mivel nagyon sok az a szó, amit az újságcikkekben nem értenek meg. Inkább a magyar sajtócikkeket [sic!] vásárolják.

A fiatalok politikai nevelése a DISZ-szervezeteken keresztül történik. Azonban nem dolgoztak eddig még ki sajátos módszereket a különböző nemzetiségiak lakta területre, ezt nehezíti az, hogy tavasztól késő őszig a megye különböző területein dolgoznak (állami gazd., erdőgazd.-ban). Azokkal a módszerekkel dolgoznak itt is, mint a többi DISZ-szervezetekben.

A tömegszervezeteknek a nemzetiségi vidékeken szervezeteik vannak. A területnek megfelelően végzik felvilágosító munkájukat, de egy tömegszervezet sem dolgozott ki nemzetiségiak között végzendő munkához módszereket.

A helyi tanácsok vezetői mindenütt nemzetiségiak, úgyszintén a tanácsstagok is, kivétel a pedagógus, aki részben beszéli nyelvüket. A tanácsok és a dolgozók között a legjobb kapcsolat alakult ki. Állampolgári kötelezettségeiknek eleget tesznek. Rendeletek, plakátok, felírások nincsenek kiadva a nemzetiségiak anyanyelvén. Általában a dobolások, a tanácsok híreinek közzététele anyanyelven folyik.

III. A Magyarországon élő nemzetiségiak oktatása

Megyénk területén nemzetiségi tannyelvű iskola nincs, ahol a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanítanák, ugyanakkor a közismereti tárgyakat nemzetiségi nyelven.

Jelenleg csak a nemzetiségi nyelvet, mint tantárgyat tanítják nemzetiségi iskoláink. Az oktatás egyébként teljesen magyar nyelven történik.

Van német, horvát, szlovén nemzetiségi iskolánk. Német működik a szombathelyi járás területén Pornóapáti, Vaskeresztes, Kiszsidány, Horvátzsidány községekben, a szentgotthárdi járás területén Rönök és Rábafüzes községekben. Ez év júliusában kapott OM utasítás értelmében megindították a szervezést német nemzetiségi iskolák fejlesztése érdekében. Ennek eredménye az, hogy Kiszsidányban, Horvátzsidányban, Rönökön, Rábafüzesen bevezették a német nemzetiségi nyelv oktatását.

Horvát nemzetiségi nyelvet mint tantárgyat oktatják a szombathelyi járás területén Narda, Olmód, Szentpéterfa, Horvátzsidány, Felsőcsatár, Peresznye, Horvátlövő községekben.

Szlovén nyelvet csak a szentgotthárdi járás területén oktatnak Felsőszölnök, Rábatótfalu, Szakonyfalu, Apátistvánfalva, Kétvölgy községekben. Kétvölgyön, Szakonyfalun az idei tanévben vezették be a szlovén nyelv oktatását.

A szervezésnél, illetőleg az anyanyelv oktatásának bevezetésénél a legmesszebbmenőkig figyelembe vették a lehetőségeket és a szülők kívánságát. Minden esetben csak írásbeli kérés alapján vezették be a nemzetiségi nyelv oktatását.⁵ Természetesen felvilágosítómunkát folytattak a szülők között.

A nemzetiségi iskolák személyi feltétele az idei tanévben lényegesen jobb, mint az elmúlt évben. A német nyelvet olyan nevelők tanítják, akiknek erre képesítése van, vagy olyanok, akik 15-20 éven keresztül német tannyelvű iskoláknál tanítottak. A horvát nyelvet azok tanítják, akik időközben elvégezték a szakosító tanfolyamot, így ők is képesítve vannak a nyelv oktatására. Van 3 nemzetiségi alsó tagozatos nevelőnk (horvát), akik nemzetiségi tanítóképzőben végeztek. A szentgotthárdi járásban megoldották teljes mértékben a szlovén nyelv oktatásának személyi feltételeit. Ugyanis most végeztek délszláv szakos tanárok, akik a szlovén nyelv oktatását teljes mértékben elvégzik.

Általában a nemzetiségi nyelvet képesített nevelők tanítják. Annak a veszélye azonban továbbra is fennáll, hogy a nevelők felejtik az irodalmi beszédet.⁶ Sajnos ezen hiányosság megszüntetése érdekében nincs megoldva a nyelvszakos nevelők továbbképzése.

Tárgyi feltételek általában olyanok, mint a magyar iskolákban. Vannak szép nemzetiségi iskoláink, pl. Felsőszölnök, vannak meglehetősen elhanyagoltak, pl. Apátistvánfalva. Felszerelésüket úgy kapják, mint a magyar iskolák.

Az oktató-nevelő munka lényegesebben nehezebb, mint a magyar iskolákban. Itt elsősorban a közvetlen szemléltetésre kell építeni az oktatást. Különösen az alsó tagozatban. Tanulmányi eredményük sem marad el a magyar iskoláktól. A gyakorlat ezt bizonyítja. Az ált. gimnáziumba került tanulók általá-

ban megállják helyüket. Nehézségük a magyar nyelvtan, helyesírás terén van.⁷ Egyébként ezek a tanulók szorgalmasak, általában tanulnak.

A hazafias nevelésre ezek az iskolák nagy súlyt helyeznek. A tanulmányi felügyelet során megállapították, hogy ezen a területen az iskolák jó munkát végeznek. Az eddigi tankönyveknek hibája az volt, hogy nem vették figyelembe a magyar társadalmi életben végbement változásokat, fejlődést. Pl. a német nyelvkönyv beszélt a Német Demokratikus Köztársaság fejlődéséről, ugyanakkor egy szóval sem említette a magyar gazdasági életben végbement hatalmas változásokat. Általában nem beszéltek a nemzetiségi könyvek a tanulók közvetlen környezetéről. Az ideai tanévben új nyelv- és olvasókönyvek kerülnek ki, ezeket a szempontokat a minisztérium figyelembe veszi. A múlt évben nem volt meg az a lehetőség, hogy a tanulókhoz legközelebb álló órán, az anyanyelvi órán a hazafias nevelést alaposabban szolgálhatták volna.

Mindezektől függetlenül él a tanulók között a magyarsághoz való tartozás, ami bizonyos mértékig magyarosodási folyamathoz is vezetett. Ezt bizonyítja az, amikor felvetették az anyanyelven való oktatás kérdését, egyes iskolákban a szülők mereven elzárkóztak.

A nemzetiségi iskolák a múlt tanévtől kezdődően szakfelügyelet szempontjából is a járási, illetőleg a megyei oktatási osztályokhoz tartoznak. Így megyénk területén működik egy horvát nemzetiségi, egy szlovén nemzetiségi és az idei évtől kezdődően egy német nemzetiségi szakfelügyelő.

Általában megállapítható, hogy a nemzetiségi iskolákban tanító nevelők igen komoly és nehéz munkát végeznek. Az I. osztályba jutó tanulók magyarul semmit nem tudnak, először meg kell tanítani őket magyarul beszélni. Ez a tény sajnos még VIII. osztályban is meglátszik.

Megyénk területén egy horvát nemzetiségi óvoda működik Szentpéterfán. Személyi és tárgyi feltétele jó. Nemzetiségi óvónő vezeti a csoportot.

IV. A nemzetiségi népművelési munka

A Népművelési Minisztérium rendszeresen küld a megyei tanács népművelési osztályára a nemzetiségi községeknek szánt műsoros anyagot, délszláv vagy német nyelvű színműveket, kottákat stb. Egyebekben a nemzetiségi hivatalszerű kulturális szerve, a Magyarországi Délszlávok Szövetsége nyújt legtöbb támogatást, ellenőrző szervei ismételtelen felkeresik megyénket, gyakorlati útmutatást nyújtanak, segítik a nemzetiségi műsorcsere a megyén belül, sőt a megyén kívül is. Német nemzetiségiéknél ilyen szerv működéséről eddig nincs tudomásunk.

Példaadó nemzetiségeink hagyományápoló művészeti tevékenysége. A horvátlövői, nardai horvát nemzetiségű művészeti együttes népdal-kórusát,

tánccsoportját messze vidéken ismerik. Az Alsószölnökön élő délszláv népszokásokról, a rönkhúzásról nemrég film is készült. Horvát és szlovén lakosságú községeink szinte teljes egészükben élnek nemzeti kultúrájukat.

Megyénk valamennyi nemzetiségi községében van népkönyvtár. Forgalmuk átlagos. Legjobban működik Narda, Pornóapáti, Olmód, Peresznyec és Felsőszölnök népkönyvtára.

Az olvasók könyvvél való ellátása kielégítő. A délszláv községekben a Népművelésügyi Minisztérium és a Délszláv Szövetség ajándékként délszláv nyelvű könyvek is vannak. Azonban a lakosság nem nagyon olvassa a könyveket, mert nem érti az irodalmi nyelvet.

Vas Megyei Párt VB
Agit. Prop. Oszt.

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 28. dokumentum 1. számú jegyzetét.

² A mondatot tintával aláhúzták.

³ Ezt és az előző bekezdést tintával kijelölték.

⁴ A bekezdést tintával kijelölték.

⁵ A mondatot tintával aláhúzták.

⁶ A „nevelők felejtik az irodalmi beszédet” szövegrészt tintával aláhúzták.

⁷ A mondatot tintával aláhúzták.

31.

Salgótarján, 1955. november 18.

*Az MDP Nógrád Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése
a nemzetiségek között folyó
politikai, oktatási és kulturális munkáról¹*

Megyénkben élő nemzetiségek száma és megoszlása

Megyénk minden járásában élnek nemzetiségek bizonyos számban. A legtöbben mégis a rétsági járásban (a Szlovák Szövetség itt 6 szlovák községet, a Német Szövetség 2 német községet tart nyilván), a balassagyarmati járásban (1 nyilvántartott szlovák községe van) és a pásztoi járásban (1 szlovák nyilvántartott községgel). Ugyanakkor a salgótarjáni járásban már csak 2 szlovák község van, de ez mégis jelentős, mert szinte ez a két község az (Lucfalva és Sámsonháza), amely legjobban megőrizte szlovák nemzetiségi jellegét. Meg kell jegyezni, hogy a nyilvántartott községek korántsem adják a

megyénkben lévő nemzetiségiek számát, mert iskolai szlovák nyelvi oktatás is több helyen folyik (19 községben), mint a nyilvántartott községek száma, de még azoktól is több olyan községünk van, ahol beszélnek különböző nemzetiségi nyelven. 1949-es statisztikai adatokkal a következőképpen tudjuk kimutatni megyénk nemzetiségi megoszlását:

Nemzetiség	Férfi:	Nő:	Mindösszesen
Magyar	102 448	108 616	211 064
Szlovák	56	63	119
Román	12	4	16
Horvát	2	1	3
Szerb	–	1	1
Német	1	6	7
Bunyevác	1	–	1
Vind, szlovén	2	1	3
Cigány	1 487	1 639	3 126
Egyéb	147	125	272
Ismeretlen	10	17	27
Összesen:	104 166	110 473	214 639

Ezek az adatok csak a cigányok kimutatásában fogadhatók el reálisnak. A többi számszerűleg kimutatott nemzetiségieknél jóval több él megyénkben. Különösen áll ez a szlovákokra, akiknek száma minimálisan 6-8 ezer. Hogy megyénkben mégis csak 119 szlovákot mutattak ki 1949-ben, annak egyszerű oka az, hogy ezek a szlovákok magyarnak vallják magukat. A meglátogatott 10 nemzetiségi községben a tanácsok vagy egyáltalán nem tartanak nyilván szlovákokat, németeket stb., vagy csak nagyon kis létszámban (5-15 főig). Ez alól még a fentebb említett 2, majdnem teljesen szlovák község Lucfalva és Sámsonháza sem kivétel. Ősagárdon (rétsági járás) pl. elmondja az iskola igazgatója, hogy mikor a gyermekeket beíratják első osztályba és kérdezik, hogy mi a gyerek anyanyelve, a szülő kéri, azt írják be, hogy magyar. Tudni kell azt, hogy itt az első osztályos gyerekek, szinte semmit sem tudnak magyarul, mert a szülők odahaza csak szlovákul beszélnek, s azt a nyelvet hozzák magukkal a tanulók is.² Az itt megkérdezett dolgozók is magyar anyanyelvűnek vallották magukat.

A megyénkben élő nemzetiségiek foglalkozása többségében földműves. Kivételt képez az a néhány község, ahonnan járnak üzemekbe és bányákba is dolgozni. Gazdasági helyzetük a magyar dolgozókkal együtt javult 1945 után. Nagy része földet kapott, az idetelepítettek pedig házat, és egyéb gazdasági felszerelést is. Nyelvismeretükre jellemző, hogy bizonyos mértékig beszélik a magyar nyelvet, ezt szinte mindegyikük (kivételt képeznek az egész öregek, akik egyáltalán nem tudnak magyarul, és egy-két községben a 6 éves iskolakötelesek). Ugyanakkor beszélik saját anyanyelvüket is. Ezt kevésbé a DISZ-korú fiatalok és az iskolás korúak közül a felső tagozatba járók beszélik. Nyelvismeretükre nehéz általánosító véleményt mondani, mert egyik he-

lyen ez alól, másik helyen az alól van kivétel. Általában egymás között saját anyanyelvüket használják, s csak hivatalos helyen beszélnek magyarul. Bár előfordul az is, hogy párt, vagy tanácsrendezvényen anyanyelvükön szólnak fel.³ Szívesen használják anyanyelvüket egymás között, ha idegen van jelen. Nyelvismeretükre inkább a magyarosodás a jellemző, vagyis az, hogy inkább és többen beszélnek magyarul, mint nemzetiségi nyelven. Jellemző az is, hogy nem az irodalmi nemzetiségi nyelvüket beszélik, hanem a szlovákok a tótot, a németek a svábot.

Megyénkben inkább az asszimilációs folyamat áll fenn, és ezt természetesnek is tartják. Disszimilációs folyamatról nem beszélhetünk, vagy csak 2-3 községünkben, igen kis mértékben. Csak ennyi helyen találkoztam azzal, hogy egymás között lépnének házasságra, és nem mernek nősülni más faluba, vagy magyar családhoz.

A nemzetiségiék között folyó politikai munka

Tervszerű, céltudatos politikai munkáról, ami külön a nemzetiségiék felé folya [sic!], nem beszélhetünk. Ennek oka az, hogy az ismertetett számszerűségekre ellenére, erős magyarosodással találkozunk. Ezt a dolgozók nagy része természetesnek tartja. Nem merül fel annak a szükségessége, hogy a dolgozók felé folytatott általános politikai munka közepette, mi külön politikai vonalat vigyünk nemzetiségiék felé.⁴ Erre nincs példa az érdekelt járási pártbizottságoknál sem. A nemzetiségiéknek számító dolgozók egyetértenek pártunk politikájával, és aszerint dolgoznak. Természetesnek találják azt, hogy ha némelyik dolgozó nem tud magyarul, elmondhatja véleményét anyanyelvén is, megértésre talál. Ebben nem akadályozza senki. A nemzetiségi községekben mindenhol a párttitkár és a tanácselnök beszéli a magyar és a nemzetiségi nyelvet. Ez maga jó hatással van.⁵

Mindezek alapján olyan kérdésekre, hogy az agitáció, a pártoktatás, a gyűlések, a pártnapok folynak-e nemzetiségi nyelven, jelennek-e meg nemzetiségi plakátok, s mit ír erről a megyei lap – nemleges választ kell adnunk. Ugyanígy nemleges a DISZ, s a többi tömegszervezetek ilyen irányú munkája is. Pl. a tanácsok vonalán így tükröződik a megyei helyzetünk. A tanácsokban mindenütt ott vannak a nemzetiségiék. Van pl. megyei tanácstagunk is, Vanyarc nemzetiségi községből. Ezek azonban nem úgy lettek megválasztva, mint nemzetiségiék, hanem mint dolgozók. A tanácselnök, elnökhelyettes, de a többi tanács dolgozója is, beszél az illető nemzetiségi nyelvet. Ha valaki jön hozzájuk, s saját anyanyelvén beszél, megértik, és azt nem kifogásolják. Mikor néhány nemzetiségi dolgozóval beszélgetve kérdeztem tőlük, hogy nekik nincs-e valami kifogásuk, nem kellene-e a nemzetiségi kérdésükkel jobban foglalkozni, az volt a válasz, hogy nem. Ők magyarok, s így törődnek velük. De emellett szabadon nyilatkozhatnak meg nemzetiségi nyelven és módon is.

Megyénk Csehszlovákiával szomszédos lévén találkozunk bizonyos nacionalista hangokkal. Ezek nagy része a területi kérdést veti fel. Ez is elsősorban az értelmiségiek, a pedagógusok körében tapasztalható. Találkoztam nacionalista hangokkal a dolgozókkal való beszélgetés folytán a Csehszlovákiába áttelepültekkel kapcsolatban is. 2-3 esetben volt már küldöttségcsere megyénk és a szomszédos cseh területek között. Ezek a találkozók nagyban pozitív vonásai mellett sem voltak mentesek a nacionalista érzelmektől.

Meg kell állapítani, hogy pártszervezeteink részéről, bár folyik bizonyos harc a nézetek ellen, de az nem elég alapos és mély. Mi magunk sem nagyon beszélünk erről. A megyei lapokban sem igen találunk erre utalásokat. A jobboldali nézetek elleni harc inkább ipari és mezőgazdasági területen folyt alaposabban. A hazafiság kérdésénél ez nem kapott megfelelő súlyt. A rétsági járási bizottságnál találkoztam csupán olyannal, hogy nem engedték meg a területükön lévő félig német nemzetiségi községben a német nyelv iskolai oktatását azért, mert az ugyanott élő szlovákok felé ez rossz hatással lenne, nemzetiségi ellentéteket szítana.⁶

Megyénkben élő nemzetiségek oktatása

Megyénkben 19 helyen van szlovák nyelvet tantárgyként oktató iskola. Más nemzetiségi anyanyelvű oktatás nincs. Ezeknél az iskoláknál mindig az Oktatási Minisztérium rendelkezésének megfelelően szervezik meg az oktatómunkát. Megyénkben legrégebben Sámsonházán (kis iskola) van szlovák nyelvű oktatás és itt az I–VIII.-ig folyik. A legnagyobb létszámban Nógrád községben tanítanak szlovák nyelvet, de itt csak a felső tagozatban.

A tanerők utánpótlásában és képzettségük emelésében vannak előrelépések. Ebben a tanévben kaptunk 2 szlovák nyelvet tanító nevelőt, ezekkel együtt is van még hiányunk. Az elmúlt tanévben a megyei oktatási osztály szervezett a részükre egy egész napos továbbképzést Balassagyarmaton. Itt bemutató tanítások, viták és egyéb módszertani megbeszélések voltak. Van ilyen tervünk jelenleg is. A nevelők igénylik ezeket. Lesz megyei félfüggetlenített szlovák szakfelügyelő is. Mindezek javítanak a helyzeten, de még többet kell tenni. A nevelők között vannak szaktanítók, olyanok, akik beszélnek szlovákul és ezért tanítják a nyelvet, és vannak tanári képesítésűek is. Elég sok közülük módszertani, didaktikai problémákkal küzd. Néhányan közülük gyenge nevelők (Galgaguta, Vanyarc stb.). Sokkal alaposabban kell velük törődni és segíteni nekik, mind az Oktatásiügyi Minisztérium, mind az osztályok részéről. A megyei oktatási osztályon, aki a nemzetiségi oktatással kapcsolatos ügyek intézésével van megbízva (Vadkerti elvtárs), maga sem tud szlovákul. A megyei osztály többi dolgozója, de a járáások sem törődnek ezzel a problémával. Csak úgy foglalkoznak az ilyen iskolákkal, mint a többivel, ilyen irányú terv és cél nélkül.

Az órákon nevelési célok megvalósításáról nemigen beszélhetünk. A nevelők csupán a tárgyi cél elérésére törekcsenek, úgy-ahogy. Sok helytelen módszerrel találkozunk (Alsópetény, Bánk, Nőtincs), a nevelő maga felel a kérdésre, nem várja meg a tanuló gondolkodását, a kérdést egy tanulóhoz intézi, a többi nem gondolkodik. A nyelvtani szabályt nem a gyerekekkel állapítatják meg az összegyűjtött példa alapján stb. Nincs szemléltetés, vagy nagyon hiányos. Gyenge a tanulók helyesírási, beszéd és kifejezési készsége. Sok helyen keverik a tótot a szlovákkal (néhol az orosz és magyar nyelvvel is). Az órák egy része inkább magyar nyelven folyik, sőt néhol még a szlovák dolgotat is magyar nyelven írják (Nőtincs).⁷

A tankönyvet és a tanmenetet szinte valamennyi nevelő maximalistának és nem a legjobbnak tartja.⁸ Az a véleményük, hogy úgy készült, mintha az osztályban mindenki és jól beszélne szlovákul. Nehéznek találják a beszélgetési anyagot is. Mások a szöszedetet kifogásolják. (Nem minden új szó található meg az olvasmány után, pl. a VI.-os könyvben.) Probléma az is, hogy a könyv irodalmi szlovák nyelven készült (bár ez a helyes), a gyerekek pedig tótul beszélnek. Vannak olyan helyek, ahol nincsenek tankönyvek minden osztályban (Terény, Bér, Egyházasdengeleg).

A vizsgálódásom során elsősorban a nevelők részéről, szinte mindenhol felmerült, hogy mikortól, melyik osztálytól kezdve tanítsák a szlovák nyelvet. Vannak iskolák, ahol végig tanítják, vannak, ahol csak a felső tagozatban. Vanyarcon panaszkodik a nevelő kartárs, hogy 40-es létszámból csak 13 beszél szlovákul, a többi nem, nem tud ezekkel mit kezdeni az órán. Az Oktatásügyi Minisztérium ez évi július 14-i rendelkezése⁹ néhány kivételt említve kötelezővé tette ott, ahol a felsőben folyt, az alsóban is az oktatást. Ezt szinte sehol sem valósították meg. A nevelőkkel való beszélgetés folytán kialakult a kérdésre a felelet. Szükséges ezt elmondani, mert véleményünk szerint Pestről (OM, szövetség) jó pár helyen erőlteti a kérdést, nem akarják figyelembe venni a helyi magyarosodási folyamatot. A nevelők pedig nem mernek elmentmondani, nehogy nacionalistáknak bélyegezzék (Ósagárdi igazgató véleménye).¹⁰ Az álláspont a következő: ahol a szülők kérik, ott az alsó tagozatban is tanítják (pl. Terényben megkérdezték, és az I-II. osztályban 18 szülő írta ezt alá). Ahol kérik, és kicsi a létszám (Nőtincs, Nógrádsáp stb.), ott legyenek ezek az utolsó órák, s a többit ne kényszerítsük, vagy oktassuk az orosz nyelvet nekik. Egyéb helyen ne legyen az alsó tagozatban, de főleg ne az I-II. oszt.-ban, mert itt a gyerekeket nagyon megterheljük. A magyar írás, olvasás megtanítását zavarjuk. A rendelet feltétlen vegye figyelembe a helyi sajátosságokat.

Van két német községünk is (Berkenye és Szendehely). Itt nincs iskolai oktatás. A szülők részéről bizonyos félenkség tapasztalható. Nem merik kérni a tanítást, mert mint mondják: „Nem akarunk úgy járni, mint azok, akik 1945 előtt verték a mellüket, hogy az ő gyerekeket tanítsák németre is.”¹¹ De a német tanítása a szlovák nemzetiségűeknél is ellentétet szítana. A statisztikai

adatok szerint legtöbb cigány van megyénkben nyilvántartva. Ezek között leginkább az iskolakötelesekkel van a legtöbb baj. Igen sokan és sokat mulasztanak, nem tanulnak. Van olyan hely, ahol az első osztályosokat meg kell tanítani magyarul (Endrefalván 40 fő első osztályosból kb. 20 tanulót).¹² Ezeket hiába büntetik, de a családlátogatás sem segít. Még súlyosabb a helyzet a vándorcigányok gyermekeinél. Itt az a javaslat merül fel, hogy kísérletképpen egy-két helyen engedélyezzék a külön foglalkozást ezekkel a tanulókkal.¹³

Nemzetiségi népművelési munkánk

Erre az a jellemző, hogy leginkább a művészeti ágak felé tolódott el (ének, tánc, esetleg zene). Ezek még a dolgozók körében is jobban élnek, ennek van talaja, ezzel foglalkoztak legtöbbet népművelési munkásaink is.

A minisztérium viszonylag elég sokszor meglátogatta megyénket ezen a vonalon, főleg a nemzetiségi osztály. Lejöttek pl. a tanácsválasztáskor, és elmondták, hogy mit javasolnak nemzetiségi területen. Ugyanígy történt ez a kulturális seregszemle idején is. Adott ki a NM különböző anyagokat is (ismeretterjesztő, műsorfüzet stb.). Az a megállapítás azonban, hogy ezzel csak az illetékes elvtársak törődnek. Más, ha itt van (pl. művészeti vonalon), nem vizsgálja ezt. Így ez kihat a megyei és járási osztályokra is. A megyei osztály nem törődik a szlovák népművészettel, vagy csak annyiban, hogy van, és néha meg kell nézni. Nincs célkitűzése, hogy ezt meg ezt kellene tenni.

A nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó szövetségek munkájában vannak pozitívumok. Így pl. küldenek kiadványokat, esetenként van lent 2-3 instruktor is (ének, tánc). Csináltak megyénk és Pest megye között tapasztalatcserét egész napos programmal, amit igen jól sikerültnek és eredményesnek tartanak. Szerveznek pl. szlovák táncanfolyamot, s erre megyénkből 4 embert visznek el. Adtak több esetben nagyobb nemzetiségi együttest megyénknek (Balassa együttest). Feltétlen kell az ott dolgozó elvtársaknak javítani azon, hogy munkájuk nemcsak a művészeti kérdésekkel való törődést jelentse. Bizonyos értelemben kell foglalkozni gazdasági és politikai kérdésekkel is, vagy közvetett, vagy közvetlen módon (pl. tsz-szervezés, stb.). Kifogásolják azt is, hogy van átnyúlás az illetékes szervek felett. Instruálják a kultúrotthon, a községet, de erről nem tájékoztatják a megyét, a járást, s legtöbbször ezért nem lesz megoldva a feladat. Javaslatként merült fel, hogy megbeszélést feladatokról többet szervezzenek a szövetségek egy-egy nagyobb feladat előtt, vagy párthatározat megjelenése után. Az egyes megyék jó tapasztalatait is jobban általánosítsák.

A művészeti munka a legerősebb a megyénkben, s ezen belül is a tánc. Vanak jól működő nemzetiségi együtteseink, Galgagután, Bánkon és Vanyarcon szlovák együttesek, Berkenyén pedig német. Ezeknek az együtteseknek igen sikeres a szereplése. Vanyarcon pl. egyszer a fellépő szlovák együttes (más megyéből hozta a szövetség) igen nagy sikert aratott. A kultúrház igazgatója

szerint nem kellett különösebb szervezést végezni az előadásra, mégis igen sokan jelentek meg, közöttük sok volt az idősebb dolgozó, akiket máskor igen nehéz megmozgatni.¹⁴ Ez a feltétlen igényt mutatja. A megrendezett népművészeti kiállításunkon ugyancsak nagy sikert arattak a nemzetiségi hímzések, szöttesek és a népviseletek (a kiállításnak 20-25%-a volt ez). Meg kell jegyezni, hogy a még legjobban előrehaladott művészeti munka sem a legcél tudatosabb. Elhanyagoltnak mondható a színjátszás (nincs elég színmű nemzetiségi nyelven). Erősíteni kell a kórusmozgalmat is, főleg a DISZ és az iskolák vonalán is, ahol pedig bő lehetőségek vannak.

Tervként vetődött fel Vanyarcon (a község kb. 80%-ban beszélt szlovákul) a nemzetiségi falumúzeum létrehozása. Épület van, a berendezések nagy része megvan, s megyei keretből meg tudjuk oldani. Persze bizonyos központi támogatásra is szükség van. A terv azért is fontos, mert a községben lelkes visszhangra talál. Itt nagyszerűen fel lehetne dolgozni a község gazdasági és politikai életét, népművészetét. Mindez jól szolgálná a nevelést és a nemzeti-ségi problémával való törődést is.¹⁵

A hagyományok gyűjtésénél vannak kezdeti lépéseink. Elég sok népdal, tánc, de különböző népművészet és népviselet is fel van gyűjtve a Palóc Múzeumban. Ezek felgyűjtése azonban nem rendszeresen történt, és eléggé kiszakították a község gazdasági és politikai viszonyaiból, s úgy vitték színpadra. Nem törődünk eléggé a népszokásokkal. Ezek közül is keveset az olyanokkal, ami a jelen feladatainkat is segítené (az aratás, a szüret stb.). Igen sok felújított és jól sikerült régi játékot hagyunk elfeledni. Pl. az 1953-as kultúrversenyen a berkenyei együttes bemutatott egy német (sváb) lakodalmast, de ezt nem rögzítették le, s nem törődünk vele. Igen sokat lehetne elérni a cigány táncok, énekek és játékok feldolgozása terén.

Az ismeretterjesztő munka elég elhanyagolt terület. Csupán néhány ismeretterjesztő előadásról lehet beszámolni, amit a SZFTE¹⁶ keretében tartottunk. Kevés a politikai előadás (nincs is), nem volt kiállítás vagy egyéb szemléltető agitáció.¹⁷

Könyvtár vonalon alig valamivel jobb a helyzet. 5 községben vannak szlovák könyvek (könyvtárról nem lehet itt szó), más nemzetiségi nincs. Ezek igen elhanyagolt állapotban vannak. Nem törődnek vele az illetékes szervek. Kevés a megyei könyvtárban a letéti alap is. Alig 380 db. A községenkénti 120-180-ig terjedő könyvállomány 90%-a szépirodalom. Kevés a szakember, módszertanilag sem törődnek velük. Jellemző a nemtörődésre az ősgárdi eset: a tanács visszaküldte a szlovák könyvtárat, mert szerintük nincs rá szükség, ott mindenki tanuljon magyarul. A tanácselnök szerint: „még Kossuth megmondotta, hogy az a nemzet erős, amelyik egységes”. A könyvkiadással kapcsolatban az a vélemény hangzott el, hogy több művet adjanak ki nemzetiségi nyelven, s főleg a ma élő íróktól (Veres, Nagy stb.). Feltétlen több szín-

darabot kell megjelentetni. A sajtók közül Nas Pioner¹⁸ jár az iskolákba, a Sloboda¹⁹ már kevesebb helyre. Ezek többet írjanak a megyéről.²⁰

Meg kell említeni a határszélek műsorcserejének a kérdését. Feltétlen azt kell biztosítani, hogy olyan helyre vigyünk elsősorban az érkező csoportokat, ahol értik is. Helyes volna az is, ha a határszéli megyék évi programot dolgoznának ki a kölcsönös műsorcserekre, és ezek céltudatosabbak, és politikailag jobban előkészítettek lennének.²¹

Összefoglalásul

Meg kell állapítani, hogy a nemzetiségi kérdés megyénkben eléggé az oktatás és a népművelés vonalára tolódott el, bár még ott is van tennivaló. Feltétlen többet kell ezekkel törődni. Vigyázni kell azonban majd a határozat végrehajtásánál, mert igen érzékeny kérdés. Van bizonyos félelem (még szégyenérzet is, hogy ők „csak” tótok!) és tanácstalanság is (van-e értelme, hogy erősebben törődjenek vele, mi a perspektíva?). Már most is, mivel több szerv vizsgálja a kérdést, sokan nem mertek nyilatkozni, nem tudják, miért törődünk most ezzel (Vanyarcon pl. volt az OM, a NM, a szlovák szövetség és én!).

Salgótarján, 1955. november 18.

Fekete Ottó²²

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Kilencoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 28. dokumentum 1. számú jegyzetét.

² A „szinte semmit sem tudnak magyarul” szövegrésztől tintával aláhúzták.

³ A mondatot tintával aláhúzták.

⁴ A mondatot tintával aláhúzták.

⁵ Tintával, kézírással beszúrták, hogy „Vannak nemzetiségi pártbizottsági tagok is.”

⁶ A „nem engedték meg” szövegrésztől tintával aláhúzták, a margóra kérdőjelet írtak.

⁷ A „Nincs szemléltetés” szövegrésztől a margón tintával kijelölve.

⁸ A mondat a „maximalistának” szövegrésztől tintával aláhúzták.

⁹ Az oktatástügyi miniszter 61/1955. (O.K.16.) O. M. számú utasítása az 1955/1956-os tanév fő feladatairól az általános és középiskolák és nevelőintézmények számára című dokumentumban a következő áll: „Külön gondot kell fordítani a nemzetiségi anyanyelvű diákokthozos általános és középiskolák iskoláztatási munkájának időben való végrehajtására a nemzetiségi iskoláztatási Útmutatóban foglaltak alapján.” – In: Oktatási Közlöny, 1955. augusztus 1. 210–228.

¹⁰ A mondatot a „jó pár helyen erőlteti” szövegrésztől tintával aláhúzták.

¹¹ Az idézetet tintával aláhúzták.

¹² A mondatot tintával aláhúzták.

¹³ A mondatot a „kísérletképpen” szövegrésztől tintával aláhúzták.

¹⁴ A mondatot a „nem kellett különösebb szervezést” szövegrésztől tintával aláhúzták.

¹⁵ A bekezdésben a „nemzetiségi falumúzeum” és a „Jelkes visszhangra talál” szövegrészek tintával aláhúzták.

¹⁶ Lásd a 8. dokumentum 3. számú jegyzetét.

- ¹⁷ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
¹⁸ Lásd az 1. dokumentum 4. számú jegyzetét.
¹⁹ Lásd a 6. dokumentum 2. számú jegyzetét.
²⁰ A bekezdésben a „más nemzetiségi nincs is. Ezek igen elhanyagolt állapotban vannak.”, „nemtörődésre” és a „mindenki tanuljon magyarul” szövegrészeket tintával aláhúzták, a margóra pedig „ez nacionalizmus” megjegyzést írták.
²¹ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
²² Fekete Ottó (1931–) tanár. 1951–1952-ben a Heves Megyei Tanács Oktatási Osztályán személyügyi előadó. A katonai szolgálat után 1954 decembere és 1956 decembere között az MDP Nógrád Megyei Pártbizottságának politikai munkatársa, köznevelési felelős. 1957 szeptemberéig tanított, akkor választották meg a Pedagógus Szakszervezet Nógrád Megyei Bizottsága elnökének. 1959–1970 között a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Kollégiumának Igazgatója, majd 1973. július 31-ig a Nógrád Megyei Tanács Művelődési Osztályának vezetője, majd augusztus 1-jétől a Fővárosi Tanács Oktatási Főosztály nevelőotthoni és kollégiumi osztályának osztályvezetőhelyettese.

32.

Pécs, 1955. november 18.

*Az MDP Baranya Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése
a nemzetiségek között folyó
politikai, oktatási és kulturális munkáról¹*

Megyénk lakosságának – hozzávetőleges számítások szerint – 20-22%-a nemzetiségi dolgozó: németek, délszlávok, románok és cigányok.

A megyében élő nemzetiségi dolgozók számára alkotmányunk által biztosított jogok a gyakorlatban is megvalósulást nyernek. Az alapvető állampolgári jogokat – munkához, üdüléshez, szórakozáshoz való jogot, választójogot, a művelődés jogát, szólásszabadságot, sajtószabadságot, gyülekezési és egyesülési szabadság jogát – nemzetiségi dolgozóink az alkotmányban lefektetett irányelveknek megfelelően gyakorolják, és a magyar anyanyelvű állampolgárokhoz viszonyítva nem szenvednek hátrányt.

Ugyanakkor az állampolgári kötelezettségek teljesítése terén sem maradnak el magyar anyanyelvű állampolgáraink mögött, sem a begyűjtésben, sem az adózásban, de egyéb más állampolgári kötelezettségek teljesítésében sem.

Gazdasági helyzetük

- a) Németek. A német családok jelentős része a felszabadulás után vagyonek-
kobzásban részesült, a kitelepítések során. Az azóta eltelt idő alatt azon-
ban gazdasági és anyagi életükre a javulás jellemző.² Több olyan német
család van, akiknek a vagyonek kobzás ellenére is új házuk és komoly
gazdaságuk van. Jobban és szebben ruházkodnak, mint a múltban. Majd-
nem teljesen eltűnt a „klumpa”, és a „tutyi”, helyüket felváltotta a bőr és

gumi lábbeli. Jövedelmüket növeli az is, hogy a nagyobb családok tagjai állami gazdaságokban, gépállomásokon, erdőgazdaságokban dolgoznak. Általános tapasztalat, hogy a németeknek magas az állattenyésztési kultúrájuk, jó minőségű és komoly mennyiségű háziállattal dolgoznak, ezeket jól is gondozzák. A német lakosság nagy számban kötött állathizlalási szerződéseket, sertés, növendék marha stb. (ami jó jövedelmet biztosít számukra).

Anyagi felemelkedésüket elősegíti a termelőszövetkezetekben való gazdálkodás is. A német lakosság különösen az elmúlt évek folyamán nagy számban lépett be a termelőszövetkezetekbe. Ennek okát abban látjuk, hogy német dolgozóink is megértették a nagyüzemi gazdálkodás előnyeit, náluk is gyökeret vert a termelőszövetkezeti mozgalom gondolata. A termelőszövetkezetbe való belépésükhöz ezenkívül az is hozzájárult, hogy megélhetési lehetőségeket kerestek a termelőszövetkezetekben, erősen él náluk az összetartás gondolata, szeretik a belterjesebb gazdálkodást.

A német lakosság egy része bányákban, üzemekben dolgozik. Általános tapasztalat az, hogy munkahelyeiken megbízható, szorgalmas munkásoknak tartják őket, s ezeket bizonyítják a német kitüntetett munkások számai is (sic!).

Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a tagok döntő részét német dolgozók teszik ki, szilárd a munkafegyelem (Pócsa, Villánykövesd, stb.).³

- b) Délszlávok. A délszláv lakosság legnagyobb része szintén mezőgazdasági munkával foglalkozik. A földreform során — éppen úgy, mint a magyarok — földet kaptak. A délszlávok nem mentek át olyan anyagi megrázkódtatásokon, mint a németek, gazdasági, anyagi helyzetük egyenletesen felfelé ívelő tendenciájú. Általában ami a magyar dolgozók anyagi helyzetére jellemző, az jellemző a délszláv dolgozókéra is. Termelőszövetkezetbe való belépésük is arányos a magyar dolgozókéval.⁴
- c) Cigányok. Gazdasági helyzetükben jelentős változás nem állott be. Bár több cigány dolgozik már, mint a felszabadulás előtt, de a rendes folyamatos munkát még nem sikerült velük megszerettetni. Táplálkozásuk, ruhájuk hiányos, jelentős részük még mindig ki van téve az ég viszontagságainak, lakásuk egészségtelen. Erkölcsi életük laza, mind a társadalmi tulajdon, mind a családi életet illetően. A megyében elszórtan élnek.
- d) Románok. Legnagyobb részük a siklósi járásban telepedett le (Alsószentmárton községben). Számuk mintegy 200-300-ra tehető. Jelentős részük tagja a termelőszövetkezeteknek. Kézműiparral (kosárfonással stb.) foglalkoznak, de a mezőgazdasági munkában is megállják helyüket.

Általában a termelőszövetkezetekben dolgozó nemzetiségiek anyagi helyzete kielégítőnek mondható, de az egyénileg dolgozók között is folyik a középparasztosodási folyamat, amely jellemző egész megyénkre. Nemzetiségi dolgozóink között is vannak gyengén gazdálkodók, kevés eredményt felmutató gazdák és családok, de ezek száma kevés és nem jellemző a megyében.⁵

A termelőszövetkezetek tagságának – nem pontos számítások szerint – kb. 30-32%-át teszik ki nemzetiségi dolgozóink. Vannak olyan termelőszövetkezetek, amelyek majdnem kivétel nélkül nemzetiségi dolgozókból tevődnek össze. Hímesháza 75%-a német, Somberek 70%-a német. Véménd 80%-a német, Kátoly 80%-a délszláv, Felsőszentmárton 90%-a délszláv, Zaláta 85-90%-a délszláv stb.

Nemzetiségi dolgozóink termelőszövetkezetekbe való belépésüket ugyanazok az okok gátolják, mint a magyar dolgozóknál.

Pártpolitikai munka

- a) Városi és járási párt végrehajtó bizottságaink és megyei párt végrehajtó bizottság részéről sem folyt rendszeres, tervszerű munka a nemzetiségi dolgozók felé. A nemzetiségi ügyek nem szerepeltek PB üléseinken több mint másfél év óta. Ennek oka – véleményünk szerint – egyrészt az, hogy felsőbb szervektől sem kaptunk ilyen irányú információkat, javaslatokat, másrészt több esetben tanácsalanságunk a nemzeti kérdésben. A megyei párt végrehajtó bizottság nem adott elegendő irányelvet járásaink felé a nemzetiségi problémák megoldásához. Így járásaink helyenként tanácsalanosak voltak, a nemzeti kérdés megoldása leszűkült a nemzetiségi témájú előadások tartására.⁶
- b) Agitációs munkánál a népnevelők kioktatása mindenütt magyar nyelven történik. Több délszláv és német községünkben a népnevelők a megkapott magyar nyelvű tájékoztatás után saját nyelvükön agitálnak. Még eredményesebb lenne az agitációs munka, ha a kioktatása is az illető nemzetiségi nyelven történe. Ennek lehetősége a legtöbb helyen meg is van. Gyűléseket, pártnapokat az utóbbi időben nemzetiségi nyelven nem tartottunk. 1953-ban egyes helyeken német nyelvű előadásokat tartottak járásainkban a nemzetközi helyzetről, amely nagy látogatottságról és örömről tanúskodott.⁷

Több községünkben a dobolás szövegét délszláv, illetve német nyelven tartják, s így nemzetiségi dolgozóink jobban megértik az államhatalom központi és helyi szerveinek törvényeit, rendeleteit.⁸

- c) Pártoktatás még nemzetiségi nyelven nem folyik. Nemzetiségi párttagjaink, tagjelöltjeink és legjobb pártonkívüliek a magyar nyelvű pártoktatáson vesznek részt.

Propaganda és agitációs anyagot nemzetiségi nyelven az utóbbi időben nem adtunk ki. A VI. békekölcsönjegyzésnél egyedül a villányi járásban adtak ki német nyelvű plakátokat.

- d) Nemzetiségi dolgozóink részéről (különösen a németek részéről) a politikai munkában passzivitás tapasztalható. Ennek okát a következőkben látjuk:⁹

1.) Bizalmatlanság a németek iránt a magyarok részéről. Politikai felvilágosító munkánkban nem magyaráztuk meg kellőképpen, hogy a németek jelentős része a második világháború folyamán félrevezetett volt, egy hazug eszme áldozatai voltak, s van lehetőség rá, hogy jó munkájukkal népi demokráciánk erősítésével jóvátegyék hibáikat. Magyar nyelvű dolgozóink nehezen felejtik el a volksbundista németek sovinizmusát, múltbeli tevékenységét, s különösen ez a múlt él még gyűlölet és bizalmatlanság formájában.¹⁰

2.) Nem folyik rendszeres harc és felvilágosító munka a magyar dolgozók között sem a nacionalizmus ellen. Ezért a nacionalizmus a magyar dolgozók részéről is helyenként elég durva formában nyilvánul meg nemzetiségi dolgozóink felé.

3.) A németek részéről még mindig bizonytalanság van az elkobzott ingatlan vagyont illetően. Nem szögeztük le világosan, hogy a volksbundisták és a sovinizmus áldozataivá vált németek vagyonek Kobzásban való részesítése jogos volt részünkről, s nem adunk vissza sem földet, sem házat. A németekben él olyan gondolat, hogy volt földjét vagy házát még mindig magáénak vallja, s helyenként volt házát meg is javíttatja.

4.) Járási szerveinknél sem tesznek elég megkülönböztetést a volt Volksbund tag, a volt SS és a hitlerizmus ellen harcoló németek között.

Mindezek a tényezők passzivitásra adnak okot nemzetiségi dolgozóinknál. Ezek mellett azonban szerepet játszanak az elmúlt néhány év komoly megfélemlítései is, sőt több esetben szigorú adminisztratív rendszabályok fogantatása nemcsak a németek, hanem a délszlávok felé is.

- e) Nacionalista megnyilvánulások elleni harcot járásainkban helyenként bizonytalanság jellemzi. Egyes járási szerveink (pl. szigetvári járasi párt végrehajtó bizottság is) a felvidéki magyar áttelepülteket nemzetiségieknek tekinti.

Éles ellentétek mutatkoznak egyes helyeken a magyarok és németek között, mert egyes esetekben a magyarok egy kalap alá veszik a német anyanyelvűeket a háborús bűnösökkel. Ez a jelenség különösen községeinkre, falvainkra jellemző. Egyes helyeken nemzetiségi kérdést csinálnak különböző gazdasági tervekből, intézkedésekből. A mohácsi járásban, Himesháza községben a magyarok nem akartak hozzájárulni a községfejlesztési alaphoz, mert abból a német soron akartak járdát építeni. Kijelentették, hogy azon a járdán, amelyet magyar pénzből építenek, német ne járjon.

A nacionalizmus éles megnyilvánulása volt a pécsváradi járásban tervezett nagy székelytalálkozó. Ezt a demonstrációt a hidasi, vémenői székely telepesek kezdeményezték, amelyre a szomszédos megyék székely telepeseit is meghívták volna. A szervezés során már előre hangzottak el olyan kijelentések: „hogyan lesz most a sváboknak”. Ezt a németek ellen irányuló tüntető találkozót a járási párt végrehajtó bizottság helyesen leállította, és megakadályozta az összejövetelt.

Különösen éles ellentétek vannak a vagyonekbezárt részesült németek és a volt német vagyonban gazdálkodó magyar telepesek között. A vagyonekbezárt részesült németek minden bajukat a telepéseknek tulajdonítják.

Nem általános jelenség, de helyenként megtalálható, hogy az államhatalmi szervezetben és egyéb funkciókban való részvétel körül merülnek fel problémák a magyarok részéről. Lippón (villányi járás) a község lakosságának 8-10%-a délszláv, és a tanácselnök délszláv anyanyelvű. Itt olyan kijelentések hangzottak el: minket magyarokat ne vezessen ez a néhány százalék délszláv.

Általános jelenség, hogy az egyes nemzetiségi személyeket ért sérelmeket nemzetiségi ellentéteknek tüntetik fel. Ha Mohácson egy sokác asszony nem kap halat azt mondja, azért nem kap, mert sokác; Sáros és Felsőkanda (Mohács) közti versenyt azért nyerték meg a sárosiak, mert magyarok, és nem délszlávok.

Délszláv dolgozóink felé egyes helyeken még mindig elhangzik a „titóista” jelszóval való megbélyegzés.

- f) Az osztályharc a német nemzetiségi dolgozók között alig tapasztalható. Ennek oka abban van, egyrészt, hogy a vagyonekbezárt során nemcsak a német kulákokat, hanem a német szegény- és középparasztokat is érintette. Ez a tény okot ad arra, hogy egymással sorsközösséget érezzenek. Nemzetiségi egység jelszavát igyekeznek terjeszteni, különösen a kulákok, és sok esetben sikerrel, és nem az osztálykülönbséget. Csak néha tapasztalható ellentét a kizsákmányoló német kulák és német dolgozó pa-

rasztoz között, amelyek az elhelyezési és más esetek lehetőségei során merülnek fel. A német nemzetiség közötti osztályharcot feltehetően tompítja a kitelepítettekkel folytatott levelezés is, bár a levelek tartalmáról tudomásunk nincsen. A német kulákságot érintő rendeleteket és törvényeket az ellenség úgy tünteti fel, hogy utána jönnek a német szegény- és középparasztok. Bár ez nemcsak nemzetiségi kérdésként merül fel, a magyar kulákok is igyekeznek ezt terjeszteni. Olyan vélemények is hangzanak el több helyen, hogy „a németiség már egyszer megégette a kezét” (a Volksbundra gondolnak).¹¹

Délszláv dolgozóinknál is van hasonló probléma, bár sokkal kisebb méretű, mint a németeknél. Ők jobban látják az osztályharc lényegét, náluk nem voltak olyan nagyarányú kitelepítések, amelyek alapján sorsközösséget vállalhatnának a délszláv kulákokkal.

A revansszellem helyenként jelentkezik német anyanyelvű dolgozóinknál. Ez különösen abban nyilvánul meg, hogy fokozottabb figyelmet fordítanak a nyugatnémet eseményekre, jobban figyelemmel kísérik azokat, mint a Német Demokratikus Köztársaság fejlődésének eredményeit. Számos esetben fenyegető leveleket írnak egyes telepések felé, sőt olyan kijelentések hangzanak el, hogy eljön az ő idejük is, mindent visszafizetnek.

Nemzetiségi dolgozóink jelentős többségére az jellemző, hogy munkájukkal, szorgalmukkal erősítik, támogatják népi államhatalmunkat.

Funkciókra nézve nincsen különös probléma a megyében. Tanács- és tömegszervezeteinkben, de pártszervezeteinkben is a lakosság számához viszonyítva arányosan vannak képviselve nemzetiségi dolgozóink.

Nemzetiségiel között végzett kultúrmunka

- a) Megyénkben a nemzetiségiel között végzett kultúrmunka terén vannak biztató, komoly eredmények. Legjobb eredményeket a művészeti csoportok érték el. Jelenleg 21 viszonylag jól működő művészeti csoport van a megyében, amelyek különösen a népi táncok, népi énekek és népi zenék terén végeznek eredményes munkát. Nemzetiségi dolgozóinkban él az igény a nemzetiségi kultúrára, bizonyítja ezt az, hogy délszláv lakosságunk szívesen hallgatja a pécsi rádió délszláv nyelvű műsorát és kéri annak meghosszabbítását. Egyes nemzetiségi művészcsoportjaink országos hírnévre is tettek szert. Két cigány kultúrcsoport is működik.

Nemzetiségi lapok közül a következők járnak megyénk területére: Nase Novine, Nova Borba és Freies Leben.¹² Ezeknek példányszámaít nem tudjuk pontosan megállapítani. A nemzetiségi lapokkal kapcsolatban az a véleményünk, hogy nem elégítik ki kellőképpen nemzetiségi dolgozóink politikai és kulturális igényeit. Keveset foglalkoznak a magyarországi

problémákkal s későbbben is hozzák az egyes eseményeket, mint a magyar újságok.

- b) Nemzetiségi községeink vezetői és sok esetben a megyei szervek sem veszik figyelembe nemzetiségi dolgozóink kultúrigényeit. Egyesek szerint „alacsonyabb rendű a nemzetiségi kultúra”, mások úgy vélekednek: „beszéljen magyarul, ha magyar kenyeret eszik”. Az anyanyelv és népi hagyományok szeretetét, megbecsülését helyenként túlzottan tartják és nacionalizmust látnak benne.¹³

Nemzetiségi dolgozóink sok szempontból passzív magatartása a kulturális élet területeire is jellemző. Helyenként elhagyják népi viseleteiket, nem akarják, hogy egyesek „nevessenek” rajtuk. Kevés olyan községiünk van a megyében, mint Kátoly, megbecsülését helyenként túlzottan tartják és nacionalizmust látnak benne.

- c) Kevés a nemzetiségi műsorfüzet, nem folyik a nemzetiségi hagyományok gyűjtése, délszláv könyvek a könyvtárakban alig akadnak. Vezető kulturális szerveinkben inkább arra van törekvés, hogy néhány reprezentatív nemzetiségi kultúracsoporthoz működjön, mintsem szélesebb körű nemzetiségi kultúrmunkára. Ismeretterjesztő előadások inkább német nyelven folynak egy-két helyen, főleg gazdasági témákról. Nemzetiségi községeink vezetői azt állítják, hogy nemzetiségeink nem ismerik kellőképpen az irodalmi nyelvet. Ezzel az indokkal keveset tesznek a kultúrmunka fel-
 lendítése érdekében.
- d) A nemzetiségi kultúrmunka tárgyi feltételei nem rosszabbak a megyei átlagnál. Bár egyes községekben fennáll a villany és kultúrotthon hiánya. Német községeink német filmmel való ellátása terén nagy javulás mutatkozik. 47 német nemzetiségi községben vitettek eddig 131 német filmet, azonban 19 német nemzetiségi községben még eddig egy német film sem jutott el. Délszláv filmeket eddig nem vetítettek a megyében.

A nemzetiségi iskolai oktatás

Iskolatípus	Tanítási év							
	1952/53.		1953/54.		1954/55.		1955/56.	
	iskola	tanuló	iskola	tanuló	iskola	tanuló	iskola	tanuló
Román tannyelvű	1	86	1	68	1	81	1	67
Délszláv tannyelvű	5	210	7	292	5	179	4	190
Délszláv tantárgy	37		10	443	12	500	15	611
Német tantárgy			41	1 989	38	1 598	46	1 843

- a) A felszabadulás előtt megyénkben 107 német tannyelvű és 49 vegyes tannyelvű német nemzetiségi iskola volt (természetismereti tárgyakat anyanyelven, nemzetismereti tárgyakat magyarul tanítottak). A német iskolák jó részének szervezése felülről, erőszakosan történt. A felszabadulás után a német tannyelvű iskolák melletti állásfoglalás a kitelepítések során „rossz pontnak” számított, ami ugyancsak hat még ma is nemzetiségi területeinkre.
- b) Délszláv iskola a felszabadulás előtt 156 német iskolával szemben mindössze kettő működött. 1946-ban 10 délszláv tannyelvű iskola kezdte meg működését, közülük 6 hamarosan megszűnt. A megszűnés oka a nemzetiségi passzív magatartásán kívül egyes pedagógusok nacionalista törekvése. Volt olyan tanító, aki kijelentette, hogy amíg ő ott lesz az illető községben, addig délszláv iskola nem fog működni. A délszláv iskolák megszűnésének oka volt az is, hogy kezdetben többnyire kisegítő tanítók működtek és az iskolák teljesen osztatlanok voltak, nem vehették fel a versenyt a több tanerős, jobb képzettségű nevelőkkel ellátott magyar iskolákkal.
- c) A nemzetiségi nyelvet tantárgyanként tanító iskolák (mind német, mind a délszláv nyelvet) jobban fejlődtek. 1953/54-es tanévben bekövetkezett ugrásszerű fejlődés után azonban itt is visszaesés állt be. A visszaesés oka az volt, hogy a szervezés után magukra hagyták ezeket az iskolákat, hiányos volt a felügyelet, a nyelvoktatás politikai és szakmai módszertani segítése. Az idei oktatási évben az új nemzetiségi felügyelők beállításával, a nemzetiségi oktatással való fokozottabb törődéssel újra fellendült a nemzetiségi nyelvet tantárgyanként való oktatás. Nyolccal növekedett a német, és 3-mal a délszláv tantárgyként oktató iskolák száma. A hallgatók száma a német nyelvnél 245-tel, a délszlávoknál 111-gyel növekedett az előző évihez képest.

Nemzetiségi lakosságunk nagy többsége helyesli a tantárgyként való oktatást, ugyanakkor elzárkózik a teljes nemzetiségi anyanyelvű oktatás elől. Ennek oka az, hogy a szülők nem látják gyermekeik továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségeinek biztosítását, ha nem magyar nyelvű iskolába járnak. Azt állítják, hogy anyanyelvükön megtanulnak otthon is a tanulók, az iskolában tanuljanak magyarul.

Pedagógiai propagandamunkánk során nem hivatkoztunk olyan példákra, hogy a pécsi délszláv tannyelvű iskola végzett tanulói ma már nemcsak a budapesti délszláv tanítóképzőbe, hanem a magyar középiskolákban és MTH-tanulóintézetekben¹⁴ is megállják helyüket.

- d) Tanerővel és tananyaggal való ellátottság a nemzetiségi nevelők számának és képzettségének javulása ellenére sem mondható megoldottnak. Ez az oka annak, hogy még mindig van színvonalkülönbség magyar és nem-

zetiségi iskolák között. Nem megoldott a nemzetiségi tanerők minden nevelőre kiterjedő szakmai továbbképzése. Nagy szükség lenne a tankönyvek és tantervek helyes kidolgozására. A tankönyvek általában nehezek, elvontak, az életkori sajátosságoknak nem megfelelőek, a tanterv maximalista.

- e) Nemzetiségi iskoláink dologi, anyagi ellátottsága általában megfelel a hasonló típusú magyar iskolák ellátottságának. Egyes helyeken vannak azonban kirívó hiányosságok (Drávasztára, Kátoly, Pécsi Délszláv Általános Iskola). A pécsi üzemek és középiskolák néhány évvel ezelőtt szépen megindult patronáló mozgalma a nemzetiségi iskolák felé, az illetékes vezető szervek nemtörődömsége folytán elakadt.
- f) A klérus erős befolyása mind délszláv, mind német nemzetiségű tanulóink felé megmutatkozik abban, hogy igen magas a hittanra járó tanulók száma. A pedagógusok egy részének apolitikus gondolkodását mutatja, hogy a német és a hittanórákat egy időre tették mint csatlakozó órákat, s az esetek többsége azt mutatja, hogy a tanulók inkább hittanra járnak, mint anyanyelvi órákra.

J a v a s l a t o k

- 1./ Az agit. prop. osztály készítsen intézkedési tervet azoknak a sürgős problémáknak a megoldására, amelyek a nemzetiségi kérdés vizsgálatánál felszínre kerültek.
- 2./ Meg kell kezdeni és rendszeressé kell tenni az agitációs és propagandaanyagok német és délszláv nyelvű kiadását.
- 3./ Rendszeressé kell tenni a nemzetiségi nyelvű pártnapok, tömegpropaganda-előadások tartását. Erre a munkára be kell vonni a politikailag megbízható és képzett, az illető nyelvet jól beszélő pécsi értelmiségieket.
- 4./ A tömegszervezetek dolgozzanak ki intézkedési tervet a nemzetiségiek között végzendő politikai felvilágosító munkával kapcsolatban.
- 5./ A megyei párt végrehajtó bizottság kérjen engedélyt az MDP Központi Vezetőségétől a pécsi rádió német nyelvű műsorának engedélyezésére.
- 6./ A megyei tanács illetékes szervei hathatós intézkedési tervet dolgozzanak ki a nemzetiségiek között végzendő kultúrmunkával és iskolai oktatással kapcsolatban.

- 7./ Tovább kell fejleszteni és szervezni a termelőszövetkezeti mozgalmat, amelynek győzelme felszámolja a nemzetiségi ellentétek anyagi alapját, a magántulajdont.
- 8./ A megyei párt végrehajtó bizottság agit. prop. osztálya időközönként vizsgálja meg a nemzetiségi dolgozók között végzett politikai munkát.

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ó. e. – Tízoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

-
- ¹ Lásd a 28. dokumentum 1. számú jegyzetét.
- ² A „gazdasági és anyagi életükre a javulás jellemző” szövegrészt tintával aláhúzták.
- ³ Ezt és az előző bekezdést is kijelölték tintával a margón.
- ⁴ A bekezdés „A földreform során” szövegrésztől tintával kijelölve.
- ⁵ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
- ⁶ A bekezdést a „PB üléseinken” szövegrésztől tintával aláhúzták, és a margón is kijelölték.
- ⁷ A bekezdésben a „kioktatása” szót tintával áthúzták, a „Gyűléseket” kezdetű mondatot pedig aláhúzták.
- ⁸ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
- ⁹ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
- ¹⁰ A bekezdésben az első mondatot tintával aláhúzták.
- ¹¹ A bekezdés első öt sorát a margón tintával kijelölték.
- ¹² Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét, a 9. dokumentum 5. számú és a 28. dokumentum 9. számú jegyzetét.
- ¹³ A bekezdést a margón tintával kijelölték.
- ¹⁴ MTH: Munkaerőtartalékok Hivatala, 1950-ben az Országos Munkaerőgazdálkodási Hivatal jogutódjaként jött létre. Feladatkörébe tartozott az iparos- és kereskedőképzés, tanműhelyek irányítása, felügyelete.

33.

Budapest, 1955. december

*Az MDP Központi Vezetősége Tudományos
és Kulturális Osztályának feljegyzése
a magyarországi nemzetiségek oktatásáról*

Bizalmas!
Készült 2 pld.

Az alkotmány szellemében készült 1951. évi törvényerejű rendelet a Magyar Népköztársaság területén élő nemzetiségek oktatása érdekében a következőket mondja ki: „...Azokban a községekben (városokban), ahol legalább 15, egy nemzetiséghez tartozó tanköteles szülője kívánja, biztosítani kell, hogy ezek a tankötelesek kívánságukhoz képest anyanyelvükön részesüljenek oktatásban, vagy anyanyelvüket az általános iskolában kötelező tantárgyként tanítsák.”¹

1. A nemzetiségi iskolahálózat szervezeti kiépítésében jelentős eredményeket értünk el.

A szlovák, délszláv és román iskolahálózat számszerű fejlesztése lényegében befejeződött. A három nemzetiségnek 1937/38-ban 118 iskolája volt, jelenleg 210 iskolával rendelkezik. Egyedül a szlovákoknak – az áttelepítés ellenére – jelenleg több iskolájuk van, mint amennyi 1937/38-ban a 3 nemzetiségnek együttvéve volt. Hazánkban kb. 1500 főre jut egy általános iskola. A kb. egynegyed milliót kitevő szlovák, délszláv, román nemzetiség részére szervezett 210 általános iskola – a magyar iskolahálózattal összehasonlítva is – jó arányszámról tanúskodik. A 3 nemzetiség igényeinek megfelelően az anyanyelven történő oktatás megkönnyítésére 7 általános iskolai és 4 középiskolai diákotthon áll a nemzetiségi tanulók rendelkezésére.

Meg kell azonban azt is állapítani, hogy a szülők gyermekeiket, különösen nemzetiségi tannyelvű iskolába nem szívesen adják. Ezért az iskolahálózat kialakítása során nagy aránytalanság mutatkozik a két nemzetiségi iskolatípus száma között. (Pl. a 119 szlovák nyelvoktató általános iskolával szemben csak 5 anyanyelvű általános iskola működik.)

Súlyos elmaradás mutatkozik a német iskolahálózat fejlesztésében.

A 3 nemzetiség együttes létszámát kitevő német nemzetiségű tanulók számára csupán 8 óvoda, 100 nyelvoktató általános iskola és 2 német anyanyelvű általános iskola első osztályai szolgálják az anyanyelvű oktatást. (Ezeket az intézményeket is csak 1952 óta szervezte az Oktatásügyi Minisztérium.) Nincs német gimnázium, tanítóképző, s a pedagógiai főiskolán nem folyik német nyelvű tanárképzés. A fejlesztés jelenlegi üteme sem kielégítő, mert teljesen kiépült 8 osztályos német anyanyelvű általános iskola csak az 1962/63-as tanévben, teljesen kiépült gimnázium és tanítóképző pedig 1960/61-es tanévben lesz.

2. A nemzetiségi iskolákban az általános tanulmányi eredmények lassú emelkedést mutatnak. A tanulók ismeretei szilárdabbak. A korábban megmutatkozó liberális elbírálást reálisabb osztályozás váltotta fel.

Az anyanyelvi általános iskolákban problémák vannak a beszédképesség fejlesztése terén: a tanulók a tanítási órákon kívül sok esetben nem szívesen beszélnek az anyanyelvet (ez jellemző a pedagógusok többségére is). Általános jelenség, hogy nemzetiségi pedagógusok egy része nem fordít elég gondot a helyesírási és fogalmazási készségek fejlesztésére. Nehézségek vannak a felső tagozatban a kémia, biológia és fizika tanulása terén. Ennek egyik oka a szakkifejezések hiányos ismeretében jelölhető meg. Hozzájárul a nemzetiségi szaktanárképzés hiánya is. Nemzetiségi területen az iskolában (különösen az őszi és tavaszi időszakban) magas fokú az

iskolai mulasztás, ami károsan befolyásolja a tanulmányi eredmények alakulását.

A nyelvoktató általános iskolákban a tanulók beszédkézsége elég gyenge: bár a feladott kérdésekre általában tudnak feleletet adni, de a tartalom önálló és összefüggő elmondása még a felső tagozatban is elég nehezen megy. A tanulók kb. 25-30%-a gyengén, akadozva olvas, különösen ott, ahol képzés és szakképzés nélküli nevelők tanítják az anyanyelvet.

Az általános iskolákban jelentkező nehézségek egyik oka, hogy általában kevés a nemzetiségi óvoda, s ezekben az intézményekben sok probléma akadályozza a céltudatos nevelői, gondozói tevékenységet s az általános iskolai tanulmányokra való eredményes előkészítést (óvónők képzettsége, óvodák felügyelete stb.). Különösen jelentős nehézséget jelent, hogy a nemzetiségi óvodai munka fontos kérdései kidolgozatlanok. Ilyenek pl. az anyanyelvi nevelés problémája, a magyar és a nemzetiségi nyelvű foglalkozások aránya, módszerei stb.

A nemzetiségi középiskolákban nehézséget jelent a tanulók előképzettségének nagy változatossága. A nyelvoktató iskolákból beiratkozott első osztályos tanulók az első évben különösen nehezen birkóznak meg a követelményekkel. A tanulók helyesírási készsége gyenge. A tudatosított nyelvi fogalmakat, szabályokat nem alkalmazzák helyesen. A magyar helyesírásnál a hibák jó része (a magyarul kevésbé tudó tanulóknál) magyartalan mondat szerkesztésből és stílushibákból ered.

Számos nemzetiségi iskolában céltudatos tevékenység folyik az iskola előtt álló nevelési feladatok megvalósítása érdekében. Sok helyen azonban a maximális tantervi anyag elsajátítása közben háttérbe szorul a céltudatos nevelőmunka. Különösen sok probléma van a hazafias nevelés területén. Nehezen találják meg a pedagógusok a nemzetiségi nyelv oktatása közben a magyar haza szeretetére és proletárinternacionalizmusra nevelés helyes tartalmát, módszereit. Ennek fő oka, hogy a nemzetiségi iskolákban folyó hazafias nevelésnek ez ideig az alapelveit sem sikerült tisztázni. Ennek következtében gyakran a hazafias nevelést csak a kiemelkedő nemzeti ünnepek alkalmával vélik megvalósítani, egy pár helyen pedig teljes közöny mutatkozik a hazafias neveléssel kapcsolatban. Egyes helyeken nacionalista jelenségek is észlelhetők.

Bizonyos elszigetelődés tapasztalható a magyar és nemzetiségi tanulók között. Ez a jelenség különösen városokban és olyan községekben tapasztalható, ahol a magyar általános iskola pedagógusai is lebecsülik az együttműködés fontosságát (Sátoraljaújhely, Szarvas, bajai, bácsalmási járások stb.).

Nemzetiségi községekben a különböző egyházak befolyása a tanulóifjúságra elég jelentős. Általában magas a hitoktatásra beírt tanulók száma.

A nemzetiségi iskolák DISZ- és úttörőszervezeteinek tevékenysége főképpen ünnepélyek, kultúrműsorok megszervezésére terjed ki. Kevés támogatást nyújtanak a tanulmányi színvonal emeléséhez, az iskolai és iskolán kívüli fegyelem megszilárdításához.

3. A nemzetiségi iskolahálózat fejlesztésében s az iskolai oktató-nevelő munkában jelentkező nehézségek a legszorosabban összefüggenek az alábbi problémákkal:

- a) A nemzetiségi iskolahálózat kiépítését – a felszabadulás utáni nagy nekilendülést követően – a későbbiek során jelentkező bel- és külpolitikai fejlemények hátrányosan befolyásolták. Ilyenek voltak: a nagyarányú német kitelepítések, a számottevő szlovák áttelepítések és a délszláv iskolák területén a Jugoszláviával való viszonyunk megromlása. Ezek következtében az iskolák szervezése során erős visszahúzódnás, tartózkodás volt tapasztalható. A német lakosság között ez még ma is megtalálható: a kitelepítések következtében kialakult bizalmatlanság és félelem, a kitelepített, de időközben visszaszivárgott németek, valamint a telepések közötti ellentét, helyenként a külföldről uszító és az itthoni ellenséges elemek tevékenysége folytán.

Nemzetiségi lakosságunk nagy része helyesli az anyanyelv tantárgyként való oktatását, ugyanakkor azonban elzárkózása a teljes nemzetiségi anyanyelvi oktatás elől azzal is magyarázható, hogy nem látják biztosítva gyermekeik továbbtanulási és elhelyezkedési lehetőségét. A politikai felvilágosítómunka nem tér ki olyan példákra, mint a pécsi délszláv tannyelvű általános iskola végzett tanulói, akik ma már a magyar középiskolákban és MTH-tanulóintézetekben² is megállják helyüket. Az anyanyelvű iskolák jelentős része kis létszámú iskola, míg a helyi magyar nyelvű általános iskolák osztottabbak, ahol a szakosított oktatás képzett szaktanárokkal, eredményesebben valósítható meg. A szülők egy része – látva a két iskola közötti főleg ebből eredő színvonalkülönbséget – a helyi meglévő anyanyelvi iskola ellenére a magyar iskolába írta gyermekét (Kátoly, Németi, Csávoly, Felsőszentivány, Katymár, Tótkomlós, Bedő stb.). Gátló körülményként meg kell említeni a nyelvi nehézségeket: a maguk között használt nemzetiségi nyelv jelentős mértékben tér el az illető nemzetiség irodalmi és köznyelvétől, ami gyakran azt eredményezi, hogy a tanulók szinte idegen nyelvként tanulják anyanyelvüket a mi nemzetiségi iskoláinkban, a szülők pedig gyermekeik otthoni tanulásához nem tudnak segítséget nyújtani. Végül az is megállapítható, hogy a nemzetiségi iskolák szervezése eléggé csak a nemzetiségi pedagógusok, OM Nemzetiségi Osz-

tálya és esetleg a Nemzetiségi Kulturális Szövetségek ügye volt ezideig, és nem kaptak kellő segítséget egyéb állami-, párt- és társadalmi szervektől.

- b) A nemzetiségi iskolák érvényben lévő tantervei utólagosan, a már megírt tankönyvek alapján készültek el, a tankönyvek függvényei; nem adnak egységes, átgondolt alapot az egyes osztályok oktatási-nevelési célkitűzéseinek megvalósításához. A tantervek a sajátos nemzetiségi jellegét nem veszik megfelelően figyelembe (pl. a német nyelvoktató iskolák alsó tagozatának tanterveiből hiányzanak a hazai német népmesék, gyermekdalok és gyermekjátékok, a felső tagozati tantervekben nem kapnak helyet a német nemzetiség történelmi haladó hagyományai és haladó kultúrájának kincsei stb.). A tantervi anyag általában túlméretezett (pl. a német tantervben az összes ideigő használata). A tantervek alapján kiadott tanmenetek csak az osztott és részben osztott iskolák számára készültek el, így nem adnak segítséget a zömében 1-2 tanulócsoporthoz nemzetiségi iskolák pedagógusai számára. Nagy szükség lenne megfelelő tantervi utasításokra és anyanyelvi-módszertani kézikönyvre.

A nemzetiségi anyanyelvű iskoláknál használatos tankönyvek a magyar tankönyvek fordításai (kivételet képeznek a nemzetiségi irodalmi és nyelvkönyvek). Komoly eredményként könyvelhető el a nemzetiségi iskolák részére a felszabadulás óta kiadott 194 db tankönyv és tankönyvpótló jegyzet. (A jelenleg használatban lévő tankönyvek közül 88 délszláv, 3 német, 43 román és 42 szlovák.) Egyes osztályokban azonban még ma is van tankönyvhiány (pl. román és szlovák V., VI. osztályos számtan, V. osztály: természetrajz, összes énekkönyvek hiányoznak). Különösen megmutatkozik ez a középiskolákban (gimnázium I–II. oszt. matematika, szlovákoknál a történelem és szlovák nyelv és irodalom tankönyvek stb., tanítóképzőknél: lélektan, neveléstan, I–IV. oszt. matematika stb.)

A nemzetiségi nyelv- és olvasókönyvek egyes osztályokban nehezek, nem veszik eléggé figyelembe a gyermek életkori sajátosságait, értelmi színvonalát (pl. I. oszt. délszláv tankönyv). A sok hosszú, a gyermektől távol lévő olvasmányok nem szerettetik meg a tanulókkal az egyes tantárgyakat (délszláv földrajz VI. oszt.). A fordítások nem elég körültekintéssel készültek (VII. oszt. román irodalom, VII. oszt. történelem stb.). A nyelvoktató iskolák részére készült könyvek ugyancsak nehezek, nem kötik le a gyermekek figyelmét (pl. felső tagozati délszláv olvasókönyv, német V–VIII. oszt. olvasókönyv, I–II. oszt. beszélgetési anyag stb.). Ezek a könyvek nem szolgálják eléggé az anyanyelv megszerettetését. Különösen egyhangúak azok az olvasmányok, melyek mai életünk szépségeit hivatottak bemutatni (szocialista építés, a tanulók mozgalmi élete stb.).

- c) A nemzetiségi iskolák pedagógusellátottsága, a pedagógusok szakmai-politikai színvonala nagymértékben befolyásolja az iskolai oktató-nevelő munkát. A felszabadulásig a nemzetiségeknek külön nevelőképző intézményei nem voltak. A nemzetiségi iskolák túlnyomó részében a felszabadulás után kezdetben képesítés és szakképesítés nélküli nevelőket kellett alkalmazni, ami az oktató-nevelőmunka színvonalában erősen érezte hatását. A nagy tanerőhiány enyhítésére az OM átmenetileg egyéves nemzetiségi nevelőképző tanfolyamot szervezett. A tanfolyamon végzetek – a velük való nem kielégítő foglalkozás, továbbképzés hiánya következtében – ideológiai és szakmai szempontból gyengén állják meg helyüket az iskolában. Ugyanez jellemző a nemzetiségi szakérttségs tanfolyamok végzett nemzetiségi pedagógusaira is. A súlyos nevelőhiány megszüntetésére meg kellett alapozni a nemzetiségi tanító- és általános iskolai tanárképzést. Ma már általában kielégítő ütemben halad a nemzetiségi tanítók képzése a szlovák és délszláv (két éven belül a román) tanítóképzőben, általános iskolai nyelvszakos pedagógusokat pedig a főiskola szlovák, délszláv és román tanszékei adnak. Teljességgel megoldhatatlan eddig a német tanítói és általános iskolai tanárképzés, továbbá a nemzetiségi óvónőképzés. Az OM tett erőfeszítéseket a nemzetiségi iskolák pedagógusainak továbbképzésére. Ennek eredményeképp a pedagógusok egy része szaktanítói, szaktanári képesítést szerzett. Jelentős segítséget jelentenek a Csehszlovákiával, Romániával fennálló kulturális egyezmény értelmében szervezett nyári nyelvtanfolyamok. Hiba azonban, hogy a nemzetiségi továbbképzés nem épül bele szervesen a magyar pedagógusok továbbképzési rendszerébe. Nagyon alacsony az ideológiai és szakmai továbbképzésbe bevont pedagógusok száma. A pedagógusok kevés kivétellel az idegen nyelv oktatása terén kevés tapasztalattal rendelkeznek, és szakdidaktikai szempontból meglehetősen tájékozatlanok.
- d) A nemzetiségi iskolák – különösen a középiskolák – dologi-tárgyi ellátottsága egyre javuló helyzetképet mutat. Nagy összegeket fordítunk a nemzetiségi diákotthonok létesítésére, fenntartására és felszerelésére. Az anyanyelvi tanítású általános iskolák azonban sok helyen tanteremhiánnyal küzdenek. Több nemzetiségi általános iskola szertári felszerelése nem felel meg a követelményeknek. Az anyanyelv tanításához nincsenek megfelelő szemléltető táblázatok. A pedagógusok nem rendelkeznek megfelelő segédanyagokkal, könyvekkel, folyóiratokkal, szótárakkal stb.
- e) Az OM irányító munkáját nemzetiségi osztályán keresztül végezte. Különösen az utóbbi években az irányító-ellenőrző munka színvonala emelkedett. Több útmutatást kell azonban az OM-nek adni a nemzetiségi iskolák egyes elvi, ideológiai jelentőségű kérdésében (pl. hazafias nevelés), a tantervek, tankönyvek kidolgozásához, továbbá többet tö-

rödni a nemzetiségi óvodai hálózat fejlesztésének és tartalmi kérdésének kidolgozásával. Nem megfelelő még a megyei, járási oktatási apparátus segítő, ellenőrző munkája, pedagógiai, szakmai és politikai színvonala a nemzetiségi iskolák vonatkozásában. Komolyabb erőfeszítéseket kellene tenni az iskolaigazgatók képzése, irányítása területén, hogy azok a pedagógusok nevelését hatékonyabban végezhessek.

A pártszervek a nemzetiségi iskolák szervezeti, tartalmi és politikai problémáival nem foglalkoznak megfelelő mértékben.

Javaslatok:

1. A KV megállapítja, hogy a német anyanyelvű általános iskolák száma nem kielégítő, és ezeknek fejlesztési üteme lassú. Az OM – alapos és elemző vizsgálat útján – készítse el a német általános iskolák fejlesztésének öt éves tervét, úgy, hogy a közoktatás most következő öt éves tervébe beleilleszkedjék. A német általános iskolák munkájának eredményesebbé tétele érdekében az OM hasonló módon tervezze meg a német óvodák kiépítését is. A második öt éves terv időszaka alatt be kell fejezni a német óvodák, anyanyelvű és nyelvoktató iskolák, középiskolák és a pedagógiai főiskola német tanszékének teljes kiépítését.

A szakrendszerű oktatás megvalósítása érdekében végrehajtandó általános iskolai körzetesítések közben biztosítsa az OM és a Terhivatal külön tervezéssel – a nemzetiségi lakosság igényeinek maximális figyelembe vételével – a nemzetiségi nyelvoktató és anyanyelvi általános iskolák minél eredményesebb szakrendszerű kiépítését és működését. Ennek megvalósítási tervét az OM terjessze a Minisztertanács elé.

2. Az 1955/56-os tanévben az OM készítse el a nemzetiségi óvodai foglalkozási tervek módszertani levelét, a nemzetiségi anyanyelvű és nyelvoktató iskolák, valamint a középiskolák és a főiskolai tanszékek anyanyelvi tantervét. Az egyes iskolatípusok anyanyelvi tantervét úgy kell összeállítani, hogy azok mindenben alátámasszák a megegyező magyar nyelvi iskolák célját és feladatait, egyben biztosítsák az érdekelt nemzetiség hazai, sajtóságos hagyományainak megismertetését, megszerettetését, ismertesse meg a tanulókat az illető nemzetiséget érintő testvérnép legnagyobb, leghaladottabb irodalmi alkotásaival.

Az OM – gyakorló pedagógusok bevonásával – vizsgálja felül a nemzeti-
iségi iskolák anyanyelvi tankönyveit, biztosítsa a megfelelő tankönyvek fokozatos kiadását és bevezetését a nemzetiségi iskolákban. Az egyéb tankönyvek a magyar iskolák új tankönyveinek megjelenésével párhuzamosan kerüljenek bevezetésre.

3. Az OM és az OT a második ötéves terv időszakára vonatkozó nemzetiségi iskolahálózat fejlesztéséből adódó igénynek megfelelően tervezze meg a nemzetiségi iskolák tanerőszükségletét. E tervezésnek megfelelően kell szabályozni a nemzetiségi nevelőintézmények rendszerét, tanulólétszámának alakulását.

Az OM dolgozza ki a nemzetiségi óvónők, tanítók és tanárok szakmai és ideológiai továbbképzését.

Budapest, 1955. december

Voksán József³

MOL M-KS 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Kilencoldalas, géppel írt tisztaírat, kézzel írt aláírással.

¹ Lásd a 18. dokumentum 15. számú jegyzetét.

² Lásd a 32. dokumentum 14. számú jegyzetét.

³ Voksán József (1926–) politikus, tanár. 1950–52 között a Közoktatásügyi Minisztériumban csoportvezető, majd ugyanott a pártbizottság titkára. 1953–1967 között az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályán dolgozik. Ezt követően két évtizeden keresztül a Pedagógus Szakszervezetben töltött be különböző tisztségeket.

34.

Budapest, 1955. december 6.

A Központi Statisztikai Hivatal jelentése a nemzeti kisebbségek számáról és helyzetéről¹ (részletek)

E jelentésben – a népszámlálások gyakorlata alapján – anyanyelven azt a nyelvet értjük, amelyet az illető személy saját nyelvének vall, és amelyet saját bemondása szerint a legjobban és a legszívesebben beszél. Az egyes személyek nemzetiségén azt a nemzetiséget értjük, amelyhez tartozónak az illető személy – anyanyelvére való tekintet nélkül – érzi és vallja magát.

Nemzetiségi településnek tekintjük azt a községet vagy várost, ahol a nem magyar anyanyelvűeknek a település összes lakosságához viszonyított aránya 20% vagy ennél magasabb.

A jelentésben az 1949. évi népszámlálás anyanyelvi és nemzetiségi adatait nem használtuk fel, mivel a népszámlálás alkalmával a nem magyar anyanyelvűek nagy része magyar anyanyelvűnek, illetve magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A valóságnál alacsonyabb bevallást elsősorban az okozta, hogy a 12.330/1945. M. E. sz. rendelet² a német kitelepítés alapjául az 1941.

évi népszámlálás német anyanyelvi, illetve nemzetiségi bevallását tette. A felszabadulás utáni években végrehajtott magyar–szlovák lakosságcsere is fokozta az adatok megbízhatatlanságát.

A fentiek miatt a népesség anyanyelvi megoszlására vonatkozóan a Központi Statisztikai Hivatal – csupán tájékoztató jellegű – becslésekkel rendelkezik. E becslések alapjául elsősorban az 1930. és 1941. évi népszámlálás anyanyelvi és nyelvtudási eredményei, valamint a ki-, illetve áttelepülésekre vonatkozó adatok szolgáltak. A jelentés összeállításához felhasználtuk az 1955. év novemberében mintegy 100 településen végzett helyszíni tanulmány eredményeit.

A jelentésben a népesség anyanyelvi megoszlására vonatkozó 1955. évi adatok az 1955. január 1-jei állapotnak megfelelő becslések.

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarország területén becslés szerint, jelenleg mintegy 420 000 nem magyar anyanyelvű személy él, számuk az ország lakosságának 4,3%-a.

A nem magyar anyanyelvűek nemzetiségi megoszlása a következő:

német anyanyelvű	220 000	52%
szlovák anyanyelvű	60 000	14%
délszláv anyanyelvű	45 000	11%
román anyanyelvű	15 000	4%
cigány anyanyelvű	50 000	12%
egyéb nem magyar anyanyelvű	30 000	7%

Az 1949. évi népszámlálás mindössze 128 800 nem magyar anyanyelvű személyt vett számba, mivel főleg a népszámlálást megelőző ki- és áttelepítési intézkedések utóhatásaként a nem magyar anyanyelvűek nagy része magyar anyanyelvűnek vallotta magát.

Az 1941. évi népszámlálás az ország jelenlegi területén 660 000 idegen anyanyelvű személyt írt össze. A felszabadulás óta ezeknek a száma, a mintegy 170 000 főnyi német kitelepítés, a 71 000 főnyi szlovák áttelepítés, nagyobb számú, főleg német személy Nyugatra távozása, a természetes fogyás (öregek fokozatos kihalása) és – különösen a városiasodás és iparosodás következtében jelentősebb – magyarosodási folyamat következtében csökkent.

1941 és 1955 között legjelentősebb a német anyanyelvűek számának csökkenése (255 000 fő, 54%) volt, aminek kb. 2/3-a a kitelepítésre, kb. 1/3-a egyéb tényezőkre (önkéntes Nyugatra távozás, természetes fogyás, magyarosodás) vezethető vissza.

A szlovákok jelenlegi, becsült száma mindössze 16 000-rel alacsonyabb az 1941-ben számbavettnél, bár a magyar–szlovák lakosságcsere alkalmával 71 000 személy hagyta el az országot. Ennek oka az, hogy a felszabadulás előtt valószínűleg a ténylegesnél kevesebben vallották magukat szlovák anyanyelvűeknek, s hogy az 1945–1949. évben történt áttelepítéskor nemcsak szlovák anyanyelvű személyek költöztek Csehszlovákiába.

A délszláv és a román anyanyelvűek száma lényegileg változatlan maradt.

Jelenleg mintegy 50 000 cigány él az országban, a cigány származásúak száma – egy 1941. évi számbavétel szerint – 100–120 ezerre tehető. Cigány nemzetiségűnek 1941-ben 27 000, 1949-ben 38 000, cigány anyanyelvűnek 1949-ben 21 400 személy vallotta magát.

A nemzetiségi adatok szerint 1941-ben a nem magyar anyanyelvűek egy része magyar nemzetiségűnek vallotta magát. 1941-ben a 660 000 idegen anyanyelvű személyből 260 000-en voltak magyar nemzetiségűek. Jelenleg a nem magyar nemzetiségűek száma kb. 200 000-re tehető.

Az egyes nemzetiségek kulturális szövetségei a nemzetiségekhez tartozók számát a valószínű helyes adathoz jóval magasabbra becsülik; így e szövetségek szerint jelenleg 250 000 német, 150 000 szlovák, 80 000 délszláv és 25 000 román nemzetiségű személy él az országban.

A nem magyar anyanyelvűek, illetve nemzetiségűek számának pontos megállapítását nehezíti a létszámukat állandóan csökkentő magyarosodási folyamat. Ez valamennyi nemzetiségnél jelentkezik, különösen pedig a városokban és a városok körüli és ipari településeken élő személyeknél. Gyakori az a jelenség, hogy csupán az öregek használják rendszeresen a nemzetiségi nyelvet, a munkaképes korúak két nyelven (magyarul és a nemzetiségi nyelven) beszélnek, a gyermekeket pedig – különösen német településeken – csak magyarul tanítják. A kisszámú zárt nemzetiségi községekben a magyarosodás sokkal kisebb mérvű.

Magyarország 3257 községének és városának kb. 10%-a tekinthető nemzetiiségi településnek (323 település, csaknem kivétel nélkül községek), tehát olyannak, ahol a lakosságnak több mint 20%-a nem magyar anyanyelvű. E települések 2/3-ában a németek (222 község), 16%-ában a délszlávok, 11%-ában a szlovákok aránya haladja meg a 20%-ot. E 323 település között mindössze 82 olyan község van, ahol a népesség több mint fele nem magyar anyanyelvű. Összesen 1200 községben (és városban) van 20 főnél nagyobb zárt cigánytelepülés.

A nemzetiségi települések 79,3%-a rendelkezik mozival (országos átlag 71,0%), 83,9%-ában van a villanyvilágítás bevezetve (országos átlag 71,4%). A települések orvosellátottsága a települések nagyságától függ: a kisebb tele-

pülések orvosellátottsága alacsonyabb. Mivel a nemzetiségi települések általában kis lélekszámúak, orvosellátottságuk (35,3%) az országos átlagnál (39,1%) valamivel alacsonyabb, és megegyezik a hasonló nagyságú, nem nemzetiségi községek ellátottságával.

A megyék közül a nem magyar anyanyelvű népesség becsült aránya Baranyában (18%), Tolnában (11%) és Békésben (10%), a legmagasabb az első kettőben a német, az utóbbiban a szlovák és román anyanyelvűek viszonylag nagyobb száma miatt. Baranyában a községek 36, Tolnában 41%-a nemzetiségi település. Szolnok, Heves, Hajdú, Csongrád, Szabolcs, Zala és Borsod megyében a magyar anyanyelvűek aránya 98% fölött van.

A nem magyar anyanyelvűek gazdasági helyzete általában azonos a velük egy területen élő, azonos foglalkozású magyar lakossággal, vagy annál néha jobb. Legnagyobb részük – falusias települési viszonyaik miatt – mezőgazdasági dolgozó. A románok és a délszlávok között magas a szegényparasztok aránya, a szlovákok inkább középparasztok, a németek pedig – mivel a kitelepítéssel kapcsolatban földjüket elkobozták – főleg kishaszonbérlok, mezőgazdasági munkások. A termelőszövetkezeti mozgalomban a németek vesznek leginkább részt, a magyar lakosznál is nagyobb mértékben. A németek és szlovákok egy része ipari és bányászati foglalkozású, különösen Pest és Komárom megyében.

Az 1955/56. tanév elején az ország területén 305 nemzetiségi általános iskola (ebből 34 nemzetiségi tannyelvű, 271 nemzetiségi nyelvet oktató iskola) és 3 nemzetiségi gimnázium működött. Az általános iskolákban 23 500 tanuló tanul nemzetiségi nyelvet, ezeknek valamivel kevesebb mint 10%-a jár nemzetiségi tannyelvű iskolába. A 23 500 tanuló kb. fele szlovák, 28%-a német, 17%-a délszláv, 6%-a román tannyelvű, illetve nemzetiségi nyelvet oktató iskolába jár. Sok nem magyar – különösen német – anyanyelvű szülő nem járattja gyermekét nemzetiségi iskolába, illetve nyelvoktatásra. Ennek egyrészt oka az, hogy nem akarják bevallani idegen nemzetiségi voltukat, másrészt a nemzetiségi oktatást nem látják célszerűnek, mivel a szülők attól tartanak, hogy ez nem ad megfelelő alapot a továbbtanulásra, és a további érvényesülést is befolyásolja. Nehezíti az iskolák fejlődését az is, hogy a nemzetiségek által használt nyelv nagymértékben eltér az iskolákban tanított irodalmi nyelvtől. Ugyanakkor egyes – különösen szlovák – nemzetiségi iskolákba magyar anyanyelvű szülők gyermekeit is felvették. Gátolja a nemzetiségi oktatás fejlődését az iskolák alacsony színvonala (az alacsony tanulólétszám miatt legtöbbször kis létszámúak, és ezért nem szakosítottak), és a nevelők szakképzetlensége is.

A nemzetiségi települések kultúrotthonaiban 171 nemzetiségi kultúrcsoport, népkönyvtáraiban pedig mintegy 40 000 kötet – nemzetiségi nyelven írott – könyv áll rendelkezésre. A kultúrcsoportok leginkább a szlovákoknál és a délszlávoknál működnek, a nemzetiségi könyvek közül a német nyelvűek a

legnagyobb számúak. Jelenleg 6 nemzetiségi lap³ jelenik meg; román nyelven kéthetenként, a többi nyelveken hetenként, és egy szlovák és egy román ifjúsági lap kéthetenként, illetve havonként. Mindezen lapok összesen 11 150 példányban jelennek meg, legnagyobb példányszámban a „Freies Leben” c. német nyelvű hetilap (4030 példány).

Magyarország népessége anyanyelv szerint, 1920–1955.

Év	Népesség száma összesen	Ebből		nem magyar %-ban
		magyar	nem magyar	
		anyanyelvű		
1920.	7 986 875	7 155 910	830 965	10,4
1930.	8 685 109	8 000 335	684 774	7,9
1941.	9 316 074	8 656 248	659 826	7,1
(1949.	9 204 799	9 076 041	128 758	1,4)
1955. ^a	9 749 000	9 329 000	420 000	4,3

Év	Német	Szlovák	Délszláv	Román	Cigány	Egyéb nem magyar
	anyanyelvűek					
1920.	550 043	141 855	82 143	23 695	6989	26 240
1930.	477 153	104 786	59 827	16 221	7841	18 946
1941.	475 495	75 910	48 143	14 160	18 660	27 458
(1949.	22 455	25 988	30 054	14 713	21 387 ^b	14 161)
1955. ^a	220 000	60 000	45 000	15 000	50 000	30 000

^a becslést adat

^b nemzetiségi bevallás szerint 37 598

[....]⁴

II. Részletes adatok

1. Németek

a) Lélekszám

Német anyanyelvűek számának alakulása, 1920–1955.

Év	Német anyanyelvűek		
	száma	az összlakosság %-ában	1920. év %-ában
1920.	550 043	6,9	100,0
1930.	477 153	5,5	86,8
1941.	475 495	5,1	86,5
(1949.	22 455	0,2	4,1)
1955. ^c	220 000	2,3	40,0

^c becslést adat

Magyarország területén becslés szerint 54%-kal kevesebb német anyanyelvű személy él, mint 1941-ben (számuk az összlakosság 2,3, a nem magyar anyanyelvűek 52%-a).

Az 1949. évi népszámlálás időpontjában a valószínűleg német anya-nyelvűeknek alig egytizede vallotta be anyanyelvét, mivel a 12.330/1945. M. E. számú rendelet a német kitelepítés alapjául az 1941. évi népszámlálás német anyanyelvi, illetve nemzetiségi adatbevallását tette.

A német anyanyelvűek számának 1941 és 1955 között történt 255 000 főnyi csökkenése az alábbiakból tevődik össze:

kitelepítés, önkéntes Nyugatra távozás	170 000 fő
természetes fogyás, magyarosodás és egyéb okok kb.	85 000 fő

Az 1941. évi népszámlálás időpontjában a 475 500 német anyanyelvű személyből 303 200 vallotta magát német nemzetiségűnek. Ez utóbbiak száma jelenleg 100 000 körül lehet (az 1949. évi népszámlálás alkalmával csupán 2600-an vallották magukat német nemzetiségűnek).

A Magyarországi Németek Kulturális Szövetsége becslése szerint az országban, 250 000 német él.

Német anyanyelvűek területi megoszlása

Terület	Német anyanyelvűek száma	
	1941-ben	1955-ben ^d
Összesen:	475 500	220 000
ebből:		
Baranya megye	100 000	55 000
Tolna megye	71 900	29 000
Bács-Kiskun megye	45 600	26 000
Budapest	41 300	25 000
Pest megye	63 100	24 000
Komárom megye	24 100	16 000
Fejér megye	22 700	11 000
Győr-Sopron megye	43 400	10 000
Veszprém megye	26 600	10 000
Somogy megye	10 500	4 000
Vas megye	7 700	3 500
Békés megye	11 400	3 000
Csongrád megye	2 300	1 000
Egyéb megyék	4 900	2 500

^d becstült adat

Becslés szerint a német anyanyelvűek mintegy 25%-a Baranya, 13%-a Tolna megyében, 11%-a Budapesten él. Az összlakosság számához viszonyítva legmagasabb a német anyanyelvűek aránya Baranyában (14%), Tolnában (10%) és Komáromban (7%).

A német anyanyelvű lakosság soraiban figyelhető meg leginkább magyárosodási folyamat. Különösen jelentkezik ez a városokban és a városok közelében – főleg Budapest környékén – lévő településeken. Itt igen gyakori az, hogy a gyermekeket német anyanyelvű szülei nem is tanítják meg a német nyelvre, és esetleg azt csupán a nemzetiségi nyelvoktatás keretében tanulják meg. Sokszor csupán az öregek használják anyanyelvüket, a munkaképes korú személyek azonban – főleg mert az iparban, szövetkezetekben stb. dolgoznak, városokba vándorolnak – többnyire már a magyar nyelvet beszélik. Ennek következtében régebben a családi érintkezésben rendszeresen használt német nyelv – még a családon belül is – generációról generációra egyre inkább kiszorul. A mezőgazdaságban foglalkoztatottnál és a zártabb német településeken ez a folyamat lényegesen lassúbb. Megállapítható azonban, hogy ez a folyamat a valóságban a németésnél a látszólagosnál kisebb mérvű, ui. főleg azért használják anyanyelvüket, mert nem akarják bevallani német voltukat. A megvizsgált német településeken még német anyanyelvűnek is csak alig néhányan vallják magukat.

b) Nemzetiségi települések

Az ország területén jelenleg 222 – zömmel kis lélekszámú – községben (az összes települések 6,8%-ában) becsülhető a német anyanyelvű lakosság aránya 20%-nál többre.

E községekben a német anyanyelvű lakosságnak a község összlakosságához való aránya becslés szerint a következő:

20,1 - 30%	75 községben
30,1 - 40%	69 községben
40,1 - 50%	36 községben
50,1 - 60%	20 községben
60,1 - 70%	12 községben
70,1 -	10 községben

A német nemzetiségű községek 44%-a Baranya, 20%-a Tolna, 9%-a Veszprém megyében van. A Baranya megyei települések 30, a Tolna megyeiek 41%-a legalább 20%-ban németek által lakott község.

A német nemzetiségi községek ellátottsága

Megnevezés	Német nemzetiségi községek		Országos átlag %-ban
	száma	%-ban	
Összes községek száma	222	100,0	100,0
ebből:			
orvossal rendelkezik	80	36,0	39,1
villanyvilágítással rendelkezik	191	86,0	71,4
mozival rendelkezik	182	82,0	71,0

Az orvossal ellátott községek 11%-ában a felszabadulás után rendszeresítették az orvosi ellátást, a villannyal ellátott községek 25%-ában pedig azóta vették be a villanyvilágítást.

c) Gazdasági helyzet

A német anyanyelvűek gazdasági helyzete a felszabadulás előtt általában kedvezőbb volt a magyarokénál.

Erre vonatkozó feldolgozás legutóbb az 1930. évi népszámlálás alkalmával történt. Eszerint 1930-ban 100 húsz évesnél idősebb magyar férfira 34,4 föld- és 36,5 ház- és házrésztulajdonos, ugyanannyi németre 47,3, illetve 46,0 jutott. A foglalkozás szerinti földbirtokosok birtokkategóriánkénti %-os megoszlása a következő volt:

Földbirtoknagyság	Magyar	Német
	anyanyelvűek	
1 kat. holdon aluli	3,5	3,0
1-5 kat. holdas	46,3	34,3
5-10 kat. holdas	23,2	24,6
10-20 kat. holdas	16,4	23,5
20-50 kat. holdas	8,2	12,7
50 kat. holdon felüli	2,4	1,9
Összesen:	100,0	100,0

A német anyanyelvűek foglalkozási viszony szerinti megoszlása 1930-ban a következő volt: az önállóak és segítő családtagok aránya 54,3% (a magyaroknál 44,9%), a munkásoké 42,1% (a magyaroknál 48,0%). 1930-ban a német anyanyelvűek 57%-a mezőgazdasági, 2,4%-a bányászati és kohászati, 23%-a ipari foglalkozást űzött. E három foglalkozási főcsoportban aránylagosan magasabb volt a részesedésük a magyar anyanyelvűeknél, és arányuk csupán a kereskedelem, közlekedés és közszolgálat és egyéb foglalkozásúaknál volt alacsonyabb.

A felszabadulás utáni ki- és összetelepítések, az ezzel kapcsolatos földbirtokigénybevételek és a földreform következtében lényegesen megváltozott a német anyanyelvűek gazdasági helyzete. A kitelepítés során a német lakosság földbirtokának mintegy 75-80%-át igénybe vették, és telepések részére kiosz-

tották. Így, amíg a felszabadulást követően a német anyanyelvűek száma mintegy 54%-kal, addig földbirtokuk 80%-kal csökkent. A kitelepítés során főleg a mezőgazdasági foglalkozású személyek kerültek ki az országból, ezért valószínűleg a német anyanyelvűek között jelenleg magasabb az ipari és főleg bányászati foglalkozásúaknak aránya, mint a felszabadulás előtt.

A német nemzetiségi települések 9%-a ipari (bányász), 88%-a mezőgazdasági jellegű település.

A megvizsgált mezőgazdasági településeken aránylag alacsony az egyénileg dolgozó, földtulajdonnal rendelkező német anyanyelvűek száma. Nagy számmal található kishaszonbérlok, akik egyes esetekben a tőlük igénybe vett földet bérlik a telepesektől. Aránylag alacsony a földtulajdonosok száma, a magyar lakosságnál nagyobb arányban áramlanak a termelőszövetkezetekbe és az állami mezőgazdasági üzemekbe. Kereseti viszonyaik jelenleg azonosak, vagy pedig – nagyobb mezőgazdasági szakértelmük, főleg termelési tapasztalataik miatt – valamivel magasabbak a velük egy községben élő magyar lakosságénál, és helyzetük állandóan javul.

Aránylag sok német anyanyelvű személy dolgozik iparban és főleg bányászatban Pest és Komárom, kisebb részben Veszprém megyében. Ez a réteg az, amelyiknél a legnagyobb arányú a magyarosodási folyamat. Gazdasági, vagyoni viszonyaik itt is valamivel kedvezőbbek a magyar lakosságénál.

d) Kulturális helyzet

A német anyanyelvűeknél – valamennyi nemzetiség között – a legkisebb mérvű a nemzetiségi oktatásban és kulturális tevékenységben való részvétel. Ennek oka főleg az, hogy ebben a vonatkozásban sem akarják bevallani német voltukat, és nem kívánják gyermekeiket német nyelvoktató iskolákba járatni. Másrészt az általuk használt nyelv nagymértékben eltér az irodalmi német nyelvtől.

Német nemzetiségi oktatás, 1955/56. tanév eleje

Megnevezés	Német		Összesen
	tannyelvű	nyelvet oktató	
	általános iskolák		
Iskolák száma	1	102	103
Tanulók száma	24	6 503	6 527
Tanerők száma	–	179	–

Jelenleg a 222 német nemzetiségi község közül 92-ben működik német nemzetiségi nyelvet oktató, ill. tannyelvű általános iskola.

Az országban 35 német nemzetiségi kultúrscsoport működik, a német települések népkönyvtáraiban pedig 17 000 német nyelvű kötet áll rendelkezésre.

A német nyelvű „Freies Leben” c. hetilap hetenként átlagosan 4 030 példányban jelenik meg, mint a legnagyobb példányszámú nemzetiségi újság.

2. Szlovákok

a) Lélekszám

Szlovák anyanyelvűek számának alakulása, 1920–1955.

Év	Szlovák anyanyelvűek		
	száma	az összlakosság %-ában	1920. év %-ában
1920.	141 855	1,8	100
1930.	104 786	1,2	74
1941.	75 910	0,8	53
(1949.	25 988	0,3	18)
1955. ^e	60 000	0,6	42

^e becstült adat

A szlovák anyanyelvűek becstült száma 21%-kal (16 000-rel) kevesebb, mint 1941-ben a népszámlálás időpontjában volt, bár a felszabadulást követően 71 000 személy települt át Csehszlovákiába a magyar–szlovák lakosságcsere következtében. A viszonylag alacsony mérvű csökkenés oka az, hogy a szlovák anyanyelvűek nagy része magyar nyelven is beszél, és ezek közül valószínűleg a ténylegesnél kevesebben vallották magukat 1941-ben szlovák anyanyelvűeknek, valamint, hogy az áttelepítés alkalmával nemcsak szlovák anyanyelvűek költöztek Csehszlovákiába.

Azoknak a száma, akik szlovák nemzetiségűeknek vallják magukat az 1941. évi 16 600-ról 1949-re 7800-ra csökkent.

A Magyarországi Szlovákok Kulturális Szövetsége a szlovákok számát 150 000-re becstüli. Ez a szám alig valamivel alacsonyabb a szlovák nyelvet ismerők 1949. évi 168 000-es számánál, amelyben pedig igen jelentős számmal vannak – Csehszlovákiából áttelepült, ill. az I. világháború után és a II. világháború alatt onnan Magyarországra jött – szlovákiai születésű magyar anyanyelvű személyek is.

Szlovák anyanyelvűek területi megoszlása

Terület	Szlovák anyanyelvűek száma	
	1941-ben	1955-ben ^f
Összesen:	75 900	60 000
ebből:		
Békés megye	42 000	30 000
Pest megye	7 800	10 000
Komárom megye	6 400	6 000
Nógrád megye	3 600	4 000
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	2 100	3 000

Csongrád megye	6 000	2 000
Budapest	4 700	2 000
Bács-Kiskun megye	1 300	1 000
Egyéb megyék	2 000	2 000

^f becstilt adat

A szlovák anyanyelvű lakosság fele Békés megyében, 1/6-a Pest megyében él. Békés megye lakosságának 6,4, Komárom megye lakosságának 2,4%-a szlovák anyanyelvű.

A magyarosodási folyamat a szlovákoknál főleg Békés megyében, valamint Borsod megyében tapasztalható. A többi megyékben a kisszámú szlovák lakosság elszigetelten, eléggé zárt településeken él, ahol a magyarosodási folyamat sokkal kisebb mérvű.

b) Nemzetiségi települések

Az áttelepítések következtében a szlovák nemzetiségi települések száma nagymértékben csökkent. Jelenleg 34 olyan település van, ahol a szlovák anyanyelvűek aránya magasabb, mint az összlakosság 20%-a. Ezek közül 14 olyan község van, ahol becslés szerint a lakosság több mint fele szlovák anyanyelvű.

Három Békés megyei jelentős lélekszámú településen (Békéscsabán, Szarvason, Tótkomlóson) lakik a magyarországi szlovák anyanyelvűek 1/3-a.

A szlováklakta települések 38,2%-a van ellátva orvossal (országos átlag 39,1%), 55,9%-a mozival (országos átlag 71,0%) és 70,6%-ában van bevezetve a villany (országos átlag 71,4%). A villanyvilágítást a települések 45,8%-ába a felszabadulás óta vezették be.

c) Gazdasági helyzet

A szlovák anyanyelvűek gazdasági, vagyoni helyzete a felszabadulás előtt jobb volt, mint a magyaroké. 1930-ban 100 húsz évesnél idősebb szlovák anyanyelvű férfira 41,8 földtulajdonos és 45 ház- és házrésztulajdonos jutott (magyar anyanyelvűeknél ez az arány 34,4, ill. 36,5 volt).

A szlovák anyanyelvűeken belül 1930-ban az östermelő foglalkozásuk aránya 66% volt (országos átlag 52%); ezek 53%-a önálló és segítő családtag, 47%-a mezőgazdasági munkás volt (ez utóbbi arány a magyar anyanyelvűeknél 42% volt). A földtulajdonosokon belül az 5 kat. holdon aluli birtokosok aránya 42% (magyar anyanyelvűeknél 50%); az 5-20 kat. holdas birtokosoké 46% (magyaroknál 40%) volt.

A nem őstermelői foglalkozásúaknál a szlovák anyanyelvűek aránya a felszabadulás előtt lényegesen alacsonyabb volt a magyar anyanyelvűeknél. Kivételt csupán a bányászati és kohászati foglalkozásúak (2,6, ill. 1,2%) és a napszámosok (3,3, ill. 1,4%) képeztek.

A felszabadulást követően a földreform, valamint az áttelepülés következtében megváltozott a szlovák anyanyelvűek gazdasági helyzete. A változás főleg abban jelentkezett, hogy a Csehszlovákiába áttelepült személyek általában a szegényebbek közül kerültek ki (az áttelepültek 31%-a napszámos, alkalmi munkás, 19%-a szegényparaszt volt). Az áttelepült személyek mindössze 24 000 kat. hold ingatlant hagytak vissza, ami a szlovák anyanyelvűek tulajdonában lévő ingatlanok területének kb. 1/5-ét tették ki. A visszamaradt szlovák anyanyelvűek főleg a jobb vagyoni, gazdasági viszonyúak közül kerültek ki, mivel főleg a középparasztok nem akarták itthagyni vagyonukat, és áttelepülni Szlovákiába.

Jelenleg az őstermelő foglalkozású szlovák anyanyelvűek a felszabadulás előttinél kedvezőbb gazdasági, vagyoni helyzetben lévők, főleg középparasztok. Vagyoni viszonyaik kedvezőbbek, mint a velük egy településen lévő, azonos foglalkozású magyaroké. A termelőszövetkezetekben való részvételük általában kismérvű.

A mezőgazdasági foglalkozásúakon kívül nagyobb számú szlovák anyanyelvű személy, ipari foglalkozású, Komárom és Pest megyében.

A szlovák anyanyelvűek jelenlegi foglalkozási megoszlását mutatja a szlovák anyanyelvű nemzetiségi iskolába járó tanulók szüleinek foglalkozási megoszlása. Az 1955/56. tanév elején a tanulók szüleinek 66%-a dolgozó paraszt, 25%-a munkás, 3%-a értelmiségi, 6%-a egyéb foglalkozású volt.

d) Kulturális helyzet

A szlovák anyanyelvűek kulturális élete a legjelentősebb a magyarországi nemzetiségek közül.

1955/56. tanév elején 5 szlovák anyanyelvű és 108 szlovák nyelvet oktató általános iskola működött. A tanulók száma 11 693 volt (a szlovák tannyelvű iskolákban 681, a nyelvoktatókban 11 012). Az összes nemzetiségi iskolákba járó tanulók fele szlovák iskolába jár.

A szlovák nemzetiségi iskolákba járó tanulóknak csupán mintegy 2/3-a szlovák anyanyelvű, a többiek magyar anyanyelvűek, és főleg a Csehszlovákiából áttelepült magyar szülők gyermekei.

Az általános iskolákon kívül Békéscsabán működik egy szlovák tannyelvű gimnázium.

A szlovák anyanyelvű lakosság művelődését szolgálja a szlovák településeken működő 81 nemzetiségi kultúrcsoport. Ezek munkájának elősegítésére eddig 19 szlovák nyelvű műsorfüzet jelent meg. A települések népkönyvtáraiban 10 000 szlovák nyelvű kötet áll rendelkezésre.

A szlovák nyelvű „Naša Sloboda” c. hetilap átlagosan 1050, és a „Naš Pionier” c. úttörőlap kéthetenként 3170 példányban jelenik meg.

3. Délszlávok

a) Lélekszám

Délszláv anyanyelvűek számának alakulása, 1920–1955.

Év	Délszláv anyanyelvűek		
	száma	az összlakosság %-ában	1920. év %-ában
1920.	82 143	1,0	100
1930.	59 827	0,7	73
1941.	48 143	0,5	59
(1949.	30 054	0,3	37)
1955. ^b	45 000	0,5	55

^b becsült adat

Jelenleg kb. ugyanannyi délszláv anyanyelvű személy él az országban, mint az 1941. évi népszámlálás időpontjában.

A délszláv anyanyelvűek mintegy 1/3-a bunyevác, sokác, 1/3-a horvát, 1/6-a szerb, 1/6-a vend és szlovén anyanyelvű.

Délszláv anyanyelvűek területi megoszlása

Terület	Délszláv anyanyelvűek száma	
	1941-ben	1955-ben ⁱ
Összesen:	48 100	45 000
ebből:		
Baranya megye	11 500	11 000
Bács-Kiskun megye	10 000	9 500
Vas megye	8 900	8 500
Győr-Sopron megye	4 300	4 000
Zala megye	5 200	4 000
Békés megye	1 400	2 000
Pest megye	2 300	2 000
Somogy megye	1 400	2 000
Budapest	1 400	1 000
Egyéb megyék	1 700	1 000

ⁱ becsült adat

A délszláv anyanyelvűek közel 2/3-a Baranya, Bács-Kiskun és Vas megyében lakik. Vasban a lakosság 3, Baranyában 2,8, Bács-Kiskunban 1,6%-a délszláv anyanyelvű.

A Magyarországi Délszlávok Kulturális Szövetsége a délszláv anyanyelvűek számát 80 000-re becsüli.

A délszláv anyanyelvű lakosságon belül magyarosodási folyamat – a délszláv települések zártabb elhelyezkedése miatt – a többi nemzetiséghez viszonyítva kevésbé mutatkozik.

b) Nemzetiségi települések

Az ország területén jelenleg 52 olyan község van, ahol a délszláv anyanyelvűek száma meghaladja a lakosság 20%-át. Ezek közül 23 községben a délszláv anyanyelvűek a lakosság több mint felét teszik ki.

A délszláv nemzetiségi települések 38%-a Baranya, 1/4-e Vas megyében fekszik. Több olyan község van, ahol délszlávok és németek vegyesen élnek, különösen Bács-Kiskun megyében.

A délszláv települések 78,8%-ában van mozi (országos átlag 71,0%), 21,2 %-ában orvos (országos átlag 39,1%), és 82,7%-ába vezették be a villanyt (országos átlag 71,4%).

c) Gazdasági helyzet

A délszláv anyanyelvű lakosság soraiban a felszabadulás előtt magasabb volt a mezőgazdasági foglalkozásúak és ezen belül a közép- és szegényparasztok aránya mint a magyar anyanyelvűeknél.

A délszláv anyanyelvűek foglalkozása, gazdasági helyzete a felszabadulás után nem változott. Legnagyobb részük mezőgazdasági foglalkozású. Vagyoni helyzetük kb. azonos vagy valamivel kedvezőtlenebb, mint a hasonló magyar népességnek, mivel mezőgazdasági szakismereteik alacsonyabb fokúak. A termelőszövetkezeti mozgalomban kevésbé vesznek részt, csupán Bács-Kiskun megyében találunk nagyobb számú délszláv tagot a szövetkezetekben.

Foglalkozási megoszlásukra mutatnak a következő adatok is: az 1955/56. tanévben a délszláv anyanyelvű nemzetiségi iskolákba járó tanulók szüleinek 85%-a dolgozó paraszt, 9%-a munkás, 6%-a egyéb foglalkozású volt.

d) Kulturális helyzet

1955/56. tanév elején 17 délszláv tannyelvű és 51 délszláv nyelvet oktató általános iskola működött, összesen 3896 tanulóval. Ezekben az iskolákban 88 délszláv nyelvű tankönyv áll a tanulók rendelkezésére. Budapesten egy délszláv tannyelvű gimnázium működik.

A délszláv települések kultúrotthonaiban 40 nemzetiségi kultúrcsoport működik; a népkönyvtárakban 11 000 db kötet áll az olvasók rendelkezésére. A kultúrcsoportok munkája – különösen az ének- és táncsoportoké – jelentősen fejlődik, a könyvtárak délszláv könyveit – a nyelvjárások különbözősége miatt – nemigen olvassák.

A „Naše Novine” c. délszláv hetilap átlagosan 1100 példányban jelenik meg.

A közelmúltban 8 délszláv nyelvű szépirodalmi mű jelent meg, művenként 1000-1000 példányban.

4. Románok

a) Lélekszám

Román anyanyelvűek számának alakulása, 1920–1955.

Év	Román anyanyelvűek		
	száma	az összlakosság %-ában	1920. év %-ában
1920.	23 695	0,3	100
1930.	16 221	0,2	68
1941.	14 160	0,2	60
(1949.)	14 713	0,2	62)
1955. ^j	15 000	0,2	63

^j becsült adat

A román anyanyelvűek száma 1941 óta lényegében nem változott. Mind 1941-ben, mind pedig 1949-ben ugyanolyan számú személy vallotta magát román anyanyelvűnek, mint amekkora mostani becsült számuk.

Román anyanyelvűek területi megoszlása

Terület	Román anyanyelvűek száma	
	1941-ben	1955-ben ^k
Összesen:	14 200	15 000
ebből:		
Békés megye	8 400	9 000
Hajdú-Bihar megye	2 200	3 000
Csongrád megye	1 200	1 000
Egyéb megyék és Budapest	2 400	2 000

^k becsült adat

A román anyanyelvű lakosság 60%-a Békés megyében él. Itt a megye lakosságának 1,9%-a román anyanyelvű.

A román anyanyelvűeknél viszonylag kisszámú a magyarosodási folyamat, csupán a városokban és a városok körül mutatkozik, Békés és Hajdú-Bihar megye zártabb román településein igen elenyésző.

A román anyanyelvűek számának megállapítását nehezíti, hogy egyes településeken a népszámláláskor cigány nemzetiségű személyek is román anyanyelvűeknek vallották magukat. Ezeknek száma 2-3000-re tehető.

A Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége a románok számát 25 000-re becsüli.

Román nemzetiségűnek 1941-ben 7600, 1949-ben 8500 személy vallotta magát. Ez utóbbi számnál kb. 3-4000-rel többre tehető a román nemzetiségű lakosok száma.

b) Nemzetiségi települések

Az ország területén 7 olyan település van, ahol a lakosság több mint 20%-a román anyanyelvű. Egy községben – a Békés megyei Méhkeréken – a lakosság kb. 80%-a román anyanyelvű.

c) Gazdasági helyzet

1930-ban a román anyanyelvű népesség 79%-a mezőgazdasági foglalkozású volt; ezek több mint 40%-a önálló és segítő családtag, közel 60%-a mezőgazdasági munkás.

Jelenleg a román anyanyelvű lakosság zöme szintén a mezőgazdaságban dolgozik, nagy részük önálló szegényparaszt, kisebb részük – különösen Hajdú-Bihar megyében – középparaszt. A termelőszövetkezeti mozgalomban való részvételük aránylag kismérvű.

A román anyanyelvű nemzetiségi iskolába járó gyermekek szüleinek 94%-a dolgozó paraszt, 3-3%-a munkás, ill. egyéb foglalkozású.

d) Kulturális helyzet

Az ország területén 21 román nemzetiségi általános iskola működik (11 román tannyelvű és 10 román nyelvet oktató); tanulók száma 1347. A zárt román településeken belül valamennyi román anyanyelvű gyermek nemzetiségi iskolába jár, a többi településen kevésbé veszik igénybe a nemzetiségi oktatást. Gyulán román tannyelvű gimnázium van.

A kultúrotthonokban 15 román kultúrcsoport működik, a népkönyvtárakban a román nyelvű könyvek száma igen elenyésző, mindössze 3000 kötet. A román nyelvű „Libertatea Noastre” c. újság kéthetenként 850 példányban jelenik meg.

5. Cigányok

Jelenleg mintegy 50 000 cigány él az országban. Számuk bizonytalan; a cigány származásúak száma 100-120 ezerre tehető.

Az 1941. évi népszámláláskor 27 000 személy vallotta magát cigány nemzetiségűnek és 18 700 cigány anyanyelvűnek, 1949-ben 37 600, ill. 21 400.

A cigányok az ország valamennyi megyéjében szétszórta élnek, legnagyobb számban Borsod (kb. 10 000 fő, a megye lakosságának 1,4%-a), Szabolcs-Szatmár (7500, 1,3%), Nógrád, Somogy és Hajdú-Bihar megyében (3500-3500, 1,5, 1,0, ill. 0,7%).

1200 község, ill. város területén (az ország településeinek 37%-ában) van 20 főnél népesebb zárt cigánytelepülés. Szabolcs-Szatmár megye községeinek 75, Hajdú-Biharnak 65, Szolnoknak 63%-ában van 20 főnél népesebb zárt cigánytelepülés.

Nemzetiségi települések száma, 1955. I. 1.¹

Nemzetiség	Községek (városok) száma, ahol a nemzetiségi népesség az összes népességnek							Összesen
	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-	
	% -a							
Német	75	69	36	20	12	7	3	222
Délszláv	11	7	11	5	6	7	5	52
Szlovák	9	10	1	5	2	5	2	34
Román	3	1	–	1	1	–	1	7
Vegyés	5	3	–	–	–	–	–	8
Összesen	103	90	48	31	21	19	11	323

¹ becslült adat

Nemzetiségi települések megyénként, 1955. I. 1.^m

Terület	Települések összes száma	Ebből						Zárt cigány települések ⁿ
		német	dél- szláv	szlovák	román	vegyes	összes nem- zeti- ségi	
Budapest	1	–	–	–	–	–	–	–
Baranya megye	329	98	20	–	–	1	119	74
Bács-Kiskun megye	113	10	4	1	–	3	18	36
Békés megye	77	–	–	4	3	2	9	19
Borsod-A.-Z. megye	365	–	–	7	–	–	7	220
Csongrád megye	67	–	–	3	1	1	5	13
Fejér megye	106	8	–	–	–	–	8	24
Győr-Sopron megye	177	2	4	–	–	–	6	14
Hajdú-Bihar megye	82	–	–	–	3	–	3	53
Heves megye	116	–	–	1	–	–	1	70
Komárom megye	75	16	–	6	–	–	22	27
Nógrád megye	138	2	–	4	–	–	6	70
Pest megye	185	12	1	8	–	1	22	67
Somogy megye	252	5	4	–	–	–	9	89
Szabolcs-Sz. megye	232	–	–	–	–	–	–	175
Szolnok megye	79	–	–	–	–	–	–	50
Tolna megye	108	44	–	–	–	–	44	51
Vas megye	231	5	13	–	–	–	18	34
Veszprém megye	264	20	–	–	–	–	20	55
Zala megye	260	–	6	–	–	–	6	60
Magyarország	3 257	222	52	34	7	8	323	1 201

^m becslést adat

ⁿ 20 főnél többel rendelkező zárt cigánytelepülés

Terület	Összes népesség	Ebből							Nem magyar anyanyelvűek
		magyar	szlovák	román	délszláv	német	cigány	egyéb	
Budapest	1 850 000	1 804 500	2 000	500	1000	25 000	1 000	16 000	45 500
Baranya megye	393 000	323 500	–	–	11 000	55 000	3 000	500	69 500
Bács-Kiskun megye	589 000	550 500	1 000	–	9 500	26 000	1 500	500	38 500
Békés megye	468 000	421 500	30 000	9 000	2 000	3 000	2 000	500	46 500
Borsod-A.-Z. megye	713 000	698 000	3 000	–	–	–	10 000	2 000	15 000
Csongrád megye	424 000	417 000	2 000	1 000	500	1 000	1 500	1 000	7 000
Fejér megye	345 000	333 000	–	–	–	11 000	500	500	12 000
Győr-Sopron megye	406 000	391 000	–	–	4 000	10 000	500	500	15 000
Hajdú-Bihar megye	501 000	492 500	–	3 000	–	–	3 500	2 000	8 500
Heves megye	326 000	323 000	–	–	–	–	2 500	500	3 000
Komárom megye	247 000	224 500	6 000	–	–	16 000	500	–	22 500
Nógrád megye	237 000	228 500	4 000	–	–	1 000	3 500	–	8 500
Pest megye	685 000	646 000	10 000	–	2 000	24 000	2 000	1 000	39 000
Somogy megye	364 000	354 000	–	–	2 000	4 000	3 500	500	10 000
Szabolcs-Sz. megye	548 000	539 000	–	–	–	–	7 500	1 500	9 000
Szolnok megye	453 000	450 000	–	–	–	–	2 500	500	3 000
Tolna megye	278 000	247 000	–	–	–	29 000	1 500	500	31 000
Vas megye	287 000	274 500	–	–	8 500	3 500	500	–	12 500
Veszprém megye	365 000	353 000	–	–	–	10 000	1 000	1 000	12 000
Zala megye	270 000	264 500	–	–	4 000	–	1 500	–	5 500
Magyarország	9 749 000	9 335 500	60 000	15 000	45 000	220 000	50 000	30 000	420000
Ebből az adat nélküli – tal megjelölt megyékben	–	–	2 000	1 500	500	1 500	–	1 000	6 500

° becstült adat
– 500-on alul

Terület	Összes népesség	Ebből							Nem magyar anyanyelvűek
		magyar	szlovák	román	délszláv	német	cigány	egyéb	
Budapest	100,0	97,5	0,1	0,0	0,1	1,3	0,1	0,9	2,5
Baranya megye	100,0	82,3	–	–	2,8	14,0	0,8	0,1	17,7
Bács-Kiskun megye	100,0	93,5	0,2	–	1,6	4,4	0,2	0,1	6,5
Békés megye	100,0	90,1	6,4	1,9	0,4	0,7	0,4	0,1	9,9
Borsod-A.-Z. megye	100,0	98,0	0,3	–	–	–	1,4	0,3	2,0
Csongrád megye	100,0	98,4	0,5	0,2	0,1	0,2	0,4	0,2	1,6
Fejér megye	100,0	96,5	–	–	–	3,2	0,1	0,2	3,5
Győr-Sopron megye	100,0	96,3	–	–	1,0	2,5	0,1	0,1	3,7
Hajdú-Bihar megye	100,0	98,3	–	0,6	–	–	0,7	0,4	1,7
Heves megye	100,0	99,1	–	–	–	–	0,8	0,1	0,9
Komárom megye	100,0	90,9	2,4	–	–	6,5	0,2	–	9,1
Nógrád megye	100,0	96,4	1,7	–	–	0,4	1,5	–	3,6
Pest megye	100,0	94,3	1,5	–	0,3	3,5	0,3	0,1	5,7
Somogy megye	100,0	97,3	–	–	0,5	1,1	1,0	0,1	2,7
Szabolcs-Sz. megye	100,0	98,4	–	–	–	–	1,3	0,3	1,6
Szolnok megye	100,0	99,3	–	–	–	–	0,6	0,1	0,7
Tolna megye	100,0	88,8	–	–	–	10,4	0,6	0,2	11,2
Vas megye	100,0	95,6	–	–	3,0	1,2	0,2	–	4,4
Veszprém megye	100,0	96,7	–	–	–	2,7	0,3	0,3	3,3
Zala megye	100,0	98,0	–	–	1,5	–	0,5	–	2,0
Magyarország	100,0	95,7	0,6	0,1	0,5	2,3	0,5	0,3	4,3

^p becstült adat

MOL XIX-I-4-g. 9. tétel. – Harminchárom oldalas sokszorosított tisztázat.
Készült 30 példányban.

¹ Szociális és kulturisztiztikai jelentés. A dokumentumra több helyen történik utalás, így Dávid Zoltán: A magyar nemzetiségi statisztika múltja és jelene. – In: Valóság, 1980. 8. sz., 94.; vagy Thirring Lajos: Magyarország népessége 1869–1949 között. – In: Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Budapest, 1963. 298. Tudomásunk szerint azonban a korlátozott számban készült dokumentum közzlésére eddig nem került sor.

² Magyar Közlöny, 1945. december 29., 1–2.

³ Freies Leben, Naša Sloboda, Naš Pionier, Naše Novine, Libertatea Noastră, Vocea Țirenetului. Lásd az 5. dokumentum 5. számú, valamint a 6. dokumentum 2., 4. és 5. számú jegyzetét.

⁴ Nem közöljük „A népesség megoszlása anyanyelv szerint 1941 és 1955-ben” című diagramokat és „A népesség megoszlása anyanyelv szerint %-ban 1955. I. I.” című térképet.

35.

Budapest, 1956. január 26.

*Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális
Osztályának előterjesztés-tervezete a magyarországi nemzeti
kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról*

Bizalmas!

Készült: 4 példányban

I.

1. A magyarországi nemzeti kisebbségek száma együttesen megközelíti a 600 000-et. Ezenkívül 100-150 ezer cigány él az országban.

A hazánkban élő nemzeti kisebbségek az egész ország területén szétszór-
tan, magyarokkal és egymással keverten élnek. Általában két nyelvet be-
szélnek. Többségük – az idősebb nemzedéket kivéve – jól beszéli a ma-
gyar nyelvet. Anyanyelvük szókinccse szegényes, nem azonos az irodalmi
nemzeti nyelvvel, sőt magyar szavakkal keverik. Egyes vidékeken a helyi
nyelvnek tájnyelvjellege van.

2. Nemzeti kisebbségeink 70-80%-a egyénileg gazdálkodó vagy tsz-tag. A
bánya- és iparvidékek közelében az iparban dolgoznak.

A felszabadulás előtt a délszlávok, románok, szlovákok többsége agrár-
proletár vagy szegényparaszt volt. A felszabadulás után ők is kaptak föl-
det. Azóta gazdasági helyzetük állandóan javul.

A német lakosság gazdasági helyzete bizonyos fokig más irányban fejlődött. A német parasztlakosság a felszabadulás előtt általában 8-10 holddal rendelkezett, de voltak 40-100 holdas kulákok is. A felszabadulás után az SS-ben, Volksbundban vagy más fasiszta csoportban részt vett németek részleges vagy teljes vagyonekobzást szenvedtek, nagy részük kitelepítésre került. Ezen intézkedések – a végrehajtás során – egyes esetekben olyanokat is érintettek, akik erre nem szolgáltak rá. Az itthon maradt német lakosság nagy számban helyezkedett el állami gazdaságokban, erdőgazdaságokban, az iparban és a bányákban. Sok kitüntetett és sztahanovista munkás van közöttük. Az egész hazai német kisebbség gazdasági helyzete az általános fejlődéssel együtt javul.

Nagymértékben segíti a nemzeti kisebbségi dolgozók anyagi felemelkedését a termelőszövetkezeti gazdálkodás.

A nemzeti kisebbségek belépése a tsz-be kb. ugyanolyan ütemű, mint a magyaroké. Pl. Baranya megyében, ahol többféle és nagyszámú kisebbség lakik, a tsz-ek tagságának 30-32%-át teszik ki a nemzetiségi dolgozók. A tsz-ben jól együttműködnek, sőt a tsz egyik legjobb eszköze a nacionalizmus és sovinizmus megnyilvánulásai ellen folytatott harcnak. Kirívó jelenségnek mondható az, hogy egyes helyeken a hiányos politikai munka következtében külön „nemzetiségi” szövetkezet létrehozására törekednek. Kellő felvilágosítómunkával a helyi pártszervek az ilyen törekvéseket meg tudják akadályozni.

3. A Monarchia és a Horthy-rendszer a maga nacionalista, sovinszta célkitűzéseinek érdekében arra törekedett, hogy a nemzeti kisebbségeket elnyomja, és megfosztotta őket annak a lehetőségétől, hogy szabadon kibontakoztathassák nemzeti kultúrájukat, művelhessék anyanyelvüket.

Ezek az erőszakos asszimilációs törekvések az idők folyamán elég erős teret nyertek, és még ma is éreztetik káros hatásukat. A marxizmus-leninizmus elítél minden hasonló törekvést, és kimondja a nemzetiségek teljes egyenjogúságát. Ennek megfelelően a párt harcol a múlt káros örökségének felszámolásáért, a kölcsönös bizalom légkörének megteremtéséért.

A hazánkban élő nemzeti kisebbségek ugyanolyan jogokat élveznek, ugyanolyan részesei a szocializmus építésének, mint a magyar dolgozók.

4. Magyarországon négy nemzetiségi szövetség működik: a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Románok Kultúr-szövetsége, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége és a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetsége.

Az első három szövetség kezdetben alapszervezetekkel rendelkező tömegszervezet volt. Ez a szervezeti forma nem volt helyes, az alapszervezetek fokozatosan megszűntek, ma lényegében a Népművelési Minisztériumhoz tartozó kulturális hivatalok, amelyek állami kulturális szervek feladatát látják el. Ma a szövetségeknek nincs kielégítő kapcsolatuk a nemzeti kisebbségi dolgozókkal, nem közvetíthetik kielégítőn a párt politikáját feléjük.

II.

1. A nemzeti kisebbségekkel való foglalkozás a pártmunka elhanyagolt területe. Egyes pártbizottságok és pártszervezetek tettek ugyan néhány intézkedést, de ez csak kampányjellegű volt. Sok esetben a pártbizottságok is tanácstalanok voltak ebben a kérdésben. A KV-tól sem kaptak rendszeres segítséget ehhez a munkához.

Pártszerveink és pártszervezeteink nem látták világosan, hogy a hiányos politikai munka és a kisebbségek iránt tanúsított közönyösség milyen nagy károkat okoz egész politikai életünkben.

A kisebbségek (különösen a németek) bizalmatlanok rendszerünkkel szemben, ami politikai passzivitásban nyilvánul meg.

- a) A kitelepítések és vagyonek Kobzások még ma is éreztetik hatásukat. Véleményüknek – főleg a parasztok – nem adnak nyíltan hangot. Gyűlésekre, politikai megmozdulásokba nehéz bevonni őket. Gyermeküket nem adják német nyelvű iskolába.

A délszláv nyelvű lakosság politikai magatartását nagyban befolyásolta a Jugoszláviával való megromlott viszony és az ezzel kapcsolatos intézkedések. A normalizálódás viszont igen jó hatással van rájuk.

- b) Van bizalmatlanság a magyarok részéről is, különösen falun. A volksbundista, sovinszta németekről alkotott véleményt kiterjesztik minden németre. Éles ellentét van a volt német vagyonhoz juttatott telepesek és e vagyon régi gazdái között. Sok helyen bizalmatlanul kezelték a délszláv dolgozókat is.
- c) A politikai passzivitáson túlmenően ellenséges megnyilvánulások is tapasztalhatók. Élénk levelezés folyik a kitelepített német rokonokkal, ennek következtében gyakran terjednek el a valóságnak meg nem felelő hírek vagy ellenséges uszítások népi demokráciánk ellen.

2. Sok esetben párt- és tanácsszerveink félve a nacionalizmus vádjától, nem folytatnak osztályharcot a nemzetiségi kulákok és osztályidegen elemek ellen. Ezt a nemzetiségi kulákság igyekszik kihasználni az osztálykülönb-

ség elhomályosítására. Ugyanakkor a nemzetiségi kulákságot érintő rendeleteket, intézkedéseket az ellenség úgy tünteti fel, mint a nemzeti kisebbségek elleni intézkedéseket, s ezzel szítja a nemzetiségi ellentéteket.

3. A nemzeti kisebbségekkel való foglalkozás igen sokoldalú politikai munkát követel. Pártszerveink nemigen törődtek ezzel a kérdéssel. Nem örködtek, hogy állami szerveink betartsák a már meglévő kisebbségek érdekeit szolgáló helyes törvényeket, s hogy kisebbségeink mindent megkapjanak, ami nekik egy szocializmust építő szabad országban jár. Egyes politikai és gazdasági feladatok végrehajtása során nem számoltak a terület nemzetiségi összetételével és ritkán keresték azokat a differenciált módszereket, amelyek segítségével ezeket a feladatokat végre lehetett volna hajtani. Agitációs munkánk pl. sokkal eredményesebb volna, ha a területen lakó kisebbség nyelvén történné. Egyes esetekben, kampányjellegű akcióknál ugyan történtek ilyen kísérletek (pl. békekölcsönjegyzés), de ez nem volt állandó jellegű. Gyűléseket, pártnapokat csak elvétve tartanak kisebbségi nyelven. Igen kevés a nemzetiségi nyelvű plakát, felírás. Kevés agitációs és propagandaanyagot adnak ki nemzetiségi nyelven.
4. A nemzeti kisebbségek között gyenge a pártépítési munka. Ez összefügg a falusi pártszervezetek általános gyengeségével, de más tényező is befolyásolja. (A németek és délszlávok felé és a részükről megnyilvánuló bizalmatlanság stb.) Pl. Mohácson a lakosság 30%-a délszláv, a párttagságnak mindössze 8%-a délszláv, főként ipari munkás. Nagypall községben (40%-a német lakos) a pártszervezetnek 22 tagja van, ebből 2 német. A románoknál megközelíti, a szlovákoknál a párttagság aránya eléri az átlagos falusi arányt.

Ahol a pártszervezetek nem folytatnak állandó politikai nevelést, ott az egyház veszi át ezt a szerepet. Legerősebb a klerikális befolyás a német dolgozók körében. Németül tartanak miséket stb. Ugyanakkor, amikor – különösen a németek, de a többi nemzetiségek is – magukat magyaroknak vallják, és azt mondják, hogy nincs szükség arra, hogy a gyerekeiket nemzetiségi iskolákba járassák, szívesen veszik, ha a templomi szertartások anyanyelven folynak. A hittanbeíratás aránya magas, pl. Versenden – amely 30%-ban nemzetiségi község – 57%-os.

A román lakosság között egyre inkább tért hódít a baptista szekta.

5. Falusi tanácsszerveinkbe általában bevonják a nemzeti kisebbségi dolgozókat. Sok olyan tanácstag van falun, akit jó munkája nyomán a magyarok és az ott lakó nemzetiségek együttesen választottak meg. Függetlenített tanácsi funkciókban viszont kevés nemzetiségi van. Olyan községekben is, ahol a lakosság döntő része kisebbségi, a rendeletek kiadása, közérdekű közlemények kihirdetése stb. általában csak magyar nyelven történik.

6. Az ifjúság között végzett politikai nevelőmunka nem veszi figyelembe a falu fiataljainak nemzetiségi összetételét. A legtöbb DISZ-szervezetben nem folyik olyan kulturális munka, amely elősegítené a nemzetiségi fiatalok nyelvének, kultúrájának fejlesztését.

Egy-egy megyében (pl. Baranya) az utóbbi időben történtek helyes kezdeményezések. A kulturális seregszemle során igyekeznek minél több nemzetiségi kultúrcsoportot bevonni a versenybe, a most meginduló József Attila-olvasómozgalom keretében a nemzetiségi fiataloknak saját anyanyelvükön írt szépirodalmi műveket is ajánlanak.

7. Eredményes munkát végeznek helyenként a nemzetiségi asszonyok között az MNDSZ szervezetei. Tanfolyamokat, köröket szerveznek, ahová szívesen mennek a nemzetiségi asszonyok is.
8. Az elmúlt évek során keveset foglalkozott a nemzeti kisebbségek problémáival a Szabad Nép. Nem írt arról sem, hogyha egy jól dolgozó tsz tagságának nagy részét nemzetiségi dolgozók tették ki, vagy a kötelességét jól teljesítő egyéni paraszt valamely kisebbséghez tartozott.

Valamivel többet írtak e kérdéstről a megyei lapok, de nem elég természetesen és főleg kulturális térre korlátozódva.

9. Jelenleg 4 nemzetiségi lap jelenik meg a felnőttek számára. Ezek az egyes nemzetiségek kulturális, gazdasági problémáival foglalkoznak. Kiadunk még három gyermeklapot is.

A nemzetiségi lapok nagy nehézségekkel küzdenek. Sokan nem értették a nemzetiségi lapok jelentőségét, nacionalista lapnak – a Freies Leben¹ pedig több helyen fasiszta lapnak – tekintették, s ezért gátolták a terjesztését. A nemzetiségi dolgozók, félve a nacionalizmus vádjától, nem merték a lapokat megrendelni. E nézetek maradványai ma is fellelhetők.

Nem kielégítő a nemzetiségi lapok tartalmi színvonala sem. Nincs kellően biztosítva a lapok politikai irányítása, szerkesztése teljesen azon a 2-3 elvtársan múlik, aki a lappal foglalkozik. A szerkesztést igen gyakran az ötletszerűség jellemzi. Viszonylag legjobb a Freies Leben. Színesen, sajtóosan foglalkozik a kül- és belpolitikai helyzettel, kulturális kérdésekkel, de még ebben is előfordulnak politikai hibák.

A lapszerkesztőségek kiadásában évek óta megjelenik szlovák, délszláv és román kalendárium.

III.

1. A szlovák, délszláv és román iskolahálózat számszerű fejlesztése – az óvodák kivételével – lényegében befejeződött. Súlyos elmaradás mutatkozik azonban a német iskolahálózat fejlesztésében. Nincs német gimnázium, tanítóképző, s a pedagógiai főiskolán nem folyik német nyelvű tanárképzés. Kevés a német nyelvű általános iskolák és óvodák száma.
2. A nemzetiségi iskolákban a tanulmányi eredmények lassú emelkedést mutatnak. Általános problémát jelent a beszédkészség, a helyesírási és fogalmazási készség fejlesztése. Az általános iskolákban jelentkező nehézségek egyik oka, hogy kevés a nemzetiségi óvoda, s az óvodai munka fontos kérdései kidolgozatlanok (pl. az anyanyelvi nevelés kérdése). Sok probléma van a hazafias nevelés területén. Nehezen találják meg a pedagógusok a nemzetiségi nyelv oktatása közben a magyar haza szeretetére és a proletár internacionalizmusra nevelés helyes tartalmát, módszereit.

Bizonyos elszigetelődés tapasztalható a magyar és nemzetiségi tanulók között.

3. A nemzetiségi iskolahálózat fejlesztésében s az iskolai oktató-nevelő munkában jelentkező nehézségek a legszorosabban összefüggnek az alábbiakkal:
 - a) A nemzetiségi iskolák érvényben lévő tantervei a már megírt tankönyvek alapján készültek el, ezért nem adnak egységes, átgondolt alapot az oktatási-nevelési célkitűzések megvalósításához. A tantervek nem veszik megfelelően figyelembe a sajátos nemzetiségi jelleget, az anyag általában túlméretezett.

Jelentős eredmény a nemzetiségi iskolák részére a felszabadulás óta kiadott 194 tankönyv és tankönyvpótló jegyzet. Egyes osztályokban azonban – különösen a középiskolákban – még ma is van tankönyvhiány. A nemzetiségi nyelv- és olvasókönyvek általában nehezek, nem veszik eléggé figyelembe a gyermek életkori sajátosságait, értelmi színvonalát.

- b) A nemzetiségi nyelven való oktatás megkezdéséhez szükséges tanerők biztosítását szolgálta az 1 éves nemzetiségi nevelőképző tanfolyam², a nemzetiségi szakérettségis tanfolyamok, majd a tanítóképzők és pedagógiai főiskolák nemzetiségi tanszékeinek létrehozása. Megoldatlan ezideig a német pedagógusképzés, továbbá a nemzetiségi óvónőképzés. Az OM tett erőfeszítéseket a nemzetiségi iskolák pedagógusainak továbbképzése érdekében (szaktanárképzés, nyári tanfolyamok Cseh-szlovákiában, Romániában), azonban – ideológiai és szakmai tovább-

képzésük megoldatlansága következtében – a nemzetiségi iskolákban működő pedagógusok jelentős része gyengén állja meg helyét.

- c) A nemzetiségi iskolák – különösen a középiskolák – dologi, tárgyi ellátottsága egyre javul. Anyanyelvi általános iskoláink azonban sok helyen tanteremhiánnyal küzdenek. Több nemzetiségi általános iskola szertári felszerelése nem felel meg a követelményeknek.
4. Az utóbbi években emelkedett az OM irányító-ellenőrző munkájának színvonala a nemzetiségi iskolák vonatkozásában. Több útmutatást kell azonban adni a nemzetiségi iskolák egyes elvi-ideológiai jelentőségű kérdéseihez (pl. hazafias nevelés).

IV.

1. A nemzeti kisebbségek művészeti tevékenysége igen sokrétű. Jelenleg 171 nemzetiségi kultúrcsoport működik. Legnagyobb tömeget a kórusok, táncsoportok és zenekarok foglalkoztatják.

A csoportok tagjai főleg fiatalok, bár néhány német kórusban, a szlovák, román és délszláv népi játékokban öregek is szerepelnek. A zenekarokban viszont kevés a fiatal.

A csoportok összetétele általában vegyes: egy-egy község kultúrcsoportjában a község minden nemzetiségű dolgozója szerepel. A vegyes összetételű csoportok alkalmasnak bizonyultak arra, hogy a nemzetiségi dolgozókat kimozdítsuk társadalmi-politikai passzivitásukból. Ez segítette az ellentétek felszámolását és a különböző nemzetiségű dolgozók barátságának elmélyítését is.

A hagyományok gyűjtése képzett szakemberek irányításával folyik.

2. A nemzeti kisebbségek szegényes anyanyelvi szókinccse miatt legelmaradottabb az ismeretterjesztő munka. Eddig kb. 200 ismeretterjesztő és propagandaanyag készült nemzetiségi nyelven, terjesztésük azonban nyelvi eltérések miatt nehézségekbe ütközik. Az utóbbi időben sikerült néhány eredményes módszert bevezetni. Pl. az irodalmi jellegű ismeretterjesztő előadások szervezése műsoros est keretében történik. A TTIT a megyékben nemzetiségi szakosztályt szervez, és helyi, nemzetiségi nyelvet beszélő pedagógusokat kér fel az előadások megtartására.

Sok nemzetiségi dolgozó az írást-olvasást és az irodalmi nyelvet nyelvtanfolyamokon sajátítja el, kivéve a németeket, akik között még alig történt eredményes kísérlet.

3. A nemzetiségi könyvtárakban kb. 41 000 könyv van. Ezek zöme ismeretterjesztő, gazdasági, politikai mű, sok esetben kis brosúra. Az összes könyvnek alig 30%-a szépirodalmi mű, zömmel ez is fordítás, alig van eredeti nemzetiségi nyelvű szépirodalom. A gyermekek foglalkoztatásához szükséges meséskönyv egyáltalán nincsen.

A nemzetiségi könyvtárak állományának kb. 30%-a ideológiai-politikai mű, melyek külföldön jelentek meg (Szovjetunió, Románia stb.).

A Népművelési Minisztérium a szövetségekkel együtt 1949 óta 52 darab műsorfüzetet adott ki nemzetiségi nyelven.

4. A nemzeti kisebbségek között folyó népművelési munkát a Népművelési Minisztérium nemzetiségi osztálya irányítja. A nemzetiségi osztály tevékenysége egyrészt elvi, másrészt gyakorlati jellegű.

A Népművelési Minisztérium jelentős segítséget adott a nemzeti kisebbségek közötti munkához. Hiba viszont, hogy a szövetségek munkájának egy részét átvette, és így azok önállótlaná váltak.

V.

1. A KV megállapítja, hogy a nemzeti kisebbségek közt folytatott munka alapján helyes irányban folyik, és megfelel a marxizmus-leninizmus tanításainak, gazdaságilag, politikailag és kulturális szempontból azonos jogaik vannak a magyar dolgozókkal. Nagyobb figyelmet kell fordítani azonban a nemzeti kisebbségek között folytatott aprómunkára, többet és rendszeresen kell törődni az őket közelebbről érdeklő és érintő kérdésekkel.
2. A nemzeti kisebbségek között folytatott munka célja a kisebbségek fokozottabb bevonása a szocializmus építésébe, az anyanyelven történő művelődés, népi kultúrájuk ápolásának, általában kulturális ellátottságuk biztosítása, a nemzetiségi ellentétek megszüntetése, a különböző nemzeti-ségek közötti kölcsönös bizalom megteremtése és barátságuk erősítése.

A bizalom megszilárdításának fő eszköze: Párt-, állami és tömegszervezeteink politikai munkájuk végzése során fordítsanak különös gondot a kisebbségeket érintő kérdésekre, szüntelenül keressék azokat a módszereket, amelyekkel mindinkább be lehet vonni őket a szocializmus építésébe.

Különös gondot kell fordítani a magyarok között egyes esetekben még fellelhető nacionalista megnyilvánulások (kisebbségek lebecsülése, ellentétek szítása stb.) elleni harcra. A KV elítéli nemcsak a nacionalizmus kirívó megnyilvánulásait, hanem a kisebbségek iránti közömbösséget is, ami szintén káros, és hatásában ugyancsak nacionalista hibákhoz vezet.

3. Fel kell számolni a nemzeti kisebbségek között végzett politikai munka elmaradottságát. Azokban a községekben, amelyekben viszonylag nagy számban élnek nemzeti kisebbségek, lehetőség szerint be kell vezetni a nemzetiségek nyelvén folyó agitációs és propagandamunkát (taggyűlések, pártoktatás, rendeletek ismertetése, kétnyelvű feliratok stb.).
4. Az agitációs munka során részletesen foglalkozni kell azokkal a kérdésekkel, amelyek a nemzeti kisebbségeket különösebben érdeklik. Pl. a német lakosság egy részének kitelepítése – amelyre egyébként a fegyverszüneti egyezmény és békeszerződés is kötelezett bennünket – a fiatal demokratikus magyar állam jogos önvédelmét szolgálta, a délszláv kisebbség között különös gonddal kell ismertetni a KV novemberi határozatának vonatkozó részeit stb.
5. A káderek kiválasztásánál, képzésénél figyelembe kell venni az adott terület (megye, járás, stb.) nemzetiségi összetételét. A káderek tanulmányozzák nagy gondossággal a marxizmus–leninizmus tanításait a nemzeti kérdésről.
6. A központi sajtó, elsősorban a Szabad Nép, időközönként közöljön riportokat és elvi cikkeket a nemzeti kisebbségek életéről és a nemzetiségi kérdésről. A megyei lapok vegyék figyelembe a terület nemzetiségi sajátságait.

A KV Tudományos és Kulturális Osztályának, valamint Agitációs és Propaganda Osztályának, a Szabad Nép Szerkesztőségének, a Népművelési és az Oktatásügyi Minisztériumnak egy-egy munkatársa 3 hónapon belül vizsgálja meg a nemzeti kisebbségek lapjait. A vizsgálat nyomán készítenek javaslatot a lapok színvonalának és tartalmi munkájának megjavítására.

7. A rádió vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy legalább hetenként egyszer fél-félórás műsort adjon a kisebbségek nyelvén. A Pécsi Rádió délszláv adását meg kell javítani, június 30-ig biztosítani kell a német nyelvű adás megkezdésének feltételeit.³

A Posta biztosítsa a helyi szervekkel együttműködve, hogy a vezetékes rádió naponta 1/2 órás műsorban nemzetiségi nyelven adjon híreket és közérdekű közleményeket.

8. A szomszédos országok népeivel való kölcsönös jó viszony megkönnyíti a nemzeti kisebbségek közötti politikai munkát. Ennek megfelelően:
 - a) A Külügyminisztérium tegyen lépéseket a szomszédos baráti országokkal és a Német Demokratikus Köztársasággal való személyforgalom további kiszélesítésére. Vizsgálja meg ennek lehetőségét Jugoszlávia, sőt Ausztria felé is.
 - b) A Népművelési Minisztérium, az Oktatásügyi Minisztérium, a Külkereskedelmi Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Testnevelési és Sport Bizottság dolgozzák ki 1956. augusztus 30-ig a fenti országokkal való kulturális és sportkapcsolatok kiszélesítésének tervét, beleértve a tudományos, egyetemi és főiskolai ösztöndíjrendszer kiépítését is.⁴
 - c) A marxizmus–leninizmus azt tanítja, hogy a nemzetek közötti gazdasági különbségeket is meg kell szüntetni. A mi viszonyaink között ebből a szempontból a legfontosabb lépés a földosztás volt. Miután nálunk a kisebbségek elszórta élnek, nincsenek olyan területek, amelyeknek gazdasági fejlesztése jelentősen hatna e különbségek felszámolására.

Gazdaságilag úgy kell a kisebbségek fejlődését előmozdítani, hogy a szocializmus építése során a helyi szervek gondosan ügyeljenek arra, hogy az egyes nemzetiségi községek a legtöbb segítséget kapják (községfejlesztés, villamosítás, bekötőutak stb.). Ugyancsak gondoskodjanak arról a helyi szervek, hogy a német kitelepítések és vagyonek Kobzások és a délszláv területeken alkalmazott adminisztratív intézkedések során – bár kis számban, de rendszerint ellenséges szándékkal – elkövetett túlzásokat a lehetőségekhez képest orvosolják.

VI.

1. A német anyanyelvű általános iskolák száma nem kielégítő és fejlesztésük üteme lassú. A második ötéves terv időszaka alatt az OM hozza létre a német óvodai, általános, közép- és felsőfokú iskolahálózatot.

A szakrendszerű oktatás megvalósítása érdekében végrehajtandó általános iskolai körzetesítések közben, az OM különös gonddal biztosítsa – a nemzetiségi lakosság igényeinek maximális figyelembevételével – a nemzetiségi nyelvoktató és anyanyelvi általános iskolák minél eredményesebb szakrendszerű kiépítését és működését.

2. Az 1955/56-os tanévben az OM készítse el a nemzetiségi óvodák módszertani levelét, a nemzetiségi anyanyelvű és nyelvoktató iskolák, valamint a középiskolák és a főiskolai tanszékek anyanyelvi tanterveit. Az egyes iskolatípusok anyanyelvi tantervét úgy kell összeállítani, hogy azok mindenben alátámasszák a megegyező magyar nyelvű iskolák célját és feladatait, egyben biztosítsák az érdekelt nemzetiség hazai, sajátos hagyományainak megismertetését, megszerettetését, ismertesse meg a tanulókat az illető nemzetiséget érintő testvérnép legnagyobb, leghaladóbb irodalmi alkotásaival.⁵

Az OM – gyakorló pedagógusok bevonásával – vizsgálja felül a nemzetiségi iskolák anyanyelvi tankönyveit, biztosítsa a megfelelő tankönyvek fokozatos kiadását és bevezetését a nemzetiségi iskolákban. Az egyéb tankönyvek a magyar iskolák új tankönyveinek megjelenésétől függően kerüljenek bevezetésre.

3. Az OM dolgozzon ki tervet a nemzetiségi óvónők, tanítók és tanárok ideológiai, anyanyelvi és pedagógiai továbbképzésére. A tervek kidolgozásánál vegye figyelembe a megfelelő országok továbbképzési rendszerét, és fejlessze tovább a szomszédos országokban szervezett nyári nyelvtanfolyamokon való részvételt.

VII.

1. A Népművelési Minisztérium szervei és intézményei a nemzetiségi vidékeken a kultúrotthonok munkáját úgy irányítsák és segítsék, hogy minél több és színvonalasabb művészeti csoport alakuljon. Ügyeljenek arra, hogy e csoportok munkájában elsősorban nemzetiségiek, főleg parasztok vegyenek részt.
2. A népművészeti gyűjtéssel foglalkozó szervek gondoskodjanak arról, hogy a nemzeti kisebbségek népművészeti hagyományait felkutassák és összegyűjtsék.
3. A Népművelési Minisztérium és a TTIT kezdje meg a nemzeti kisebbségek soraiból állandó előadógárda kialakítását. Az ismeretterjesztő munkában mindenütt megfelelő helyet kell biztosítani a marxista nemzetiségi politikával, a proletár internacionalizmussal, a szomszéd népek életének és történetének ismertetésével foglalkozó témáknak.
4. A Népművelési Minisztérium vizsgálja meg a nemzetiségi könyvtárakat, bővítse állományukat, elsősorban a nemzetiségek nyelvén írott, a baráti országokból behozott és azok mai életét megmutató szépirodalmi művekkel.

VIII.

1. A pártszervek, a tömegszervezetek és az állami szervek illetékességi területükön gondoskodjanak arról, hogy a párt helyes politikája a nemzetiségi kérdésben teljes mértékben érvényre jusson. E munka során szívós felvilágosító és meggyőző munkát kell folytatni, hogy a nemzeti kisebbségek bátran éljenek jogaikkal (nyelvhasználat, iskola), de ugyanakkor óvakodni kell minden erőltetéstől.
2. A megyei párt végrehajtó bizottságok (a szolnok megyei PVB kivételével) a területükön élő nemzetiségek helyzetét és a szükséges intézkedések tervét terjesszék a pártbizottság elé (a dunántúli megyék és Békés megye 1956 első felében, a többiek az év második felében).
3. A KV külön felhívja a nemzeti kisebbségek soraiból származó kommunistákat, hogy ismertessék és népszerűsítsék a párt politikáját a kisebbségek között.

Budapest, 1956. január 26.

Melléklet

	német	szlovák	délszláv	román	összesen
Kisebbségek lélekszáma	300 000	150 000	100 000	30 000	580 000
hány megyében élnek	12	10	9	3	–
hány községben élnek	250	120	120	20	–
Sajtó					
a lap neve	Freies Leben	Naša Sloboda	Naše Novine	Libertatea Nostra	–
megjelenési időköz	heti	heti	heti	kéthetenként	–
példányszám	5 000	1 125	1 140	1 000	–
a lap neve	–	Nas Pionier	Nas Pioner	Vocea Tineretului	–
megjelenési időköz	–	heti	heti	kéthetenként	–
példányszám	–	3 055	1 200	1 000	–
kalendárium	–	Nas Kalendar	Nas Kalendar	Calendarul Nostru	–
példányszám	–	10 000	7 000	1 200	–
kultúrcsoport	35	81	40	15	171
könyvtári könyvállomány	17 000	10 000	11 000	3 000	41 000
óvodák száma	8	18	18	5	49
általános iskolák (anyanyelvi) száma	2	5	20	11	38
tanulók száma	39	732	620	907	2 259
nyelvoktató általános iskolák száma	100	119	45	11	275
tanulók száma	4 415	10 050	2 953	315	17 733
általános iskolák száma összesen	102	124	65	22	313
tanulók száma összesen	4 454	10 782	3 573	1 222	20 092
általános iskolai tanerők száma	102	171	96	61	430
általános iskolai diákotthonok száma	–	4	2	1	7
lakók száma	–	439	137	95	671
általános gimnáziumok száma	–	1	1	1	3
gimnáziumi tanulók száma	–	66	61	69	196
tanítóképzők száma	–	1	1	1	3
tanítóképzős tanulók száma	–	59	44	11	114
iskolák összesen	–	2	2	2	6
tanulók összesen	–	125	105	80	310
középiskolai tanerők száma	–	22	20	14	56
középiskolai diákotthonok száma	–	2	1	1	4
diákotthonosok száma	–	109	101	72	282
főiskolai tanszékek száma	–	1	1	1	3

MOL 276. f. 91. cs. 84. ő. e. – Tizenhárom oldalas fogalmazvány, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 9. dokumentum 5. számú jegyzetét.

² A 63/1951. (III.10.) M.T. számú rendelet szabályozta az általános iskolai tanítóknak a nemzetiségi nyelv és irodalom szakon való továbbképzését. A tanfolyam elvégzését követően a résztvevők, a tanulmányi eredménytől függően egy vagy két év után szaktanítói oklevelet kaptak. – In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye I. Törvények, törvényerejű rendeletek és minisztertanácsi rendeletek 1951. Budapest. 1952. 197.

³ A Pécsi Rádió német nyelvű adása 1957. januárjában kezdte sugárzását.

⁴ Erre vonatkozó dokumentumot nem leltünk föl.

⁵ A tantervek kidolgozására és megjelentetésére később került sor. Rendeleti utasítás nélkül, egyszerű közléssel tette a miniszter közzé a „Nemzetiségi óraterveket” 1958-ban, majd 1960-ban, 1963-ban és 1964-ben.

36.

Budapest, 1956. március 9.

Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának előterjesztése a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról¹

A párt – a marxizmus–leninizmus tanítása alapján – harcol a nemzeti kisebbségek egyenjogúságáért, a múlt káros örökségének felszámolásáért, a kölcsönös bizalom légkörének megteremtéséért. Ennek megfelelően a Magyar Népköztársaság alkotmánya kimondja a nemzeti kisebbségek teljes egyenjogúságát.

I.

1. A nemzeti kisebbségekkel való foglalkozás a pártmunka elhanyagolt területe. Egyes pártszervek tettek néhány – kampányjellegű – intézkedést. Sok esetben maguk is tanácstalanok voltak ebben a kérdésben, a KV-től sem kaptak rendszeres segítséget. A németek többsége – de a délszlávok, sőt az elmaradottabb községekben a románok egy része is – bizalmatlan rendszerünkkel szemben.

a) A kitelepítések és vagyonekobbzások még ma is éreztetik hatásukat. Véleményüknek – főleg a parasztok – nem adnak nyíltan hangot. Gyűlésekre, politikai megmozdulásokba nehéz bevonni őket. Gyermekeiket nem adják német nyelvű iskolába.

A délszláv nyelvű lakosság politikai magatartását befolyásolta a Jugoszláviával való megromlott viszony és az ezzel kapcsolatos intézkedések. A normalizálódás viszont igen jó hatással van rájuk.

b) Van bizalmatlanság a magyarok részéről is, különösen falun. A volksbundista, sovíniszta németekről alkotott véleményt kiterjesztik minden németre. Éles ellentét van a volt német vagyonhoz juttatott te-

lepesek és e vagyon régi gazdái között. Sok helyen bizalmatlanul kezelték a délszláv dolgozókat is.

- c) A politikai passzivitáson túlmenően ellenséges megnyilvánulások is tapasztalhatók. Élénk levelezés folyik a kitelepített német rokonokkal, ennek következtében gyakran terjednek el a valóságnak meg nem felelő hírek vagy ellenséges uszítások népi demokráciánk ellen.

Sok esetben párt- és tanácsszerveink, félve a nacionalizmus vádjától, nem folytatnak osztályharcot a nemzetiségi kulákok és osztályidegen elemek ellen. Ezt az osztályellenség igyekszik kihasználni.

2. A nemzeti kisebbségekkel való foglalkozás igen sokoldalú politikai munkát követel. Pártszerveink nem örködték, hogy állami szerveink végrehajtsák a kisebbségek érdekeit szolgáló helyes törvényeket. Egyes politikai és gazdasági feladatok megoldása során nem számoltak a terület nemzetiségi összetételével, és ritkán keresték azokat a differenciált agitációs és egyéb módszereket, amelyek segítségével ezeket a feladatokat végre lehetett volna hajtani.

A helyi tanácsokba általában bevonják a nemzeti kisebbségi dolgozókat. Függetlenített tanácsi funkciókban viszont kevés nemzetiségi van. Olyan községekben is, ahol a lakosság döntő része kisebbségi, a rendeletek kiadása, közérdekű közlemények kihirdetése stb. általában csak magyar nyelven történik.

Az ifjúság között végzett politikai és kulturális nevelőmunka nem veszi figyelembe a falu fiataljainak nemzetiségi összetételét.

Az MNDSZ szervezetei helyenként tanfolyamokat, köröket szerveznek, ahová szívesen mennek a nemzetiségi asszonyok is.

3. Az elmúlt évek során keveset foglalkozott a nemzeti kisebbségek problémáival a Szabad Nép, valamivel többet a megyei lapok, de nem elég tervszerűen és főleg kulturális térre korlátozódva.

Jelenleg 4 nemzetiségi lap jelenik meg a felnőttek számára. Ezek az egyes nemzetiségek kulturális, gazdasági problémáival foglalkoznak. Kiadunk még három gyermeklapot is.²

A nemzetiségi lapok nagy nehézségekkel küzdenek. Sok tanácsi funkcionárius, postai alkalmazott stb. nem értette a nemzetiségi lapok jelentőségét, nacionalista lapnak – a Freies Lebent pedig több helyen fasiszta lapnak – tekintette, s ezért nem segítette a terjesztést. A nemzetiségi dolgozók, félve a nacionalizmus vádjától, nem merték a lapokat megrendelni. E nézetek maradványai ma is fellelhetőek.

Nem kielégítő a nemzetiségi lapok tartalmi színvonala sem. Nincs kellően biztosítva a lapok politikai irányítása, szerkesztése teljesen azon a 2-3 elvtárson múlik, aki a lappal foglalkozik. A szerkesztést igen gyakran az ötletszerűség jellemzi. Viszonylag legjobb a Freies Leben. Színesen, sajtóosan foglalkozik a kül- és belpolitikai helyzettel, kulturális kérdésekkel, de még ebben is előfordulnak politikai hibák.

4. A szlovák, délszláv és román iskolahálózat számszerű fejlesztése – az óvodák kivételével – lényegében befejeződött. Súlyos elmaradás mutatkozik azonban a német iskolahálózat fejlesztésében. Nincs német gimnázium, tanítóképző, nem folyik német nyelvű tanárképzés. Kevés a német nyelvű általános iskolák és óvodák száma.

A nemzetiségi általános iskolai hálózat csaknem 90%-a nyelvoktató iskolából áll (magyar nyelvű oktatás, anyanyelv oktatásával kiegészítve). Ez egyrészt abból adódik, hogy az oktatók képzése nehezen bontakozott ki, másrészt az OM, de különösen az oktatási apparátus nem harcolt elég következetesen a teljes anyanyelvi iskolákba való beiskolázásáért. Sokszor megnehezíti a beiskolázást az is, hogy a szülők nem szívesen adják anyanyelvi iskolába gyermekeiket.

Az oktatás tartalmi vonatkozásában különösen a hazafias nevelés kérdései tisztázatlanok. (Hogyan neveljük a más nemzetiségű tanulókat a magyar haza szeretetére és a proletár internacionalizmusra.) Helyenként még mindig van tankönyvhány.

5. A nemzeti kisebbségek művészeti tevékenysége igen sokrétű. A legnagyobb tömeget a kórusok, táncsoportok és zenekarok foglalkoztatják. A csoportok összetétele általában vegyes: egy-egy község kultúracsoportjában a község minden nemzetiségű dolgozója szerepel.

A nemzeti kisebbségek szegényes anyanyelvi szókinccse miatt legelmaradottabb az ismeretterjesztő munka. Eddig kb. 200 ismeretterjesztő és propagandaanyag készült nemzetiségi nyelven, terjesztésük azonban a nyelvi eltérések miatt nehézségekbe ütközik. Az utóbbi időben a TTIT jó módszerrel a megyékben nemzetiségi szakosztályt szervez, és helyi, nemzeti-ségi nyelvet beszélő pedagógusokat kér fel az előadások megtartására.

A nemzetiségi könyvtárakban kb. 41 000 könyv van. Ezeknek alig 30%-a szépirodalmi mű, ennek zöme is fordítás. Meséskönyv egyáltalán nincsen. Az állomány kb. 30%-a ideológiai-politikai mű, melyek külföldön jelentek meg (Szovjetunióban, Romániában stb.).

II.

1. A KV megállapítja, hogy a nemzeti kisebbségek közt folytatott munka alapjában helyes irányban folyik, megfelel a marxizmus–leninizmus tanításainak. A nemzeti kisebbségeknek gazdaságilag, politikailag és kulturális szempontból azonos jogaik vannak a magyar dolgozókkal. A helyes politikai megvalósításában azonban hibák és hiányosságok vannak. A helyi tanácsok és egyéb szervek, tömegszervezetek nem tekintik feladatuknak a nemzeti kisebbségekkel való sajátos foglalkozást. Elsikkad ez a kérdés a pártmunkában is. Nagyobb figyelmet kell fordítani a nemzeti kisebbségek közötti aprómunkára, többet és rendszeresen kell törődni az őket közelebről érdeklő és érintő kérdésekkel.

A nemzeti kisebbségek között folytatott munka célja: a kisebbségek fokozottabb bevonása a szocializmus építésébe, az anyanyelven történő művelődés, népi kultúrájuk ápolása, általában kulturális ellátottságuk biztosítása, a nemzetiségi ellentétek megszüntetése, a különböző nemzetiségek közötti kölcsönös bizalom megteremtése és barátságuk erősítése.

Különös gondot kell fordítani a magyarok között egyes esetekben még fellelhető nacionalista megnyilvánulások (kisebbségek lebecsülése, ellentétek szítása stb.) elleni harcra. A KV elítéli nemcsak a nacionalizmus kirívó megnyilvánulásait, hanem a kisebbségek iránti közömbösséget is, ami szintén káros, és hatásában ugyancsak nacionalista hibákhoz vezet.

Fel kell számolni a nemzeti kisebbségek között végzett politikai munka elmaradottságát. Azokban a községekben, amelyekben viszonylag nagy számban élnek kisebbségek, az agitációs és propagandamunkát lehetőség szerint a nemzetiségek nyelvén is kell folytatni. (Taggyűlések, rendeletek ismertetése, feliratok stb.)

Az agitációs munka során részletesen foglalkozni kell a nemzeti kisebbségeket különösebben érdeklő kérdésekkel, pl. a német lakosság egy részének kitelepítése – amelyre egyébként a fegyverszüneti egyezmény és békeszerződés is kötelezett bennünket – a fiatal demokratikus magyar állam jogos önvédelmét szolgálta, a délszláv kisebbség között különös gonddal kell ismertetni a KV novemberi határozatának ide vonatkozó részeit stb.³

A káderek kiválasztásánál, képzésénél figyelembe kell venni az adott terület nemzetiségi összetételét. Kádereink tanulmányozzák gondosan a marxizmus–leninizmus tanításait a nemzeti kérdésről.

2. A Társadalmi Szemle, a Szabad Nép közöljön elvi cikkeket, illetve riportokat a nemzeti kisebbségek életéről és a nemzeti kérdésről. A megyei lapok vegyék figyelembe a terület nemzetiségi sajátosságait.

Három hónapon belül meg kell vizsgálni a nemzeti kisebbségek lapjait. E munkáért a KV Tudományos és Kulturális Osztálya felelős.

A rádió vizsgálja meg annak lehetőségét, hogy legalább hetenként egyszer fél-félórás műsort adjon külön-külön minden hazai kisebbség nyelvén. A Pécsi Rádió délszláv adását meg kell javítani, augusztus 1-jéig biztosítani kell a német nyelvű adás megkezdésének feltételeit.⁴

3. A szomszédos országok népeivel való kölcsönös jó viszony megkönnyíti a nemzeti kisebbségek közötti politikai munkát. Ennek megfelelően:
 - a) a Külügyminisztérium – kölcsönösségi alapon – tegyen lépéseket a Csehszlovákiával és Romániával való személyforgalom további kiszélesítésére és az utazások megkönnyítésére;
 - b) ki kell dolgozni 1956. augusztus 31-ig a fenti országokkal való kulturális és sportkapcsolatok kiszélesítésének tervét, beleértve a tudományos, egyetemi és főiskolai ösztöndíjrendszer kiépítését is.⁵
4. A megyei és járási szervek gondosan ügyeljenek arra, hogy az egyes nemzetiségi községek a többi községekkel egyenlő elbánásban részesüljenek a beruházások elosztásánál (községfejlesztés, villamosítás, bekötőutak stb.). Ugyancsak gondoskodjanak arról a helyi szervek, hogy a német kitelepítések és vagyonelkobzások és a délszláv területeken alkalmazott adminisztratív intézkedések során – bár kis számban, de rendszerint ellenséges szándékkal – elkövetett túlzásokat mielőbb orvosolják.
5. Az összevont oktatás⁶ megszüntetése és a szakrendszerű oktatás⁷ megvalósítása érdekében végrehajtandó általános iskolai körzetesítések közben, az OM lehetőleg biztosítsa – a nemzetiségi lakosság igényeinek figyelembevételével – a nyelvtanító és anyanyelvi általános iskolák minél eredményesebb szakrendszerű kiépítését és működését.

Az 1955/56-os tanévben az OM készítse el a nemzetiségi óvodák módszertani levelét, a nemzetiségi anyanyelvi és nyelvtanító iskolák, valamint a középiskolák és főiskolai anyanyelvi tanszékek tanterveit.⁸ E tanterveket úgy kell összeállítani, hogy a megegyező magyar nyelvű iskolák munkájával összhangban, a szocializmust építő magyar haza szeretetére nevelést szolgálják. Egyben biztosítsák az érdekelt nemzetiség hazai, sajátos hagyományainak megismertetését, megszerettetését, ismertesék meg a tanulókat az illető nemzetiséget érintő testvérnép legnagyobb, leghaladóbb irodalmi és egyéb alkotásaival.

Az OM vizsgálja felül a nemzetiségi iskolák anyanyelvi tankönyveit, biztosítsa a megfelelő tankönyvek fokozatos kiadását és bevezetését a nemzetiségi iskolákban. Alakítson ki helyesebb arányt az anyanyelvi és nyelvoktató általános iskolák között. A következő tanévtől kezdődően fokozatosan meg kell szüntetni a lemaradást a német nyelvű iskolák szervezésében.

Az OM dolgozzon ki tervet a nemzetiségi óvónők, tanítók és tanárok ideológiai, anyanyelvi és pedagógiai továbbképzésére, továbbá kezdje meg – a titkárság korábbi határozata alapján – a német nyelvű pedagógusok képzését.

6. A Népművelési Minisztérium szervei és intézményei a nemzetiségi vidékeken a kultúrotthonok munkáját úgy irányítsák, hogy minél több és színvonalasabb művészeti csoport alakuljon. Ügyeljenek arra, hogy e csoportok munkájában kellő számban vegyenek részt nemzetiségiek.

A népművészeti gyűjtéssel foglalkozó szervek gondoskodjanak arról, hogy a kisebbségek hagyományait összegyűjtsék és feldolgozzák.

A Népművelési Minisztérium és a TTIT alakítson ki a nemzeti kisebbségek soraiból állandó előadógárdát. Az ismeretterjesztő munkában mindennél megfelelő helyet kell biztosítani a marxista nemzetiségi politikával, a proletár internacionalizmussal, a szomszéd népek életének és történetének ismertetésével foglalkozó témáknak.

A Népművelési Minisztérium vizsgálja meg a nemzetiségi könyvtárakat, bővítse állományukat, főleg a nemzetiségek nyelvén írott, a baráti országokból behozott és azok mai életét megmutató művekkel.

7. A pártszervek, a tömegszervezetek és az állami szervek illetékességi területükön gondoskodjanak arról, hogy a párt helyes politikája a nemzeti kérdésben teljes mértékben érvényre jusson. E munka során szívós felvilágosító és meggyőző munkát kell folytatni, hogy a nemzeti kisebbségek bátran éljenek jogaikkal (nyelvhasználat, iskola), ugyanakkor óvakodni kell minden erőltetéstől.

A megyei párt végrehajtó bizottságok (a szolnok megyei PVB kivételével) vizsgálják meg a területükön élő nemzetiségek helyzetét és a szükséges intézkedések tervét terjesszék a pártbizottság elé. (A dunántúli megyék és Békés megye 1956 első felében, a többiek az év második felében.)

A KV külön felhívja a nemzeti kisebbségek soraiból származó kommunistákat, hogy ismertessék és népszerűsítsék a párt politikáját a kisebbségek között.

Budapest, 1956. március 9.

Andics Erzsébet⁹

I. sz. melléklet

1. A magyarországi nemzeti kisebbségek számát csak becslés alapján lehet megállapítani. A KSH adatai – különösen német vonatkozásban nem megbízhatóak, mert a legutóbbi népszámlálás alkalmával a nemzeti kisebbségekhez tartozók nagy része magyarnak vallotta magát. Több megye adatai, valamint az oktatási és népművelési munka tapasztalatai alapján a hazai kisebbségek száma közel 600 000-re tehető (részletesen I. a II. sz. mellékleten)¹⁰. A nemzetiségek fele német. Ezenkívül 100-150 ezer cigány él az országban.

A hazánkban élő nemzeti kisebbségek az egész ország területén szétszórva, magyarokkal és egymással keverten élnek. Általában két nyelvet beszélnek. Többségük – az idősebb nemzedéket kivéve – jól beszél a magyar nyelvet. Anyanyelvük szókincse szegényes, nem azonos az irodalmi nemzeti nyelvvel, sőt magyar szavakkal keverik. Egyes vidékeken a helyi nyelvnek tájnyelv jellege van.

2. Nemzeti kisebbségeink 70-80%-a egyénileg gazdálkodik vagy tsz-tag. A bánya- és iparvidékek közelében, az iparban dolgoznak.

A felszabadulás előtt a délszlávok, románok, szlovákok többsége agrárproletár vagy szegényparaszt volt. A felszabadulás után ők is kaptak földet. Azóta gazdasági helyzetük állandóan javul.

A német lakosság gazdasági helyzete bizonyos fokig más irányban fejlődött. A német parasztlakosság a felszabadulás előtt általában 8-10 holddal rendelkezett, de voltak 40-100 holdas kulákok is. A felszabadulás után az SS-ben, Volksbundban vagy más fasiszta csoportban részt vett németek részleges vagy teljes vagyonekzobzást szenvedtek, nagy részük kitelepítésre került. Ezen intézkedések – a végrehajtás során – egyes esetekben olyanokat is érintettek, akik erre nem szolgáltak rá. Az itthon maradt német lakosság nagy számban helyezkedett el állami gazdaságban, erdőgazdaságokban, az iparban és a bányákban. Sok kitüntetett és sztahanovista munkás van közöttük. Az egész hazai német kisebbség gazdasági helyzete az általános fejlődéssel együtt javul.

Nagymértékben segíti a nemzeti kisebbségi dolgozók anyagi felemelkedését a termelőszövetkezeti gazdálkodás. A nemzeti kisebbségek belépése a tsz-be kb. ugyanolyan ütemű, mint a magyaroké. Pl. Baranya megyében, ahol többféle és nagyszámú kisebbség lakik, a tsz-ek tagságának 30-32%-át teszik ki a nemzetiségi dolgozók. A tsz-ben jól együttműködnek, sőt a tsz egyik legjobb eszköze a nacionalizmus és sovinizmus megnyilvánulásai ellen folytatott harcnak. Kirívó jelenségnek mondható az, hogy egyes helyeken a hiányos politikai munka következtében külön „nemzetiségi” szövetkezet létrehozására törekednek. Kellő felvilágosító munkával a helyi pártszervek az ilyen törekvéseket meg tudják akadályozni.

MOL Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának iratai 1948–1956. (a továbbiakban: M-KS 276. f. 53. cs.) 284. ő. e. – Kilencoldalas tisztázat, kézzel írt aláírással.

¹ A dokumentum első oldalán baloldalt fönt kézírással „Rákosi elvtárs”, míg jobb oldalán „L. Szalai [Béla] II. 12.” megjegyzés olvasható.

Az MDP Központi Vezetősége 1955. május 21-én fogadta el az előterjesztést. A határozat gyakorlatilag – néhány formai, tördelési változtatást kivéve – megegyezik jelen előterjesztés szövegével. A határozatot Andics Erzsébet 1955. május 21-én azzal küldte meg Szatmári Istvánnak, az MDP KV Tudományos és Kulturális Osztálya munkatársának, hogy azt az alábbi szervezeteknek és személyeknek küldje meg. Nevezetesen: „Teljes szöveggel: Adminisztratív Osztály: Czinege Lajos elvtárs, Agit-Prop. Osztály: Nógrádi Sándor elvtárs; Ipari és Közlekedési Osztály: Szabó Gergely elvtárs; Mezőgazdasági Osztály: Lőrincz József elvtárs; Nemzetközi Kapcsolatok Osztály: Orosz Nándor elvtárs; Párt- és Tömegszervezetek Osztály: Köböl József elvtárs; Terv-Pénzügyi Osztály: Antos István elvtárs; Tudományos és Kulturális Osztály: Andics Erzsébet elvtársnő, Orbán László elvtárs, Simó Jenő elvtárs, Kenyeres Ágnes elvtársnő, Tamás István elvtárs; Budapesti Pártbizottság: Kovács István elvtárs; megyei pártbizottságok első titkárainak; a 4 megyei jogú város első titkárainak; Minisztertanács: Rigler György elvtársnak. Rövidített szöveg (5. oldal, második bekezdés maradt ki): Népművelési Minisztérium: Darvas József elvtárs; Oktatásügyi Minisztérium: Erdély-Grúz Tibor elvtárs; Közlekedési- és Postaügyi Minisztérium: Bebrits Lajos elvtárs; Belügyminisztérium: Piros László elvtárs; Város és Községgazdálkodási Minisztérium: Szabó János elvtárs; Külügyminisztérium: Boldoczki János elvtárs; Szabad Nép: Horváth Márton elvtárs; Társadalmi Szemle: Komor Imre elvtárs; DISZ-Központ: Szakali József elvtárs; Hazafias Népfront: Szabó Pál elvtárs; MNDSZ Országos Központ: Erdei Sándor elvtárs; SZOT: Gáspár Sándor elvtárs; Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat: Mód Aladár elvtárs; Rádióhivatal: Benke Valéria elvtársnő; a 4 nemzeti kisebbségi szövetség főtájkára: Matécz János, Wild Frigyes, Moldován Illés, Bermula Mihály.”

A levél jobb felső részén tollal, kézírással a következő megjegyzés áll: „A PB 1956. V. 4-i határozatának megfelel. 1956. V. 23. Kis Janka”.

A Politikai Bizottság 1956. május 4-i határozata megjelent – In: A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956. Budapest. 1998. 409–416.

² Lásd a 34. dokumentum 3. számú jegyzetét.

³ Az MDP KV ülésére 1955. november 9–12. között került sor. Az ülésen két napirendi pont szerepelt. 1. Az ipari termelés megjavítása. 2. A PB beszámolója a politikai és gazdasági helyzetről és a párt feladatairól. Ez utóbbi előadója Rákosi Mátyás volt, aki értékelésében kitért a Jugoszláviához fűződő viszonyra is. A kérdéstről a KV írásos tájékoztatást készített, amelyet az alapszervezeti gyűléseken is ismertetni kellett. A tájékoztató három fő kérdést taglalt: „1. A szocialista béketábor viszonyának megromlása Jugoszláviával. 2. A szocialista tábor országai és Jugoszlávia közötti kapcsolatok rendezése – nagy sikere az egész béketábornak, a nemzetközi munkásmozgalomnak, erős csapás az imperialisták agresszív terveire.

3. Magyarország és Jugoszlávia viszonyának megjavítása a magyar és jugoszláv nép érdeke.” – MOL Magyar Dolgozók Pártja Központi szervei 1948–1956. Központi Vezetőségének iratai 1948–1956. (a továbbiakban: M-KS 276. f. 52. cs.) 31. ő. e. XVIII. köt. 879–883.

⁴ Lásd a 35. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁵ Erre vonatkozó dokumentumot nem leltünk föl.

⁶ A kis létszámú iskolákban a nyolc osztály 1-3, a részben osztott iskolákban pedig 4-7 tanulócsoportha van szervezve. Az összevont osztályok együttes tanítása úgy zajlik, hogy a pedagógus egy osztállyal közvetlenül foglalkozik, a másik, illetve a többi pedig önálló foglalkozás keretében dolgozik.

⁷ Az általános iskolákban megvalósuló oktatásszervezés azon formája, mely szerint a felső tagozat egyes tantárgyait – az alsó tagozatos tanítástól eltérően – az adott tantárgy tanítására képesített szaktanár tanítja.

⁸ Lásd a 35. dokumentum 4. számú lábjegyzetét.

⁹ Andics Erzsébet (1902–1986) politikus, történész. 1946–1953 között az MDP Pártfőiskolájának igazgatója, majd 1953–1954-ben az oktatásügyi miniszter első helyettese, 1954–1956-ban az MDP KV Kulturális Osztályának vezetője.

¹⁰ A melléklet megegyezik a 35. számú dokumentum mellékletével, ezért itt nem közöljük.

37.

Budapest, 1956. május 4.

Jegyzőkönyvi részlet az MDP Politikai Bizottságának üléséről¹

Előterjesztés a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról. Előadó: Andics Erzsébet elvtársnő. Hozzászóltak Nógrádi Sándor, Kiss Gyula, Hidas István, Ács Lajos, Piros László, Kovács István és Rákosi Mátvás elvtársak.

A Politikai Bizottság az előterjesztést az alábbi kiegészítésekkel és módosításokkal fogadja el:

Az anyagban a „nemzetiség” helyett következetesen a „nemzeti kisebbség” kifejezést kell alkalmazni, és erre a politikai munkában is nagy súlyt kell fordítani.

A leghatározottabb harcot kell folytatni a magyar lakosság közt megnyilvánuló mindenféle nacionalizmus-sovinizmus ellen, de ugyanakkor fel kell lépni a nemzeti kisebbségek között meglévő nacionalista nézetek ellen is.

A dokumentumban az egyes nemzeti kisebbségek kérdésével jelentőségüknek és nagyságuknak megfelelő sorrendben külön kell foglalkozni, és a jelenleginél jobban ki kell emelni a német ajkúak és a jugoszlávok kérdését.

A nemzeti kisebbségek szövetségeit ne kulturális, hanem egységesen demokratikus szövetségeknek nevezzék, és továbbra is a Népművelési Minisztérium felügyelete alatt maradjanak, de a minisztérium a jövőben jobban foglalkoz-

zon e szövetségekkel, és hatékony segítséget nyújtson munkájukhoz. E szövetségek fő feladatának saját nemzeti kultúrájuk ápolását kell tekinteni, de el kell érni, hogy ezen keresztül aktívabbá váljanak a politikai és társadalmi élet területein is.

Különös figyelmet kell fordítani azokra a helyekre², ahol a nemzeti kisebbségek vannak túlsúlyban.

A nemzeti kisebbségek által lakott falvakban – ha a lakosság azt kéri – az iskolai oktatás az anyanyelvükön folyjék, és emellett tanulják a magyar nyelvet is. A vegyes lakosú községekben az oktatás magyar nyelven folyjék, és emellett megfelelő módon tanulják anyanyelvüket is.³

Biztosítani kell, hogy azokon a helyeken⁴, ahol a nemzeti kisebbségek túlsúlyban vannak, a párt- és tanácsi funkcionáriusok ismerjék a kisebbségek nyelvét is. Ennek megfelelően kell biztosítani a káderek képzését.

További lépésként meg kell vizsgálni a nemzeti kisebbségek, mindenekelőtt a kémet ajkúak részére központi napilap és emellett, ahol nagyobb számban vannak, helyi hetilap létrehozásának szükségességét és lehetőségét.

Az országgyűlési választások során biztosítani kell, hogy a képviselők között számarányuknak megfelelően szerepeljenek a különböző nemzeti kisebbségek tagjai is. De nem helyes a nemzeti kisebbségi szövetségeknek azt a jogot biztosítani, hogy ők jelöljenek képviselőket.

Az előterjesztés 4. oldala első bekezdésének második mondata helyesen: „A KV elítéli nemcsak a nacionalizmus minden megnyilvánulását, hanem a nemzeti kisebbségek iránti közömbösséget is, ami szintén káros, és hatásában ugyancsak nacionalista hibákhoz vezet”.

Biztosítani kell, hogy a sajtó és a rádió rendszeresen foglalkozzanak a nemzeti kisebbségek kérdésével, és bátran lépjenek fel az e téren megnyilvánuló hiányosságok ellen.

A PB az előterjesztésben lévő számok felett nem határozó.

Meg kell vizsgálni, nem célszerű-e a határozatot valamilyen⁵ formában nyilvánosságra hozni.

MOL M-KS 276. f. 53. cs. 284. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tiszttázat, aláírás nélkül.

¹ Az MDP Politikai Bizottsága a 36. számú dokumentumként közölte előterjesztést vitatta meg. A napirendi pont tárgyalására meghívták: Kállai Gyulát, Kiss Gyulát, Kende Istvánt, Nóg-rádi Sándort, Kenyeres Ágneszt, Tamás Istvánt. A napirendi pont előadója Andics Erzsébet

volt. A határozat megjelent – In: A Magyar Dolgozók Pártja határozatai 1948–1956. Budapest. 1998. 409–416.

² A szó áthúzva, kézírással „községekre” szó fölé írva.

³ A bekezdésen kézírással több változtatást is bejelöltek. Ezek figyelembevételével a bekezdés így szól: „Azokban a községekben, ahol a nemzeti kisebbség száma jelentékeny – ha a lakosság azt kéri, feltétlenül biztosítani kell, hogy az iskolai oktatás anyanyelvükön folyjék; és emellett tanulják a magyar nyelvet is. A vegyes lakosságú községekben megfelelő számú jelentkező esetén ugyanezt biztosítani kell. Egyébként ilyen helyeken az oktatás magyar nyelven folyjék, és emellett megfelelő módon tanítsák a kisebbség nyelvét is.”

⁴ Kézírással fölé írva: „azokban a községekben”.

⁵ Áthúzva, kézírással mellé írva: „megfelelő”.

38.

Budapest, 1956. augusztus 24.

Feljegyzés a magyarországi délszlávok helyzetéről

A magyarországi délszlávok lélekszáma, területi elhelyezése [sic!], gazdasági helyzete

A Központi Statisztikai Hivatal 1955 decemberében becslést végzett a Magyarországon élő nemzetiségek – így a délszlávok – lélekszámát illetően¹. A becslés az 1930. és az 1941. évi népszámlálás, valamint ki-, illetve áttelepülésekre vonatkozó adatok alapján történt. A jelentés összeállításakor mintegy 100 településen helyszínen tanulmányozták a nemzetiségek helyzetét. A Központi Statisztikai Hivatal ezen adatai szerint Magyarországon 1955. január elsején 45 000 délszláv anyanyelvű lakos élt, az összlakosság fél száza léka. A hivatal adatai szerint 1920-ban Magyarországon 82 143 délszláv anyanyelvű élt, tehát a délszláv anyanyelvűek száma jelenleg körülbelül megfelel az 1941 évinek.

A délszláv anyanyelvűek mintegy 1/3-a bunyevác–sokác, 1/3-a horvát, 1/6-a szerb, 1/6-a vend és szlovén anyanyelvű. A magyarországi délszláv lakosság számát illetően a legkülönbözőbb adatok forgalomban, ezek a számok teljesen megbízhatatlanok, bizonytalan tényezőre alapulnak. 1949-ben végrehajtott népszámlálás adatai szerint a délszláv anyanyelvűek száma 30 054. A hivatal 1955 decemberében végrehajtott becslése szerint ez a szám 45 000-re emelkedett. Ezt követően 1956 elején a Népművelési, Oktatási Minisztérium és a Délszláv Szövetség „megállapodott” abban, hogy a délszláv lakosság körülbelül 80-100 ezer fő. Ezt követően a Délszláv Szövetség, a Népművelési Minisztérium az érintett községek végrehajtott bizottságaival tanácskozva, a névjegyzékeket felülvizsgálva mintegy 100-150 ezerre becsülte a délszláv lakosság lélekszámát. Mint az adatokból kitűnik a becslések 30 000-től 150 000 számig terjednek.²

A délszláv anyanyelvűek közel 2/3-a Baranya, Bács-Kiskun és Vas megyékben lakik. Vasban a lakosság 3, Baranyában 2,8, Bács-Kiskunban 1,6%-a délszláv anyanyelvű. Az ország területén 52 olyan község van, ahol a délszláv anyanyelvűek száma meghaladja a lakosság 20%-át. Ezek közül 23 községben a délszláv anyanyelvűek a lakosság több mint felét teszik ki. A délszláv anyanyelvű lakosságon belül magyarosodási folyamat – a délszláv települések zártabb elhelyezése miatt – a többi nemzetiségekhez viszonyítva kevésbé mutatkozik.

A délszláv anyanyelvű lakosság soraiban a felszabadulás előtt magasabb volt a mezőgazdasági foglalkozásuk és ezen belül a közép- és szegényparasztek aránya, mint a magyar anyanyelvűeknél. A délszláv anyanyelvűek foglalkozása, gazdasági helyzete a felszabadulást követően nem változott, legnagyobb részük változatlanul mezőgazdasági foglalkozású. Vagyoni helyzetük körülbelül azonos, vagy valamivel kedvezőtlenebb, mint a hasonló magyar népességnek, mivel mezőgazdasági szakismereteik alacsonyabb fokúak. A termelőszövetkezeti mozgalomban kevésbé vesznek részt, csupán Bács-Kiskun megyében találunk nagyobb számú délszláv tagot a szövetkezetekben.

A délszláv lakosság foglalkozási megoszlásáról némi képet nyújtanak a következő számok: az 1955/56-os tanévben a délszláv anyanyelvű nemzetiségi iskolákba járó tanulók szüleinek 85%-a dolgozó paraszt, 9%-a munkás, 6%-a egyéb foglalkozású volt.

Magyarországi délszláv kisebbség kulturális helyzete

Az Osztrák–Magyar Monarchia – melynek egyik utódállamaként jött létre Magyarország – mint ismeretes, a cári Oroszország mellett a népek és elsősorban nemzetiségek második börtöne volt. A Horthy-Magyarországon sem változott sokat a nemzetiségek helyzete. A felszabadulást követően a Magyar Népköztársaság alkotmányában biztosította a Magyarországon élő nemzetiségek – így a délszláv kisebbségnek is – a teljes egyenrangúságot.

Az elmúlt évek sajnálatos eseményei során a magyarországi délszláv kisebbséget több sérelem érte. Pártunk vezetése, a Magyar Népköztársaság kormánya mindent elkövet annak érdekében, hogy ezeket kiküszöbölje, s az elkövetett hibákat jóvátegye.

A magyarországi délszláv nemzetiség, egész dolgozó népünkhöz hasonlóan, örömmel fogadta a magyar–jugoszláv viszony normalizálását, a két szocializmust építő ország egymáshoz való közeledését.

Pártunk vezetése már eddig is több intézkedést tett a korábban elkövetett hibák kijavítására, azonban nem mondhatjuk, hogy ezen a téren már minden megtörtént.

A normalizálás óta mindkét részről nagyban enyhült a korábbi évek során kialakult bizalmatlanság. A jugoszláv kapcsolatok miatt bebörtönzött délszláv dolgozókat – néhány esettől eltekintve – már szabadon bocsájtottuk, rehabilitáltuk.³ Ez nagyban hozzájárult a délszláv dolgozók bizalmának visszanyeréséhez.

A Magyar Népköztársaság alkotmánya 49.§-a 3. bekezdésében a nemzetiségi oktatással és művelődéssel kapcsolatban az alábbiakat mondja ki:

„A Magyar Népköztársaság területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.”

A délszláv lakta községek nagy részében (a Bácskában mindenütt) találunk filmszínházat és kultúrotthont is. A délszláv települések 78,8%-ában van mozi (országos átlag 71%), 21,2%-ában orvos (országos átlag 39,1%) és 82,7%-ában vezették be a villanyt (országos átlag 71,4%). A könyvtárhálózat is eléggé kiterjedt, a népkönyvtárakban délszláv nyelven 11 000 kötet áll az olvasók rendelkezésére. Ezeket a könyveket azonban a nyelvjárások különbözősége miatt nem sokan olvassák.⁴

A Magyar Rádió a műsor összeállításánál egyre inkább figyelembe veszi a magyarországi nemzeti kisebbség igényeit. Egyre többet közvetít az utóbbi hónapokban német, sűrűbben román zenét, ehhez képest azonban aránytalanul elmaradt a jugoszláv adás, amelyet a délszláv dolgozók sérelmesnek tartanak. Egyedül a Magyar Rádió pécsi adója közvetít napi 20 perces szerbhorvát nyelvű adást. A Tájékoztató Iroda határozatát követően a Kossuth, illetve a Petőfi rádió naponta 8 esetben, majd később 3 esetben közvetített 20-20 perces szerbhorvát, illetve szlovén nyelvű műsort. Egyes délszláv dolgozók kifogásolják, hogy a Kossuth és Petőfi rádió nem ad anyanyelvükön műsort.

Jelenleg Magyarországon 40 felnőtt és 20 iskolás délszláv kultúr csoport működik. Ezek leginkább tánc csoportok, kevés a színjátszó csoport és az énekar. Több jó tamburazenekar működik, melyben kevés kivételtől eltekintve felnőttek vesznek részt. Az 1955. évi országos kultúrversenyen – az 1951–1952-ben részt vett 18 csoporttal szemben – 55 délszláv művészeti együttes vett részt.

Hetenként 6 oldalon 1200-1500 példányban jelenik meg a magyarországi délszláv kisebbség lapja, a Naše Novine.⁵ Az elmúlt hónapokban több százal növekedett előfizetőinek száma. A délszláv lakosság lélekszámát figyelembe véve a lap jelenlegi példányszáma alacsony. A Délszláv Szövetség minden próbálkozása, hogy a lap példányszámát növelje, eredménytelen maradt. Ennek oka egyrészt, hogy az elmúlt évek ismert eseményei következtében nem merték és részben nem merik a lapot előfizetni, másrészt a lap színvonala –

bár az utóbbi időben javult – rendkívül alacsony, nem elégíti ki a délszláv dolgozókat. Nagyon keveset foglalkozik a délszláv dolgozókat érdeklő irodalmi, történelmi és kulturális kérdésekkel.

1955. november óta 1500 példányban kéthetenként rendszeresen megjelenik a Pionirska Danica⁶, a délszláv nyelvű úttörők lapja.

A Naše Novine kiadásában évente jelenik meg a Naš Kalendar⁷, melynek példányszáma az 1951–52-es 3000-3000-ról 1955-ben 7000-re emelkedett.

A délszláv kisebbség felé folytatott kulturális munka legelmaradottabb területe a délszláv kisebbség, szerb, horvát és szlovén nyelvű könyvekkel való ellátása. A délszláv kisebbség részéről jelentős érdeklődés mutatkozik a jugoszláv szépirodalmi művek iránt. 1955-ig főleg magyar és szovjet műveket adtunk ki szerb, horvát nyelven. 1955-től kezdve kezdődött meg az eredeti jugoszláv művek fordítása, kiadása.⁸

Az eddig kiadott szerb, horvát nyelvű könyveket 1000-1000 példányban jelentettük meg. A délszláv nyelvű könyvek Magyarországon való kiadása – az alacsony példányszám miatt – nem gazdaságos. A Népművelési Minisztérium tervei szerint a jövőben egyrészt csak a magyarországi délszláv dolgozók írásait, másrészt a Délszláv Szövetség és a Népművészeti Intézet irányításával begyűjtött néprajzi anyagot tervezik Magyarországon kiadni. A minisztérium a jövőben Jugoszláviából szeretné beszerezni a szépirodalmi műveket.⁹ Ez egyrészt gazdaságosabb, másrészt biztosítja, hogy a különböző nyelvjárást beszélő délszláv dolgozók a dialektusukban írt vagy ehhez közel álló nyelvjárásban olvassanak szépirodalmi műveket. A megfelelő magyar külkereskedelmi vállalat ez irányú tárgyalásait az illetékes jugoszláv külkereskedelmi szervekkel már megkezdte.

Az elmúlt évek során továbbfejlődött a délszláv nemzetiségű iskolahálózat, megfelelő számú délszláv anyanyelvű pedagógust képeztünk ki. Az óvónőket nem számítva, 140 délszláv pedagógus, 185 tanulócsoporthoz oktatja a délszláv szülők gyermekeit. 1949–1955 között több mint 50 délszláv származású fiatal végezte el a Pedagógiai Főiskola délszláv tanszékét. A tanulókat ellátjuk megfelelő tankönyvekkel. Az anyanyelvű, illetve nyelvtanító általános iskolák száma az 1952/53. tanévben meglévő 52-ről 1955/56-ban 66-ra emelkedett (ebből 5 szlovén nyelven oktató iskola). Az anyanyelvű iskolák számát nem sikerült növelni, de nagyban növekedett az anyanyelvet, mint rendkívüli tantárgyat (heti 3 óra) tanulni akarók száma. A viszonylag lassú emelkedés fő oka, hogy a szülők tartózkodnak gyermekeiket délszláv nyelvű iskolába beíratni. A közelmúltban Drávasztárán 100 aláírással ellátott tiltakozó levelet küldtek az Oktatásügyi Minisztériumba, melyben tiltakoztak a délszláv anyanyelvű oktatás ellen, melyet korábbi évek során bevezettek. Ilyen tiltakozás gyakran tapasztalható.

Az iskoláztatás terén kedvező jelenség, hogy az elmúlt időben a délszláv közép- és általános iskolák iránt megnőtt az érdeklődés. Első ízben fordul elő, hogy a budapesti délszláv közép- és általános iskola részére megadott keret nem elegendő, a jelentkezők száma felülmúlja a keretet.¹⁰

A délszláv tanítóképző, általános gimnázium tanulói, a pedagógiai főiskola és a Szláv Intézet hallgatói valamennyien diákotthonban vannak elhelyezve. Általános és középiskolai délszláv diákotthonainkban – a szükségletnek megfelelően – 285 férőhelyet biztosítottunk a tanulók elhelyezésére. A fizetendő térítés jelentéktelen, havi 40 forintot tesz ki. Ezért az összegért jó elhelyezést és bőséges étkezést kapnak a hallgatók. Pécsen és Budapesten diákotthont létesítettünk azoknak a szakrendszerű (általános iskola felső négy osztálya) oktatásban részesült tanuló fiataloknak, akik alacsony létszámuk miatt nem tanulhatnak szülőfaluikban.

A délszláv kisebbséggel szemben korábban elkövetett hibák kijávitását célozza az Oktatásügyi Minisztériumnak azon intézkedése, hogy felülvizsgálja az elmúlt évek során az oktatási apparátusból, jugoszláv kapcsolatok miatt eltávolított délszláv pedagógusok ügyét. Az első 6 pedagógus visszavétele az elmúlt hetekben megtörtént, a többiek ügyének felülvizsgálata folyamatban van.

A délszláv dolgozók hiányolják, hogy határmenti művészeti csoportok; labdarúgó- s egyéb sportegyüttesek cseréjére eddig nem került sor. Ez azonban nemcsak rajtunk múlott, jugoszláv részről több ízben nem fogadták el a meghívást.

A magyarországi délszlávok helyzetéről elismerően nyilatkozott dr. Vilko Novák¹¹ ljubljana-i professzor, Pável Ágoston¹² egykori személyes jó barátja és tudóstársa, amikor az MTI munkatársának adott nyilatkozatában kijelentette: „A magyarországi szlovénlakta vidékeken tett látogatásom alkalmával örömmel állapítottam meg, hogy szlovén nemzetiségnek minden lehetősége megvan arra, hogy ápolja és továbbfejleszthesse saját nemzeti kultúráját. Ugyanezt tapasztaltam más nemzetiségekkel kapcsolatban is. A felsőszölnöki nemzetiségi fesztiválon együtt láttam szerepelni a szlovéneket, a horvátokat és a németeket. Örömmel tapasztaltam, hogy a szentgotthárdi járásban a szlovénlakta vidékeken a szlovén irodalmi nyelvet is tanítják, és az oktatásügyi szervek a szükséges tankönyveket is rendelkezésre bocsájtják. A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv Intézetében pedig nemzetiségi iskolák leendő szlovén szakértőit képezik ki.” (Szabad Nép, 1956. március 17.)

A délszláv dolgozókat megtaláljuk a legfőbb államhatalmi szervben, az Országgyűlésben, így: Kaszapovity András (Kátoly), Kossuth-díjas tsz-elnök¹³ és Matécz János (Délszláv Szövetség főtitkára), országgyűlési képviselők.

Találunk délszláv dolgozókat a Külügyminisztérium és az Oktatásügyi Minisztérium apparátusában, a helyi tanácsi és pártapparátusban egyaránt. Több tanácselnök délszláv származású.

Megállapítható azonban, hogy a délszláv lakosság számára képest kevesen dolgoznak felelős párt, tanácsi és más állami beosztásban. Számtalan esetben előfordul, hogy túlnyomórészt délszlávok lakta községekben horvátul nem tudók dolgoznak a tanácsi, párt és népművelési apparátusban. Oktatási vonalon nagyon sok olyan személy van vezető állásban, akik a szerbhorvát nyelvet jugoszláviai tartózkodásuk során tanulták meg, és nem délszláv nemzetiségűek. Ezek közül került ki sok délszláv iskolaigazgató, valamint az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályán dolgozó délszláv kérdéssel foglalkozó előadó.¹⁴

Népköztársaságunk kormánya sok délszláv nemzetiségű dolgozót részesített magas kormánykitüntetésben, erre néhány példa: Joszkin Antalné, Csepel autógyári sztahanovista vasesztergályos, Motola József (Tótszerdahely), a többszörösen kitüntetett sztálinvárosi Partizánbrigád vezetője. Patarcsity József, Szitority Máté, Vujity Miksa, Keszápovics András, a katólyi termelőszövetkezet Kossuth-díjas elnöke, Ackov Szlávkoné, az újszentiváni Szabad Föld Termelőszövetkezet kiváló tagja, Mile Szokolovity, a magyarbólyi Tartós Béke Termelőszövetkezet kiváló állatgondozója, Munka Érdemrend kitüntetésben részesültek.

Népköztársaságunk kormánya augusztus 20-án 49 délszláv nemzetiségű dolgozót tüntetett ki a Magyar Partizán Emlékéremmel. Ezek a dolgozók fegyverrel vettek részt a fasizmus elleni harcban, mely egyaránt szolgálta Jugoszlávia népeinek és a magyar nép szabadságát. A felszabadító harcokban részt vett magyar dolgozók kitüntetése már korábban megtörtént, és kormányunk ezen intézkedésével egy újabb lépést tett a délszláv kisebbségi dolgozókkal szemben elkövetett hibák kijavítására.

A déli határövezetből kitelepítettek anyagi kártérítéséről

A magyarországi délszlávok helyzetének rendezésében komoly helyet foglalnak el azok az intézkedések, amelyeket pártunk Politikai Bizottsága legutóbbi ülésén elhatározott.¹⁵ A Politikai Bizottság javasolta a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának: járuljon hozzá, hogy a déli határsávból korábban kitelepített lakosság korábbi lakóhelyeikre visszaköltözhessen. Ez az intézkedés nagyrészt délszláv nemzetiségű dolgozókat érint. A visszatelepülők gazdasági helyzetük megjavítására 5000 Ft erejéig segélyben részesülhetnek. A gazdasági munka megindításához vagy a lakóházak rendbehozásához családonként 10 000 Ft kölcsönt lehet az Országos Takarékpénztár útján igényelni.¹⁶

A kitelepítettek visszakapják házaikat – amennyiben az nem esik az 1952-es házállamosításról szóló törvényerejű rendelet hatálya alá.¹⁷ Ugyanez vonatkozik az illetők földtulajdonára. Amennyiben az ingatlanok visszaadása valamilyen oknál fogva nem lehetséges, úgy a visszatelepülők csereingatlant kapnak. Abban az esetben, ha a visszatelepülők házaiban más személyek laknak, úgy a mindenkor érvényes lakásbérleti rendelkezéseket kell irányadónak tekinteni.

Amennyiben a volt kitelepített nem kíván eredeti lakóhelyére visszatérni, úgy lakóhelyén kap földje, illetve háza után csereingatlant.

A Politikai Bizottság javasolta a Minisztertanácsnak – tekintve, hogy a volt kitelepítettek földjüket, házukat nem használták – intézkedjék, hogy a tanácsok a visszamenőleg felmerülő adó- és begyűjtési hátralékot elengedjék.

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének vezetéséről

Az anyag összeállítása során némi képet nyertem a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkájáról, vezetéséről. Ez természetesen nem elegendő ahhoz, hogy végleges és általánosítható következtetéseket lehessen levonni a szövetség munkáját illetően. Szükségesnek tartom azonban néhány nem megnyugtató jelenségre felhívni Geró elvtárs figyelmét:

A Délszláv Szövetség vezetőinek függetlenített funkcionáriusainak politikai, szakmai felkészültsége alacsony. Általános műveltségük rendkívül fogyatékos, a jugoszláv irodalmat, a jugoszláv népek, a magyar és jugoszláv kisebbség együttélésének történetét egyáltalán nem ismerik.

Nón György elvtárs 1956. január 12-én kelt levelében Andics Erzsébet elvtársnőnek javasolja, Matécz János elvtárs, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége titkárának munkaköréből való felmentését. Nón György elvtárs többek között a következőket írja:¹⁸

„Matécz János elvtárs politikai és általános műveltsége nagyon alacsony színvonalú ahhoz, hogy délszláv kulturális intézmények vezetője legyen. Igazolja ezt az egész délszláv szövetség gyenge munkája, illetve a délszláv terület elhanyagoltsága. Nem is képezi magát rendszeresen. Nem tud elvi kérdésekben állást foglalni. A feladatokat nem tudja fontossági sorrendbe sorolni. A szerbhorvát nyelvet gyengén beszéli, és így nem képes kellően ellenőrizni a megjelenő délszláv lapok, könyvek, műsoranyagok stb. anyagait. Egyáltalán nem ismeri sem a magyar, sem a jugoszláv irodalmat. A nyelv nem tudása oka annak is, hogy a délszláv dolgozókkal, az új délszláv értelmiséggel és nem utolsósorban a jugoszláv követséggel sincs és nem is lehet megfelelő kapcsolata. Mind a délszláv szövetségben, mind a területen rosszul, nem megfelelően végzi irányító, szervező és ellenőrző munkáját. Sok feladat végrehajtásának határidejét indokolatlanul elhúzza, elodáz egyes kér-

déseket – vagy egyáltalán nem is hajtja végre. Mindez összefügg politikai, szakmai képességeivel. A megyei, járási apparátus vezetőivel nem tud kapcsolatot teremteni, mert sok elvi és gyakorlati kérdésben nem tárgyalóképes. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy jelenleg a délszláv szövetség tekintélye erősen lejáratos. A délszláv szövetség egyike a leggyengébben dolgozó szövetségünknek, mivel Matéczi elvtárs nem tudja összefogni sem a feladatokat, sem a munkatársakat. Munkáját az ötlettelenség és a tervszerűtlenség jellemzi. A jugoszláv követség dolgozói is már több ízben felvetették Matéczi elvtárs vezetésének, irányításának gyengeségét, meg nem felelő voltát.”

Matéczi János elvtárs jelenleg is a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének titkára.

A délszláv szövetségnek két előadója van Patarcsity Péter¹⁹ és Gyurok György²⁰. A Népművelési Minisztérium illetékes főosztályának információja szerint a követelményeknek nem felelnek meg. Gyurok elvtársnak csak általános iskolai képzettsége van. Patarcsity elvtárs szakérttséges, utána beiratkozott a Pedagógiai Főiskola ének-zenei tanszékére, az államvizgán azonban nem felelt meg, mint pedagógus nem helyezkedhetett el, s így került a szövetséghez.

Műveltebb délszláv pedagógusaink előtt a délszláv szövetségnek nincs komoly tekintélye.

Hasonló a helyzet a „Naše Novine” főszerkesztőjével Boár Milos elvtárral is.²¹ Újságírói szakképzettsége nincs, általános műveltsége rendkívül alacsony. A szerbhorvát nyelvet nem ismeri eléggé, szerbhorvát nyelven soha sem ír, cikkeit a szerbhorvát nyelvet jól beszélő munkatársai fordítják le.

Az általam feldolgozott anyagokból kitűnik, hogy nem valami jó a Délszláv Szövetség és a Népművelési Minisztérium nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó osztályának kapcsolata. A Népművelési Minisztérium információja szerint a Délszláv Szövetség nem szívesen veszi igénybe a Népművelési Minisztérium, illetve a Népművészeti Intézet többször felajánlott segítségét.

Az anyag összeállítását meglehetősen nehezítette, hogy sem a párt, sem az államapparátusban átfogóan, mélyen nem foglalkoznak a délszláv kérdéssel. A rendelkezésre bocsátott anyagok, inkább a helyzet optimista ábrázolását adják, mint a területen jelentkező problémák mély, alapos feltárását.

A délszláv nemzetiséggel való foglalkozás az államapparátusban teljesen egyoldalú, kizárólag kulturális kérdésekre korlátozódik. Nincs olyan szerv, amely átfogóan látná a magyarországi délszláv nemzetiségi kisebbség hely-

zetét, termelésben elfoglalt szerepét (pl. a termelőszövetkezetekben való részvételét). Normális viszonyok között ilyen szervre nincs szükség, de legalább átmenetileg helyes lenne, ha valahol ezeket a kérdéseket összefüggésében ismerik [sic!].

Budapest, 1956. augusztus 24.

MOL Magyar Dolgozók Pártja Gerő Ernő titkári iratai 1948–1956. (a továbbiakban: 276. f. 66. cs.) 40. ő. e. – Tízoldalas tisztázat, kézzel írt olvashatatlannal aláírással.

¹ Lásd a 34. dokumentumot.

² A bekezdést „A hivatal 1955 decemberében” szövegrésztől a margón tintával kijelölték.

³ A PB 1954. május 19-én döntött a politikai elítéltek ügyeinek felülvizsgálatáról. – MOL M-KS 276. f. 53. cs. 175. ő. e.

Az állami szerveknél és a pártban létrehozott Rehabilitációs Bizottságok foglalkoztak 1954 és 1956 között a szabadon bocsájtottak politikai és anyagi rehabilitációjával.

⁴ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁵ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁶ 1955. november 7. és 1956. október 15-e között jelent meg Budapesten.

⁷ Lásd a 28. dokumentum 10. számú jegyzetét.

⁸ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁹ A mondatot tintával aláhúzták.

¹⁰ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

¹¹ Dr. Vilko Novak (1909–) néprajzkutató, filológus, műfordító. A Ljubljana Egyetem professzora. Pável Ágostonnal 1928-ban kötött barátságot.

¹² Pável Ágoston (1886–1946) nyelvész, etnográfus.

¹³ Kaszapovity András (1916–1963). 1949-től a kátolyi tsz elnöke. 1954–1956 között az MDP KV póttagja. 1957. június 29-től 1962-ig az MSZMP KB póttagja. 1949-től haláláig országgyűlési képviselő.

¹⁴ Ezt és az előző bekezdést a margón tintával kijelölték, az utóbbi bekezdés mondatait alá is húzták.

¹⁵ A PB 1956. augusztus 16-i ülésén foglalkozott a Jugoszláv Kommunista Szövetségével folytatandó tárgyalásokkal, azok előkészítésével. A tervezett tárgyalások egyik pontjaként a magyarországi délszláv kisebbség helyzetével való foglalkozást jelölték meg. Leszögezték: „Intézkedéseket tettünk és teszünk annak érdekében, hogy semmiféle hátrányos megkülönböztetés a délszláv kisebbséget ne érje.” Ugyanezen az ülésen elfogadták a belügyminiszter javaslatát a magyar–jugoszláv határsávforgalmi egyezmény megkötésére. Ebben szó van a határsávban lakók útlevél nélküli utazásáról is.

¹⁶ A bekezdést az „Ez az intézkedés” szövegrésztől a margón tintával kijelölték.

¹⁷ 1952. évi 4. számú törvényerejű rendelet egyes házingatlanok állami tulajdonbavételéről – In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1952. Budapest. 1953. 84–86.

¹⁸ A levelet nem sikerült föllelni. Ezt és az előző bekezdést a margón tintával kijelölték, míg az utóbbi bekezdés mondatait alá is húzták.

¹⁹ Patacsity Péter személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

²⁰ Gyurok György személyére vonatkozó egyéb adatot nem találtunk.

²¹ A dokumentumot a „Matéc János elvtárs” szövegrésztől a margón tintával kijelölték, és egyes mondatait aláhúzták.

Debrecen, 1957. július 1.

Jelentés a Hajdú-Bihar megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

Megyénk területén 3 román nemz. tanny. és román nyelvet okt. ált. isk. működött. Az előző évhez viszonyítva változás nem történt.

A nevelőellátottság területén ebben az évben rosszabb volt a helyzet mint a múlt évben, miután egy áthelyezett és egy felmentett nevelő helyére nem kaptunk pótlást. Emiatt a körösszakáli román tannyelvű iskolában az alsó tagozatot egy csoportba kellett összevonni, míg Vekereden a nyelvoktatás október 26-tól március 1-jéig szünetelt. Ebben az iskolában március 1-jétől a tanév végéig úgy oldottuk meg a nyelvoktatást, hogy Mundruczó Kornélné, zsákai nevelő járt át rendszeresen Vekerdre. A jövő tanévre feltétlenül szükséges a vekerdi iskolához nevelőt biztosítani, valamint Körösszegapátiba, Körösszakálba és Bedőbe fejlesztés céljából egy-egy alsó tagozati nevelőt küldeni. Ezeket az igényeket a munkaerő-gazdálkodási jelentésünkben feltüntettük.

Özv. Ablonczy Lászlóné¹ román nyelvi szakfelügyelő ebben a tanévben a pocsaji nyelvet oktató iskola kivételével minden nemz. és nyelvet oktató iskolánkban végzett ellenőrzést. Segítségadása sokat jelentett az ott tanító kar-társak részére. A szakfelügyelő megállapításaira is támaszkodva meg kell állapítanunk, hogy nemzetiségi tannyelvű iskoláink színvonala a hasonló körülmények között működő magyar iskolákéval azonos. A múlt évhez viszonyítva Bedőben, Körösszegapátiban és Körösszakálban bizonyos mértékű javulás mutatkozik a tanulók nyelvismeretében. Ez a gondosabb nevelői munka eredményének tudható be. Nyelvet oktató iskoláink még mindig küzdenek azzal a gyakorlati nehézséggel, hogy a beiskolázott tanulók nem, vagy igen csekély mértékben bírják a nemzetiségi nyelvet, emiatt az alsó osztályokban különösen erőfeszítést jelent a nyelvtudás megalapozása, hogy a felsőbb osztályokban eredményesebb munka folyjék. Nyelvet oktató iskoláinkban éppen ezért általában nem kezdődik meg az I. osztályban a nemzetiségi nyelv oktatása, csak a II. vagy inkább III. oszt.-ban. Az I. osztályokban ugyanis éppen elég megterhelést jelent a tanulókat a magyar írás-olvasásra megtanítani. Javasoltuk ezekben az iskolákban is, hogy a jövő tanévben legalább a III. osztálytól kezdjék meg a nemz. nyelvű beszélgetési gyakorlatokat, hogy így a III. osztályra már jobban előkészítettek legyenek a rendszeres nyelvtanulásra.

Ugyancsak ált. jelenség, hogy nyelvet oktató iskoláinkban abban a tanévben a nemzetiségi nyelvoktatás mellett nem kényszerítettük a tanulókat másik idegen nyelv tanulására, miután erre a nyelvoktatásra vonatkozó utasítás is értelemszerűen lehetőséget adott. Ezt a helyzetet a jövő tanévben is feltétlenül szükséges volna így fenntartani, mert ha az újabb nyelvoktatási rendelet értel-

mében ragaszkodunk a nemz. nyelvet tanulóknál is az orosz nyelv tanulásához, féltő, hogy nagymértékű lemorzsolódás következik be a nemz. nyelv oktatásánál, miután két idegen nyelv tanulása általános iskolai korú tanulóknak különleges megterhelést jelent. Ennek a legtöbb szülő nem teszi ki gyermekét. Kérjük ebben a kérdésben a nemzetiségi osztály állásfoglalását a jövő tanévre vonatkozóan.

A nemz. nyelvoktatás színvonalának emelése céljából május hónapban továbbképzési napot rendeztünk Körösszegapátiban a szakot tanító nevelők részére, ahol egy alsó tagozati és egy felső tagozati bemutató tanítást láttak, és az azt követő vitában cserélték ki tapasztalataikat, vitatták meg problémáikat. Sajnálatos tény, hogy ezen a rendezvényen már nem vehetett részt a szakfelügyelő, aki időközben más beosztást kapott. Szükséges volna a jövő tanévben legalább két ilyen alkalmat teremteni, melyek közül az egyikben elméleti anyagból készülnének fel és tartanának vitát, a másikon bemutató tanítás és vita keretében cserélhetnék ki tapasztalataikat, mindkét esetben a szakfelügyelő irányítása mellett. Öröndetes volt viszont, hogy a minisztérium nemz. oszt. Mészáros Gy. elvtárs személyében képviselte magát továbbképzési napunkon, így sok problémára adott helyben gyakorlati útmutatást. A jövő tanévtől kezdve szeretnénk Nagylétára is biztosítani egy román szakos nevelőt, aki kezdetben esetleg szakkör formájában foglalkozna a román nyelvtudást igénylő tanulókkal, később pedig ez az iskola is nyelvet oktatóvá fejlődhetne. Amennyiben erre a személyi feltételek meglesznek, ezt a tervünket végre is fogjuk hajtani.

Megyénkben az idén is két nemzetiségi óvoda működött, tanév közben azonban mindkettőnél személyi változás történt, illetve Bedőből az óvónő áthelyezését [kérte] férje után, Körösszakálban pedig lemondott. Így tanév végéig a román nemz. csop. vezetését is a magyar óvónőre bíztuk. Feltétlenül szükséges volna az új tanévre román nemz. nyelven beszélő óvónő biztosítása ehhez a két óvodához. Ugyancsak felszínen tartjuk továbbra is a körösszegapáti óvoda létrehozását, melyre előreláthatólag az 1958/59-es tanévtől fog sor kerülni, mivel az épületet is biztosítani kell.

Ez évi febr. 28-án kelt 244/1957. sz. jelentésünkben említett tervünket egyelőre nem tudjuk megvalósítani, miután nincs épület nemzetiségi tannyelvű iskola és koll. létesítésére megyénkben. Ezt a tervünket esetleg későbbi időpontban, államunk gazd. helyzetének javulása után tudjuk majd végrehajtani.

Meg kell még állapítanunk, hogy nemzetiségi tannyelvű iskoláink alsó tagozati osztályainak munkáját nagymértékben nehezítette az a tény, hogy az új alsó tagozati tantervvel egy időben nem kaptak megfelelő tankönyveket.

Kérjük a minisztériumot, hogy az új tanévre lehetőség szerint minden osztály részére biztosítsa az új tanterv szellemében készült alsó tagozati nemzetiségi nyelvű tankönyveket.

Debrecen, 1957. július 1-jén

Füzes Gyula² s. k.
szakelőadó

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Másfél oldalas másolat, géppel írt aláírással.

¹ Nem találtunk rá adatot.

² Füzes Gyula (1919–?) tanító. Az 1940-es években előbb Álmosdon, majd Berettyóújfaluban tanított, 1957-ben helyezték át Debrecenbe.

40.

Szekszárd, 1957. július 3.

Jelentés a Tolna megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

Megyénkben a folyó tanévben 7 ált. iskolában 19 tanulócsoportban összesen mintegy 380 tanuló részesült nemzetiségi német nyelvoktatásban. Nemz. nyelvokt. a köv. ált. iskolákban folyt: Nagymányokon I–VIII. osztályban 6 tanulócsoportban, Kismányokon I–VIII. o. 2 tanulócsoportban, Majson I–VIII. o. ugyancsak 2 tanulócsoportban, Bikácson az összevont V–VIII. o.-ban 1 tanulócsoportban, Németkéren I–VIII. o. 4 tanulócsoportban, Diósberényben és Szakadátan I–VIII. o. 2-2 tanulócsoportban. Eredeti terveink szerint Gyönkön is meg akartuk indítani a nemz. nyelvoktatást 2 tanulócsoportban, de ez az év elején nevelőhiány miatt, később pedig az októberi események miatt nem nyert megoldást. A nemz. nyelvoktatásban részt vevő tanulók általában olyanok, akik ugyan magyar anyanyelvűeknek vallják magukat, de ott-hon mégis németül beszélnek a szülőikkel. Ténylegesen magyar anyanyelvű tanulók ez évben nem vettek részt a nemzetiségi nyelvoktatásban. A nemz. nyelvoktatáshoz a személyi feltételek általában biztosítottak, Németkér kivételével. Ebbe az iskolába a következő tanévben szükséges egy német szakos nevelő odahelyezésére. Erre javaslatot tettem.

A nyelvet részben polgári iskolai, német szakos tanári oklevéllel rendelkező nevelők, részben magyar–német nyelvű oktatásra jogosító tanítói oklevéllel rendelkező nevelők tanítják. Nyelvtudásuk megfelelő fokon áll. A német

nemz. nyelvet oktató iskolák igazgatói közül nem megfelelő a nyelvi felkészültsége a németkéri és a bikácsi igazgatónak. A többi nyelvet oktató iskola igazgatója megfelelően bírja a német nyelvet. A német nyelvi szakfelügyeletet 2 szakfelügyelő látja el a megyében: Békés Ferenc¹ és Polgár József². Mindkettő meglátogatta az év folyamán a rábízott iskolákat, egyszer az év elején, a beindításkor, egyszer év közben. Szakismeretük megfelelő.

A nemz. nyelvoktatás az év elején jól indult, az októberi események és az ezt követő, egymásnak ellentmondó miniszteri rendeletek teljesen megzavarták a nemzetiségi nyelvoktatást, főleg ott, ahol orosz nyelvoktatás is folyt. Ezek az iskolák ugyanis teljesen átálltak a német nyelv oktatására. Március végére tisztult aztán ki – úgy ahogy – a helyzet. Nem volt ezekben az iskolákban ebben az évben kifejezetten nemz. német nyelvoktatás, de azt mégis megcsinálták, hogy a nemzetiségieket különválasztva haladó és kezdő csoportokat létesítettek egy-egy tanulócsoporthoz belül. Így mégis elértük ezt, hogy az év nem maradt teljesen meddő a nemz. nyelvet tanulók számára, a nyelv tanulásában előbbre haladtak a f. évben is.

A tanév végéig sikerült teljesen tisztázni a jövő évi terveket a nemz. nyelvokt. illetően. A tervek szerint a jövő tanévben nem kívánunk új iskolában nemz. nyelvoktatást indítani, de a meglévőket stabilizálni és egyben erősíteni kívánjuk. Az 1957–58. tanévben tehát a fent említett 7 iskolában folya nemz. német nyelvoktatás, ugyanannyi tanulócsoporthoz, mint a folyó tanévben.

A jövő év munkájául meg kellene jelölni azoknak a községeknek felkutatását, ahol az 1958–59. tanévben megindíthatnánk a nemz. német nyelvi oktatást. Sok községünk van még ugyanis, ahol szép számmal élnek német ajkú lakosok, ahol a szülők eddigi bizalmatlansága folytán az a veszély áll fenn, hogy feledésbe merül az anyanyelv és vele együtt a német ajkú lakosság népművészete, népszokásai. Úgy vélem, hogy a bizalmatlanság kezd eloszlani, és hogy mi is kötelességet teljesítünk, ha az elhalóban lévő német anyanyelvi lakosság kultúráját feltámasztjuk (Bátaszék, Gyöngyös, Högyész stb.)

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Egyoldalas másolat, aláírás nélkül.

¹ Békés Ferenc (1914–?) állami díjas pedagógus. 1951 és 1969 között dolgozott szakfelügyelőként.

² Személyére vonatkozó adatot nem találtunk.

41.

Pécs, 1957. július 19.

Jelentés a pécsi nemzetiségi iskolák helyzetéről

1. Délszláv általános iskola

Az 1956/57. tanévben a beírt tanulók száma 68 volt. Ezek egyúttal kollégiumi elhelyezést nyertek. A nevelőtestület létszáma az elmúlt tanévben emelkedett, ezáltal az órák ellátása teljes mértékben biztosított volt. Szakos ellátottság szempontjából, különösen a délszláv nyelv tanításával kapcsolatban, ill. a tantárgyaknak délszláv nyelven való tanítása nem volt 1000%-ig (sic!) kielégítő. Ezért az elkövetkezendő tanévben a nevelőtestület összetételében változások eszközzése válik szükségessé. Felmerült problémaként az is, hogy Nedusics Dragutin az iskola igazgatója és felesége a kollégium igazgatója, és mivel mindkét intézmény ugyanazon épületben van, ezen állapot nem kívánatos. Felmerül tehát az intézmény vezetésének megváltoztatása, különösen abban az esetben, ha a délszláv ált. isk. a jelenlegi Ped. Főisk. délszl. tan-székének gyak. iskolájává válik. Gyak. isk. vezetéséhez rátermettebb igazgatóra lesz szükség. Ezen véleményünket az MM Nemz. Osztályának vezetősége is alátámasztotta kiszállásai alkalmával. A tantestület létszámának alakulásában az elkövetkezendő tanévre az alábbi változásokat kívánjuk eszközölni. Horváth kartársnő, aki a III–IV. oszt. vezette, vegye át a felső tagozatban az ének és testnevelés tanítását. Helyette egy újonnan végzett alsó tagozatos délszláv nevelőt igényelünk a minisztériumtól. Csákné kartársnőt át-osztjuk magyar iskolához, helyette magyar–délszláv szakos nevelőt igényelünk. Kívánatos volna Jankovicsné kartársnő áthelyezése is, helyette történelem–délszl. szakos nevelő kellene.

A személyügyi változásoknak végrehajtását az MM Nemz. Osztályának közvetlen utasításaira és intézkedéseire fogjuk végrehajtani.

Az iskola tanulmányi átlaga 3,47.

A 68 tanuló közül kítúnó volt 1, jeles volt 5, jó volt 25, közepes volt 33, elégséges volt 3, elégtelen volt 1, javítóra bukott 1.

Példás magatartású volt 31, jó 32, kifogásolható 5.

Új tanévre beiratkozott eddig 54 tanuló, ebből 5 jelentkezett hitoktatásra.

2. Német tanítóképző

Az elmúlt tanévben beindítottuk a magyar tanítóképző keretén belül a német tanítóképző I. osztályát 25 tanulóval. Az oktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket teljes mértékben biztosítottuk (tanterem, felszerelés, kollégiumi elhelyezés stb.). A személyi feltételek biztosítása nehézségekbe ütközött, mivel a tantárgyak tanítását csak óraadó nevelőkkel tudtuk ellátni. A tanítási ered-

mény azonban ennek ellenére is igen jónak mondható. A tanulók igen szépen elsajátították a német nyelvet.

Elkövetkezendő tanévben az MM utasítására I. osztályt nem nyitunk, helyette párhuzamosan még egy II. osztályt szervezünk. Az iskola igazgatója a szükséges intézkedéseket megtette, s előreláthatóan az osztály benépesítése szeptemberre biztosítva lesz.

Habár a jelenlegi óraadó nevelők kifogástalanul ellátták feladatukat, munkakedvük fokozása céljából feltétlen szükségesnek látszik az óradíj emelése, vagy bizonyos számú órakedvezmény nyújtása. Feltétlenül többletmunkát jelent az idegen nyelven végzett szakszerű oktatómunka.

A pécsbányatelepi ált. isk. keretén belül az ottani pártszervek és az iskola vezetőségével történt előzetes megállapodás alapján német nyelvű gyak. ált. iskolát szervezünk. Mivel a bányavidéken elég sok olyan szülő akad, akik német származásúak, és jelenleg is németül beszélnek, biztosítva látjuk, hogy a tanulók képesek lesznek a német nyelv elsajátítására, ill. főleg lehetőséget nyújtanak a német nyelv oktatására.

Az iskola megszervezése érdekében széles körű propagandamunkát végzett a Magyarországi Németek Szöv. vezetősége is. Kovács Péter elvtárs, a nemz. oszt. vezetője személyesen járt az iskolánál, ahol a szülők részére felvilágosító előadást tartott. Az iskola igazgatójának támogatásával sikerült elérnünk, hogy eddig kb. 25 tanuló jelentkezett I. osztályba.

Szükségessé válik egy olyan nevelő beállítása, aki tökéletesen bírja a német nyelvet és pedagógiailag is olyan képzet, hogy ezt a fokozott feladatkört el tudja látni. Ennek érdekében kérjük az MM Nemz. Osztályt, hogy ilyen pedagógus beállításáról sürgősen intézkedjék.

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Másfél oldalas másolat, aláírás nélkül.

42.

Veszprém, 1957. július 27.

Jelentés a Veszprém megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

A nemzetiségi iskolák helyzete és fejlesztési lehetőségei

A nemz. isk. (nyelvtanítás) felügyeletét Szüllő Ferenc¹, a devecseri járás egyik tanulm[ányi]. felügyelője látta el. Az ellenforradalmi eseményekben való szerepe miatt a járási tanács az apparátusból eltávolította. Jelenleg nincs felügyelője a nemzetiségi oktatásnak.

Az 1955/56. tanítási évben 6 iskolában folyt német nyelvoktatás, 1956/57-ben 9 iskolában. A devecesteri járásban Kislöd és Úrkút, a zirci járásban Lökút és Bakonyoszlop, a veszprémi járásban pedig Bánd, Herend, Városlöd, Pula és Nagyvázsöny iskoláiban. A tanulócsoportok száma az előző évi 14 csoportról 23-ra, a létszám pedig 316-ról 548-ra emelkedett.

A német nyelvi órákat 11 nevelő látja el. Közülük kettőnek van magyar–német tanítói oklevele, egynek német anyanyelvi-nemzetiségi tanítói oklevele, egy pedig német nyelvi tanfolyamot végzett. 7 nevelő külön képesítés nélkül, középiskolai tanulmányai alapján vállalta a német nyelv tanítását.

Fejlesztési lehetőségeinkkel összefüggő probléma a német nyelvet oktató pedagógus biztosítása. A német nyelv tanítására jogosító oklevél birtokában már nem szívesen jönnek el nevelőink falura, különösen nem a legtöbbször igen kicsiny, nehezen megközelíthető községeinkbe.

Nem könnyű a bajai német nyelvű gimn. beiskolázása sem. A német nyelvű lakosság a második világháború idején vállalt szerepénél fogva bizonyos mértékben negatív irányú megkülönböztetésben részesült. Most is él bennük gyanakvás, hogy ki tudja, mit hoz a jövő, hátha nem válik előnyükre a német nyelvnek, mint anyanyelvnek a tanulása. Többek között ez az oka annak is, hogy nem igénylik túlságosan a német nyelv oktatását minden egyes községben. Hosszú felvilágosítómunkát igényel a nemzetiségi oktatás mennyiségi fejlesztése.

Az ellenforradalom után sok iskola kérte az orosz nyelv helyett a német nyelv tanításának engedélyezését. Ezt meg is kapták az elmúlt iskolai év tartalmára. Érthető volt ez a kívánság, hiszen a gyermek a szülői háznál tájnyelvet beszél, az iskolában irodalmi nyelvet tanul, küszködik a magyar nyelvvel is, azonkívül orosz nyelvet is tanul. Bizonyos fokú túlterhelést jelent általános iskolai tanulóinknak.

Több iskolánál problémát jelentett a tankönyvek beszerzése, ami inkább az iskolák igazgatóinak tájékozatlanságából eredt, mint egyéb hibákból. Reméljük, hogy ezek a hibák a jövőben nem fordulnak elő.

A Német Szövetség Kulturális Intézete sokat foglalkozik a német nyelvoktatás kiszélesítésével. A budapesti háromnapos értekezleten értettem meg én is elvi-politikai jelentőségét. A Műv. Oszt. munkaerő-problémáinak megoldása után felmérjük megyénk nemz. községeinek helyzetét, és több segítséget nyújtunk az intézetnek feladatai megoldásában. Ez vonatkozik nemcsak az iskolai, hanem a népművelési munka vonalára is.

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Féloldalas másolat, aláírás nélkül.

¹ Szüllő Ferenc (1923–) tanító. 1956 előtt a devecseri járás tanfelügyelője. Az 1956-os forradalomban való részvételéért eljárást indítottak ellene, 1957. február 1-jei hatállyal a kislódi általános iskolába helyezték tanítónak.

43.

Szombathely, 1957. július 27.

Jelentés a Vas megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

Megyénk területén a következő nemz. nyelvek oktatása folyik: német, horvát és szlovén. Az 1956/57-es tanév mostoha körülményei, az ellenforradalmi események és a nemzetiségi szakfelügyeletre szükséges pénzkeret hiánya miatt kevés tájékozódásom van a nemz. iskolák helyzetéről. Hiányosság az is, hogy míg a német és horvát nyelvet tanító iskolákat teljes egészében lelátogattam, addig a szlovén nyelvet tanító iskolák közül egyetlenegyét sem sikerült, részben idő, részben közlekedési eszközök hiánya miatt meglátogatnom. Ezt a Műv. Min. ígért segítségével a következő tanév elején pótolni fogom.

A horvát nyelvoktatás a következő helyeken folyt az elmúlt tanévben: Szentpéterfa, Felsőcsatár, Narda, Olmód, Peresznye, Horvátlövő, Horvátcsidány.

A felsorolt helyeken a tárgyi adottságok megfelelőek, Nardán ugyan sürgősségi tanteremben folyik a délelőtti oktatás, de ennek esetleges elvétele esetén legrosszabb esetben az iskolában délutáni műszakban meg tudják oldani a tanítást. Ez ugyan nem lesz kielégítő, mert Nagy-Narda és Kis-Narda egymástól való távolsága a téli időszakban nehézséget fog jelenteni. A tanulók tankönyvvel való ellátottsága jó. A Délszláv Szövetségtől megfelelő szépirodalmi könyveket is kaptak az iskolák könyvtárai, és az nagyon sok segítséget jelent az anyanyelvi oktatásban.

Személyi feltételek jók, megfelelően biztosítottak. Tapasztalatunk szerint a nevelők lelkiismeretesen készülnek óráikra. Az MM és szakfelügyelet megállapítása szerint csupán annyi hibát lehetne felhozni, hogy a saját környezetből kikerült, anyanyelvet jól bíró nevelők néhol a helyi nyelvi dialektus egyes szavait használják oktatásukban az irodalmi nyelv szavai helyett.

Az októberi ellenforradalom eseményei nehézséget jelentettek a horvát nyelv tanításában. Egyes helyeken (Narda, Szentpéterfa) pár hétig szünetelt is az anyanyelv oktatása, mert a szülők otthoni ráhatása következtében a tanulók nem akarták az anyanyelvi oktatást, és helyette (határszél lévén) a német nyelv bevezetését követelték. Ezt a nehézséget szívós munkával és a helyi tanácsok segítségével küzdötték le a nevelők.

Sajnos fejlesztésről nem beszélhetünk. Anyanyelvi iskolát a felsorolt helyek egyikén sem lehet létesíteni, úgyszintén csak az anyanyelvet tanító új iskolát sem szervezni.

A német nyelv tanítása Vaskeresztesen, Pornóapátiban, Kőszegfalván, Kiszsidányban, Horvátzsidányban, Rönkön folyt. Ráabafüzesen az idei tanévben nevelőhiány miatt szünetelt. A szakfelügyelet egy alkalommal látogatta le a felsorolt községeket pénzkerehiány miatt, így a látogatás csupán tájékoztató jellegű volt. Az iskolák tárgyi ellátottsága, tankönyvek, tanszerek tekintetében kielégítő volt. Tanteremhiány csupán Pornóapátiban okoz nehézségeket.

Személyi feltételek kielégítőek voltak, az említett Ráabafüzes kivételével, de meg kell mondanunk azt is: 2 disszidált nevelőnk pótlása is komoly gondot adott. Így pl. az a nehézség is fennáll, hogy Weber kartársnő Pornóapátiban – bár német nyelv tanítására jogosító képesítése van – a felső tagozatban nehézségekkel küzd a nyelv tanításával. Kőszegfalván pedig Kőszegről kijáró nevelő oldja meg a nyelv oktatását.

Általános panaszként halljuk több felől, hogy a nemz. iskolák számára készült tankönyv nem teljes mértékben kielégítő. Szükséges volna egyszerű nyelven megírt olvasókönyv is a tanulók részére, melyben mesék, a német nemz. életéből vett dolgok, események, a múlttal foglalkozó olvasmányok szereplnének. Szükség volna német nyelvű szépirodalmi könyvekre is az iskolai könyvtárakban. Ezt lehetőség szerint sürgősen kellene pótolni.

Nehézséget okoz a tanulóknak itt is a helyi nyelvhasználatból az irodalmi nyelvre való átmenet. Valamilyen úton a lakosság oktatását is meg kellene oldani. Legegyszerűbb volna a helyi kultúrmunkán keresztül. De ehhez szükséges volna, hogy nemzetiségi kultúracsoport-vezető tanfolyamokat szervezzünk. Ehhez kérjük a MM segítségét.

Fejlesztési lehetőségeink (Vaskeresztesen) esetlegesen anyanyelvi iskola létesítése, de ettől függetlenül is egy nevelői keret megoldása, Kőszegfalván is egy új nevelői keret beállítása a kijárás megszüntetésére, és Kőszegen legalább egy nyelvet tanító általános]. iskola beszerzése. Nehézséget ezek közül a vaskeresztesi problémánál látunk. Bár a tanulók jóformán egyáltalán nem tudnak magyarul iskolába való jövetelükkor, de a szülők ragaszkodnak a magyar anyanyelvi tanításhoz. Hasonló esetben Rönkön érte támadás a nevelőt „svábosítás” gyanújával.

A szlovén nyelv tanítása Apátistvánfalván, Felsőszölnökön, Kétyölgyön, Rábatótfalun, Orfalun, Szakonyfalván és Apátistvánfalva II-ben folyik. Az iskolák tárgyi adottságai a szakfelügyelő tájékoztatója szerint hely- és tanteremellátás tekintetében kielégítőek.

A személyi ellátottság jó. Csupán az apátistvánfalvi nevelő küzd nehézséggel, tekintettel arra, hogy 4 iskolában kell ellátnia a nyelv tanítását, 3-4 km-es körzetekben. Nehézséget okoz a tanításban, hogy itt sem áll rendelkezésre a tankönyvön kívül semmi a nevelő segítségére.

Fejlesztés csupán Alsószölnökön volna lehetséges. Ezt a problémát augusztus hó folyamán meg fogjuk vizsgálni.

A nemzetiségi nyelvoktatással kapcsolatban feltétlenül szükséges volna a jövő tanévre a szakfelügyelők részére pénzkeret biztosítása. Enélkül a mi látogatásaink csupán ellenőrző, ill. tájékoztató jellegűek, tartalmi vonatkozásban kevés segítséget jelentenek. De ezenfelül meg kell oldani azt is, hogy nemzetiségi szakfelügyelőink szintén órakedvezményben részesüljenek, tekintettel arra, hogy határszéli, nehezen megközelíthető helységekről van szó, és ezt napi teljes óraszám mellett képtelen ellátni. Ezzel tudjuk csak a jövő tanévtől kezdve biztosítani az idej tanévben elmaradt, de feltétlenül fontos tapasztalatcseréket, szakmai munkaközösségi foglalkozásokat. Kérjük az MM-ot, hogy minél több nemz[etiségi]. szépirodalmi könyvet juttasson iskoláink részére. Gondoskodjék ezenkívül német nyelvből megfelelő új tankönyv biztosításáról.

Tartsuk szem előtt a nemzetiségi nyelvet tanító nevelők nagy problémáját: a felnőttek nyelvkészségének irodalmi nyelvre való átművelését. Feltétlenül szükség volna, legalább országos szinten nyaranként a már említett nemz. kultúr csoport-vezetői tanfolyamok szervezése.

A nemz. nyelvoktatás megtartását, nívóssá tételét csak ezeknek a problémáknak a megoldásával tudjuk biztosítani.

MOL XIX-1-4-g. 34. tétel. – Másfél oldalas másolat, aláírás nélkül.

44.

Székesfehérvár, 1957. július 31.

Jelentés a Fejér megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

Nemzetiségi tannyelvű iskolánk nincs.

A tanév során három iskolánkban folyt nemzetiségi nyelv oktatása, kettőben a német, egyben a szerbhorvát nyelvet oktatták (ez utóbbi Ercsi ált[alános]. iskolája). Pusztavámon a német nyelvoktatás képesített nevelő híján megszünt.

Számszerűen 118 tanuló részesült német és 11 tanuló szerb nemzetiségi nyelvoktatásban.

Szakfelügyeletet csak a német nyelvoktatás ellenőrzésére biztosíthatunk.

Az 1957/58. tanév nemzetiségi német nyelvoktatási tervezetünket 988/1957. szám alatt a Nemzetiségi Osztálynak bejelentettük.

Eszerint négy iskolában (Mór – fiú, Mór – leány, Újbarok és Gánt) összesen 706 tanulót 23 csoportban fogunk oktatni.

Tervünk megvalósításához 1 nevelői álláskeretre és 2 német szakos nevelőre van szükségünk.

Ercsiben a következő tanévben is folytatni fogjuk a szerbhorvát nyelvoktatást.

Isztiméren, ahol két évvel ezelőtt német nyelvoktatási igény jelentkezett, az elmúlt tanévben a német nyelvet rendkívüli tárgyként tanították 37 tanulónak. Az 1957/58. tanévre várható 25 igénylő részére ismét rendkívüli tárgyként tervezik a német nyelvoktatást.

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Féloldalas másolat, aláírás nélkül.

45.

Zalaegerszeg, 1957. július [?]

Jelentés a Zala megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről

A nemzetiségi nyelvoktatás az 1956/57-es tanév szeptemberében valamennyi nemzetiségi iskola felső tagozatában rendszeresen folyt. Hiányosság volt az, hogy a tankönyvek beszerzéséről és használatáról szóló utasítást az iskolák igazgatói későn kapták meg, ezért nem volt egységes a tankönyvellátás, mert Tótszentmárton kivételével valamennyi iskolában csak a felső tagozatos könyveket használták.

Az ellenforradalom alatt Fityeháza és Murakeresztúron megszűnt a délszláv nyelvoktatás. A többi iskolában zavartalanul folyt év végéig, és a szülők sem támasztottak nehézséget ellene. A szakfelügyelői értekezleten kapott utasítás alapján valamennyi érdekelt iskola igazgatójával és községi tanácsával megbeszéltük a jövő tanév nyelvoktatását. Egységesen elhatároztuk, hogy a jövő tanévben már a II. osztálytól kezdődően valamennyi iskolában megkezdjük a délszláv nyelv oktatását. Az iskolák igazgatóinak és nevelőinek az a véleménye, hogy a tanulók könnyebben tanulják a magyar nyelvet, ha az a nemzeti-ségi nyelv oktatásával párosul.

A jövő tanévben a III–IV–V. osztály számára 3135. sz., VI–VII–VIII. o. számúra a 3136. sz. tankönyvet rendeltük meg egységesen. Ezekhez a tankönyvekhez megfelelő tantervet kérünk. A jövő tanévre a nyelvoktatás eredmé-

nyessége, Fityeháza kivételével, biztosított. Dráll Mátyás anyanyelv oktatásában igen gyenge. Részben neki is köszönhető, hogy októberben a nyelvoktatás Fityeházán megszűnt. Ezért Dráll Mátyás helyébe nemzetiségi nyelvet oktató nevelőt kérünk.

A nemzetiségi továbbképzési napokat az idő rövidsége miatt a tanév végén megtartani nem tudtuk. Úgy határoztunk, hogy a mulasztást a tanév elején pótoljuk. A tótszentmártoni óvoda nemzetiségi óvónője februárban disszidált. Helyette nemzetiségi óvónőt kérünk.

MOL XIX-I-4-g. 34. tétel. – Féloldalas másolat, aláírás nélkül.

46.

Budapest, 1958. január 22.

*A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának feljegyzése
a nemzetiségi iskolahálózat megszervezéséről*

A múlt rendszer a maga nacionalista, sovinszta célkitűzései érdekében, hazánk nemzetiségi lakosságát megfosztotta az anyanyelvi kultúra lehetőségeitől. A felszabadulás után azonban megszülettek azok a feltételek, amelyekkel biztosítani lehetett a nemzetiségi kultúra fejlesztését, a nemzetiségi oktatás helyes megoldását.

A nemzetiségi iskolahálózat megszervezését, kiépítését és fejlődését a felszabadulás után komoly mértékben elősegítette a szabad politikai légkör és pártunk, valamint kormányunk határozott álláspontja a nemzetiségek teljes egyenjogúsága terén, a nemzetiségi dolgozók bizalma a párt- és állami vezetés iránt, valamint a nemzetiségi szövetségek létrehozása. Az Oktatásügyi és a Népművelési Minisztériumban nemzetiségi osztályok biztosították a nemzetiségi oktatás fejlesztésére hozott elvi határozatok végrehajtását.

Az oktatási hálózat kiépítéséhez sok segítséget nyújtottak a nemzetiségi szövetségek és azok lapjai.

A nemzetiségi oktatás és népművelési munka területén végzett eddigi munkája során a Nemzetiségi Osztály mintegy félmilliónyi nemzetiségi lakossal számolt. Ez a szám 100 ezerrel több, mint a Központi Statisztikai Hivatal által 1955. december 6-i jelentésében¹ foglalt és a nemzetiségekre vonatkozó számadatok (400 000). Viszont 195 ezerrel kevesebb, az egyes nemzetiségi szövetségeknek saját felmérésük alapján közölt számadatoknál (695 000).

A statisztikai és a becslési számok közötti eltérések gondot és bizonytalanságot okoztak és okoznak a nemzetiségi iskolahálózat megszervezésénél, továbbfejlesztésénél.

Az iskolahálózat megszervezésének kezdetén úgy látszott, hogy azt rövid néhány év alatt törésmentesen sikerül létrehozni. A szervezést azonban menet közben adódó bel- és külpolitikai fejlemények hátrányosan befolyásolták (német kitelepítés, szlovák–magyar lakosságcsere, kedvezőtlen magyar–jugoszláv viszony, az 1956-os ellenforradalom).

Az eddigi eredményeket vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nemzetiségi kérdés gyakorlati megoldásával az állami főhatóságok közül csak az Oktatásügyi és Népművelési Minisztérium foglalkozott. A területen csak a tanácsok oktatási és népművelési osztályai. A párt- és államigazgatási szervek csak a legfelső vagy felső szinten foglalkoznak és foglalkoztak a nemzetiségi kérdés (oktatás) elvi megoldásával. (Lásd az MDP KV-nek 1956. május 21-én kelt határozatát.)² Ilyen körülmények között a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya, valamint a területi művelődésügyi apparátus magára hagyatva kénytelen megbirkózni a nemzetiségi oktatás bonyolult és rendkívül szerteágazó kérdéseinek megoldásával.

A fentiek ellenére – ha lassúbb ütemben is – mind a négy nemzetiség (délszláv, német, román, szlovák) részére alsó oktatástól (óvoda) a felsőoktatásig (főiskola, egyetem) kiépült az iskolahálózat. Ezen belül az egyes iskolafajtákat továbbfejlesztették.

Jelenleg mind a négy nemzetiségnek (délszláv, német, román, szlovák) vannak önálló és nyelvtanító óvodái, anyanyelvet oktató és anyanyelvi tanítású általános iskolái (diákotthonos és nem diákotthonos), középiskolái (általános gimnázium, tanítóképző, ezek is diákotthonosak), főiskolai tanszékei (Szege-den román, szlovák, Péccett német, délszláv). A felsorolt intézményeken kívül nemzetiségi középiskolát végzett tanulók a budapesti egyetem filológiai intézeteiben (Román, Német, Szláv Intézet) is folytathatják tanulmányaikat.

Fenti nemzetiségi intézményeken kívül hazánk területén működik még 3 görög általános iskola (Balatonkenese, Beloiannisz, Budapest). A Nemzetiségi Osztály ezen iskoláknak csak a szakfelügyeletéről gondoskodik. Az iskolákkal kapcsolatos egyéb feladatok megoldása a Művelődésügyi Minisztérium Gyermek- és Ifjúságvédelmi Osztályának hatáskörébe tartozik. A görög iskolákon kívül az országban van még 3 bolgár iskola is. Ezeknek az iskoláknak a szervezése, fenntartása, irányítása és ellenőrzése a bolgár nagykövetség hatáskörébe tartozik.

Az alábbiakban a nemzetiségi iskolahálózattal, valamint a nemzetiségi ok-tató-nevelő munka tartalmi kérdéseivel nemzetiségenként foglalkozunk.

I. A délszláv nemzetiségi oktatás helyzete

1. Iskolahálózat

Hazánkban a délszláv lakosság Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Baranya, Somogy, Zala, Vas, Győr-Sopron és Pest megyék területén, szétszórt településeken él. Vannak óvodáink, nyelvoktató, tannyelvű általános iskoláink, diákotthonos általános iskoláink, gimnáziumaink, tanítóképzőnk és a Pedagógiai Főiskolán délszláv tanszékünk.

Az 1957. szeptember 15-i állapotot tekintetbe véve:

Iskolák száma:

délszláv óvoda	9 + 4
szerbhorvát tannyelvű ált[alános]. iskola	14 + 1 (Pomáz)
szerbhorvát nyelvoktató ált[alános]. iskola	38 + 7
szlovén nyelvoktató ált[alános]. iskola	6
tanítóképző- gimnázium	1 + 1

Tanulók száma:

délszláv nemzetiségi óvodákban	358
délszláv tannyelvű általános iskolában	484 + 18 (Pomáz)
szerbhorvát nyelvoktató általános iskolában	3 167
szlovén általános iskolában (nyelvoktató)	506
szerbhorvát középiskolában (tanítóképző, gimn.)	24 + 55

Tanulócsoportok száma:

délszláv tannyelvű általános iskolában	36
délszláv nyelvoktató ált. iskolában I	48
szerbhorvát középiskolában	7

Tanerők száma:

délszláv óvodákban	13 óvónő
délszláv tannyelvű általános iskolában	46 pedagógus
délszláv nyelvoktató általános iskolában	71 pedagógus
középiskolában	15 pedagógus

A fenti intézményeken kívül van Pécssett a Pedagógiai Főiskolán 1 délszláv tanszék 3 tanárral, 6 + 1 + 1 (3 évfolyamon) hallgatóval.

Az óvónőképző nemzetiségi osztályában (II. o.) 3 délszláv tanuló.

2 általános iskolai diákotthonos ált[alános]. iskola

1 középiskolai diákotthonos iskola (bent foglaltatik a fenti számokban)

Tannyelvű, illetve nyelvoktató iskolahálózat fejlesztését a délszláv lakosság kívánsága szerint kell folytatni. Az iskolahálózat – a szlovén terület kivételével – nagyjából befejezettnek tekinthető. Drávasztáran, Felsőszentmártonban, Dusnokon lehet még huzamosabb agitációs munkával idővel tannyelvű általános iskolát szervezni.

Jó meggyőző munkával növelni kell a mohácsi délszláv nyelvoktató iskolák tanulólétszámát. A kis létszámú (15 tanulónál alacsonyabb létszámú iskolák) délszláv tannyelvű iskolák tanulólétszámát felül kell vizsgálni, és dönteni kell további sorsuk felett. (Az oktatási szervek, a szövetség és a helyi tanács szerveinek a bekapcsolódásával.)

2. Nevelőellátottság

Délszláv óvodák komoly óvónőhiánnyal küzdenek. A tannyelvű és nyelvoktató iskolák tanítói, szaktanítói, szaktanári ellátottsága biztosított. Ez évben már a magyar általános iskolák nemzetiséglakta területeinek (ott, ahol a tanuló délszláv anyanyelvű nyelvtudással kezd) I. osztályába is délszláv tanítóképzőt végző nevelőt tudunk küldeni. Ezenkívül a Délszláv Szövetség kezdeményezésére megkíséreljük átírányítani azokat a délszláv nevelőket, akik most magyar iskoláknál tanítanak. Ezzel kb. biztosított a délszláv anyanyelvi oktatás tanerőszükséglete a délszláv iskoláknál.

Pedagógiai Főiskola tanerőellátottsága biztosított.

Középiszkolai tanerőellátottság – kémia, biológia szakokat kivéve – biztosított.

3. Pedagógiai képzés és továbbképzés

A jelenleg szerbhorvát óvónői (csak a létszám nem kielégítő), tanítói, szaktanári képzés megfelelő. Nyelvszakos tanárképzés az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv Intézetében folyik.

A hazai délszláv tanítók, szaktanárok legfőbb hiányossága az irodalmi nyelv gyenge ismerete. A jelenleg beindított továbbképzési forma mellett feltétlenül hasznos nyelvi továbbképzés lenne számukra az élő nyelv gyakorlására 3-4 hetes nyári tanfolyam szervezése Jugoszláviában. Enélkül képtelenek vagyunk áthidalni – különösen a különböző középiszkolai szakos nevelőknél – az irodalmi nyelvvel kapcsolatos nehézségeket.

A délszláv iskolák anyagi ellátottsága

Azonos a magyar iskolákéval. A pécsi diákotthonos általános iskola számára nagyobb épület kellene.

Összesítés:

Intézmény	81 (+ 1 főiskola)
Tanuló	4 612 (+ 8 főiskolai hallgató)
Nevelő: általános és középiskolai	125
főiskolai	3
Diákkotthon	2
	200 tanulóval
	(ált. isk.: 127 + gimn.: 50
	+ tanítóképző: 23)
	5 nevelővel

II. A német nemzetiségi oktatásról

A német nemzetiségi iskolahálózat kiépítése 1951–52-ben indult meg. A szervezés elsősorban az általános iskolákban folyt, s csak pár év múlva terjedt ki az óvodákra, a közép- és felsőfokú oktatási intézményekre.

Óvodai foglalkoztatás

Az óvodai foglalkozás kétféle. Négy magyar nyelvű óvodában a német anyanyelvű gyermekekkel külön csoportban foglalkoznak a németül tudó óvónők. Négy más óvodánkban nem különálló csoportban, hanem egyes órákon német nyelven is foglalkoznak a kicsinyekkel. Az óvodai hálózat kiszélesítésének legfőbb akadálya a német nyelvű szakképzett óvónők hiánya. Ezen most úgy segítünk, hogy az Óvodai Osztállyal együtt nyári nyelvi továbbképző tanfolyamokon képezzük ki azokat a német anyanyelvű óvónőket, akik erre a munkára szívesen vállalkoznak. Ilyen jelentkezők már szép számmal vannak.

Az óvodákban 1957. június hó 1-jén volt utoljára hivatalos statisztikai felmérés. Ennek adatai alapján a német óvodák helyzete a következő:

- a) Önálló német nemzetiségi óvodánk nincs;
- b) külön német csoporttal működő óvodák száma: 4 csoport
- a gyermekek száma: 136 fő
- az óvónők száma: 4 fő
- c) külön német csoport nélkül,
- német nyelven is foglalkozó óvodák száma: 4 csoport
- a gyermekek száma: 120 fő
- az óvónők száma: 4 fő

- Összes óvodák száma: 8
- Gyermekek száma: 256
- Óvónők száma: 8

(Részletes és összehasonlító adatok a statisztikai részben találhatóak.)

Általános iskolai oktatás

A német nyelv tantárgyként való oktatása az 1951/52. tanévben indult meg. Ekkor 25 „nyelvoktató” (a német nyelvet tantárgyként oktató) iskolánk volt, s e szám a következő hat év alatt közel ötszörösére emelkedett. Önálló, külön igazgatás alatt működő német tannyelvű iskolánk még nincs. Az 1957/58. tanévtől azokat a tannyelvű iskolákat, ahol minden tárgy tanítása anyanyelven történik, de az osztályok a magyar nyelvű iskola párhuzamos osztályai, s egy igazgató alatt működnek a magyarral, nemzetiségi tagozatú iskoláknak nevezzük. Ilyen iskolánk 1955/56-ban létesült először, s ebben a tanévben négy működik (eddig legmagasabb évfolyama az V. osztály). Ezekkel együtt a 127 német nemzetiségi iskolában közel 9500 gyermek tanulja a német nyelvet, illetve tanul német nyelven.

Az iskolákat kezdetben a Német Demokratikus Köztársaságból hozott tankönyvekkel láttuk el, azonban évről-évre emelkedett azoknak a magyar kiadású tankönyveknek a száma, amelyeket a tankönyvkiadó adott ki a nemzetiségi iskolák számára. Ma már az I. osztályos ábécéskönyvön kívül más, az NDK-ból származott tankönyvet nem használnak általános iskolánk.

Az alsó-, közép- és felsőfokú oktatás hivatalos statisztikai felmérése az 1957. szeptember 15-i állapotot rögzíti. Eszerint:

a) önálló német tannyelvű általános iskolánk nincs,	
b) az önálló német tagozatú iskolák száma:	4 iskola
a tanulók száma:	152 fő
a tanerők száma:	10 fő
c) német nyelvet oktató általános iskolák száma:	123 iskola
a tanulók száma:	9 213 fő
a tanerők száma:	203 fő
Összes iskolák száma:	127
Tanulók száma:	9 365
Tanerők száma:	213

(Részletes és összehasonlító adatok a statisztikai rész II. és III. fejlődési táblázatán láthatók.)

Középfokú oktatás

A német nemzetiségi középfokú oktatás – a német nemzetiségű lakosság lélekszámához viszonyított – lemaradásának részbeni behozására az 1956/57. tanévben megindítottuk a középfokú oktatást is. Baján általános gimnáziumot, Pécssett tanító(nő)képzőt létesítettünk. A bajai gimnázium a

jelen tanévben már két évfolyammal, összesen 51 tanulóval működik. Ezek 85%-a diákotthonban elhelyezett tanuló. A pécsi tanító(nő)képző jelenleg két II. osztállyal, összesen 38 tanulóval működik. Ezek mind bentlakó növendékek. (I. évfolyam az 1957/58. tanévben – miként máshol sem – nem indult.)

E középiskolák részére is készültek magyar kiadású, német nyelvű tankönyvek, azonban a természettudományi tárgyak oktatására és tanulására továbbra is a Német Demokratikus Köztársaságból behozatott tankönyveket használjuk.

Az 1957/58. tanévben Budapesten a II. kerületi óvónőképzőben egy osztállyal megindult a nemzetiségi óvónőképzés is. Ebben az osztályban minden nemzetiségből van néhány növendék, akik heti három órában tanulják nemzetiségi anyanyelvüket, s ezzel kapcsolatban óvodai mondókat, verseket, énekeket és játékokat is tanulnak.

A német középiskolák száma:	3
(gimnázium Baján, tanítóképző Pécsen, egy vegyes nemzetiségű óvónőképző Budapesten)	
a gimnáziumi tanulók száma:	51 fő
a tanítóképzős tanulók száma:	38 fő
az óvónőképzős német tanulók száma:	2 fő
Diákotthonban elhelyezve:	90 tanuló

Felsőfokú oktatás

A nemzetiségi általános iskolák felső tagozatú osztályai részére német szaktanárok képzése a Pécsi Pedagógiai Főiskolán folyik. A hallgatók elsősorban nemzetiségi nyelvet és irodalmat, s ezzel párhuzamosan egyéb szaktárgyat is tanulnak (magyar, történelem, matematika, ének stb.).

A középiskolai nemzetiségi tanárutánpótlás képzése az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a Német Intézetben folyik. A rendelkezésre álló keret azonban kicsi, nem fedezi a szükségletet, ezért a Nemzetiségi Osztály arra törekszik, hogy külföldi ösztöndíjak felhasználásával lehessen pótolni a nemzetiségi középiskolák tanárellátását.

Német főiskolai és egyetemi hallgatóink hazai kiadású jegyzetekből és a Német Demokratikus Köztársaságban kiadott tankönyvekből tanulnak. Mind a pécsi főiskolán, mind a budapesti egyetemen német lektor segíti elő az élő német nyelv alaposabb elsajátítását és megtanulását.

A Pécsi Pedagógiai Főiskolán 34 hallgatónk tanul a német szakon.

Éspedig:

I. évfolyamos magyar–német szakos:	15 fő
II. évfolyamos magyar–német szakos:	18 fő
III. évfolyamos német–ének szakos:	1 fő

III. A román nemzetiségi oktatás helyzete

A román iskolahálózat számszerű kiépítése lényegében befejezettnek tekinthető. Az 1957/58-as tanévben a következő iskolatípusokban folyik román nyelven az oktatás: 6 anyanyelvű és nyelvoktató óvoda, 10 anyanyelvű és 12 nyelvet oktató általános iskola, 1 román gimnázium Gyulán, román anyanyelvi tanszék a pedagógiai főiskolán (Szeged) és román nyelv- és irodalomtudományi tanszék az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarán (Budapest). 1959/60. tanévben megindul a tanítóképzős akadémia is, ahol főiskolai fokon kapnak majd képzést a román nemzetiségi tanítók.

Az anyanyelven történő oktatás megkönnyítésére nemzetiségi diákothontokat szerveztünk Gyulán (általános és középiskolai). Általános iskolai diákothont kizárólag nemzetiségi tanulók részére létesítettünk, hogy azok, akik a lakosság alacsony létszáma miatt (5-6 tanuló egy-egy faluban) lakóhelyükön nem részesülhetnek anyanyelvi oktatásban, így tanulhassák anyanyelvüket. A tanulók diákothoni hozzájárulása mindössze 30-60 Ft havonta.

Kimutatás

a román nemzetiségi iskolák, tanulók nevelők és a jelenleg érvényes tankönyvekről

Román önálló nemzetiségi óvodák száma:	2 óvoda
a gyermekek száma:	70 fő
az óvónők száma:	2 fő
Nemzetiségi csoporttal működő óvodák száma:	1 óvoda
a gyermekek száma:	30 fő
az óvónők száma:	1 fő
Külön nemzetiségi csoport nélküli óvodák száma:	3 óvoda
a gyermekek száma:	93 fő
az óvónők száma:	3 fő
Összes óvodák száma:	6
Gyermekek száma:	193
Óvónők száma:	6

Általános iskolák, középiskolák

Román tannyelvű általános iskolák száma:	6 iskola
a tanulók száma:	757 fő
a tanerők száma:	54 fő
Román tagozatú iskolák száma:	4 iskola
a tanulók száma:	171 fő
Román nyelvet oktató általános iskolák száma:	10 iskola
a tanulók száma:	415 fő
a tanerők száma:	10 fő
A román gimnázium (Gyula) tanulóinak száma:	57 fő
diákotthonban elhelyezve:	54 fő
A budapesti vegyes nemzetiségű óvónőképzőben tanulók száma:	3 fő
A szegedi Pedagógiai Főiskolán hallgatók száma:	14 fő
az I. évfolyamon:	5 hallgató
a II. évfolyamon:	5 hallgató
a III. évfolyamon:	4 hallgató
Összesen:	
román tannyelvű iskolák száma:	6
tanulók száma:	757
nevelők száma:	54
román tannyelvű tagozatok száma:	4
tanulók száma:	171
nevelők száma:	
román nyelvet oktató ált[alános]. iskolák száma:	12
tanulók száma:	415
nevelők száma:	10

IV. A szlovák nemzetiségi oktatás helyzete

1. Iskolahálózat

Hazánkban a szlovák lakosság Bács-Kiskun, Békés, Borsod, Csongrád, Heves, Komárom, Nógrád, Pest és Szabolcs-Szatmár megyék területén szétszórt településeken él. A szlovák iskolahálózat óvodákból, nyelvközpontokból, tannyelvű általános iskolákból, diákotthonos, tannyelvű általános iskolákból, középiskolákból (általános gimnázium, tanítóképző) és főiskolai tanszékből áll.

Az 1957. szeptember 15-i állapotot tekintve a szlovák ifjúság részére az alábbi alsó- közép- és felsőfokú iskolák állnak rendelkezésre.

1) Külön szlovák csoporttal működő óvodák száma:	4
tanulók száma:	98 fő
óvónők száma:	4 fő
2) Külön szlovák csoport nélkül, szlovák nyelven is foglalkozó óvodák száma:	13
tanulók száma:	474 fő
óvónők száma:	13 fő
Összes óvodák száma:	17
Tanulók száma:	572 fő
Óvónők száma:	13 fő
2. Szlovák nyelvet oktató általános iskolák száma:	102 iskola
tanulók száma:	10 467 fő
pedagógusok száma:	123 fő
3. Szlovák tannyelvű diákotthonos (4 isk.) és nem diákotthonos (2 isk.) általános iskolák száma:	6 iskola
(Békéscsaba, Budapest, Szarvas, Tótkomlós, Sátoraljaújhely, Nagybánhegyes)	
tanulók száma:	795 fő
pedagógusok száma:	50 fő
4. Szlovák középiskolák (diákotthonos) száma:	4 iskola
(2 ált. gimn. Békéscsabán, Budapesten, 1 tanítóképző Budapesten, 1 óvónőképző Budapesten),	
általános gimnáziumi tanulók száma:	85 fő
tanítóképzős tanulók száma:	39 fő
óvónőképzős tanulók száma:	13 fő
pedagógusok száma:	22 fő
5. Szlovák főiskolai tanszék száma:	1
(Szeged, Pedagógiai Főiskola),	
hallgatók száma:	16 fő
(I. 8, II. 3, III. 5),	
pedagógusok száma:	3 fő
<u>Összesítés:</u>	
Intézmények száma:	130 iskola
Tanulók száma:	11 958 fő
Pedagógusok száma:	231 fő

Általános iskolai diákotthonban elhelyezve:	571 tanuló
középiskolai diákotthonban elhelyezve:	98 tanuló
Összesen:	669 tanuló

A diákotthonokban 16 nevelő működik.

A szlovák iskolahálózat számszerű fejlesztésére a lakosság számarányát tekintve, az óvodáknál és a tannyelvű általános iskoláknál (nem diákotthonos, diákotthonos) van lehetőség. A nyelvoktató általános iskolák és középiskolai hálózat kiépítése lényegében befejezettnek tekinthető.

A Nemzetiségi Osztály az utóbbi három évben kb. 10-15 szlovák községben (Békés, Nógrád, Pest, Komárom, Borsod megyékben) rendelte el, illetve tett próbálkozást önálló és párhuzamos tagozatú szlovák tannyelvű általános iskolák szervezésére. Ez azonban a szülők merev és közömbös ellenállása miatt sikertelenül végződött. A további iskolaszervezési munka csak akkor járhat eredménnyel, ha a szülők magatartásában változás áll be. Ezt pedig csak kitartó meggyőző, felvilágosítómunkával lehet elérni. Ezen munka végzésébe a szlovák szövetségen kívül kell, hogy az alsóbb párt- és államigazgatási szervek is bekapcsolódjanak.

2. Nevelőellátottság

A szlovák oktatási intézmények – tanító és szaktanári – ellátottsága, a nyelvoktató általános iskola és középiskolák kivételével, biztosítottnak mondható. Tannyelvű általános iskoláink nevelőellátottsága jó. Az iskolák többségében ma már a szlovák tanítóképzőből és a pedagógiai főiskola szlovák tanszékéről kikerült hazai szlovák pedagógusok tanítanak. Az elkövetkező 3 évben kb. 60 fő tanító és szaktanár, valamint 13 óvónő nyer oklevelet. Így a most fennálló hiány és az újabb szervezésű óvodák és iskolák nevelőellátottsága is biztosítható.

3. Pedagógusok képzése és továbbképzése

A szlovák óvónő, tanító, általános iskolai szaktanárpótlás, illetve utánpótlás a rendszeres és szervezett formában az óvónőképzőben (Budapest), II. Brunszvik Teréz Óvónőképző nemzetiségi tagozatán, a budapesti szlovák tanítóképzőben és a szegedi pedagógiai főiskola szlovák tanszékén folyik. Középiskolai nyelvszakos (szlovák nyelv és irodalom) tanárok képzése a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Szláv Intézetében folyik. Itt azonban csak szlovák–magyar szakos tanárokat képeznek. A többi humán és reál tárgyak tanítására nincs megfelelő középiskolai tanárképzésünk. A középiskolai tanárszükséglet pótlására Csehszlovákiából kérünk tanerőket.

A középiskolai tanárképzés egyedüli helyes útja lenne, ha Csehszlovákiába ösztöndíjasokat küldhetnénk ki a különböző szakokra a tényleges szükséglet figyelembevételével.

A végzett szlovák pedagógusok nyelvi és szakdidaktikai továbbképzése jelenleg megyei továbbképzési napok (őszi, tavaszi) és a budapesti nemzetiségi (2 hetes) továbbképző tanfolyamokon történik. Ideológiai továbbképzésben a pedagógusok a magyar nevelőkre érvényes tanfolyamokon vagy egyéni továbbképzésben vesznek részt.

4. A szlovák iskolák anyagi ellátottsága

Az iskolák tárgyi és dologi ellátottsága alapján véve megegyezik a hasonló magyar iskolákéval. Néhány iskolánál nagy hiányosságok vannak. Budapesten pl. nincs az iskolának megfelelő biológiai szertárhelyisége, Sátoraljaújhelyen kémiai és fizikai felszerelés hiányos. Az iskolák nem rendelkeznek a szlovák nyelv és irodalom tanításához szükséges alsó és felső tagozati szemléltető táblákkal.

Az iskolához tartozó diákothon-épületek nem megfelelőek Békéscsabán (fiúothon), ahol az épület öreg, nyirkos, nedves. Sátoraljaújhelyen sem az iskolának, sem diákothonnak nincs egy talpalatnyi játszótér a tanulók részére.

ÖSSZESÍTÉS

Sor- szám	nemzetiségi			
	intézmények		tanulók száma	tanerők száma
	fajtája	száma		
1.	Óvoda	44	1 379	44
2.	Általános iskola			
	a) tannyelvű	25	2 377 ³	160 ⁴
	b) tagozatú	10		
	c) nyelvvoktató	278	23 768	407
3.	Középiskola			
	a) gimnázium	5	248	49
	b) tanító- és óvónőképző	4	124	
4.	Pedagógiai főiskolai tan- szék	4	72	10
	Összesen:	370	27 968	670
5.	Diákothon	8	669 ^a	16

^a Ebből 90 német tanuló magyar diákothonban tanul.

V. A nemzetiségi oktatási intézmények tanerőellátottsága

Nemzetiségi óvodáink ebben a tanévben el vannak látva óvónőkkel, annyi óvónőnk van, ahány nemzetiségi foglalkoztatási csoportunk. Éspedig: német 8, román 6, szerbhorvát 13 és szlovák 17. Azaz összesen 44 nemzetiségi

óvónő foglalkozik nemzetiségi nyelven. Az óvodáknak óvónőkkel való további ellátása azonban még akadozik. A budapesti II. kerületi óvónőképzőben működő nemzetiségi osztályban ugyan 23 növendék készül a nemzetiségi óvónői pályára, ez azonban nagyon kevés (német anyanyelvű tanuló pl. csak 2 van). Ugyancsak elégtelen lesz azoknak az óvónőknek a száma is, akiket nyári nyelvi továbbképzési tanfolyamokon fogunk kiképezni, mert évenként – nemzetiségenként – csak 10-15 óvónőt hívhatunk be.

Általános iskolai tanárokkal, szaktanárokkal még 3/4 részben sem vagyunk ellátva. Szaktanári ellátottságunk a tavalyi 82,4%-ról 70,3%-ra romlott, azaz abszolút hiányunk 55 fő, relatíve azonban 84 szaktanárunk hiányzik. (Azaz csak magyar s nem nemzetiségi nyelven szakképzett tanár látja el a szakórákat.) Ugyanis egyes nem nemzetiségi nyelvi szakosok is tanítanak német nyelven. Ezen hiányon csak a pedagógiai főiskolai keret felemelésével, levelező oktatás megindításával, és külföldre küldendő ösztöndíjasok képzésével lehetne segíteni. Nemzetiségi iskoláink szaporodásával ugyanis ma még nem tart lépést a nemzetiségi tanárok képzése.

VI. Tanerők továbbképzése

Általános iskolai pedagógusaink és szakfelügyelőink továbbképzésének több formáját vezettük be. Évenként általában kétszer (tavasszal és ősszel), megynként nemzetiségi továbbképzési napokat rendezünk, amelyeken nemzetiségi nyelvű tanítások, azok megbeszélése és egy-egy módszertani probléma megvitatása szerepel a műsoron.

Szaktanítói, államvizsga-előkészítő és speciális nyelvtanfolyamokat (új helyesírás) 1949 óta rendezünk. Ezek a tanfolyamok szlovák nyelven 1949, román nyelven 1950 és német nyelven 1953 óta folynak.

A rendszeres nemzetiségi nyelvi és irodalmi, valamint szakdidaktikai továbbképzés 1957 telén indult meg, és – terveink szerint – minden nemzetiségi tanerőt érinteni fog. 1957. december 2–14-ig német és délszláv, 1958. január 3–15-ig szlovák és román iskolákból hívtunk be 15-15 pedagógust budapesti tanfolyamra és fenti továbbképzésre. E tanfolyamok előadói főiskolai és egyetemi tanárok voltak, akik jelentős mértékben emelték pedagógusaink nyelvi és szakmai tudását.

1952–55-ig évente 10-15 pedagógus tanulhatott a Román Népköztársaságban és Csehszlovákiában, ezek a külföldi tanfolyamok azonban 1955 óta szünetelnek. 1958-ban kb. 10-12 hallgató a Német Demokratikus Köztársaságban vett részt szervezett anyanyelvű továbbképzésben.

Az 1958/59. tanévtől kezdve minden nemzetiségi nyelv területéről minél több hallgatót szeretnénk beszervezni a főiskolai és egyetemi levelező oktatásba.

Tervünk továbbá az is, hogy nemzetiségi középiskolában érettségizett és továbbtanulni vágyó hallgatókat küldhessünk ki – ösztöndíjjal – a népi demokratikus országokba.

VII. A nemzetiségi oktatás tartalmi kérdései

Óratervet készítettünk a nemzetiségi anyanyelvű és nyelvoktató általános iskolák és középiskolák számára. Az alsó tagozati óraterveket véglegeseknek tekintjük a felső tagozatiak a magyartól függően fognak a jövő évben változni. Középiskolákban először sikerült elérni, hogy az egyes szaktárgyak óraszámja teljesen egyezik a magyar iskolákéval, mivel a második idegen nyelv helyett a nemzetiségi anyanyelvet állítottuk be.

Tanterv. Az alsó tagozatban minden nemzetiség számára részben új tantervet adtunk ki. A tanterv valamennyi tárgyban követi a magyar alsó tagozati tantervet, kivéve a nemzetiségi és a magyar nyelvet. A nemzetiségi nyelv olvasás, írás, fogalmazásban jórészt követi a magyart. Önálló tantervet készítettünk a nemzetiségi nyelvek nyelvtanára. Külön sajátos tantervet dolgoztunk ki a magyar nyelv tanításához nemzetiségi anyanyelvű iskolákban.

Felső tagozatban valamennyi tantárgy a magyar nyelvű tanterv szerint halad, kivéve a nemzetiségi nyelvet. Ezen a területen a nyelvtan oktatásához külön tantervet dolgoztunk ki. (Az irodalom tantervével meg kell várnunk a magyar irodalom tantervét, mivel a kettőt össze kell hangolni.)

Tankönyv. Felmértük a tankönyvhiányt. 246-féle tankönyv hiányzik. Pótlásukra 3 éves tervet dolgoztunk ki. Az 1958-as évre a tankönyvfordításokhoz a szerzőket kijelöltük, az önálló szerkesztésű olvasó- és nyelvtankönyvek megírására pályázatot hirdettünk, és ennek eredményeként jelöltük ki a szerzőket. Azoknál a tankönyveknél, amelyekre pályázat nem érkezett vagy nem megfelelő színvonalú, a tankönyvkiadó szerkesztőivel történt megbeszélés alapján jelölünk ki szerzőket, és terjesztjük a miniszter elé jóváhagyásra.

A hiányzó tankönyvek pótlására átmenetileg tankönyvpótló jegyzetek íratását kezdtük meg. Szlovák területen eddig 10 különböző tantárgy oktatásához készültek el a jegyzetek, 1958 januárjától szeptemberig elkészülnek a délszláv és a román vonalon is a hiányzó tankönyvek helyett a tankönyvpótló jegyzetek. Német területen ezt a kérdést a Német Demokratikus Köztársaságból behozott tankönyvek segítségével oldjuk meg.

Ifjúsági és nevelői könyvtárak ellátása nemzetiségi területen is a megyéknél történik. Mivel azonban itt külföldről kell behozni a szépirodalmi könyveket, és azok rendelése és meghozatala hosszadalmasabb, a megyék nem tudnak eleget tenni az itt fennálló követelményeknek. Ezért évről-évre a nemzetiségi osztály központilag is gondoskodik szépirodalmi könyvek behozataláról. Ez azonban nem kielégítő. Általában csak az anyanyelvű iskolákat látjuk el úgy-

ahogy a nyelvoktató iskolákhoz alig jut el könyv. A megyei tanácsokat kell megfelelően instruálni és ellátni, hogy ezt a feladatot nemcsak a magyar iskolák, hanem a nemzetiségi iskolák felé is teljesítsék.

Ez évben történt először, hogy Jugoszláviából rendeltünk és kaptunk szépirodalmi könyveket, ami a szerbhorvát anyanyelvű általános és középiskolák ifjúsági és nevelői könyvtárát gazdagítja, valamint a pedagógiai főiskola délszláv tanszékét (Pécs).

Túlterhelés csökkentése

Óratervi vonalon megoldást hozna, ha a nemzetiségi gyermekeket nem három, hanem csak két nyelv (a magyar és az anyanyelv) tanulására köteleznénk. A magyar tanuló is csak 2 nyelvet tanul kötelezően (magyar, orosz). A továbbtanulók számára külön orosz nyelvi szakkört lehetne szervezni. Egyébként az ország területén működő általános iskolák 32%-ában folyik csak orosz nyelvoktatás. Ezekből a nemzetiségi iskolákat feltétlenül ki kellene vonni. Ezzel teljes egészében átvehetnénk a magyar iskolák óratervét, és orosz helyett az anyanyelvet állítanánk be. Az egyes szaktárgyak így csorbítatlanul megkapnák a nekik szükséges heti óraszámot. A tankönyvhiány és a tanulók kétnyelvűsége így is elég problémát jelent a tantervi anyag elvégzésében.

A nemzetiségi oktatással összefüggő problémák

1. A Nemzetiségi Osztály egyedüli a minisztérium osztályai közül, amely az óvodai oktatástól a főiskolai oktatásig bezárólag a nemzetiségi oktatás sokrétű feladatival (iskolaszervezés, oktató-nevelő munka tartalmi kérdései, tankönyvek szerkesztése, munkaerő-gazdálkodás, pedagógus-továbbképzés, irányító-ellenőrző, kb. 380 intézmény irányítása és felügyeleti munka stb.) foglalkozik. E munkát 1 osztályvezető, 6 előadó és 1 gépíró végzi. Az 1957. augusztus 16-i miniszterhelyettesi értekezlet határozata⁵ szerint a Nemzetiségi Osztály a nemzetiségi munkát és a szövetségek (5 szövetség) munkáját is irányítja, ellenőrzi. A szövetségekkel kapcsolatos feladatok ellátására az osztály 1 fő keretet kapott. A volt Népművelési Minisztériumban ezt a munkát egy egész osztály (5 fő) látta el. Az osztály a szövetségekkel összefüggő sokrétű munkát csak úgy tudja jól ellátni, ha még legalább 2 fő létszámkeretet kap.

Az egységesebb irányítás, a helyesebb munkaerő-gazdálkodás érdekében, ezekben a kérdésekben (nevelőképzés, továbbképzés, nevelők alkalmazása, áthelyezése, kitüntetések stb.) önállóbb hatáskört kell biztosítani a Nemzetiségi Osztálynak.

2. A minisztérium által megadott nemzetiségi oktatási és népművelési feladatok maradéktalan végrehajtása kívánja, hogy a nagyobb nemzetiségi megyék (Békés, Bács-Kiskun, Baranya, Pest) művelődésügyi osztályán nemzetiségi előadói álláskeretet biztosítsanak.
3. Nemzetiségi oktatási intézményeinkben folyó oktató-nevelő munka irányítására és ellenőrzésére (kb. 380 intézmény) a minisztérium tervgazdálkodási főosztálya az 1952-ben megszüntetett központi felügyelet helyett mindössze 8 fő megyei félfüggetlenített szakfelügyelői keretet biztosított. (Békés: 2 fő, Borsod: 1 fő, Baranya: 2 fő, Nógrád: 1 fő, Pest: 1 fő, Bács-Kiskun: 1 fő; 1 román, 2 német, 2 délszláv, 3 szlovák felügyelő). Ez gyakorlatban azt jelenti, hogy valóságban 191 nemzetiségi iskola felügyelete biztosított. A nemzetiségi szakfelügyelet kérdése ma is rendezetlen.

Kérjük, hogy a szakfelügyelet biztosítására az illetékesek engedélyezzék a Nemzetiségi Osztály irányítása és ellenőrzése alá tartozó központi felügyeletet.

A központi felügyelet úgy politikai, szakmai, mint gazdasági szempontból legjobban bevált a nemzetiségi felügyelet terén. A központi felügyelők között a felügyeleti terület arányosan elosztható, így valamennyi nemzeti-iségi iskola ellenőrzése biztosítható. A felügyelet ellátására 3 német, 3 szlovák, 2 délszláv, 1 román, összesen 9 fő központi felügyelő szükséges. Ugyanezt az ellenőrzést, ha megyei félfüggetlenített felügyelőkkel akarjuk megoldani, 14 fő szakfelügyelőre van szükség.

A görög iskolák felügyeletének ellátására szükséges 1 fő tanulmányi felügyelői keret biztosítása.

4. A Nemzetiségi Osztály szükségesnek tartja, hogy a nemzetiségi oktató-nevelő munka tartalmi kérdéseivel való foglalkozás a legmagasabb szinten is biztosítva legyen. Ezt csak úgy látja lehetőnek, ha a Pedagógiai Tudományos Intézetben egy előadói állás szervezését biztosítják, és segítséget nyújt olyan elvi jelentőségű kérdések kidolgozásához, mint a proletár internacionalizmus szellemében történő nevelés, a nacionalizmus és a sovinizmus maradványai ellen folyó küzdelem.
5. A nemzetiségi pedagógusok továbbképzését jelenleg nehéz körülmények között a Nemzetiségi Osztály irányítja. A szervezett továbbképzés megkívánja, hogy a Központi Pedagógus Továbbképző Intézetben nemzetiségi tanszékét létesítsenek (valamint egy nemzetiségi, módszertani folyóirat kiadását engedélyezzék).

6. A nemzetiségi középiskolákban végzett tanulók jelenleg csak a Pedagógiai Főiskola nemzetiségi tanszékein, vagy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Filológiai Intézeteiben (német, román, szláv) folytathatják tanulmányaikat anyanyelvükön. Jelenlegi ösztöndíjrendszerünk nem biztosítja, hogy a nemzetiségi tanulók a Szovjetunióban vagy a szomszédos népi demokratikus országok egyetemein továbbtanulhassanak. A középiskolai tanárpótlás megköveteli, hogy a minisztérium ösztöndíjtervezetébe nemzetiségi ösztöndíjasok kiküldését is felvegyék.

Szükség szerint külön megállapodással, vagy az egyes országokkal fennálló kultúregyezmények keretében tisztázni kell a nemzetiségi nevelők nyári tanfolyamokon való anyanyelvű továbbképzését (Csehszlovákiában, Jugoszláviában, a Német Demokratikus Köztársaságban és Romániában).

7. A nemzetiségi (dél-szláv, német, román, szlovák) iskolák tankönyvhiányának felmérése megtörtént. Megállapítást nyert, hogy jelenleg 246 féle tankönyv hiányzik, pótlásukra hároméves tervet dolgoztunk ki. A tankönyvírás színvonalának emelése érdekében, valamint a stabil tankönyv és módszertani könyvek kiadásának megvalósítása céljából szükséges, hogy a Tankönyvkiadó Vállalat keretén belül a nemzetiségi szerkesztők számát 1-1 fővel emeljük, és nemzetiségi csoportvezető irányítása alatt működjenek.
8. Szükségesnek tartjuk a nemzetiségi oktatás további fenntartásának felülvizsgálását azon tannyelvű (önálló, párhuzamos tagozatú) és nyelvoktató általános iskoláknál, melyeknek tanulólétszáma 5-6 fő, vagy erős asszimilálódás következtében a szülők a fakultatív nyelvoktatást nem kívánják.
9. Vizsgálat tárgyává kell tenni és egyértelmű döntést kell hozni az orosz nyelv és anyanyelv tanításának kérdésében olyan iskolákra vonatkozóan, ahol a felső tagozatban orosz nyelvoktatás folyik.
10. Az eddigi tapasztalatok alapján egyértelmű döntést kell hozni a nemzetiségi nyelvoktatás kötelező vagy fakultatív továbbfolytatására. A döntésnél figyelembe kell venni a magyar anyanyelvű tanulók helyzetét és az esetleges újabb tankönyvkövetelményt.
11. A nemzetiségi óvodai és általános iskolahálózat fejlesztése céljából engedélyezni kell újabb óvodák és diákotthonos általános iskolák létesítését. A középiskolai hálózat fejlesztése céljából az engedélyezés megadását kérjük a német párhuzamos osztályú általános gimnázium (Budapesten), szlovák mezőgazdasági tagozat (Szarvas vagy Szabadkígyós), valamint nemzetiségi tanítói akadémia szervezésére.
12. Fel kell mérni a cigány tanulók iskolalátogatását, tanulmányi eredményét, és javaslatot kell készíteni a hiányosságok felszámolására.

13. Lehetővé kell tenni, hogy a Nemzetiségi Osztály, valamint a szövetségek dolgozói a Szovjetunióban és a szomszédos népi demokratikus államokban tanulmányi utakon vegyenek részt.
14. A nemzetiségi iskolahálózat további szervezése, fejlesztése csak akkor lesz tervszerű, ha a Nemzetiségi Osztály pontosan ismeri a nemzetiségi lakosság létszámára vonatkozó adatokat. Nagyon fontos, hogy a jelenlegi létszám-bizonytalanság megszűnjön. Kérjük, hogy a Központi Statisztikai Hivatal az 1960. évi népszámlálás előkészítésénél alaposan tervezze meg a nemzetiségi lakosság népszámlálásra vonatkozó adatokat, hogy az így megtartott népszámlálás után végleges és a valóságnak megfelelő számadatokat kapjunk.

Budapest, 1958. január 22.

Kovács Péter
osztályvezető

MOL XIX-I-4-g. 35. tétel. – Tizennégy oldalas, géppel írt tisztaírat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ Lásd a 34. dokumentumot.

² Lásd a 36. és a 37. dokumentumot.

³ Az adat összesítve a nemzetiségi tannyelvű és tagozatú általános iskolákra együttesen vonatkozik.

⁴ Az adat összesítve a nemzetiségi tannyelvű és tagozatú általános iskolákra együttesen vonatkozik.

⁵ 1957. augusztus 16-án nem volt miniszterhelyettesi értekezlet. Az 1957. július 16-i miniszterhelyettesi értekezlet napirendjén szerepelt az egységes nemzetiségi osztály létrehozásának kérdése. A napirendhez előterjesztést nem csatoltak. Az értekezletől készült emlékeztető a következőket rögzítette: „Az egységes nemzetiségi osztály létrehozására vonatkozó javaslatot a miniszterhelyettesi értekezlet elfogadta, s kimondta, hogy az osztály létrehozása létszámemelkedéssel nem járhat. Létrehozásáért felelős: Jóború Magda, Mihályfi Ernő.” – MOL Művelődési Minisztérium (1950) 1957–1974. (1977). Miniszterhelyettesi értekezletek iratai 1957–1966. (a továbbiakban: XIX-I-4-eee)

47.

Budapest, 1958. október 7.

*A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának
határozata a nemzetiségek között végzendő
politikai, oktatási és kulturális munkáról¹*

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége 1956. május 21-én hozott határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról helyes volt, megfelelően alkalmazta a marxizmus–leninizmus taní-

tását hazai viszonyaink között. A határozat azonban nem vált eléggé ismertté, végrehajtását az ellenforradalom és az azt megelőző események részben megátolták. Szükséges tehát a határozat felújítása és az ellenforradalom leverése utáni tapasztalatokkal való kiegészítése.

I.

Nemzetiségeink életében az utóbbi év alatt fejlődés tapasztalható. Aktívabban vesznek részt a politikai és társadalmi életben, bátrabban élnek az alkotmányban biztosított jogaikkal, a nemzetiségi dolgozók zöme bizalommal van a párt iránt. A megyei és járási pártbizottságok – s a tanácsszervek is – az ellenforradalom óta sokkal többet foglalkoztak a területükön élő nemzetiségek problémáival.

Nemzetiségi politikánk gyakorlatában a marxista-leninista elvek teljes érvényesülését több körülmény akadályozza:

1. A magyar telepések és a német anyanyelvű lakosság között sok helyen gazdasági, tulajdonjogi viták zavarják az életet. Ugyanakkor az ellenséges propaganda is dolgozik. A Német Szövetségi Köztársaságba kitelepítettek élénk levelezést folytatnak, a külföldi rádiók hallgatása eléggé elterjedt. A Neue Zeitung-ot, a hazai német ajkúak sokan nem merik megrendelni, mert félnek, hogy politikailag gyanúsakká válnak, és a német nacionalizmus vádjával illetik őket.
2. Jugoszláviával 1949-ben megromlott a viszony, és az ennek következtében foganatosított intézkedések emlékei – bár annak idején a rehabilitációk jó hatást keltettek – most a JK SZ-szel folyó ideológiai vita hatására a délszláv dolgozóknál ismét feléledtek, aggodalmat keltettek. (A délszláv lap előfizetőinek száma az utóbbi időben háromszázzal csökkent.)
3. A magyarok és a nemzetiségiek együttműködésében még sok hiányosság van. Esetenként tapasztalható magyar nacionalista megnyilvánulás, ellentétek szítása, a nemzetiségek lebecsülése. Ennek gyökerei a régi rendszer nemzetiségi kisebbségeket lebecsülő politikájára vezethető vissza, másrészt összefügg azzal, hogy nemzetiségi településeink nagy része egyes lakosságú (őslakosok, telepések, Csehszlovákiából áttelepültek stb.), ami az együttműködést nehezíti. Sok vitára és surlódásra ad okot a helyi funkciók betöltése. A nemzetiségek között is találhatóak nacionalista vagy más helytelen nézetek.

Az egyház és a papság befolyása a nemzetiségek sorában is jelentős. A papság egy része burkolt nacionalista és ellenséges propagandát folytat.

II.

A nemzetiségi kisebbségek helyzete és egyéb problémái

A nemzetiségi lakosság között végzett munka igen fontos része a nemzetiségi oktatás. A nemzetiségek általában jól beszélik a magyar nyelvet, csupán a legidősebbek között akad magyarul gyengén tudó. Anyanyelvi szókészletük szegényes, az általuk beszélt nyelv általában tájnyelv jellegű. Nemzetiségi fiataljaink egy részére jellemző, hogy az iparosodás, a falu szocialista átalakulása, a vegyes házasságok növekedése következtében még azok sem használják anyanyelvüket, akik ezt egyébként az utóbbi évek során a különböző nemzetiségi iskolákban irodalmi szinten elsajátították.

Az 1956-os párhatarozat óta a nemzetiségi iskolapolitikában jelentős előrehaladás történt. Jelenleg 49 óvodában, 321 általános iskolában, 8 általános gimnáziumban, 5 tanító- és óvónőképzőben, 4 főiskolai tanszéken, 7 önálló diákotthonban folyik anyanyelvi oktatás. A nemzetiségi középiskolai hálózat fejlesztése befejezettnek tekinthető.

Jelentős a fejlődés az eddig elmaradt németoktatás területén. (1952-ben csak 25 általános iskolában volt német anyanyelvű oktatás, német óvoda, középiskola, és főiskolai tanszék nem működött. 1958-ban a 8 német óvoda, 123 anyanyelvet oktató általános iskola, 4 német tannyelvű általános iskola, 5 középiskola és 1 főiskolai tanszék működik.) A nemzetiségi anyanyelvű tanulók többsége a mi sajátos viszonyainknak megfelelően – vegyes lakosságú községekben lévő magyar általános iskolákban – heti három órában külön tantárgyként tanulja anyanyelvét. A nemzetiségi anyanyelvi oktatásban mintegy 30 000 nemzetiségi tanuló vesz részt.

Az ellenforradalom leverése óta a nemzetiségek kulturális téren is előrehaladtak. Újra megjelentek az ellenforradalom idején megszűnt nemzetiségi lapok. A német, délszláv és szlovák újság hetenként, a román kéthetenként jelenik meg. A nemzetiségek közkedvelt olvasmánya a nemzetiségi nyelven írt kalendárium. Ez az anyanyelv ápolásának és a politikai nevelőmunkának is egyik fontos eszköze. A lakosság szívesen hallgatja a pécsi rádió napi 30-30 perces német és délszláv műsorát.

Népszerűek a nemzetiségi kultúracsoportok. Összetételük a helységek lakossága szerint nemzetiségi vagy vegyes. Jelentős nemzetiségi tömegeket vonnak be a kultúrmunkába. Színvonaluk általában a magyar csoportokéval azonos. Nehézséget okoz munkájukban, hogy repertoárjuk szűk korlátok között mozog. A nemzetiségek által lakott községek könyvtárai alig bővültek, anyanyelvű könyvanyaguk nagyon szegényes. Elmaradott a nemzetiségi nyelvű ismeretterjesztő munka. Kevés a kiadott használható anyag.

A nemzetiségi szövetségek munkájának jó része a nemzetiségek körében végzett népművelésre szorítkozott. Az ellenforradalom leverése óta erőfeszí-

téseket tettek a nemzetiségek között végzendő sajátos politikai munka kialakítására is (anyanyelven megtartott politikai gyűlések, nemzetiségi napok, nemzetiségi–magyar rendezvények stb.). Mint a Hazafias Népfront csatlakozó szervei, együttműködést alakítottak ki a Hazafias Népfront Országos Irodájával, valamint a Népfront helyi bizottságaival. A nemzetiségi szövetségek titkárai tagjai a Hazafias Népfront Országos Tanácsának. A Népfront helyi bizottságaiban nemzetiségi aktívák működnek. A Hazafias Népfronttal való jó együttműködés jelentős mértékben biztosítja a szövetségek tömegkapcsolatait, valamint a magyar és a nemzetiségi dolgozók szoros együttműködését.

A Művelődésügyi Minisztérium eredményes munkát végzett a nemzetiségi iskolahálózat kiépítésében és a nemzetiségi oktatás fejlesztésében. Kevesebb eredményt ért el a nemzetiségi szövetségek és tanácsszervek állami irányításában, a kulturális munka fejlesztésében.

III.

1. A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a nemzetiségi szövetségek közt folyó munka alapján megfelel a marxizmus–leninizmus tanításának. Az ellenforradalom idején a nemzetiségi dolgozók túlnyomó többsége a népi hatalom oldalán állt, és az ellenforradalom leverése után a magyar dolgozókkal együtt kivették részüket a politikai és gazdasági konszolidációból.

Az ellenforradalomban jelentkező nacionalista és sovinszta megnyilvánulások újra bebizonyították, hogy csak a marxizmus–leninizmus tanítása alapján, szocialista országban lehet megtalálni különböző anyanyelvűek, nemzetiségek békés együttműködésének alapjait. Ugyanúgy, mint az ország bármely lakosának, a nemzetiségi dolgozók megítélésének is egyetlen kritériuma: hogyan teljesítik az ország szocialista építéséből rájuk háruló feladatokat. Hogyan tesznek eleget állampolgári kötelességeiknek.

A Központi Bizottság szigorúan örködik a nemzetiségiek jogainak betartása, érvényesítése felett, és megköveteli valamennyi pártszervtől, hogy az egyes helyeken jelentkező értetlenséget küzdjék le, következetesen munkálkodjanak a marxizmus–leninizmus elveinek érvényesítéséért a nemzetiségi politikában is. A nemzetiségi politikánk megvalósítása során biztosítani kell, hogy mindenkor érvényesüljön a teljes állampolgári egyenlőség.

2. A párt- és állami szervek, a nemzetiségi szövetségek és a Hazafias Népfront segítsék elő a nemzetiségek között folyó politikai tömegmunkát azzal a céllal, hogy a nemzetiségi dolgozók egyre öntudatosabban vegyenek részt a szocialista építésben, fejlődjön körükben is a szocialista hazaszeretet, bátran éljenek az alkotmányban biztosított jogaikkal. A nemzetisé-

giek közötti politikai munkában következetesen osztályharcos szemléletet kell érvényesíteni a szocialista építőmunka követelményeinek megfelelően. Következétes elvi harcot kell folytatni bármely oldalról megnyilvánuló nacionalista jelenségek ellen. Azokat a tényeket és tapasztalatokat, amelyek párt- és mozgalmi vonalon eltérést mutatnak a marxista–leninista nemzetiségi politikától, jelezzék a párt vezető szerveinek.

3. A nemzetiségi szövetségek, mint társadalmi szervezetek, állítsák feladatuk középpontjába a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosítómunkát. Ápolják és mozdítsák elő a nemzetiségek anyanyelvű művelődését, kultúrájuk szocialista tartalmának gazdagodását. Használják fel a nemzetiségi tömegek közötti munka bevált módszereit, tartsanak rendszeresen kultúrműsorral egybekötött anyanyelvű politikai gyűléseket, előadásokat, nemzetiségi napokat. Tegyék szorosabbá a kapcsolatokat a területi párt- és tömegszervezetekkel, és mint a Hazafias Népfront csatlakozó szervei, használják fel munkájukban a Népfront nyújtotta lehetőségeket.

A nemzetiségi szövetségek munkájának szélesebb alapokra való helyezése érdekében az egyes szövetségek 1959. július 31-ig tartsák meg országos munkaértekezleteiket, ismertessék munkájuk eddig tapasztalatait és a további tennivalókat.

Határidő: 1959. július 31.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium és nemzetiségi szövetségek főtítkárai

4. A politikai tömegmunka eredményeként jelentkező anyanyelvi oktatási igényeket – minden erőltetéstől mentesen – a Művelődésügyi Minisztérium elégítse ki, a nemzetiségi szövetségekkel együtt mozdítsa elő a hazánkban élő nemzetiségek anyanyelvű művelődését. Bővíteni kell a nemzetiségi községek könyvtárlományát a baráti népi demokratikus országokból beszerzendő irodalommal, felvilágosító, természettudományos művekkel.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium

5. A nemzetiséglakta területeken az állami és tömegszervezetek kádereinek munkába állításánál figyelembe kell venni a nemzetiségi dolgozókat. Biztosítani kell, hogy az országgyűlési és tanácsi választásoknál megfelelő számban nemzetiségi dolgozókat is jelöljenek. Törekedni kell arra, hogy a nemzetiségi közép- és főiskolát, egyetemeket végzett káderek (orvosok, agronómusok, mérnökök, pedagógusok stb.) lehetőleg anyanyelvüknek megfelelő területen nyerjenek elhelyezést.

Felelős: Párt- és Tömegszervezetek Oszt[álya]. és a megyei pártbizottság

6. A többségükben nemzetiségek által lakott településeken meg kell oldani a kétnyelvű feliratok, hirdetések kérdését.

Határidő: 1959. március 1.

Felelős: megyei tanácsok

7. A Kossuth és Petőfi rádió gyakrabban adjon a nemzetiségek kulturális életéről ismertetést, riportot, a nemzetiségek zenei kultúráját reprezentáló dalokat, szerepeltessen kórusokat, nemzetiségi művészi együtteseket.

Felelős: a Rádió elnöke

8. A Művelődésügyi Minisztérium, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala és a nemzetiségi szövetségek nyújtsanak fokozottabb segítséget a nemzetiségi sajtónak. Közösen vizsgálják meg a lapok jellegét, tartalmi munkáját, káderhelyzetét és a terjesztés problémáit.

Határidő: 1958. december 15.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium, MT Tájékoztatási Hivatala

9. A Fővárosi Tanács biztosítson a nemzetiségi szövetségeknek megfelelő épületet.

Felelős: Fővárosi Tanács elnöke

10. A területi pártszervek a pártépítésben nyújtsanak segítséget a nemzetiségi elvtársaknak. A nemzetiségi területek erős pártszervezetei nyújthatják a legnagyobb segítséget ahhoz, hogy a nemzetiségi dolgozók politikailag gyorsabban fejlődjenek, öntudatosan vállalják a szocializmus építéséből reájuk is háruló feladatokat, hogy a szocialista hazafiság alapján tovább erősödjék hazánk valamennyi dolgozójának erkölcsi, politikai egysége.

Felelős: megyei pártbizottságok

11. A határozatot tárgyalja meg a Művelődésügyi Minisztérium Kollégiuma, a Hazafias Népfront Elnöksége, a megyei pártbizottságok (Szolnok megye kivételével)

1958. december 31-ig

MOL XIX-I-4-g. 4. tétel. – Ötoldalas, sokszorosított tisztázat, aláírás nélkül.

¹ „A határozat az MSZMP Központi Bizottsága Tudományos és Kulturális Osztályának, valamint a Művelődésügyi Minisztériumnak szeptember 12-1, »Előterjesztés a Titkársághoz a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról« című közös dokumentuma alapján készült.” – In: A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Budapest, 2002. 689–693.

Az MSZMP PB 1958. és 1968. évi nemzetiségpolitikai határozatait részletesen elemzi Föglein Gizella: *Nemzetiségpolitika a Kádár-korszakban* című tanulmányában. – In: Föglein Gizella: *Nemzetiség vagy kisebbség*. Budapest. 2000. 79–84.

48.

Budapest, 1959. december 15.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának összesítő kimutatása a nemzetiségi oktatási intézményekről

Sor- szám	Nemzetiségi			
	intézmények		tanulók száma	tanerők száma
	fajtája	száma		
1.	Óvoda	44	1 379	44
2.	Általános iskola			
	a) tannyelvű	25	2 377	160
	b) tagozatú	10		
	c) nyelvvoktató	286	23 768	407
3.	Középiskola			
	a) gimnázium	5	248	49
	b) tanító- és óvónőképző	4	124	
4.	Pedagógiai Főiskolai tanszék	4	72	10
	Összesen	378	27 968	670
5.	Diákotthon	8	669 ^a	16

^a Ebből 90 német tanuló magyar diákotthonban tanul.

A nemzetiségi általános iskolák összesítése

A nemzetiségi általános iskolák összes száma: 321 iskola
 Ebből délszláv: 66 iskola
 német: 127 iskola
 román: 20 iskola
 szlovák: 108 iskola

A nemzetiségi általános iskolák jelleg szerinti megoszlása

Nemzetiség	Iskola	tannyelvű	tagozatú	nyelvvoktató
		általános iskola		
Délszláv	66	14	1	51
Német	127	–	4	123
Román	20	6	4	10
Szlovák	108	5	1	102
Összesen	321	25	10	286

A nemzetiségi általános iskolák megoszlása a magyar általános iskolák számához viszonyítva

Magyar általános iskolák összes száma: 6 291 iskola
 Ebből nemzetiségi általános iskola: 321 iskola
 vagyis a fenti 5,1%-a.

Nemzetiségek szerint

Délszláv iskola van 66; a magyar iskolák 1,05%-a
 Német iskola van 127; a magyar iskolák 2,02%-a
 Román iskola van 20; a magyar iskolák 0,32%-a
 Szlovák iskola van 108; a magyar iskolák 1,71%-a

I. A délszláv (szerbhorvát és szlovén) általános iskolák és tanulók száma

Tanév	Tannyelvű		Nyelvoktató		Összes	
	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók
1937–38.	17	409	47	..	64	..
1945–46.	22	483	36	2 575	58	3 058
1946–47.	28	860	25	1 749	59	2 609
1947–48.	24	778	..	1 500 ^b	..	2 278 ^b
1948–49.	26	695	30	1 200	56	1 895
1949–50.	27	734	21	950	48	1 684
1950–51.	..	700 ^b	..	1 500 ^b	..	2 200 ^b
1951–52.	..	700 ^b	..	2 000 ^b	..	2 700 ^b
1952–53.	22	713	30	2 580	52	3 293
1953–54.	20	749	36	2 896	56	3 645
1954–55.	18	620	40	2 741	58	3 361
1955–56.	17	638	44	2 909	61	3 547
1956–57.	16	561	46	3 010	62	3 572
1957–58.	15	502	45	3 167	60	3 661

Megjegyzés: Az 1950–51. és az 1951–52. tanévben statisztikai felmérés nem volt. (Jel: ..)
^b becslült adat

II. A német általános iskolák és tanulók száma

Tanév	Tannyelvű		Nyelvoktató		Összes	
	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók
1937–38.	47	6 146	392	..	439	..
1951–52.	–	–	25	2 500 ^c	25	2 500 ^c
1952–53.	–	–	56	3 677	56	3 677
1953–54.	–	–	73	4 796	73	4 796
1954–55.	–	–	75	4 415	75	4 415
1955–56.	1	24	102	6 503	103	6 527
1956–57.	3	114	116	7 201	119	7 315
1957–58.	4	152	123	9 213	127	9 365

Megjegyzés: A német nemzetiségi nyelvoktatás csak az 1951–52. tanévben indult meg.
^c becslült adat

III. A román általános iskolák és tanulók száma

Tanév	Tannyelvű		Nyelvoktató		Összes	
	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók
1937–38.	–	–	10	..	10	..
1945–46.	6	290	11	542	17	832
1946–47.	5	369	10	518	15	887
1947–48.	6	384	13	889	19	1 273
1948–49.	7	458	14	959	21	1 417
1949–50.	7	642	22	1 752	29	2 394
1950–51.	..	700 ^d	..	800 ^d	..	1 500 ^d
1951–52.	..	800 ^d	..	600 ^d	..	1 400 ^d
1952–53.	11	905	11	534	22	1 439
1953–54.	11	913	13	443	24	1 356
1954–55.	11	907	11	315	22	1 222
1955–56.	11	865	10	482	21	1 347
1956–57.	10	894	12	452	22	1 346
1957–58.	10	928	10	415	20	1 343

^d becslült adat

IV. A szlovák általános iskolák és tanulók száma

Tanév	Tannyelvű		Nyelvoktató		Összes	
	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók	iskolák	tanulók
1937–38.	–	–	55	–	55	–
1945–46.	2	400 ^e	12	684	14	1 084 ^e
1946–47.	13	400 ^e	–	3 000 ^e	–	3 400 ^e
1947–48.	16	400 ^e	–	6 000 ^e	–	6 400 ^e
1948–49.	2	485	73	9 900	75	10 385
1949–50.	4	846	121	12 000	125	12 846
1950–51.	–	900 ^e	–	11 000 ^e	–	11 900 ^e
1951–52.	–	930 ^e	–	10 000 ^e	–	10 930 ^e
1952–53.	5	951	109	9 627	114	10 578
1953–54.	5	958	117	10 675	122	11 633
1954–55.	5	732	113	10 050	118	10 782
1955–56.	6	681	108	11 012	114	11 693
1956–57.	6	752	113	9 692	119	10 444
1957–58.	6	795	102	10 467	108	11 262

^e becslült adat

A nemzetiségi általános iskolák megyei megoszlása,
a magyar iskolákhoz viszonyítva

Sor- szám	Megye, megyei jogú város	Nemzetiségi ál- talános iskolák száma	Magyar általá- nos iskolák száma	A nemzetiségi iskolák %-os aránya
1.	Baranya	70	380	18,4%
2.	Bács-Kiskun	26	524	5,0%
3.	Békés	54	349	15,5%
4.	Borsod-Abaúj-Zemplén	17	447	3,8%
5.	Csongrád	7	343	2,0%
6.	Fejér	2	244	1,0%
7.	Győr-Sopron	7	260	2,6%
8.	Hajdú-Bihar	88	247	3,2%
9.	Heves	2	174	1,1%
10.	Komárom	14	136	10,3%
11.	Nógrád	15	195	7,7%
12.	Pest	41	376	10,7%
13.	Somogy	6	338	1,7%
14.	Szabolcs-Szatmár	5	419	1,1%
15.	Szolnok	–	304	–
16.	Tolna	7	204	3,4%
17.	Vas	21	261	7,8%
18.	Veszprém	8	333	2,4%
19.	Zala	7	297	2,3%
20.	Budapest	2	316	0,6%
21.	Debrecen	–	50	–
22.	Miskolc	1	34	2,9%
23.	Pécs	1	32	3,1%
24.	Szeged	–	28	–
	Összesen	321	6 291	5,1%

1957. szeptember 15-i állapot.

Azokat az iskolákat (8-at), ahol két nemzetiségi nyelvet is oktatnak (német–dél-szláv, ill. német–szlovák) kétszer vettük.

Sor- szám	Megye	A nemzetiségi általános iskolák közül												Tan- nyelvű	Nyelv- oktató	Együtt	Jegyzet
		délszláv			német			román			szlovák						
		1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.	1.	2.	3.				
1.	Baranya	1		16			53							1	69	70	
2.	Bács-Kiskun	5		6		2	12						1	7	19	26	
3.	Békés	1				1	2	5	1	5		3	1	35	12	42	54
4.	Borsod-Abaúj- Zemplén											1		16	1	16	17
5.	Csongrád	3						1						3	4	3	7
6.	Fejér						2									2	2
7.	Győr-Sopron			3		1	3								1	6	7
8.	Hajdú-Bihar								3	5					3	5	8
9.	Heves													2		2	2
10.	Komárom						8							6		14	14
11.	Nógrád													15		15	15
12.	Pest	2	1	2			18							18	3	38	41
13.	Somogy			4			2									6	6
14.	Szabolcs- Szatmár-Bereg													5		5	5
15.	Szolnok																-
16.	Tolna						7									7	7
17.	Vas			13 ^f			8									21	21
18.	Veszprém						8									8	8
19.	Zala			7												7	7
20.	Budapest	1										1			2	-	2
21.	Debrecen																-
22.	Miskolc												1			1	1
23.	Pécs	1													1	-	1
24.	Szeged																-
	Összesen	14	1	51	-	4	123	6	4	10	5	1	102	35	286	321	
	Együtt	66			127			20			108			321			

Jegyzet: 1. = tannyelvű, 2. = tagozatú, 3. = nyelvoktató iskola

Iskoláink megyei megoszlása nemzetiségek szerint részletezve

Országos összesítő jelentés a nemzetiségi általános iskolák
1959/60. tanév eleji helyzetéről

(1959. szeptember 15-i állapot)

Megnevezés	Iskola	Tanuló	Tanerő	Tanulócsoport
Német tannyelvű	1	59	7	6
Román tannyelvű	6	848	51	38
Szerbhorvát tannyelvű	13	507	49	35
Szlovák tannyelvű	5	687	53	38
Összesen tannyelvű	25	2 101	160	117
Német tagozatú	3	130	8	7
Román tagozatú	4	196	11	8
Szerbhorvát tagozatú	1	40	3	3
Szlovák tagozatú	–	–	–	–
Összesen tagozatú	8	366	22	18
Német nyelvoktató	146 [§]	11 122	221	524
Román nyelvoktató	11	444	15	27
Szerbhorvát nyelvoktató	50 [§]	3 696	78	171
Szlovák	112	10 835	236	432
Szlovén nyelvoktató	6	478	8	22
Összesen nyelvoktató	325	26 580	557	1 176

[§] Kilenc iskolában német és délszláv nyelvoktatás egyaránt folyik.

Összesítés

Tannyelvű és tagozatú együtt:	33	2 467	182	135
Nyelvoktató együtt:	325	26 580	557	1176
Összesen:	358	29 047	739	1311

Gimnáziumok

Sor- szám		I.	II.	III.	IV.	Együtt
	Német					
1.	Baja	35	25	29	16	105 tanuló
2.	Budapest	42	37	–	–	79 tanuló
3.	Kőszeg	29	12	–	–	41 tanuló
4.	Pécs	24	27	–	–	51 tanuló
	Román					
1.	Gyula	25	26	14	14	79 tanuló
	Szerbhorvát					
1.	Budapest	38	31	16	6	91 tanuló
	Szlovák					
1.	Békéscsaba	24	21	9	12	66 tanuló
2.	Budapest	13	13	7	–	33 tanuló

Tanítóképzők

Német

Pécs 36 tanuló 2 IV. osztályban

Szerbhorvát

Budapest 8 tanuló 1 IV. osztályban

Szlovák

Budapest 16 tanuló 1 IV. osztályban

K i m u t a t á s

a 15 fős aluli tanulócsoportokról az 1959. évi szept. 15-i statisztikai adatok alapján

Megye	Község	Nemzeti nyelv	Iskola-típus	Az iskola összes tanulói-nak száma	Ebből nemz[e-tiségi]-nyelvet tanuló	Hány tanerő-vezetéseivel?	Hány tanuló-csoport-ban?	Az egyes osztályok megosztása		Tavalyi helyzet	
Baranya	Áta	délszláv	nyelvokt.	45	11	2	2	I-IV. VI-VIII.	7 4	11 tanuló	2 csop.
	Németi	délszláv	tannyelvű	8	8	1	1	II-IV.	8	10 tanuló	1 csop.
	Mohács (belvár.)	délszláv	nyelv- oktató	542	9	1	1	V-VIII.	9	-	-
	Mohács (külvár.)	délszláv	nyelv- oktató	702	6	1	1	VII-VIII.	6	20 tanuló	2 csop.
	Ellend	német	nyelv- oktató	35	5	1	1	VI-VIII.	5	6 tanuló	1 csop.
	Hetvehely	német	nyelv- oktató	96	7	1	2	III-IV. V-VIII.	2 5	26 tanuló	2 csop.
	Kapos- szekcső	német	nyelv- oktató	195	10	1	2	III-V. VI-VIII.	5 5	5 tanuló	1 csop.
	Kán	német	nyelv- oktató	23	12	1	3	I-II. III-IV. V-VIII.	6 3 3	10 tanuló	1 csop.
	Bács- Kiskun	Vaskút	délszláv	nyelv- oktató	514	8	1	1	V-VIII.	8	8 tanuló
	Bácsalmás fiú	délszláv	nyelv- oktató	495	6	1	1	V-VII.	6	12 tanuló	1 csop.
Békés	Kétegyháza Farkashalom	román	nyelv- oktató	17	12	1	2	I-IV. V-VIII.	8 4	10 tanuló	2 csop.
Csongrád	Deszk	délszláv	tannyelvű	6	6	1	1	I-V.	6	13 tanuló	1 csop.
	Újszentiván	délszláv	tannyelvű	5	5	1	1	I-III.	5	9 tanuló	1 csop.

Összehasonlító adatok a nemzetiségi nyelvtanításról
Az 1958. szeptember 15-i (tanév eleji) és az 1959. július 1-i (tanév végi) hivatalos statisztikai jelentések alapján

Nemzetiségi nyelv	Iskolák száma		Tanulók száma	
	szept. 15.	júl. 1.	szept. 15.	júl. 1.
I. Nemzetiségi tannyelvű iskolák (önállóak)				
Román	6	6	882	778
Szerbhorvát	12	12	508	511
Szlovák	5	5	693	665
Együtt	23	23	1 983	1 954
II. Nemzetiségi tagozatú iskolák (magyar igazgatás alatt működő különálló nemzetiségi tanulócsoportos iskolák)				
Német	4	4	183	180
Román	4	4	184	184
Szlovák	1	1	34	63
Együtt	9	9	401	427
III. Nemzetiségi nyelvet oktató iskolák				
Német	126	140	9 391	10 179
Román	13	12	587	538
Szerbhorvát	50	54	3 428	3 772
Szlovák	111	115	10 187	9 889
Szlovén	6	6	505	491
Együtt	306	327	24 098	24 869
I–II–III. Összesen	338	359	26 482	27 250

Tehát az iskolák száma 21-gyel, a tanulók száma 768-cal emelkedett az 1958/59. tanév folyamán.

MOL XIX-1-4-g. 35. tétel. – Tizenkét oldalas tisztázat, aláírás nélkül.

49.

Budapest, 1960. január 7.

Jelentés a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségének munkájáról¹

A feljegyzés nem törekszik a német nemzetiség helyzetének beható elemzésére. Mindössze arra szorítkozik, hogy exponálja azokat a kérdéseket, melyek a Német Szövetség munkájával függnek össze. Ugyanakkor tény, hogy a

szövetség munkájának elemzését nem lehet elvonatkoztatni az objektív körülményektől, amelyek munkáját meghatározzák. Pl. a német nemzetiség történelmi szerepe a II. világháború előtt és alatt, a Volksbund, a demokratikus fejlődés biztosítása érdekében tett intézkedések a felszabadulás után, a kitelepítések, vagyonek Kobzások, ezek politikai hatása, a passzivitás, a természetes asszimiláció stb.

Ezekből a körülményekből adódott, hogy a hazánkban élő német nemzetiségek kezdetben tartózkodóan fogadták az 1955-ben megalakult szövetség munkáját – bár általában szükségesnek tartották azt. Olyan vélemények gátlották munkáját, hogy „A német szövetség meg akarja tudni azt, hogy kik a valójában németek, és ezzel új kitelepítést készít elő.” Innen az a felemás helyzet, hogy barátkozni szerettek volna a szövetséggel, de félték is tőle („Vörös volksbundnak” tekintették).

A párt 1956-os és 1958-as határozata², valamint a nemzetiségi kérdésben folytatott gyakorlati politikája ma már jórészt feloldotta ezt az ellentmondást. E határozatok a szövetség munkájára is termékenyítő hatással voltak. Megszüntették azt az egyoldalúságot, ami ezt megelőzően a nemzetiségi szervezetek munkáját általában jellemezte. (Csak kulturális kérdésekkel foglalkoztak.) A szövetség politikai tevékenységének kibontakozása az ellenforradalom után nagymértékben elősegítette a passzivitás feloldását a német dolgozók között. Különösen eredményes volt ez a munka 1958 novemberében, a választási előkészületek idején. Szoros kapcsolatot épített ki a Hazafias Népfőnt Országos Központjával, megyei és járási szerveivel, a német nemzetiségi tanácsdagokkal, országgyűlési képviselőkkel, párt- és tömegszervezeti funkcionáriusokkal. Politikai munkájával segítette a mezőgazdaság szocialista átszervezésének munkáját. Eredményesen szállt szembe a németek elkülönülő magatartásával, pl. önálló német termelőszövetkezetek alakítása stb.

Népművelési és kulturális felvilágosítómunkájával a szövetség segítette a német nemzetiségi dolgozók szocialista tudatának formálását. E munka szervezésére és irányítására széles aktívahálózatot hozott létre. Javulás tapasztalható az aktivisták kiválasztásában is. Helyes az a kezdeményezés, hogy felkutatják az antifasiszta mozgalom s a munkásmozgalomban részt vett német dolgozókat. Javul a mozgalmak ismerttetése is.

A fentiekben felvázolt eredmények mellett még komoly hiányosságok vannak a szövetség munkájában.

Első helyen említjük, hogy még nem sikerült a szövetség apparátusán belül kialakítani az elvi-politikai és ideológiai egységet. A szövetség egyes dolgozóit erősen megfertőzték a Schweighoffer-féle³ nacionalista szűk látókörű nézetek. (Pl. Krix Györgyöt⁴, aki ennek következtében is súlyos politikai hibákat követett el azáltal, hogy a befelé fordulást, a konzerválódást és a

nemzetiségi gőg magvát hintette el a svábság között, a házvisszaadások és a kooperáció kérdésében pedig teljesen irreális álláspontot képviselt, felelőtlenül ígérgetett.) Wild elvtárs ismerte ezeket a politikai hibákat, de nem lépett közbe idejekorán. Nem folyt következetes ideológiai harc a nézetek ellen. A szükségesnek mutakozó adminisztratív intézkedést is (Krix György elhelyezését a szövetségből) csak „külső” nyomásra sikerült elérni.

A szövetség által kiadásra íratott különféle „tanulmányok” hibáit, nacionalista tartalmát még ma sem bírálták meg, és nem határolták el magukat egyértelműen ezek befolyásától. (Lásd: Schweighoffer: A Német Szövetség kultúrpolitikai irányelvei c. tanulmánya.)⁵

A Német Szövetség munkájára is hatással volt az az általában elfogadott helytelen politikai koncepció, amely a területen folyó munka fő céljának „a nemzetiségi öntudat, a nemzeti öneszmélés ébresztését” tekintette. Ebből a helytelen tételtől adódtak olyan gyakorlati következtetések, amelyek több kérdésben túlzóak, helytelenek és öncélúak voltak. (Pl. az iskolaszervezés egyes kérdéseiben, a természetes asszimiláció olyan fajta megítélésében, hogy az káros és ellentétben állna a társadalmi haladással, konzerválási törekvések, a német nemzetiségek számarányának eltúlzása – a szövetség néha 250, sőt 300 ezer német képviselőjében beszél, „német területnek” tüntet fel olyan helységeket, amelyekre ez nem áll. Pl. Székesfehérvár, Mosonmagyaróvár stb.) Ezzel akaratlanul is a valóságnak meg nem felelő adatokat szolgáltatottak a legkülönfélébb nyugati reakciós „Dunai-Térség Kutatói, sváb kutatóintézményeknek, Landsmannschaftoknak, dunai sváb egyesületeknek stb.

Ezeket a hibás tételeket megbíráltuk és a Német Szövetség ma már felismerte, hogy a „nemzetiségi öntudat” ébresztésének antimarxista jelszava helyett a dolgozók socialista öntudata formálásának feladatát kell a munka középpontjába állítani.

A szövetség területén végzett munkája nem eléggé differenciált,
céltudatos és nem elég tervszerű.

Az apparátus dolgozói sokat tartózkodnak a területen, de a befektetett energia nincs arányban a munka eredményével. A közös nemzetiségi napok, kultúrestek stb. jó hatásúak. Kiszállásaik azonban gyakran alkalmoszerűek, nem eléggé szervezettek és előkészítettek. Wild elvtársat ismerik és szeretik is. Beszédeit szívesen hallgatják, azonban többnyire csak a nagyobb helységekre jut el (Bonyhád, Boly, Babarc, Mágocs, Mohács, Gyöngyös). Vannak azonban területek, ahol nem ismerik a szövetség főtitkárát sem, pl.: Győr-Sopron. A határ menti területekre csak ritkán látogatnak el a szövetség és a Neue Zeitung⁶ munkatársai. Ebből adódik, hogy egyes megyebizottságokkal és járási pártbizottságokkal nem megfelelő az együttműködés, kevés a kapcsolatuk a német nemzetiségi párttagokkal is.

A gyűlések, nemzetiségi napok és kultúrkörutak szervezését jobban összehangba kell hozni a helyi párt- és tanácsszervek célkitűzéseivel, e célkitűzésekhez kapcsolódva kell segíteniük a területen folyó munkát és politikai beszédeiket a helyi problémák ismeretében kell előkészíteniük. E célok érdekében javítani kell a kultúr csoportok munkáját, a műsorok szocialista tartalmát, emelni kell az előadások színvonalát. Ez a munka még sok kívánnivalót hagy [maga után]. Nagyobb gondot kell fordítaniuk a kultúrfelelősök, a kultúr csoportok vezetőinek elvi irányítására.

A Neue Zeitung – a szövetség hetilapja – tartalmában, színvonalában javult az utóbbi időben. Segíti a szövetség munkáját. Ismerteti és népszerűsíti a párt politikáját a német nemzetiségi dolgozók között. Mindezek ellenére még elmarad a követelményektől. Hiányzik a lap harcos és agitatív jellege. Az NDK eredményeit rendszeresen ismerteti, de nem harcol a múlt káros maradványai a nacionalizmus, klerikalizmus ellen. Tartózkodó és nem elég harcos a NSZK revansista politikájának leleplezésében (e kérdésekkel való foglalkozást illetően, messze a magyar lapok mögött kullog).

Szükséges, hogy megfogalmazzuk a szövetség előtt álló
legfontosabb elvi-politikai feladatokat is.

A nemzetiségi szövetségek sajátos rendeltetése, hogy közvetítsék a párt szavát a nemzetiségi dolgozókhoz és viszont azok véleményét a párthoz. Politikai tömegmunkájukat az MSZMP VII. Kongresszusa⁷ szellemében végézzék. Mutassanak rá, hogy a kongresszus megerősítette az eddig is követett helyes politikát. Nyugodtan csinálhatnak nemzetiségi dolgozóink egyéni és családi terveket, mert a fundamentum nem változik. Ebből az is következik, hogy a szövetség előtt nincsenek vadonatúj feladatok, és munkamódszerei sem szorulnak általában változtatásra. A szövetségnek nem az ún. „speciális nemzetiségi” problémák után kell vadászni, mert hiszen a jó nemzetiségi politika az össznépi politika. Az országos politika megvalósítását kell hogy segítsék saját területükön, sajátos módszereikkel.

Beszéljenek azokról a célkitűzésekről, melyeket a VII. kongresszus elénk állított. A tsz-szervezésről, az ipari és mezőgazdasági termelés fokozásáról, a nemzetiségi dolgozók állam iránti kötelezettségeiről. Beszéljenek arról, hogyan alakul nálunk az emberek sorsa az elkövetkezendő időben, az életszínvonal, a lakáskérdés és hogy mindezért dolgozni kell, tekintet nélkül arra, hogy ki milyen nemzetiségű. Előadásaikban foglalkozzanak a béke vagy háború kérdéseivel, ismertessék a szocialista tábor növekvő erejét és tudatosítsák, hogy nincs olyan erő, amely felborítaná békés terveinket.

Természetesen nem kívánjuk, hogy elhanyagolják a nemzetiségi kérdést és a szükségleteknek megfelelően iskolákat, kultúrcsoportokat is szervezünk, kulturális munkájukat segítjük.

A szövetség munkastílusának alapos elemzése és javítása szükséges, hogy jobban dolgozzanak. Jelenleg az apparátus tartalmi munkájának zöme Wild elvtársra koncentrálódik. Ez nem biztosítja a munkatársak fejlődését, munkakapacitásuk megfelelő kihasználását. Azt javasoljuk, hogy kevesebb előadást tartsanak, de az legyen céltudatos és a helyi kérdések ismeretében történjen. A helyi kérdéseket állítsák be az országos feladatok síkjába.

A szövetségnek terveiben és gyakorlati munkájában nagyobb súllyal kell foglalkoznia a nemzetiségek soraiban még fellelhető visszahúzó nézetekkel (nacionalizmus, klerikalizmus, bizalmatlanság, maradiság stb.), hogy ezzel is segítse a dolgozók szocialista tudatának formálását.

Budapest, 1960. január 7.

Vendég Sándor⁸
osztályvezető

MOL Magyar Szocialista Munkáspárt Kulturális Osztálya iratai 1964–1966. (a továbbiakban: M-KS 288. f. 35. cs.) 10. ő. e. – Háromoldalas tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd a 36., a 37. és a 47. dokumentumot.

³ Schweighoffer Gyula (1917–1981) pap, tanár. A magyarországi németek nyelvjárásait, és történetét kutatta, e témakörökben több publikációja is megjelent.

⁴ Krix György (1928–) külkereskedő. 1957. augusztus 1. és 1960. január 4. között dolgozott a Német Szövetségben, elsődleges feladata a kultúr munka, a kultúrkörutak szervezése volt. Magántanulóként végezte el a német gimnáziumot Baján, itt tett érettségi vizsgát. „1959-ben jelentkeztek nemzetiségpolitikai szemléletében és állásfoglalásaiban sváb nacionalista nézetek”, ezért más munkaterületre „tanácsolták”. A Technoimpex Külkereskedelmi vállalatnál helyezkedett el.

⁵ A cikk bibliográfiai adatait nem sikerült föllelni.

⁶ Neue Zeitung. Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége. Budapest. Indult: 1957-ben. Megjelenik hetenként.

⁷ 1959. november 30. és december 5. között tartották.

⁸ Vendég Sándor (1927–) tanár. Eredeti foglalkozása szerszámkovács. A szakérettségit követően szerez magyar–történelem szakos tanári diplomát. 1959–1961 között a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának vezetője, 1961. május 23-án a Művelődési Minisztérium Szakközépiskolai Főosztálya vezetőjének nevezik ki.

Budapest, 1960. január 16.*Jelentés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének munkájáról¹*

1. A Magyarországon élő szlovákok száma 80-100 ezerre becsülhető. Az adatok szerint a felszabadulás után 70 ezren települtek át Csehszlovákiába. Az áttelepülés egyik propagáló szerve a Magyarországi Szlovák Antifasiszta Frontja, illetve Szövetsége volt. E szövetségből alakult mintegy jogutódként, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, amely kezdetben tagsággal rendelkező tömegszervezet volt. A szövetség „elődjének” nacionalista vonalvezetése nyomot hagyott az át nem települt szlovákok körében, akik a szlovák szövetség működését gyanakvással nézték. Később ehhez járult még Bernula Mihály² által képviselt maximalista, nacionalista irányzat hatása. Ez a gyanakvás ma már megszűnt. A szlovák lakosság általában szívesen fogadja a szövetség sajátos, kétnyelvű rendezvényeit.

A hazánkban élő szlovákság az asszimiláció előrehaladott fokán áll, és nemzetiségi igényeit maximálisan kielégítettnek tartja.

2. A párt 1956-os és 1958-as határozatai³, valamint a nemzetiségi kérdésben folytatott politikája a szlovák szövetség munkájára is termékenyítő hatással volt, ami a munkájában elért eredményekben tükröződött.

A szövetség tevékenységére jellemző, hogy – ha nem is kellő lendülettel, de javított munkáján, és tömegpolitikai területen is javította működését.

Bizonyos mértékben kivette részét az 1958-as választási munkából. A mezőgazdaság szocialista átszervezését – ha nem is közvetlen politikai munkájával, de – a kultúr csoportok helyes irányításával segítette.

Népművelési és kulturális munkájával, jól megválasztott és előadott tárgyú színdarabjaival, különösen a régen tsz-ben dolgozó parasztok és tsz-vezetők agitációs munkájának igénybevételével segítette a szervezési munkát. Helyes a szövetségnek az a kezdeményezése is, hogy erősen támogatja a tsz-ekben működő kultúr csoportokat. Ezeket kultúr körutakra viszi, melyeknek tagjai személyi példaadással is hatnak.

A szlováklakta községekben a különféle politikai és kulturális rendezvényeken a szövetség dolgozói politikai beszédeket is tartottak, de az e téren jelentkező lehetőségeket még nem használták ki eléggé.

A párthatározat megjelenése óta a szövetségen belül megszűnően van a „bizonytalanság, az egy helyben topogó, töprengő vonalvezetés”. A szövetség dolgozói igyekeznek hasznos munkát végezni, és a területi aktívákat is mozgósítani.

A szövetség területi kapcsolatai javulóban vannak. Aktívahálózata főleg pedagógusokból áll, de kevés számban dolgozó parasztokat, tsz-tagokat is találunk. Jó kapcsolatai vannak a nemzetiségi párttagokkal.

A szövetség kapcsolata és együttműködése a Hazafias Népfrent Országos Irodájával, a tanácsi szervekkel és a Hazafias Népfrent területi szerveivel jó. A párt megyei, járási és helyi szerveivel a kapcsolat intenzív, de nem mindig egyértelmű. A szövetség dolgozói nem mindenkor fogadják el a megyei és járási pártbizottságoknak a gyakorlati életből leszűrt elvi megállapításait. (Lásd a Pest, Békés megyei tapasztalatokat.)

Örvendtes fejlődést mutat a szövetség munkája a kultúr csoportok irányítása terén. A működő 40 kultúr csoport közül 15-16 csoportban állandó, tervszerű munka folyik. Javult a csoportok műsoranyag-ellátása és a csoportokkal való politikai és szakmai foglalkozás. A csoportok munkája, szereplése segíti a dolgozók szocialista tudatának fejlődését.

Általában sok szép elgondolása volt a szövetségnek a hazai szlovákok haladó hagyományainak feltárására (munkás-parasztmozgalom, irodalmi, művészeti, néprajzi bizottságok), de ezek az elgondolások nagy részben nem valósultak meg.

3. A felsorolt eredmények mellett a szövetség munkájában hiányosságok is tapasztalhatók.

- a) A szövetség munkatársai többségükben pártunk tagjai. Ennek alapján megvan a lehetősége a szövetségen belüli elvi-politikai egység megteremtésének.

Az elvi-politikai egység kialakítását azonban fékezik a még fellelhető és újra meg újra visszatérő helytelen nézetek. A leggyakoribb az az aggályoskodás – amely nem feltétlen „biológiailag konzerváló” céllal jelentkezik a szövetség dolgozóinál -, hogy a szocialista tudat fejlődése nem párosul a nemzetiségi jogokkal való élés igényeivel. Ezért a szövetség egyes munkatársai az e területen végzett munkájukat hiábavalónak tartják.

Ez a helytelen nézet még a nemzeti öntudat fejlesztésének koncepciójából fakad. Ennek „hiánya” miatt térnek vissza és szállnak síkra időszakonként a nemzetiségi nyelvoktatás kötelezővé tételéért.

- b) A szlovák dolgozók között nemigen akad nacionalista megnyilvánulás. Egyes területeken viszont annál erősebb a klerikális befolyás, a vallásos világnézet és a maradiság. Az ellene való harc formáinak módját még sem a szövetség, sem a lap nem találta meg. Hiányosság van e tekintetben a személyes példamutatás terén is. A szlovák dolgozók között a nacionalizmus egyik megnyilatkozási formája az antiszemitizmus, amelytől a szövetség egyes munkatársai sem mentesek.
- c) Ezek a tények is mutatják, hogy a szövetség és a lap munkatársai kevés energiát fordítanak önmaguk politikai és általános képzésére. A szövetség munkatársainak ideológiai-politikai és általános műveltségi színvonala alacsony. Részben ezért nem tudnak megfelelő tekintélyre, befolyásra szert tenni a szlovák dolgozók körében.
- d) A másik hiányosság, hogy a szövetség dolgozói nem tudták felszámolni az évek során kialakult kényelmesség szellemét. Nem kielégítő a szövetség dolgozóinak munkafegyelme, esetenként vétének a szocialista munkamorál és erkölcsi normák ellen.
- e) A szövetség hetilapja a Ludové Noviny⁴ az utóbbi időben tartalmilag és nyelvilag fejlődött, igényesebb lett, és segíti a szövetség munkáját. Viszont, mint már említettük, nem eléggé harcos. Szükséges, hogy a lap munkájának segítésére társadalmi szerkesztőbizottságot hozzanak létre.

4. Szükséges, hogy megfogalmazzuk a szövetség előtt álló legfontosabb elvi, politikai feladatokat is.

- a) A szövetség sajátos rendeltetése, hogy közvetítse a párt szavát a nemzetiségi dolgozókhoz és viszont azok véleményét a párthoz. Politikai tömegmunkáját az MSZMP VII. Kongresszusa⁵ szellemében végezze. Mutasson rá, hogy a kongresszus megerősítette az eddig is követett helyes politikát. Ebből az is következik, hogy a szövetség előtt nincsenek vadonatúj feladatok, és munkamódszerei sem szorulnak általában változtatásra. A szövetségnek nem az ún. „speciális nemzetiségi” problémák után kell vadászni, mert hiszen a jó nemzetiségi politika az össznépi politika. Az országos politika megvalósítását kell hogy segítsék a saját területükön, sajátos módszereikkel.

Beszéljenek azokról a célkitűzésekről, amelyeket a VII. kongresszus elének állított. A tsz-szervezésről, az ipari és mezőgazdasági termelés fokozásáról, a nemzetiségi dolgozók állam iránti kötelezettségeiről, beszéljenek arról, hogyan alakul nálunk az emberek sorsa az elkövetkezendő időkben, az életszínvonal, a lakáskérdés, és hogy mindezért dolgozni kell, tekintet nélkül arra, hogy ki milyen nemzetiségű. Elő

adásaikban foglalkozzanak a béke vagy háború kérdéseivel, ismertessék a szocialista tábor növekvő erejét, és tudatosítsák, hogy nincs olyan erő, amely felborítaná békés terveinket.

Természetesen nem kívánjuk, hogy elhanyagolják a nemzetiségi problémákat, mi a szükségletnek megfelelően iskolákat is szervezünk, kulturális munkájukat segítjük.

- b) A szövetség munkatílusának alapos elemzése és javítása szükséges, hogy jobban dolgozzanak. Jelenleg a szövetség tartalmi munkájának zöme Bielik⁶ és Hankó⁷ elvtársakra koncentrálódik. Ez nem biztosítja a munkatársak fejlődését, munkakapacitásuk megfelelő kihasználását. Azt javasoljuk, hogy tartsanak több előadást, de az legyen céltudatos, és a helyi kérdések ismeretében történjen. A helyi kérdéseket állítsák be az országos feladatok síkjába.
- c) A szövetség terveiben és gyakorlati munkájában nagyobb súllyal kell foglalkozni a nemzetiségek soraiban még fellelhető visszahúzó nézetekkel (klerikalizmus, maradiság stb.), hogy ezzel is segítse a dolgozók szocialista tudatának formálását.
- d) Fordítsanak nagyobb gondot arra, hogy a szövetség és a lap dolgozói ideológiai és általános műveltségi színvonala emelkedjék.
- e) Lépjenek fel határozottan a lazaságok, fegyelmezetlenség ellen, javítsák a munka- és állami fegyelmet. Kiszállásaikra felkészülve, a problémák ismeretében menjenek, és a dolgozók előtt példamutató magatartást tanúsítsanak.

Budapest, 1960. január 16.

Vendégh Sándor
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 10. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, tintával írt aláírással.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Bernula Mihály személyére vonatkozó további adatot nem találtunk.

³ Lásd a 36., a 37. és a 47. dokumentumot.

⁴ Ludové Noviny. Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége. Budapest. Indult: 1957-ben. Megjelenik hetenként.

⁵ Lásd a 49. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁶ Bielik György (1926–). Kereskedelmi iskolában érettségizett, 1964-ben elvégezte a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemet. 1947–1948-ban a Szlovák Antifasiszta Frontjának alkalmazottja, 1949. január 1-jétől – megalakulásától – a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségénél dolgozott különböző munkakörökben, 1957-től annak megbízott főtítkáráként. 1960. április 4-én nevezték ki.

⁷ Hankó János (?-?) tanár. Főszerkesztőként az '50-es évek végén jegyezte a Ludové Novinyt, majd 1961-ben a Külügyminisztériumban folytatja pályafutását. Személyére vonatkozó további adatot nem találtunk.

51.

Budapest, 1960. február 12.

Jelentés a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkájáról¹

1. A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége 15 éves fennállása óta eredményes munkát végez a délszláv dolgozók szocialista nevelése terén. Munkájának fő vonalában helyesen érvényesült az a célkitűzés, hogy közvetítse a párt szavát a nemzetiségi dolgozókhöz. E munka tartalmi eredményeit nem lehet azonban helyesen megítélni azoknak az objektív körülményeknek a figyelembevételével, amelyek hatással voltak a szövetség tevékenységére. Pl. a Tájékoztató Iroda 1948–49-es határozatai, a Jugoszláviával való államközi kapcsolatok alakulása, az 1949–53 között alkalmazott diszkriminációs jelenségek egyes területeken a délszláv nemzeti kisebbségek irányában, másrészt a délszláv dolgozók állampolgári hűségének megingatására tett kísérletek, valamint az 1956-os ellenforradalom és a revizionizmus romboló hatása. Ezek a körülmények általában megnehezítették és negatív irányban befolyásolták a szövetség munkáját.

A hazánkban élő délszláv nemzetiségek száma 80 000-re tehető. Tíz megyében laknak (Győr-Sopron, Vas, Zala, Somogy, Baranya, Bács-Kiskun, Csongrád, Békés, Tolna és Pest megyében). Többségükben horvátok, bunyevácok és sokácok. Mintegy 5-6000-re tehető a szerbek, és ugyanennyi a Vas megyében élő szlovének száma. Ennek következtében nagyfokú nyelvi különbségek tapasztalhatók, pl. eléggé elüt a nyugati megyékben élő horvátok tájnyelve, és teljesen külön nyelvet beszélnek a szlovének. Az ún. nyugati horvátok az egyház befolyására helyenként még a délszláv megnevezés ellen is tiltakoznak. A délszláv lakosság nagyjából földműveléssel foglalkozik, gazdasági, politikai és kulturális tekintetben az ország lakosságának átlagos színvonalán áll.

A fent ismertetett körülmények azt eredményezték, hogy a délszláv dolgozóknak egy része az 1949–53 közötti időben passzivitásba vonult. 1956 után pártunk helyes politikája feloldotta ezeket az ellentmondásokat, és ma már elmondhatjuk, hogy a délszláv dolgozók túlnyomó többsége aktívan részt vesz társadalmi és politikai életünkben, nemzetiségi igényeit kielégítettnek tartja, bátran, félelemérzet nélkül él az államunk által biztosított jogaival. Nagy többségében bizalommal támogatja pártunk politiká-

ját, a területi szervek és a szövetség kétnyelvű rendezvényeit szívesen fogadja. Bizonyítja ezt, hogy az utóbbi hónapok során a délszlávok által is lakott községek zöme tsz-községgé alakult. A helyzet illetően való alakulásában nagy része van a szövetség politikai felvilágosítómunkájának is.

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége a felszabadulás után alakult – előbb mint a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontjának tagozata.² 1947-ben különvált és önálló tömegszervezetté lett, állami felügyelettel, a párt irányításával működött. 1948-ig irányító (és anyagi finanszírozó) tényezőként szerepelt a jugoszláv követség és a SZEB jugoszláv képviselője is. A Tájékoztató Iroda határozata után³ (1948) kormánybiztos irányította a szövetség munkáját, majd később működött mint tömegszervezet – egészen addig, amíg tevékenységi körének megfelelően (főleg kulturális kérdésekkel foglalkozott) a Művelődésügyi Minisztérium irányítása alá került.

Ez a szervezeti forma az akkori körülményeknek megfelelt, és nem helyes az a felfogás, hogy 1950-től „csökkent a pártközpont irányító szerepe” a nemzetiségi politikában azáltal, hogy a szövetség irányítását állami szervek vették át. Nem lehet egyetérteni azzal az állásponttal sem, hogy „a szövetségnek nem volt semmiféle befolyása a mi nemzetiségi kisebbségünk nemzetiségi jogainak védelmére”. Más helyütt ezt így fogalmazták meg: „A szövetség 1950–56 között nem tudta betölteni azokat a feladatokat, amelyek a marxista nemzetiségi politika következtében reá hárultak volna.” Úgy véljük, ez az álláspont abból a szubjektív szemléletből adódik, hogy az elvtársak hajlamosak az 1949 előtti időszak idealizálására, s hogy a szövetség akkori tevékenységét eszményképpnek tekinték. Természetesen nem érthetünk egyet a szövetség 1949–56 közötti munkájának negligálásával, amint azt a szövetség mostani jelentése teszi.

Az 1956-os, majd az 1958-as párthatározatok⁴ – a nemzetiségi kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról – jó hatással voltak a nemzetiségi lakosságra éppúgy, mint a szövetség munkájára. Külön ki kell emelnünk, hogy az ellenforradalom után a délszláv szövetség használta fel leghatásosabban a kultúrkörutak adta lehetőségeket politikai gyűlések tartására, sőt ezen túl is a politikai gyűlések egész sorát tartotta az utóbbi években. Ezek a gyűlések és a kulturális rendezvények sokat segítettek a megyék és járások munkájában. A szövetség politikai és kulturális munkájával elősegítette a konszolidációt, a választások alkalmával (1958)⁵ igen jól dolgozott, fáradhatatlanul segítette a falu szocialista át-szervezésének munkáját. Rendezvényeit igen helyesen – a területi szervekkel és azok feladataival összhangban végzi, és nagyszámú aktív csoportot mozgósít a feladatok elvégzéséhez. A területi párt-, állami és tömegszervezetekkel való kapcsolataik jók, a délszláv dolgozó parasztsággal, tsz-tagokkal és párttagokkal jól együttműködnek.

Helyes és jól kialakult gyakorlat, hogy a szövetség mint társadalmi szervezet a Hazafias Népfront keretében dolgozik. Öröndetesen intenzív a szövetség kapcsolata a Hazafias Népfront Országos Irodájával és területi szerveivel. A helyi tanácsok és tömegszervezetek munkájában a délszláv dolgozók számarányuknak megfelelően képviselve vannak. Javult a szövetség szervező- és irányítómunkája, a kultúr csoportok vezetése és a szakmai-politikai színvonal emelése tekintetében.

Hasonlóképpen szembetűnő javulás a sajtó munkája terén is. A lap (Narodne Novine⁶) helyenként színes, érdekes, olvasmányos, ennek eredményeként az olvasók száma is növekedett.

2. Néhány olyan problémára is rá kell mutatnunk, amelyek recenziója, alapos kritikai elemzése nélkül nem tudunk komolyan előrehaladni.

- a) 1956-ban, mint ismeretes, egy nacionalista-revizionista csoport az ellenforradalom zűrzavarában elfoglalta a délszláv szövetséget, és annak veterán kommunista vezetőjét eltávolította. Ma 1960-at írunk, de a szövetség mind ez ideig nyilvánosan nem bélyegezte meg a csoport tevékenységét, és nem határolta el magát ezek nézeteitől, holott a csoport programja a szövetség 1957-es kalendáriumában több ezer példányban megjelent („Jóindulatot és őszinteséget a nemzetiségi politikában” címmel)⁷. Nem érdemelne figyelmet ez a kérdés ma már, ha a kalendáriumban megjelent gondolatok, az akkor kidolgozott programtervezet egyes pontjai, burkolt formában, egyre halványuló tendenciával ugyan, de újra meg újra nem jelentkeznének, különösen a szövetség jellegének, szerepének és feladatkörének kérdésében. Ez legfőképpen az állami irányítás lebecsülésében, esetenkénti tagadásában jelentkezik. Ez annál inkább érthetetlen, mert az 1956-os és 58-as párthatározat – amely ma is érvényben van – pontosan meghatározza a szövetség szerepét, feladatát és működési területét. A határozat kimondja: „Továbbra sincs szükség arra, hogy a szövetségek tagsággal rendelkező tömegszervezetek legyenek.” Helytelen tehát az az álláspont, amely idealizálja az 1949 előtti tömegszervezeti formát, és 30-40 tagú központi vezetőség megválasztását tűzi feladatul. Ki kell mondanunk, hogy a szövetség működését „a tömegszervezetek szövetségének” alapszabálya ma már nem határozza meg. Szükséges viszont, hogy a Művelődésügyi Minisztérium a szövetségek vezetőivel a két párthatározat elvei alapján kidolgozza a szövetségek működési alapelveit, melyben irányadó legyen a munka szélesebb bázisra való helyezése. Egyben vissza kell utasítanunk minden olyan véleményt, amely a szövetségek tömegszervezeti jellegének megszüntetését jogsértőnek nyilvánítja.
- b) Ma még nem ritkán találkozunk olyan nézetekkel, amelyek „a hiányzó nemzeti öntudat” pótlására a nyelvoktatás fakultatív jellegének megszüntetését követelik. „Kötelezővé tenni még abban az esetben is, ha a gyer-

mekek szülei még nem látták be, hogy élniük kell az adott jogokkal az anyanyelven való tanulást illetően.” (Lásd: „Mit kíván a magyarországi délszláv kisebbség” című dokumentum.)⁸

- c) A szövetség jelentése megemlíti, hogy „több mint 200 népgyűlést tartottak a délszlávlakta községekben”. Ez kétségtávolú szép eredmény, különösen ha csupán a számszerűséget nézzük. A gyűléseken való tömeges részvétel (5-600 ember) is ezt mutatja. Mégis úgy látjuk, hogy a befektetett energia nincs arányban a tényleges eredménnyel. Azt kell mondanunk, hogy kevesebb több lett volna, mert a gyűlések tartalmi színvonala, a kultúrcsoportok műsora nem elég nivós és nem elég változatos. Ezeket a gyűléseket igényesebbé, a politikai előadásokat, beszédeket céltudatosabbá kell tenni, meg kell szabadítani a sablonoktól, a típuspéldáktól, és a terület sajátos problémáival kell foglalkozniuk.
- d) A szövetség munkastílusát is kritika tárgyává kell tennünk. Nem tartjuk helyesnek, hogy a munka zömét Ognyenovics⁹ elvtárs magára vállalja, és néha erejét meghaladó (egészségre ártalmas) feladatokat is végez. A feladatok arányosabb elosztása, a munka jobb megszervezése és a munkaidő jobb kihasználása, a kiegyensúlyozott munkafeltételek megteremtése útján változtatni kell ezen. A munkastílus fontos vonása a területi (megyei és járási) párt- és tömegszervezetekkel való kapcsolat módja. Ügyeljének az elvtársak arra, hogy e kapcsolatból ne úgy tűnjék, mintha a szövetség utasítaná a pártbizottságot egy-egy akció megszervezésére (Baranyában tettek ilyen megjegyzést a megyebizottságon). Vonatkozik ez a német, szlovák és román szövetség vezetőivel való együttműködésre is.

Javítani kell a szövetség munkastílusát a pedagógusokkal és az iskolai kérdésekkel való foglalkozás terén. Nem lehet egyetérteni azzal, hogy a szövetség egyes esetekben intézkedési jogot formál pl. pedagógusok áthelyezésekor stb. (Lásd: a Pest megyei példa, Lórév vagy a mohácsi járás, ahol a szövetség áthelyezett egy pedagógust Versendre anélkül, hogy a járási szervekkel, a pártbizottsággal, tanáccsal ezt előre megbeszélte volna. Ma erről a tanítóról a járási pártbizottság úgy vélekedik, hogy a lakosság nem szereti, mert valamiféle elszeparálódási politikát folytat, pl.: külön kultúrcsoportot, énekkart és zenekart akar szervezni.) E kérdésekben a szövetség javaslata, segítsége természetesen szükséges, de az intézkedés joga az illetékes államigazgatási szervet illeti. Mindezek alapján kívánatosnak tartjuk, hogy a szövetség egyik munkaértekezletén vitassa meg a mozgalmi munkastílus problémáit.

Annál is inkább szükséges ez, mert a szövetség munkatársai többnyire fiatalok, és foglalkoznunk kell az ő továbbképzésükkel is. Gondoskodnunk kell ideológiai, politikai, általános műveltségbeli és nyelvi (tanuljanak meg magyarul is) fejlődésükről is. Nem elég, ha csupán táncolni, harmónikázni tudnak és a csoportok kísérése a tennivalójuk.

- e) A szövetség munkájában nagyobb súllyal kell foglalkozni a délszláv nemzetiségek soraiban még fellelhető visszahúzó nézetekkel (revizionizmus, nacionalizmus, klerikalizmus, maradiság stb.). Az olyanfajta nézetekkel is, amely a legutóbbi kultúráktíván hangzott el, hogy ti. „Bizonyos fokig nekünk is nacionalistáknak kell lennünk, hogy a magunkét megtartsuk.” A szövetség politikai munkájának középpontjában a dolgozók szocialista tudatának formálása álljon.
- f) Fordítsanak nagyobb gondot a lazaságok, a fegyelmezetlenség elleni fellépésre, a munka- és állami fegyelem betartására. Kiszállásaikra felkészülve, a helyi problémák ismeretében menjenek, és a dolgozók előtt példamutató magatartást tanúsítsanak. Javasoljuk, hogy kevesebb előadást tartsanak, de az legyen céltudatosabb, szervezettebb és a helyi kérdések ismeretében történjék. A helyi kérdéseket állítsák be az országos feladatok sfkjába.

Összegezve: úgy véljük, ha a szövetség az itt megfogalmazott általános jellegű normákat a saját munkájára nézve is elismeri, kötelezőnek tartja, és mint az állami irányítás részéről megnyilvánuló elvtársi segítséget fogadja, úgy munkája még hasznosabb, még eredményesebb lesz.

Budapest, 1960. február 12.

Vendégh Sándor
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 9. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd a 10. dokumentum 2. számú jegyzetét.

³ Lásd a 10. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁴ Lásd a 49. dokumentum 2. számú jegyzetét.

⁵ Utalás az 1958. november 16-án megtartott országgyűlési és tanácsválasztásokra.

⁶ Lásd a 6. dokumentum 4. számú jegyzetét.

Narodne Novine. Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége. Előzmény: Naše Novine. Folytatás: Hrvatski Glasnik, Srpske Narodne Novine. Budapest. 1957–1991. Megjelenik hetenként.

⁷ Lastić, Ljubomir: Dobronamernost i iskrenost pri rešavanju nacionalnog pitanja. (Jóindulat és őszinteség a nemzetiségi kérdés megoldása során.) – In: Naš Kalender. Budapest. 1957. 34–36.

⁸ „ Mit kíván a magyarországi délszláv kisebbség?

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége

1. A szövetség legyen a Hazafias Népfronton belül működő tömegszervezet, ne legyen kizárólag a Népművelési Minisztérium felügyelete alatt működő kulturális-népművelő szervezet.
2. A szövetség vezetését (központi vezetőséget és a végrehajtó bizottságot) a délszláv kisebbség képviselői demokratikus módon, a szövetség országos kongresszusán válasszák meg.

3. Munkájáért a szövetség vezetősége legyen felelős a kisebbséghez tartozó népnek, mely leválhatja úgy egyes tagjait, mint az egész vezetőséget, és ne a Népművelési Minisztérium tisztviselőinek.
4. A központi vezetőség és a végrehajtó bizottság mellett a szövetségnek vannak helyi és területi bizottságai, melynek tagjai részben tagjai a helyi vagy területi népfront-bizottságnak.
5. A szövetség alapszabályait és programját egyedül a Nemzetiségi Kisebbség Kongresszusa dolgozhatja ki.
6. A délszláv kisebbség lapja nem lehet önálló, a szövetség hatáskörébe kell tartoznia.

I. Nemzetiségi kisebbségünk képviselete

1. Mindazonok a helyeken, járásokban és megyékben, ahol nemzeti kisebbségünk él, legyen arányosan képviselve a helyi és magasabb tanácsokban, állami szervezetben, tömegszervezetekben, egészen az országgyűlésig.
2. A minisztériumok azon osztályain, ahol elsősorban a nemzetiségi kisebbségek problémáival foglalkoznak, mint az Oktatási és Népművelési Minisztérium nemzetiségi osztályain, legyenek elsősorban és fokozottan képviselve a délszláv, szlovák, román és német kisebbség.
3. Ezekon [a] helyeken nem dolgozhatnak olyan emberek, akik a nemzetiségi kérdést nem ismerik vagy közömbösek e kérdéssel szemben, hogy a nacionalista beállítottságú elemekről ne is beszéljünk.
4. A délszláv kisebbség kevés számú, egyetemet végzett fiatalja (agronómus, állatorvos, orvos, tanár stb.) nemzetiségünk által lakott területeken nyerjen elhelyezést.
5. Azokon a területeken, ahol nemzetiségi kisebbség él, a hivatalos intézmények feliratait a nemzetiség anyanyelvéen is ki kell írni, úgyszintén a dobolás és egyéb hirdetés is az ott éb nemzetiségi nyelvén is történjék.

II. Iskoláztatás

1. Azokban az általános iskolákban, ahol délszláv gyermekek vannak többségben, tanítson megfelelő számú délszláv tanító, még abban az esetben is, ha a gyermekek szülei még nem látták be hogy élniök kell az adott jogokkal az anyanyelven való tanulást illetően.
2. A délszláv tanulók és tanárok csak azokban az iskolákban taníthatnak, ahol az oktatás anyanyelven folyik, vagy amelyeket délszláv gyermekek látogatnak. Azokat a délszláv pedagógusokat, akik tiszta magyar területen dolgoznak (Jesity Bozsídár, Lásztity Mária, Pijukovity Anna, [?]rcán Milka és a többiek) azonnal át kell helyezni általános és középiskoláinkhoz.
3. Minden huzavona nélkül történjék meg azon délszláv pedagógusok rehabilitációja, akik az 1948–1953 terjedő időszakban jugoszláv kérdés miatt lettek elbocsátva, beszámítva azokat az éveket, amelyeket önhibájukon kívül veszítettek.
4. Minél előbb hívják össze a délszláv pedagógusok országos konferenciáját, ahol megvitatják a szerbhorvát és szlovén nyelvű oktatás és a délszláv pedagógusok helyzetét.
5. A délszláv gimnázium[ot] és tanítóképzőt a délszlávok által lakott déli területre kell vinni (Pécs, Mohács vagy Baja), ott kialakulna a délszláv kisebbség kultúrközpontja.

III. Nemzeti kisebbségünkkel szemben elkövetett hibák kijavítása (1948–1953)

1. Minél előbb váljék lehetővé deportált parasztságunk visszatérése azzal, hogy házakat, vagyoni kérdéseiket a törvényes rendeletek értelmében rendezzék.
2. Azok[at] a délszlávok[at], akik a jugoszláv kérdés miatt börtönbe vagy internálótáborba kerültek, azonnal rehabilitálni kell, anyagi kártérítés mellett.

IV. Kulturális felvilágosítómunka

1. Néprajzi hagyományaink eredményesebb ápolása érdekében délszláv lakta helyeken kultúrsoportokat kell szervezni.
2. Délszláv lakta községekben, különösen Baranyában, olvasóköroket kell szervezni. Mivel Magyarországon nincs lehetőség (anyagi) délszláv könyvek nyomtatására, úgy hivatalos

úton kell kérni, hogy Jugoszláviából lássák el olvasóköreinket megfelelő könyvekkel a klasszikus és a mai jugoszláv irodalomból.

3. A már létező mohácsi olvasókört át kell szervezni, kérni kell a törvénytelenül elvett (1948) versendi olvasókör visszaadását és megnyitását.

4. Ahol erre lehetőség van (Budapest, Pécs, Mohács, Baja), klubokat kell nyitni a délszláv értelmiség és egyetemisták részére, ahol tanulmányozhatnák kisebbségünk történetét és népi hagyományait.

Az események normalizálódása után össze kell hívni a szövetség országos kongresszusát, amelyen részt vesznek délszláv kisebbségünk képviselői.

A kongresszus megválasztja a központi vezetőséget, a bizottság pedig saját soraiból a 7-9 tagból álló végrehajtó bizottságot.

A kongresszus adja a szövetség programját és alapszabályzatát.

Minden délszlávlakta községben megalakítani a szövetség helyi bizottságait, melynek tagjai részben tagjai lesznek a Hazafias Népfront helyi bizottságainak. A bizottság legyen 3-5 tagú, lehetőleg szegényparasztk vagy délszláv tanítók, ezek legyenek értelmes és bátor emberek. Délszláv területeken meg kell alakítani a területi bizottságokat, melynek tagjai részben a Hazafias Népfront területi bizottságainak is tagjai.

Területek: Maros mente, Budapest és környéke, Baranya, bajai háromszög, Dráva mente (Somogy és Zala), Rába mente (szlovének), Vas, Sopron és Győr megye.” – MOL XIX.-I-4-g 61. tétel.

- ⁹ Milan Ognjenović (1916–1980). Négy reálgimnáziumot végzett. A '40-es években különböző ipari üzemekben dolgozott. 1945 első hónapjaiban Veszprém megyei rendőrkapitány, majd ismét Pécsen a bányaműveknél dolgozott. 1947-ben a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége országos titkárának választották, majd 1948 márciusától főtítkárhelyettes. 1948. augusztus 29-én, a Tájékoztató Iroda határozatával összefüggésben elmozdították állásából, augusztusban kizárták a pártból. 1949. július 6-án letartóztatták, a Rajk-perben hatodrendű vádlottként – miszerint Rob Anton utasítására a jugoszláv kémiszolgálatnak dolgozott - 9 évre ítélték. 1956-ban szabadult, rehabilitálták. 1956 novemberétől a pécsi bányavidéken pártszervező, a Baranya megyei intézőbizottság tagja, a megyei pártbizottság agitációs és propagandaosztályának vezetője. 1957. szeptember 1. és 1973. december 31. között a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének főtitékára.

52.

Budapest, 1960. február 20.

Jelentés a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének munkájáról¹

A hazai románok száma 20 000-re tehető. Csaknem teljes számukban dolgozó parasztk. Békés és Hajdú-Bihar megye 20 községében élnek. Az utolsó hetekben valamennyi község tsz-községgé alakult. A felszabadulás előtt igen elmaradottak voltak. A felszabadulás óta gazdasági, politikai és kulturális téren sokat fejlődtek. Ma több tekintetben elérik ennek az országrésznek átlagos színvonalát.

A román lakosság a nemzetiségi igényeit kielégítettnek tartja. Soraikban nacionalista nézetekkel nem találkozunk. A vegyes lakosságú községekben elmentétek, sűrűlódások nemzetiségi vonatkozásban nem észlelhetők. (Ahol ilyen

még mutatkozik, ott ennek inkább vallási színezete van, görögkeleti, görög katolikus, református, baptista stb.)

A Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége 1949-ben alakult. Először mint tömegszervezet működött, s alakulásától kezdve segítette a román nemzetiségi lakosság kulturális felemelkedését. Tömegpolitikai munkát is csak az 1958-as párthatározat² óta igyekeznek végezni. Ezen a téren végzett munkájuk főképpen a választások idején és a tsz-szervezés alkalmával volt tapasztalható. Kulturális rendezvényeik is segítették ezt a munkát.

A szövetség kapcsolata a Békés megyei pártbizottsággal, tanácsszervekkel és a Hazafias Népfront megyei és helyi szerveivel jó. A Hajdú-Bihar megyei kapcsolatok is javulóban vannak. Ugyancsak jó az együttműködés a Hazafias Népfront Országos Irodájával is.

A kultúrcsoportok irányításában és ezek színvonalának emelésében is eredmények mutatkoznak.

Aktívahálózatuk főleg pedagógusokból tevődik.

A sajtójuk is komoly fejlődést mutat. A lap politikai, nyelvi és kulturális téren segítséget nyújt a szövetség területi munkájában.

Az eredmények mellett vannak még hiányosságok is a szövetség munkájában.

A szövetség politikai munkatársai, Szilágyi³ és Moldován⁴ elvtársak párttagok. A szövetség azt a hivatását, hogy közvetítse a párt politikáját a dolgozók felé, egészében helyesen látja. A munka hiányosságai nem helytelen elvi álláspontból, hanem a munkamódszer fogyatékoságából, a megszokotthoz való ragaszkodásából, bizonyos kényelmességből és az igényesség hiányából is fakad. Bár az utóbbi időben a szövetség dolgozói keresik a munka jobb módszereit.

A szövetség munkatársai egyénileg részt vesznek a területen folyó politikai munkában, agitálnak és segítik a helyi szervek munkáját, azonban a szövetség egész tevékenységét csak részben sikerült e cél érdekében állítani.

A politikai gyűlések, nemzetiségi napok és kultúrkörutak szervezését nem hangolják megfelelően össze a helyi (járás) párt- és tanácsszervek célkitűzéseivel. Bár a szövetség nem megyei szerv, de munkájuk nem lehet független a helyi párt- és tanácsszervek előtt álló fő feladatoktól. Politikai és kulturális

tevékenységüket a feladatoknak kell alárendelniük. E célkitűzésekhez kapcsolódva kell segíteniük a területen folyó munkát és politikai beszédeiket, kulturális rendezvényeiket a helyi problémák ismeretében kell előkészíteniük.

Nem használják ki megfelelően a kultúrkörutak adta lehetőségeket. Ezt mutatja az is, hogy a legfontosabb feladatok idején, a kultúrscsoportokat több ízben más területre irányították (pl. Borsod megyében).

A szövetség dolgozói sokat tartózkodnak a területen – ez helyes –, de az a tapasztalatunk, hogy legtöbbször Békés megyében és Hajdú-Bihar megye egy-két községében nyújtanak rendszeresen segítséget, és a távolabbi bihari községeket elhanyagolják. Nagyon sok a tennivaló még Kétegyháza is, hogy az ottani kulturális elmaradottságot felszámolják.

Nem találták meg azokat a módszereket, amelyekkel eredményesen harcolni tudnának a román lakosság között igen erős egyházi, vallásos – különösen görögkeleti egyház hívei között megnyilvánuló – világnézet ellen. Nem léptek fel egyes pópák népszerűsítő és híveiket anyagilag is kihasználó tevékenységével szemben. Sok a hívő és baptista. Ezekkel a problémákkal sajtójukban és kiadványaikban nem foglalkoztak.

Nem megfelelő a kapcsolat a szövetség és a szerkesztőség között. Ennek oka nemcsak a földrajzi távolságban keresendő. Nem ismerik egymás munkatervét, aktuális feladatait, célkitűzéseit.

Hogy a szövetség a két párthatározat és a kongresszus szellemében továbbra is eredményesen dolgozzék, szükséges, hogy a felsorolt hiányosságokat küszöbölje ki. A jobb munka érdekében a legfontosabb feladatokat az alábbiakban összegezzük.

1. Tömegpolitikai munkájuk eredményesebbé tétele érdekében építsenek ki szorosabb kapcsolatot a járási pártbizottságokkal.
2. Tartsanak több politikai gyűlést és előadást, és az legyen céltudatos, és a helyi kérdések ismeretében történjen. A helyi kérdéseket állítsák be az országos feladatok síkjába.
3. A szövetség munkájában nagyobb súllyal kell foglalkozni a román nemzetiség soraiban még fellelhető visszahúzó nézetekkel (klerikalizmus, vallásosság, maradiság).
A szövetség politikai munkájának középpontjában a dolgozók szocialista tudatának formálása álljon.
4. Munkájukkal nyújtsanak segítséget a románlakta községekben a termelőszövetkezetek megszilárdításához.

5. Javítsák továbbra is a kultúr csoportok munkáját, fordítsanak nagyobb gondot a műsorok szocialista tartalmára, valamint a kultúrfelelősök és kultúr csoportok vezetőinek elvi irányítására.
6. A szövetség és a szerkesztőség teremtsen szoros és rendszeres kapcsolatot.

Budapest, 1960. február 20.

Vendég Sándor
osztályvezető

MOL 288. f. 35. cs. 10. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd a 47. dokumentumot.

³ Szilágyi Péter (1929–). 1952–1954 között nemzetiségi előadó az Oktatásügyi Minisztériumban, majd 1957-ig a gyulai román gimnázium igazgatója. 1957–1983 között a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének főtitkára.

⁴ Moldován Illés (1920–). Eredeti szakmája szabó. 1949-től különböző területeken a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségében dolgozott.

53.

Budapest, 1960. június 14.

Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya számára a nemzetiségi szövetségek munkaértekezleteiről

A nemzetiségi szövetségek munkaértekezleteinek a párt politikai bizottsága 1958. októberi határozatának értelmében az volt a célja, hogy a szövetségek a nemzetiségi lakosság körében kifejtett politikai, kulturális tevékenységükről beszámoljanak, munkájukat szélesebb alapokra helyezték, és ismertessék a párthatározat alapján meghatározott feladatkörüket, a társadalmi szervek alkítsák ki aktivistáik köréből társadalmi bizottságaikat.

A négy szövetség munkaértekezletét március 26. és április 22. között tartotta meg. Az értekezletnek ebben az időben való megtartása helyesnek bizonyult, egybeesett hazánk felszabadulásának 15 éves évfordulójának ünnepségeivel, s a Hazafias Népfront II. Kongresszusa¹ előkészítésének idejével, így egyben a kongresszus előkészítését is szolgálták. A munkaértekezletek két-naposak voltak, a Gyulán megtartott román szövetség munkaértekezlete volt csak egynapos. A négy értekezleten 500-nál több meghívott vett részt. A meghívottak részben a szövetségek helyi aktivistáiból, részben a területi párt-

szervek által ajánlott párttag és pártönkívüli nemzetiségi dolgozókból, részben területi párt-, tanács-, népfrent- és tömegszervezetek képviselőiből kerültek ki. Megadott szempont volt, hogy minél több pártönkívülit hívjanak meg, és vonjanak be a nemzetiségek közötti munkába.

A meghívottak a nemzetiségi lakosság minden rétegét képviselték, többségükben parasztok, másrészt főleg pedagógusok voltak, ezek előtt világitották meg a párt és a népfrent vezetőségének képviseletében megjelent elvtársak az előttünk álló politikai, gazdasági és kulturális feladatokat, a VII. kongresszus² célkitűzéseit és pártunk nemzetiségi politikáját.

A szövetségek vezetői beszámolóikban ismertették a nemzetiségek múltját, a felszabadulás óta elért eredményeket, a nemzetiségek megváltozott életét, a szövetségek, a nemzetiségi sajtó feladatát. Rámutattak, mi tette szükségessé, hogy a nemzetiségi szövetségek a tagsággal bíró tömegszervezeti munka helyett mai formájukban, mint társadalmi szerv működjenek. Foglalkoztak a párt és a kormány gondoskodásával és támogatásával, az 1956-os nemzetiségi párthatározattal, az ellenforradalommal és annak hatásával az egyes nemzetiségekre, az ellenforradalom óta eltelt időszakokkal, az 1958-as párthatározattal és a VII. kongresszus jelentőségével. Beszéltek a nemzetiségi lakosság jogairól és kötelességeiről, a nemzetiségek politikai vonalon elért eredményeiről, a falu szocialista átalakításában való részvételről. A beszámolók és határozati javaslatok egységes alapelvek szerint készültek, alapvető politikai kérdésekben egységes állásfoglalást képviseltek, helyesen jelölték ki a feladatokat, és a fő kérdésekre irányították a figyelmet. A résztvevők meggyőződhetnek arról, hogy szűnőben van a szövetségekben az a nézet, amely szerint a szövetség feladata a nemzeti öntudat ébresztése, fejlesztése és fenntartása, s egyre inkább érvényesül a párthatározatban szereplő feladatkör „a szövetségek, mint társadalmi szervezetek állítsák feladatuk központjába a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosítómunkát”, egyszóval a párt és a kormány szavát közvetítsék a nemzetiségi dolgozókhöz.

Az elfogadott határozati javaslatok helyesen fogalmazták meg a szövetségek további tennivalóit. A határozatok a VII. kongresszus célkitűzéseit alapján a szövetségek feladatait tartalmazzák.

A beszámolók és határozati javaslatok alapjában helyes voltának kialakulása nagyban segítette a munkaértekezletek előtt lefolytatott szövetségek munkájának megvizsgálása. Az ezzel kapcsolatos vita, a Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztályán hozott értékelés is nagyban segítette a szövetségeket a beszámolók és határozati javaslatok helyes megfogalmazásában és az alapvető kérdések helyes elemzésében. Helyes volt az a határozat is, amely nem járult hozzá, főleg a délszláv szövetség részéről felmerült javaslathoz, amely a munkaértekezletek további halogatását szorgalmazta. Az elo-

dázási szándék részben kényelmességből, részben abból adódott, hogy egyes elvi vagy gyakorlati kérdésekben kialakult álláspontot nem voltak képesek magukévá tenni.

A munkaértekezleten a megalakított társadalmi bizottságokban a nemzetiségi lakosság számottevő képviselőit válogatták ki, akik segíteni tudják a nemzetiségi lakosság körében végzendő politikai és kulturális munkát.

A munkaértekezleteken 121 felszólalás hangzott el. A hozzászólók zömében helyesen egészítették ki a beszámolókat, s a feladatokat megértve, helyesen foglaltak állást. Az idősebb felszólalók a múlttól beszéltek, a nemzetiségekkel való bánásmódról, a kettős elnyomásról, a felszabadulás óta egyre inkább kialakuló testvéri összefogásról, és a helyi példákkal igazolták, hogy megvalósult a nemzetiségek teljes politikai, társadalmi és állampolgári egyenjogúsága. Szinte kivétel nélkül hangsúlyozták az egyetértést, mely a szocialista fejlődés során magyarok és nemzetiségiek között kialakult. Ráműtettek a tsz-ekben, az üzemekben és bányákban folyó közös munka nevelő és barátság-alakító hatására. Csaknem valamennyi felszólaló leszögezte, hogy a fő feladat a szocialista társadalom építése, s minden más kérdést ennek kell alárendelni, beleértve a nemzetiségi kérdést is. Kifejtették, hogy a nemzetiségi kérdés az általános és emberi haladás kérdésének nem központi, hanem egyik jelentős részkérdése. Hangsúlyozták, hogy akik a nemzetiségi kérdést a szocializmus építésének ügyétől elvonatkoztatva kívánják kezelni, úgy ezek útja a nacionalizmushoz, a munkásosztály ügyének, az internacionalizmusnak elárulásához vezet.

Értékelték a szövetségek munkáját, helyeselték, hogy a szövetségek az ellenforradalom leverése óta egyre inkább rátértek a kultúrkörutak mellett a tömegpolitikai munkára, és elmondták, hogy a szövetségek politikai és kulturális munkájukkal segítették a falu szocialista átszervezését. Helyesnek tartották, hogy a szövetségek szembeszálltak a tsz-szervezések során az egyes helyeken megnyilatkozó nemzetiségi elkülönülő törekvésekkel.

Beszéltek a szövetségek további feladatairól, hogy miként segítheti, a szocializmus építésének meggyorsítását, a termelőszövetkezetek megszilárdítását. A felszólalók igényelték a nemzetiségek között végzett népművelési és művészeti munka színvonalának további javítását, s annak szocialista tartalommal való megtöltését. Igényelték a nemzetiségi sajtók színvonalasabbá, agitativábbá tételét. Kérték a nemzetiségi sajtó terjesztésének segítségét.

Felhívták a figyelmet a még fellelhető kispolgári, nacionalista nézetek maradványaira, az ebből keletkező még található nemzetiségi torzsalkodásokra. Beszéltek a visszahúzó erőkről, a vallásosságról, melyet ellenséges elemek – kintiek és bentiek – akarnak megnyergelni, és ezen keresztül megbontani a kialakuló egységet.

Beszéltek az államhatalmi, a választott és tömegszervezetekben való részvételükről, a gazdasági vonalon elért eredményeikről.

Akadtt azonban néhány hibás elvi álláspontból fakadó hozzászólás is, amelyek továbbra is a nemzeti lét és tudat megőrzését tartották fő feladatnak. Hangzottak el olyan panaszok, hogy a nemzetiségi fiatalok nagy része nem ismeri anyanyelvét, ezért az anyanyelv elsajátítását kívánták fő feladatként kimondani. Akadt néhány felszólaló, aki a volt vagy vélt sérelmeket túlhangsúlyozta. Irreális követelések is hangzottak el, pl. a németeknél egy-két felszólaló a házkérdést vetette így fel, a délszláv és szlovák értekezleten pedig ahogy a Kossuth rádió nemzetiségi nyelvű adásainak hiányát sérelmezték.

Az egyes elvileg hibás felszólalásokat más felszólalók javították ki. Felszólalások értékét emelte az őszinte hang, csupán a délszláv értekezleten volt tapasztalható néhány nem jószándékból fakadó felszólalás.

a) Román szövetség munkaértekezlete

Időrendben a Gyulán, március 26-án rendezett román munkaértekezlet volt az első. A munkaértekezleten megjelent 104 delegált és 24 meghívott funkcionárius. A Központi Bizottságot és a népfront elnökségét Harmati Sándor³ elvtárs képviselte, és mondott beszédet. Képviselve volt a KB Tudományos és Kulturális Osztálya, megyei és járási pártbizottságok, népfront- és tanácsszervek.

A főtitkár-beszámoló jó volt, fele arányban román és magyar nyelven történt. A beszámolóhoz 19 nemzetiségi dolgozó és 8 meghívott szolt hozzá, a hozzászólók főként a tsz-ek megszilárdításának problémáival foglalkoztak. Általában elégedettség, sőt az eredmények feletti büszkeség hatotta át a felszólalókat. Sajátos nemzetiségi probléma jóformán nem merült fel, legfeljebb olyképpen, mint azt egy magát román nemzetiségűnek valló veterán elvtárs mondotta (magyarul, mert románul nem tud), ilyenformán: „Mi román nemzetiségűek becsületes, szocializmust építő magyar dolgozók vagyunk.” Végezetül 30 tagú társadalmi bizottságot hoztak létre.

b) Német szövetség munkaértekezlete

Április 8–9-én tartották meg a német szövetség munkaértekezletét. Az értekezleten 112-en vettek részt. A német szövetségnek ez volt az első országos jellegű tanácskozása. A központi bizottságot Benke Valéria⁴ elvtársnő, a népfrontot Harmati Sándor elvtárs képviselte. Benke elvtársnő részben német nyelven megtartott beszéde nagyban hozzájárult az értekezlet sikeréhez. A főtitkári beszámoló bátran nyúlt a hazai német nemzetiség problémáihoz, a két világháború közötti és a felszabadulás utáni helyzethez. Foglalkozott a németek körében meglévő erős asszimiláció

kérdésével és a különböző befolyásokkal, melyek hatnak a hazai németekre. 37 hozzászólás hangzott el, a felszólalások általában helyesek és jók voltak. Beszéltek az erősödő bizalomról, mely a német dolgozók részéről megnyilvánul, a passzivitás feloldódásáról, a közügyekbe való aktívabb bekapcsolódásról. Szó esett a nyugati behatásról és a klérus befolyásáról is, az iskolakérdésekről és a német nyelvű sajtó problémáiról.

A német ajkú dolgozók általában elégedettek jogaikkal, az ezzel való élésnek vannak problémái, szinte tudatos beolvadási szándék van közöttük. Az értekezlet végeztével a határozati javaslat elfogadása után 27 tagú társadalmi bizottságot alakítottak.

c) A délszláv szövetség munkaértekezlete

Május 15–16-án a délszláv munkaértekezlet következett. Az értekezleten 126 meghívott és a központi szervek képviselői jelentek meg. A Központi Bizottságot Szerényi Sándor⁵ elvtárs, a Hazafias Népfrontot Harmati Sándor elvtárs képviselte. A vitában 30-an szólaltak fel, ebből 20 délszláv nemzetiségi dolgozó.

Főtitkári beszámoló foglalkozott a nemzetiség múltjával, jelenével, az elért eredményekkel, délszláv dolgozók aktív részvételével a szocializmus építésében. Referátumában beszélt a délszláv dolgozóknak a párton belüli munkájáról. Beszámolt arról, hogy csaknem az összes délszláv lakta község tsz-község lett. Az iskolapolitika eredményeiről, a sajtó szerepéről, az anyanyelvű kultúra terén elért eredményekről. A beszámoló azonban bizonyos disszonanciát is hordozott magában, valamelyest eltúlzott nemzeti büszkeség hatotta át. A délszláv szövetség kétségtelen komoly erőfeszítéseket tett a szocializmus építéséért, a délszláv nemzetiségiek között. Ugyanakkor bizonyos nemzeti(ségi) öncélúság is található munkájában és a beszámolóban is. A beszámolóból is az tűnik ki, hogy a szövetség nem képes tudomást venni egyes objektív feladatokról, így a délszlávok körében meglévő asszimilációról sem. Ez a szemlélet határozta meg az egyes hozzászólásokat is. Szemléletükre jellemző pl. a főtitkári referátum tervezetének egy kitétele: „Amikor a párt hozzálátott, hogy az említett hibákat helyrehozza, sor került a délszláv dolgozók rehabilitációjára is.” Ezt „igazságtalanul kezelt délszláv dolgozók...”-ra módosítottuk. A beszámolóról szóló sajtóközleményünkben ezt a módosítást ismét nem vettük figyelembe. Pozitív tény az, hogy végre sikerült elérnünk, hogy a munkaértekezlet plénuma előtt szóban és írásban elhatárolták magukat annak a nacionalista csoportnak nézeteitől, amely az ellenforradalom idején kezébe kaparintotta a szövetség vezetését, és kiadványokat adott ki. Azt azonban már nem sikerült elérni, hogy az iskolareformmal kapcsolatos, a tannyelvű iskolákat érintő elgondolásokat magukévá tegyék, és abban határozottan állást foglaljanak.

Jellemző volt, hogy az értekezleten felszólaló munkások és parasztok nemigen vettek tudomást a nemzetiségi kérdések túlhangsúlyozásáról, és inkább a tsz-ek vagy munkahelyeik általános problémáiról beszéltek. Így azután érdekes különbség mutatkozott a munkások, parasztok és egyes értelmiségiek hozzáállása között, az értelmiségi hozzászólók a nemzetiség léte, megmaradása és a nemzetiségi nyelv elsajátításának kérdéseit taglalták.

Végső kicsengésében a munkaértekezlet pozitív volt, mert a hozzászólók többsége a szocializmus építésének problémái szempontjából foglalt állást és fogadta el az egyébként helyes határozati javaslatot.

A munkaértekezlet résztvevői 35 tagú társadalmi bizottságot alakítottak.

d) A szlovák szövetség munkaértekezlete

Legutoljára május 22–23-án került sor a szlovák munkaértekezletre. A párt központi bizottságát Szerényi Sándor elvtárs, a Hazafias Népfrontot Harmati Sándor elvtárs képviselte. Az értekezleten 143 résztvevő volt. Felszólalók száma 27 volt. A főttkári beszámoló helyes képet adott hazánkban élő szlovák dolgozók helyzetéről. Egyes problémákat azonban megkerült (pl. az iskolareform és az asszimiláció kérdése). A felszólalók kivétel nélkül helyeselték a párt és a kormány nemzetiségi politikáját. Helyeselték a szövetség tömegpolitikai síkon való aktivizálódását.

Emelte az értekezlet színvonalát a néhány viharos veterán elvtárs megemlékezése, a vidék dolgozó népének, magyaroknak és szlovákoknak közös harcairól, melyet közösen vívtak a jobb életkörülmények és a munkáshatalom megteremtéséért. Kiemelték, hogy ez az együttműködés eredményezte és biztosítja a jövőben is sikereinket. Beszámoltak a nagyüzemi gazdálkodásért vívott harcaikról és bizonyították a szocialista mezőgazdaság fölényét. Speciálisan nemzetiségi problémákkal kapcsolatosan egykét volt szlovák tömegszervezeti funkcionárius részéről merült fel az az óhaj, hogy a Kossuth rádió szlovák nyelvű adást is sugározzon. („Megérdemli ez a szorgalmas nép, hogy saját nyelvét hallhassa a Kossuth rádióban.”) A határozatjavaslat elfogadása után 33 tagú társadalmi bizottságot alakítottak.

A munkaértekezleten szép számmal vettek részt a nemzetiségek által lakott megyék, járások, községek pártbizottságainak képviselői, tanácsosai, népfront és tömegszervezeti funkcionáriusok. Hozzászólásaik azt tükrözték, hogy pártunk határozatait a nemzetiségi kérdésben jól ismerik, megértették és nagy körültekintéssel foglalkoznak a vegyes lakosságú települések problémáival. Öröndetes az értekezleteknek azon megállapítása, hogy a nemzetiségi dolgozók között határozott bizalom uralkodik pártunk és kormányunk irányában, továbbá az, hogy nemzetiségi lakosságunk tud-

ja, hogy a munkáshatalom biztosította részükre a felemelkedést, hogy ismerik kötelességeiket a szocialista építő munkában.

Budapest, 1960. június 14.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 9. ő. e. – Nyolcoldalas tisztázat, aláírás nélkül.

-
- ¹ A Hazafias Népfrent II. Országos Kongresszusát 1960. május 27–28-án tartotta Budapesten.
- ² Lásd a 49. dokumentum 6. számú jegyzetét.
- ³ Harmati Sándor (1905–) szerszámlakatos, politikus. 1926-tól az SZDP, 1934-től a MKP tagja. 1945 után különböző pártfeladatokat látott el. 1949-től az MDP KV tagja, a Borsod megyei PB titkára, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának a nyugdíjas titkára.
- ⁴ Benke Valéria (1920–) tanár, politikus. 1954–1958 között a Magyar Rádió és Televízió elnöke. 1958–1961 között művelődésügyi miniszter, majd a Társadalmi Szemle szerkesztőbizottságának vezetője. 1951–1954 között az MDP KV póttagja, 1954–1956 között tagja, 1959–1988 között az MSZMP KB, 1958–1967 között a PB tagja.
- ⁵ Szerényi Sándor (1905–) famunkás, politikus. 1921-től a KMP tagja, 1929–1931 között az illegális KMP első titkára. 1931-től szovjet emigrációban él, 1933-ban letartóztatják, 1947-ig börtönben van, ekkor hazatérhet. 1956-ig pártönkívüli. 1958–1966 között az MSZMP KB tagja, a Tudományos és Kulturális Osztály vezetője 1961-ig, majd a Pártfőiskola igazgatója 1966-ig.

54.

Budapest, 1961. január 13.

Jelentés a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége 1960. évi munkájáról¹

A Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztályán 1960 januárjában tartott megbeszélésen megállapítást nyert, hogy a szövetség munkájában helyesen érvényesült az a célkitűzés, hogy közvetítse a párt szavát a nemzetiségi dolgozókhoz. Különösen az ellenforradalom után a megjelent párthatározatok szellemében a szövetség fő vonalaiban megoldotta feladatát. Pártunk helyes nemzetiségi politikája, a Jugoszláviával való államközi kapcsolatok alakulása egyre jobban feloldotta a délszláv dolgozók 1949–53 között kialakult zárkózottságát. Ma már elmondhatjuk, a délszláv dolgozók túlnyomó többsége aktívan részt vesz társadalmi és politikai életünkben, nemzetiségi igényeit kielégítettnek tartja. A délszláv szövetség munkájával elősegítette, hogy ma a délszláv dolgozók nagy többsége bizalommal támogatja pártunk politikáját, a mezőgazdasági dolgozók zöme a közös gazdálkodást választotta.

A múlt évi beszámoltatáson az elért eredmények elismerése mellett felmerült a szövetség munkájában néhány olyan hiányosság, mely gátolta a további előrehaladást. Pl. az 1949 előtti helyzet idealizálása (ekkor tömegszervezetként működött a szövetség), a nyelvoktatás fakultatív jellegének meg-

szüntetése (az a törekvés mutatkozott a szövetségben, hogy a szülők igényeit figyelmen kívül hagyva szervezzünk iskolákat, legyen kötelező az anyanyelv tanulása a délszláv szülők gyermekei részére).

Bíráltuk a szövetség munkamódszerében előforduló hiányosságokat és az állami irányítással kapcsolatos helytelen nézeteiket.

Az 1960-as év értékelése

A szövetség belső munkája

Az 1960. év során a szövetség belső és területi munkájában bizonyos fokú elvi tisztázódás ment végbe. Olyan elvi kérdések vetődtek fel, melyek elősegítették a nézetek tisztázódását, az egységes elvi álláspont kialakulását. A szövetség munkatársai részt vettek tájékoztató előadásokon, vitákon (a nacionalizmusról, nemzetiségi politikánk elvi és gyakorlati kérdéseiről, a népművelés időszerű feladatairól, a kétnyelvűségről).

Bár a kérdésekről rendezett viták, megbeszélések során végül elfogadták a helyes álláspontot, mégsem mondhatjuk, hogy minden kérdésben szilárd az elvi egység. Különösen heves vita volt a kétnyelvűség bevezetésével kapcsolatban. A szövetség munkatársai ezt antimarxista, a délszláv dolgozók jogainak csorbítására irányuló alkotmányellenes intézkedéseknek tekintették. A vita után ugyan visszavonták álláspontjukat, de burkoltan továbbra is élnek és a területen még ma is felmerülnek ezek a nézetek.

Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy az elvi „egyetértés” ellenére akadályozzák ennek megvalósítását, gyakorlatilag ellene dolgoznak. Ezzel súlyosan sértik a párt és állami fegyelmet.

Sok tennivaló van a szövetség munkatársainak szakmai, politikai és általános műveltségi, nyelvi továbbképzése terén. Nem helyes az, hogy a politikai munkatársak közül többen évek óta az „időszerű kérdések” tanfolyamán vesznek részt. Ez nem biztosít megfelelő szintű továbbképzést. Az az elgondolásunk, hogy beindítunk egy speciális politikai továbbképzést, amelynek keretében a nacionalizmus elvi és gyakorlati kérdéseit a klasszikusok tanulmányozásával dolgozzuk fel.

A szövetség munkastílusában van bizonyos javulás az elmúlt évekhez viszonyítva. Maga az a tény, hogy hosszabb idő óta ismét éves munkatervet készítenek, lehetővé tette a feladatok arányosabb elosztását. A munkaterv a párthatározatok szellemében helyesen jelölte meg a legfontosabb feladatokat. Alapot nyújt arra, hogy tervszerű, céltudatosabb munkát végezzen. A rész-kérdésekben azonban ismételten olyan feladatokat is felvettek, amelyek nem a szövetség munkához, hanem az államigazgatási szervekhez tartoznak.

(Javaslatok pedagógusok kinevezésére, áthelyezésére.) Helyes, ha a szövetség jelzi a területen lévő ilyen irányú problémákat, de a megoldás állami feladat.

A politikai nevelőmunka terén keresni kell a szövetség dolgozóinak az új módszereket elsősorban a még meglévő revizionista, nacionalista, klerikális, maradi nézetekkel szemben. Ilyen kérdésekben néha bizonytalanság mutatkozik.

A tervszerűbb munka egyre jobban megszünteti az ideges kapkodást, nyugodtabb légkört teremt a szövetségben. E tekintetben van fejlődés, de még nagyon sok a tennivaló. Az éves tervezés csak akkor hozza meg igazán az eredményt, ha a terv feladatait pontosan teljesítik. Tovább kell javítani a szövetségen belüli légkört, ma még esetenként bizalmatlanság tapasztalható a munkatársak egymás közötti, valamint a munkatársak és a vezetők közötti meglévő kapcsolatban.

A szövetség területi munkája

A szövetség múlt évi munkájának egyik fő pozitívuma a területi kapcsolatok továbbfejlesztése. A munkatársak sokat járnak vidéken. Részt vettek a mezőgazdaság szocialista átszervezésében. Jónak mondható a kapcsolat a Hazafias Népfront országos és helyi szerveivel, a párt- és állami szervekkel. Ritkábban fordulnak elő túlkapasok. A javulás ellenére még megtörténik azonban, hogy erőszakosan lépnek fel egyes helyi szervekkel szemben. Különösen gyakori ez az emberek kikérésénél, egyes személyi ügyek intézésénél (pl.: áthelyezések), körutak szervezésénél.

A politikai bizottság határozata értelmében 1960 áprilisában a szövetség megtartotta országos munkaértekezletét. Ezen 126 fő jelent meg, akik képviselték a délszláv dolgozók minden rétegét. A főtitkári beszámoló foglalkozott a végzett munkával, a délszláv dolgozók aktív részvételével a szocializmus építésében. Pozitívan értékeljük, hogy a munkaértekezlet plénuma előtt a szövetség szóban és írásban elhatárolta magát annak a nacionalista csoportnak nézeteitől, mely az ellenforradalom idején kezébe kaparintotta a vezetést, különböző írásos anyagokat és nyilatkozatokat adott ki. A beszámoló bizonyos disszonanciát is hordozott magában. Valamelyest eltúlzott nemzeti büszkeség hatotta át. Egyes, főleg értelmiségi hozzászólók is átvették ezt a hangot. Jellemző volt, hogy az értekezleten felszólaló munkások és parasztok nemigen vettek tudomást a nemzetiségi kérdés túlhangsúlyozásáról, és inkább a termelőszövetkezetek és munkahelyeik általános problémáiról beszéltek. Így érdekes különbség mutatkozott a munkások, parasztok és egyes értelmiségiek hozzászólása között. Végző soron a munkaértekezlet pozitív volt, mert a hozzászólások többsége helyesen látta az alapkérdést, a szocializmus építését, a szocialista tudat kialakítását. Helyes volt az értekezlet határozata is, mely hosszabb időre megszabta a szövetség feladatait. Az értekez-

leten 35 tagú társadalmi bizottságot választottak, mely elősegíti a területi kapcsolatok fejlesztését, és a munkát szélesebb társadalmi alapokra helyezi.

A társadalmi bizottság első ülését 1960. november 28-án tartották. A főtítkári beszámoló ismertette az áprilisi értekezlet óta végzett munkát, felolvasva az éves munkatervet, néhány megjegyzést fűzött ennek egyes pontjaihoz. Mivel nem készült el előre a beszámoló eléggé vontatottan ment, a kérdéseket csak általánosan érintette, szétfolyó volt. Ennek ellenére sokrétű vita bontakozott ki. 17 felszólalás hangzott el. Sok szó esett a tsz-mozgalom továbbfejlesztéséről a nemzetiségi területen. Sokat foglalkoztak a szövetség és a lap munkájával, bátran bírálták is. A szövetség részéről határozott visszautasításban részesült ez a kritikai hang, és emiatt bizonyos feszültség keletkezett. Egészében azonban a résztvevők pozitívan foglaltak állást, a társadalmi bizottság ülése további segítséget adott a szövetség munkájához.

Az év során a szövetség megtartotta a kultúrkörutakat. Ennek kapcsán igyekeztek a területi kapcsolatokat elmélyíteni. Felhasználták a körutakat politikai gyűlések tartására, politikai felvilágosítómunkára. A körutak szervezésében, előkészítésében voltak kisebb zökkenők. A csoportok színvonala, a műsorok politikai tartalma nem éri el a kívánt mértéket. Ez nem is elsősorban a szövetség hibája, mert ezek a falusi csoportok nem képesek nagyobb teljesítményre anyagi eszközök és szakemberek hiányában. A jövőben meg kell vizsgálnunk a kultúrkörutak további sorsát. Túlhaladott formáit megszüntetve új alapokra kell helyoznunk ezt a munkát.

Jó a kapcsolat a lap (Narodne Novine)² szerkesztősége és a szövetség között. Segítik egymás munkáját. A lap színvonala fejlődött. Sokat foglalkozik a délszláv dolgozók életével, munkájával. Segíti a magyar és nemzetiségi dolgozók közötti barátság és testvériség elmélyítését. Segítséget nyújtott a mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez is. Egyre többet foglalkozik a peremterületek problémáival. Egyes kényesebb kérdéseket azonban megkerüli (kétnyelvűség), az abból adódik, hogy bizonyos elvi kérdéseket nem tisztáztak a lap szerkesztőségével. Ezért ma még a szerkesztőségben is találkozunk helytelen – esetenként nacionalista, revizionista nézetekkel. Pl. túlfűtött nemzeti öntudat, a Martinovics-cikk, Jakab elvtárs állásfoglalása a kétnyelvűség kérdésében.³

Összegezve: A délszláv szövetség múlt évi munkájában vannak eredmények. Az egy évvel ezelőtt felvetett hiányosságok jó részét sikerült megszüntetni. Nagyobb lenne az eredmény, hogyha a szövetség vezetése az eddigieknél jobban, elvi alapon vizsgálná a megoldandó kérdéseket, bátrabban szakítana a szubjektív módszerekkel és szemlélettel, bizalomtelibb légkört alakítana ki a minisztériumhoz és a területi szervekhez fűződő kapcsolatában.

Budapest, 1961. január 13.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 9. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

³ A cikkek pontos bibliográfiai adatait nem sikerült föllelni.

55.

Budapest, 1961. január 16.

Jelentés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról¹

Egy évvel ezelőtt a Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztálya értékelt a szlovák szövetség munkáját. Megállapította, hogy a párthatározatok, valamint a VII. kongresszus² irányelvei alapján javult a szövetség munkája, megszűnőben van a „bizonytalanság, az egy helyben topogó vonalvezetés”, előrelépés van a népművelési és tömegpolitikai munka terén. Segítséget nyújtott a szövetség a szlovákok által lakott községek területén a mezőgazdaság szocialista átszervezéséhez. Az eredmények megállapítása mellett néhány hiányosságra is rámutatott. Pl. az eszmei-politikai egység megszilárdításának fontossága, a tervszerűségben mutatkozó lazaságok, a klerikális befolyás és a maradiság elleni eszmei harc, nem kielégítő módszerei, eredménye.

Az 1960-as év értékelése

A szövetség belső munkája

Az elmúlt év munkájának legfőbb jellemzője, hogy előrehaladás történt a szövetség egész tevékenységében. Emelkedett a munka tartalmi színvonala, tudatosabb, célirányosabb és elmélyültebb a szövetség munkatársainak felkészítése a területi feladatok elvégzésére, fokozódott politikai tisztánlátásuk.

Segítette ezt az ideológiai oktatásban való részvételük és a munkatársak számára tartott előadások, pl. a nacionalizmus elleni harcról, nemzetiségi politikánk elvi és gyakorlati kérdéseiről, a VII. kongresszus célkitűzéseiről, a népművelés időszerű feladatairól, az oktatásügyi reformról. Az eddigi munka tapasztalatai alapján tovább kell növelni a munkatársak vitakészségét, bátran kell nyúlni az ún. „kényesebb” kérdésekhez is, mert csak így tudja a szövetség helyesen tolmácsolni pártunk politikáját a szlovák dolgozókhöz.

Fejlődés van a szövetség munkájának tervszerűségében is. Hosszabb idő óta először készítettek éves munkatervet. Bár a tervkészítésben voltak bizonyos nehézségek, kissé elvesztek a részletekben, az elvi kiindulás helyes volt és az őszi feladatok megoldásában érezte hatását. A szövetség dolgozói látják, hogy az éves tervezés jobb alapot nyújt a munkához, megszünteti a kapkodást, az eseményekkel való sodródást.

Javult a szövetség vezetésének színvonala. Jó hatással volt erre, hogy 1960. április 4-én Bielik elvtársat kineveztük főtítkárnak, és ezzel az évek óta fennálló bizonytalanságot megszüntettük. (Bielik elvtárs három évig megbízott főtítkárként dolgozott, és ez feszültséget, bizonytalanságot okozott.) Határozottabb lett a vezetés, nyugodtabb a légkör, tervszerűbb a munka. Ezen az úton kell a szövetségnek továbbhaladni.

Jobban fel kell lépni a még előforduló lazaságok, munkafegyelmi problémák ellen.

Megfelelő a kapcsolat a szövetség és a lap (Ludove Novine)³ szerkesztősege között. A lap színvonalában, mondanivalójában, szerkesztésében fejlődött, egyre jobban a harcossá, agitatív munkát szolgáló áll. Problémaként jelentkezik, hogy Hankó János elvtárs, a lap felelős szerkesztője elkívánczol a területről, és elfogadta a Külügyminisztérium ajánlatát. A Külügyminisztérium a Csehszlovák Referatúrára kívánja felvenni Hankó elvtársat politikai munkatársnak.

Elvileg nem zárkozunk el Hankó elvtárs átadásától, de gyakorlati realizálására mindaddig nem kerülhet sor, amíg a megüresedő szerkesztői állás betöltése biztosítva nincs.

A szövetség területi munkája (a tömegpolitikai és kulturális munka)

A szövetség munkatársai egyre inkább helyesen látják, hogy munkájuk egyik alapfeltétele a területtel kiépített szoros kapcsolat. Csak így ismerhetik meg a dolgozók problémáit, a tömegpolitikai és népművelő munkát csak így végezhetik eredményesen. Az elmúlt évben ez a kapcsolat tovább erősödött a párt, a tanács és a Hazafias Népfrent megyei, járási és helyi szerveivel. A munkatársak sokat járnak vidéken, fejlődött az aktívahálózat, melynek segítségével eredményesebben tudják végezni a munkát. Ez a kapcsolat még nem rendszeres, és többnyire csak akkor keresik fel a területi szervezetet, amikor pl. kultúrkörút szervezéséhez segítségüket kérik.

Területi kapcsolatukat erősítette az 1960. május 22–23-án megtartott országos munkaértekezlet. A politikai bizottság határozata alapján a Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztályán kapott útmutatások szerint hívták össze ezt a munkaértekezletet.

Ezen 143 fő jelent meg, képviselték a szlovák anyanyelvi dolgozók minden rétegét. A főtitkári beszámoló helyes képet adott a hazánkban élő szlovák dolgozók helyzetéről. A vita során a felszólalók elmondották, hogy helyeslik a párt és a kormány nemzetiségi politikáját, nemzetiségi igényeiket maximálisan kielégítettnek tartják. A VII. kongresszus és párthatározatok szellemében hosszabb időre megkapták a szövetség feladatait. Az értekezleten elfogadott határozat helyesen mutatott rá, hogy a szövetség munkáját szélesebb társadalmi alapokra kell helyezni. Ennek érdekében létrehozták a társadalmi bizottságot.

Fontos állomás volt a szövetség múlt évi munkájában a társadalmi bizottság első ülése, melyet 1960. november 30-án tartottak. A főtitkári beszámoló értékelte a munkaértekezlet óta végzett munkát, megszabta a téli és tavaszi feladatokat. Önkritikusan vetette fel a szövetség tömegpolitikai ismeretterjesztő és kulturális munkáját. Egy-két nacionalista ízű hozzászólástól eltekintve, melyet az értekezlet résztvevői visszautasítottak, a vita jó volt és sok segítséget adott a szövetség és lapszerkesztőség további munkájához.

Az év során a szövetség jól megszervezte a kultúrkörutakat. Sokat foglalkoztak a kutúrcsoportokkal, van némi előrelépés a műsorok színvonalában is. A szövetség munkatársai jól látják a kultúrmunka fogyatékoságait, a körutak túlhaladottságát, és keresik a továbbhaladás útját.

Az ismeretterjesztő munkában az elmúlt évben nem történt megfelelő előrelépés. Az eddigi kezdeményezések nem hoztak különösebb eredményt. A következő év feladata, hogy az ismeretterjesztő munkában kidolgozzák azokat a módokat, ahogyan a területen ebben segítséget tudnak nyújtani.

Összegezve: A szövetség elmúlt évi munkája eredményes volt, előrelépés történt a területi munka intenzitásában, lendületében. Az új módszerek keresésében és kialakításában, a munkaintenzitás fokozásában még sok a tennivaló. A szövetség káderhelyzetében történt változás lehetővé teszi a munka további javítását.

Budapest, 1961. január 16.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 10. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázata, aláírás nélkül.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére. Az ügy elbárája: Tuka József.

² Utalás az 1956-os és 1958-as párthatározatokra. Lásd továbbá a 49. dokumentum 6. számú jegyzetét.

³ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

Budapest, 1961. január 17.

Jelentés a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról¹

Az elmúlt év januárjában a KB Tudományos és Kulturális Osztálya a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról szóló 1958. október 7-i PB-határozat² végrehajtásának ellenőrzése kapcsán beszámoltatta a román szövetséget végzett munkájáról.

Az értékelés során megállapította, hogy a szövetség tevékenységével segítette a román nemzetiségi lakosság kulturális felemelkedését, az 58-as párthatározat óta tömegpolitikai munkát is igyekszik végezni, ez főképpen a választások és a tsz-szervezések alkalmával volt tapasztalható, továbbá kulturális rendezvényeik is segítették ezt a munkát.

Utásította a szövetséget, hogy a párthatározatban előírt országos munkaértekezletét hívja össze.

A román szövetség 1960 áprilisában megtartotta országos munkaértekezletét. A beszámoltatáson elhangzott értékelést és a kapott feladatokat a főttkári beszámoló jól hasznosította. A munkaértekezlet megszervezése jó volt, azon a hazai románok minden rétege képviselve volt. Emelte az értekezlet értékét a Központi Bizottság és a népfront képviselőiben megjelent Harmati Sándor elvtárs beszéde és a területi funkcionáriusok hozzászólása. (A tartalmas vita során 27-en szólaltak fel.) Az elfogadott határozati javaslat magába foglalta a szövetség előtt álló feladatokat.

Az értekezlet megválasztotta a szövetség mellett működő 30 tagú társadalmi bizottságot. Ezzel is realizálódott, hogy a szövetség valójában társadalmi szervvé váljon, és eloszlatta azokat a nézeteket, melyek a szövetséget csak kulturális szervnek tartotta.

Az elmúlt év október havában a megalakult társadalmi bizottság megtárgyalta az őszi-téli feladatokat, nem határozta meg pontosan a feladatok végzésének módját és módszerét, és a nagy jelentőségű testület üléséről sajtójukban csak néhány soros kommunikében számoltak be. A szövetség a munkaértekezlet megtartásával és a társadalmi bizottság létrehozásával komoly lépést tett előre, azonban az ebben rejlő szervezeti lehetőségek kihasználásában még sok a tennivaló.

Az értékeléskor munkájuk fogyatékosága fent megemlített kényelmességén és igényesség hiányán változtatni igyekeztek az év folyamán. Többet mozgattak a területen, és igényesebben készítették fel a kultúracsoportokat, és az ez évi kalendárium igényesebb az elmúlt évinél. Tettek lépéseket a területi szervekkel való szorosabb együttműködésre. Ez évben is besegítettek a feladatok megoldásába, azonban átfogó, tervszerű, a területi szervekkel összehangolt, céltudatos összműködésről beszélni még ma sem lehet. Ebben olykor az egyes területi szervek is felelősek, mert a nemzetiségi lakosság sajátos kérdéseit még mindig a nemzetiségi lakosok magánügyének vagy a szövetség feladatkörének tartják.

A szövetség éves munkaterve az összes fontos tennivalókat felöleli, de nincs kellően kidolgozott módszere (pl. a tsz-ek megszilárdításával kapcsolatos tevékenység), a visszahúzó nézetekkel (klerikalizmus, vallásosság, maradiság) szembeni harc módszerei.

A román nemzetiségi lakosság soraiban a görögkeleti egyház meglévő befolyása mellett jelentős tért hódítanak különböző vallási szekták. E szekták zenés, „kultúr műsoros” összefüggései igen látogatottak, és az elmúlt év során híveik száma növekedett.

A szövetség lapja, a Foaia Noastră³, jól szerkesztett, igényes, szép kivitelű újság. A területről jövő anyagellátottságával vannak problémák, ezt azonban a szövetség és a lap szerkesztősége a szorosabb kapcsolat kiépítésével könnyen megoldja.

Az elmúlt év megadott feladatai mellett a legfontosabb feladat a megválasztott társadalmi bizottság a munkaértekezleten hozott határozat alapján való működtetése, munkába állítása és irányítása.

Budapest, 1961. január 17.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 10. ő. e. – Másfél oldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd a 47. dokumentumot.

³ Foaia Noastră. Kiadja: a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége. Előzmény: Libertatea Noastră. Folytatás: Noi Romanii din Ungaria. Budapest. 1957–1991. Megjelenik kéthetenként, majd hetenként.

Budapest, 1961. január 18.

*Jelentés a Magyarországi Német Dolgozók
Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról¹*

A Központi Bizottság Tudományos és Kulturális Osztálya 1960 januárjában értékelt a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségének a német ajkú lakosság között végzett munkáját. Megállapította, hogy különösen az ellenforradalom óta eltelt 3 év alatt pártunk helyes politikájának eredményeként előrehaladás történt a német nemzetiségi lakosság politikai aktivitásának fokozása, a passzivitás feloldása terén.²

A szövetség eredményesen támogatta a mezőgazdaság szocialista átszervezését, eredményeket ért el a politikai felvilágosító és tömegkulturális munkában.

Ugyanakkor megállapítást nyert, hogy nem kielégítő a szövetség tömegkapcsolata, emelni kell a politikai és kulturális munka színvonalát, a szövetség területi munkáját tervszerűbbé, célirányosabbá kell tenni. Mindezek érdekében emelni kell a munkatársak felkészültségének színvonalát, biztosítani kell, hogy a nemzetiségi kérdés megítélésében egységes elvi állásfoglalás érvényesüljön.³

Az 1960-as év értékelése

1. A szövetség belső munkája

Az elmúlt év folyamán szilárdult a szövetség elvi egysége azáltal, hogy olyan elvi kérdéseket tárgyaltunk meg, mint a nacionalizmus elleni harc, nemzetiségi politikánk elvi és gyakorlati kérdései, a kétnyelvű oktatás problémái. Az alapvető elvi kérdésekben való egyetértés ellenére az ideológiai, szakmai és általános művelődéspolitikai továbbképzés terén még sok a tennivaló. Nem kielégítő, hogy a szövetség két politikai munkatársa „Időszerű kérdések” c. tanfolyamon vesz részt. Ez nem biztosít megfelelő szintű továbbképzést.

Egy érdemi munkakör betöltetlen a szövetségben, és ez mind a belső, mind a területi munkát gátolja. A feladatok összezsúfolódnak, és a napi aprómunka mellett alig jut idejük arra, hogy a távlati feladatokkal vagy a területi munka problémáival foglalkozzanak.

A szövetség fennállása óta először készített jól átgondolt, éves munkatervet. A munkaterv pontos végrehajtását azonban gátolja a káderhiány. A szövetség káderproblémájának megoldását Wild elvtárs⁴ halogatja, és nem fordít rá kellő figyelmet.⁵

Bár javulás van a vezetés munkastílusában, Wild elvtárs foglalkozik beosztottaival, igyekszik olyan légkört teremteni, mely a tervszerű, nyugodt munkát biztosítja, még tapasztalható nagy nekilendülések és megtorpanások a munkában. Sokszor túl sokat vállalnak magukra, és elvesznek a napi feladatok megoldásában. Nem tartjuk helyesnek hogy Wild elvtársat gyakran veszik igénybe külföldi küldöttségek kísérésére, esetenként tolmácsolásra. Ez zavarja a szövetség tervszerű munkáját.⁶

2. A szövetség területi munkája

E tekintetben a szövetségek között legnehezebb helyzetben vannak, mert legnagyobb a terület, és még mindig van bizonyos fokú bizalmatlanság a szövetséggel szemben. Elfogadják a szövetség munkáját, vonzódnak is hozzá, de félnek is tőle. Ezért kell különös gonddal foglalkozni a területi kapcsolatok kiszélesítésével. Helyesen ismerték fel, hogy a szövetség apparátusában akkor sem tudnák megvalósítani tömegpolitikai feladataikat, ha állandóan vidéken tartózkodnának. Komoly erőfeszítéseket tettek aktívahálózat kiépítésére, azonban ez a munka hosszabb ideje megtorpant. Néha elkövetik azt a hibát, hogy túl sokat vállalnak magukra a helyi problémák megoldásában, nem kérik az ottani szervek segítségét. Mindent maguk akarnak lebonyolítani. Ezen változtatniok kell. Meg kell valósítani, hogy a nemzetiségekkel való foglalkozást a községi, járási, megyei népfrent-, párt- és állami szervek végezzék, és a szövetség sajátos módszereivel segítse ezt a munkát. A politikai és kulturális munka módszereinek kimunkálásában vegyen részt, koordinálja az egyes szervek munkáját, feladatait építse bele a területen folyó általános politikai és kulturális munkába. Csak így válhat a szövetség munkája átfogóvá.⁷

A német szövetség 1960 áprilisában tartotta első országos munkaértekezletét. Az értekezletet jól készítették elő, a főtitkári beszámoló bátran nyúlt néhány „kényes” kérdéshez is, reálisan értékelte a végzett munkát és a német nemzetiségi dolgozók helyzetét. Az értekezleten 112-en jelentek meg, 37 hozzászólás hangzott el. A felszólalók elmondották, hogy a passzivitás mindinkább feloldódik, elégedettek jogaikkal, a közügyek intézésében mind több német ajkú dolgozó kapcsolódik be. Az értekezlet sok segítséget nyújtott a további munkához. 27 tagú társadalmi bizottságot választott azzal a céllal, hogy a szövetség munkáját szélesebb társadalmi alapokra helyezze. Helyes volt a munkaértekezlet határozata.

A társadalmi bizottság első ülését 1960. november 29-én tartották. A főtitkári beszámoló ismertette a társadalmi bizottság feladatait, részletesen foglalkozott a legutóbbi hónapok munkájával. Elmondotta a társadalmi bizottság működésével kapcsolatos elképzeléseket, valamint a szövetség éves munkatervének legfontosabb célkitűzéseit. Értékes vita bontakozott ki. A felszólalók beszéltek a német ajkú lakosság gazdasági, politikai és kulturális helyzetéről, a politikai munka színvonala emelésének szükségességéről. Sok szó esett a német sajtó, a Neue Zeitung⁸ szerkesztési és terjesztési problémáiról. A lap a legutóbbi évben fejlődött mind szerkesztésében, mind tartalmában. Sokat foglalkozott a német nemzetiségi lakosság életével, segítette a mezőgazdaság szocialista átszervezését. Bírálat hangzott el, hogy a szerkesztőségnek csak egy-két munkatársa jár vidékre, és a levelezőhálózat kiépítésében is sok még a tennivaló.

Összegezve: a német szövetség múlt évi munkájának mérlege pozitív. A szövetség vezetése jó politikai érzékkel nyúl a problémákhoz, munkatársai is világosan látják feladataikat. A szövetség által szervezett kultúrkörutak, nemzetiségi napok, kisgyűlések és egyéni beszélgetések segítettek a német lakosság politikai nevelését a társadalmi életbe való tevékenyebb bekapcsolódását.⁹

A továbbhaladás feltétele, hogy megszüntessék a szövetség belső és területi munkájában a tervszerűtlenséget, a munkamódszerekben mutatkozó fogyatékoságokat. Meg kell oldani a felmerülő káderproblémákat.

Budapest, 1961. január 18.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 10. ő. e. – Háromoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² A „különösen az eltelt 3 év alatt” szövegrészből tintával aláhúzza.

³ A bekezdést a margón tintával kijelölték.

⁴ Wild Frigyes (1910–) tanár. Egyetemi tanulmányait Bécsben és Kolozsvárott végezte. 1940–1944 között középiskolai tanár Marosvásárhelyen. 1945-től tolmács, majd a magyar kormány megbízott helyettese Romániában. 1947-től a körmenői gimnáziumban, majd a gyulai román nyelvű gimnáziumban tanít. Emellett 1949–1951 között a hazai román tanítási nyelvű iskolák felügyelője. 1951–1954 között szerkesztője a Libertatea Noastră és a Vocea Țineretului című lapoknak. 1954-től a Veszprémi Egyetem Idegennyelvi Lektorátusának a vezetője. 1955–1973 között a Magyarországi Németek Országos Szövetségének főtitkára.

⁵ Ezt és az előző bekezdést is kijelölték tintával a margón.

⁶ Az „igyekszik olyan légkört teremteni” szövegrészből tintával aláhúzza.

⁷ A bekezdésben a „legnehezebb helyzetben vannak”, a „még mindig van bizonyos fokú bizalmatlanság”, a „Néha elkövetik azt a hibát” kezdetű mondat tintával aláhúzza.

⁸ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁹ A bekezdés első mondata tintával aláhúzza.

Budapest, 1962. január 30.

*A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának
jelentése a nemzetiségi intézmények
helyzetéről és módszertani problémáiról¹*

I. Óvodák

Tannyelvű óvodák	német	román	délszláv	szlovák	összesen
óvodák száma	2	7	7	1	17
gyermeklétszám	51	333	214	43	590
óvónők száma	2	10	7	1	18

Nyelvoktató óvodák	német	román	délszláv	szlovák	összesen
óvodák száma	17	4	7	24	52
gyermeklétszám	588	99	206	1 042	1 935
óvónők száma	22	4	8	29	63

A nemzetiségi óvodák szervezéséről és működtetéséről a művelődésügyi miniszter 183/1958. (MK 22.) M. M. számú utasítása intézkedik.²

A nemzetiségi óvodák részére anyanyelvű segédanyagot a Nemzetiségi Osztály adott, a német óvodákat kivéve. A német óvodák számára az anyag összegyűjtése megtörtént, kiadását elő kell készíteni.

Feladatként jelentkezik az óvodák nemzetiségi óratervének elkészítése a két-nyelvűség szempontjából, valamint az óvónők nyelvi továbbképzése.

II. Tannyelvű általános iskolákTannyelvű általános iskolák szervezete

	német	román	délszláv	szlovák	összesen
iskolák száma	3	10	10	6	29
tanulólétszám	154	1 079	556	756	2 545
tanerők száma	14	64	43	54	175

A nemzetiségi iskolák szervezéséhez 15, egy nemzetiséghez tartozó tanuló jelentkezése szükséges.

A nemzetiségi iskolák számszerű fejlesztése lényegében befejezettnek tekinthető.

A statisztikában szereplő tannyelvű iskolák között van három olyan iskola is, ahol a tanulólétszám az előírt 15 fő alatt van. Ezenkívül van néhány olyan, részben osztott, kis létszámú iskola (50-es létszám alatt), amelyek mellett tel-

jesen osztott magyar iskola működik. Ezekben az iskolákban a színvonalkülönbség miatt a következő években létszámcsökkenés várható.

Munkatervünk alapján legkésőbb 1962. augusztus 1-jéig a Nemzetiségi Osztály felülvizsgálja a kis létszámú iskolák helyzetét és – ahol ezek működtetése az alacsony létszám miatt nem lehetséges – körzetesítéssel, illetve nemzetiségi diákotthonokban (gyermekotthonokban) a férőhelyek bővítésére stb. javaslatot tesz a miniszter elvtársnak ezek végleges megoldására. A döntésig a kis létszámú nemzetiségi iskolák az 1961/62-es tanév szeptemberi tanulócsoport-bontás alapján működjenek.

1960/61-es tanévben bevezettük a tannyelvű iskolákban (egy kivételével) a kétnyelvű oktatást, mely szerint az anyanyelv és irodalom, a földrajz és a történelem oktatása anyanyelven történik, a többi tantárgyé pedig magyar nyelven.

Az anyanyelven oktatott tárgyaknál a hangsúly az anyanyelven van, de a közkeletű szakszavakat magyar nyelven is meg kell tanítani; a magyar nyelven oktatott tárgyaknál ugyanis a közkeletű szakszavakat anyanyelven is meg kell tanítani. (Tájékoztatásul lásd a kétnyelvű oktatás bevezetéséről szóló mellékletet.)³

1. Módszertani problémák

- a) Az iskolareform végrehajtásával, a magyar iskolák tantervei alapján ki kell dolgozni a nemzetiségi nyelvtan és irodalom tanterveit mind a négy nemzetiség számára.
- b) Ki kell dolgozni a nemzetiségi iskolák alsó tagozatának magyar tantervét (beszélgetés, olvasás, írás, fogalmazás és nyelvtanból). A nemzetiségi nyelvű oktatás új tanterve készülöben van.
- c) Néhány helyen kísérletképpen bevezettük a magyar írás és olvasás tanítását a II. osztályban. A tanév végi tapasztalatok alapján el kell dönteni, hogy a magyar írás és olvasás tanítása a II. osztály I. vagy II. félévétől, illetve csak a III. osztályban kerüljön bevezetésre.

Amennyiben a magyar írás és olvasás tanítására a II. osztályban kerül sor, úgy a délszláv iskolák ebben kivételt képeznek, mert tanulóiknak az I. és II. osztályban két ábécét (cirill és latin) kell elsajátítaniuk. A magyar írás és olvasás tanítására itt csak a III. osztályban kerülhet sor.

- d) Eldöntendő kérdés a számtan tanításának nyelve a kétnyelvű iskolák I. és II. osztályaiban. Mivel a tanulók ezekben az osztályokban még nem ismerik a magyar abc-t, a szöveges példákat sem tudják önállóan megoldani. Azt javasoljuk, hogy az elkészítendő – a kétnyelvű okta-

tással kapcsolatos – útmutató anyanyelven írja elő ezekben az osztályokban a számtan tanítását.

- e) Felül kell vizsgálni és véglegesíteni a nemzetiségi iskolák meglévő óraterveit (az óraszám a magyar iskolák óraszama felett van).
- f) A tantervek és óratervek alapján el kell készíttetni az új tankönyveket, valamint a földrajz és történelem tankönyveinek fordítását. Az anyanyelvű tankönyvekhez módszertani útmutatót és irányító tanmenetet kell készíttetni. (Az érvényben lévő tankönyvek jegyzékét lásd a mellékletben.)
- g) A kiadás alatt álló szakkifejezés-gyűjtemények felhasználásához útmutatót kell készíteni.

III. Nyelvoktató iskolák

1. A nyelvoktató általános iskolák szervezete

	szlovén	német	román	délszláv	szlovák	összesen
iskolák száma	7	130	12	45	112	306
tanulólétszám	473	10 767	404	3519	10 308	25 471
tanerők száma	10	204	14	76	159	463

A nyelvoktató iskolák tulajdonképpen magyar iskolák, ahol a tanulók heti 2/I., II. osztályban, illetve 3 órában tanulják anyanyelvüket. A tanulócsoporthoz szervezéséhez itt is 15 tanuló jelentkezése szükséges. (A nyelvoktató általános iskolák működéséről és a tanulócsoporthoz bontásáról szóló utasítást lásd a legfontosabb rendeletek és utasítások gyűjteményében.)

Ezekben az iskolákban felül kell vizsgálni a csoportbontást és a 15-ös létszám alatt működő csoportok életképességét.

2. Tantervi és módszertani problémák

- a) Át kell dolgoztatni a nyelvoktató iskolák tanterveit. E munkák elvégzésére mind a négy nyelvterületen munkaközösségek alakultak.
- b) Az új tantervek és a már befejezett szókincsfelmérés alapján felül kell vizsgálni a meglévő tankönyveket a szükséges változtatások végrehajtása (anyagcsökkentés az egyes osztályokban, a nyelvezet egyszerűsítése stb.), esetleg a tankönyvek újrainírása céljából.
- c) Útmutatók és irányító tanmeneteket kell kiadni.
- d) Megoldandó probléma a csatlakozó órák kérdése. Sokszor éppen ezek miatt következik be a tanulók lemorzsolódása.
- e) Nemzetiségi tankönyvek jegyzékét párhuzamosan kell megjelentetni a magyar iskolák tankönyvjegyzékével.

IV. Tanerőellátottság – továbbképzés

Az óvodák és általános iskolák tanerőellátottsága mind a négy nyelvterületen jónak mondható. Problémát jelent az, hogy a megyék nem tartják be minden esetben azt az utasítást, mely szerint nemzetiségi nevelőt csak akkor lehet más (magyar) iskolákba áthelyezni, ha a nyelvoktatás zavartalanságát biztosítják. A tanítói-tanári utánpótlást a budapesti felsőfokú tanítóképző intézet és a pécsi, valamint a szegedi pedagógiai főiskola nemzetiségi tanszéke, az óvónői utánpótlást pedig a soproni (német), a szarvasi (román, délszláv és szlovák) felsőfokú óvónőkészítő intézetek biztosítják.

Sürgősen ki kell dolgozni és meg kell oldani a nemzetiségi pedagógusok nyelvi továbbképzését (kéthetes központi bentlakásos tanfolyam, ugyanez megyei vagy területi szinten, esetleg külföldi tanfolyamok szervezése stb.). A felsőfokú tanító- és óvónőkészítő intézetek nemzetiségi tanulói számára a gimnázium anyagára épülő jegyzetet kell írni nyelvtan és irodalomból, valamint a nyelvoktatás módszertanából.

V. Középiskolák

	német	román	délszláv	szlovák	összesen
iskolák száma	4 ^a	1	1	2	8
tanulólétszám	445	127	146	158	876
tanerők száma	21	7	8	14	50

^a három német nem önálló, hanem tagozatú

Tantervi és módszertani problémák

1. Tanterveket kell készíteni nemzetiségi nyelv- és irodalomból mind a négy nyelvterületre, a magyar középiskolák tanterveinek kidolgozásával párhuzamosan.
2. El kell készíteni a nemzetiségi nyelv- és irodalom tankönyveit, valamint a földrajz és történelem tankönyvek fordíttatását. Ezekhez útmutatót kell készíttetni. (A nemzetiségi középiskolák tankönyveinek jegyzékét lásd a Magyar Közlöny 1961. május 15-i számában.⁴)

VI. Általános és középiskolás diákkotthonok

Román: Gyula^b
Szerbhorvát: Budapest^b,
Pécs (általános iskolai)
Szlovák: Békéscsaba^b,
Budapest^b,
Sátoraljaújhely,
Szarvas (általános iskolai)

^b általános és középiskolás diákkotthon

Önálló német nemzetiségi diákotthon nincsen. A budapesti gimnázium tanulói a Bajza utcai bolgár kollégiumban, a pécsi, a kőszegi és a bajai gimnázium tanulói pedig a magyar gimnázium mellett működő diákotthonokban vannak elhelyezve, mivel ezek nem önálló, hanem csak tagozatú gimnáziumok.

Az általános iskolai diákotthonokat azoknak a tanulóknak tartjuk fenn, akik lakóhelyükön a csekély tanulólétszám miatt anyanyelvi oktatásban nem részesülhetnek, azonban erre igényt tartanak.

Ezekben a diákotthonokban a pénzügyi és létszámnorma azonos a középiskolás diákotthonok normáival. A Pénzügyminisztérium eddig még mindig elutasította azt a kérésünket, hogy az általános iskolás diákotthonokat pénzügyi és létszámnorma tekintetében a gyermekotthonokhoz soroljuk. A gyermekotthonokká való átszervezésükkel automatikusan meg kell oldani a normarendezést is.

Létszámuk diákotthononként 90 és 120 között mozog. A 7 diákotthon összlétszáma 800.

A kis létszámú nemzetiségi iskolák felülvizsgálásánál (a 15-ös létszám alatt működők megszüntetésénél) figyelembe kell venni a diákotthonok befogadó-képességét. A délszláv diákotthonokat kivéve még van keretbővítési lehetőség.

Az általános iskolás diákotthonok térítési díját a 859-36/1954. O. M. számú utasítás⁵ tartalmazza. A nemzetiségi középiskolai diákotthonokban fizetendő térítési díjakat a 8462-15/1955. O. M. számú utasítás⁶ szabályozza, mely szerint ezekben a diákotthonokban nem 200, hanem 100 Ft-os átlag fizetendő. A nemzetiségi diákotthonok térítési díját felül kell vizsgálni és komoly körülménys után javaslatot kell tenni a díjak rendezésére.

A díjak felemelése csak fokozatosan történhet, mert különben a diákotthonos általános és középiskolák elnéptelenedéséhez vezethet. Ezt a feladatot azért is kell körültekintéssel végezni, mert egyetlen olyan nemzetiségi intézményeink, amelyek életképesnek bizonyulnak.

VII. Nemzetiségi intézmények irányítása, ellenőrzése

A nemzetiségi intézmények irányításának és ellenőrzésének szervezeti felépítése azonos a magyar intézményekével. A nemzetiségi szakfelügyelők működési területükön főleg az anyanyelven oktatott tantárgyakat az óvodákban, nyelvoktató és tannyelvű általános iskolákban, középiskolákban és diákotthonokban ellenőrzik. (A szakfelügyelők jegyzékét lásd a mellékletben).

A magyar nyelven oktatott tantárgyak felügyeletét, valamint az általános felügyeletet az illetékes járási és megyei felügyelet látja el.

A nemzetiségi intézmények szakfelügyelőit, igazgatóit – mivel a nemzetiségi osztály személy szerint is ismeri a pedagógusokat – a megyei művelődésügyi osztályok a nemzetiségi osztállyal való előzetes megbeszélés alapján nevezték ki, illetve váltották le.

Javasoljuk, hogy az illetékes főosztályok a jövőben is támaszkodjanak a nemzetiségi osztály véleményére, javaslatára, és elvi intézkedéseiket az osztállyal történő megbeszélés után tegyék meg. Ezt annál is inkább szükségesnek tartjuk, mert a nemzetiségi osztály dolgozói több éves tapasztalattal rendelkeznek a nemzetiségi oktatás területén.

Budapest, 1962. január 30.

Gönyei Antal⁷
osztályvezető

MOL XIX-I-4-g. 35. tétel. – Hétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ A dokumentum bal felső sarkában tintával írva a „végleges” megjegyzés olvasható.

² In: Művelődési Közlöny 1958. 22. szám. 365–366.

³ A melléklet hiányzott a dokumentum mellől.

⁴ A művelődési miniszter 125/1961. M. M. számú utasítása az 1961/1962. tanévre az iskolai tankönyvek begyűjtéséről és terjesztéséről. Az 5. számú melléklet N pontja: A nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumok tankönyvjegyzéke. – In: Művelődési Közlöny, 1961. 10. szám 157.

⁵ Nem kihirdetett jogszabály, azt az érintettek külön sokszorosításban kapták meg.

⁶ Nem kihirdetett jogszabály, azt az érintettek külön sokszorosításban kapták meg.

⁷ Gönyei Antal (1927–) tanár. 1960–1978 között a Művelődési majd Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Közyűjteményi Főosztályán főosztályvezető.

59.

Budapest, 1962. március 12.

Jelentés a nemzetiségi lapok munkájáról

A Neue Zeitung, Narodne Novine és a Ludove Noviny hetilapok, valamint a Foiaia Noastra kétheti lap az ellenforradalom után, 1957. október 1-jén jelentek meg első ízben.¹

A nemzetiségi lapok a nemzetiségi szövetségek sajtóorgánumaiként jelennek meg, munkájuk szorosan összefügg a nemzeti szövetségek tevékenységével.²

A nemzetiségi lapok elvi ellenőrzését a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya látja el.

A Politikai Bizottság 1958. évi nemzetiségek között végzendő munkával foglalkozó határozata³ leszögezi, hogy a nemzetiségi szövetségek, mint társadalmi szervezetek állítsák feladatuk középpontjába a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosítómunkát. Ezt a célt kell szolgálnia a nemzetiségi sajtónak is. A lapok feladata, hogy segítséget adjanak a nemzetiségi dolgozók tudatformálásához, fejlesszék politikai és kulturális színvonalukat, serkentsenek a párt és állami feladatok maradéktalan végrehajtására, s a nemzetiségi dolgozók anyanyelvén mozgósítsanak politikai, gazdasági és kulturális feladatok végrehajtására, segítsék elő az anyanyelvi művelődést.

Tekintettel arra, hogy az országon belül az egyes nemzetiségi rétegek fejlődése különböző fokon áll, a nemzetiségi lapoknak feladatukat az adott nemzetiség történelmi, politikai fejlődési sajátosságának megfelelően kell megoldaniuk.

Neue Zeitung – német nyelvű hetilap

A Neue Zeitung politikai értékelésénél abból a kérdésből kell kiindulnunk, hogy hogyan segíti elő a felszabadulás utáni években erősen visszahúzódó német (sváb) nemzetiségű dolgozók közeledését a társadalmi-politikai tevékenységhez, mennyire aktivizálja őket a gyakorlati munkában való részvételre. A Neue Zeitung feladatai a legösszetettebbek, mivel a magyarországi német nemzetiségnél még széles körben tapasztalhatók nacionalista és klerikális nézetek, sokan szoros kapcsolatot tartanak fent Nyugatra települt családtagjaikkal, akiken keresztül erős a burzsoá ideológia befolyása is.⁴

A lap tanulmányozása során kitűnik, hogy jó újságírói rutinnal felvértezett munkatársak dolgoznak a szerkesztőségben. Ha eltekintünk a lap előbb felvázolt politikai feladatától, akkor azt mondhatnánk, hogy jól szerkesztett újsággal van dolgunk.⁵

A bel- és külpolitikai eseményeket a lap általában az első oldalon hangsúlyozottan tárgyalja. Az események tárgyalása igen gyakran csak regisztratív, nem kommentár jellegű, ezért a külpolitikai rész a hazai németiség számára sokszor érdektelen. A lap nem kis részét a Magyar Távirati Iroda és egyéb átszerkesztett anyagok fordítása teszi ki.⁶ Igen kevés a Neue Zeitungban a német nemzetiség általános problémáit élesen felvető elvi cikk. Leggyakoribb vezércikkíró Frank László⁷ elvtárs, a lap felelős szerkesztője. Ritkán olvassunk a lapban a szövetség főtítkára, illetve a szövetség munkatársai tollából írt cikkeket.⁸

A szerkesztőség tagjai – talán egy kivétellel (Hambuch Géza)⁹ – nem elég mélyen ismerik a magyarországi svábság problémáit. Ugyanakkor azonban tény, hogy a lapban a legnagyobb visszhangot kiváltó cikkek azok, amelyek a helyi, mindennapi problémákkal foglalkoznak. A szerkesztőség tagjai keveset tartózkodnak a területen. (Ennek részben közlekedésszükséglet-hiány is az oka.)¹⁰

A lapnál nem valósult meg a kollektív szerkesztés elve, a szerkesztőbizottság nem működik. A lap folyamatos elemzéséből kitűnik, hogy a lapszerkesztésben a nemzetiségi politikát segítő cikkek távlati tervezése gyenge lábon áll, a hazai svábság életével foglalkozó anyagok esetlegesek. Ugyanígy a lap a német szövetség munkáját is csak alkalmasszerűen tükrözi. Nincs a szövetségnek és a szerkesztőbizottságnak közös politikai akcióprogramja. Meg kell állapítani, hogy az utolsó időszakban a szövetség és a szerkesztőség között a munkakapcsolat javult, de messze nem kielégítő.¹¹

A hazai német nemzetiség kulturális hagyományainak ápolását a lap belső erővel, csak hiányosan tudja megoldani. Dicséretes az a szándék, hogy hozzáértő külső munkatársakkal igyekezzenek a hiányt pótolni (pl. Varga Károly cikke a német népszokásokról).¹² Az irodalmi rovatban ritkán jelennek meg a hazai németiség életét tükröző írások. A Neue Zeitungban megjelenő színházi jegyzetek, filmkritikák és a divatrovat cikkei, a városi németül tudó vagy tanuló olvasóközönségnek szólnak. A falusi olvasónak keveset adnak.

A német nemzetiségi dolgozók – általunk megkérdezett részének – a véleménye a lapról általában az, hogy a lap tematikája gyakran nem az ő érdeklődési körükbe vág. Néha meghaladja az olvasóközönség színvonalát, olykor a meglévő sváb problémákat nem elég bátran tárgyalja. Többen hiányolják német származású vezető személyiségek írását a lapban. Ezt egyes német dolgozók úgy értékelik, hogy nem akarnak színt vallani.

A szerkesztőség már régen nem tart olvasói ankétokat, s kevéssé ismeri az olvasóknak a lapról alkotott véleményét. A szerkesztőség egyes tagjai bizonyos mértékig lenézik saját munkájukat.

A lap munkájának megjavítása érdekében feltétlenül szükséges, hogy a szerkesztő és a munkatársak mindennapi élő kapcsolatba kerüljenek a magyarországi svábsággal, és a lap politikai terveit a szövetség munkájával egybehangoltan készítsék el.

Egészben véve a Neue Zeitung rutinos újságírók által szerkesztett német nyelvű lap, amely azonban a lehetőségektől és a politikai szükségletektől elmarad.

Narodne Novine – szerbhorvát hetilap

Feladatának és profiljának megfelelően a lap pártunk politikáját képviseli az olvasók előtt. Sokat foglalkozik az ötéves terv célkitűzéseivel, a nemzetiségi politika kérdéseivel, a jól működő termelőszövetkezetek bemutatásával. A lap hű képet ad a bel- és külpolitikai eseményekről, de profilját figyelembe véve sokszor túl hosszú cikkekben, a túlnyomó részben falusi olvasók számára eléggé nehezen érthető nyelvezettel. Politikai szempontból a cikkek helytállóak és megfelelőek, de magas színvonal és a túlságosan elvont nyelvezet visszaveti az olvasók érdeklődését. Az események kommentálása politikailag megalapozott, de a kommentárok terjedelme olykor meghaladja a téma jelentőségét.

Általában megállapítható, hogy a lap politikai vonalvezetése következetes, állandó feladatának tekinti a termelőszövetkezeti élet propagálását. A termelőszövetkezeti élet eseményeit azonban a lap többször csak regisztrálja, a cikkek keveset bírálják, a tsz-problémákat nem vetik fel elég élesen. A cikkeken olykor érződik, hogy csak íróasztal mellett készültek. A lap nagyon ügyes karcolatot közöl, elsősorban külső munkatársak tollából, és ezek igen népszerűek az olvasók körében.

A lapnak állandó rovatai a nemzetközi, ifjúsági és sportrovat, amelyek közül különösképpen említésre méltó a színes és érdekes gyermekrovat. A rovat népszerűségét bizonyítja az is, hogy a nyári időszakban, amikor az iskolában szünetel a tanítás, a lap eladott példányszáma erősen csökken.

A lap nyelvezete nem eléggé kiegyensúlyozott. A jugoszláv lapokból átvett anyagok nyelve magas, a hazai délszlávok számára nehezen érthető. Ezekhez a cikkekhez, a régi gyakorlathoz hasonlóan, szómagyarázatot kellene közölni. A lap általában jól szerkesztett, színes, eléggé változatos anyagot nyújt az olvasóknak. Meg kellene fontolni a hosszú regényfolytatások közlését, mert néha – s ezt a benyomást a tördeléstechnika is erősíti – úgy tűnik, hogy azért van rá szükség, mintha a szerkesztőség egyéb anyagok hiányával küzdene. A szerkesztőség tagjainak többet kell a területen tartózkodniuk, hogy ne csak reprodukálják a délszláv szövetség munkáját, hanem abban tevékenyen részt is vegyenek, és egyes akciók előkészítését a lap eszközeivel is segítsék.

Ludové Noviny – szlovák nyelvű hetilap

A lap politikai vonalvezetése következetes. Az anyanyelv eszközével serkenti a szlovák nemzetiségi dolgozókat pártunk politikai vonalának végrehajtására, ápolója és terjesztője a nemzetiségi kultúrának. A bel- és külpolitikai események taglalása a Narodne Novine-hez hasonlóan inkább regisztratív, mint kommentár jellegű, bár találkozunk a lapban ilyen törekvéssel is. A bel- és külpolitikai anyagot a kommentárok számának növelésével, több fényképpel, színes, rövid híradásokkal lehetne változatosabbá tenni.

A szlovák nemzetiségű lakosság legnagyobb része mezőgazdaságban dolgozik. A lap profiljában ez a tény megfelelően tükröződik. A mezőgazdaság, a tsz problémáit a lap helyesen taglalja, népszerűsíti, de kevés a kritika eszközeit bátran használó, egy-egy termelőszövetkezetet alaposabban elemző cikk, riport. A cikkek egy részéből érződik, hogy egyes szerkesztőségi munkatársak kiszállásaik alkalmával nem tájékozódnak kellő mélységben egy-egy termelőszövetkezet problémáiról. Ritkán olvasható a lapban a szövetség főtitkára vagy más vezető beosztásban lévő szlovák nemzetiségű elvtársak, a társadalmi bizottságok tagjai által írt cikk.

A szövetség és a szerkesztőség kapcsolata személyileg jó, de a munkakapcsolatok még nem eléggé kiforrottak. A lap tájékoztatást ad a szövetség munkájáról, de feltétlenül szükséges, hogy a jövőben a szövetség által rendezett tömegpolitikai és kulturális események agitatív előkészítésében is részt vegyen a Ludové Noviny.

A lap színvonalát szerkesztéstechnikai szempontból is javítani lehet. Előfordult, hogy egyes lapszámok eléggé sablonosak. (Nemcsak tartalmilag, hanem tördelési technikai, általános szerkesztéstechnikai szempontból is.)

Az utóbbi időben a lap igyekezett szorosabb kapcsolatot kiépíteni a megyei szerkesztőségekkel, ez feltétlenül hasznos volt. Hiányzik még azonban a lap állandó levelezőgárdája, növelni kell a szerkesztőségi olvasóankétok számát.

A lap kulturális része a legjobban szerkesztett rovat. A megjelent írások bemutatják a hazai szlovák nemzetiség kulturális életének számos mozzanatát, a szlovák népszokásokat, haladó hagyományokat. A kulturális részben a helyi kulturaktívák támogatására több népművelési, elvi, politikai, irányító, instrukatív cikke lenne szükség.

A lap ifjúsági része jól szerkesztett, színes, érdekes, a szlovák nyelven tanuló ifjúság a tapasztalatok szerint szívesen olvassa.

Az újság nyelvi szempontból jó, a nehezebb, nem közhasználatú szavakat külön gyűjteményekben az utolsó oldalon magyarul is közli. Ezt a segítséget az olvasók tetszéssel fogadták, s egyben a szlovák irodalmi nyelv terjesztését is szolgálja.

A szerkesztőség tagjai 6-8 éve dolgoznak nemzetiségi területen, s jól ismerik a problémákat.

Foia Noastra – román nyelvű kétheti lap

Általában véve a lap tükrözi a románlakta községek életét, fejlődését, a román dolgozók politikai, gazdasági és kulturális előrehaladását. A lap nyelve, stílusa és technikai kivitelezése igen tetszetős. Meg kell állapítani,

hogy a lap az elmúlt értékelés óta jobban igyekszik feladatát betölteni, több olyan cikket közöl, amelyek a hazai románság életét tükrözik. Gyakrabban jelennek meg olyan írások, amelyek az egyes községek életéről, a tsz-mozgalom fejlődéséről és a falusi kultúrmunkáról szólnak. Ezek a cikkek azonban nem érik el az újság átlagos színvonalát, nem elemzőek, az eseményeket regisztráló tájékoztatók. Olykor megjelennek elemző, értékelő írások is, de alkalmasszerűen a megyei lapok munkatársainak tollából.

A lapot agitatívabbá kell tenni, több elvi jellegű, nevelő hatású cikket kell közölni benne. Pl. ismeretes, hogy Méhkerék községben, ahol a lakosság kb. 100%-ban román nemzetiségű, igen élénken él még a dolgozók gondolkodásában a vallásosság. A szerkesztőségnek ilyen jelenségekre feltétlenül fel kell figyelnie, és segítséget kell nyújtania a helyi szervek, illetve a pedagógusok ateista propagandájához.

A szerkesztőségnek nincs kiépítve a kapcsolata a területtel, a munkatársak nem ismerik eléggé a helyi problémákat (ez magyarázható azzal is, hogy a lapot Budapesten szerkesztik, a román településektől távol).

Tekintettel arra, hogy a lap kéthetenként jelenik meg, a bel- és külpolitikai eseményekkel nem tud lépést tartani, ezért helyes az az elgondolás, hogy az előző két hét eseményeivel – az utóbbi időben – összefoglaló, értékelő cikkekben igyekszik foglalkozni.

Az irodalmi és az ifjúsági rovata színes és változatos anyaga határozza meg a lap jellegét. Az irodalmi rovat szerkesztéséről a romániai olvasóknak is a legjobb véleményük van. A rovatban több romániai közíró és kulturális személy írása is rendszeresen megjelenik.

A lap nyomdatechnikai megformálása igen jó színvonalú. A szerkesztőségnek a Gyulán székelő szövetséggel laza a kapcsolata.

A nemzetiségi lapok politikai feladata a jelenlegi időszakban

A nemzetiségi lapok feladatait három főbb szempont körül csoportosíthatjuk.

1. A nemzetiségi lapok legfontosabb feladata a jövőben is, hogy pártunk és kormányunk politikáját közvetítsék és magyarázzák a nemzetiségi dolgozók felé. Segítsék elő a nemzetiségi dolgozók szocialista öntudatának fejlődését, kulturális színvonalának emelését, foglalkozzanak pártunk nemzetiségi politikájának célkitűzésével és eredményeivel. A nemzetiségi lapok a jövőben is törekedjenek arra, hogy még jobban elmélyítsék a nemzetiség körében a proletár internacionalizmust, fokozzák a bizalmat és odaadást szocialista hazánk és az egész szocialista tábor iránt. A nemzetiségi dolgozók életének, munkájának visszatükröződése nagyobb terjedelemben, színesebben, elevenebben kell, hogy helyet kapjon a lapok-

ban. A nemzetiségi lakosság legnagyobb része mezőgazdaságban dolgozik, a mezőgazdaságban a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válása azt a feladatot tűzi a nemzetiségi lapok elé, hogy a jövőben a kritika eszközeit bátrabban felhasználva, több riportot, cikket közöljenek nemzetiségi dolgozókat is tömörítő tsz-ek életéről. Fokozottabb figyelmet kell fordítani a nemzetiségi falvak közösségi életére, a magyar és nemzetiségi dolgozók barátságának és együttműködésének a propagálására, a kollektív munka és életforma tudatosítására. Fontos feladata a nemzetiségi lapoknak, hogy leküzdve a jelenlegi hiányosságokat pártunk és a társadalmi szervek politikai akcióit ne csak regisztrálják, hanem a lap hasábjain agitáljanak, szervezzenek, mozgósítsák a nemzetiségi dolgozókat egy-egy akció minél sikeresebb megvalósítására.

2. A nemzetiségi lapok feladata, hogy a jövőben az eddigiektől eltérően sokkal szorosabb, jobb kapcsolatot építsenek ki a nemzetiségi szövetségekkel. Aktívan vegyenek részt a szövetség munkájában, s úgyszintén a szövetségek dolgozói működjenek közre a lapok szerkesztésében, írásában, terjesztésében. Az eddigi, főképp kommentálás jellegű híradások helyett a lapok politikailag készítsék elő a szövetségek által végzett tömegpolitikai és kulturális munkát.
3. A nemzetiségi lapok feladata a nemzetiségi nyelv és nemzetiségi kulturális hagyományok ápolása, terjesztése. A lapok bírálataikkal, javaslataikkal, elvi cikkeikkel segítsék elő, hogy a nemzetiségi művészcsoportok műsora minél színvonalasabb, tartalmasabb legyen. Közöljenek több cikket, riportot a nemzetiségek népszokásairól és népi hagyományairól. Bátrabban és tervszerűbben közöljék a népek testvéri egyenjogúságát hirdető, magyar és nemzetiségi költők, írók műveit. Foglalkozzanak többet a nemzetiségi oktatási intézmények belső életével és problémáival, hozzák közelebb ezeket az intézményeket a nemzetiségi szülőkhöz.

A jövőben fokozottabban mutassanak rá, hogy a nemzetiségi kultúra szerves része az egész szocialista kultúra gazdag kincsesházának, és nemzetiségeink anyanyelvének, népi kultúrájának ápolása és terjesztése csak szocialista hazánkban vált lehetővé.

Egyéb feladatok

1. A nemzetiségi lapok politikai irányításáért a szövetségi főtítkárok felelősek. A lapok felelős szerkesztői meghatározott időközönként kötelesek beszámolni munkájukról és a lap munkatervét egyeztetni a szövetségek munkatervével.

2. A Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának feladata a lapok időszakos politikai ellenőrzése, a szövetségi főtítkárokkal egyetértésben a nemzetiségi lapok munkájának összehangolása és időszakonként politikai tájékoztatás biztosítása.
3. A német, román és szlovák lapnál létre kell hozni a társadalmi szerkesztőbizottságot (főszerkesztők, belső munkatársak, szövetségi főtítkárok, egy-két szövetségi munkatárs, MM Nemzetiségi Osztály képviselője és néhány külső munkatárs bevonásával), amely negyedévenként értékeli a végzett munkát, jóváhagyja a lap negyedévi szerkesztési tervét.
4. Meg kell vizsgálni a román lap Gyulára való költöztetésének lehetőségét (Román Szövetség székhelye).
5. A káderutánpótlás biztosítása érdekében lehetővé kell tenni, hogy a nemzetiségi gimnáziumot végzett és az újságírás iránt érdeklődő tanulók közül néhányan – a mutatkozó igényeknek megfelelően – egyetemi tanulmányaik során a nemzetiségi lapoknál végzendő munkára előkészítsünk.
6. Biztosítani kell a nemzetiségi lapok rendszeres tájékoztatását általános politikai kérdésekben.
7. Figyelembe véve a nemzetiségi lakosság lélekszámát, az előfizetések száma a rossz terjesztés következtében nagyon alacsony. Ezzel kapcsolatban a következőket kell tenni:
 - a) A nemzetiségi szövetségeknek szinte minden megmozdulását össze kell kapcsolni a lap terjesztésével. Ezt a szövetségi dolgozók egyik legfontosabb feladatává kell tenni.
 - b) A lapszerkesztőségek az ankétok és az olvasókkal való találkozások megszervezésén túl, aktívan vegyenek részt a lapok terjesztésében.
 - c) A szövetségek használják fel a társadalmi bizottságot a nemzetiségi sajtó terjesztésére, bővítsék a meglévő helyi lapterjesztő hálózatot.
 - d) Fokozottabb mértékben fel kell használni a nemzetiségi iskolák úttörő- és KISZ- szervezeteit a nemzetiségi sajtó terjesztésére (pl. nyári lapterjesztő kampány).
 - e) A Postai Hírlapterjesztőn keresztül a nemzetiségi községekben működő községi kézbesítők kapjanak olyan utasítást, hogy az egyéni előfizetések gyűjtésére fordítsanak fokozottabb gondot.

- f) A nemzetiségi tannyelvű általános és középiskolák, valamint diákotthonok számára kötelezővé kell tenni a nemzetiségi sajtó előfizetését. Ezekben az iskolákban a szerkesztőségek tartanak rendszeresen ankétokat. Ugyanilyen igénnyel kell fellépni a nemzetiségi lapok által lakott megyék, járások, községek könyvtáraival szemben is.

Budapest, 1962. március 12.

Művelődésügyi Minisztérium
Nemzetiségi Osztálya

Statisztikai melléklet

I. A szerkesztőségi apparátus statisztikai adatai

	Neue Zeitung	Foaia Noastra	Narodne Novine	Ludové Noviny
felelős szerkesztő	1	1	1	1
olvasószerkesztő	1	1	1	1
rovatvezető	2	–	1	1
tördelőszerkesztő	–	–	1	1
belső munkatárs	1	2	2	1
gépíró	1	1	1	1
hivatalsegéd	1	1	1	1

II. Költségvetési adatok

A nemzetiségi hetilapok egy évi bevétele összesen: 110 400 Ft
Ezzel szemben a rájuk fordított kiadás: 2 320 400 Ft
Különbözet: 2 210 000 Ft

Részleteiben:

Lapok	Bevétel	Kiadás	Különbözet	%-ban
Neue Zeitung	62 500	715 400	652 900	91,2 %
Foaia Noastra	3 100	361 000	257 900	99,1 %
Narodne Novine	25 200	619 700	594 500	95,9 %
Ludové Noviny	19 600	624 300	604 700	96,8 %
Összesen	110 400	2 320 400	2 210 000	95,3 %

III. Terjesztési adatok

Lapok	Megjelenő átlagos példányszám	Egyéni és közületi előfi- zetés	Árusításra kiadott	Térítetlen
Neue Zeitung	3 850	625	3 058	167
Foaia Noastra	670	412	48	210
Narodne Novine	1 570	654	784	132
Ludové Noviny	1 180	470	525	185

- ¹ Lásd a 49. dokumentum 5. számú, az 50. dokumentum 4. számú, az 51. dokumentum 6. dokumentum 4. számú és az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.
- ² A „munkájuk szorosan összefügg a nemzeti szövetségek tevékenységével” szövegrész tintával aláhúzva.
- ³ Lásd a 47. dokumentumot.
- ⁴ A „nacionalista és klerikális nézetek” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ⁵ A mondatot tintával aláhúzták.
- ⁶ A mondatot tintával aláhúzták.
- ⁷ Frank László (1890–1965) újságíró, író. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, ahol a Bécsi Magyar Újság szerkesztőségének tagja. Később Berlinben dolgozott mint újságíró. Hitler hatalomra jutásakor 1933-ban visszaköltözött Bécsbe, ahol az Anschluss után börtönbe került. Kiszabadulása után Kínába emigrált, angol és német nyelvű lapot adott ki. A II. világháború befejezésekor ismét Bécsbe költözött, az osztrák kommunista párt hivatalos lapja, a Volkstimme munkatársa volt. 1949-ben tért vissza Magyarországra, az Újítók Lapja, a Könyvbarát, majd a Freies Leben, illetve a Neue Zeitung főszerkesztője volt.
- ⁸ A két utolsó mondatot tintával aláhúzták.
- ⁹ Hambuch Géza (1931–) újságíró. 1956-ban az ELTE-n magyar–német szakos tanári diplomát szerzett, ezt követően a pécsi Nagy Lajos Gimnázium tanára. 1957–1970 között a Neue Zeitung munkatársa, főszerkesztő, rovatvezető. 1970–1982 között a Daily News/Neueste Nachrichten című napilap munkatársa, olvasószerkesztő, főszerkesztő-helyettes. 1972–1982 között a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége (1989-től Magyarországi Németek Szövetsége) alelnöke, főtárgya, majd 1990-től ügyvezető elnöke. 1957-ben a Rádió pécsi stúdiója német nemzetiségi adásának, 1960–1983 között a Radio Budapest német műsor riportere, szerkesztője. 1983-tól a Deutscher Kalender felelős szerkesztője és kiadója.
- ¹⁰ A bekezdést tintával aláhúzták.
- ¹¹ A bekezdésben „a szerkesztőbizottság nem működik” szövegrész és a „lapban a legnagyobb” szövegrésztől tintával aláhúzva.
- ¹² Véltetően utalás Vargha, Karl: Volksbräuche der ersten Hälfte des Dezembers in Baranya című cikkére. – In: Neue Zeitung, 1962. 2. szám. 4.

60.

Budapest, 1962. május 8.

Szemponatok a nemzetiségi szövetségek 1962/63. évi politikai és kulturális munkatervének elkészítéséhez

A nemzetiségi munka politikai célkitűzéseit a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról szóló 1958. október 7-i határozata¹ szabja meg. A határozat megállapítja: „A nemzetiségi szövetségek mint társadalmi szervezetek állítsák feladatuk középpontjába a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosítómunkát. Ápolják és mozdítsák elő a nemzetiségek anyanyelvű művelődését, kultúrájuk szocialista tartalmának gazdagodását. Használják fel a nemzetiségi tömegek közötti munka bevált módszereit, tartsanak rendszeresen kultúrműsorral egybekötött anyanyelvű politikai gyűléseket, előadásokat,

nemzetiségi napokat. Tegyük szorosabbá a kapcsolatokat a területi párt- és tömegszervezetekkel, és mint a Hazafias Népfrent csatlakozó szervei, használják fel munkájukban a népfrent nyújtotta lehetőségeket.”

A nemzetiségi szövetségek a politikai bizottság határozata előtt lényegében mint kulturális szervek működtek. A politikai bizottság határozata értelmében tevékenységükben előtérbe kerültek a közvetlen politikai feladatok, bár a gyakorlatban munkájukban változatlanul a kulturális-népművelő munka dominál, az esetek nagy részében közvetlen politikai tevékenységük a kultúr-munkához kapcsolódik. Az ellenforradalmat követő években a szövetségek részt vettek a nemzetiségi községekben a termelőszövetkezetek megalakításában és személyi kapcsolataik révén, helyi politikai feladatok megoldásában. A Művelődésügyi Minisztérium a nemzetiségi kultúr-munka támogatására autóbuzst üzemeltet, amellyel a német, szlovák, délszláv szövetség évente 6 alkalommal, a román szövetség évente 4 alkalommal 7-7 napos kultúr-körút keretében meglátogatják a nemzetiségi lakosságú községeket, s ott a nemzetiségi kultúr-csoportok gyűléssel egybekötve műsort adnak. A nemzetiségi szövetségek népművelő és politikai munkáját nagymértékben nehezíti, hogy a hazai nemzetiségi dolgozók egy nemzetiségen belül is többféle tájnyelvet beszélnek, szűk szókinccsel, és jelentős részük az irodalmi nyelvet egyáltalán nem érti. A nemzetiségi szövetségek mellett társadalmi bizottságok működnek. Ezeknek tagjai meghívott személyek, akiknek a helyi társadalmi és állami szervekkel főként személyi jellegű, laza kapcsolatuk van. A szövetségek központjában jelenleg 3-5 munkatárs működik, akik elsősorban a nemzetiségi kultúr-csoportok patronálásával foglalkoznak. A szövetségeknek más apparátusa nincsen. Ilyen körülmények között a nemzetiségi szövetségek politikai közreműködése a helyi politikai és nemzetiségi problémák megoldásában nehézkes. Területi munkájuk jelentős részét a kultúr-körutak szervezése teszi ki. A szövetségek kapcsolata a Hazafias Népfrent központjával igen laza, a helyi népfrentszervekkel kapcsolatuk alkalomszerű.

Magyarországon a nemzetiségek közötti ellentétek lényegében megszűntek, s a nemzetiségi dolgozók problematikája politikai, gazdasági vonatkozásban azonos a magyar dolgozókéval. Elsősorban német és délszláv területen a nemzetiségi érzés erős, sporadikusan burkolt formában a nacionalizmusnak a nyomaival is találkozunk helyenként. Ez a burkolt nacionalizmus érezhető az együttélő magyar lakoságnál is. A reális szükségleteknek megfelelően éppen ezért szükséges, hogy a nemzetiségi szövetségek munkájának szerves részét alkossa a kulturális tevékenység mellett a párt által meghatározott – elsősorban a falu szocialista átalakítása érdekében végzett – politikai szervező és felvilágosító tevékenység.

Ennek érdekében az 1962/63. évi politikai és kulturális munkaterv elkészítésénél a következő alapvető szempontokat és feladatokat javasoljuk a nemzetiségi szövetségeknek munkatervükbe beiktatni:

1. A politikai és kulturális munka szélesebb alapokra való helyezése érdekében:

- a) A nemzetiségi szövetségek munkatervét minden vonatkozásban szorosan össze kell hangolni a Hazafias Népfront munkatervével, és a munka középpontjába a falu arculata átalakításával kapcsolatos feladatokat kell helyezni. A Hazafias Népfronttal közösen kell megrendezni minden hagyományos és új rendezvényt (nemzetiségi napok, kulturális bemutatók, gyűlések stb.). Fel kell kérni a Hazafias Népfront Országos Elnökségét a nemzetiségi megyékben és járásokban működő függetlenített és társadalmi apparátus nemzetiségi problémákkal és feladatokkal kapcsolatos tájékoztatására és aktivizálására.
- b) A szövetségek mellett működő társadalmi bizottságok tagjait vonják be a Hazafias Népfront helyi vezető testületeibe, illetve társadalmi bizottságokat ki kell egészíteni elsősorban falusi munkaterületen működő, és a Hazafias Népfront helyi vezető szervei munkájába már bekapcsolódott nemzetiségi személyekkel.
- c) A társadalmi bizottságok túlnyomó részben passzív tagjait elsősorban a nemzetiségi sajtó és népművelés területén lehet aktivizálni. E célból javasoljuk, hogy a nemzetiségi szövetségek a társadalmi bizottság tagjaira építve, a nemzetiségi lapok mellett alakítsák meg a társadalmi szerkesztőbizottságot, amelynek feladata a nemzetiségi lapok munkájának időszakos elemzése és a lapok politikai tervének jóváhagyása. A társadalmi bizottság tagjainak egy másik részét aktivizálni lehet egy népművelési-oktatói bizottságban, amelynek feladatai közé tartozik a kultúrkörutak tervének jóváhagyása mellett, a sokszor alacsony színvonalú produkciók javításán való munkálkodás, nemzetiségi nyelvű műsoranyag, ismeretterjesztő anyag kiválasztása, valamint a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos problémákban való segítségnyújtás.

2. A jelenlegi körülmények mellett az egyetlen rendszeresen ható politikai és kulturális eszköz a nemzetiségi politikai munkában a nemzetiségi sajtó.

- a) Az 1962. márciusi nemzetiségi sajtóval kapcsolatos vita alapján a nemzetiségi lapok feladatait három pontban határoztuk meg:
 - 1) A nemzetiségi lapok legfontosabb feladata, hogy a párt és a kormány politikáját közvetítsék és magyarázzák anyanyelven a nemzetiségi dolgozók felé. Figyelembe véve, hogy a nemzetiségi dolgozók jelentősebb része mezőgazdaságban dolgozik, a lapoknak fokozottabb figyelmet kell fordítaniuk a falu szocialista átalakításának problémáira.

- 2) A lapok fűzzék szorosabbra kapcsolataikat a nemzetiségi szövetségekkel, ne csak regisztrálják, hanem politikailag segítsék előkészíteni is a szövetségek megmozdulásait.
 - 3) A lapok feladata a nemzetiségi nyelv és a nemzetiségi kulturális hagyományok ápolása. Emellett azonban tanácsadással, esetenként anyagközléssel segítsék elő a nemzetiségi művészcsoportok és népművelési tevékenység színvonalának emelését.
- b) A nemzetiségi szövetségek feladata, hogy a lapok szerkesztésében tevékenyen közreműködjenek és minden nemzetiségi megmozdulást (gyűlés, nemzetiségi nap, kultúrkörút stb.) kapcsoljanak össze a jelenleg rendkívül alacsony példányszámban megjelenő lapok terjesztésével. A szövetségek főtítkárai személyileg felelősek a lapok munkájáért.
3. A szövetségek területen végzett tömegpolitikai és kulturális tevékenységének döntő része a kultúrkörutakra épül fel.
- a) A nemzetiségi rendezvényeken megtartott beszédekben többet kell foglalkozni az adott község problémáival, eredményeivel. Ehhez szükséges, hogy a szövetségek a kultúrkörutak előkészítése kapcsán a helyi társadalmi és politikai szervek segítségével a körutakat politikailag is alaposabban készítsék elő.
 - b) A körutak eddigi szétszórtsága helyett a jövőben célszerűbbnek látszik egy vagy két járásra, illetve legfeljebb egy megyére koncentrálni egy-egy körút alkalmával a programot.
 - c) A megfelelő színvonal biztosítása érdekében a kultúrkörúton résztvevő műkedvelő együttest legalább fél évvel hamarabb tájékoztatni kell feladatáról, hogy az együttes produkciója legalább átlagos színvonalon mozogjon. Ezeknek az együtteseknek a munkáját, a felkészülés időszakában a szövetség munkatársai közvetlenül patronálják.
- A fellépések számát egy-egy kultúrkörút alkalmával 3-5-re kellene csökkenteni, a fennmaradó napokon az autóbusz segítségével egyéb feladatokat lehet végrehajtani (így pl. nemzetiségi dolgozókat foglalkoztató szövetkezetek közötti tapasztalatcsere-látogatások szervezése). A kultúrkörutak alkalmával egy-két községben sajtóankétot is kell tartani.
- d) Rendezni kell a kultúrscsoportok elszállásolása és ellátása körül – egyes községek lakossága körében visszatetsző – anomáliákat (az ellátás és elszállásolás sokszor erőszakos „társadalmi” megszervezése).

4. A nemzetiségi művészeti csoportok támogatása érdekében:

- a) A szövetségek mozdítsák elő hazai anyagok gyűjtését és megfelelő szinten való feldolgozását. Keressenek a baráti országok irodalmában hazai előadásra alkalmas műveket, gondoskodjanak egyes magyar nyelvű anyagok lefordításáról és csoportokhoz való eljuttatásáról (pályázatok kiírása).
- b) A szövetségek költségvetésében meglévő, kultúrcsoportok támogatását szolgáló keretből elsősorban azoknak az együtteseknek juttassanak, amelyekkel a munkatervi időszakban kultúrkörútra kívánnak menni.
- c) Biztosítani kell a nemzetiségi kultúrcsoportok számára a magyar csoportokéval azonos helyi, állami és társadalmi támogatást.
- d) Elő kell segíteni az irodalmi nyelv terjesztése érdekében, hogy a nemzetiségi községekben anyanyelvű irodalmi kör vagy lehetőség szerint „irodalmi színpad” alakuljon. Ezeknek a működése színvonalasabbá teheti a nemzetiségi napok, illetve a nemzeti ünnepek (március 15., április 4., augusztus 20., november 7.) ünnepi műsorát. A nemzetiségi lapok adjanak ezek számára rendszeres útmutatókat.

5. A nemzetiségi szövetségek számos közös problémával rendelkeznek, éppen ezért javítani kell a szövetségeknek gyakorlati együttműködését.

- a) A nemzetiségi szövetségek egyeztessék össze munkaterveiket. Azokon a területeken, ahol több nemzetiség él együtt, a nemzetiségi szövetségek programjaikat közösen szervezzék meg.
- b) A kádereképzés előmozdítása érdekében a nemzetiségi szövetségek együttesen tervezzék meg népművelési, művészeti vezetői aktiváiknak szakmai továbbképzését (összevonva a szövetségek költségvetésében szereplő azonos rendeltetésű tételeit).
- c) Az igen jó színvonalú Délszláv Központi Táncegyüttes felfejlesztésével és repertoárjának bővítésével a nemzetiségi szövetségek összefogásával létre kell hozni egy reprezentatív nemzetiségi művészeti együttest. Ez az együttes a Hazafias Népfront és a nemzetiségi szövetségek vezetése és védnöksége alatt működhet.

6. Nemzetiségi szövetségek reprezentatív központi rendezvényei

- a) Szövetségenként egy-egy ünnepi est, illetve a német szövetségnél a sváb bál megrendezése Budapesten.
- b) Az Alkotmányünnepi Nemzetiségi Fesztivál helyett, a román és szlovák szövetség Békés megyében, a német és délszláv szövetség Bács vagy Baranya megyében rendezzen nemzetiségi nappal egybekötött kulturális bemutatót a legjobb csoportok részvételével. A nemzetiségi napon lépjen fel magyar csoport is.
- c) Minden reprezentatív rendezvényt a Hazafias Népfronttal közösen kell lebonyolítani.

Budapest, 1962. május 8.

Tájékoztató adatok a nemzetiségi területtel kapcsolatban

1. Nemzetiségek száma (becslés alapján):	
német	220 000
szlovák	110 000
délszláv (szerb, horvát, szlovén)	100 000
román	25 000
2. Nemzetiségi lakosságú községek száma (kb.):	
német	200
délszláv	80
szlovák	110
román	25

Ezeknek a községeknek mintegy 25%-ában élnek nemzetiségiek 60 vagy ennél magasabb százalékban. A legtöbb község vegyes lakosságú, néhol többnemzetiségű. A magyarországi nemzetiségek szétszórtan élnek az ország különböző területein, nem alkotnak egységes települési tömböt.

3. Az országban 29 két nyelven oktató nemzetiségi iskola, közülük 7 gimnázium működik. Kb. 300 iskolában oktatják heti 3 órában a nemzetiségi nyelvet.

4. Nemzetiségi kultúrcsoportok száma:
(A kultúrcsoportok túlnyomórészt táncegyüttesek és énekkarok, kisebb-
részt színjátszó együttesek.)

német	30
szlovák	40
délszláv	40
román	10

5. Tiszteletdíjas nemzetiségi kultúrfelelősök, instruktorok száma:
(A díjazást a nemzetiségi szövetségektől kapják.)

német	35
délszláv	48
szlovák	35
román	6

A nemzetiségi kultúrfelelősök túlnyomó többsége nemzetiségi nyelvet
oktató tanár.

6. Minden nemzetiség rendelkezik anyanyelven írt lappal. Címük és
megjelenési idejük:

Neue Zeitung ²	német	(hetenként)	3 800 pld.
Narodne Novine ³	délszláv	(hetenként)	1 500 pld.
Ludové Noviny ⁴	szlovák	(hetenként)	1 100 pld.
Foia Noastră ⁵	román	(kéthetenként)	700 pld.

7. Minden szövetség évente anyanyelven naptárt bocsát ki.
Címük és példányszámuk:

Narodni Kalendar ⁶	délszláv	5 000 pld.
Deutscher Kalender ⁷	német	10 000 pld.
Nás Kalendar ⁸	szlovák	4 000 pld.
Calendarul Nostru ⁹	román	1 400 pld.

*MOL XIX-1-4-g. 2. tétel. – Háromoldalas, sokszorosított tisztázat, aláírás
nélkül.*

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

³ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁴ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁵ Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁶ Lásd a 13. dokumentum 13. számú jegyzetét.

⁷ Deutscher Kalender. Kiadja a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége. 1957–, Budapest. Megjelenik évenként.

⁸ Lásd a 13. dokumentum 12. számú jegyzetét.

⁹ Lásd a 13. dokumentum 14. számú jegyzetét.

61.

Budapest, 1963. április 23.

*Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya
számára a nemzetiségek között
végzendő politikai és kulturális munkáról¹*

A nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkát a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának a nemzetiségi munkára vonatkozó határozata², a VIII. kongresszus³ határozatai, valamint a Művelődésügyi Minisztérium 1962/63. évi munkatervének főbb célkitűzései szabják meg.

A nemzetiségi osztály fő feladata a nemzetiségi szövetségek és lapszerkesztőségek tömegpolitikai és kulturális munkájának elvi irányítása és ellenőrzése; a nemzetiségi oktatás kérdéseivel foglalkozó szakosztályok munkájának segítése; szoros együttműködés a központi és területi párt-, állami és társadalmi szervekkel.

A nemzetiségek közötti népművelő és tömegkulturális munka feladatait meghatározza az a körülmény, hogy a nemzetiségek által is lakott helységek zöme falusi település. A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a társadalom szerkezetében bekövetkezett változás jelentősen megváltoztatta a nemzetiségi lakosság, a vegyes lakta (sic!) községek helyzetét is. A tsz-szervezés befejezése és fokozatos megszilárdulása jó alapot teremtett a nemzetiségi dolgozók szocialista nevelésének, műveltségi színvonaluk emelésének fokozásához. A magyar és nemzetiségi dolgozók, amikor beléptek a termelőszövetekzetbe, közelebb kerültek egymáshoz, elősegítve ezzel a nemzetiségek testvéri együttélését. A falu szocialista átalakulása egyre inkább megszünteti az elhatárolódást a különböző nemzetiségek között, új, szocialista közösségeket alakít ki, amelyekben nem lehet talaja a nemzetiségi ellentéteknek. Ennek ellenére az elmúlt egy-két esztendőben még szórványosan jelentkeztek új problémák, nézeteltérések a vegyes lakosságú községekben, mint pl. milyen arányban kerültek nemzetiségi dolgozók a tsz-vezetőségekbe, milyen nemzetiségű a tsz-elnök, az agronómus, a brigádvezető. Előfordult az is, hogy a munkaszervezés kezdeti nehézségeit összefüggésbe hozták a vezetők nemzetiségével. A jelenlegi helyzetben a tapasztalatok azt mutatják, hogy már ezek a problémák falun nem élnek, és mindinkább a terméseredmények fokozása jut előtérbe.

Arra kell törekedni, hogy a nemzetiségi szövetségek saját eszközeikkel, sajátos módon továbbra is közvetítsék a párt politikáját a nemzetiségi dolgozók felé, mozgósítsanak a párt és a kormány által kijelölt feladatok végrehajtására

segítsék azt elő, és a végrehajtásban maguk is aktívan vegyenek részt. Politikai beszámolóikkal, tsz-tapasztalatcserék, nemzetiségi napok, békeestek stb. szervezésével segítsék elő a szocialista nemzeti egység megszilárdítását.

Az osztály és a nemzetiségi szövetségek politikai és tömegkulturális munkájának irányát a szocializmus építésében elért eredmények határozzák meg. Ezért az egyes nagyobb eredmények után igyekeztünk további feladatainkat meghatározni, és elképzelésünket közös nevezőre hozni a nemzetiségi szövetségek vezetőinek és munkatársainak szemléletével. Ennek érdekében törekedtünk a gyakorlati munkával összefüggő legfontosabb elvi és gyakorlati, módszerbeli kérdésekben egységes szemlélet kialakítására az osztályon, a nemzetiségi szövetségekben és lapszerkesztőségekben. Elmondhatjuk, hogy az utóbbi két esztendőben nagymértékben sikerült ezt elérni, azonban még maradtak a felszínen olyan problémák, amelyekben egységes szemlélet kialakítása feltétlenül szükséges. Ilyen pl. a nemzetiségi oktatásügy. Kétségtelen, hogy egy sor dolgot kell még a helyére tenni ezen a területen, de feltétlenül szükséges, hogy egységes elvi álláspontot alakítsunk ki ezen a téren. Ezért javasolom, hogy még ebben az évben a Tudományos és Kulturális Osztályon a szövetségek munkájukról történő beszámolásával egyidejűleg alakítsuk ki az egységes platformot ebben a kérdésben, és határozzuk meg a szövetségek feladatát e tekintetben is.

A szélesebb társadalmi alapokon nyugvó munka lehetősége érdekében a szövetségek mellett megszerveztük a társadalmi bizottságokat. A szövetségek ez évi munkaterve értékelésénél – a társadalmi bizottságokra vonatkozó résznél – különös gonddal elemeztük ezeket a feladatokat, és javasoltuk, hogy a népfrentvlasztások alkalmával a szövetségek mellett működő társadalmi bizottsági tagokat lehetőleg választassák be a községi, járási vagy a megyei népfrentbizottságba, illetve egészítsék ki elsősorban falusi munkaterületen működő és a Hazafias Népfrent helyi vezető szervei munkájába már bekapcsolódott nemzetiségi személyekkel, hogy ezáltal is feladatuk konkrétabb legyen. A társadalmi bizottságok passzív tagjainak aktivizálása érdekében a szövetségek 1962/63. évi munkaterve elkészítésére kiadott iránylevekben, szempontokban javasoltuk, hogy a nemzetiségi lapok mellett alakítsák meg a társadalmi szerkesztőbizottságokat, amelyeknek feladata a nemzetiségi lapok munkájának időszakos elemzése és politikai tervének jóváhagyása. A társadalmi bizottság tagjainak egy másik részét aktivizálni lehet a népművelési oktatási bizottságban, amelynek feladatai közé tartozik a kultúrkörutak tervének jóváhagyása mellett, a sokszor alacsony színvonalú produkciók javításán való munkálkodás, nemzetiségi nyelvű műsoranyag, ismeretterjesztő anyag kiválasztása, valamint a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos problémákban való segítségnyújtás, javaslatadás.

A népművelési és tömegpolitikai feladatok végrehajtásában még több fogyatékoság van.

A gyakorlati munkában még sok a formalizmus, a kirakateredmények hajszolása. A szövetségi munka módszerei sok esetben túlhaladtak. Erejüket többnyire a kisebb szervezési feladatok megoldása köti le. Ezt tükrözték a munkatervék is. Bár sokat tartózkodnak a területen, nagyszámú politikai gyűlést tartanak, de ezek gyakran nem kapcsolódnak a falu társadalmi, gazdasági életéhez, konkrét problémáihoz. A népművelési és tömegkulturális munka egyéb kérdései csak másodsorban jelentkeznek, az energia és az anyagi eszközök zömét a kultúr csoportok emésztik fel. A kultúrkörutak, mint a tömegpolitikai és népművelési munka módszerei és szervezeti formái, nem felelnek meg a megnövekedett igényeknek. Ezért arra van szükség, hogy a szövetségek egy évre előre tervezzék be a körútra javasolt csoportot, és színvonalas műsorral készítse fel. Az eddiginél jobban kell támogatni a Központi Nemzetiségi Együttes munkáját, színvonalas felkészülését. Tovább kell folytatni a tömegpolitikai és kulturális munka olyan bevált módszereit, mint a nemzetiségi napok, szövetkezeti napok, békeestek, közös nemzetiségi találkozók rendezését, és tsz-tapasztalatcserék szervezését.

Az 1963-as évben a következő főbb feladatokat, illetve akciókat kívánjuk végrehajtani:

1. Szövetségi munkatervék értékelése, a munka főbb irányának meghatározása.
2. A szövetségek beszámoltatása az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályán.
3. Nemzetiségi népművelők tanfolyamának megrendezése a Népművelési Intézettel.
4. Keszthelyi országos nemzetiségi fesztivál megrendezése (június 15–16.).
5. Bajai nemzetiségi találkozó (augusztus 20.).
6. A nemzetiségi oktatás tekintetében közös elvi álláspont kialakítása, és a fennálló problémák megoldása.

Budapest, 1963. április 23.

Mészáros György
osztályvezető

MOL XIX-I-4-g. 4. tétel. – Háromoldalas, géppel írt tisztaát, géppel írt aláírással.

¹ A jelentést a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya készítette az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya részére.

² Lásd a 47. dokumentumot.

³ A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. Kongresszusát 1962. november 20–24. között tartották Budapesten.

62.

Budapest, 1964. július 3.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának jelentése a nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkáról¹

I. RÉSZ

A magyarországi nemzetiségek helyzete

1945. április 4-e a hazánkban élő nemzetiségeknek is egyidőben hozta meg a felszabadulást. Egyenjogúságukat alkotmány biztosítja, s ennek következményeként részt vesznek az államhatalom és az államigazgatás országos és helyi szerveinek munkájában. Anyanyelvüket mindenütt és mindenkor szabadon használhatják, anyanyelvi oktatásukat széles körű iskolahálózat biztosítja, és nemzetiségi kultúrájuk növeléséhez messzemenő anyagi segítséget kapnak.

1. A párt és a kormány a nemzetiségek egyenjogúságáért

A Magyar Kommunista Párt már 1944. november 30-án a Debrecenben kiadott Néplap I. évf. 6. számában „Magyarország újjáépítésének és fel-emelkedésének programjában”² azzal a követeléssel lépett fel, hogy a sajtóból, az oktatásból, a kultúrából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta mētelyt, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet.

Kormányunk 1945. október 24-én 10 030/1945. M. E. számú rendeletben³ biztosította a nemzetiségi tanulók oktatásának lehetőségét, 20 egy nemzetiségű tanuló jelentkezése esetében, ma pedig az 1951. évi 15. törvényerejű rendelet és a tvr. 1220-34/1951. K. M. számú végrehajtási utasítása⁴ kimondja: „...azokban a községekben (városokban), ahol legalább 15 egy nemzetiséghez tartozó tanköteles szülője kívánja, biztosítani kell, hogy ezek a tankötelesek kívánságukhoz képest anyanyelvükön részesüljenek oktatásban vagy anyanyelvüket az általános iskolában kötelező tantárgyként tanulják.” Anyanyelven történő oktatás esetén a magyar nyelv és irodalmat kötelező tantárgyként kell tanítani.

A párt politikai bizottsága 1958. október 7-i határozatában⁵ kimondja: „A Központi Bizottság szigorúan őrködik a nemzetiségek jogainak betartása, érvényesítése felett, és megköveteli valamennyi pártszervtől, hogy az

egyres helyeken jelentkező értetlenségeket küzdjek le, következetesen munkálkodjanak a marxizmus-leninizmus elveinek érvényesítéséért a nemzetiségi politikában is. A nemzetiségi politikánk megvalósítása során biztosítani kell, hogy mindenkor érvényesüljön a teljes állampolgári egyenjogúság.”

Az itt kifejezésre jutott elvek a gyakorlatban döntő részben helyesen valósultak meg, mert az oktatás területén is mindenkor az alkotmány szellemének megfelelően jártunk el.

2. Nemzetiségeink létszáma

A hazánkban élő nemzetiségek létszámára vonatkozólag pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre. Az 1960. évi népszámlálás adatai a Központi Statisztikai Hivatal szerint nem fedik a valóságot, mert a nemzetiségi lakosság részéről bizonyos fokú tartózkodás, illetve közömbösség nyilvánult meg nemcsak a nemzetiségi hovatartozandóság nyilvánításánál, hanem még az anyanyelv bevallásánál is.

A valóságot legjobban megközelíti a Központi Statisztikai Hivatal „A nemzetiségi kisebbségek száma és helyzete 1955” című – 1955. december 6-án kiadott – jelentése.⁶

Nemzetiségi nyelvű népesség hazánk minden megyéjében él, Szolnok megye kivételével. Baranyában 20%, Tolnában 12, Békésben 11, Bács-Kiskun, Pest és Vas megyékben 4,6% a nemzetiségi lakosság számaránya. Körülbelül 300 községben a nemzetiségek számaránya 20% fölött van, 60 községben a számarány 50%, 8-10 községben több, mint 80%.

A nemzetiségektől lakott községek kb. 98%-ában van villanyvilágítás és mozi; 15 orvos jut 10 000 nemzetiségi lakosra. Így van ez a hasonló nagyságú magyar községekben is. A villanyvilágítást a községek 50%-ába a felszabadulás után vezették be.

A nemzetiségi lakosság túlnyomó többsége a kollektív mezőgazdaságban dolgozik, jelentős részük bányász és más ipari munkás. A nemzetiségi dolgozók együtt élnek és dolgoznak a magyar dolgozókkal, megítélésük egyetlen kritériuma, hogyan teljesítik azokat a kötelezettségeket, amelyek a szocializmus építéséből reájuk hárulnak.

II. RÉSZ

A nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkát az MSZMP Politikai Bizottságának a nemzetiségi munkára vonatkozó 1958. évi határozata, a VIII. kongresszus határozata⁷, a Művelődésügyi Minisztérium és a Hazafias Népfrent, valamint a Pártközpont Kulturális Osztálya által meghatározott főbb célkitűzések szabják meg.

A nemzetiségi szövetségek a Politikai Bizottság határozata előtt lényegében kulturális szervekként működtek. A határozat óta munkájukban, a kulturális tevékenység mellett, egyre több a politikai rendezvények száma, bár az esetek nagy többségében, közvetlen politikai tevékenységük a kultúr munkához kapcsolódik.

A nemzetiségek közötti kulturális és népművelő munka feladatait meghatározza az a körülmény, hogy a nemzetiségek által lakott helységek zöme falusi település. A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a társadalom szerkezetében bekövetkezett változás jelentősen megváltoztatta a nemzetiségi lakosság, a vegyes lakta (sic!) községek helyzetét is. A termelőszövetkezetek szervezésének befejezése és fokozatos megszilárdulása jó alapot teremtett a nemzetiségi dolgozók szocialista neveléséhez, műveltségi színvonaluk emelésének fokozásához. A magyar és nemzetiségi dolgozók – belépve a termelőszövetkezetbe – közelebb kerültek egymáshoz, elősegítve ezzel a nemzetiségek testvéri együttélését. A termelőszövetkezetben végzett közös munka szinte megszüntette a nemzetiségi dolgozók elszigetelődési lehetőségét, új, szocialista közösségeket alakít ki, amelyekben nem lehet talaja a nemzetiségi ellentétnek. A mezőgazdaság szocialista átszervezése utáni időben jelentkeztek ugyan szórványosan problémák, mint pl. milyen arányban kerültek nemzetiségi dolgozók a tsz-vezetőségekbe, milyen nemzetiségű a tsz-elnök, az agronómus, a brigádvezető. Előfordult az is, hogy a munkaszervezés kezdeti nehézségeit – helytelenül – összefüggésbe hozták a vezetők nemzetiségével. A szocialista mezőgazdaság kialakulásával és fokozatos megszilárdulásával hazánkban – szórványos és nem tudatos esetektől eltekintve – lényegében megszűntek a nemzetiségek közötti ellentétek, s a nemzetiségi dolgozók problematikája politikai, gazdasági vonatkozásban azonos a magyar dolgozókéval.

A nemzetiségi szövetségek munkájuk során szinte minden rendezvény alkalomával utalnak a szocialista nemzeti egység kialakulására, s konkrétan jellemzik a falu ilyen irányú helyzetét, buzdítják a dolgozókat a további összefogásra, együttműködésre. A szocialista nemzeti egység kialakulásában óriási segítséget nyújtott a mezőgazdaság szocialista átszervezése.

A politikai rendezvényeken kívül a szövetségek kulturális műsoraikat is vegyes magyar–nemzetiségi nyelven állítják össze, s a kultúr csoportok összetétele is a szocialista nemzeti egység kialakulását tükrözi: az együttesben magyar és nemzetiségi fiatalok egységesen tevékenykednek, szerepelnek.

A nemzetiségi szövetségek állami költségvetéssel működnek (költségvetésük kidolgozásában részt veszünk, és ellenőrizzük annak helyes felhasználását). Központjukban 3-5 politikai munkatárs dolgozik, más apparátusuk nincs. Ilyen körülmények között politikai közreműködésük a helyi politikai és esetleges nemzetiségi problémák megoldásában nehézkes. Területi munkájuk je-

lentős részét a kultúrkörutak, békeestek, nemzetiségi napok és találkozók, tsz-tapasztalatcserék stb. szervezése és lebonyolítása teszi ki, és lényegében az ilyen politikai akciók teszik konkrétabbá kapcsolatukat a helyi szervezetekkel.

A Művelődésügyi Minisztérium a nemzetiségi kultúrunka támogatására autóbustt üzemeltet, amellyel a német, szlovák és délszláv szövetség évente 6 alkalommal, a román szövetség évi 4 alkalommal 7-7 napos kultúrkörút keretében meglátogatja a nemzetiségek által lakott községeket, ahol a kultúr-csoportok, politikai gyűléssel egybekötött műsort adnak. A körúttervet a szövetségek főtitkárai vagy helyetteseik bevonásával az osztály készíti el.

A szövetségek népművelő és politikai munkáját nagymértékben nehezíti az a körülmény, hogy a hazai nemzetiségi dolgozók, egy nemzetiségen belül is, többféle tájnyelvet beszélnek, szűk szókinccsel rendelkeznek, és jelentős részük az irodalmi nyelvet egyáltalán nem érti.

Bár a szövetségek a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alatt működnek, feladataik kisebb részben művelődésügyi jellegűek, s az irányítómunka politikai tekintetben sok esetben nehézséget jelent. A szövetségek területi munkájukban nem a művelődésügyi, hanem főként a párt és a Hazafias Népfrent helyi apparátusára támaszkodnak.

A szövetségi főtitkárok tagjai a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának, így sokat javult a szövetségek kapcsolata a megyei és járási Hazafias Népfrent-bizottságokkal. Munkaterveiket összehangolják és rendezvényeiket a területi párt- és állami szervezetekkel való megbeszélés után a Hazafias Népfrent szervezésében, közösen tartják meg. Ez a munkamódszer elősegítette a szövetségek társadalmi bázisának kiszélesítését, politikai és kulturális tevékenységük hatékonyságának fokozását. Ezt bizonyították a választások alkalmával tartott gyűlések, a kultúrkörutak alkalmával rendezett nemzetiségi estek, a tsz-tapasztalatcserék, a már hagyományossá váló nemzetiségi napok vagy a leszerelési hónap alkalmával megrendezett békegyűlések.

Munkájuk szélesebb alapokra való helyezése érdekében, a Politikai Bizottság határozata értelmében, társadalmi bizottságokat választottak.

A munka további javítása érdekében feltétlenül szükséges, hogy mint a Hazafias Népfrent csatlakozó szervei, a területi bizottságokon kívül, sokkal szorosabbra fűzzék kapcsolatukat a Hazafias Népfrent községi bizottságaival is.

A szövetségek elvi-politikai irányítását az utóbbi időben sikerült hatékonyabbá tennünk: kidolgoztuk az éves munkatervük összeállítását segítő szempontokat; a főtitkárokkal és helyetteseikkel rendszeres (fél- illetve negyedévenként) munkaértekezleteket tartunk, elemezzük az elmúlt időszak munkáját, eredményeit és hiányosságait, meghatározzuk a következő időszak legfontosabb feladatait. Ez a gyakorlat helyesnek és eredményesnek bizo-

nyult, mert kialakult a területi munkával összefüggő legfontosabb elvi-politikai, gyakorlati és módszerbeli kérdésekben az egységes szemlélet.

Területi munkájukat a helyszínen ellenőrizzük, és részt veszünk különféle rendezvényeik előkészítésében. A közös, nagyobb szabású rendezvényeket az osztály készíti, illetve készítetteti elő: Országos Munkaértekezletek; Nemzetiségi Népművelők Országos Tanfolyama; Országos Nemzetiségi Táncfesztivál, stb. Tevékenyen veszünk részt a Központi Nemzetiségi Táncegyüttes irányításában.

Előkészítettük a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Kulturális Osztályán megtartott, a szövetségek munkáját értékelő megbeszélést, és politikai segítséget nyújtunk idei legnagyobb megmozdulásaik a II. Országos Munkaértekezletek megrendezéséhez.

Az országos munkaértekezletek, valamint a szövetségek fennállásának 10-15 és 20 éves évfordulójával kapcsolatban előterjesztést készítettünk az Agit. Prop. Bizottság elé.

A nemzetiségi tagságú termelőszövetkezetek politikai megszilárdítása érdekében a szövetségek munkáját úgy irányítottuk, hogy kultúrkörútjaik alkalmával, az illető járási és megyei szervekkel karöltve, 3-4 napos tsz-tapasztalatcserét szervezzenek.

Szoros kapcsolatban vagyunk a megyei párt-, tanács és Hazafias Népfrontszervekkel, az MSZMP Központi Bizottsága Kulturális Osztályával, a Hazafias Népfront Országos Tanácsával és a Népművelési Intézettel, így a szövetségek munkáját gyakorlatilag is segíthetjük. Tudunk minden megmozdulásukról, segítjük és szükség esetén irányítjuk is azok előkészítését.

A szövetségek munkája során az alábbi problémákkal találkozunk:

A szövetségek és lapok kapcsolata több területen nem megfelelő. A főtítkárok irányító, ellenőrző munkája hiányos, nem kísérik kellő figyelemmel a lapok munkáját, sokszor kiengedik kezükből a politikai, tartalmi irányítást, nem kapcsolják be a lapokat minden esetben a szövetség megmozdulásainak előkészítésébe.

A káderhelyzet – a státusokat tekintve – megoldott. Elvi-politikai egység szempontjából azonban van még kívánnivaló. A délszláv szövetségben például az egyik főelőadónál felmerültek zavaros nézetek a Kínai Kommunista Párttal való viták, továbbá a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság viszonyával kapcsolatban.

A gyakorlati munkában elég sok még a formalizmus, a számszerű eredmények hajszolása. Sokat tartózkodnak területen, számos politikai gyűlést tarta-

nak, ezek azonban igen gyakran nem kapcsolódnak a község társadalmi, gazdasági életéhez, konkrét problémáihoz. Az energiát és az anyagi eszközöket még mindig a kultúracsoporthoz emésztik fel, a népművelési és tömegpolitikai munka egyéb kérdései csak másodsorban jelentkeznek.

A kultúracsoporthoz tartozók színvonala sem mindig megfelelő. Ezért intézkedtünk, hogy a kultúrkörútra menő csoportokat már az év elején jelöljük ki, és a megyei, járási művelődésügyi osztályokkal is közöljük, hogy azok munkáját fokozottabban segíthessék. Ezt a célt szolgálja a nemzetiségi népművelők országos (kéthetes, bentlakásos) tanfolyama is.

A társadalmi bizottságok aktivizálására még nem találtuk meg a legmegfelelőbb módszert. A megrendezésre kerülő országos munkaértekezleten sor kerül a társadalmi bizottságok újjáválasztására is. Azt javasoltuk a szövetségeknek, hogy a társadalmi bizottságokba válasszassák be azokat a nemzetiségi dolgozókat, akik munkahelyükön a Hazafias Népfőrdő helyi vezető szerveinek munkájába már bekapcsolódtak, hogy munkájuk ezzel is konkrétan legyen.

Esetenkénti kampányfeladatnak és nem állandó jellegűnek tekintik a valláshosszág és a babonák elleni küzdelmet, a családi ünnepek szocialista módon való megünneplésének propagálását. A nemzetiségi lapokban is csak elvétve találunk ilyen tárgyú cikkeket.

A nemzetiségi sajtó

A nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkában jelenleg a nemzetiségi sajtó az egyik legrendszeresebben ható politikai és kulturális eszköz. Közvetíti pártunk és kormányunk politikáját a nemzetiségi dolgozók felé; tájékoztatást ad bel- és külpolitikai, gazdasági és kulturális eseményekről; elősegíti a szövetségek minden tömegpolitikai és kulturális megmozdulását. Ezt a munkát a nemzetiségi osztály által 1962-ben kidolgozott – a Pártközpontban megvitatott és elfogadott – irányvonal egységesítette, irányító munkánkat hatékonyabbá tette.

A lapok munkája során a következő problémákkal találkozunk:

Komoly problémaként jelentkezik mind a négy lapnál a rendszeres tájékoztatás hiánya. Több esetben jeleztük a Pártközpontnak és a Tájékoztatási Hivatalnak, hogy a lapoknak szükségük van a rendszeres, a hetilapokkal azonos szintű tájékoztatásra, mert területi munkájuk során számtalanszor találkoznak olyan kérdésekkel, amelyeket – tájékoztatás hiányában – nem tudnak megválaszolni.

A másik komoly problémát, ha nem is minden lapnál, a káderhelyzet jelenti. A német lapszerkesztőségénél pl. két státus betöltetlen. Ennek következtében a

lap munkájában erősen érződik a területtől való elszakadás: csak a külső munkatársaktól és a levelezőhálózattól kapnak területi anyagot. A délszláv lap egyik munkatársa, betegség miatt, szinte munkaképtelen.

A Neue Zeitung főszerkesztője sem politikai, sem szakmai szempontból nem felel meg a követelményeknek. A szerkesztőség irányításának feladatait az 1963 októberében lefolytatott fegyelmi vizsgálat és az azóta több ízben megismételt figyelmeztetés ellenére sem végzi megfelelően. Vezetési módszere, munkatársaihoz való viszonya rossz. Közte és a szerkesztőség munkatársai között komoly elvi-politikai nézeteltérések vannak, amelyek a bizalmatlansággig fajultak, és gátolják a komoly munkát. Ebből következik az, hogy a kézenfekvő politikai lehetőségeket sem tudja a lap kihasználni, nincs benne politikai ütőképesség.

A lefolytatott fegyelmi során, amelyet a tótvázsonyi német nyelvoktatásról írt merőben elferdített szemléletű cikk megjelenése miatt indítottunk a főszerkesztő és a szövetség főtítkára (a Társadalmi Szerkesztő Bizottság elnöke) ellen, bebizonyosodott alkalmatlansága. Leváltásával annak idején a Tájékoztatási Hivatal nem értett egyet. A fegyelmi vizsgálatot követő időben a stuttgarti Unsere Post című lapban több, a magyarországi nemzetiségi politikát bíráló cikk, továbbá olyan cikk jelent meg, amely kétségtelenül bizonyítja, hogy a szövetség és a szerkesztőség belső ügyeiről is tájékozottak. Éppen ezért azt javasoltuk, hogy e helyzetről tájékoztatást kapjon a Belügy-minisztérium is.⁸

A helyzet megoldása érdekében a főszerkesztő leváltása és új főszerkesztő beállítása, valamint a két státus betöltése folyamatban van.

A német és a délszláv lapnál problémaként jelentkezett a magyarországi helységnevek írása is. A Neue Zeitung itt is túlzásokra ragadtatta magát: a magyar helységnevek kitekert, torzított használata annyira általánossá vált a lapban, hogy Sopron, Pécs, Szombathely, Gyula, Szeged stb. nevét még törtvonal után sem írták ki magyarul. Hosszas viták után egységesítettük a helységnevek írását mind a címben, mind a szövegben.

A társadalmi szerkesztőbizottságokat a délszláv lap kivételével, ahol ez már korábban is megvolt, a szerkesztőségek 1962-ben hívták életre azzal a céllal, hogy segítséget, támogatást, javaslatot kapjanak tőlük munkájukhoz. A megválasztott szerkesztőbizottságok működtetésére azonban nem találták meg a megfelelő módot. Nem tudnak konkrét feladatot, megbízatást adni számukra. A bizottságok összetétele nem tükrözte a nemzetiségi lakosság összetételét, zömében pedagógusokból álltak. Hogy a bizottságokban a tsz-tagság, a tanács, a Hazafias Népfront is képviselve legyen, hiszen a lap feladata összetett, újabb választást javasoltunk a szerkesztőségeknek.

A legtöbb segítséget az olvasókkal való szorosabb kapcsolatok, az ankétok útján kapják a lapok. Ezeket esetenként a szövetségek valamelyik megmozdulásához kapcsolják, többségüket azonban önállóan vagy a megyei lapokkal közösen szervezik. Megszervezésük sok esetben nem hozza meg a várt eredményt, mert vagy a megszervezés rossz és a megjelentek egészen mást várnak, vagy ha tudják is miről van szó, csak az ifjúság, a tanulók mondják el véleményüket. Gyakran előfordul az is, hogy senki sem szól hozzá. Ennek oka az, hogy egyes vidékeken az irodalmi nyelvtől erősen eltérő nyelvet beszél a nemzetiségi lakosság, a lapot éppen ezért nem olvassa, így véleménye sem lehet róla.

Külső munkatársak, vidéki levelezők terén, a szlovák lapot kivéve, elég jól állnak a szerkesztőségek. A délszláv lap politikailag jó kapcsolatokat épített ki a megyei lapszerkesztőségekkel, ahonnan igen értékes helyszíni riportokat kap és a megyei, járási párt-, tanács- és Hazafias Népfront vezetőikkel, akik szintén írnak a lapnak egy-egy elvi vagy gazdasági kérdésről. A szlovák lapnál is megindult a levelezőgárda bővítése. A főszerkesztőkkel történt megállapodás értelmében, a középiskolát végzett növendékek bevonásával bővítik majd levelezőhálózatukat.

A szerkesztőségi munka segítése érdekében a főszerkesztő elvtársakkal megállapodtunk a rendszeres szerkesztőségi tapasztalatcserék megtartásában. Itt megbeszéljük a területi és szerkesztőségi munka, a szerkesztőségi bizottságok működtetésének módját. Ezen túlmenően a főszerkesztők részt vesznek egymás társadalmi szerkesztőbizottsági megbeszélésein is.

A lapok egyik fontos hiányossága az, hogy kevés bennük az elvi cikk, a kezdeményezés és a rugalmasság. Ennek okait főleg abban látjuk, hogy a területről beérkezett anyagot át kell dolgozni, sok esetben le is kell fordítani, közlésre alkalmassá tenni. Ez a munkaerejük nagy részét felemészti.

A nemzetiségi szövetségek pártalapszervének munkája gyenge. Az alapszerv a VI. ker. pártbizottsághoz tartozik, amely sajátos problémáikkal – helyzetismeret hiányában – igen keveset foglalkozik. Hiányosság még, hogy a német és a román lap kommunistái nem tartoznak a nemzetiségi szövetségek pártalapszervéhez. Az e téren tapasztalható hiányosság és szervezetlenség érezteti hatását a szövetségek és szerkesztőségek politikai tevékenységében is.

A cigánykérdéssel kapcsolatos munkánkat az MSZMP PB 1961. VI. 20-i határozata szabja meg.⁹

E határozat értelmében a cigány lakosság átnevelésével kapcsolatos munkát a Művelődésügyi Minisztérium koordinálja, az e célból létrehozott 24 főből álló társadalmi bizottság segítségével.

A társadalmi bizottság tagjai az érdekelt szaktárcák és társadalmi szervezetek kijelölt képviselői, akik saját szakterületükön belül érvényesítik az együttesen kialakított munkatervek elvégzését. A társadalmi bizottság tagjaival jó munkakapcsolatot alakítottunk ki, közös kiszállásokat, brigádvizsgálatokat végzünk, melyek segítségével a problémára vonatkozó ismereteik bővülnek, és a cigánytelepeken szerzett tapasztalatok saját szakterületükön való aktivitásukat eredményezik, melynek kihatásai már a területen érezhetők. Az elmúlt évben a munka elmélyítése érdekében a társadalmi bizottságon belül munkügyi, szociális-kommunális, egészségügyi és művelődésügyi szakbizottságot hoztunk létre, melyek vezetői az illetékes szaktárcák képviselői.

A társadalmi bizottságot szükség szerint évente kétszer-háromszor hívjuk össze, az egyes szakbizottságok tagjai ezenfelül együttműködnek pl. brigádvizsgálatokon vagy a közös jelentések, előterjesztések készítésénél.

1963/64-ben a következő brigádvizsgálatokat szerveztük, illetve azokban részt vettünk:

- 1) A cigányok munkába állítása, munkára nevelése Nógrád megyében.
- 2) A cigányok kulturális helyzete Vas megye körmendi járásában.
- 3) Társadalmi beilleszkedésének problémái Komárom és Csongrád megyében.
- 4) A cigánytelepek egészségügyi helyzete Ózdon.

A társadalmi bizottság tagjai minden év végén írásos tájékoztatást küldenek arról, hogy a közösen kialakított munkaterv szakterületükre eső részét hogyan hajtották végre, milyen nehézségek, akadályok merültek fel. Ezeket a jelentéseket összefoglaljuk, kiküldjük a társadalmi bizottsági tagoknak, majd megvitatás után megküldjük a párt kulturális osztálya részére. Ugyancsak tájékoztatjuk menet közben is minden fontosabb mozzanatról mind a Pártközpontot, mind a társadalmi bizottsági tagokat (pl. brigádjelentések, ankétok anyaga). A társadalmi bizottsági tagok minden esetben megküldik számunkra alsóbb szerveiknél napirendre kerülő, cigánykérdésre vonatkozó jelentést, határozatot stb. (pl. a SZOT képviselője megküldi az egyes szakszervezetek vagy megyebizottságok ilyen anyagát.)

A megyei tanácsi végrehajtóbizottságoktól is megkapjuk az ügyre vonatkozó távlati terveket, határozatokat, jelentéseket, melyek megvitatásán részt veszünk.

Ez a módszer eddig hatékonynak bizonyult, mert a területi munkáról, annak nehézségeiről állandóan tájékozódunk, észrevételeink, javaslataink idejében eljutnak a megfelelő szervekhez. Ennek tulajdoníthatjuk, hogy a Párt Politikai Bizottságához küldött jelentésünk és javaslatunk alapján 1964. március 5-én kormányhatározat¹⁰ jelent meg a cigánytelepek kedvezményes akció keretében történő felszámolásáról.

A koordinációs feladatokon túl igyekezünk befolyást gyakorolni a közvélemény alakítására előadások tartásával, cikkek írásával, valamint hozzánk forduló újságírók, film-, tv- stb. szakemberek megfelelő tájékoztatásával, téma-választásuk lehetőség szerinti irányításával.

1962-ben osztályunk az illetékes főosztálynak adta át a nemzetiségi iskolákkal való foglalkozást. Jelenleg a Közoktatási Főosztály (Fekete Tibor) foglalkozik a nemzetiségi iskoláztatás kérdéseivel. A Pártközpontban történt megbeszélésen leszögeztük, hogy a szövetségek és a lapok ne foglalkozzanak közvetlenül az iskolákkal, ez nem tartozik szorosan feladataik közé. Ennek ellenére igen gyakori a lapokban az iskolai munkával, sok esetben helytelen irányú cikkezés, értekezés. A szövetségek részéről is gyakran kapunk jelzéseket, hogy a nemzetiségi iskolahálózat csökkenő tendenciát mutat. (Ezt mutatják a mellékelt statisztikai adatok is.)

Javasoljuk, hogy állami vonalon vizsgáljuk meg 1-2 megyében a nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetét és a reális igényeknek és lehetőségeknek megfelelő kielégítését (megyei, járási és helyi szervek, valamint a szülők viszonyát ehhez a kérdéshez). Előfordult, hogy a megyei és járási szervek nem veszik figyelembe a nemzetiségi oktatás biztosítását körzetesítések, végzős hallgatók kihelyezése, valamint áthelyezések alkalmával, emiatt több iskola megszűnt. Figyelembe kellene venni azokat a nemzetiségi iskolákat is, amelyek évtizedek óta működnek a jelenlegihez hasonló létszámmal és csoportbontással, mert a szülők ragaszkodnak hozzájuk, és az esetleges összevonás az iskola megszűnését eredményezné. A diákotthonos iskolák férőhelykerete szűk, a fentiek miatt esetleg megszűnő iskolák tanulóit befogadni nem tudják.

A Magyarországi „Bem József” Lengyel Kulturális Egyesület

Az egyesületet osztályunk 1960 februárjában vette nyilvántartásba, minden anyagi kötelezettség nélkül, azóta tartozik felügyeletünk alá.

Az egyesület feletti felügyeletünk annyiban különbözik a nemzetiségi szövetségek feletti gyakorolt felügyelettől, hogy az egyesület belső ügyeibe, irányításába nem avatkozunk bele, vezetőségével munkaértekezletet nem tartunk, területi munkáját – mivel ilyen nincs is – nem ellenőrizzük. Munkájukat figyelemmel kísérjük, vezetőségi üléseken és más rendezvényeiken esetenként részt veszünk. Az utóbbi két évben anyagi támogatás kérésével fordultak a Művelődésügyi Minisztériumhoz, mert az egyesület székházának lakbérét és az üzemeltetési díját nem tudták kifizetni. Eddig tagdíjat sem szedtek.

Az egyesületben rendszeresek a személyi torzsalkodások, a zömében nyugdíjasokból álló társadalmi vezetőség körében az elnöki pozícióért való töretés. Ezek a torzsalkodások felemésztik az egyesület erejét, így a feladatához tartozó munka elvégzéséhez nem marad erejük. Az évfordulókról való megemlékezésen kívül, semmilyen politikailag vagy kulturális szempontból hasznos munkát nem végeznek.

A vezetőség gyakori látogatásokat tesz a Lengyel Népköztársaság Nagykövetségén, és kérésekkel gyakran ostromolják az osztályt is. A Külügyminisztériummal való egyetértésben, amennyiben az egyesület munkája továbbra is ilyen marad, megvonjuk az eddigi támogatást. Mivel a Lengyel Népköztársaság Nagykövetségével is kapcsolatban vannak, onnan is kapnak némi anyagi támogatást. A fentiek miatt nem szüntetjük meg, hanem kizárólag annyi támogatásban részesítjük, hogy fokozatosan, önmagától megszűnjék.

Budapest, 1964. július 3.

Mészáros György
osztályvezető

A magyarországi nemzetiségek létszáma

Adatközlés		német	román	szerbhorvát	szlovák
1.	1941. évi népszámlálás	475 495	14 160	48 143	75 910
2.	1949. évi népszámlálás	22 455	14 713	30 054	25 988
3.	Központi Statisztikai Hivatal becslése	220 000	15 000	45 000	60 000
4.	Ugyanott a nemzetiségi szövetségek becslése	250 000	20 000	80 000	150 000
5.	1960. évi népszámláláskor anyanyelvének vallotta	50 765	15 787	37 597	30 690
6.	Mai helyzetkép	200-220 000	20-25 000	80-100 000	100-110 000

Megjegyzések:

- a 2. adathoz: A német kitelepítés és a magyar-szlovák lakosságcsere okozta félelem miatt a valóságnál jóval alacsonyabb számok.
- a 3. adathoz: A Központi Statisztikai Hivatal becsült adatai az 1930. és 1941. évi népszámlálás eredményei és a ki-, illetve áttelepülésre vonatkozó adatok alapján.
- a 6. adathoz: A Nemzetiségi Osztály a nemzetiségi szövetségekkel és a legfelsőbb pártszervekkel egyetértésben való becslése.

Statisztikai melléklet a nemzetiségi oktatáshoz

I. Iskolák száma:

		1961/62	1963/64
Német	kétnyelvű	1	1
	tagozatú	2	1
	nyelvoktató	132	119
Román	kétnyelvű	6	6
	tagozatú	4	4
	nyelvoktató	12	11
Szerbhorvát	kétnyelvű	9	8
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	46	41
Szlovák	kétnyelvű	5	6
	tagozatú	1	–
	nyelvoktató	111	104
Szlovén	kétnyelvű	–	–
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	6	6

II. Tanulócsoportok száma

		1961/62	1963/64
Német	kétnyelvű	4	4
	tagozatú	8	2
	nyelvoktató	518	519
Román	kétnyelvű	38	39
	tagozatú	10	10
	nyelvoktató	23	17
Szerbhorvát	kétnyelvű	32	29
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	171	167
Szlovák	kétnyelvű	39	40
	tagozatú	4	–
	nyelvoktató	434	375
Szlovén	kétnyelvű	–	–
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	22	20

III. Tanulólétszám

		1961/62	1963/64
Német	kétnyelvű	49	34
	tagozatú	131	103
	nyelvoktató	10 916	11 236
Román	kétnyelvű	919	921
	tagozatú	181	134
	nyelvoktató	398	281
Szerbhorvát	kétnyelvű	547	510
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	3 760	4 037

Szlovák	kétnyelvű	693	849
	tagozatú	63	–
	nyelvoktató	10 308	9 221
Szlovén	kétnyelvű	–	–
	tagozatú	–	–
	nyelvoktató	473	478

Terjesztési adatok

Lapok	Megjelenő átlagos példányszám	Egyéni és közületi előfizetés	Árusításra kiadott	Térítetlen
Neue Zeitung ¹¹	3 850 ^a	625 ^a	3 058 ^a	167 ^a
	4 840	1 128	3 447	265
Foaia Noastra ¹²	670 ^a	412 ^a	48 ^a	210 ^a
	854	309	226	259
Narodne Novine ¹³	1 570 ^a	654 ^a	784 ^a	132 ^a
	1 968	983	880	105
Ludové Noviny ¹⁴	1 180 ^a	470 ^a	525 ^a	185 ^a
	993	288	521	184

^a 1962-es adat

A szerkesztőségi apparátus adatai (1964. április–május)

	Foaia Noastra ^c	Ludové Noviny	Narodne Novine	Neue Zeitung
főszerkesztő	1 ^b	1	1	1
olvasószerkesztő	1	1	1	–
tördelőszerkesztő	–	1	1	–
rovatvezető	–	–	–	1
szerkesztő	2	–	–	–
belső munkatárs	–	2	2	1
gyakornok	–	–	–	1
szerkesztőségi titkárnő	1	1	1	1
hivatalsegéd	1	1	1	1
fordító, korrektor	–	–	–	1

^b félállásban

^c kéthetenként jelenik meg

A Neue Zeitungnál 2 státus betöltetlen.

MOL XIX-I-4-g. 10. tétel. – Kilencoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel is hitelesítve.

¹ A dokumentum – az I. rész, a cigánykérdéssel foglalkozó részek, valamint a mellékletek kivételével – gyakorlatilag megegyezik a szintén a Nemzetiségi Osztály által – 1964. június 3-i keltezésű jelentéssel. Ez utóbbi dokumentum olvasható – In: A magyar állam és a nemzetiségek. A magyar állam és a nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1948–1990. Főszerk. Balogh Sándor. Budapest. 2002. 706–711.

² In: Néplap, 1944. november 30. 1–2.

- ³ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 10 030/1945. M.E. számú rendelete a nemzetiséghez tartozó tanulók nemzetiségi oktatása tárgyában. – In: Magyar Közlöny. 1945. október 30. 3.
- ⁴ A közoktatásügyi miniszter 1-220-34/1951. K.M. számú rendelete a tankötelezettségről és az általános iskoláról szóló 1951. évi 15. számú törvényerejű rendelet végrehajtása tárgyában. – In: Közoktatásügyi Közlöny. 1951. szeptember 20. [41]–66.
- ⁵ Lásd a 47. dokumentumot.
- ⁶ Lásd a 34. dokumentumot.
- ⁷ Lásd a 61. dokumentum 3. számú jegyzetét.
- ⁸ Hambuch Gézá 1963. március 1-jétől nevezték ki a Neue Zeitung főszerkesztőjévé. Joob Tamás: In Totwaschon ging es schief zu. Verfälschung der Nationalitätenpolitik. Eingeschütterte Eltern. Wer hat Recht auf muttersprachlichen Unterricht? című cikke miatt a lap 1963. október 4-i számát bezúzták, s ezt követően fegyelmet indítottak Hambuch Géza ellen. Leváltása, mint ahogyan arra a dokumentum is utal, hosszabb ideig húzódott. Végül 1965-ben távolították el a főszerkesztői posztról, a lapnál főmunkatársként dolgozott tovább.
- ⁹ Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottsága határozata a cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos feladatokról. – In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956–1962. Budapest. 1973. 519–521.
- ¹⁰ A 2014/1964. kormányhatározat elrendelte a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felmérését, és 1965-től kezdődően felszámolását. – In: Határozatok Tára. [A Határozatok Tárában megjelent határozatok gyűjteménye 1952–1973.] [Budapest]. [1974]. 35–39.
- ¹¹ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ¹² Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.
- ¹³ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.
- ¹⁴ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

63.

Budapest, 1964. december 10.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának tájékoztató jelentése a nemzetiségi szövetségek országos munkaértekezleteiről

I.

A Politikai Bizottság 1958. évi határozata¹ értelmében a szövetségek 1960-ban a Hazafias Népfront II. Kongresszusa² után megtartották első országos munkaértekezletüket. Ezekben a munkaértekezleteken megválasztották a szövetségek mellett működő 30-35 főből álló társadalmi bizottságokat.

Az elmúlt években jelentős változások mentek végbe a hazai nemzetiségek életében is. A falu szocialista átalakulása a többségükben mezőgazdaságban dolgozó nemzetiségi lakosság és a velük együtt élő magyar lakosság kapcsolatát lényegesen megváltoztatta. A korábbi időszakban még gyakran tapasztalható nemzetiségi ellentéteket – szörványos és nem tudatos esetektől eltekintve – lényegében megszüntette.

Az első országos munkaértekezletek óta a szövetségek munkájában lényeges fejlődés tapasztalható. Tevékenységükben a kulturális feladatok mellett előtérbe kerültek a politikai, társadalmi feladatok. Így például részt vettek a választási feladatokban. A mezőgazdaság átszervezésekor közreműködtek egyes nemzetiséglakta vidékek problémáinak megoldásában. A szervezési munka befejezése után pedig a helyi és járási szervek támogatásával termelőszövetkezeti tapasztalatcseréket szerveztek, amelyek hozzájárultak a termelőszövetkezetek politikai megszilárdításához. Rendezvényeiket (pl. nemzetiségi napok, békeestek, kultúrkörutak stb.) a járási párt- és népfrentbizottságokkal egyetértésben a Hazafias Népfrent helyi aktívái készítik elő, ahol nemzetiségi és magyar nyelvű előadásokat és műsorokat adnak.

A fentiek alapján célszerűnek mutatkozott, hogy a Hazafias Népfrent III. Kongresszusa³ után a nemzetiségi szövetségek – mint a Hazafias Népfrent csatlakozó szervei – megrendezzék második országos munkaértekezletüket. A munkaértekezletek megrendezésével kapcsolatban az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága határozatot hozott. A határozat alapján a nemzetiségi szövetségek második munkaértekezleteit megfelelően előkészítettük. A főtítkárokkal részletesen megbeszéltük a referátumok szempontjait. A beszámolókat az országos munkaértekezletek előtt egy hónappal a szövetségek elkészítették, ezeket a Nemzetiségi Osztályon megvitattuk, s a szükséges átdolgozás után, miniszterhelyettesi jóváhagyással elküldtük az MSZMP KB Kulturális Osztályára.

A főtítkári beszámolók a következő főbb kérdésekkel foglalkoztak: nemzetközi helyzet; hazánk bel- és külpolitikája; Magyar Szocialista Munkáspárt VIII.⁴ és a Hazafias Népfrent III. Kongresszusa által meghatározott feladatok; hazánk politikai, gazdasági és kulturális fejlődése; a szövetség tömegpolitikai és kulturális munkájának és feladatainak ismertetése. A német szövetség beszámolója a fentiekén kívül foglalkozott a hazai német nemzetiségi lakosság Nyugat-Németországban élő rokonai kapcsolataival, ezek hatásával, a két Németország kérdésével.

Az országos munkaértekezleteken résztvevő küldötteket a szövetségek az MSZMP, valamint a Hazafias Népfrent járási, megyei bizottságaival közösen jelölték ki. A küldöttek: termelőszövetkezeti vezetők, dolgozók, községi Hazafias Népfrent bizottságainak tagjai, tanácsstagok, pártbizottsági tagok, nemzetiségi pedagógusok, üzemi dolgozók, járási, illetve megyei párt, Hazafias Népfrent, tanácsapparátusban dolgozók voltak. A munkaértekezleteken a KB Kulturális Osztálya és a Nemzetiségi Osztály munkatársai is részt vettek.

Az országos munkaértekezletek küldöttei újráválasztották a 30-35 tagú társadalmi bizottságokat, amelyek a szövetségek mellett működő „tanácsadó testületek”, és évenként egy alkalommal üléseznek. A szövetségek főtítkárait nem választják azokat a művelődésügyi miniszter nevezi ki a párt javaslatára.

A mostani értekezletekkel összefüggésben – a párttal egyetértésben – nem terveztünk változásokat a főtítkárok személyében.

Az értekezleteken az Agitációs és Propaganda Bizottság megbízásából az alábbi elvtársak vettek részt:

- A román szövetség munkaértekezletén, 1964. augusztus 29-én, Molnár János⁵ miniszterhelyettes,
- A szlovák szövetség munkaértekezletén, 1964. november 21-én, Harmati Sándor, a KB tagja,
- A német szövetség munkaértekezletén, 1964. november 27-én, Demeter Sándor⁶, az MSZMP KB Kulturális Osztály alosztályvezetője,
- A délszláv szövetség munkaértekezletén, 1964. december 4-én, Dr. Szerényi Sándor⁷ a KB tagja.

A munkaértekezleteket pozitívan értékelhetjük. A főtítkári referátumok részletesen foglalkoztak hazánk politikai, gazdasági, kulturális helyzetével, ebben a keretben elemezték a nemzetiségi terület problémáit, eredményeit. A hozzászólások mind helyeselték pártunk és kormányunk eddigi politikáját, részletesen ismertették a nemzetiségi községek általános politikai, gazdasági és kulturális fejlődését. Külön kiemelték a termelészövetkezetek megalakulásának, megerősödésének politikai jelentőségét, amely nagymértékben elősegítette a nemzeti egység kialakulását, és az egységes paraszti osztály létrehozásával szinte megszüntette az azelőtt még helyenként tapasztalható nemzeti-ségi ellentéteket.

A munkaértekezletek résztvevőinek többségét termelészövetkezeti dolgozók tették ki, ennek megfelelően alakult a hozzászólások iránya is: döntően a mezőgazdaság eredményeiről, problémáiról és az ezzel kapcsolatos tervekről volt szó. A felszólalók a nemzetiségi területek politikai, gazdasági és kulturális eredményeit, problémáit nem különválasztva elemezték, hanem az ország egységes fejlődésében vizsgálták. Hangsúlyozták, hogy a közös munka, a közös sikerek, eredmények és problémák összeforrasztották az együtt élő magyar és nemzetiségi dolgozókat, hogy ma mindenkit aszerint ítélnék meg, hogyan veszi ki részét a termelőmunkából, a szocializmus építéséből.

A nemzetiségi oktatás területét elemezve, főleg szervezési hiányosságokra és problémákra mutattak rá. Nyelvoktatás biztosítása körzetesítés esetén, tanterők át- és elhelyezése, a nyelvoktatásra való jelentkeztetés téves értelmezése stb. A kétnyelvű oktatás helyességét egyik hozzászóló sem vonta kétségbe, de bizonyos tartalmi hiányosságokat (útmutatók, módszertani útbaigazítások stb.) elég élesen bíráltak.

A szövetségek politikai és kulturális munkáját továbbra is igénylik, további támogatást és segítséget kértek egyes problémáik megoldásához. A beszámolókat úgy értékelték, hogy azok reálisak, a tényleges helyzetet tükrözik.

Az Agit. Prop. Bizottság részéről kiküldött elvtársak hozzászólásai nagy meglepéssel töltötte el a küldötteket, különösen annak hangsúlyozása, hogy a baráti szocialista országokkal való jó kapcsolataink fenntartása, elmélyítése pártunk és kormányunk politikájának szerves része.

A járási és megyei párt- és tömegszervezeti vezetők, aktivisták hozzászólásaiból világosan kitűnt, hogy a nemzetiségi dolgozók politikai és társadalmi aktivitása az utóbbi időben megnőtt. Megértették, hogy a szocialista társadalom teljes felépítése hazánk minden polgárának feladata és kötelessége. Szívesen és igen lelkesen vesznek részt különféle társadalmi munkában, lakóhelyük politikai és kulturális életében. A korábban még meglévő visszahúzódnak, passzivitásnak és félelemnek ma már alig van nyoma. A nemzetiségi dolgozók bíznak pártunk és kormányunk politikájában, helyesnek tartják és támogatják azt.

Az értekezleteken több hozzászóló is foglalkozott az ilyen jellegű tanácskozással összehívásának szükségességéről, mivel a nemzetiségi politika egyik gyakorlati megvalósulását látják benne, ahol elmondhatják véleményüket, javaslataikat, ismertethetik a nemzetiségi lakosság problémáit, eredményeit és feladatait.

A II. országos munkaértekezlet küldöttei a vita után elfogadták a beszámolókat, majd meghatározták a szövetségek és lapszerkesztőségek következő időszakra szóló legfontosabb célkitűzéseit és feladatait, amelyeket határozati javaslatban rögzítettek.

Budapest, 1964. december 10.

Mészáros György
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 11. ő. e. – Hatoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel és a minisztérium pecsétjével is hitelesítve.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd az 53. dokumentum 1. számú jegyzetét.

³ A Hazafias Népfrent III. Kongresszusát 1964. március 19–20-án tartották Budapesten.

⁴ Lásd a 61. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁵ Molnár János (1927–1990) politikus, történész. 1959–1970 között művelődési miniszterhelyettes. 1970–1982 között a Politikai Főiskola rektorhelyettese. 1982–1989 között a Párt-történeti Intézet igazgatóhelyettese.

⁶ Demeter Sándor (1928–) politikus, tanár. 1953–1956 között az MDP KV osztályvezetője, majd tanított, illetve a Népművelési Minisztérium munkatársa volt. 1957 áprilisától a Magyar–Szovjet Baráti Társaság titkára, majd főtitkára. 1961 szeptemberétől az MSZMP KB Kulturális Osztályán alosztályvezető. 1965-től a Kulturális Kapcsolatok Intézetének elnökhelyettese, majd alelnöke 1980-ig.

⁷ Szerényi Sándor (1905–?) politikus. 1921 óta a kommunista mozgalomban vezető funkciókat töltött be, 1930–1931-ben a KMP KB első titkára. Ezt követően a Szovjetunióban élt, 1947-ben tért haza. 1958–1960 között az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának helyettes vezetője. 1961–1966 között a Pártfőiskola igazgatója. 1959–1966 között az MSZMP KB tagja.

64.

Budapest, 1965. március 5.

*Molnár János levele Köpeczi Bélának¹, az MSZMP KB
Kulturális Osztálya vezetőjének a nemzetiségi szövetségek
irányítása tárgyában*

Az 1965. február 19-i miniszterhelyettesi értekezlet alapján, Ilku elvtárs² megbízásából kérem, hogy a mellékelt javaslatot – mint a Kulturális Osztály saját anyagát is – terjessze az Agit. Prop. Bizottság elé.

A javaslat indoklásaként a következőket szeretném megjegyezni: közelebből megismerkedve most már a Nemzetiségi Osztály munkájával, egyértelműen megállapíthatom, hogy a Nemzetiségi Osztály munkája kifejezetten tömegpolitikai jellegű munka. Sem szervezetileg, sem elvileg nem illeszkedik a minisztérium egészébe. Mind a nemzetiségi szövetségeknek, mind a Nemzetiségi Osztálynak közvetlen munkapartnerei a megyei pártbizottságok, a Hazafias Népfront megyei szervezetei. Munkájuk lényeges politikai tartalma nemzetiségi jellegű népgyűlések szervezésében, a szövetségek közgyűléseinek, országos értekezleteinek előkészítésében, valamint a nemzetiségi művészeti együttesek munkájának irányításában áll. A Nemzetiségi Osztály foglalkozik még a szövetségek sajtójával, valamint a cigánykérdéssel. Ami a sajtót illeti: kifejezetten politikai tömegfelvilágosító hetilapokból áll, és nem kell bővebben indokolni, hogy ez nem kifejezetten minisztériumi profil. A cigánykérdést illetően azt kell megjegyezni, hogy ennek a lényege szintén politikai felvilágosító- és szervezőmunka, valamint anyagi feltételek biztosítása. A munka a megyei tanácsoknál folyik. Emellett működik egy Országos Cigánybizottság³ a művelődésügyi miniszter felügyelete alatt, amely éppúgy eredményes tevékenységet fejtene ki akkor is, ha a Hazafias Népfront irányítaná.

A minisztériumban nemzetiségi oktatási problémákkal kell foglalkozni; ezzel azonban eddig sem a Nemzetiségi Osztály foglalkozott, hanem a Közoktatási Főosztályon egy előadó. Ennek a munkának természetesen továbbra is a minisztériumban kell maradnia, még hozzá úgy, hogy ezt a részleget, amely jelenleg egy főből áll, még egy fővel megerősítve, nemzetiségi oktatási csoporttá szervezzük.

A nemzetiségi ügyeknek a Hazafias Népfronthoz való átadását az is indokolja, hogy maguk a nemzetiségi szövetségek a Hazafias Népfront csatlakozó szervei; titkáraik az országos elnökség tagjai.

A fenti javaslatokról beszélgettem Bugár Jánosné⁴ elvtársnővel, majd Erdei Ferenc⁵ elvtárral. Erdei Ferenc a kérdés ilyen megoldásával teljesen egyetért, és határozottan javasolta, hogy indítsuk meg a szükséges intézkedéseket.

Budapest, 1965. március 5.

Eltvársi üdvözlettel:

Molnár János

Javaslat

a Magyar Szocialista Munkáspárt Agit. Prop. Bizottságához
a nemzetiségi ügyek rendezéséről

A Magyarországon működő 4 nemzetiségi szövetség ügyeivel állami vonalon a Művelődésügyi Minisztériumban működő Nemzetiségi Osztály foglalkozik. A nemzetiségi munka természetes jellege ennek a megoldásnak ellene szól. Ez a munka nagyrészt tömegpolitikai szervezőmunka, ami vidéken a megyei és községi pártszervezetek, valamint a Hazafias Népfront helyi szervei segítségével bonyolódik le. A nemzetiségi szövetségek a Hazafias Népfront csatlakozó szervei és titkáraik a Hazafias Népfront Országos Elnökségének tagjai. Mindezekből következően célszerű lenne a nemzetiségi ügyek gondozását a Hazafias Népfronthoz kapcsolni. Ezzel a megoldással a Hazafias Népfront főtitkára, Erdei Ferenc elvtárs is egyetért.

Ezért a következő határozati javaslat elfogadását kérjük:

1. A Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályát meg kell szüntetni, és a nemzetiségi ügyek intézését a Hazafias Népfrontnak kell átadni.
2. Meg kell erősíteni a Művelődésügyi Minisztériumban a nemzetiségi oktatási ügygel való foglalkozást, s ennek megfelelően nemzetiségi oktatási csoportot kell létrehozni.
3. Ezeket az intézkedéseket 1965. április 1-jéig végre kell hajtani. A közvetlen lebonyolítás kérdéseit a Hazafias Népfront főtitkára és a Művelődésügyi Minisztérium közvetlen tárgyalásokon tisztázza.⁶

Budapest, 1965. március 5.

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 9. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással, kézjeggyel és a minisztérium pecsétjével is hitelesítve.

- ¹ Köpeczi Béla (1921–) irodalomtörténész, történész. 1964–1966 között volt az MSZMP KB Kulturális Osztályának vezetője.
- ² Ilku Pál (1912–1973) politikus. 1958. február és 1961. szeptember között művelődési miniszterhelyettes, 1961-től haláláig művelődésügyi miniszter.
- ³ Az „Országos Cigánybizottság” szövegrész tollal aláhúzva.
Az Országos Cigánybizottság a PB 1961. június 20-i határozata alapján 1961. december 20-án jött létre a Művelődési Minisztérium felügyelete alatt, az érintett minisztériumok és társadalmi szervezetek részvételével. Feladata a cigány lakosság életkörülményeinek javítását célzó kormányzati intézkedések előkészítésében, összehangolásában való részvétel volt.
- ⁴ Bugár Jánosné (1921–1983) politikus. 1950–1952 között az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa. 1954-től az Országos Béketanács titkára, illetve főtítkára. 1956–1964 között a SZOT titkára. 1964–1972 között a HNF OT-nak főtítkárhelyettese, 1972–1983 között alelnöke.
- ⁵ Erdei Ferenc (1910–1971) politikus, szociológus. 1964–1970 között a Hazafias Népfront főtítkára, 1965-től az Elnöki Tanács tagja.
- ⁶ Az elképzelés megvalósítására nem került sor. Lásd a 66. dokumentumot.

65.

Budapest, 1965. július 26.

Az MSZMP KB Kulturális Osztálya Népművelési Alosztálya feljegyzése a nemzetiségpolitika aktuális feladatairól

1. A nemzetiségi lakosság körében végzett munkánk a PB 1958. október 7-i határozatán¹ alapszik.
Ennek lényege:
 - 1) A nemzetiségi lakosság jogait a teljes állampolgári egyenlőség alapján kell biztosítani.
 - 2) Következésképpen harcolni kell a nacionalizmus mindenféle megnyilvánulása ellen.
 - 3) A nemzetiségi lakosság között szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosítómunkát kell végezni.
 - 4) Biztosítani kell az anyanyelv, az anyanyelvi kultúra ápolását, fejlesztését, az anyanyelvű iskolai oktatást.
 - 5) Biztosítani kell, hogy a nemzetiségi lakosság a politikai, gazdasági, kulturális élet különböző területein megfelelően képviseltesse magát.
A nemzetiségi kisebbség közötti munkában a KB Kulturális Osztálya, a megyei és járási pártbizottságok művelődésügyi és propagandaosztályai foglalkoznak.

2. A nemzetiségi lakosság száma a KSH 1960-as felmérése alapján:

német	8 640	német:	8 011
		magyar:	629
délszláv	18 598	horvát:	12 068
		szerb:	3 749
		egyéb délszláv:	2 254
		magyar:	517
		cigány:	1
		egyéb:	5
szlovák	14 340	szlovák:	13 375
		magyar:	958
		egyéb:	2
román	12 326	román:	10 978
		magyar:	1 317
		cigány:	20
		egyéb:	2

Ezek a statisztikai adatok a tényleges helyzetet nem tükrözik, habár a statisztikát készítő szervek mindent megtettek annak érdekében, hogy megközelítően pontos adatokat nyerjenek. A nemzetiségiük száma feltevések szerint:

német	kb. 130 000
szlovák	kb. 110 000
délszláv	kb. 80 000
román	kb. 25 000

(Ezek az adatok a nemzetiségi szövetségeknél használatosak)

3. Iskolai oktatás

Német:

Nyelvoktató általános iskola:	123	–	11 000	tanuló
Nemzetiségi tannyelvű általános iskola:	1	–	31	tanuló
Német gimnázium 1–4. osztály:			133	tanuló
Német tagozatú gimnázium 2–10. osztály:			277	tanuló

Felsőfokú oktatás az egyetemek, főiskolák német tanszékein folyik.

Délszláv:

Szerbhorvát nyelvoktató általános iskola:	50	–	3 632	tanuló
Szlovén nyelvoktató általános iskola:	6	–	493	tanuló
Kétnyelvű általános iskola:	8	–	485	tanuló
Délszláv gimnázium:	1	–	150	tanuló

Pécsi Tanárképző Főiskola 20 rendes, 5 levelező hallgató
ELTE Szerbhorvát Tanszék 15 rendes, 10 levelező hallgató

Szlovák:

Nyelvoktató általános iskola:	104	–	9 230	tanuló
Kétnyelvű iskola:	6	–	860	tanuló
Szlovák gimnázium:	2	–	262	tanuló
Szeged Főiskolai Tanszék évente 3-4 tanuló				

Román:

Nyelvoktató általános iskola:	11	–	290	tanuló
Román tagozatú iskola:	4	–	135	tanuló
Kétnyelvű iskola:	6	–	930	tanuló
Középiskola:	1	–	150	tanuló
Szeged Főiskolai Tanszék évente 1-2 hallgató				

Tankönyvi ellátás

A Tankönyvkiadó Vállalat évente kiad:

szlovák nyelven:	12 db	átlagos példány:	6-700
szerbhorvát:	18 db	átlagos példány:	4-500
román nyelven:	11 db	átlagos példány:	7-800
német nyelven:	4 db	átlagos példány:	40

Tematikailag

Olvasókönyv, nyelvtan, irodalomtörténet, földrajz-történelem (fordítás), általános iskolai földrajzi munkafüzetek (fordítás), alsó tagozatú környezetismeret (fordítás), számtankönyv 1–2. osztály részére (fordítás), énekgyűjtemény (saját népdalaikból).

Tárgyalások folynak az NDK-val, Csehszlovákiával, Jugoszláviával és Romániával tankönyvek cseréjére vonatkozóan. Az eddigi tárgyalások eredményeseknek bizonyultak, a javasolt tankönyvek többsége elfogadható. Elsősorban az alsó tagozat számára ábécéskönyveket – szemléltető eszközökkel együtt – cserélünk.

4. Sajtó

<u>Neue Zeitung</u> ²	hetilap	5 000	példány	1 200	előfizető
<u>Narodne Novine</u> ³	hetilap	2 100	példány	1 500	előfizető (dél-szláv)
<u>Ludové Noviny</u> ⁴	hetilap	1 134	példány	430	előfizető (szlovák)
<u>Foiaia Noastră</u> ⁵	hetilap	866	példány	440	előfizető (román)

A lapok 5-6 főből álló szerkesztőséggel rendelkeznek. A szerkesztőségek közvetlenül a szövetségek alá vannak rendelve, részt vesznek annak más irányú munkájában is.

A szövetségek évente egyszer kalendáriumot adnak ki (politikai, kulturális jellegű).

Deutscher Kalender ⁶	6 500 példány
Narodni Kalendar ⁷	4 500 példány (délszláv)
Nas Kalendar ⁸	3 000 példány (szlovák)
Calendarul Nostru ⁹	1 340 példány (román)

A kalendáriumok az utolsó példányig elfognak.

5. Kulturális munka

A nemzetiségi lakosság körében végzett kulturális nevelőmunka alapján azonos a magyar lakosság között folytatott általános népművelési tevékenységgel. Az alapvető feladatok azonosak (általános iskolai műveltség megszerzése, szakmai képzés biztosítása, ízlésnevelés stb.). E feladatok megoldása a lehetőségekhez mérten anyanyelven történik. Általában problémát jelent, hogy a nemzetiségi lakosság különböző nyelvjárásokra oszlik, ezek egymást sem értik tökéletesen. A hazai nyelvjárások az irodalmi nyelvtől sokban különböznek. Az általános feladatok mellett speciális nemzetiségi jellegű kulturális tevékenység is folyik. Ez elsősorban a nemzetiségi hagyományok ápolásában jelentkeznek. A nemzetiségi lakott területeken szép számmal működnek nemzetiségi kultúrcsoportok, öntevékeny művészeti együttesek. Ezek összetétele az adott község jellegének megfelelő, legtöbbször vegyes (hazánkban a tisztán nemzetiségi lakosságú községek száma minimális). Budapesten működik a mind a négy nemzetiséget reprezentáló Központi Nemzetiségi Együttes (öntevékeny). A nemzetiségi szövetségek kulturális tevékenységének gerincét az ún. kultúrkörutak képezik, amelyek tulajdonképpen politikai gyűlésekkel egybekötött öntevékeny művészeti rendezvények (anyanyelvű). A nemzetiségi önkormányzatokkal, művelődésügyi szervekkel nem rendelkeznek.

6. A nemzetiségi szövetségek szervezeti felépítése

Magyarországon működik:

Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége

Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége

Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége

Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége (Gyula)

A szövetségek élén főtitkárok állnak, akiket a művelődésügyi miniszter nevez ki. Az apparátus általában 3-4 politikai munkatársból, 2-3 technikai segédszemélyzetből áll. A hivatali apparátus tevékenységét minden szövetségénél 30-40 tagú társadalmi bizottság segíti, amelyet a négyévenként megrendezett országos munkaértekezleteken választanak meg tanácsadó jelleggel. Ezek képezik egyben a szövetségek aktívahálózatát is. A társadalmi bizottságok évenként üléseznek. A szövetségek alsóbb szervekkel

és tagsággal nem rendelkeznek. A területi munkában a Hazafias Népfront alsóbb szerveire támaszkodnak. A Hazafias Népfront különböző szintű szerveiben a nemzetiségi lakosság megfelelő számban van képviseltetve.

A nemzetiségi szövetségek felügyelet szempontjából az MM Nemzetiségi Osztályához tartoznak. Az osztály létszáma: 1 osztályvezető, 1 főelőadó.

7. Cigány lakossággal kapcsolatos kérdések

A cigány lakosság létszáma kb. 200 000. A közöttük folyó munkát a PB 1961. június 20-i határozata¹⁰ szabja meg. A cigánykérdéssel pártvonalon a KB Kulturális Osztálya, a megyei és járási pártbizottságok művelődésügyi és propagandaosztályai foglalkoznak. Állami vonalon eddig a Művelődésügyi Minisztérium foglalkozott. Jelenleg ez a munka a Hazafias Népfront hatáskörébe ment át. A PB határozata valamennyi állami és társadalmi szerv feladatává teszi a cigány lakossággal való foglalkozást. Ezek képviselőiből jött létre országos szinten az Országos Társadalmi Bizottság¹¹, amely koordinálja a különböző szervek cigányok közötti tevékenységét. Magyarországon a cigánykérdés nem nemzetiségi kérdésként vetődik fel. Úgy véljük, ha a cigányság évszázados elmaradottságát gyorsan fel akarjuk számolni, akkor elsősorban a probléma társadalmi, gazdasági, kulturális oldalát kell előtérbe helyezni, a cigánykérdést az egész magyar társadalom ügyévé kell tennünk. A cigányok nemzetiségként való kezelése az elmaradottság konzerválását jelentené a mi esetünkben.

Vándorlás

Az 1961-es PB-határozat még a cigány lakosság kb. 40%-át sorolta a vándorló, nomád életmódot folytató cigányok közé. Ez a szám az utóbbi időben jelentősen csökkent. (Jelenleg kb. 15-20%). Ennek okai:

- 1) A párthatározat nyomán a cigányokkal való foglalkozás intenzívebbé vált, munkába állításuk, letelepítésük meggyorsult.
- 2) A megváltozott társadalmi légkör megnehezíti a munkátlan, vándorló életmódot.
- 3) Adminisztratív intézkedések is születtek:
 - a lótartás szabályozása (adó nemfizetés esetén a lovat kötelező eladni – a vándorlás alapja majdnem mindig a ló volt). A szabályozás azt eredményezte, hogy a cigányok többségét kötelezték a lovak eladására, s ezt állandóan ellenőrizték.
 - A munkakerülés büntetőjogi hatály alá tartozik, s a közveszélyes csavargó cigányok ellen ily módon törvényesen is eljártak.

Munkába állítás

A munkába állítás üteméről pontos adataink nincsenek. Tapasztalataink szerint a párthatározat megjelenése óta ez a folyamat meggyorsult. Elsősorban a pártbizottságok politikai munkája eredményeként a gazdaságvezetők ma már hajlandók a cigányokat alkalmazni. A legtöbb cigány dolgozó az iparban helyezkedett el. Rendkívül kevés a termelészövetkezetekben elhelyezkedettek száma, ami a tsz-eink jelenlegi helyzetével is összefügg. Változatlanul problémát jelent a cigány nők munkába állítása. Általában a munkába helyezést akadályozza, hogy a cigány dolgozók döntő többsége szakmával nem rendelkezik, viszont a munkaerőigény elsősorban szakemberek iránt nyilvánul meg. Körülbelüli számítás szerint a felnőtt cigány lakosság 40-50%-a végez állandó jellegű munkát.

Lakáshelyzet megjavítása

A cigány lakosság döntő többsége a falvak, városok területén kívül, cigánytelepeken, földbe vájt kunyhókban él. A Politikai Bizottság javaslatára a kormány határozatot¹² hozott a nyomortelepek felszámolására. 12 év alatt 25 000 kislakást kívánunk felépíteni, elsősorban cigányok számára (50-60 000 Ft értékben). A lakásépítési akciónál elsősorban a már dolgozó cigányok jöhetnek számításba. Az állam 30 éves hosszú lejáratú hitelt biztosít kamatmentesen számukra. A családoknak az összköltség 10%-ával kell rendelkezniük, amit készpénz hiányában saját munkával is pótolhatnak. A hitel lejártá előtt a házat eladni nem lehet, sem más hitellel megterhelni. A lakásépítési akciónál bizonyos nevelési lehetőségeket is szeretnénk kihasználni. Annak érdekében, hogy a cigányokat rendszeres, állandó munkához szoktassuk, a kormány úgy rendelkezett, hogy folyamatos munkaviszony esetén a kölcsön összegét csökkenteni kell. Így öt éves folyamatos munkaviszony esetén 5000 forinttal, tíz évnél 8000 forinttal és 15 évnél 12 000 forinttal csökken a visszafizetendő kölcsön összege. A lakásépítési akció lebonyolítását a tanácsok illetékes szervei végzik a megadott központi keretszámok alapján. Az OTP a cigány családok részére házhelyet ingyen biztosít. A lakásépítési akció mellett állami és szövetkezeti lakásjuttatásra is van lehetőség cigány családoknak – elsősorban városokban, ahol városrendészeti szempontból a csökkent értékű kislakás-akció lebonyolítása nem lehetséges.

Analfabetizmus felszámolása

A felnőtt cigánylakosság kb. 50-60%-a analfabéta, 70-80%-a általános iskolai végzettséggel nem rendelkezik. Az analfabetizmus felszámolását alapismereti tanfolyamok szervezésével kívánjuk megoldani. A pedagógusok mellett a középiskolák és egyetemek hallgatóit is felkértük e feladat ellátására. Az alapismereti tanfolyam elsősorban a cigányok magatartása miatt nehézkesen folyik, nagy a lemorzsolódás. Úgy véljük, a leg-

fontosabb dolog, hogy a cigány gyermekek az általános iskola 8 osztályát elvégezzék, s így az analfabéta utánpótlást megszüntessük. Az idősebb korosztály egy részénél ezt a feladatot megoldani nem tudjuk.

Budapest, 1965. július 26.

Kriston Károly¹³

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 9. ő. e. – Hétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd. a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét

³ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁴ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁵ Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁶ Lásd a 60. dokumentum 7. számú jegyzetét.

⁷ Lásd a 13. dokumentum 13. számú jegyzetét.

⁸ Lásd a 13. dokumentum 12. számú jegyzetét.

⁹ Lásd a 13. dokumentum 14. számú jegyzetét.

¹⁰ Lásd a 62. dokumentum 9. számú jegyzetét.

¹¹ Lásd a 64. dokumentum 3. számú jegyzetét.

¹² Lásd a 62. dokumentum 10. számú jegyzetét.

¹³ Kriston Károly (1934–) fordító. 1956–1957-ben a Külügyminisztérium, majd 1962-ig a KISZ KB munkatársa. 1962-től 1971-ig előbb a MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának munkatársa, majd Külügyi Osztályának lengyel–csehszlovák referense. 1971-től a Külügyminisztériumban dolgozott.

66.

Budapest, 1966. március 25.

Az MSZMP KB Kulturális Osztályának javaslata az Agitációs és Propaganda Bizottság számára a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról az 1958. október 7-én hozott határozat¹ módosítására

A Politikai Bizottság határozata nyomán a nemzetiségek között végzett politikai, kulturális nevelőmunka aktívabbá vált, a nemzetiségi lakosság egyes rétegeinek korábbi zárkózottságát, befelé fordulását a párt helyes politikájának következetes alkalmazása eredményeként a társadalmi kérdések, a közügyek iránti érdeklődés váltotta fel. Különösen érezhető ez a pozitív változás a mezőgazdaság szocialista átszervezése után. A túlnyomó többségben paraszti jellegű nemzetiségi lakosság a termelőszövetkezetek gazdasági, politikai megszilárdulása következtében egyre nagyobb szerepet játszik az adott te-

rület társadalmi, politikai, gazdasági életében. A nemzetiségi kérdés – a szó régi értelmében – megszűnt, a nemzetiségi lakosság problémái lényegében azonosá váltak más néprétegek problémáival.

Az utóbbi időkben másképpen merül fel a probléma a német nemzetiség egy részét illetően. A Nyugat-Németországgal kialakult élénk rokoni kapcsolatok és a turistaforgalom azt eredményezik, hogy a hazai németek közül sokan politikai propagandát fejtenek ki a kapitalizmus mellett. A nyugatnémet rendszer iránti rokonszenvet táplálja az is, hogy a nyugatnémet hatóságok a volt német hadsereg tagjainak, illetve azoknak, akik „a német néphez való tartozás miatti üldözések folyamán kárt szenvedtek”, nyugdíjat folyósítanak. E nyugdíj elfogadásához a mi hatóságaink hozzájárultak (a Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya és a Pénzügyminisztérium).

A helyzet változása rányomja bélyegét a nemzetiségi szövetségek tevékenységére is. A korábban szinte kizárólagosan kulturális funkciót (anyanyelv, nemzetiségi kulturális tradíciók ápolása, fejlesztése stb.) betöltő szövetségek tevékenységében az arány egyre inkább a termelőségvetkezeti mozgalom erősödését, a nemzetiségi lakosság társadalmi aktivizálódását segítő tömegpolitikai és kulturális nevelőmunka javára tolódik el. A nemzetiségi lakosság által lakott területeken teljes egység jött létre a helyi, járási, megyei népfrentbizottságokkal, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a nemzetiségi lakosság nagy része a Hazafias Népfrent keretében tevékenykedik, a népfrentbizottságok által szervezett akciókban, rendezvényeken vesz részt. A nemzetiségi lakosság képviselői a népfrentbizottságokban foglalnak helyet.

A nemzetiségi szövetségek magukat a Hazafias Népfrent csatlakozó szerveinek tekintik. A szövetségek főtítkárai a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának tagjai. A szövetségek munkaprogramját a Hazafias Népfrent Országos Tanácsával egyetértésben dolgozzák ki.

A megváltozott helyzetben a Művelődésügyi Minisztérium feladatkörénél fogva nem képes a nemzetiségi lakosság között végzett tömegpolitikai munka irányítására. Ezért javasoljuk, a Politikai Bizottság módosítsa az 1958. október 7-i határozatot, és a nemzetiségi szövetségek irányításával a Hazafias Népfrent Országos Tanácsát bizza meg. A Művelődésügyi Minisztérium pedig foglalkozzék fokozott mértékben a nemzetiségi anyanyelvi oktatás kérdésével, a nemzetiségi lakosság kulturális tevékenységének segítségével.

Budapest, 1966. március 25.

Köpeczi Béla

MSZMP Központi Bizottsága
Kulturális Osztály

JAVASLAT az Agit. Prop. Bizottságnak

„A nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról” és „A cigány lakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” szóló határozatok módosítására vonatkozó javaslatainkat – véleményegyeztetés céljából – előzetesen megküldtük Ilku Pál művelődésügyi miniszter és Orbán László elvtársaknak.²

Aczél György³ elvtárs írásban közölte, hogy a Művelődésügyi Minisztérium részéről egyetértenek javaslatainkkal. Orbán elvtárs szintén írásban közölte, hogy egyik javaslattal sem ért egyet, s a maga részéről a jelenlegi helyzet fenntartását tartja célszerűnek.⁴

A Kulturális Osztály részéről az előterjesztésben foglalt álláspontunkat változatlanul fenntartjuk, mivel az – véleményünk szerint – tükrözi az utóbbi években végbement változásokat.⁵

Budapest, 1966. március 25.

Köpeczi Béla

MOL M-KS 288. f. 35. cs. 6. ő. e. – Kétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd a 64. dokumentumot.

Orbán László (1912–) politikus, miniszter. 1957–1967 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztály, majd a Tudományos és Kulturális Osztály vezetője. 1967–1974 között a művelődésügyi miniszter első helyettese, majd államtitkár. 1974–1976 között kulturális miniszter.

³ Aczél György (1917–1991) politikus. 1957–1958 között a művelődési miniszter helyettese, 1958–1967 között a művelődési miniszter első helyettese.

⁴ Orbán László 1966. február 21-én a következő levelet írta Köpeczi Bélának:

„Kedves Köpeczi Elvtárs!

A nemzetiségek és a cigány lakosság helyzetével kapcsolatos javaslat szervezeti részével és azzal, hogy a Hazafias Népfront hatáskörébe tartozzanak, nem értek egyet.

A nemzetiségi szövetségek feladatában a leglényegesebb a kulturális és oktatási tevékenység. Ebben a Művelődésügyi Minisztérium illetékes. Politikailag se volna célszerű állami feladattól ezt társadalmi feladattá tenni. Nem vág a Hazafias Népfront profiljába sem. Javasolom, hogy maradjon meg az eddigi helyzet. A cigánykérdéssel kapcsolatos problémák zömében oktatási, egészségügyi és munkaügyi (elhelyezkedés stb.) jellegűek. Ezekkel a tanács tud megfelelő hatáskörben foglalkozni. Ez is amellet szól, hogy a Művelődésügyi Minisztérium eddigi hatáskörét kell fenntartani, mivel itt zömében állami jellegű feladatok megoldásáról van szó. Elvtársi üdvözzettel. Orbán László” – MOL M-KS 288. f. 35.cs. 6.ő.e.

⁵ Az MSZMP KB Kulturális Osztályának javaslatával az Agitációs és Propaganda Bizottság 1966. április 13-i ülésén nem értett egyet, egyebek között az alábbi indokkal: „A nemzetiségi kérdés tekintetében a Központi Bizottság határozata óta nem következett be olyan jel

legű változás, amely indokolná, hogy a szövetségek irányítását kivonjuk a[Művelődési] Minisztérium hatásköréből. Politikai szükségesség diktálja, hogy továbbra is állami irányító szerv foglalkozzék a nemzetiségek helyzetével.” – In: A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848–1993. Budapest, 2002. 713.

67.

Budapest, 1967. január [?]

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának feljegyzése a nemzetiségi iskolák helyzetéről

1. Iskolatípusok

A nemzetiségi nyelvnek, mint anyanyelvnek az oktatása jelenleg kétféle iskolatípusban folyik: 1.) nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolában, illetve óvodában, gimnáziumban; 2.) nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolában, illetve óvodában. A közhasználatban az elsőt „tannyelvű”, a másodikat „nyelvoktató” iskolának (óvodának) nevezzük.

A nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolákban – és ez vonatkozik a gimnáziumokra is – a tantárgyak többségét anyanyelven oktatjuk, csupán a reál tantárgyak oktatási nyelve a magyar. A közkeletű, általános szakki-fejezéseket mindkét nyelven megtanítjuk.

Jelenleg 24 tannyelvű iskolánk működik 2164 tanulóval.

A nemzetiségi nyelvet oktató iskolák tulajdonképpen magyar tanítási nyelvű általános iskolák, amelyekben – a nemzetiségi származású tanulók – a nemzetiségi nyelvet, mint anyanyelvet az 1. és 2. osztályban heti 2-2, az 5–8. osztályban heti 3-3 órában tanulják. Ezek az anyanyelvi órák az órarendbe beillesztett órák, ha a nyelvtanulásra jelentkezett tanulók egy-egy osztály tanulóinak a túlnyomó többségét alkotják; illetve csatlakozó órák, ha a jelentkezett tanulók számának aránya kisebb.

Jelenleg 255 nyelvoktató általános iskolánk van, 19 790 anyanyelvi oktatásra jelentkezett tanulóval.

Óvodák

A nemzetiségi nyelven is foglalkozó óvodákat szintén tannyelvű és nyelvoktató típusúakra osztjuk. Mindkét típus 2-2 alcsoportra oszlik aszerint, hogy az anyanyelvű foglalkozás az óvodások minden vagy csak egyes csoportját érinti-e.

Az elmúlt évben 47 óvodában kb. 1400 gyermekkel foglalkoztak az anyanyelvén is. (Részletek a 3. sz. mellékleten.)

Gimnáziumok

A nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumok a középfokú oktatást biztosítják minden továbbtanulni vágyó nemzetiségi fiatal számára. Baján, Budapesten és Pécsen német, Gyulán román, Budapesten szerbhorvát és Békéscsabán, Budapesten szlovák tanítási nyelvű gimnázium működik. A jelen tanévben 772 tanuló iratkozott be a hét nemzetiségi gimnáziumba. (Részletek a 4. sz. mellékleten.)

Diákotthonok

Az általános iskolai és gimnáziumi tanulók anyanyelvi oktatásának biztosítására és szélesítésére általános iskolai és középiskolai diákotthonokat, illetve kollégiumokat tartunk fenn. Az általános iskolai diákotthonok 1948-ban megindult szervezésének az volt a célja, hogy befogadják azokat a tanulókat, akik egy községben oly kevesen vannak, hogy számukra tannyelvű iskola nem szervezhető. Jelenleg a hét általános iskolai diákotthonban (amelyek közül négyben középiskolai kollégium is működik) 1340 nemzetiségi tanulót helyeztünk el. (Ezeknek a 37%-a gimnáziumi tanuló.)

Pedagógusképzés

Az általános iskolák 1–4. osztályai részére eddig a budapesti tanítóképző intézetben képzetük a nemzetiségi tanítókat. A következő tanévtől – az állandóan csökkenő jelentkezés miatt – decentralizáljuk a nemzetiségi tanítóképzést. Budapesten csak szlovák, Baján német és délszláv, Debrecenben pedig román tanítókat képezzük.

Az óvónők képzését a soproni (német) és a szarvasi (román, szerbhorvát, szlovák) óvónők képző intézet végzi már 1959 óta.

Az általános iskolai nemzetiségi szaktanárok képzése a pécsi (német és délszláv) és a szegedi (román és szlovák) tanárképző főiskolán folyik immár 10. éve.

A középiskolai tanárok képzését az ELTE megfelelő nyelvészeti tanszékei látják el.

2. Tantervek és tankönyvek

Mind az általános iskolák, mind a gimnáziumok jelenleg kísérleti tanterv alapján működnek. E tantervek véglegesítésére a folyó tanév végén kerül sor, amidőn már elegendő gyakorlati tapasztalattal rendelkezünk, és a külföldről behozott és még behozandó tankönyvek egyeztetése is megtörtént.

A tantervvel párhuzamosan készítettük el és folyamatosan készítjük a nemzetiségi reformtankönyveket. Ezek használatához útmutatókat adunk ki. A kétnyelvű oktatás segítésére kétnyelvű munkafüzetek jelentek meg, és még készülnek, környezetismeretből és földrajzból.

Az anyanyelv tanításának színvonalasabbá tételére (valamint gazdasági okokból is) külföldi tankönyveket és segédkönyveket szereztünk be. Ábécés- és olvasókönyveket, nyelvkönyveket és munkafüzeteket Csehszlovákiából, illetve Jugoszláviából, irodalomtörténeteket Romániából. E tankönyvek – főként cserealapon történő – behozatala továbbra is folyamatosan történik. A külföldi tankönyvek behozatalával (eddig 20-féle tankönyvvel) 1,7 millió Ft megtakarítást értünk el. A következő évben újabb 11-féle tankönyv érkezik; a megtakarítás 673 000 Ft lesz.

Tanítási módszerünk (a tannyelvű iskolákban) a kétnyelvűség. A hat évvel ezelőtt bevezetett rendszer helyesnek bizonyult, a tanulók mind a magyar, mind a nemzetiségi nyelv elsajátításában jó eredményeket érnek el. A tantárgyak tanítási nyelve kialakult, ezen változtatni egyelőre nincs szándékunkban. (Lásd az 5. sz. mellékletet.)

3. Felügyelet és továbbképzés

Az iskolák felügyeletét 22 nemzetiségi szakfelügyelő végzi (német 8, román 2, szerbhorvát 6, szlovák 5 és szlovén 1 fő). Terhelésük ma még aránytalan, de a felügyeleti munka általános rendezésével a nemzetiségi szakfelügyelet is megoldódik.

A nemzetiségi pedagógusok továbbképzése három formában történik:

1. őszi vagy tavaszi továbbképzési napokon; 2. belföldi és 3. külföldi tanfolyamokon.

A belföldi tanfolyamok 2-3, illetve 7-14 naposak, és azokat a nagyobb (ún. nemzetiségi) megyék rendezik; pl. Bács-Kiskun, Békés, Baranya megye rendszeresen.

Központi tanfolyamokat is rendezünk (az NKF és az OPI rendszeres és nagymérvű segítségével) külföldi tanárok, előadók részvételével. Így 1964-ben és 1965-ben a szerbhorvát, 1966-ban a szlovák nyelvoktatók számára rendeztünk olyan bentlakásos nyelvtanfolyamot, amelyen 4-4 jugoszláviai, illetve szlovákiai tanár adott elő. Ezeket a tanfolyamokat rendszeresíteni kívánjuk.

A külföldi tanfolyamok közül kiemelkedik az 1958 óta rendszeresen folyó nyári NDK-beli német nyelvtanfolyam. Erre eddig 20 főt küldhettünk, 1967-től 30-at. Ezáltal lehetővé vált a német nemzetiségi nyelvoktatók még nagyobb arányú külföldi továbbképzése. A szerbhorvát nyelvtanárok közül 1966-ban 20 fő vett részt Crkvenicán nyári tanfolyamon. Az ösztöndíjas tanulmányutak az egyéni továbbképzést szolgálják. Jelenleg 3 szerbhorvát pedagógus tartózkodik Jugoszláviában 5-5 hónapos ösztöndíjjal. Az egyéni továbbképzést (önképzést) segítjük a rendszeresen készülő módszertani útmutatókkal is.

4. Az oktató-nevelő munka

A nemzetiségi tanulók a magyar nyelvet jól beszélik, az anyanyelvet azonban nagyon különböző fokon. Ezért keressük azokat az órán és iskolán kívüli alkalmakat, amelyen az anyanyelvet gyakorolhatják. Ilyenek: az úttörő- és KISZ-foglalkozások, vegyes nyelvű ünnepélyek és rendezvények; énekkarok, táncegyüttesek szerepeltetése, versenyek; levelezések külföldi tanulókkal stb.

Az igaz hazafiságra és a proletár nemzetköziségre nevelés céljából – a fentiekén kívül – úgyszólván minden tantárgy tanításának keretében kiemeljük a nemzetiségi vonatkozásokat, a pozitív kapcsolatokat. A budapesti szlovák nyelvű iskola KISZ-szervezete pl. kiállításokat rendezett a Szlovák Tanácsköztársaság emlékére, s most készíti elő a Szlovák Nemzeti Felkelés magyar vonatkozású anyagának kiállítását.

A magyar és a nemzetiségi tanulóifjúság együttműködése kifogástalan. Nemzeti gyűlölködés, lenézés, különbségtétel nem tapasztalható. Egyes pedagógusok szájából – személyi zsörtölődésből, anyagi okokból – elhangzik ugyan még egy-egy nacionalista szólam, ezek azonban csak elszórt esetek.

Budapest, 1967. január hó

2. sz. melléklet¹

A nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák
főbb adatai az 1966–67. tanévben

Nyelv	Község	Megye	Osztály	Tanuló	Tanuló- csoport	Tanerő
Német	1. Gara	Bács-Kiskun	1–8.	29	4	5
Román	1. Elek	Békés	1–8.	124	8	10
	2. Kétegyháza	Békés	1–8.	161	8	12
	3. Battonya	Békés	1–8.	34	3	3
	4. Pusztatölgyes	Békés	1–4.	10	1	1
	5. Méhkerék	Békés	1–8.	359	10	15
	6. Gyula	Békés	1–8.	150	8	10
	7. Magyarcsanak	Csongrád	1–4.	13	1	1
	8. Bedő	Hajdú-Bihar	5–8.	39	2	1
	9. Kőrösszegapáti	Hajdú-Bihar	1–8.	36	2	3
	Összesen			926	43	56
Szerbhorvát	1. Gara	Bács-Kiskun	1–8.	42	4	5
	2. Hercegszántó	Bács-Kiskun	1–8.	94	5	7
	3. Katymár	Bács-Kiskun	1–8.	46	4	5
	4. Battonya	Békés	1–8.	77	4	7
	5. Deszk	Csongrád	1–4.	13	1	1
	6. Lórév	Pest	1–4.	17	1	1
	7. Budapest	–	1–8.	67	5	5
	8. Pécs	Baranya	1–8.	113	6	9
		Összesen			469	30
Szlovák	1. Nagybánhegyes	Békés	2–8.	29	2	2
	2. Tótkomlós	Békés	1–8.	109	8	11
	3. Szarvas	Békés	1–8.	188	8	12
	4. Békéscsaba	Békés	1–8.	166	8	11
	5. Sátoraljaújhely	Borsod- Abaúj- Zemplén	1–8.	134	7	9
	6. Budapest	–	1–8.	114	7	6
		Összesen			740	40
A 24 tannyelvű általános is- kola összesen				2 164	117	152

(1966. október 1-jei állapot)

3. sz. melléklet

A nemzetiségi óvodák főbb adatai

A felmérés éve (dec. 31.)	Német	Román	Szerb- horvát	Szlovák	Összesen	Ebből	
						tan- nyelvű	nyelv- oktató
						nyelven is foglalkozó óvodák száma	
1954	–	5	13	14	32	21	11
1955	4	5	11	17	37	19	18
1956	8	6	13	17	44	20	24
1957	8	7	15	19	49	11	38
1958	10	6	11	20	47	12	35
1959	19	11	14	25	69	17	52
1960	16	9	11	26	62	10	52
1961	17	8	10	25	60	12	48
1962	11	10	10	23	54	10	44
1963	10	10	11	22	53	9	44
1964	9	10	10	21	50	10	40
1965	8	9	11	19	47	9	38
1966							
1967							
A nemzetiségi nyelvű foglalkozásokon részt vevő gyermekek száma:							
1954	–	161	315	733	1 209	669	540
1955	100	154	249	674	1 177	511	666
1956	256	193	358	572	1 379	584	793
1957	258	181	376	700	1 515	336	1 179
1958	380	192	354	700	1 626	333	1 293
1959	639	432	420	1 085	2 576	641	1 935
1960	507	290	328	1 098	2 223	330	1 893
1961	514	231	216	1 046	2 007	375	1 632
1962	330	214	264	947	1 755	365	1 390
1963	230	233	278	907	1 648	241	1 407
1964	211	258	259	768	1 496	308	1 188
1965	^a	^a	^a	^a	kb. 1 400	kb. 300	kb. 1 100
1966							
1967							

Megjegyzés: 1954 előtt (részletes) felmérés nem volt.

^a Nem volt létszám-felmérés.

4. sz. melléklet

A nemzetiségi gimnáziumok főbb adatai

Tanév	Német nyelvű				Román	Szerb	Szlovák		Össze- sen
	Baja	Bp.	Pécs	Kőszeg	Gyula	Bp.	Békés- csaba	Bp.	
1. A gimnáziumi tanulók száma összesen:									
1949–50	–	–	–	–	27	52	23	–	72
1950–51	–	–	–	–	49	43	52	–	144
1951–52	–	–	–	–	55	53	58	–	166
1952–53	–	–	–	–	79	61	80	–	220
1953–54	–	–	–	–	75	70	96	–	241
1954–55	–	–	–	–	74	77	83	–	234
1955–56	–	–	–	–	69	61	66	–	196
1956–57	17	–	–	–	66	68	80	–	231
1957–58	51	–	–	–	57	55	56	14	233
1958–59	84	38	34	15	67	70	62	25	395
1959–60	105	79	51	41	79	91	66	33	545
1960–61	104	117	71	56	96	116	71	52	683
1961–62	112	151	106	75	127	146	94	64	875
1962–63	123	148	111	77	136	135	106	66	902
1963–64	126	152	119	51	146	139	111	78	922
1964–65	133	146	131	36	145	136	127	79	933
1965–66	136	140	131	18	119	120	115	69	848
1966–67	148	132	120	–	99	102	107	64	772
1967–68				átserve- ződött					
2. Az érettségi bizonyítványt kapott tanulók száma:									
1952–53	–	–	–	–	20	10	19	–	49
1953–54	–	–	–	–	15	15	13	–	43
1954–55	–	–	–	–	17	15	15	–	47
1955–56	–	–	–	–	13	12	15	–	40
1956–57	–	–	–	–	13	16	19	–	48
1957–58	–	–	–	–	15	11	13	–	39
1958–59	–	–	–	–	12	7	11	–	30
1959–60	16	–	–	–	14	6	12	–	48
1960–61	25	–	–	–	15	14	9	7	70
1961–62	23	33	24	9	25	28	20	10	172
1962–63	22	22	18	21	18	26	18	13	158
1963–64	27	35	22	13	24	33	16	13	183
1964–65	32	30	31	18	38	45	30	21	245
1965–66	25	32	31	18	31	25	33	22	217
1966–67				–					
1967–68				–					
1953–66-ig érettségi bizonyítványt kapott összesen:									
				527	270	263		329	1 389

– Adat nem lehetséges. (Nem volt még tanítás, illetve érettségi vizsga.)

5. sz. melléklet

Ideiglenes óraterv
a szerbhorvát tanítási nyelvű általános iskolák számára

Tantárgy	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Nemz.	Magyar ⁰
	o s z t á l y									
Magyar nyelv és irodalom	-	-	-	-	5	5	5	5	20	21
Beszélgetés	2	-	-	-	-	-	-	-		
Olvásás	-	3	3	3	-	-	-	-		
Írás	-	1	1	2	-	-	-	-	21	42
Fogalmazás	-	-	-	-	-	-	-	-		
Nyelvtan-helyesírás	-	-	3	3	-	-	-	-		
Anyanyelv és irodalom	-	-	-	-	6	5	4	4	19	-
Olvásás	10	5	3	3	-	-	-	-		
Írás	-	2	3	1	-	-	-	-	37	-
Fogalmazás	-	-	-	2	-	-	-	-		
Nyelvtan-helyesírás	-	2	3	3	-	-	-	-		
Környezetismeret	1	2	2	2	-	-	-	-	7	7
Orosz nyelv	-	-	-	-	2	2	2	2	8	12
Történelem	-	-	-	-	2	2	2	2	8	8
Földrajz	-	-	-	-	2	2	2	2	8	8
Számтан-mértan ^b	5	6	6	6	5	5	4	4	41	41
Fizika (m.)	-	-	-	-	-	2	2	2	6	6
Kémia (m.)	-	-	-	-	-	-	2	2	4	4
Élővilág (m.)	-	-	-	-	2	2	2	2	8	8
Gyakorlati foglalkozás ^b	1	1	1	1	2	2	2	2	12	14
Rajz	-	1	1	1	1	1	2	2	9	12
Ének-zene ^c	1	1	1	1	2	2	2	2	12	15
Testnevelés ^d	2	2	2	2	2	2	2	2	16	16
Osztályfőnöki óra	-	-	-	-	1	1	1	1	4	4
Heti óraszám	22	20	29	30	32	33	34	34	240	-
a magyar anyanyelvű általános iskolákban	20	24	26	27	29	30	31	31	-	218
a különbség	2	2	3	3	3	3	3	3	22	

⁰ – a magyar tanterv és utasítás heti óraszámai összesen.

A tantárgyak közül magyar nyelven tanítandó:

(m.) – a fizika, kémia, élővilág

^b – az 5. osztálytól kezdődően

^c – az évi óraszám fele

^d – az 1. osztályban a játékorák fele

Az órák nyelvi aránya tehát így alakul:

magyar nyelvű	3,5	6,5	9,5	10,5	17	19	20	20 óra
anyanyelvű	18,5	19,5	19,5	19,5	15	14	14	14 óra

A magyar nyelvű órák száma tehát összesen	106 óra	44,2%
az anyanyelvi órák száma pedig	134 óra	55,8%

Az anyanyelv megalapozása az 1–4. osztályban több tantárgyban, magasabb heti óraszámban történik, mint a felső tagozat osztályaiban. A Szovjetunióban és a környező baráti országokban hasonlóképpen történik az órák elosztása.

MOL XIX-I-4-g. 33. tétel. – Hatoldalas, sokszorosított tisztázat, aláírás nélkül.

¹ A dokumentumhoz nem volt 1. sz. melléklet csatolva.

68.

Budapest, 1967. október 30.

Ütemterv a nemzetiségi párthatározat módosítására

1958-ban a Politikai Bizottság határozatban¹ foglalkozott a nemzetiségi lakosság helyzetével és a közöttük folyó politikai munka feladataival. Tíz év múltán időszerűvé vált a határozatok végrehajtásának megvizsgálása, egyes vonatkozásokban módosítása, illetve új feladatokkal való kiegészítése. Az új állásfoglalás előkészítése a Művelődésügyi Minisztérium feladata. Az új határozatot 1968. május–júniusra célszerű előkészíteni. Az előkészítő munka során az alábbi szerveket kell felkérni a közreműködésre:

MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya
néhány megyei pártbizottság
Hazafias Népfront Országos Titkársága
nemzetiségi szövetségek
Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya
Filmfőosztálya
Kiadói Főosztálya
Közoktatási Főosztálya
néhány megyei vb művelődésügyi osztálya

A szerveken kívül néhány – a nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó – személy bevonása is szükséges. Például:

nemzetiségi származású országgyűlési képviselők
nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szakemberek
(Kövágó László², Arató Endre³, Kemény G. Gábor⁴ stb.)

A feladatok ütemezése

1. A résztvevő szervek számára információs alapanyag összeállítása (a Politikai Bizottság 1958. évi határozata, statisztikai adatok).

Határidő: 1967. december 1.

2. A résztvevő szervek felkérése és tájékoztatása.

Határidő: 1967. december 1.

3. Az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya útján információs jelentés kérése néhány megyétől és az ott élő nemzetiségek helyzetéről (javasolt megyék: Békés, Pest, Bács-Kiskun, Baranya és Zala).

Határidő: 1968. március 1.

4. A Hazafias Népfront Titkárságától tájékoztató bekérése a nemzetiségek társadalmi és közéleti tevékenységéről (a HNF-ot felkérjük, vizsgálatát terjessze ki a főbb nemzetiségi megyéken kívül néhány járásra is).

Határidő: 1968. március 1.

5. A nemzetiségi szövetségek jelentést készítenek munkájukról. Elemzik a nemzetiségi kérdésekre vonatkozó politikai bizottsági határozat végrehajtásának eredményeit, javaslatot tesznek az új PB-határozatban megfogalmazandó kérdések körére.

Határidő: 1968. március

(A nemzetiségi szövetségek az anyagok előkészítésére szűkebb szerkesztőbizottságot alakítanak – külső aktívák bevonásával – s az elkészült jelentéseket a társadalmi bizottságokkal, illetve a társadalmi bizottságok egyes tagjaival előzetesen megvitatják.)

6. A Művelődésügyi Minisztérium jelentést, illetve információt kér

- a) néhány megyei tanács vb-től a megyében élő nemzetiségek oktatási, anyanyelvi és általános kulturális helyzetéről (javasolt megyék: Győr-Sopron, Vas, Nógrád, Hajdú-Bihar, Veszprém);
- b) a Kiadói Főigazgatóságtól a nemzetiségi anyanyelvű szépirodalmi és szakkönyvek terjesztésének eredményeiről, problémáiról;
- c) a Közoktatási Főosztálytól a nemzetiségi oktatás helyzetéről, perspektívájáról;

- d) a Filmfőosztálytól a baráti országokból behozott filmek nemzetiségi vidékeken anyanyelven való forgalmazásának eredményeiről, további lehetőségeiről.

Határidő: 1968. március 1.

7. Néhány nemzetiségi kérdéssel foglalkozó szakembert, illetve intézményt fel kell kérni véleményük, javaslataik kifejtésére (Kővágó László, Arató Endre, Kemény G. Gábor történészek, az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete stb.)

Határidő a felkérésre: 1967. december 1.,
az anyagok bekérésére: 1968. március 1.

8. A bekért anyagok alapján a feldolgozás a következő ütemben történik:
a) A Művelődésügyi Minisztérium Közművelődési Főosztálya szűkebb szerkesztőbizottság bevonásával gondoskodik az információs anyagok és jelentések feldolgozásáról.

Határidő: 1968. április 15.

- b) Az összesített anyag első vitája (esetleg több csoportban).

Határidő: 1968. május 1.

- c) Az előterjesztés végleges megszövegezése és jóváhagyása.

Határidő: 1968. május 31.

9. Az előterjesztés felsőbb szerv elé terjesztése.

Határidő: 1968. június 30.

Budapest, 1967. október 30.

Tájékoztató adatok

A magyarországi nemzetiségek létszáma

	német	román	szerbhorvát, szlovén	szlovák
A nemzetiségi szövetségek becslése	220 000	25 000	100-110 000	110-120 000
Az 1960. évi népszámláláskor anyanyelvének vallotta	50 765	15 787	37 597	30 690
A Művelődésügyi Minisztérium becslése	200-220 000	20-25 000	80-100 000	100-110 000

1. Nemzetiségi lakosságú községek, városok száma (kb.):

német	220
szlovák	110
délszláv	92
román	25

2. Nemzetiségi kultúrcsoportok száma:

(Túlnyomórészt táncegyüttesek és énekkarok, kisebb részt színjátszó együttesek.)

német	16
szlovák	20
délszláv	31
román	10

3. Tiszteletdíjas nemzetiségi kultúrfelelősök, instruktorok száma:

(Díjazásukat a nemzetiségi szövetségektől kapják; többségükben nemzeti-
iségi nyelvet oktató tanár.)

német	20
szlovák	30
délszláv	45
román	6

4. Anyanyelven megjelenő lapok (címe, példányszáma, megjelenési ideje):

Neue Zeitung ⁵	német	(hetenként)	4570
Ludové Noviny ⁶	szlovák	(hetenként)	1175
Narodne Novine ⁷	délszláv	(hetenként)	2850
Foaia Noastră ⁸	román	(kéthetenkén)	950

5. Anyanyelven évente megjelenő kalendáriumok (cím, példányszám):

Deutscher Kalender ⁹	német	10 000
Nás Kalendar ¹⁰	szlovák	3 000
Narodni Kalendar ¹¹	délszláv	4 500
Calendarul Nostru ¹²	román	1 500

A nemzetiségi általános iskolák és gimnáziumok adatai

1967. október 1-jén

Tannyelvű általános iskola

	Iskola	Tanuló	Tanerő	Tanulócsoport
Német	1	28	5	4
Román	9	904	41	46
Szerbhorvát	8	469	39	30
Szlovák	6	734	53	41
	24	2 135	138	121

Nyelvoktató általános iskola

	Iskola	Tanuló	Tanerő	Tanulócsoport
Német	122	10 199	181	490
Román	7	186	9	14
Szerbhorvát	54	3 366	63	168
Szlovák	65	4 990	90	228
Szlovén	6	482	6	24
	254	19 223	349	924

Nemzetiségi gimnázium

	Iskola	Tanuló	Tanerő	Tanulócsoport
Német	3	400	16	12
Román	1	79	6	4
Szerbhorvát	1	96	10	4
Szlovák	2	158	18	8
	7	733	50	28

MOL Magyar Szocialista Munkáspárt Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának iratai 1967–1988 (a továbbiakban: M-KS 288. f. 36. cs.) 12. ő. e. – Ötoldalas, sokszorosított tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Kóvágó László (1923–) történész. Fő kutatási területe a hazai nemzetiségi politika kérdései és a magyarországi nemzetiségek története.

³ Arató Endre (1921–1977) történész. Fő kutatási területe a szlovák–magyar kapcsolatok, illetve Kelet-Európa 19–20. századi történetének, ezen országok nemzetiségeinek, nemzeti ideológiáinak kérdései.

⁴ Kemény G. Gábor (1915–1981) történész, irodalomtörténész, bibliográfus. Fő kutatási területe a nemzetiségi kérdés és Magyarország 20. századi története.

⁵ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁶ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁷ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁸ Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁹ Lásd a 60. dokumentum 7. számú jegyzetét.

¹⁰ Lásd a 13. dokumentum 12. számú jegyzetét.

¹¹ Lásd a 13. dokumentum 13. számú jegyzetét.

¹² Lásd a 13. dokumentum 14. számú jegyzetét.

69.

Budapest, 1968. [június] [?].

Tájékoztató jelentés a nemzetiségek helyzetéről, az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. évi határozatának¹ végrehajtásáról

A beszámoló támaszkodik a téma vizsgálatában részt vett szervek jelentéseire, információjára (ld.: 1. sz. melléklet).²

A vizsgálat célja, hogy számot adjon nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósításáról, jelenlegi helyzetéről, problémáiról és ennek alapján javaslatot tegyen a nemzetiségi munka továbbfejlesztésére.

Nemzetiségi politikánk megvizsgálását és új elvi állásfoglalás szükségességét a következők indokolják:

a társadalmi-gazdasági életünkben 1958 óta bekövetkezett döntő változások, s az ezzel együtt jelentkező általános politikai és kulturális fejlődés;
az 1958. évi PB-határozat – országos intézkedést igénylő – néhány pontja nem került megvalósításra. Ugyanakkor sok területi és helyi párt, állami és társadalmi szerv vezetője – a funkciókban beállott többszöri személyi változás miatt is – a határozat végrehajtásából ráháruló feladatot nem ismeri. Ennek következtében a nemzetiségek körében folyó politikai munka elvi-gyakorlati kérdéseiben helyenként tanácstalanság tapasztalható;
a nemzetiségi oktatásban jelentkező problémák;
a nemzetiségi kérdés a szocialista országokban és világviszonylatban is a vártnál nagyobb mértékben került előtérbe.

I.

Általános helyzetkép

A nemzetiségek számának, társadalmi és gazdasági helyzetének alakulása

Magyarország nem magyar anyanyelvű lakosságának száma és az összlakossághoz viszonyított aránya népszámlálási adataink szerint 1920-ban 830 896 (10,4%), 1941-ben 660 276 (7,1%), 1960-ban 175 006 (1,8%) volt, a mai Magyarország területét véve figyelembe. A kisebb idegen nyelvű csoportokat nem számítva, a tulajdonképpeni nemzetiségi lakosság (németek, szlovákok, délszlávok, románok) száma az 1960. évi népszámlálás anyanyelvi bevallása szerint mindössze 134 839, az összlakosság 1,4%-a. (A nemzetiségek számaival kapcsolatos problémákra a későbbiekben visszatérünk.)

A magyarországi nemzetiségek zöme évszázadokkal ezelőtt betelepedés útján került mai lakhelyére, elszakadt nemzetétől, annak fejlődésétől, nemzetének irodalmi nyelvét többnyire nehezen érti. A viszonylag kisszámú nemzetiségi csoportok az ország nagy területén szétszórva élnek. Az egyes csoportok egymástól meglehetősen elszigeteltek, hiszen az egymás közötti kapcsolat kialakításának természetes (gazdasági) szükségletei nem merültek fel.

A magyarországi nem magyar lakosság nagy többsége mezőgazdasági foglalkozású volt, s a megindult erőteljesebb városiasodás ellenére ma is az. (Megfelelő statisztikai adatok híján csak meglehetősen általános képet tudunk adni helyzetük alakulásáról.)

A románok és a délszlávok között viszonylag nagy volt a szegényparasztok aránya, a szlovákokra a középparasztok magas arányszáma volt jellemző, míg a német falusi lakosság zöme kishaszonbérő és mezőgazdasági munkás volt. A szlovákok viszonylag jobb helyzete a lakosságcsere következtében alakult ki: főként a szegényebb rétegek települtek át Szlovákiába, míg a vagyonosabbak maradtak. A németek zöme mezőgazdasági, ipari munkásként helyezkedett el, egy részük kishaszonbérővé vált.

A nemzetiségek társadalmi rétegződéséről jelenleg sincsenek kielégítő statisztikai adataink. Bizonyos adatokkal mégis rendelkezünk, amelyek a helyzetről megközelítő képet adnak.

A nemzetiségi tanulók szüleinek foglalkozása a Statisztikai Hivatal 1955-ös összesítése szerint

foglalkozás	szlovák %	délszláv %	román %
dolgozó paraszt	66	85	94
munkás	25	9	3
értelmiségi	3	–	–
egyéb	6	6	3

Az 1960. évi népszámlálási adatok a falusi, paraszti lakosság vonatkozásában lényegében megerősítik ezt a képet.

Az egyes nemzetiségeken belül a falusi lakosok aránya tehát magasabb, városiasodási folyamatuk lassúbb az országos átlagnál. Ez arra a feltételezésre vezet, hogy a nemzetiségek ragaszkodása a falusi, még mindig bizonyos nemzetiségi zárttságot, védettséget jelentő környezethez erősebb, mint a magyar falusi lakosságnál, amelynél a városba költözés nem jelenti a nemzetiségi környezetből való kiszakadást. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy minden nemzetiség körében fokozódott a városba vándorlás, s hogy a magukat nem magyar anyanyelvűeknek vallók aránya csökkent a falun, számuk pedig abszolút számokban növekedett a városokban és Budapesten.

Azok a társadalmi, gazdasági és politikai folyamatok, amelyek az utóbbi években hazánk fejlődését jellemzik, döntő hatással voltak a nemzetiségek közötti viszonyok kedvezőbb fejlődésére is.

Mint a korábbiakból kitűnik, a nemzetiségi lakosság zöme falun él, és mezőgazdasági termelőszövetkezetekben dolgozik. Ez az oka annak, hogy a legkedvezőbb hatást a mezőgazdaság szocialista átszervezése gazdasági és politikai megszilárdulása jelentette, mely jó alapot teremtett a nemzetiségi dolgozók szocialista neveléséhez, műveltségi színvonaluk emeléséhez. A termelőszövetkezetekben végzett közös munka elősegíti a magyar és a nemzetiségi dolgozók testvéri együttélését és egyre inkább megszünteti az elhatárolódást. Új szocialista közösségeket alakít ki, amelyekben eltűnőben vannak a nemzetiségi ellentétek. (Megjegyezzük, hogy amíg a többnemzetiségű közsé-

gekben a termelőszövetkezetek megalakulása a közeledést segíti, az egynemzetiségű községekben némileg a jelenlegi zárt közösségek konzerválása irányában hat.)

Ami a nem magyar anyanyelvű lakosság nemzetiségi tudatát és igényeit illeti: a korábban vázolt, történelmileg kialakult feltételek következtében – amelyekhez a felszabadulásig a magyar uralkodó körök elnyomó, crőszakos elmagyarosító politikája is hozzájárult – nemzetiségeink körében nem alakult ki határozott nemzeti öntudat, s arról csak egyes csoportok, rétegek (főleg német és szerb értelmiségiek) esetében beszélhetünk. Egészében Magyarországhoz, a szocialista rendszerhez integrálódott nemzetiségi csoportoknak tekinthetjük őket.

A kis létszám, a települési szórtság és a nemzeti öntudat fejletlensége döntően határozza meg nem magyar lakosságunk nemzetiségi igényeit. Ezek alapvetően az egész lakossággal azonos politikai és gazdasági jogok, illetve lehetőségek biztosítására irányulnak; ezenkívül nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik megőrzéséhez, ápolásához, valamint a határon túl élő rokonságukkal való szabad kapcsolatuk fenntartásához ragaszkodnak.

A Politikai Bizottság 1958. évi határozatának hatása nemzetiségi politikánkra

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. évi határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális feladatokkal foglalkozott. Elemezte a hazánkban élő nemzetiségek helyzetét az adott időszakban, megfelelően alkalmazva a marxizmus–leninizmus tanítását hazai viszonyaink között. Elvi jellegű állásfoglalásai, gyakorlati útmutatásai egyértelműen pozitív hatással voltak nemzetiségi politikánk megvalósítására. Javult a helyi politikai és állami szervek e kérdésben kifejtett tevékenysége; fokozódott – a törvényes garanciák hiánya ellenére is – a nemzetiségek képviselője a választott szervezetben; a nemzetiségi szövetségek feladatainak újrafogalmazásával, társadalmi felelősségük növelésével igényesebb és sokrétűbb munkára készítette azokat; körvonalazta a nemzetiségiek kulturális életének továbbfejlesztését, feltételeket teremtett és biztosítékokat nyújtott az iskolai és iskolán kívüli kulturális élet kibontakoztatására.

A jó politikai légkör következtében örvendetesen megnőtt a nemzetiségi dolgozók politikai és társadalmi tevékenysége. Fejlődött a közügyek iránti érdeklődésük, és azok gyakorlati intézésében való aktív közreműködésük. (Figyelmeztető jelek azonban e vonatkozásban is vannak: Veszprém és Vas megyei tapasztalatok szerint például a nemzetiségi lakosság észrevehetően visszahúzódik a közügyekben való részvételtől.) Politikai szempontból teljes megelégedéssel veszik tudomásul, hogy megítélésüknél a legfőbb kritérium: hogyan teljesítik az ország szocialista építésében rájuk háruló feladataikat, hogyan tesznek eleget állampolgári kötelességeiknek, hogyan veszik ki részüket a békéért, a társadalmi haladásért folyó küzdelemből.

A közügyek iránti aktív érdeklődést elősegítette, hogy – főleg az 1963. és az 1967. évi³ választások alkalmával – a nemzetiségi dolgozók közül számosan kerültek a községi tanácstagok sorába, végrehajtó bizottságokba, tanácsi funkciókba. Képviselőtük többnyire megtalálható a járási és megyei tanácsokban és – a román nemzetiség kivételével – az országgyűlésben is. Sok nemzetiségi dolgozót találunk vezető beosztásban a termelőszövetkezetekben, a Hazafias Népfront helyi bizottságaiban, valamint a tömegszervezetek helyi szervezeteiben is. A fenti eredmények ellenére is meg kell azonban állapítanunk: nincs reális képünk arról, hogy a nemzetiségek képviselete – számarányukhoz és a kérdés politikai jelentőségéhez mérten – a különböző szintű választott testületekben mennyire megoldott.

A határozat jó politikai légkört teremtett a nemzetiségi szövetségek munkájához, társadalmi bázisuk kiszélesítéséhez is. Tevékenységükben előtérbe kerültek a közvetlen politikai feladatok, bár gyakorlati munkájukban még ma is a népművelő munka dominál.

A szövetségek – mint a Hazafias Népfront csatlakozó szervei – jó együttműködést alakítottak ki a HNF központjával, megyei, járási és helyi bizottságaival. Ez a jó együttműködés jelentős mértékben biztosítja a nemzetiségi szövetségek kapcsolatait, valamint a nemzetiségi és a magyar lakosság szorosabb együttműködését.

Eredményesen munkálkodnak a nemzetiségek között végzendő sajátos politikai formák kialakításában, szélesítésében. (Magyar és anyanyelvi politikai gyűlések, országos jellegű kulturális körutak, nemzetiségi napok, barátsági és békeestek, szövetkezeti napok stb.) E munkához a szövetségek sok segítséget kapnak a megyei pártbizottságoktól és tanácsoktól, különösen Baranya, Békés, Nógrád és Vas megyében.

A társadalmi jelleg kiszélesítését segítette elő az a szervezeti keret, melyet a nemzetiségek politikai fórumának is nevezhetünk: az országos munkaértekezletek, melyek négyévenként – a népfrontkongresszust követően – kerülnek megrendezésre. A párthatározatot követően 1960-ban és 1964-ben voltak ilyen tanácskozások, amikor is a nemzetiségek helyzetét és problémáit nem elszigetelten, hanem általános társadalmi-politikai keretben elemezték. Ezen az értekezleteken választják újjá a szövetségek mellett működő társadalmi bizottságokat is.

Pozitív hatásúak a Magyar Népköztársaság és a környező baráti szocialista országok között erősödő kapcsolatok is, ami – a témát illetően – főleg a nemzetiségek anyanyelvének, nemzeti kultúrájuk ápolásának jobb lehetőségeiben nyilvánul meg. Az adott országokkal megkötött kulturális egyezmények, munkatervek konkrétan foglalkoznak a hazai nemzetiségek igényeivel is.

A nemzetiségek körében végzett propaganda és népművelő tevékenység, a nemzetiségi oktatás eredményei

A nemzetiségi sajtó az egyik legrendszeresebben ható politikai és kulturális eszköz a nemzetiségek körében. Anyanyelven tájékoztatja a nemzetiségi lakosságot a legfontosabb eseményekről, közvetíti a párt és kormány politikáját és – jellegéből adódóan – foglalkozik az anyanyelv művelésével és a haladó népi hagyományok ápolásával.

A nemzetiségi lapok a szövetségek sajtóorgánumaként jelennek meg, ezért munkájuk szorosan összefügg a nemzetiségi szövetségek tevékenységével. Elvi irányításuk azonban megoldatlan. A nemzetiségi szövetségeken kívül más szervtől semmilyen segítséget nem kapnak.

A lapok anyagi ellátása és káderhelyzete megoldott. Fenntartásukra államunk évente több mint 4 millió Ft-ot fordít, melyből az anyagi visszatérülés igen csekély (157 000 Ft).

A legmagasabb a Neue Zeitung⁴ megjelenési példányszáma (4500), bár erősen csökkenő tendenciát mutat (feltételezhetően az utóbbi időben megjelent két német nyelvű lap miatt).

A szlovák (kb. 1200), szerbhorvát (2900) és román (860) nyelvű lapok megjelenési példányszáma állandónak mondható. Figyelembe véve azonban a nemzetiségi lakosság lélekszámát, az előfizetők száma – valószínűleg a rossz terjesztés következtében is – nagyon alacsony.

A nemzetiségi propagandamunka fontos eszköze a rádió és a televízió. Jelenleg a rádió pécsi stúdiója naponta 30-30 perces szerbhorvát és német nyelvű műsort sugároz. A két nemzetiségi műsor összetétele lényegében azonos: politikai, gazdaságpolitikai, társadalompolitikai és kulturális témák, illetve informatív jellegű anyagok.

Az anyanyelvű szépirodalommal, ifjúsági és gyermekirodalommal való ellátás nem kielégítő, terjesztésük megoldatlan. A nemzetiségek lakta területen, a falusi könyvtárakban a nemzetiségi nyelvű könyvek száma kevés, kis választékú, jórészt elavult. E helyzetben kíván segíteni a Kiadói Főigazgatóság oly módon, hogy a nemzetiségi szövetségek a rendelkezésükre bocsátott összegből közvetlenül vásárolhatnak könyveket. A baráti országokkal közös könyvkiadástól is kedvező hatás várható.

Hazánkban 1960–1967 között 127 csehszlovák, 33 jugoszláv, 80 NDK és 38 román nemzetiségű filmet mutattak be. A nemzetiségek lakta területen a filmek többsége eredeti nyelven – magyar felirattal – került bemutatásra. Békés megyében 1963 óta rendszeressé váltak az évenkénti ünnepi filmbemutatók, legutóbb 1967-ben Szlovák Filmapokat rendeztek.

Több érdekelt megyében (Baranya, Bács-Kiskun, Nógrád, Vas, Zala) a filmbemutatókat nemzetiségi jellegű rendezvényekkel és általános kulturális tevékenységgel kapcsolják össze.

A nemzetiségi kultúra ápolásának és terjesztésének legalkalmasabb formája – évenként és nemzetiségenként 6-7 alkalommal – közkedvelt többnapos országos kulturális körút.

A körutakon a legjobb nemzetiségi és vegyes összetételű műkedvelő művészeti együttesek szerepelnek, nemzetiségi és magyar nyelvű műsorral. A műsort megelőzően kétnyelvű politikai előadás hangzik el aktuális kérdésekről. Ilyenkor a megyei, járási párt-, tanács-, illetve népfrontszervek képviselői rendszerint maguk is felszólalnak.

A helyi műkedvelő csoportok anyagi ellátottsága általában jó. A tanácsok részéről költségvetési támogatásban részesülnek, emellett a szövetségek is biztosítanak számukra anyagi segítséget. A hazai nemzetiségek művelődését segíti a határ menti kulturális kapcsolatok fejlődése, továbbá a Budapesten működő Csehszlovák Kultúra, illetve NDK Kultúra is.

Egészében elmondható, hogy a magyarországi nemzetiségek kultúrájának ápolása – szocialista államunk segítségével – igen jó lehetőségekkel rendelkezik és szép eredményeket mutat fel.

A marxi-lenini nemzetiségi politika gyakorlati megvalósításának egyik legfontosabb területe a nemzetiségi anyanyelvű oktatás biztosítása. Gondozásának módja és a reálisan jelentkező igények kielégítésének mértéke hatással van a nemzetiségi lakosság körében folyó politikai és kulturális munka eredményeire. Népi demokratikus rendszerünk elvülhetetlen érdeme, hogy létrehozta, megszervezte a különböző nemzetiségek iskolahálózatát, elősegítette a nemzetiségi értelmiség kéaderfejlődését, és ezzel megteremtette az anyanyelvű kultúra ápolásának és továbbfejlesztésének alapjait.

Az anyanyelvű oktatás jelenleg kétféle iskolatípusban folyik: nemzetiségi tanítási nyelvű és nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolában. A tannyelvű iskolákban csak a reál tantárgyakat tanítják magyar nyelven, a többit a tanuló anyanyelvén. A nyelvoktató iskolákban heti 3 illetve 4 órában folyik az anyanyelv oktatása.

Jelenleg kb. 1250 óvodáskorú gyermekkel foglalkoznak az óvodák anyanyelven is. Évenként közel 2200 tanuló jár a tannyelvű és 20 000 a nyelvoktató általános iskolákba. A 7 nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumban kb. 800 középiskolás tanul. Évente 200-nál többen szereznek kétnyelvű érettségi bizonyítványt. A felszabadulás utáni első érettségi vizsgák (1953) óta közel 1600 nemzetiségi tanuló kapott kétnyelvű érettségi bizonyítványt. A tannyelvű általános és középiskolai tanulók közül évente kb. 1300 tanuló nyer elhelyezést diákotthonban, illetve kollégiumban.

A legéleketesebbek a teljesen osztott és a diákothonnal rendelkező tan nyelvű, illetve nyelvoktató iskolatípusok. Néhány kis létszámú, részben osztott nemzetiségi tannyelvű általános iskola létezését a szülők ragaszkodása teszi szükségessé. Az oktatás színvonalának emelése érdekében a Művelődésügyi Minisztérium – a rendelettől eltérően – kisebb létszámú tanulócsoportok bontását is engedélyezi.

A nemzetiségi iskolák tankönyvellátása az elmúlt 10 évben megfelelő módon fejlődött. A nemzetiségi iskolák számára 6 nyelven (német, román, szerbhorvát, szlovén, szlovák és magyar) 291 új tankönyv jelent meg, mintegy 25-30 ezer példányban. A jobb tankönyvellátás érdekében az illető baráti országokból behozott tankönyvek is segítették az anyanyelv tanításának színvonalasabbá tételét. (Itt jegyezzük meg, hogy sok esetben nehézséget jelent az oktatómunkában a tankönyvcseré úján felhasznált könyvek és a jóváhagyott tanmenet közötti eltérés.) A nemzetiségi iskolák számára közös tankönyvkiadás is folyik. (Például: magyar–szlovák–délszláv közös ábécéskönyv.)

A nemzetiségi pedagógusok képzését megfelelő szervezeti keret biztosítja. A nemzetiségi óvónők képzése a soproni és szarvasi óvónőképző intézetben; az általános iskolák 1–4. osztályai részére a budapesti, a bajai és a debreceni tanítóképző intézetben; az általános iskolák felső tagozata részére a pécsi és a szegedi tanárképző főiskolán; a gimnáziumok részére szükséges nyelv- és irodalom szakos tanárok képzése az ELTE nyelvészeti tanszékein folyik. Az anyanyelvet oktató pedagógusok továbbképzése ugyan még nem teljesen megoldott, mégis az utóbbi években eredményesnek mondható, elsősorban a bel- és külföldi tanfolyamok rendezésével. Évente 25-30 fős pedagóguscsoportokat utaztatunk a megfelelő országokba, és ezek helyébe magyar nyelvet oktató tanárokat fogadunk Szlovákiából és Jugoszláviából. Nyelvtanulás céljából az NDK is fogad magyar pedagógusokat. Ilyen vonatkozású javaslatainkat Románia ez idáig nem fogadta el.

II.

A főbb problémák

A magyarországi nemzetiségek számbeli megítélése

A már ismertetett 1960. évi népszámlálási adatok szerint hazánknak 134 839 nem magyar anyanyelvű lakosa van. A népszámláláskor az anyanyelven kívül az állampolgárok nemzetiségét is összeírták, ezek szerint mindössze 53 894 volt a magukat német, szlovák, román vagy valamilyen délszláv nemzetiségűnek valló magyar állampolgárok száma.

Nemzetiségi problémákkal foglalkozó szerveink szerint azonban az egyéni bevalláson alapuló statisztika nem tükrözi a tényleges helyzetet, mert Magyarország nemzetiségi lakossága jelenleg mintegy 400-450 ezer (200-220 ezer német, 100-110 ezer szlovák, 20-25 ezer román, 80-100 ezer dél-

szláv) az összlakosság 4-4,5%-a. Nemzetiségi politikánk alakítása szempontjából feltétlenül fel kell tárnunk, hogy miért ilyen nagy az eltérés a bevallott nemzetiség, a bevallott anyanyelv és a nemzetiségek becsült száma között.

Tudományos elemzés hiányában jelenleg csupán feltételezésekre szorítkozhatunk. Bizonyos például, hogy a felszabadulás után a németekkel szemben alkalmazott intézkedések (kitelepítés, vagyonelkobzás) a szlovák–magyar lakosságcsere, majd a Tájékoztató Iroda határozata után a délszláv lakossággal szemben alkalmazott intézkedések hatása alatt vallották magukat igen sokan magyarnak.

A nemzetiségi lakosság számának csökkenésében és abban, hogy mintegy 2/3-ad részük magyar anyanyelvűnek vallja magát, kétségtelen szerepe van az elmagyarosodásnak, asszimilációnak is. Nemzetiségi politikánknek számolnia kell a további magyarosodás folyamatával, amely várhatóan – az erőteljes iparosítás és urbanizálódás következtében – még fokozódni fog, mégis helytelen lenne az asszimiláció jelentőségét túlbecsülni.

Erre enged következtetni az alábbi számítás:

A felszabadulás óta kitelepítéssel, illetve kitelepüléssel az ország nemzetiségi lakossága mintegy 328 000-rel csökkent. Ha ezt levonjuk az ország nemzetiségi lakosságának 1941-es számából (660 276), és figyelembe vesszük azt a mintegy 160-170 ezer németet, aki 1960-ban magyar nyelvűnek vallotta magát, azt találjuk, hogy a nemzetiségi lakosság száma 20 év alatt természetes úton nem csökkent. Statisztikai adataink, illetve a becslések alapján tehát nem lehet arra következtetni, hogy a nemzetiségi lakosság száma az utóbbi időben – az elmagyarosodás ellenére – csökkent volna. Valószínűnek látszik, hogy a végleg elmagyarosodottakat a nemzetiségek természetes szaporodása pótolja.

A nemzetiségiek népszámlálási adatai magukban is lényeges mozzanatra hívják fel a figyelmet. A felszabadulás után hazánkban két ízben volt népszámlálás: 1949-ben és 1960-ban. A népszámlálások egyéni bevalláson alapuló adatai a nem magyar anyanyelvű népességről a következő képet adják: a nemzetiségi lakosság 1949-ben 93 210, 1960-ban 134 839. A két népszámlálás adatainak összevetése azt mutatja, hogy a magukat nem magyar anyanyelvűnek vallók száma 11 év alatt 42,4%-kal nőtt. Ezen belül minden nemzetiség száma nőtt, de különösen a németeké nagymértékben (22 455-ről 50 765-re).

Fel kell tételeznünk, hogy a magukat nem magyar anyanyelvűeknek vallók számának növekedésében a nemzetiségi lakosság hátrányos megkülönböztetésének felszámolása, biztonságérzetének fokozódása mellett a nemzetiségi

tudat bizonyos fokú erősödése is kifejezésre jut, s hogy ez a tendencia 1960 óta is érvényesül.

Tény, hogy a nemzetiségi lakosság számának egzakt megállapításával még adósak vagyunk. Az e kérdésben évtizedek óta tapasztalható bizonytalanság mindenképpen nemzetiségi politikánk bizonyos fokú bírálataát jelenti.

Ha a hivatalos statisztika adatait vennénk alapul, arra a következtetésre kelene jutnunk, hogy nemzetiségeink csekély száma és még csekélyebb nemzeti öntudata miatt problémáikra nem érdemes különösebb gondot fordítani, annál is inkább, mert népmozgalmuk tendenciája látszólag a nemzetiségi lakosság belátható időn belüli teljes felszívódásának, asszimilálódásának irányába mutat. Még ha a népességmozgalmi adatok valóban azt is bizonyítanák, hogy a nemzetiségi lakosság közeli asszimilációja várható, akkor is helytelen lenne a nemzetiségi kéréssel szemben közömbös álláspontra vagy netán az asszimilációt jóindulatúan gyorsító álláspontra helyezkedni. Márpedig az a tény, hogy egyik nemzetiségi szövetségünk kényszerasszimiláció veszélyéről ír, hogy a nemzetiségi oktatók a nemzetiségi úgynevezett kétnyelvű iskolákat gyakran „magyarosító iskolaként” emlegetik, arra figyelmeztet, hogy ebben a kérdésben problémák vannak. Nemzetiségi kultúrmunkások részéről is helyenként hallani olyan panaszt – leginkább lokális esetekkel kapcsolatban –, hogy a helyi hatóságok intézkedéseikkel igyekeznek siettetni az asszimilációt.

Más oldalról nemzetiségi értelmiségi körökben lehet találkozni azzal a nézettel, hogy szocialista államunknak mindent meg kell tennie a nemzetiségek asszimilációjának megakadályozására, s a letűnt rendszer magyar soviniszta politikájának bűneit úgy kell jóvátenni, hogy elősegítjük a nemzetiségi csoportok nemzeti öntudatának kialakítását. E célból kötelezni kellene a nem magyar szülőket arra, hogy gyermekeiket nemzetiségi iskolába járassák.

A magyarországi nemzetiségeknél – mivel kis létszámú, gyakran nemzeti öntudattal sem rendelkező nemzetiségi szórványokról van szó, amelyek a szocialista iparosítás következtében tovább aprózódnak – az asszimiláció természetes folyamat, amelyet megakadályozni hiú kísérlet volna. Ugyanakkor a „történelmi folyamat felismerésén” alapuló legjobb indulatú siettetés is mérhetetlen károkat okozhatna, s joggal váltaná ki az érintettek ellenállását.

Nemzetiségi politikánk – éppen mert a szocializmus elveire épül – egyértelműen és határozottan elveti a nemzetiségek erőszakos asszimilációjának koncepcióját. Ugyanakkor azt a folyamatot sem kívánja akadályozni, amely a szocialista építés természetes velejárója, és az ipari fejlődés, az urbanizáció következtében a nemzetiségek városba áramlását vagy hagyományos társadalmi szerkezetük átrétegződését vonja maga után.

Nemzetiségi politikáknak arra kell irányulnia, hogy a hazai nemzetiségek integrációját segítse elő, vagyis a szocialista magyar hazafiság és az ezzel járó kötelezettségek tudatos vállalását, a szocialista Magyarország építésében való aktív részvételt, közösségvállalást a magyar lakossággal és a vele való érdekazonosulást – anélkül azonban, hogy feladnák nemzetiségüket, nyelvüket, nemzetiségi kultúrájukat, tehát hogy nemzetiségileg beolvadnának a magyarságba, vagyis asszimilálódnának.

A nemzetiségi munka gyakorlatában mutatkozó fogyatékoságok

Mint korábban jeleztük, a nemzetiségi lakosság részvétele a tanácsok, a párt- és tömegszervezetek, illetve a népfront munkájában a jelek szerint javuló tendenciát mutat. Problémát jelez a német szövetség: olyan községekben, ahol a németek Bukovinából áttelepült székelyekkel és felvidékiekkel élnek együtt, nincsenek számarányuknak megfelelően képviselve a tanácsban, a termelőszövetkezeti vezetőségekben, nem kéri ki véleményüket a község problémáinak megoldásában. A Vas megyei jelentés szerint a nemzetiségek által lakott községek többségében a párt-, a népfront- és a KISZ-vezetőségek nagyobb részt magyarokból állnak. A Veszprém megyei jelentés arról ír, hogy a nemzetiség nem egy helyen kiszorul a község irányításából.

A kevés probléma is, amely ebben a kérdésben jelentkezik, fokozottabb gondoskodásra hívja fel a figyelmet, mindenekelőtt azért, mert nincsenek biztos adataink arról, hogy országosan milyen a helyzet, és mert a kevés adat is arra utal, hogy nem mindenben kielégítő a nemzetiségek funkciójába állítása. Erre utal az a pécsi járási adat is, amely szerint a német keresők 2,5%-a, a délszlávok 1,7%-a áll közszolgálatban, ugyanakkor a magyar keresők 4,7%-a.

A nemzetiségi lakosság politikai megítéléséhez tartozik, hogy – különösen a német nemzetiség vonatkozásában – olyan negatív visszahúzó erőkkel is találkozunk, amelyek a nemzetiségi lakosságot kedvezőtlenül befolyásolják. Ez főleg az idősebb korosztály egy csekély részénél tapasztalható, akik erősebben ragaszkodnak a múltbeli szemlélethez. Az idősebbek tartózkodását magyarázza az is, hogy a háború befejezése után ők élték át a korlátozó intézkedéseket, ők viselték a Volksbund és a magyarországi németek egy jelentős része háborús magatartásának következményeit. A német nemzetiség körében végzendő tömegpolitikai munkát ez esetenként érezhetően befolyásolja. Az utóbbi években az NSZK-ból irányított propagandamunka hatása erőteljesebben érződik a lakosság körében. Minden lehető eszközt felhasználnak ellenséges tevékenységük fokozására a Magyar Népköztársaság ellen: a sajtót, a rádiót, a szervezett rokon látogatásokat, különböző írásos anyagokat, személyes kapcsolatokat, egészen a II. világháborúban elesett SS-ek Magyarországon lakó hozzátartozóinak segélyezéséig és nyugdíjuk biztosításáig.

A fellazítási politika általában, de a német nemzetiségi lakosság körében is sokat veszített remélt hatékonyságából. A probléma természetesen nem korlátozódik csupán a német nemzetiségi lakosságra, bár ezen a területen remélhet legtöbbet, éppen a nyelvi, rokoni és egyéb kapcsolatok révén. Ugyanakkor a magyarországi németek és az NDK kapcsolataiban nem használjuk ki szükséges mértékben a lehetőségeket. Az NDK vezetői – magyarországi belügynek tekintve a magyarországi németkérdést – tartózkodóak a kapcsolatok felvételében. Magyarország érdeke lenne kezdeményezőként fellépni abból a célból, hogy a nyugatnémet hatás ellensúlyozására erősítsük a magyarországi németek és NDK-beli községek, szervezetek kapcsolatát.

A politikai agitáció kérdésköréhez tartozik, hogy a rádió, a televízió és a központi lapok nem fordítanak megfelelő figyelmet a nemzetiségekre és igényeikre. A szlovákok és románok anyanyelvi rádióműsor bevezetését igénylik, a szlovákok és délszlávok kérik, hogy a nemzetiségi műsort a Kossuth vagy Petőfi rádió sugározza. A román szövetség újságjának hetilappá való átszervezését is igényli, mert a kéthetenkénti megjelenés miatt annyira elavulnak a hírek, hogy azok már nemigen érdeklik az olvasókat.

Az alapvető kisebbségi jogok közé tartozik a kisebbségi nyelvek szabad használata. Magyarország lakossága szinte teljes egészében beszél a magyar nyelvet. Az 1960. évi népszámlálás adatai szerint csak 23 315 magyar állampolgár (kb. 0,2%) nem tudott magyarul. Az anyanyelv használata tehát Magyarországon lényegében nem képez gyakorlati problémát. (A nehézség inkább az, hogy a nemzetiségi lakosság jelentős része nem ismeri saját irodalmi nyelvét, csak a tájnyelvet; ezért az irodalmi nyelven megjelenő könyveket, újságokat nehezen olvassa, az előadásokat, színdarabokat nem, vagy csak kevéssé érti stb. Olyan probléma ez, amelyen központi intézkedéssel nem lehet segíteni.) A fenti kedvező helyzet ellenére törvényeink biztosítják az államigazgatási hatóságok és bíróságok előtt az anyanyelv használatának lehetőségét. Nemzetiségeink igénylik, hogy az általuk lakott községekben a tanácsokban, állami hivatalokban lehetőleg nemzetiségi vagy olyan magyar ügyintézőket alkalmazzanak, akik mind magyarul, mind a nemzetiség nyelvén beszélnek.

A Politikai Bizottság határozata intézkedik a kétnyelvű feliratok megoldásáról is. Határidejét 1959. március 1-jében jelölte meg. 1962. február 24-én a Minisztertanács elnöksége olyan értelmű utasítást⁷ adott, hogy mindenütt, ahol 35%-nál nagyobb arányú a nemzetiségi lakosság, vagy határmenti községekben, ahol ennél kevesebb, a középületeket kétnyelvű felirattal kell ellátni. Az utasítás a táblák kicserélésének határidejét 1962. július 1-jében jelölte meg. A határozat végrehajtása nem történt meg. Egyedül Zala megye nemzetiségi községeiben található kétnyelvű feliratok, más megyékben csak elvétve. A nyelvhasználati jog ilyen elemi, magától értetődő megnyilvánulási formájának elhanyagolása jogos elégedetlenséget válthat ki nemzetiségeink körében és a szomszédos országokban is.

A nemzetiségi oktatásügy problémái

A nemzetiségi oktatás jelenlegi helyzetének megítélésében véleményeltérések vannak a Művelődésügyi Minisztérium Közoktatási Főosztálya és a nemzetiségi szövetségek között. A tárgyilagos megítélést nehezíti, hogy az utóbbi 7-8 évben egyetlen felmérés, elemzés sem történt a nemzetiségi iskolapolitika helyzetéről.

Kétségtelen, hogy e kérdésben számos probléma jelentkezik, melyeknek csak kisebb része tartalmi jellegű, többsége szervezési, illetve a munkaerő-gazdálkodással függ össze. Ezek a következők:

a nyelvi alap biztosítását már az óvodában kell elkezdni, hogy az általános iskolába már bizonyos szókinccsel kerüljenek a gyerekek. Ugyanakkor kevés a vegyes nyelven foglalkoztató óvoda, és az utóbbi 10 évben ezek száma is csökkent. Gyakori, hogy a gyermekek gyengén vagy egyáltalán nem beszélnek a magyar nyelvet, s ennek dacára nincs biztosítva az illető nemzetiség nyelvét beszélő óvónő. Ilyen helyen az óvodai nevelés legfőbb célját abban látják, hogy a nemzetiségi nyelv teljes kiiktatásával csak magyar nyelven tanítsák a gyerekeket.

1960 szeptemberében került bevezetésre a tannyelvű iskolákban a kétnyelvű oktatás, amivel a nemzetiségi szülők és a pedagógusok is egyetértettek. Időszerűségét ma is helyeslik a nemzetiségi szövetségek. A tapasztalatok szerint azonban a kétnyelvű oktatás nem hozta meg a kívánt eredményt. Az oktatási intézmények nem kapták meg az e tekintetben szükséges módszertani segítséget.

Az utóbbi 10 évben jelentősen csökkent a nemzetiségi nyelvoktatásban részesülő tanulók száma. Legszembetűnőbb a visszaesés a szlovák nyelvoktatásban, ahol az iskolák száma 102-ről 65-re, a tanulók száma pedig 10 467-ről 4990-re csökkent. A nemzetiségi iskolák zöme nyelvoktató. Az oktatás körülményei azonban itt sem problémamentesek. A nyelv oktatása nincs óra-rendbe építve, s ezért az órák nem teljes értékűek. A német szövetség véleménye szerint sok helyütt nem tartják meg a heti három órát.

A fenti helyzet kialakulása az alábbi okokra vezethető vissza: a nemzetiségi szövetségek a problémák legfőbb okát az irányítás decentralizálásában látják. Amíg ez a magyar nyelvű iskoláknál eredménnyel járt, addig a nemzetiségi iskolák irányítás és ellenőrzés nélkül maradtak, több megyében a szakfelügyelet sincs biztosítva. A megyei és járási szervek sok esetben csak formálisan tettek eleget a nemzetiségi oktatás biztosításához szükséges követelményeknek. Az iskolák körzetesítése is hozzájárult a nemzetiségi iskolák számának csökkenéséhez. Problémaként jelentkezik még a német kollégium hiánya, a bajai német gimnázium bővítése. Megoldásuk reális igénynek látszik.

Számos esetben az áthelyezett pedagógusok pótlásáról nem történt gondoskodás, s így hosszabb ideig szünetelt, illetve teljesen megszűnt a nemzetiségi nyelvoktatás. A végzős pedagógusok nagyobb része nem nemzetiségi terüle-

ten nyer elhelyezést. Érvényesíteni kellene azt az elvet, hogy a nemzetiségi káderek – elsősorban a pedagógusok – nemzetiségi területen dolgozzanak. A káderképzésben is vannak negatív jelenségek, különösen az alsó tagozatos nevelők utánpótlásában (Például: délszláv területen 1962 óta egyetlen tanító sem végzett, annak ellenére, hogy minden évben van jelentkező. 1967-ben 6 jelentkező közül egyet sem vettek fel „zenei hallás hiányában”).

A nemzetiségi szövetségek helye és szerepe

A nemzetiségi szövetségek – az utóbbi években végbement változásokra tekintettel – kérik helyük és szerepük újbóli meghatározását. Ezzel kapcsolatban a következő fontosabb problémákat vetik fel:

A nemzetközi kapcsolatok bővülésével a szövetségekre egyre több olyan feladat hárul, amely nemzetközi érintkezések felvételével, fenntartásával jár együtt. Miután a szövetségek e feladatkör betöltésére nem kaptak megbízást, kérik az ilyen jellegű teendőik meghatározását.

Az az elvi irányítás, amelyet az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályától, valamint a Művelődésügyi Minisztériumtól kapnak, a szövetségek szerint az utóbbi években a minimálisra csökkent. Súlyos problémának érzik mindennapi munkájukban, hogy a nemzetiségi kérdésnek és a nemzetiségi politikának nincs központi felelős szerve.

Véleményük szerint jelenlegi anyagi lehetőségeik sem állanak összhangban a velük szemben támasztott követelményekkel. Végül kifogásolják, hogy – a határozat ellenére – nem kaptak megfelelő elhelyezést a fővárosban.

A nemzetiségi kérdés nemzetközi jellege

Nemzetiségi politikánk komoly hiányossága, hogy nem vette kellően figyelembe a nemzetiségi kérdés nemzetközi jelentőségét, a szocializmus építése érdekében kihasználható nemzetközi lehetőségeit. Nem vont le megfelelő következtetéseket abból, hogy a nemzetközi kapcsolatok intenzívebbé válásával, nemzeti problémáknak, nacionalista tendenciáknak – a szocialista országokra is kiterjedő – jelentkezésével, valamint az imperialisták fellazítási taktikájának erősödésével a nemzetiségi kérdés jelentősége fokozódott. Úgyintéző szerveink esetenként elmaradt falvak jelentéktelen problémájaként kezelnek nemzetiségi ügyeket, szem elöl tévesztve, hogy a nemzetiségi problémák figyelemmel kísérése és megoldása elsődrendű fontosságú, nemzetközi jelentőségű, országos ügy.

Iskolapolitikánknak például módosítania kell azt az álláspontját, hogy a nemzetiségi tanulóknak az ismeretek többségét magyar nyelven kell elsajátítaniuk, mert ez boldogulásuk alapvető feltétele. Ezzel szemben gazdasági és kulturális életünknek egyaránt szüksége van a jugoszláv, román, csehszlovák

nyelveket ismerő kitűnő szakemberekre, akik megvalósítói lehetnének azoknak az életünk minden szektorát behálózó kapcsolatoknak, amelyekre a szocialista építésben a nemzetközi munkamegosztás, szakosítás, kulturális együttműködés, egyáltalán népeink barátságának elmélyítése érdekében van szükség. (Itt nem csupán a nemzetiségi származású és nemzetiségi iskolát végzett fiatalokról van szó, hanem a szomszédos népek nyelvét tanuló magyar fiatalokról is.) Iskoláinkban kitűnő nyelvoktató munka folyik, ennek ellenére szerbhorvát, román, szlovák nyelvet egyetlen iskolában sem tanítanak magyar tanulók számára. Ugyanakkor a nemzetiségi fiataloknak a nemzetiségi iskola látogatása (a német kivételével) semmiféle perspektívát nem nyújt, hacsak nem akar nemzetiségi pedagógus lenni. Valószínűleg ezzel is magyarázható az a részadat, mely szerint a pécsi járásban a magyar lakosság 2,2%-a, a német 1,3%-a, a délszláv 0,7%-a érettségizett, egyetemi, főiskolai végzettsége van a magyar lakosság 0,9%-ának, a német 0,3%-ának és a délszláv 0,1%-ának.

Problémát jelez nemzetiségi propagandánk is. Központi sajtónk az utóbbi években szinte egyáltalán nem foglalkozott a nemzetiségekkel, hiába hívta fel erre a figyelmet a 10 évvel ezelőtti PB-határozat. A rádió, televízió számára is alig léteznek a nemzetiségek. Az olyannyira szükséges nemzetközi propaganda nagy lehetőségei maradnak kihasználatlanok azáltal, hogy nem adunk mind a négy nemzetiségünk számára színvonalas, jó műsort valamelyik országos rádióadón, amelyet a szomszédos országokban is szívesen és érdeklődéssel hallgatnának.

Fentiek következtében – az elért jelentős eredmények ellenére – nemzetiségi politikánknak nem a legjobb a nemzetközi visszhangja.

A nemzetiségi kérdés folyamatos tanulmányozásának mellőzése, elvi és gyakorlati problémák megoldatlansága arra figyelmeztet, hogy küzdenünk kell olyan önelégült szemlélet ellen, mely szerint hazánkban a nemzetiségi kérdés jelentőségének megfelelően végleges rendezést nyert.

Hazánk fejlődésének, a szocializmus építésének fontos érdeke olyan nagyvonalú, aktív nemzetiségi politika folytatása, amely messzemenően figyelembe veszi nemcsak a szorosán vett nemzetiségi igényeket, hanem – a szocializmus építése és nemzetközi kapcsolataink alakulása szempontjából – a nemzetiségi kérdésben rejlő pozitív lehetőségeket is, mert ezzel kedvezően befolyásolhatja a magyar nép és a szomszédos népek barátságának alakulását, a szocializmust építő nemzetek együttműködését, integrációját.

III.

Javaslatok

Nemzetiségi politikánkra – mint a szocializmus építésében fontos szerepet betöltő és természeténél fogva nemzetközi jelentőségű kérdésre – az eddiginél is fokozottabb gondot kell fordítani. Fel kell lépni minden olyan törekvés ellen, amely a nemzetiségi kérdés gyakorlati megoldását az asszimiláció mesterséges gyorsításában vagy lassításában keresi. A társadalmi fejlődés egészén belül és az azok következtében objektíve jelentkező természetes asszimilációt tudomásul véve, elsőrendű feladat a magyarországi nemzetiségek integrációjának elősegítése, melynek eredménye a magyar szocialista hazafiság tudatos vállalása, érdekközösség vállalása a szocializmust építő magyar néppel, anélkül hogy saját nemzetiségüket feladnák. Ennek érdekében minden lehetőséget meg kell adni a nemzetiségeknek kultúrájuk, anyanyelvük, hagyományaik ápolására, nemzetiségi jellegük megőrzésére és fejlesztésére.

Nemzetiségi politikánk továbbfejlesztésekor a Magyar Népköztársaság alkotmánya 49.§-ában⁶ garantált állampolgári jogegyenlőségből és az 1958. évi politikai bizottsági határozat – gyakorlatban helyesnek bizonyult – irányelveiből kell kiindulni. A nemzetiségi dolgozók megítélésének egyetlen kritériuma: hogyan teljesítik az ország szocialista építéséből rájuk háruló feladatot, hogyan tesznek eleget állampolgári kötelességeiknek.

Figyelembe véve azokat a szükségleteket, követelményeket, amelyek a nemzetiségi kérdésben az elmúlt években felmerültek, nemzetiségi politikánk hatékonyságának növelése érdekében a következő intézkedéseket kell megvalósítani:

ki kell dolgozni nemzetiségi politikánk irányelveit, amelyek a konkrét magyarországi viszonyok, valamint a nemzetközi helyzet – mindenekelőtt a szocializmus építésének nemzetközi körülményei és érdekei – figyelembevételével, hosszabb időre kijelölik nemzetiségi politikánk fő vonalát;
az irányelvek kidolgozását meg kell előznie a nemzetiségi lakosság valóságos helyzetének tudományos igényű feltárása (számuk, gazdasági helyzetük, politikai-társadalmi aktivitásuk, kulturális szintjük stb.);
meg kell vizsgálni a nemzetiségekre vonatkozó törvényeink és más jogszabályaink, valamint intézkedéseink hatékonyságát, azt, hogy azok mennyire felelnek meg a változott körülményeknek, miben szorulnak módosításra, kiegészítésre.

Nemzetiségi politikánk folyamatosságának biztosítására szervezeti garanciát kell teremteni. A nemzetiségi kérdések egységes, összehangolt intézésére az alábbi alternatív megoldásokat javasoljuk:

A Minisztertanács mellett működő magas szintű állami bizottság létrehozása; a Művelődésügyi Minisztériumban egységes Nemzetiségi Osztály újrászervezése.

Mindkét esetben a létrehozott szerv feladata:

folyamatosan figyelemmel kísérni a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítását, koordinálni a különböző szervek munkáját; javaslatokat kidolgozni, és a megfelelő szervekhez eljuttatni a felmerülő problémák, szükségletek megoldása, ill. kielégítése érdekében; tanulmányokat kidolgoztatni, adatokat összegyűjteni a nemzetiségi politika folytatásához; nemzetiségi ügyekben szükség szerint tájékoztatni a legfelsőbb párt- és kormány szerveket.

A Művelődésügyi Minisztérium vizsgálja felül a nemzetiségi iskolák helyzetét, tevékenységét, munkájuk eredményességét, és a jelenlegi helyzet tényező feltárása alapján tegyen intézkedéseket az iskolák munkájának megjavítására. Különös gondot kell fordítani a pedagógusellátás és az oktató szakmai-politikai felkészültségének megjavítására (pedagógusképzés, továbbképzés, speciális módszertani kérdések kimunkálása, külföldi továbbképzési célú ösztöndíjak lehetőségeinek bővítése stb.).

Biztosítani kell az 1958. évi politikai bizottsági határozat meg nem valósított, vagy nem eléggé következetesen alkalmazott tételeinek következetes alkalmazását, figyelembe véve azokat a követelményeket is, amelyek az azóta eltelt idő alatt felmerültek.

A nemzetiséglakta területeken az állami és tömegszervezetek kádereinek munkába állításánál fokozottabban kell figyelembe venni a nemzetiségi dolgozókat. Arra kell törekedni, hogy a közép- és főiskolát, egyetemet végzett nemzetiségi káderek lehetőleg anyanyelvüknek megfelelő területen nyerjenek elhelyezést.

A nemzetiségek által nagyobb csoportban lakott településeken meg kell oldani a kétnyelvű feliratok, hirdetések kérdését. Esetenként utcákat, tereket kell elnevezni a lakosság nemzetiségét képviselő jelentős személyiségről.

Propagandaapparátusunk, a sajtó, a rádió és a televízió szenteljen nagyobb figyelmet a nemzetiségek életének, kultúrájának s általában a nemzetiségi kérdésnek. Gondoskodni kell színvonalas rádióműsor sugárzásáról a német és szerbhorvát mellett szlovák és román nyelven is, olyan adóállomásokon, amely az ország egész területén, s a határon túl is hallgathatók.

A Fővárosi Tanács biztosítsa a nemzetiségi szövetségeknek megfelelő épületet.

MOL XIX-I-4-g. 6. tétel. — Huszonötoldalas géppel írt tisztázat, aláírás és pontos dátum nélkül.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

Bár a dokumentumot nem írták alá, és pontos dátummal sem látták el, az feltehetőleg a Művelődési Minisztériumban készülhetett és egyik előkészítő anyaga volt az 1968. június 6-án Ilku Pál miniszter által szignált „Jelentés...”-nek. Ezekben a hetekben mind az MSZMP KB egyes osztályainál, mind a művelődési minisztériumban több dokumentum készült e tárgykörben, amelyek nemcsak tartalmilag, de konkrét megfogalmazásukban is nagy átfedéseket mutatnak.

² A melléklet hiányzott a dokumentum mellől.

³ Utalás az 1963. február 24-én és az 1967. március 19-én megtartott országgyűlési és tanácsstag választásokra.

⁴ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁵ Az utasítást sem könyvészeti, sem levéltári anyagban nem sikerült föllelni.

⁶ Lásd a 13. dokumentum 5. számú jegyzetét.

70.

Budapest, 1968. szeptember 17.

*A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága
Politikai Bizottságának határozata
a magyarországi nemzetiségek helyzetéről*

Nemzetiségi politikánk eredményei a párt következetes internacionalista politikáján, az ország általános gazdasági, politikai és kulturális fejlődésén, a szocialista demokráciák szélesedésén alapulnak. Azok a gazdasági társadalmi, politikai és kulturális folyamatok, amelyek az utóbbi években hazánk fejlődését jellemzik, kiterjedtek a nemzetiségi lakosságra is. A nemzetiségi lakosság mindenekelőtt a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a termelőszövetkezetek gazdasági és politikai megszilárdulása eredményeként halad előre. Minden nemzetiség körében fokozódott – a bizonyos nemzetiségi zárt-ságot jelentő falusi környezetből – a városba való vándorlás. Ez a folyamat azonban lassúbb az országos átlagnál, és a munkás, valamint értelmiségi rétegek aránya a nemzetiségek között az átlagosnál jóval alacsonyabb.

A nemzetiségi anyanyelvű oktatás kétféle iskolatípusban folyik: az úgynevezett kétnyelvű iskolákban (ahol a humán tárgyakat a nemzetiségi nyelven, a reál tárgyakat magyar nyelven oktatják) és a nyelvoktató iskolákban, ahol a nemzetiségi anyanyelvet heti három-négy órában oktatják. Jelenleg kb. 1250 óvodáskorú gyermekkel foglalkoznak az óvodák nemzetiségi anyanyelven is. Évente közel 2200 tanuló jár a kétnyelvű és 20 000 a nyelvoktató általános iskolákba. A hét nemzetiségi tanítási nyelvű gimnáziumba kb. 800 közép-iskolás tanul.

A magyarországi nemzetiségek kultúrájának ápolása széles körű lehetőségekkel rendelkezik, és jó eredményeket mutat fel. Évente és nemzetiségen-

ként 6-7 alkalommal szervezett, többnapos országos – politikai akciókkal összekapcsolt – kulturális körutakon a legjobb nemzetiségi és vegyes összetételű műkedvelő művészeti egyesületek szerepelnek. Gazdagon virágozik a nemzetiségek népművészete is.

A több mint 10 000 példányban megjelenő négy nemzetiségi lap¹ anyagi ellátása – és egészében káderhelyzete is – kielégítő. Fenntartásukra államunk évente több mint 4 millió forintot fordít. A Rádió pécsi stúdiója naponta 30-30 perces – igen kedvelt – szerbhorvát és német nyelvű műsort sugároz.

A nemzetiségi szövetségek munkája az elmúlt 10 esztendőben kiszélesedett. A nemzetiségi kultúra ápolása mellett – szorosan együttműködve a helyi párt- és társadalmi szervekkel – egyre hatékonyabb szerepet játszanak a nemzetiségek között végzett politikai munkában. A nemzetiségi politikában elért számottevő eredmények ellenére jelentős problémák is vannak.

1. Nehezíti a helyes politikai gyakorlat megvalósulását a nemzetiségi lakosság valóságos létszámáról szóló adatok nagyfokú bizonytalansága. A kisebb idegen eredetű nyelvcsoportokat nem számítva a tulajdonképpeni nemzetiségi lakosság (németek, szlávok, délszlávok, románok) száma az 1960. évi népszámlálás anyanyelvi bevallása szerint 134 839, az összlakosság 1,4%-a. A népszámláláskor az anyanyelven kívül az állampolgárok nemzetiségét is összeírták, ezek szerint 53 894 volt a magukat német, szlovák, román vagy valamilyen délszláv nemzetiségűnek valló magyar állampolgárok száma. Az egyéni bevalláson alapuló statisztika azonban nem tükrözi a tényleges helyzetet. A nemzetiségi szövetségek becslése szerint Magyarország nemzetiségi lakossága jelenleg mintegy 420-480 ezer (200-220 ezer német, 100-120 ezer szlovák, 100-120 ezer délszláv, 20-25 ezer román), az összlakosság 4,3-4,7%-a.
2. Nemzetiségi politikánk egyértelműen és határozottan elveti a nemzetiségek asszimilációja siettetésének koncepcióját. Egyesek azonban vétének a helyes elv ellen. Előfordult, hogy a kétnyelvű iskolákban „magyarosító” szándékkal lépnek fel, sokszor túlságosan könnyen tudomásul veszik a nemzetiségi szülők esetenként és helyenként – főleg egzisztenciális megfontolásokból adódóan – jelentkező közömbösségét gyermekeik nemzetiségi nyelven való oktatása iránt.
Más oldalról nemzetiségi értelmiségi körökben találkozhatunk azzal a helytelen nézetrel, amelyek szerint (sic!) szocialista államunknak mindent meg kell tennie a nemzetiségek asszimilációjának teljes megakadályozására, és kötelezni kellene a nem magyar szülőket arra, hogy gyermekeiket nemzetiségi iskolába járassák. (Nemzetiségi szövetségeseink nem osztják ezeket a véleményeket.)
3. Nemzetiségi politikánk gyakorlatában nem vettük kellően figyelembe, hogy a nemzetközi kapcsolatok intenzívebbé válásával, a nemzeti problémáknak a nacionalista tendenciáknak a szocialista országokra is kiterjedő erősödésével a nemzetiségi kérdés jelentősége fokozódott.

- a.) Az utóbbi években erősödött a különböző irányú nacionalista propaganda egyes magyarországi nemzetiségek között. Igen erőteljessé vált pl. az NSZK-ból irányított ellenséges propaganda a német nemzeti-ségű lakosság körében. Felhasználják a sajtót, a szervezett rokoni látogatásokat, könyvek és más írásos anyagok küldését, nyelvtanfolya-mokat, anyagi támogatást, személyes kapcsolatokat, egészen a II. vi-lágháborúban elesett SS-ek Magyarországon lakó hozzátartozói nyug-díjának biztosításáig.
(E nyugdíjak folyósításának előkészítését a nyugatnémet hivatalos szervek kéminformációk szerzésére is igyekeznek kihasználni. A nyugdíjban részesítettek száma egy év alatt 100-ról 1000 före nőtt.)
- b.) 1968-ban több szlovákiai lapban is nacionalista szemléletű cikkek jelentek meg a magyarországi szlovákok állítólagos „elnyomott” hely-zetéről. Bár ezeket a kísérleteket az illetékes magyarországi nemzeti-ségi szövetségek, illetve a nemzetiségi lakosság többsége visszautasítja, természetesen a cikkek nem voltak hatástalanok. Annál kevésbé, mert – egyébként helyesen, a felesleges vitákat elvből kerülni szándé-kozva – a szlovák sajtótámadásokra hivatalos magyar reakálás nem történt.
Az utóbbi néhány évben – Elsősorban Jugoszláviából és Csehszlová-kiából – fokozódott egyes ottani társadalmi, politikai, kulturális szer-vek érdeklődése a hazai nemzetiségi szövetségek iránt. (Matica Hrvatska², Matica Slovenska³). Az említett országok magyarországi diplomáciai képviselői is egyre intenzívebb tájékoztatási tevékeny-séget folytatnak. Ugyanakkor azok a magyar kezdeményezések, hogy a kulturális egyezményekben – a kölcsönösség alapján – a nemzetisé-gek kulturális fejlődését segítő pontokat vegyünk, visszautasításra ta-láltak. Különösen nagy az elzárkózás Románia részéről.
4. A Politikai Bizottság 1958. évi határozatának⁴ a kétnyelvű feliratokról szóló előírásait – Zala megye kivételével – nem hajtották végre. Néhány igazgatási rendelkezés helytelen szövegezése – pl. a nem magyar hang-zású keresztneveket nem lehet anyakönyvezni – is alkalmat ad a nemzeti-ségi érzékenységet megsejtésére.
5. A rádió, a televízió és a központi lapok nem fordítanak megfelelő figyel-met a nemzetiségek problémáira és igényeire. A nemzetiségi lapok előfi-zetőinek száma – figyelembe véve a nemzetiségi lakosság lélekszámát – nagyon alacsony, a román lap kéthetenkénti megjelenése nehezíti a szer-kesztést és a terjesztést. A nemzetiségi anyanyelvű szépirodalommal, ifjúsági és gyermekirodalommal való ellátása nem kielégítő, terjesztésük is megoldatlan. A nemzetiségek lakta területen, a falusi könyvtárakban a nemzetiségi nyelvű könyvek száma kevés, kis választékú, jórészt elavult.

6. A legtöbb probléma a nemzetiségi oktatásban jelentkezik.
- A nyelvi alap biztosítását már az óvodában el kell kezdeni, de kevés a vegyes nyelven foglalkoztató óvoda, és az utóbbi tíz évben ezek száma is csökkent. Gyakran nincs biztosítva az illető nemzetiség nyelvét beszélő óvónő.
 - 1960 szeptemberében került bevezetésre a két tannyelvű oktatás, amivel a nemzetiségi szülők s a pedagógusok ma is egyetértenek. A tapasztalatok szerint azonban ez nem hozta meg a kívánt eredményt, mert az oktatási intézmények nem kapták meg az e tekintetben szükséges szakmai, nyelvi, módszertani segítséget.
 - Az utóbbi tíz évben nagymértékben csökkent a nyelvoktató iskolákban tanulók száma. Legszembetűnőbb a visszaesés a szlovák nyelvoktatásban, ahol az iskolák száma 102-ről 65-re, a tanulók száma pedig 10 467-ről 4990-re csökkent. Ennek fő oka, hogy a magyarul is jól beszélő szlovák pedagógusok elhagyják a helyüket, és szívesebben tanítanak nagyobb községek magyar iskoláiban. A nyelvoktató iskolákban az a fő probléma, hogy a nyelvtanítás nincs órarendbe építve, s ezért ezek az órák sokszor nem teljes értékűek, sokhelyütt nem tartják meg az előírt 3 órát, mely a szövetségek szerint egyébként is kevés.
 - Amíg a magyar nyelvű iskoláknál a decentralizálás eredménnyel járt, addig a nemzetiségi iskolák irányítás és ellenőrzés nélkül maradtak, több megyében a szakfelügyelet nincs biztosítva.
7. A nemzetiségi szövetségek azt kérik, hogy jelenlegi politikai és kulturális feladataik megoldása mellett nagyobb mértékben támaszkodjunk rájuk a szomszédos szocialista országokkal való baráti kapcsolataink elmélyítésében. Anyagi lehetőségeik sem állnak összhangban a velük szemben támasztott követelményekkel. Az 1958-as határozat ellenére nem kaptak megfelelő székházat a fővárosban.

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy az 1958. évi határozatában lefektetett elvek ma is helyesek, s ezért új elvi állásfoglalásra nincs szükség. A hazánkban élő nemzetiségek, az ország politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődésével párhuzamosan a magyar lakossággal testvéri együttműködésben egyre aktívabban vesznek részt a szocializmus építésében.

A nemzetiségi kérdés jelentőségére, valamint az állandóan változó társadalmi, gazdasági és politikai tényezőkre tekintettel szükséges, hogy párt- és állami szerveink fokozott figyelemmel gondoskodjanak nemzetiségi politikánk alapelveinek folyamatos gyakorlati megvalósításáról.

Figyelembe véve a nemzetiségi kérdésben az elmúlt években jelentkező új szükségleteket, követelményeket, továbbá egyes már régebben megoldásra váró feladatok elhanyagoltságát, nemzetiségi politikánk hatékonyságának növelése érdekében a következő intézkedéseket kell megvalósítani:

1. A megyei pártbizottságok és tanácsok végrehajtó bizottságai (Szolnok megye kivételével) együttesen tárgyalják meg az 1958. évi politikai bizottsági határozat végrehajtását, s gondoskodjanak arról, hogy azokban

a községekben, ahol jelentősebb számban élnek nemzetiségek, a községi tanácsok a nemzetiségek képviselőinek bevonásával határozzák meg a konkrét tennivalókat.

Határidő: 1969. szeptember hó

2. Elméleti folyóirataink, lapjaink, a rádió és a televízió – és más propagandaszervek – foglalkozzanak többet és rendszeresebben pártunk nemzetiségi politikájának alapelveivel és gyakorlatával, a nemzetiségek problémáival. Szálljanak vitába a jelentkező helytelen nézetekkel, a külföldről vagy belföldről jelentkező nacionalizmussal, népszerűsítsék az eredményeket. Különös figyelmet kell fordítani az NSZK-ból irányított ellenséges propaganda visszaverésére.

Felelős: Agit. Prop. Osztály

3. A nemzetiségek által lakott területen biztosítani kell, hogy a nemzetiségi dolgozók képviselete megfeleljen tényleges társadalmi súlyuknak és a kérdés politikai jelentőségének. Erkölcsi és anyagi ösztönzéssel el kell érni, hogy a nemzetiségi értelmiségi káderek lehetőleg anyanyelvüknek megfelelő területen nyerjenek elhelyezést.

Felelősök: megyei pártbizottságok és megyei tanácsok vb-i, Művelődésügyi Minisztérium

4. A nemzetiségek által nagyobb csoportban lakott településeken, különösen a határmenti településeken – a helyi igényektől függően – meg kell oldani a kétnyelvű feliratok, hirdetések kérdését. Esetenként utcákat, tereket kell elnevezni a lakosság nemzetiségét képviselő jelentős személyiségekről.

Felelős: MT Tanácsszervek Osztálya

Határidő: 1968. december 31.

5. A magyarországi nemzetiségek iskolai oktatásának megjavítására – Felül kell vizsgálni a nemzetiségi óvodák és iskolák helyzetét és intézkedéseket kell tenni a pedagógusellátás és az oktatók szakmai-politikai felkészültségének megjavítására, meg kell vizsgálni azt, hogyan lehet külön anyagi ösztönzéssel (nyelvpótlék, letelepedési segély stb.) is javítani a nemzetiségi iskolák pedagógusellátását, s ily módon a néhol indokolatlanul megszűnt nemzetiségi oktatást visszaállítani.

– A nyelvoktató iskolákban mindenütt 4 órára kell emelni az anyanyelvi órák számát.

– Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a nemzetiségek által sűrűn lakott területek középiskoláiban második idegen nyelvként az illetékes nemzetiségi nyelvet tanulhassák a hallgatók.

– A nemzetiségi iskolák pedagógusellátásának és felügyeletének színvonalasabbá tétele érdekében ezen iskolák szakfelügyeletét a járások helyett közvetlenül a megyei tanácsok művelődési osztályaira kell bízni.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium

Határidő: 1969. május 1.

6. A szomszédos szocialista országokkal és az NDK-val kötendő kulturális együttműködési munkatervben fokozott gonddal kell szerepeltetni a magyarországi nemzetiségek oktatási és anyanyelvi kulturális igényeit, azok kielégítését célzó kapcsolatokat.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium, Külügyminisztérium

7. Meg kell vizsgálni egy Békés megyei helyi rádióadó létesítésének lehetőségeit, amely szlovák nyelvű műsort is sugározhat.

Felelős: Magyar Rádió és Televízió elnöke

Határidő: 1969. május 1.

8. Meg kell javítani a nemzetiséglakta községek könyvellátását.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium

9. A nemzetiségi szövetségek szélesítsék további politikai és kulturális nevelő munkájukat. A megyei és járási pártbizottságokkal és a Hazafias Népfront országos és helyi szerveivel együttműködve munkálkodjanak a nemzetiségi lakosság szocialista építőmunkában való minél teljesebb részvételén.

a.) Folytassák és a lehetőségekhez képest növeljék a politikai akciókkal kulturális körútjaik számát és színvonalát, vegyenek részt a határ menti megyék és a szomszéd országok közti közvetlen kapcsolatok kiépítésében;

b.) társadalmi bizottságok és az országos munkaértekezletek működésének továbbfejlesztésével szélesítsék társadalmi bázisukat;

c.) fordítsanak nagyobb figyelmet a nemzetiségi lapok eszmei-politikai színvonalának emelésére, terjesztésükre, előfizető tábork növelésére;

d.) kulturális egyezmények keretében lehetőséget kell biztosítani a nemzetiségi szövetségek munkatársainak külföldi tanulmányúttjaira;

e.) a fővárosi tanács biztosítson 1970-ig a nemzetiségi szövetségeknek megfelelő épületet.

Felelős: Művelődésügyi Minisztérium, nemzeti szövetségek főtítkárai

f.) Korszerűsíteni kell a szövetségek működési szabályzatát, biztosítva javaslattevő és konzultatív jogokat a nemzetiségeket érintő állami, társadalmi intézkedések tekintetében.

Felelős: Igazságügyminisztérium, Művelődésügyi Minisztérium

Határidő: 1969. január hó

10. A nemzetiségek oktatási-kulturális helyzete javításához fent elhatározott intézkedések anyagi feltételeit a Pénzügyminisztérium 1969. január 1-jétől folyamatosan biztosítsa.

Felelős: Pénzügyminisztérium

Határidő: 1969. január 1.

11. Lehetővé kell tenni, hogy az idegen anyanyelvű magyar állampolgárok gyermekeiket anyanyelvüknek megfelelő keresztnévvel anyakönyveztet-hessék.

Felelős: Belügyminisztérium

Határidő: december 31.

MOL M-KS 288. f. 20. cs. 548. ö. e. – Ötoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 49. dokumentum 5., az 50. dokumentum 4., az 51. dokumentum 6. és az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

² Matica Hrvatska. A legrégebb, ma is működő horvát nemzeti kulturális intézmény, jelenős könyv- és lapkiadó, művelődésszervező. 1842-ben alakult Zágrábban Matica Ilirska néven, 1874-től Matica Hrvatska. Mind az I., mind a II. világháborút követően súlyos megpróbáltatások árán tudott fennmaradni. Az 1960-as évek második felében került a politikai események homlokterébe, amikor a horvát államiség és a köztársaság föderáción belüli érdekérvényesítésének törekvéseit képviselő ún. „horvát tavasz” mozgalom egyik első megnyilvánulásaként 1967. március 17-én a Horvát Írók Egyesületével és 16 más művelődési és tudományos intézménnyel együtt közzétette *A horvát irodalmi nyelv elnevezéséről és helyzetéről* szóló deklarációt. Ebben a szerbhorvát, illetve horvátszerb nyelvi meghatározás helyett a szlovén, horvát, szerb és macedón nyelv teljes alkotmányos egyenjogúságát követelte, állást foglalva a nemzeti kisebbségek nyelvi jogai mellett is. Tevékenységének hatása kiterjedt a Horvátországon kívül élő horvátok körére is. Miután az országos pártvezetés – a JKSZ Elnökségének Karadordevón, 1971. december 1-jén kezdődött kétnapos ülésén – leszámolt a köztársaság nagyobb önállóságát követelő horvátországi állami és pártvezetőkkel, a Matica Hrvatskát betiltották, vezetőinek jelentős részét letartóztatták és bebörtönözték. Tevékenységét 1989-ben újította fel.

³ Matica Slovenska. A legrégebb és legnagyobb szlovák kulturális egyesület. Megalapításának gondolatát az újjászerveződő szlovák nemzeti mozgalom fogalmazta meg. Az 1862. augusztus 21-én császári rendelettel engedélyezett, majd 1963-ban szlovák értelmiségiek által létrehozott szervezet fontos szerepet játszott a szlovák nemzeti öntudat kialakításában. A magyar kormány a tevékenységében jelentkező pánszláv tendenciák miatt 1875-ben betiltotta. Működését Csehszlovákia megalakulását követően, 1919. január 1-jén felújította, a művelődési és tudományos élet államilag támogatott fontos tényezője volt. A II. világháború után, a kommunista hatalomátvételt követően felszámolták tagsági hálózatát, tudományos tevékenységét pedig átírányították a Szlovák Tudományos Akadémiába. 1954-ben a szlovák nemzeti könyvtár szerepét betöltő állami, tudományos intézménnyé nyilvánították, majd nyomdáival, kiadóival, központi irodalmi archívummal, muzeológiai, könyvtártani és bibliográfiai intézetekkel látták el, valamint a külföldi szlovákokkal való kapcsolattartásra alakult részleggel is rendelkező összemzeti kulturális intézményé fejlesztették. Habár 1968-ban megindult tagsági bázisának felújítása, a Matica Slovenskáról hozott 1973. évi törvény tagság nélküli intézményként határozta meg. A rendszerváltást követően, 1989 novemberétől ismét megalakultak helyi szervezetei, és aktív politikai szerepet vállaltak a politikai jobboldalon.

⁴ Lásd a 47. dokumentumot.

Salgótarján, 1968. november 20.

*Az MSZMP Nógrád Megyei Bizottságának jelentése
a megyében élő nemzetiségek helyzetéről*

Szigorúan bizalmas!
Készült: 30 pld-ban

Nemzetiségi politikánk – amelynek alapja a proletár internacionalizmus következetes érvényesítése – megköveteli, hogy állandóan figyelemmel kísérjük, időnként mélyebben is megvizsgáljuk, hogy a társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatok milyen sajátos hatást gyakorolnak a megyénkben élő nemzetiségekre.

Az MSZMP megyei végrehajtó bizottsága, a Politikai Bizottság 1958. október 7-i határozata¹ alapján, legutóbb 1964. április 10-én tárgyalta a rétsági járásban élő nemzetiségek helyzetét.

Az említett testületi döntések óta eltelt időszakban bekövetkezett gazdasági, politikai és kulturális fejlődésünk indokoltta teszi, hogy ismét elemezzük a megyénkben élő nemzetiségek élet- és munkakörülményeit, a közöttük végzett politikai és kulturális nevelőmunkát.

A megyénkben élő nemzetiségi lakosok valóságos létszámát az adatok bizonytalansága miatt nem ismerjük. Az 1960. évi népszámláláskor csupán néhány fő vallotta magát szlovák, illetve német nemzetiségűnek. Az anyanyelvi bevallás szerint 1032 szlovák és 115 német él a megyében. A nyelvismeret – amely jobban megközelíti a valóságot – és a tapasztalataink alapján 24 községben laknak jelentősebb számban nemzetiségiek (1. sz. melléklet). Bár a hivatalos adatközlés szerint néhány községben igen kevesen beszélnek a szlovák nyelvet, e helységeket mégis nemzetiséglakta településnek kezeljük.

Ebben az álláspontunkban kifejezésre jut annak az állapotnak a figyelembevétele, hogy a nemzeti és anyanyelvi hovatartozás bevallása terén a múlt rendszer hátrányos megkülönböztetése következtében kialakult szemléletet, előítéletet és érzést, a felszabadulás óta alkalmazott nemzetiségi politikával még nem tudtuk teljes mértékben felszámolni.

A 24 nemzetiségi község megyénk négy járásában elszórtan, a magyar lakosú helységek közé ékelődve helyezkedik el. Az itt élő szlovák és német lakosság a XVIII. század első felében telepedett le jelenlegi lakóhelyén. Az elmúlt kétszázötven év alatt az irodalmi nyelvvel való kapcsolatuk igen lazává vált, azt ma már a legtöbben gyengén beszélnek, tájnyelvi kultúrájukat viszont megőriz-

ték, az idősebb nemzedék most is többnyire anyanyelvén érintkezik egymással, és a megbecsülés, a tisztelet jelének tartják, ha hivatalos vagy nyilvános fórumokon is használhatják.

Életkörülmények

A megyénkben élő szlovák és német nyelvű állampolgárok helyzete a szocialista fejlődés talaján formálódott és formálódik. A nemzetiségek és a magyar lakosság helyzetét azok a gazdasági, politikai és kulturális folyamatok határozták meg, amelyek az elmúlt években megyénkben végbementek. A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a tsz-ek fokozatos megszilárdulása, az ipari centrumok elszívó ereje, az anyagi és szellemi kultúra növekedése egyaránt hatást gyakorolt a magyar, a szlovák és a német nyelvű lakosságra.

A lakosság jövedelmének fokozatos növekedése, lakáskultúrájának dinamikus fejlődése, műveltségi színvonalának emelkedése jellemző a nemzetiségi lakosú községekre is. Több nemzetiségi községben – Berkenye, Ősagárd stb. – 1961 óta az egy tsz-tagra jutó jövedelem megkétszereződött, néhányban pedig – Bánk, Nézsa, Nógrádsáp – a háromszorosára növekedett. Ebben a járásban a három év alatt épített 335 többszobás lakásból 139 a nemzetiségi községekben került megépítésre. Különösen kiemelkedik a főútvonal mellett elhelyezkedő Szendehely, ahol az említett időszakban 20 lakást építettek. A megváltozott körülmények hatására egyre több dolgozó szerez szakmai ismeretet, mind több gondot fordítanak iskolás gyermekük tanulására, továbbtanulására. Sámsonházán a községből pl. az elmúlt évben minden végzős VIII. osztályos tovább tanult.

Kommunális ellátottság

Azok a települések, ahol jelentősebb számban szlovák vagy német anyanyelvű lakosok, kommunálisan azonosan ellátottak a közelükben lévő, hasonló földrajzi, közigazdasági adottságú és lélekszámú, teljesen magyar lakosú községekkel. Mivel ezek a helységek többségükben a főútvonaltól, a vasúttól távol eső kis települések, érthető, hogy a községek ellátottságát jellemző mutatók összesítése alapján kialakított járáson belüli sorrendben – néhány kivételtől eltekintve – középen vagy azon alul helyezkednek el.

Az elmúlt években a tanácsok sokat tettek, hogy a viszonylag nehezebb adottságokkal rendelkező községek helyzetét a lehetőséghez mérten javítsák. Ennek eredményeként fokozatosan javul a nemzetiségi községek ellátottsága is. (2. sz. melléklet)

A gondok a szlovák és német lakosú községekben is olyan, megyénk jelentős részét érintő területen jelentkeznek, mint az úthálózat és közlekedési viszonyok elégtelensége, a közegészségügyi követelményeknek megfelelő ivóvíz, a gyógyszertári ellátottság hiánya.

Oktatás

A szlovák és német anyanyelvű lakosság gyermekeinek óvodai és iskolai neveléséhez, oktatásához szükséges tárgyi és személyi feltételek a hasonló jellegű magyar lakosú településekkel és iskolatípusokkal azonos szinten biztosítottak. Mivel nagyobb részben kis községekről van szó, az egy nevelőre és egy tanteremre jutó gyermekek száma területén a járások más helységeinél kedvezőbb a helyzetük. A szakrendszerű oktatás viszont több helységben mögötte marad a járási szintnek, illetve csak körzetesítéssel vált megoldhatóvá. A körzetesítés kialakításánál pedig – Nézsza kivételével – figyelmen kívül hagyták a nemzetiségi nyelvtanulás lehetőségeinek biztosítását. Így néhány helyen a felső tagozatos tanulók számára intézményesen nincs biztosítva az anyanyelv tanulásának a feltétele.

A nemzetiségi községekben működő óvodák és iskolák oktató-nevelő munkája fokozatos javítása mellett nem fordítottunk kellő gondot az irodalmi szlovák és német nyelv oktatására. Az elmúlt 8 évben (az 1960/61. tanévet vettük bázisnak) Ósagárd, Vanyarc, Szendehely kivételével minden iskolában – köztük ötben nagyobb mértékben – csökkent az anyanyelvi oktatásban részesülők aránya. Hat iskolában pedig teljesen megszűnt a szlovák nyelv oktatása. (3. sz. melléklet)

A 24 nemzetiségi községben az 1960/61-es tanévben 1619, az 1967/68-as tanévben pedig csak 854 általános iskolás tanuló részesült heti 3-4 óra anyanyelvi oktatásban. Nemzetiségi nyelvű óvoda csak egy van a megyében. Ebben a tanévben tovább romlott a helyzet. A német anyanyelvi oktatás bevezetésével az elmúlt évben Szendehelyen kísérleteztek, de a megfelelő szaknárhány és a közömbösség miatt ez nem járt eredménnyel.

Igen jelentős probléma az anyanyelvi oktatás folyamatosságának biztosítása is, mivel több községben csak egy nevelő beszél a nemzetiségi nyelvet. Vanyarcon a szlovák szakos nevelő betegsége miatt jelenleg is szünetel az anyanyelvi oktatás.

Nem kielégítő a szakfelügyelet sem, mert Nógrád és Heves megye óvodai és iskolai szlovák nyelvű oktatásának a felügyeletét egyetlen személy látja el.

Az anyanyelvi oktatás ilyen nagymértékű visszaesése indokolatlan. A kialakult állapot nem tekinthető egy természetes folyamat következményének. A csökkenés legfőbb okai: a nemzetiségek elzártságának fokozatos megszűnésével együtt járó asszimiláció mellett az anyanyelv tanulásával szembeni közömbösség, az iskolai körzetesítésnél az anyanyelvi oktatás figyelmen kívül hagyása, a nemzetiségi nyelvet beszélő pedagógusok nem elég körültekintő áthelyezése, az anyanyelvi oktatás alacsony színvonala, távlatnélkülisége.

Kulturális élet

A nemzetiségiek által lakott községek kulturális ellátottsága – mint azt az előzőekben is említettük – azonos a hasonló jellegű magyar lakosú településekével. A fejlődést jól érzékelteti, hogy 1960 óta 9 községben újították fel, illetve bővítették a művelődési otthont. Az említett időszakban felszerelésük is igen sokat javult, de így is közepesnek mondható. A klub berendezése még szinte mindenütt gyenge, alkalmatlan a korszerű népművelés megvalósítására.

Nógrádon a járási, Lucfalván a körzeti művelődési otthonban főhivatású igazgató működik. Az utóbbi szlovák nyelvű. A könyvtári ellátottság 1960 óta szintén sokat javult. A könyvtárak a legtöbb nemzetiségi községben új helyiségbe kerültek, a könyvvállomány szinte mindenütt megháromszorozódott, a könyvtári olvasók száma pedig a másfélszeresére emelkedett. A könyvtári könyvek között viszont csak csekély számú anyanyelven írott – többnyire elavult – mű található. Igaz, ahol nagyobb számban van szlovák (Lucfalva, Sámsonháza) vagy német (Szendehely) nyelven írott könyv, ott sem olvassák. Ez abból adódik, hogy az idősebb lakosság körében – az évenként megjelenő „Nás Kalendar”-on kívül – kevesen olvasnak, a fiatalok pedig biztosabban használják a magyar nyelvet, így szívesebben forgatják a magyar szépirodalmi és szakmai könyveket.

Az elmúlt években gyorsan emelkedett a nemzetiségi községekben a rádió- és televízió-előfizetők száma. A szlovák ajkú televíziótulajdonosok egy része rendszeresen nézi a Bánska Bisztrica-i és a bratislavai adók kulturális adásait. Ez mindennapos közvetlen kapcsolatot jelent a szlovák nép kulturális termékeivel.

A műveltséget közvetítő formák, az ismeretterjesztés a magyar községekhez hasonló szinten valósulnak meg. A közvetítés magyar nyelven történik. Az elmúlt években ugyan néhány helységben (Lucfalva, Sámsonháza, Ősagárd) kísérleteztek szlovák nyelven tartott előadással, de ezek nem nagy eredménnyel jártak, a hallgatóság kérésére az előadás második részét szinte minden alkalommal magyarul kell folytatni.

Eltérő a helyzet a szlovák, illetve német nyelvű filmek látogatása területén. A saját anyanyelvű filmet a nemzetiségi lakosság kedveli. Ezt bizonyította a Nógrád megyei és Középszlovákiai Terület által szervezett Barátsági Napok keretében 10 helységben vetített szlovák filmek nagyszámú látogatottsága. Sajnos ezzel a lehetőséggel a későbbiek során nem élt eléggé a megyei moziüzemi vállalat.

A nemzetiségek ugyancsak kedvelik az anyanyelvi kultúra ápolását célzó művészeti együttesek műsorát. A szlovák szövetség szervezésében tájoló művészeti együttesek és a Szlovákiából hozzánk látogató művészeti csoportok

tok műsorait minden esetben telt házak előtt mutatták be. A nemzetiségi lakosság szívesen vesz részt a nemzetiségi kultúrát ápoló művészeti csoportokban is. A másodszor megrendezett bányai nemzetiségi napok hatására megélné a nemzetiségi jellegű műkedvelő mozgalom. Alsópetényben, Nézsán, Nótincsen, Legénden felújították az öntevékeny csoportokat. Nógrádon a pedagógusok hozzáfogtak a szlovák népdalok gyűjtéséhez. Megjegyezzük, hogy a Hazafias Népfront megyei bizottságának ülésén javaslat hangzott el egy Bánkon létesítendő, nemzetiségi hagyományokat bemutató ház létesítésére.

A nemzetiségi kultúra értékeit bemutató műkedvelő csoportok folyamatos működésének – a lakosság aktivitása ellenére – legfőbb akadálya a kellő felkészültségű szakemberek hiánya és a nyelvet beszélő fiatalok egy részének távol eső munkahelye. Ezen a helyzeten az anyanyelvet jól beszélő értelmiségiek művészeti képzésével lehetne változtatni.

Politikai állásfoglalás

A nemzetiségi dolgozók nagy többsége bízik a párt és a kormány politikájában. A magyar és a nemzetiségi anyanyelvű állampolgárok összefogva, közös erővel, szorgalmasan dolgoznak a szocialista célkitűzéseink megvalósításáért.

A jó politikai légkör következtében növekszik a nemzetiségi dolgozók közügyek iránti érdeklődése, a politikai, társadalmi és kulturális aktivitása. Mindtöbbben vesznek részt aktívan a politikai életben, és igénylik a rendszeres politikai tájékoztatást.

A párt és a társadalmi szervezetek keretében – ahol a részvétel a nemzetiségiek százalékos arányának megfelelő – a szervezett politikai oktatások keretében gyarapítják marxista ismereteiket. A propagandisták egy része nemzetiségi, de a politikai ismeretek közvetítése szinte kizárólag magyar nyelven történik. Szívesen veszik viszont, ha a szlovák vagy német szövetségtől kapnak előadókat. Ezekon a politikai rendezvényeken általában jobb a megjelenés. Sajnos ezzel a lehetőséggel nem élünk eléggé.

A tájékozottságot elősegítő politikai irodalom és a sajtó vásárlása, olvasása terén szintén hasonló a helyzet a magyarlakta helységekéhez. A nemzetiségek elsősorban magyar nyelvű sajtót olvasnak. A szlovák nyelvű „Ludové Noviny”-ból² 157, a német nyelvű „Neue Zeitung”-ból³ 9 példányt fizetnek előközségeinkben.

A nemzetiségi lakosú községekben élők állásfoglalása fontosabb nemzetközi és belpolitikai kérdésekben alapvetően nem tér el a megye dolgozói nagy többségének véleményétől. A csehszlovák események idején a szlovák lakosság jelentős része nem nemzetiségi, hanem a szocialista együttélés reális talajáról közelítette meg a kialakult helyzetet.

Az alapvetően pozitív légkör mellett találkozunk negatív megnyilvánulásokkal is. A német lakosú községekben az utóbbi időkben erősödött az NSZK-ból irányított propaganda. A beutazó kitelepítettek és disszidensek az itt-tartózkodásukat felhasználják a nyugati életforma hirdetésére. Szendehelyen az egyik beutazó a község hangoshíradóját akarta igénybe venni a céllal, hogy üdvözli rokonait és ismerőseit. A rokon látogatásra kiutazó személyeknek az NSZK kormánya a jelentkezés alkalmával 60-90 márkát ad – útiköltség-térítés, költpénz címén. Az összeg átvételekor hosszabb szöveget tartalmazó nyomtatványt íratnak alá. A második világháborúban elesett SS-ek után nyugdíjban részesítettek száma húsz főre emelkedett.

A nemzetiségek és a magyar lakosság viszonya

A nemzetiségek és a magyar lakosság együttélése zavartalan. A párt-, állami és társadalmi szervek vezetői a munkájuk és magatartásuk alapján egyenjogú állampolgárként kezelik a nemzetiségi lakosokat.

A párt és állami irányításban a községi és járási szinten a nemzetiségek megfelelő számban vannak képviselve. A községi választott vezetőknél a rátermettség mellett érvényesülnek a nemzetiségi szempontok is. A 24 vegyes lakosú községünkben 15 párttitkár, 14 tanácselnök, 12 KISZ-titkár nemzetiségi. A járási bizottságokban 8, a megyei tanácsban 1, az országgyűlésben a megyéből 1 nemzetiségi foglal helyet. Ez az arány jó, de egyes helyeken, elsősorban a két német községben javításra szorul.

A nemzetiségek egyenjogúságának gyakorlati megvalósulása nemcsak a vezetés szintjén biztosított, hanem a lakosság széles körében is megmutatkozik. Ma már csak elszigetelt jelenségeként találkozunk a nemzetiségeket lebecsülő véleménnyel. A fiatalok körében pedig teljesen ismeretlen a nemzetiségek szerinti megkülönböztetés. Ennek egyik mércéje, hogy a vegyes házasságok ma már nem jelentenek problémát.

A nemzetiségek közül egyre többen végeznek felsőbb iskolát. A magasabb végzettséget szerzett szlovák vagy német anyanyelvű fiatalok közül viszont csak kevesen vállalják a munkát nemzetiségi községekben. Ennek egyik oka, hogy nem foglalkozunk velük céltudatosan, nem adunk ezzel a szándékkal számukra ösztöndíjat. Sok helyen hiányoznak a letelepedés elemi feltételei is, pl. lakás stb. Nagy elszívó hatást gyakorolnak rájuk azok a pályák, ahol nyelvtudással nyelvpótlékot kapnak.

A szlovák és a német szövetségekkel nemzetiségi lakosságunknak intenzív kapcsolata van. A szövetségek vezetői időnként látogatást tesznek az egyes községekben. Az elmúlt évek során jó együttműködés alakult ki a szövetségek és a járási, megyei irányító szervek között. Különösen kiemelkedik ezen a területen a Hazafias Népfront megyei bizottságainak tevékenysége.

A nemzetiségek között folytatott tevékenységünk további javítása érdekében a következő feladatokat javasoljuk megoldani.

1. A párt, az állami, a társadalmi szervek vezetői, kommunista aktívái a lakosság körében továbbra is tudatosítsák, hogy a magyar és a nemzeti-ségi lakosság testvéri együttműködésének az alapját a párt következetes internacionalista politikája, az általános gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődésünk, a szocialista demokrácia kiszélesedése képezi. A legszélesebb körökben magyarázzák, hogy a lakosság között a nemzetiségek további anyagi és szellemi felemelkedéséhez, a szocialista építés terén elért eredmények adják az alapot. Ebből kiindulva változtassák minden téren a gyakorlati tevékenység alapjává: az emberek megítélésének és értékelésének mércéjévé a szocializmus építésében kifejtett munkát, az állampolgári kötelesség teljesítését. Határozottan lépjenek fel minden olyan nyílt vagy burkolt megnyilvánulás ellen, amely a nemzetiségek megítélésénél a szocialista elveket mellőzve nemzeti-ségi szempontokból indulnak ki. Ugyanakkor ítélik el a proletár internacionalizmust a napi politika függvényévé változtató, nemzeti-ségi politika szerepét lebecsülő, a nemzetiségek helyzete iránt közömbös magatartást.
2. Az állami és társadalmi szervek a községpolitika kialakításánál, elbírálásánál következetesen érvényesítsék, hogy a vegyes lakosú helységek azonos szinten legyenek a hasonló jellegű (földrajzi település, nagyság), magyar lakosú községekkel. A közigazgatás rendezésénél az általános követelményeknek alárendelve a lehetőségekhez mérten vegyék figyelembe a nemzetiségek sajátos igényeit is.
3. A művelődésügyi irányító szervek vezetői a jelentősebb számú nemzeti-ségek által lakott községekben az óvodai és iskolai oktató-nevelő munka tárgyi és személyi feltételeinek fokozatos javítása mellett fordítsanak nagyobb gondot a gyermekek anyanyelvi oktatására.
 - a) Vizsgálják meg a nemzeti-ségi óvodák létesítésének lehetőségeit, és ahol a feltételt biztosítani tudják, 1970-től működtessék is.
 - b) Az általános iskolákban érvényesítsék, hogy a családon belüli nyelvi érintkezésben nagyobb részben szlovákul vagy németül beszélő tanulók részesüljenek anyanyelvi oktatásban.
 - c) Az anyanyelvi oktatás folyamatossá tétele érdekében ösztöndíj adásával, az anyagi feltételek (lakás, rendkívüli előléptetés) javításával is növeljék a nemzeti-ségi nyelvet beszélő pedagógusok arányát.
 - d) Az általános iskolák további körzetesítésénél vegyék figyelembe az anyanyelvi oktatást is. Ahol a körzetesítés következtében a felső tagozatos tanulók magyar lakosú községekben levő iskolába járnak, keressek meg a lehetőségét az anyanyelvi oktatásnak.
 - e) A balassagyarmati gimnáziumban vizsgálják meg milyen lehetőségek vannak a szlovák nyelv második idegen nyelvként való bevezetésére.
 - f) Vizsgálják meg a szlovák anyanyelvi oktatás szakfelügyelőjének munkáját, hogyan lehetséges hatékonyabbá tenni (területcsökkentés stb.).

4. A kulturális nevelésből részt vállaló szervek a nemzetiségi kultúra értékeinek ápolása és megismertetése érdekében, a jelentősebb számú nemzetiség által lakott községekben biztosítsák, hogy:
 - a) a községi könyvtárakban megtalálhatók legyenek az egyes korosztályokhoz szóló legújabb kiadású, anyanyelven írott könyvek, a szlovák nyelvű folyóiratok és sajtótermékek, a szlovák irodalom kiemelkedő alkotásai;
 - b) az ismeretterjesztés különböző formáin kerüljön sor anyanyelvi ismeretközvetítésre. Szervezzenek szlovák, illetve német nyelven vetélkedőket. Rendezzenek az anyanyelvet beszélő jelesebb személyekkel ankétokat, baráti esteket stb.;
 - c) időnként kerüljenek bemutatásra szinkronizálatlan szlovák és német filmek. Évenként rendezzék meg a szlovák filmheteket;
 - d) az anyanyelvet beszélő értelmiség nagyobb szakértelemmel és aktivitással vegyen részt a nemzetiségi kultúra ápolását, terjesztését célzó öntevékeny művészeti csoportok szervezésében, vezetésében. A működő csoportok szélesebb közönség előtti bemutatkozása évenként a bányai nemzetiségi napon történjen;
 - e) a rétsági járásban (lehetőleg Nógrádon) két éven belül egy olyan együttes létrehozását, amely a nemzetiségek ének-, zene- és táncművészetét megfelelő szinten tudja a megye nemzetiségi lakosú községeiben bemutatni.
5. A megyei és a rétsági tanács vezetői a megyei múzeumi szervezet bekapcsolásával Bánkon 1970. december 31-ig hozzanak létre egy nemzetiségek népi hagyományait bemutató házat.⁴
6. Az illetékes párt-, tanácsi és tömegszervezetek a nagyobb számú nemzetiség által lakott községekben – választások során a legfontosabb kritérium – a szocializmus iránti hűség, a kellő felkészültség – mellett biztosítsák a nemzetiségiük megfelelő arányú részvételét a vezető testületekben. A tanácsoknál érvék el, hogy ezekben a községekben legalább az egyik függetlenített vezető nemzetiségi vagy a nemzetiség nyelvét jól beszélő személy legyen. Biztosítani kell, hogy a nemzetiségi lakosságnak a különböző járási és megyei szintű vezető testületekben is legyen képviselőjük.
7. A megyei tanács vezetői a Minisztertanács 1962. évi utasítását figyelembe véve Bánk, Bér, Bokor, Galgaguta, Lucfalva, Ősagárd, Sámsonháza, Vanyarc községekben – ha a lakosság kéri, más nemzetiségi lakosú településen is – oldják meg a kétnyelvű feliratok elhelyezését.
8. A Hazafias Népfront megyei bizottsága a nemzetiségek között végzett politikai nevelőmunkáját továbbra is tekintse fontos feladatának. E tevékenysége hatékonyságának emelése érdekében állandóan gazdagítsa munkaformáit. Szilárdítsa tovább és tegye gyümölcsözőbbé a szlovák és német szövetségekkel kialakult együttműködést.
9. A megyei sajtó továbbra is rendszeresen foglalkozzon a megyénkben élő nemzetiségek helyzetével, kulturális megnyilvánulásaival.

Z Á R A D É K

1. A Megyei Tanács VB és a HNF megyei elnöksége a párt vb-határozata alapján készítsen intézkedési tervet.
Határidő: 1969. január 31.
Felelős: Géczy János⁵ és Marczinek István⁶ elvtársak
2. Az MSZMP balassagyarmati, pásztoói és rétsági végrehajtó bizottságai 1969 első félévében tárgyalják meg a nemzetiségek helyzetét.
Felelős: Andó Gyula⁷, Juhász Sándor⁸ és Devcsics Miklós⁹ elvtársak
3. Az MSZMP megyei vb és a megyei tanács vb a határozat végrehajtását a Politikai Bizottság határozata alapján 1969-ben közös vb-ülésein tárgyalja meg. Az előterjesztés elkészítésére a tanácsot kérjük fel.
Határidő: 1969. december 31.
Felelős: Géczy János elvtárs
4. Az MB PMO-a kibővített osztályértekezleten ismertesse a nemzetiségek helyzetével kapcsolatos vb-értékelést és -határozatot.
Határidő: 1969. február 1.
Felelős: Havas Péter¹⁰ elvtárs

MB PROPAGANDA ÉS MŰVELŐDÉSI OSZTÁLYA

1. sz. melléklet

A népesség nemzetiségi, anyanyelvi, nyelvhasználati megoszlása

Helység neve	Népesség 1960.	Szlovák anyanyelvű 1960.	Szlovák nyel- vet beszél 1960.	Szlovák nyelvet beszél a lakos- ság %-ában
Alsópetény	934	–	333	36
Bánk	656	154	324	49
Bér	921	12	394	43
Bokor	288	–	146	51
Erdőkürt	993	8	294	30
Egyházasdengeleg	839	–	39	4
Felsőpetény	786	17	106	13

Galgaguta	952	76	428	44
Keszeg	845	-	98	11
Kétfodony	710	-	12	2
Lucfalva	990	151	389	40
Legénd	1 028	10	313	31
Nógrád	2 048	5	620	30
Nógrádsáp	1 132	5	368	32
Nézsza	1 275	20	486	37
Nőtincs	1 238	-	174	14
Ősagárd	531	204	236	44
Patvarc	649	2	159	25
Sámsonháza	536	100	357	67
Szűgy	1 277	14	253	28
Terény	912	14	359	39
Vanyarc	1 716	62	923	56

Helység neve	Népesség 1960.	Német anyanyelvű 1960.	Német nyel- vet beszél 1960.	Német nyelvet beszél a lakos- ság %-ában
Berkenye	699	6	209	30
Szendehely	1 277	40	336	26

2. sz. melléklet

Összehasonlító adatok a nemzetiségi lakosú községekből

	Egy tsz- tagra jutó jöv.	1000 lakosra jutó lakásépítés	100 lakásra jutó lakos	Egy orvosi körzetre jutó lakos	Egy tanteremre jutó tanuló	Egy nevelőre jutó tanuló	1000 lakosra jutó kulturális otthon férőhely	Járáson belüli rangsor
Alsópetény	–	38	324	2 578	29,5	29,5	180	10
Bánk	8 043	38	356	2 914	16,5	16,5	204	14
Berkenye	10 439	19	333	2 683	24,0	24,0	169	16
Bokor	6 888	46	311	1 808	43,0	21,5	530	25
Bér	7 143	14	305	2 200	39,0	23,4	151	21
Erdőkürt	19 366	36	376	3 535	48,3	24,2	190	14
Egyházsdengeleg	12 598	22	349	2 230	31,5	25,2	189	17
Felsőpetény	6 841	39	366	2 578	42,5	28,3	188	12
Galgaguta	10 548	35	354	2 685	21,0	21,0	279	13
Keszeg	9 763	31	404	2 578	28,3	18,9	179	17
Kétdobony	9 493	25	302	2 030	34,0	22,7	414	15
Lucfalva	7 774	27	315	2 816	40,8	20,4	214	21
Legénd	6 632	17	342	3 202	57,0	21,4	171	19
Nógrád	10 083	27	360	2 683	37,8	21,3	111	5

	Egy tsz- tagra jutó jöv.	1000 lakosra jutó lakásépítés	100 lakásra jutó lakos	Egy orvosi körzetre jutó lakos	Egy tanteremre jutó tanuló	Egy nevelőre jutó tanuló	1000 lakosra jutó kulturális otthon férőhely	Járáson belüli rangsor
Nógrádsáp	15 110	41	339	3 202	42,0	21,0	–	21
Nézsza	7 829	36	327	3 202	30,0	21,8	122	7
Nőtincs	10 438	37	376	3 216	39,2	21,4	206	9
Ősagárd	9 763	24	394	3 216	20,0	20,0	–	26
Patvarc	11 844	27	317	3 232	18,5	18,5	517	23
Sámsonháza	9 213	27	215	2 816	18,5	18,5	310	27
Szügy	11 938	27	362	3 411	49,6	22,5	123	11
Szendehely	7 613	43	359	3 216	31,7	20,2	125	10
Terény	6 705	37	272	2 211	16,0	16,0	183	21
Vanyarc	7 576	42	331	1 586	40,1	25,5	158	13
Balassagyarmati járás	14 840	29	335	3 197	40,4	22,2	169	–
Pásztói járás	12 778	30	322	2 603	43,5	23,6	120	–
Rétsági járás	10 728	30	331	2 713	35,5	21,5	153	–
Salgótarjáni járás	8 974	26	316	2 876	41,1	23,2	141	–

A tsz-jövedelem az 1967. évi összegeket tartalmazza. A lakásadatok 1961 és 1965 közötti időszakra vonatkoznak. Az egészségügyi, a művelődésügyi és komplex rangsorolási adatok az 1965. évi állapotot tükrözik (KSH adatszolgáltatás).

Helység	Tanulók száma	Szlovák nyelven tanult	Nevelők száma	Szlovákot tanít	Tanulók száma	Szlovák nyelven tanult	Nevelők száma	Szlovákot tanít
	1960/61-es tanév				1967/78-as tanév			
Alsópetény	76	68	2	2	62	58	2	2
Bánk	47	44	2	1	37	35	2	1
Bokor	1960-ban sem volt szlovák nyelvoktatás.							
Bér	111	71	5	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Erdőkürt	144	70	6	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Egyházsdengeleg	148	51	6	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Felsőpetény	58	58	3	1	66	52	2	1
Galgaguta	124	60	6	1	50	16	2	1
Keszeg	180	157	9	2	174	88	9	1
Kétdobony	1960-ban sem volt szlovák nyelvoktatás.							
Lucfalva	114	86	6	2	107	60	5	3
Legénd	137	122	6	1	172	71	8	1
Nógrád	344	117	12	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Nógrádsáp	160	90	7	1	157	32	8	2
Nézsza	228	182	7	1	264	132	8	1
Nőtincs	1960-ban sem volt szlovák nyelvoktatás.							
Ósagárd	29	27	1	1	40	40	2	1
Patvarc	1960-ban sem volt szlovák nyelvoktatás.							
Sámsonháza	38	34	2	2	37	30	2	2
Szügy	174	30	13	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Terény	87	74	5	1	Nincs szlovák nyelvoktatás.			
Vanyarc	295	178	11	1	279	236	12	1

Sámsonházán nemzetiségi óvoda működött 1960-ban 13, 1967-ben 15 gyermekkel.
A felső tagozati körzetesítés miatt a szlovák nyelvtanulás nincs biztosítva Bánkon.

A nemzetiégi lakosú községek népművelési adatai

Helység neve	Népszabadság	Népszava	Nógrád	Anyanyelvű lap	Könyvtári kötet	100 lakosra jutó kötet	Anyanyelvi könyvek	Tv-előfizető	Ismeretterjesztő előadás
Alsópetény	72	13	18	–	1 474	150,4	–	109	–
Bánk	42	15	18	14	1 131	171,1	30	52	7
Berkenye	30	5	21	1	1 229	175,5	–	53	–
Bokor	31	3	23	–	967	347,8	–	78	2
Bér	32	2	18	1	1 304	141,5	–	28	9
Erdőkürt	44	5	35	–	1 434	155,3	–	60	4
Egyházasdengeleg	28	2	27	–	1 416	169,1	–	69	10
Felsőpetény	85	11	38	22	1 129	144,7	–	70	18
Galgaguta	42	5	20	11	1 353	142,4	100	47	13
Keszeg	42	5	30	–	1 561	183,6	–	61	10
Kétdodony	69	8	62	–	1 216	173,7	–	37	–
Lucfalva	27	2	25	15	1 359	174,2	350	50	22
Legénd	32	1	29	1	1 345	131,3	100	40	13
Nógrád	174	12	71	45	1 709	83,2	–	149	21
Nógrádsáp	22	6	20	–	1 405	117,0	–	68	11
Nézsza	55	8	22	20	1 712	122,2	–	58	4
Nőtincs	57	12	74	–	1 752	141,8	80	106	28
Ósagárd	9	–	7	2	1 438	273,3	200	27	14
Patvarc	35	2	24	–	1 283	187,3	–	29	11
Sámsonháza	77	4	89	25	1 349	249,8	220	32	5
Szügy	127	20	91	–	1 680	140,0	–	62	4
Szendehegy	65	9	28	8	2 113	165,0	50	126	15
Terény	31	5	24	–	1 452	151,5	–	12	–
Vanyarc	44	2	34	1	2 194	133,6	80	56	2

A 100 lakosra jutó könyvellátottság alakulása a négy járásban:

Ballassagyarmat = 160,1 kötet, Pásztó = 155,4 kötet, Rétság = 174,5 kötet, Salgótarján = 170,9 kötet.

A táblázat az 1968. szeptember 1-jei állapotot tartalmazza. A könyvtári és ismeretterjesztési adatok 1967. december 31-i állapotot tartalmazzák

5. sz. melléklet

A párttagság alakulása a nemzetiségi lakosú községekben

Helység neve	Párttagság száma	Ebből nemzetiségi	Vezetőség sz.	Ebből nemz.	Titkár
Alsópetény	15	10	3	1	magyar
Bánk	14	10	3	2	szlovák
Berkenye	13	13	3	2	német
Bokor	10	8	3	2	szlovák
Bér	18	13	5	4	szlovák
Erdőkürt	38	18	5	4	szlovák
Egyházasdengeleg	30	3	5	-	magyar
Felsőpetény	17	12	3	-	magyar
Galgaguta	22	18	5	4	magyar
Keszeg	22	12	5	1	-
Kétbodony	21	16	3	-	szlovák
Lucfalva	37	29	5	4	szlovák
Legénd	21	17	3	1	szlovák
Nógrád	21	13	3	1	szlovák
Nógrádsáp	23	12	3	2	magyar
Nézsza	21	17	5	2	magyar
Nőtincs	27	10	3	1	szlovák
Ósagárd	11	11	3	2	szlovák
Patvarc	7	3	1	1	szlovák
Sámsonháza	25	17	3	3	szlovák
Szügy	39	5	6	1	magyar
Szendehely	16	12	3	1	magyar
Terény	15	5	3	2	magyar
Vanyarc	37	23	5	3	magyar

A járási pártbizottságok tagja 11 szlovák nyelvű személy.

6. sz. melléklet

Tanácsstag alakulása a nemzetiségi lakosú községekben

Helység neve	Tanács- tag	Ebből nemzeti- ségi	vb-tag	Ebből nem- zetiségi	Elnök	Titkár
Alsópetény	21	6	7	3	szlovák	magyar
Bánk	19	10	5	4	szlovák	magyar
Bér	16	8	A vb szünetel		szlovák	szlovák
Bokor	11	6	A vb szünetel		szlovák	szlovák
Berkenye	14	5	5	2	magyar	magyar
Erdőkürt	20	12	A vb szünetel		szlovák	magyar
Egyházasdengeleg	15	12	A vb szünetel		magyar	szlovák
Felsőpetény	16	14	5	4	szlovák	szlovák
Galgaguta	15	15	3	3	szlovák	magyar
Keszeg	17	4	5	3	magyar	magyar
Kétfodony	13	9	A vb szünetel		magyar	magyar
Lucfalva	20	15	7	5	szlovák	szlovák
Legénd	19	9	7	4	magyar	magyar
Nógrád	28	18	9	3	szlovák	magyar
Nógrádsáp	20	6	7	4	magyar	magyar
Nézsza	20	15	5	4	szlovák	szlovák
Nőtincs	20	3	7	3	magyar	magyar
Ósagárd	11	10	3	2	szlovák	szlovák
Patvarc	12	5	A vb szünetel		magyar	magyar
Sámsonháza	11	10	3	2	magyar	szlovák
Szendehely	20	13	7	3	magyar	magyar
Szűgy	20	5	5	2	magyar	magyar
Terény	16	9	A vb szünetel		szlovák	magyar
Vanyarc	21	13	7	6	szlovák	magyar

Járási tanácsstag = 12 szlovák ajkú, 2 német ajkú állampolgár

Megyei tanácsstag = 2 szlovák ajkú

Országgyűlési képviselő = 1 szlovák ajkú

7. sz. melléklet

KISZ-vezetőségek, HNF-bizottságok a nemzetiségi községekben.

Helység neve	KISZ			HNF			
	Vezetőségi tagok száma	Nemzetiségi nyelvű	Titkár	Bizottsági tagok száma	Nemzetiségi nyelvű	Elnök	Titkár
Alsópetény	5	3	magyar	24	3	szlovák	magyar
Bánk	5	4	szlovák	33	22	magyar	magyar
Berkenye	5	3	német	22	16	német	magyar
Bokor	1	–	magyar	35	12	szlovák	magyar
Bér	5	5	szlovák	25	20	szlovák	magyar
Erdőkürt	5	4	magyar	30	17	szlovák	magyar
Egyházás dengeleg	5	4	szerb	25	9	szlovák	magyar
Felsőpetény	5	5	–	25	13	szlovák	szlovák
Galgaguta	5	4	szlovák	36	26	szlovák	szlovák
Keszeg	5	2	magyar	25	14	szlovák	magyar
Kétfodony	3	3	szlovák	25	15	magyar	szlovák
Lucfalva	7	7	szlovák	44	31	szlovák	szlovák
Legénd	5	3	szlovák	25	12	magyar	magyar
Nógrád	7	4	szlovák	35	18	szlovák	szlovák
Nógrádsáp	5	3	szlovák	27	8	szlovák	magyar
Nézsza	5	2	magyar	30	20	szlovák	szlovák
Nótincs	5	2	magyar	34	10	magyar	szlovák
Ósagárd	5	1	magyar	15	15	szlovák	szlovák
Patvarc	5	2	szlovák	20	14	szlovák	magyar
Sámsonháza	3	3	szlovák	26	23	szlovák	szlovák
Szendehely	5	4	magyar	30	22	magyar	magyar
Szügy	8	5	magyar	33	16	szlovák	magyar
Terény	5	1	magyar	30	16	szlovák	magyar
Vanyarc	5	4	magyar	45	29	szlovák	magyar

- ¹ Lásd a 47. dokumentumot.
- ² Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.
- ³ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.
- ⁴ A terv, a múzeum számára megvásárolt ingatlan adásvételével kapcsolatos jogi problémák miatt némi késéssel valósult meg. A Nógrád című lap 1971. június 5-i számában A banki nemzetiségi múzeum című cikkében a következőket írja: „Épül, illetve újjáépül Bánkon egy parasztház. A munkálatok folynak, napról-napra jobban kibontakoznak a létesítendő banki szlovák nemzetiségi múzeum körvonalai. Sok helyiség áll majd a begyűjtött anyag elhelyezésére.”
- ⁵ Géczy János (1929–) tanító. 1950 szeptemberétől a Rétsági Járási Tanács Oktatási, Egészségügyi, Népjóléti és Népművelési Osztályán előadó, majd főelőadó. 1953-tól a nógrádmegyeri általános iskola igazgatóhelyettese, 1954-től pedig ugyanitt a községi tanács vb elnökhelyettese. 1961-től párttag, és ugyanez évben előbb a Nógrád Megyei Tanács elnökhelyettesévé, majd elnökévé választották. 1965-ben az ELTE Filozófiai Karán szerez diplomát. 1971–1985 között országgyűlési képviselő. 1972 novemberétől 1988 júliusáig, nyugdíjba vonulásáig, az MSZMP Nógrád Megyei Pártbizottságának első titkára.
- ⁶ Marczinék István (1924–) szerszámlakatos, majd gépészmérnök. 1958. január 1-jétől 1983. évi nyugdíjazásáig a Hazafias Népfront Nógrád Megyei Bizottságának első titkára. 1981-től a HNF Országos Tanácsának tagja.
- ⁷ Andó Gyula (1926–) pártfunkcionárius. 1956 előtt az MDP Nógrád Megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának munkatársa. 1957 júliusától az MSZP Pásztói Járási Intéző Bizottságának elnöke és a Pásztói Járási Tanács VB tagja. 1961 márciusáig az MSZMP Pásztói Járási Pártbizottságának titkára. 1961–1964 között a Megyei Pártbizottság Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője. 1964 júliusától 1978. évi nyugdíjazásáig a Balassagyarmati Járási Pártbizottság titkára.
- ⁸ Juhász Sándor (1925–). Eredeti szakmája kovács. 1949-től függetlenített munkatársként dolgozott a DISZ-ben. 1950–1951-ben a DISZ Pásztói Járási Bizottságának titkára, 1951-től a megyei bizottság ipari felelőse, 1954-től az agitációs és propagandaterületért felelős titkár. 1957-től az MSZMP Pásztói Községi Bizottsága Párt- és Tömegszervezeti Osztályának vezetője. 1962–1968 között a Pásztói Járási Tanács VB elnöke, 1968 júliusától 1982. évi nyugdíjba vonulásáig az MSZMP Pásztói Járási Pártbizottságának első titkára.
- ⁹ Devcsics Miklós (1933–). 1952-től hivatásos katonatiszt. 1961-ben a Közgazdaságtudományi Egyetemen közgazdász diplomát szerez. 1966 júliusától a Rétsági Járási Pártbizottság első titkára, 1968 áprilisában az MSZMP Nógrád Megyei Pártbizottság tagjává választották. 1969 októberétől 1973 márciusáig a Salgótarjáni Városi Pártbizottság első titkára, majd a megyei pártbizottság gazdaságpolitikai titkára. 1980 júniusában kinevezik a Nógrád Megyei Tanács VB elnökénc. 1987-től országgyűlési képviselő. 1988 júliusától 1989 júniusáig, lemondásáig az MSZMP Nógrád Megyei Pártbizottságának első titkára.
- ¹⁰ Havas Péter (1931–) tanár. 1952–1953-ban a Balassagyarmati Tanítóképzőben tanít, majd a DISZ Balassagyarmati Járási Bizottságának, majd Megyei Bizottságának titkára. 1957-ben a KISZ Nógrád Megyei Szervező Bizottságának vezetője, megbízott megyei titkár, 1958-tól választott titkár. 1962 augusztusától az MSZMP Nógrád Megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztályának vezetője, megyei ideológiai titkár. 1972 júniusában kérte felmentését, mert kinevezték a Művelődési Minisztérium Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályára osztályvezetőnek.

Miskolc, 1968. [?] [?]*Az MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről***I.**

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. október 7-i határozata¹ a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról, nemzetiségi politikánk legfontosabb iránymutatója volt az elmúlt tíz évben.

A Politikai Bizottság 1968-ban megtárgyalta az 1958-as határozatok végrehajtását és megjelölte a további tennivalókat.

A Politikai Bizottság 1968. határozata² kimondja: „A nemzetiségek közt folyó munka alapján megfelel a marxizmus–leninizmus tanításának...” Ennek nyomán a szocialista építés fellendülése, a párt helyes általános és nemzetiségi politikájának érvényesülése elősegítette a magyar és nemzetiségi dolgozók egyre zavartalanabb együttműködését, a kapcsolat barátabbá válását, a nemzetiségi politika helyes végrehajtását. Megállapíthatjuk, hogy megyénkben is a Politikai Bizottság határozatának megfelelően érvényesültek a nemzetiségek jogai.

Az 1960. évi népszámlálás alkalmával megyénkben 3741 fő – a megye lakosságának 0,64%-a – vallotta magát nem magyar anyanyelvűnek, nemzetiségi-eknek pedig 1842 fő.

Megyénkben legnagyobb számban szlovák nemzetiségi él, akik a 3 bükki községben (Répáshuta, Bükkszentkereszt, Bükkszentlászló), a Hegyközben (Rudabányácskán, Széphalmon, Alsóregmencen, Füzéren, Vágáshután, Nagyhután, Kishután, Filkeházán, Hollóházán) és a Hegyalján (Háromhután, Komlóskán) élnek. Ezenkívül Hercegkúton, Károlyfalván és Rátkán német nemzetiségiek laknak, de az 1960. évi népszámláláskor csupán 102 vallotta magát nemzetiséginek.

II.

A nemzetiségek gazdasági-társadalmi helyzete a felszabadulás előttihez viszonyítva lényegesen javult. A megyénk fejlődésére jellemző gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális folyamatok kiterjedtek a nemzetiségi községek lakóira is. A szétszórta élő nemzetiségiek esetében összetartó erőként a közös származás, a közös anyanyelv, az egy nemzetiséghez tartozás tudata, a hagyománytisztelet hatnak. Hozzájárul ezekhez, főleg a bükki községeknél, a települések viszonylagos zártsága is. A nyelv közösségéről csak fenntartással

lehet szó, hiszen a megye nemzetiségi lakosságának zöme nem ismeri saját irodalmi nyelvét, azt többnyire nem is érti, s általában tájnyelven, más nyelvekkel (magyar, rutén stb.) keverten beszél.

A nemzetiségek integrációjának tendenciája megyénkben is tapasztalható. Emellett az asszimiláció ténye is fennáll, amelyet elősegít az iparfejlesztés, a bejáró dolgozók számának növekedése, a közlekedés fejlődése, a zárt falusi közösségek felbomlása és általában az urbanizációs folyamat meggyorsulása. Ez természetes folyamat, amelyet megakadályozni vagy siettetni egyaránt hiba lenne. Megyénkben egyik jelenség sem tapasztalható.

A nemzetiségi települések keresőképes lakosságának 52%-a a mezőgazdaságban (erdészetben), 26%-a az iparban, 8%-a a kereskedelemben, közlekedésben és 14%-a a népgazdaság egyéb ágazatában dolgozik. Az iparban legtöbben Hollóházáról, Bükkszentlászlóról és Bükkszentkeresztről dolgoznak, kb. 700 fő. Keresetük, megélhetési lehetőségük azonos szinten mozog a magyar lakosokéval. Az utóbbi években sokan szép lakóházakat építettek, lakókultúrájuk sokat fejlődött. Nemzetiségi településeinken 7 új iskola, 6 művelődési otthon, illetve könyvtár, 3 orvosi rendelő épült. Folyamatban van Bükkszentkereszt vízellátásának megoldása.

A távlati tervek szerint 5 önálló, 2 körzeti, 14 tagközség lesz nemzetiségi területeinken.

A lakosság műveltségi szintje azonos a hasonló adottságú magyar községekével. A lakosság zöme 8 általánossal, illetve az idősebb korosztály 6 elemivel rendelkezik. Jelentős azoknak a száma, akik egyetemet, főiskolát végeztek (kb. 70 fő), és mintegy 250 fő érettségizett. Magasabb beosztásba kb. 40 fő került a nemzetiségiek közül. A felsőfokú képzéssel rendelkezők és az érettségizettek túlnyomó többsége elkerült lakóhelyéről.

A pártszervekben, valamint államigazgatási, a különböző társadalmi és tömegszervezetekben a nemzetiségek képviselői megfelelő arányt kapnak. A tanácsi vezetők ezekben a községekben a nemzetiségiekből kerülnek ki.

Nemzetiségi politikánk helyes gyakorlatát igazolja az a tény, hogy a nemzetiségiek politikai, társadalmi, közéleti tevékenységében jelentős fejlődés tapasztalható. Bátrabban és aktívabban vesznek részt az alkotmányban biztosított jogaik és kötelességeik gyakorlatában. A javuló tendenciát elősegítette, hogy az illetékes pártbizottságok, pártalapszervek, valamint az állami és társadalmi szervek többet foglalkoztak a területükön élő nemzetiségiekkel. A politikai nevelőmunkában hangsúlyt kapott a nemzetiségi érzésre és nemzetiségi tudatra való nevelés. A pártszervezetek eredményesen tevékenykedtek a még meglévő nacionalista jellegű maradványok, beidegződések felszámolásában. Ilyen jelenségek, bár csak elvétve, még előfordulnak, kivált az idősebbek körében.

A nemzetiségi lakosság politikai, társadalmi tevékenységének növelésében eredményesen tevékenykedik a Hazafias Népfront. Jó kapcsolatot tart fent a nemzetiségi országos bizottságaival, közös programok alapján segíti a Politikai Bizottság határozatának végrehajtását.

III. A nemzetiségi közoktatás vizsgálva

A nemzetiségi közoktatását vizsgálva megállapítható, hogy a szlovák nyelvoktatás megyénk általános iskoláiban az ötvenes évek elején indult meg, felülről jövő kezdeményezésre. 1952-ben 24 községben 1265, 1959-ben 16 községben 1437 tanuló tanulta a nyelvet. Jelenleg 6 községben van nyelvet oktató iskola, Sátoraljaújhelyen szlovák tannyelvű iskola működik összesen 21 tanulócsoporttal, 451 tanulóval.

A jelentős csökkenés okai abban keresendők, hogy a lakosság akkori valóságos igényeinél jóval több nemzetiségi iskolát szerveztünk, amelyekben néhány év után szülői igény híján a nyelvoktatás megszűnt. Az iskolák körzete-sítése szintén közrejátszott a nyelvoktatás csökkenésében. Néhány helyen a kis településekről elpályázott, nemzetiségi nyelvet oktató pedagógus hiánya nehezítette a nemzetiségi nyelvoktatást. Megítélésünk szerint azonban a szülők egy részénél még ma is kísért – valamikor megalapozott – félelem, gyanakvás, bizalmatlanság is.

Megyénkben nemzetiségi óvoda és középiskola nincs. Néhány általános iskolában a nyelvoktatás kiegészítőjeként szakkör működik. A Sátoraljaújhelyi Szlovák Általános Iskolában és Kollégiumban is évről-évre csökken a tanulók létszáma annak ellenére, hogy nagyon kedvezményesek a térítési díjak. Főleg az alsó tagozat kezd elnéptelenedni. Problémát okoz az iskola ellátása megfelelő szlovák nyelvtudású nevelőkkel. Nehezíti ezt az a tény is, hogy az ossztanulóknak csak a negyede beszéli jól anyanyelvét.

A kulturális életben tükröződik legjobban – megyénkben is – a nemzetiségek sajátos arculata. A népi hagyományokhoz való fokozott ragaszkodás minden nemzeti kisebbségnél természetes jelenség. A nemzeti kultúra ápolásának egyik fő pillére az öntevékeny művészeti mozgalom. A nemzetiségi községek többségében működnek művészeti csoportok, azonban működésük nem mindegyikben folyamatos, sokszor csak egy-egy ünnepség műsorának betanulására és bemutatására korlátozódik tevékenységük.

Igen színvonalas művészeti csoportok működnek Répáshután, Vágáshután, Hollóházán, Bükkszentkereszten, Rátkán. A csoportok műsorainak 40-60%-a nemzetiségi. Műsoraikkal rendszeresen ellátogatnak a szomszédos nemzeti-ségi községekbe, a répáshutaiak már ellátogattak a megye határán is túl, és sok elismerést szereztek. Főleg az idősebb korosztály körében él erősebben ez az igény.

A nemzetiségi kultúra terjesztésében, ápolásában igen jelentős szerepe van a nemzetiségi szövetségeknek. Évente rendszeresen felkeresik a nemzetiségi községeket és nemzetiségi nap, találkozó keretében gazdag, színvonalas műsort biztosítanak az ország különböző nemzetiségi településein működő művészeti csoportok közreműködésével. Az utóbbi időben egyre gyakrabban merül fel az az igény, hogy a műsorok legyenek kétnyelvűek, mert nem ismerik a nemzetiségi irodalmi nyelvet, és nem értik meg.

Az utóbbi években a különböző kulturális hetek, hónapok programjában külön nemzetiségi napok szerepelnek. Különösen a sátoraljaújhelyi járás által rendezett „Zempléni Kulturális Hetek” nemzetiségi programjai érdemelnek elismerést.

Hasonló kezdeményezéssel találkozni a miskolci járásban is.

A könyvtárak anyanyelvű könyvellátottsága azonban nem kielégítő. Kevés is, elavult is.

A nemzetiségek kulturális helyzeténél meglévő problémák jelentős része abból adódik, hogy a nemzetiségi lakosság többsége nem él e jogaival, nem tart igényt pl. az anyanyelvű oktatásra, anyanyelvű könyvekre stb.

E jogok gyakorlásának megértetése továbbra is fontos feladat.

A Politikai Bizottság 1958-as és 1968-es határozatai hangsúlyosan foglalkoznak a nemzetiségi településeken a kétnyelvű feliratokkal, az utcák, terek, közintézmények haladó nemzeti nagyjainkról történő elnevezésével. Megyénkben e téren még van tennivaló.

Melléklet

A nemzetiségek főbb megyei adatai

Nemzetiségi községek száma	Települések összlakossága	Az 1960. évi népszámlálás szerint		Nyelvoztatásban részesülő tanulók száma		Kulturális intézetek száma		
		nem magyar anyanyelvű fő	nemzetiségi fő			művelődési otthonok	könyvtárak	művelődési csoport
				1958	1968			
22	31 600	3 741	1 842	1 412	482	16	22	33

Nemzetiségi lakosságú települések:

I. Szlovák

Alsóregmec	Kishuta
Bükkszentkereszt	Komlóska
Filkeháza	Mikóháza
Bükkszentlászló	Nagyhuta
Forró	Répáshuta
Füzér	Rudabányácska
Háromhuta-Óhuta	Sátoraljaújhely
Háromhuta-Középhuta	Széphalom
Hollóháza	Vágáshuta
Kéked	

II. Német

Hercegkút
Károlyfalva
Rátka

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 11. ő. e. – Hatoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd a 70. dokumentumot.

73.

Budapest, 1968. december 14.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának javaslata a nemzetiségi iskolahálózat pedagógusellátásának javítására

A javaslatot látta és vele egyetért:
Lugossy Jenő¹ miniszterhelyettes
Molnár János miniszterhelyettes

A legfontosabb alapelveket megbeszéltük 1968. nov. 13-án a Közoktatási, Pénzügyi és Ellenőrzési, Személyügyi Főosztály, a négy nemzetiségi szövetség, hat megyei tanács vb művelődésügyi osztály képviselőjével, nemzetiségi szakfelügyelőkkel és gimnáziumi igazgatókkal.

Jelen javaslatot látta és ellene nem emelt kifogást:
a Közművelődési, a Közoktatási, a Pénzügyi, a Múzeumi Főosztály, továbbá a Bér- és Munkaügyi és a Tervosztály vezetője.

A magyarországi nemzetiségek helyzetéről szóló 1968. szeptember 17-i politikai bizottsági határozat² (valamint az ezt megelőző június 3-i miniszterhelyettesi értekezlet határozata³) feladatunkká tette a nemzetiségi iskolák helyzetének felülvizsgálatát. Olyan intézkedéseket kell kidolgoznunk, amelyek segítségével javítani tudunk a nemzetiségi iskolák (óvodák) pedagógusellátásán, az oktatók szakmai-politikai felkészültségén, felügyeletük színvonalasabbá tételén.

Feladataink közé tartozik a pedagógusellátás javításával kapcsolatos külön anyagi ösztönzők kidolgozása. Az érdekelt és érintett szervek egyöntetűen elismerik, hogy a nemzetiségi oktatási és nevelési intézményekben (óvodákban, iskolákban, diákotthonokban) folyó oktatási és nevelési, nyelvi és módszertani tevékenység átlagon felüli többletmunkát igényel minden nemzetiségi pedagógustól. Ennek a mennyiségileg és minőségileg is nehezebb pedagógiai munkának elismeréseként, anyagi honorálására, valamennyi, a nemzetiségi oktatási és nevelési intézményekben többletmunkát végző pedagógus részére:

- állapítsunk meg egy külön nemzetiségi pótlékrendszer;
- ebben biztosítsunk előnyösebb területi besorolást a kis helyeken (településeken) működő nemzetiségi pedagógusok számára;
- emeljük fel – szintén a nemzetiségi pedagógusok részére – a letelepedési segélyt.

(A letelepedési segély emelésével a véleményező miniszterhelyettes elvtársak nem értettek egyet.)

E pótlékrendszer kialakításával biztosítani kívánjuk a nyelvoktatás folyamatosságát, valamint a nemzetiségi pedagógusok elvándorlásának megakadályozását is. Olyan húzóerőt szeretnénk létrehozni, amelynek hatására helyhez köthetnénk a már működő nemzetiségi pedagógusokat; jól képzett, friss tanerőkkel tudnánk ellátni a nemzetiségi óvodákat, iskolákat; és mindezekkel biztosítani tudnánk a legkisebb nemzetiségi lakott hely szakszerű anyanyelvi oktatómunkájának eredményességét és színvonalát is.

A nemzetiségi pótlék juttatásának alapelvei

A pótlék neve: nemzetiségi pótlék. (Megkülönböztetve ezzel a 110/1966. (M.K. 2/A.) M.M. számú együttes utasítás 48.§-ában szereplő „nemzetiségi iskolai pótlék”-tól.)⁴

A nemzetiségi pótlék jellege: működési pótlék.

A nemzetiségi pótlék bevezetésének célja: a nemzetiségi oktatási és nevelési intézményekben folyó oktató-nevelő munka sajátos nehézségeinek és többletének anyagi elismerése; a nemzetiségi iskolahálózat pedagógusellátottságának javítása.

Nemzetiségi pótlékban részesítendő minden olyan pedagógus, aki oktató-nevelő munkája során, az anyanyelvi oktatás és nyelvápolás feladataiból eredően többletmunkát végez.

A pótlékot a végzett többletmunka arányában, vagyis megosztottan (differenciáltan) kell megállapítani, és a többi működési pótlékhoz hasonlóan havonta, személyre szólóan fizetni.

A pótlék összegének alsó határa 100 Ft, felső határa 300 Ft legyen.

Folyósításának kezdete: 1969. szeptember 1.

Pótlékban részesítendők:

- a két nyelven (magyar és anyanyelven) is foglalkozó óvónők, nemzeti-ségi gyermekotthoni (diákotthoni) gyermekgondozók, gyermekfelügyelők;
 - a nemzetiségi nyelvet tantárgyként tanító (ún. nyelvoktató) általános iskolákban két nyelven (mint fent) tanító pedagógusok;
 - a nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolákban és gimnáziumokban két nyelven vagy nyelvet (mint fent) tanító pedagógusok;
 - a nemzetiségi diákotthonok (kollégiumok) főhivatású nevelői;
 - a fenti intézmények vezetői (igazgatói) és helyetteseik;
 - a nemzetiségi szakfelügyelők.
- A pótlékrendszeren belül, azzal egységesen kell megoldani és kifejezésre juttatni mind a zárt településtől való távolság hátrányainak, mind az intézményvezetés nehézségeiből adódó többletmunkának a honorálását.
- A nemzetiségi pótlék számfejtésének és kifizetésének feltételeit külön, részletes utasításban kell megadni. Ezt az utasítást meg kell jelentetni a Művelődésügyi Közlönyben.
- A 110/1966. (M.K. 2/A.) M.M. számú együttes utasítás 48.§-ában meghatározott „nemzetiségi iskolai pótlék”, illetve az ennek kifizetési feltételeit szabályozó 123.621/1959. számú miniszteri utasítás⁵ hatálya továbbra is érvényben marad.

Határozati javaslat

A miniszterhelyettesi értekezlet a nemzetiségi iskolahálózat pedagógusellátásának javítása érdekében készült előterjesztés alapelveivel egyetért – módosítással ért egyet.⁶

Utasítja a Nemzetiségi Osztályt, hogy a Személyügyi Főosztállyal közösen dolgozza ki a külön, részletes utasítást.

Budapest, 1968. december 14.

Dr. Kővágó László s. k.
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 10. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

- ¹ Lugossy Jenő (1915–) tanár, politikus. 1957–1961 között az MSZMP KB alosztályvezetője, 1961–1971 között művelődésügyi miniszterhelyettes, 1971–1976 között nagykövet Norvégiában. 1976-tól az Oktatástechnológiai Tárcaközi Tudományos és Koordináló Tanács elnöke.
- ² Lásd a 70. dokumentumot.
- ³ „A magyarországi nemzetiségek oktatási és kulturális ellátásának megjavítására
a./ felül kell vizsgálni a nemzetiségi iskolák helyzetét, tevékenységét, munkájuk eredményét, és a jelenlegi helyzet tényszerű feltárása alapján intézkedni kell munkájuk megjavításáról.
– A nemzetiségi iskolák pedagógusellátásának és felügyeletének színvonalasabbá tétele érdekében ezen iskolák szakfelügyeletét közvetlenül a megyei tanácsok művelődésügyi osztályaira kell bízni.
– Különös gondot kell fordítani a pedagógusellátás és az oktatók szakmai-politikai felkészültségének megjavítására (pedagógusképzés, továbbképzés, speciális módszertani kérdések kimunkálása, külföldi továbbképzési célú ösztöndíjak lehetőségeinek bővítése stb.
– Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogyan lehet külön anyagi ösztönzéssel is javítani a nemzetiségi iskolák pedagógusellátását, s így módon a néhol indokolatlanul megszűnt nemzetiségi oktatást visszaállítani.
– A nyelvtanító iskolákban – az összóraszámok növelése nélkül – mindenképp 4 órára kell emelni az anyanyelvi órák számát.
– Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a nemzetiségek által sűrűn lakott területek középiskoláiban második idegen nyelvként az illetékes nemzetiségi nyelvet tanulhassák a hallgatók. Felelős: Művelődésügyi Minisztérium. Határidő: 1969. május 1.
b./ A szomszédos szocialista országokkal kötendő kulturális együttműködési munkatervben fokozott gondot kell szerepeltetni a magyarországi nemzetiségek oktatási és anyanyelvi kulturális igényeit, az azok kielégítését célzó kapcsolatokat, az egyetemi hallgatók cseréjét stb. Növelni kell a nyelvi képzésre évente a szomszéd országokba küldött nemzetiségi pedagógusok számát. Felelős: Művelődésügyi Minisztérium. Határidő: folyamatos. – MOL XIX-I-4-ccc. Az 1968. június 3-i miniszterhelyettesi értekezlet jegyzőkönyve.
- ⁴ A művelődésügyi miniszter és munkaügyi miniszter 110/1966. (M.K.2/A) M.M. számú együttes utasítása az alsó és középfokú oktatási intézményekben foglalkoztatott pedagógusok munkabérének megállapításáról. – In: Művelődésügyi Közlöny. 1966. 2/A. szám. 1–28.
- ⁵ A 110/1966. (M.K. 2/A) M.M. együttes utasítást a 48.§-ra vonatkozóan a 202/1969. M.M.-Mű.M. számú együttes utasítás módosítja, illetve egészíti ki. E jogszabályt 1969. szeptember 1. napjától kellett alkalmazni, és ezzel egyidejűleg veszítette hatályát a 123.621/1959. M.M. számú külön kezelt utasítás. – In: Művelődési Közlöny. 1969. 19. szám. 385.
- ⁶ Az eredeti dokumentumban is szerepel mindkét szövegváltozat, egyiket sem jelölték meg.

74.

Budapest, 1969. január 2.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának előterjesztése a Nemzetiségi Osztály feladatáról, hatásköréről és ügymenetéről

A Nemzetiségi Osztály tevékenységének alapjául az alkotmánynak és a törvényeknek, az MSZMP KB ideológiai, illetve kongresszusi irányelveinek és határozatainak a nemzetiségi politikára vonatkozó elvi állásfoglalásai, valamint a kulturális és népművelő munkával összefüggő párt- és kormányhatá-

rozatok, ezek közül jelenleg elsősorban a magyarországi nemzetiségek helyzetéről szóló legutolsó, 1968. szeptember 17-i politikai bizottsági határozat¹ és a Művelődésügyi Minisztérium által elfogadott irányelvek és állásfoglalások szolgálnak.

A Nemzetiségi Osztály feladata a Magyarországon élő nemzetiségi dolgozók szocialista nevelését, tudatának formálását elősegítő tömegpolitikai és népművelési munka elvi irányítása; a nemzetiségi kulturális és oktatási igények kielégítéséről való gondoskodás, s az ezekhez szükséges feltételek biztosítása; a nemzetiségekre vonatkozó alapidokumentáció elkészítése és gondozása.

Felügyeleti jogkört gyakorol a nemzetiségi szövetségek felett, s a megfelelő szakosztályokkal együttműködve ellenőrzi és segíti a tanácsi művelődésügyi szakigazgatási szervek nemzetiségpolitikai, valamint népművelési és a nemzetiségi oktatást irányító munkáját.

Irányítja és ellenőrzi a nemzetiségi oktatási intézmények alapidokumentumainak elkészítését és továbbfejlesztését; az érdekelt szervezeti egységekkel (társosztályokkal, megyei, járási szakigazgatási szervekkel) együttműködve ellátja a nemzetiségi oktatásnak, a nemzetiségi óvodák és iskolák nevelői továbbképzésének irányítását, valamint a nemzetiségi óvodák, általános és középiskolák országos szakfelügyeletét.

Intézi feladatkörében a nemzetközi kapcsolatok fejlesztésével és lebonyolításával összefüggő ügyeket.

Illetékessége és hatásköre kiterjed a nemzetiségi szövetségek és a nemzetiségi sajtó munkájára, valamint az összes nemzetiségi oktatási és nevelési intézményre. Az osztály – feladatainak ellátásában – a Nemzetiségi Tanács elvi irányítására támaszkodik. A Nemzetiségi Tanács egyben a nemzetiségi jellegű ügyek intézését országosan koordinálja.

A Nemzetiségi Osztály feladatainak ellátása érdekében kapcsolatban áll és együttműködik az érdekelt tanácsokkal, intézményekkel és intézetekkel: a Hazafias Népfronttal, a Minisztertanács Tanácsszervek Osztályával, a Kiadói Főigazgatósággal, a Tájékoztató Hivatallal, a Népeśsgtudományi Kutató Intézetrel, a Központi Statisztikai Hivatallal, az Országos Pedagógiai Intézetrel, a Pedagógusok Szakszervezetével stb. a nemzetiségi vonatkozású ügyek intézésében.

A Nemzetiségi Osztály szervezete

Osztályvezető: szervezi, irányítja és ellenőrzi az osztály munkáját, s külön is foglalkozik a délszláv ügyekkel;

1. sz. főelőadó: az oktatási és nevelési, valamint a német ügyek intézője;

2. sz. főelőadó: a népművelési, a szövetségekkel és a sajtóval kapcsolatos valamint a szlovák ügyek intézője;
3. sz. főelőadó: a szervezési, személyi és gazdasági, valamint a román ügyek intézője;
- adminisztrátor: ellátja az osztály adminisztrációs ügyeit.

Az osztály – feladatainak ellátásához – külső munkatársakat, munkaközösségeket is igénybe vesz.

Az ügyköri feladatok részletezése

Osztályvezető

Szervezi, irányítja és ellenőrzi az osztály munkáját, meghatározza és elosztja az ügyintézői feladatokat, elkészíti az osztály munkatervét és gondoskodik annak végrehajtásáról. Biztosítja az osztály és a nemzetiségi szövetségek, lapszerkesztőségek munkájának elvi, politikai egységét. Kezdeményezi és előkészíti az osztály működési területét érintő elvi állásfoglalásokat, utasításokat, előterjesztéseket, döntéseket, s az osztály munkájáról tájékoztató jelentéseket készít. Részt vesz a főosztályvezetői értekezleteken, minősíti az osztály dolgozóit, gondoskodik az osztály működéséhez szükséges anyagi feltételekről. Kapcsolatot tart a nemzetiségi szövetségekkel, lapszerkesztőségekkel, részt vesz azok munkaértekezletein, társadalmi bizottsági ülésein, elsősorban a délszláv nemzetiségi területen.

1. sz. főelőadó

A nemzetiségi óvoda- és iskolahálózat felelőse, az oktató-nevelő munka tartalmi ügyeinek intézője. Gondoskodik az óvodák és iskolák foglalkozási, óratervi és tantervi munkálatainak végzéséről; irányítja a nemzetiségi tankönyvkiadást. Közreműködik a kétnyelvűség és a módszertani kérdések kidolgozásában az Országos Pedagógiai Intézettel. Irányítja a nemzetiségi pedagógusok bel- és külföldi továbbképzését és a nemzetiségi szakfelügyelői hálózatot. Kapcsolatot tart a német nemzetiségi szövetséggel és lapszerkesztőséggel, részt vesz azok munkaértekezletein és társadalmi bizottsági ülésein; e területről információkat gyűjt, munkacsoportokat működtet.

2. sz. főelőadó

Foglalkozik a nemzetiségi szövetségek és sajtó közös ügyeivel, ezek koordinálásával mind a minisztériumon belül, mind azon kívül. Irányítja mindenféle nemzetiségi rendezvény tartásából az osztályra háruló feladatokat. A „Bem József” Lengyel Kulturális Egyesületben a felügyeleti jogot gyakorolja. Kapcsolatot tart a szlovák nemzetiségi szövetséggel és lapszerkesztőséggel, részt vesz azok munkaértekezletein és társadalmi bizottsági ülésein; e területről információkat gyűjt, munkacsoportokat működtet.

3. sz. főelőadó

Oktatási és népművelési téren az együttesen jelentkező szervezési, személyi és gazdasági jellegű ügyek intézője, mind a minisztériumon belül, mind azon kívül. Gondozza a személyi ügyeket; a szövetségek és lapok költségvetési és egyéb jellegű pénzügyeivel kapcsolatos és az osztályra háruló feladatokat. Irányítja a magyarországi nemzetiségekre vonatkozó alapidokumentáció kidolgozását.

Kapcsolatot tart a román nemzetiségi szövetséggel és lapszerkesztőséggel, részt vesz azok munkaértekezletein és társadalmi bizottsági ülésein; e területről információkat gyűjt, munkacsoportokat működtet.

Adminisztrátor

Végzi az osztály adminisztrációs munkáját, kezeli az irattárat és az osztály könyv- és folyóirattárát. Önállóan végzi az osztály illetményügyeivel, reprezentációjával stb.-vel kapcsolatos gazdasági feladatokat. Az osztály dokumentációs anyagának kezelője; a gépkocsiügyek, a kultúrkörutaknál használatos autóbusz ügyeinek intézője.

Az osztály ügyintézői nyelvterületük oktatási és népművelési munkájáról, problémáiról információkat gyűjtenek. Ezt az információt személyesen vagy a szövetségek dolgozóival, a lapok munkatársaival, a szakfelügyelőkkel közösen végzett kiszállások útján, illetve az általuk irányított és működtetett munkaközösségek vagy külső szervek és intézmények révén szerzik meg. Felveszik és tartják a kapcsolatot valamennyi, nemzetiségi szempontból érintett megye párt- és állami (szakigazgatási, tanácsi) szervével. Mindnyájan részt vesznek az ellenőrzésekben, a helyzetjelentések, elemzések, javaslatok készítésében, a társosztályokkal való együttműködésben.

Határozati javaslat

A főosztályvezetői értekezlet az előterjesztést a Nemzetiségi Osztály feladatának alapjául elfogadja, módosítással fogadja el.²

Budapest, 1969. január 2.

Dr. Kővágó László s. k.
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 10. ő. e. – Ötoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 70. dokumentumot.

² Az eredeti dokumentumban is szerepel mindkét szövegváltozat, egyiket sem jelölték ki. A főosztályvezetői értekezlet jegyzőkönyvét nem sikerült föllelni.

Kaposvár, 1969. április 14.*A Somogy Megyei Tanács VB jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről*

Vezető pártszerveink a felszabadulás után több alkalommal foglalkoztak a Magyarországon élő nemzetiségek helyzetével, meghatározva a körükben végzendő politikai, oktatási és kulturális munka legfontosabb tennivalóit, alapelveit. Legutóbb a Politikai Bizottság 1968. szeptember 17-én foglalkozott e témával¹. Jelentésünket ennek alapján tesszük meg a Somogy megyei helyzetről és teendőinkről.

I.

Somogy megye nem tartozik a jelentősebb nemzetiségi megyék közé. A nemzetiségi lakosság száma kevés és néhány község kivételével nagyon szét-szórtnan helyezkedik el.

1. Számuk pontos megállapítása komoly nehézségeket okoz, mert a népszámlálási adatok pontatlanok, a különböző becslések között pedig igen nagy az eltérés. A KSH által nyilvánosságra hozott 1960. évi népszámlálási adatok szerint megyénkben

363 653 magyar	12 szerb
54 szlovák	89 egyéb délszláv
372 román	4 711 cigány
705 német	251 egyéb és ismeretlen anyanyelvű személy él.
1 194 horvát	

Az Országos Széchényi Könyvtár 1968-ban végzett felmérése alapján viszont megyénk 5 községében (Lakócsa, Szentborbás, Potony, Tótújfalu, Őrtilos-Szentmihályhegy) 3062 a délszlávok száma.

A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének becslése alapján megyénk 11 településén (Bonnya, Ecseny, Gadács, Kaposfő, Kercseliget, Lad, Mike, Miklósi, Nágocs, Somogydöröcske, Szulok) 6930 német (sváb) nemzetiségi él.

A KSH anyanyelv szerinti kimutatása nem jelenti a nemzetiséget, mert igen sok azoknak a száma, akik idegen anyanyelvük ellenére is magyarnak vallják magukat. Sokan pedig (horvátok és németek) a múltban elszenvedett sérelmek miatt vallják magukat magyarnak. Ezeknek száma

nemzetiségi politikánk ismertté válásának hatására egyre kevesebb. (Viszonylag kidolgozatlanok és nem egységesek a nemzetiségekhez való tartozás kritériumai sem.)

Az említett 5 délszláv, illetve 11 németlakta község (ez utóbbiak vegyes jellegű települések) azok, amelyekben a nemzetiséggel való foglalkozás szükséges. Vannak olyan községeink, pl. Vízvár, Bolhó, Tarany, Háromfa, Bárdibükk, Bószénfa, Kaposhomok, Zics, Szorosad, ahol az asszimiláció előrehaladott volta miatt a nemzetiségekkel való kiemelt foglalkozás nem indokolt, a szövetségek sem igénylik azt.

El kell tekinteni megyénkben a szlovákokkal és románokkal való foglalkozástól kis számuk miatt.

2. Megyénk párt-, állami és társadalmi szervei a PB-határozat végrehajtását mindig fontos feladatnak tekintették. Pártunk következetes internacionalista politikája, az ország és a megye általános gazdasági, politikai és kulturális fejlődése kedvező légkört teremtett a határozat végrehajtásához. Az általános fejlődés kiterjedt a nemzetiséglakta községekre is, sőt néhány vonatkozásban gyorsabban és erőteljesebben hat, mint megyénk számos más községében.

Meg kell állapítanunk, hogy a megyénkben lakó nemzetiségiek gazdasági, politikai, kulturális lehetőségei a magyar lakossággal megegyeznek, az alkotmányos alapelvek, törvényeink, jogszabályaink vonatkozó rendelkezései minden szerv által betartottak.

3. Délszláv nemzetiség

Népszámlálási adatok:

	1949.	1960.	1968.
Lakócsa	1 152	1 102	923
Potony	739	649	540
Szentborbás	360	297	262
Tótújfalu	603	569	516

Anyanyelvi megoszlás jelenleg:

	délszláv	magyar	egyéb
Lakócsa	96%	4%	–
Potony	96%	4%	–
Szentborbás	97%	3%	–
Tótújfalu	98%	2%	–

A magyar lakosság a határörségtől benősült és a vállalatoktól a községekben letelepült lakókból áll.

- a) 1945 előtt ezekben a délszláv anyanyelvű községekben horvátul nem lehetett beszélni még a hivatalos helyiségekben sem. Ha a csendőrök vagy helyi vezetők mégis tapasztalták, legtöbbször testi fenyegetést alkalmaztak büntetésként. A tanítók csak magyarok voltak, az anyanyelvi oktatás sem volt megengedett. Az erőszakos magyarosítás hatására közvetlenül a felszabadulást megelőző időben több mint 30 családnak – kb. 100-120 személy – magyar hangzású családi nevet vett fel. A gyermekek továbbtanulási lehetősége minimális volt, évente 1-2 fő jutott csak középiskolába. Az üzletekben dolgozók (boltos, kocsmáros) délszláv anyanyelvűek voltak, de a község más vezetői magyarok. A községek fejlesztésével jóformán semmit sem foglalkoztak.
- b) A felszabadulás utáni jogszabályok lehetővé tették délszláv tanítók beállítását, de csak szívós felvilágosítómunkával lehetett a szülőket megnyerni annak, hogy engedélyezzék gyermekeiknek az iskolai nyelvtanulást. (Olyan tévhit járta, hogy azokat, akik tanulják a horvát nyelvet, elviszik a Szovjetunióba, a községet pedig Jugoszláviához csatolják.)
 1951-ben vette kezdetét az iskolákban a szervezett nyelvoztatás. (A szülők még ekkor is féltek, és az a tájékoztató gyűlés, amit megyei vezetők e témában tartottak, majdnem botrányba fulladt.)
 Az 1950-es években a jugoszláviai politika terjesztésének gyanúja alapján néhány személy megfigyelés alatt állt. Egy-két embert pedig elítéltek. A politikai helyzet javulása után ezeket rehabilitálták.
 A barcsi járás vezetői már az '50-es években is javasolták a községek vezetőinek gyűléseik horvát nyelvű tartását és kétnyelvű feliratok elhelyezését. A községek ezeket nem valósították meg.
- c) 1951-ben alakultak meg az első délszláv termelőszövetkezetek. A közös gazdaságok nagyon gyengén működtek, ebben döntő része volt a vezetés gyengeségeinek. A munkaegység értéke alacsony volt. 1953-ban szétbomlottak a termelőszövetkezetek, csak Potonyban és Szentborbáson maradt néhány továbbra is közösen dolgozó család.
 1959-ben alaposan előkészített és az önkéntesség elveit figyelembe vevő szervezés jelentős fordulatot jelentett e községek életében. A jól gazdálkodó és egyre erősödő tsz-ek 1965-ben egyesültek Tótújfaluu központtal. Az egyesült szövetkezet vezetése erős, a munkamorál jó. 1968-ban – a mostoha időjárás ellenére is – 10 órás munkanapra számítva 70 Ft-ot tudtak fizetni.
 A lakosság jól keres, amely meglátszik életmódjukban, lakáskultúrájukban. A 4 községben például 21 személygépkocsi, 122 tv, 202 mosógép, 34 gáztűzhely van a családok birtokában.
 A községek női dolgozói részére megalakították a Pécsi Háziipari Szövetkezet helyi kirendeltségét, ahol 40 női dolgozó rendszeresen készíti a délszláv háziszötteket. A Szentborbáson működő kosárfonó üzembn 80-100 fő kapott munkalehetőséget.

Valamennyi község jó bekötőúttal rendelkezik, mindenütt megépítettek a járdákat; Tótújfaluban már korszerű higanygőzös közvilágítás is van.

- d) A lakosság erőteljesen igenli társadalmi rendszerünket, helyesnek, jó-nak tartja nemzetiségi politikánkat. Ma már egyre többen kapcsolódnak be a közéletbe is. A politikai tisztánlátás erősödését jelenti, hogy a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos jugoszláv állásfoglalás nem jelentette az 1950-es évekhez hasonló elbizonytalanodást, esetleges félelmet.

A községek párt-, állami és tömegszervezeti vezetését a PB-határozat szellemében szervezték meg. A végrehajtó bizottság vezetői – a központi község vb-titkára kivételével – valamennyien délszláv anyanyelvűek. A pártszervezetek vezetői – a csúcsvezetőség függetlenített titkára is – szintén délszlávok. A gazdasági vezetők közül csak a főagronómus és a kertészeti mérnök magyar. Az egyéb egységek vezetői valamennyien délszlávok. A helyi funkciók betöltése miatt ellentétek, nézeteltérések a délszláv és magyar lakosság között nem alakultak ki.

A választott testületekben is helyes arányban vesznek részt:

31	községi tanácstagból	2 magyar,
9	községi vb-tagból	2 magyar,
2	délszláv járási tanácstag van,	
1	délszláv megyei tanácstag,	
1	délszláv járási pártbizottsági,	
1	pedig megyei pártbizottsági tag.	

A járás vezető testületei foglalkoznak a nemzetiségi lakosság politikai helyzetével, életkörülményeivel. Az MSZMP Barcsi Járási Végrehajtó Bizottsága 1968-ban tárgyalta a délszláv községek pártszervezeteinek életét és tevékenységét. A Barcsi Járási Tanács VB szintén 1968-ban a Lakócsai Közös Községi Tanács és Végrehajtó Bizottság tevékenységével és további feladataival foglalkozott.

A járási szervek dolgozói munkájuk során figyelembe veszik a PB-határozatban foglaltakat, sokat tartózkodnak a délszláv községekben, hatékonyan segítik tevékenységüket.

- e) A délszláv lakosság elvándorlása nem nagyobb mértékű, mint a magyar községekben lakóké. (1956–60 között Lakócsáról 12, Potonyból 8, Szentborbásról 4, Tótújfaluból 3 délszláv család vándorolt el.) Az elvándorlás oka az, hogy a fiatalok (főleg akik közép- vagy főiskolát végeztek, illetve városban gyakorolható ipari szakmát szereztek) városban települtek le, és az idős szülők hozzájuk költöztek. Mintegy 60 személy jár el máshová dolgozni. Ezek hetente térnek haza család-

jukhoz. Az asszimiláció nem gyors. Vezető szerveink helyesen értelmezve nemzetiségi politikánkat sem az asszimilációs folyamat meggyorsítását, sem az urbanizációból és új generációk felnövéseéből, vegyes házasságokból stb.-ből következő természetes folyamatot nem lassítják.

A születések száma – a magyar községekéhez hasonlóan – csökken. Ezt szemléltetik az iskolai statisztikai adatok is.

Az általános iskolákba járók száma községenként:

	1963.	1964.	1965.	1966.	1967.	1968.
Lakócsa	153	204	161	194	189	153
Potony	54	32	26	20	15	24
Szentborbás	27	15	15	15	15	9
Tótújfalu	66	42	34	23	27	29
Összesen:	300	293	236	252	246	215

A felső tagozatos gyermekek száma – a lakócsai körzeti iskolába járnak – még megfelelő, de az alsó tagozatban még Lakócsán is csak 1–4 összevonásban lehet tanítani az alacsony létszámok miatt.

A horvát nyelv oktatása az általános iskola alsó és felső tagozatában egyaránt folyik. (Kétnyelvű iskolát – ahol a humán tárgyakat horvát, a reál tárgyakat magyar nyelven oktatják – a szülők többszöri javaslat ellenére sem kívántak.)

A felső tagozat valamennyi osztályában heti 3-3 órában folyik a horvát nyelv tanítása. Az iskolába járó magyar nyelvű gyermekek is tanulják a horvát nyelvet (Lakócsán 12 fő, Potonyban 4 fő, Tótújfaluban 2 fő).

Az alsó tagozatos tanulók nyelvoktatása hosszú idő óta megoldott, mind a 4 községben horvát nyelvet beszélő, horvát anyanyelvű nevelők oktatják a gyermekeket.

A központi iskola felső tagozatának tanerőellátottsága 1968/69-es tanévig nagyon rossz volt. 1968 őszétől lényeges a javulás. Sajnos, délszláv nyelvszakos tanár az iskolában nem működik, így azt irodalmi délszláv nyelvet beszélő tanító oktatja. A szakfelügyelet véleménye szerint a nyelvoktatás mind a 4 községben jól megoldott. A szakfelügyelő évente egy-egy hetet tölt ezekben az iskolákban, tapasztalatairól minden esetben személyesen tájékoztatja a művelődésügyi osztályt.

A délszláv községekben óvodát nem lehetett létesíteni, mert a gyermekek létszáma ezt nem teszi lehetővé. A felmérések alapján bizonyított, hogy erre a következő években sem lesz lehetőség.

Évről-évre csökken azoknak az általános iskolát végzetteknek a száma, akik délszláv középiskolában folytatják tanulmányaikat. A tanulók többnyire Pécs, Barcs, Szigetvár és Kaposvár középiskoláiba nyernek beiskolázást.

- f) E községek általános kulturális élete jó. Éves művelődési terveik tartalmazzák azokat a tevékenységi formákat, amelyeket megyénk népművelésében a jobb községek alkalmaznak. A tervek végrehajtása szinte 100 százalékos.

Igen jó az ismeretterjesztő tevékenység, a potonyi színjátszók munkája, hasonlót lehet elmondani a nagyobb ünnepeken szereplő tótújfalvai táncsoportról (tagjai a 4 községből kerülnek ki), a lakócsai zenekarról és népdalénekesekről. Ezek az anyanyelvi kultúra ápolásának fontos tényezői. Egyesített délszláv népi együttes létrehozását is tervezik. Ennek bemutatkozása a júniusi Drávamenti Délszláv Napok alkalmával lesz.

Megyénk eseménysorozatának, a Somogyi Napoknak is egyik rendezvénye – már harmadik éve – a délszlávok e szép ünnepe.

A szövetség segítségével bekapcsolódnak az ún. kulturális körutak áramkörébe. Ezekben az esetekben délszláv dolgozóink színvonalas kultúrműsort (anya- vagy két nyelven) bel- és külpolitikai tájékoztatókat és őket érintő speciális előadásokat kapnak.

A pécsi rádió napi félórás délszláv műsorát kevésnek tartják. Sajnos még ezt a rövid műsort is majdnem elnyomja a Petőfi rádió hangja. Hibaként vetik fel azt is, hogy a műsor ma már szinte kizárólag Baranyára épül. Még 7-8 évvel ezelőtt kértek információt, végeztek körükben közvéleménykutatást a műsorok összeállítása végett. A jugoszláviai varasdi színház vendégszínházát Kaposváron 400-an tekintették meg.

Az anyanyelvi olvasás lehetőségeit könyvtáraink már működésüknek kezdetén igyekeztek biztosítani. 1955, 1962, 1969-ben vizsgálatra került e terület olvasómozgalmi helyzete. Kiderült, hogy az 1953-ban letétként otthagytott horvát és szerb nyelvű könyveket csak egy-két ember olvasta, ugyanis a szerbhorvát irodalmi nyelven írt műveket nem értik, helyette nyelvjárásuknak megfelelő alkotásokat kértek. Ezért 1962-ben a Somogy Megyei Tanács VB 40 000 Ft külön hitelt biztosított horvát nyelvű irodalom beszerzésére. A szövetségen keresztül igényeltek olyan könyveket, amelyeket el is tudnak olvasni az e területen élő emberek. Az igény kielégítésére 80 kötetet kapott a könyvtárhálózat. Sajnos ezek kétharmada cirill betűs szerb nyelvű alkotás volt, amit a szövetségnek vissza is küldtek.

Az 1969. február végén végzett vizsgálat megállapította, hogy a 4 község könyvtári ellátása fejlett, a barcsi járás többi községéhez viszonyítva a legfejlettebb.

Község	Könyvállomány (kötet)	Gyarapodás (Ft)	Olvasók száma (fő)	Kölcsönzések száma (kötet)
Lakócsa	1 917	5 234	252	5 169
Potony	1 533	2 396	129	2 739
Szentborbás	943	1 345	84	432
Tótújfalu	1 368	2 197	147	2 139

Az előző években is hasonló eredmények voltak; egy lakosra több mint 2 kötet jut.

A körzeti tanács kellő anyagi támogatást nyújt a könyvtáraknak. Lakócsán 52, a másik 3 könyvtárban 10-20 kötet horvát nyelvű könyv és brosúra van.

A Narodne Novine² (a szövetség hetilapja) kevés példányszámban jár (Lakócsa 48, Szentborbás 10, Tótújfalu 10). Okát ennek is a nyelvi nehézségekben látják.

Mindenki jól tud magyarul, a magyar nyelven írt könyveket és újságokat szívesebben olvassák. (Többnyire a Dunántúli Naplót járatják, mert a Somogyi Néplapot csak 1 nap késéssel kapják kézhez. Sokan olvassák a Népszabadságot, a Szabad Földet, a Nők Lapját.)

A nemzeti hagyományok, kultúra, népművészet ápolása érdekében a népi együttes megalakításán túl a tanácsi szervek létre kívánják hozni Lakócsán a nemzetiségi körzeti könyvtárat (külföldről történő szerzeményezéssel kívánják megoldani az ifjúsági irodalom biztosítását, mert az iskolákban tanuló gyermekek az irodalmi nyelvet tanulják), amely a másik 3 fiókkönyvtár könyvcseréjét és állománygyarapítását is lebonyolítja, továbbá megkezdik a területre vonatkozó helytörténeti anyag gyűjtését is.

Kétnyelvű feliratok elhelyezése eddig nem történt meg.

A községek megfelelő kulturális objektumokkal rendelkeznek, kivételt képez a lakócsai iskola, ami helyett az új megépítése égetően szükséges, valamint szükséges a Potonyban épülő új kultúrotthon építése befejezésének segítése is.

- g) A fenti összefüggő településen kívül vegyes délszláv település Őrtilos-Szentmihályhegy, amelynek lakossága 1243 fő. Ebből a község belterületén 653, a külterületen (Földvárhegy, Szentmihályhegy, Asszonyvár, Cigánytelep) 590 fő lakik.

Az összlakosságból a délszláv családok száma:

belterületen 1 család,

külterületen 6 család.

Horvát nyelvet beszélők száma:

belterületen 110 fő,

külterületen 150 fő.

A község bel- és külterületű iskolájában horvát nyelvoktatás nincs, erre igény sem volt.

A délszláv lakosság anyagi viszonyai jók, a termelőszövetkezetben dolgozók 1 főre eső évi jövedelme 17 000 Ft, a munkanap garantált értéke 60 Ft. A munkafegyelem a tsz-ben szilárdult, eredményt jelent, hogy az 1968-as gazdasági évet mérleghiány nélkül tudták zárni.

A községben ritkán van nemzetiségi rendezvény. E rendezvényeket a külterületen (elsősorban Szentmihályhegyen) nagy érdeklődés kíséri.

A községben nyert tapasztalataink alapján az asszimiláció mértéke előrehaladottabb, mint a már elemzett összefüggő délszláv területen. Itt összefüggő jellegű településről nem beszélhetünk. Nemzetiségi jellegű problémák a községben nem vetődtek fel.

4. Német (sváb) nemzetiség

A német nemzetiség asszimilálódása megyénkben erőteljesebb, mint a zártabb régióban elhelyezkedő délszlávoké. A községek kifejezetten vegyes jellege, a vegyes házasságok nagyobb száma, a nyelvoktatás hiánya (csak Szulokban van német nyelvoktatás) a felszabadulás utáni kitelepítések, az urbanizáció stb. azt eredményezték, hogy a svábok nemzeti sajátosságait egyre inkább elveszítik.

Mint már említettük (a népszámlálási adatok is erre utalnak) döntő többségük magyarnak vallja magát. Mivel nemzetiségi politikánkból következik, hogy minden állampolgár szubjektíven dönthesse el hovatartozását, a különböző becslések ellenére is meg kell állapítanunk, hogy megyénkben a sváb nemzetiségiek száma kevés, elhelyezkedésük szétszórta.

Reprezentatív jellegű vizsgálódásaink (felméréseink) alapján a következő tendenciákat állapítottuk meg:

- a) 1945 előtt a német lakosság nemzetiségi érdekeit nem érintették sérőten. A gyermekek továbbtanulásának lehetősége azonos volt a magyarokéval, az erőszakos magyarosítás jeleivel – pl. névmagyarosítások – is csak kevésbé találkozunk. Igaz, hogy a községek vezetői többségükben magyarok voltak, de ez viszályokat nem okozott.

A felszabadulás után a családi gazdaságok vagyonátlaga 10 holdra csökkent le, a kitelepítések száma jelentős volt (pl. Szulokból 60-70, Ecsenyből 25-30 család). Ezek a családok az NSZK-ba, NDK-ba települtek, de közülük többen Ausztriába, Angliába is kerültek. A kitelepítettek elhagyott gazdaságait felvidéki telepések foglalták el. Mintegy 150-re tehető azoknak a családoknak a száma, akik a felszabadulás után önkéntesen távoztak el. (Közülük többen a Volksbund helyi vezetői voltak.)

- b) A termelősövetkezetek szervezése konszolidálta a vegyes községek társadalmi, gazdasági helyzetét. Megszüntette a telepések és a német lakosság között lévő, egyébként is minimális számú tulajdonjogi vitákat. (A szövetség illetékesei szerint jelentősebb problémák e vonatkozásban megyénkben nem is vetődtek fel.)

A termelősövetkezetek gazdálkodási eredményei kb. megfelelnek a megyei átlagnak. Egyes helyeken, pl. Szulokban, Mikében meg is haladják azt. Megyénk német lakói dolgos, jószándékú emberek. Szívesen dolgoznak a termelősövetkezetekben, a szocialista rendszert ezzel hathatósan támogatják. Egyéni boldogulásuk is biztosított, anyagi létük megalapozott. (Pl. Szulokban 36 autó, 130 tv, 90 hűtőszekrény, 50 gáztűzhely van.)

Politikai aktivitásuk is javul, egyre többen vesznek részt a közéletben. (Pl. Ecsenyben 6 tanács tag, 2 pártvezetőségi tag német.) A helyi vezetésben kellő számban képviseltek, bár itt már szinte nem is vetődik fel a kérdés nemzetiségi oldala. (Pl. Szulokban a tanács tagság 50%-a német, járási tanács és pártbizottsági tagjuk is van.)

A tendencia ellenére is megállapítható, hogy sokan még mindig túlzottan óvatosak, kerülik a nyílt állásfoglalást. Ebben feltétlenül szerepe van az NSZK-beli rokonságnak, a kölcsönös látogatásoknak és nem utolsósorban a háború utáni kitelepítések emlékének. Ellenséges jellegű megnyilvánulások azonban sehol sem tapasztalhatók, sőt nem egy esetben nyugati rokonaikkal szemben is hangoztatják társadalmi rendszerünk magasabbrendűségét.

- c) Nemzetiségi hovatartozásukat részben nyelvük, részben szokásaik, népi kultúrájuk őrzi – csökkenő intenzitással. Iskolai nyelvoktatás már hosszú évek óta csak Szulokban van az általános iskola felső tagozatában, osztályonként 3-3 órában. A szülők több esetben ennek a megszüntetését is kérték. Az iskola orosz nyelvet nem oktat, s ezért a középiskolába kerülő gyermekeik hátrányos helyzetbe kerülnek. (A jövő tanévtől kezdve orosz szakkör működtetésével kívánnak e helyzetet változtatni.)

Tájékoztatónk szerint hosszú évek óta csak elenyésző számban mennek megyénkből gyermekek német nyelvű középiskolába. A felnőtt lakosság – néhány idős embertől eltekintve – jól beszél magyarul. Svábul főleg családi körben beszélnek, de valószínű, hogy egyre kevesebbet, mert az óvodákba kerülő gyermekek már csak magyarul beszélnek.

Több vegyes községben működik magyar óvoda. Német óvoda létrehozására igény nem merült fel.

A könyvtári, olvasómozgalmi vizsgálatok a német nemzetiségre is kiterjedtek. A megállapítások hasonlóak, mint a délszláv községekben: nyelvi nehézségek miatt nemigen olvasnak anyanyelvű irodalmat. 1958–59-ben ezekből a községek közül, mint fölös, kihasználatlan anyagot – sok esetben alacsony irodalmi értékű műveket – a német könyvek egy részét kivonták a forgalomból. (A közeljövőben az Országos Széchényi Könyvtár módszertani útmutatásával újabb felmérést végeznek, és kísérletet tesznek nemzetiségi törzsanyag kialakítására.)

A *Neue Zeitung*³ kevesen járatják. Ennek oka elsősorban ugyancsak az, hogy nem ismerik az irodalmi nyelvet. A szövetség gondozásában megjelenő kalendáriumot viszont szívesen vásárolják, a sok képpel illusztrált kiadvány érhető számukra. Még szélesebb körű terjesztése a szövetség hasznos célkitűzése.

A pécsi rádió német nyelvű adásait kevesen hallgatják, többnyire a külföldi német adásokat kedvelik. (Vételi lehetőségei ezeknek jobbak.)

E községek közművelődési lehetőségei a járási adottságainak megfelelnek. A német nemzetiségi sajátosságok viszont halványulnak, az 50-es években működő szuloki és kaposfői népi együttesek – főleg a fiatalok elvándorlása miatt – megszűntek. Jelenleg az ecsenyi fiatalok újítottak fel német táncokat, melyeket a kulturális vetélkedőn mutattak be.

A szövetség által szervezett kulturális körutak népszerűek. A községek sváb lakossága (Szulok, Ecseny, Mike, Bonnya, Miklósi, Somogyzil, Gadács, Kercseliget) nagy szeretettel fogadja a vendégszerésre érkező kultúracsoportokat.

A szövetség vezetői is látogatják községeinket és a HNF szerveivel együttműködve több helyen tartanak politikai tájékoztatókat, békegyűléseket. Eredményesek a különböző barátsági estek is. A német lakosság kulturális érdeklődését jellemzi a magyar újságok és folyóiratok, a tv- és rádió-előfizetés magas száma.

II. Határozati javaslat

Az együttes ülés megállapítja, hogy Somogy megyében a nemzetiségek között végzett politikai, gazdasági, kulturális munka a PB vonatkozó határozatainak szellemében történt. A megye nemzetiségi lakosságának életviszonyai jók, életszínvonaluk fejlődése egyenletes. Sajátos jogaikat marxista-leninista, internacionalista politikánknak megfelelően gyakorolhatták, velük szemben semmiféle hátrányos megkülönböztetés nem történt. Megyénk gyakorlata bátran kiállja a szomszéd népek fokozott figyelmét is.

Kapcsolataink a nemzetiségi szövetségekkel kielégítőek, jelzéseiknek, kéréseiknek párt- és állami szerveink lehetőségeikhez képest eleget tesznek. A Hazafias Népfront a szövetségekkel karöltve munkálkodik népi-nemzeti demokráciánk szélesítésén, eredményesen segítve a nemzetiségi dolgozók tudatának szocialista fejlődését.

Megyénk nemzetiségi dolgozói tudatos érdekközösséget vállalva a magyar lakossággal együtt fáradoznak közös céljaink elérése érdekében.

További fontos feladatunknak tartjuk a nemzetiségek jogainak csorbítatlan érvényre juttatását, kultúrájuk, nemzeti hagyományaik ápolásához a fokozottabb segítségadást.

Szükségesnek tartjuk az állandóan változó társadalmi, gazdasági és politikai tényezőkre tekintettel, hogy párt- és állami szerveink fokozottan kísérjék figyelemmel nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósulását, és segítsék elő az újonnan jelentkező, illetve még véglegesen nem rendezett problémák megoldását.

Ezért:

1. A barcsi, csurgói, kaposvári, nagyatádi és siófoki járásokban 1969. augusztus 31-ig együttes járási párt és tanács vb-ülésein meg kell tárgyalni a nemzetiségek helyzetéről szóló 1958. október 7-i PB-határozat végrehajtásának állását.

Határidő: értelem szerint

Felelősök: a megjelölt járási pártbizottságok első titkárai és járási tanácsok elnökei.

2. Az együttes járási ülést követően, az ott hozott határozatok ismeretében az alább megjelölt községek pártszervezetei és tanácsai – ideértve a közös községi tanácsokat is – legkésőbb 1969. szeptember 30-ig tárgyalják meg – a nemzetiségek képviselőinek bevonásával – a nemzetiségek helyzetének további javítását célzó konkrét tennivalókat.

Ezek a községek:

Lakócsa, Szentborbás, Tótújfalu, Potony, Őrtilos-Szentmihályhegy, Szulok, Ecseny, Mike, Bonnya, Gadács, Kaposfő, Kercseliget, Lad, Miklósi, Nágocs, Somogydöröcske, továbbá mindazok, amelyeket az együttes já-

rási vb-ülés az 1858/1968. számú, 1969. február 15-én kelt megyei vb-elnöki utasítás alapján kijelöl.

Határidő: 1969. augusztus 31., ill. 1969. szeptember 30.

Felelős: MSZMP járási bizottság első titkárai, járási tanácsok vb-elnökei.

3. A lehetőségek figyelembevételével a végrehajtó bizottságok továbbra is ügyeljenek arra, illetve ahol szükséges, gondoskodjanak arról, hogy a terület állami és társadalmi vezető tisztségeiben, választott párt- és tanács-testületeiben a nemzetiségi dolgozók képvisellete feleljen meg tényleges társadalmi súlyuknak és a kérdés politikai jelentőségének.

Határidő: folyamatos

Felelős: MSZMP járási bizottságok első titkárai, járási tanácsok vb-elnöke.

4. A megyei tanács vb-elnökének hivatkozott utasításában foglaltakat – két-nyelvű feliratok elhelyezése, új utca vagy tér elnevezése, illetve elnevezés megváltoztatása – végrehajtását ellenőrizték.

Határidő: 1969. június 10.

Felelősök: az 1. pontban megjelölt járási tanácsok vb-elnökei.

5.

- a) Tovább kell erősíteni a nemzetiséglakta községek tantestületeit. Gondoskodni kell társadalmi ösztöndíj juttatásával vagy egyéb alkalmas módon arról, hogy ezeknek az iskoláknak szakos ellátása teljes legyen.

Határidő: 1969. augusztus 31. és folyamatos

Felelős: megyei művelődésügyi osztályvezető.

- b) Amennyiben a szülők igénylik, meg kell szervezni az anyanyelvi oktatást azokban az iskoláinkban is, ahol az jelenleg nem folyik és a jogszabályban meghatározott feltételek ahhoz adottak. A szülőket a lehetőségekről ismét fel kell világosítani.

Határidő: 1969. augusztus 31. és folyamatos

Felelős: megyei művelődésügyi osztályvezető.

- c) Javítani kell a nemzetiségi községek könyvellátását. Ha szükséges, határmenti csereakciókat kell szervezni ennek megoldására. Kiemelt anyagi és szakmai segítséget kell adni nemzetiségi, illetve vegyes művészeti csoportok létrehozásához.

Határidő: 1969. december 31.

Felelős: megyei művelődésügyi osztályvezető.

- d) Fel kell kérni a pécsi rádió, továbbá a két nemzetiségi lap szerkesztőségét, hogy műsoraik, írásaik többet foglalkozzanak a somogyi nemzetiség életével.

Határidő: 1969. szeptember 30.

Felelős: Megyei Pártbizottság Prop. és Műv. osztályvezető.

6. Kaposvár és Siófok város, a marcali és fonyódi járás párt és tanács végrehajtó bizottságai soron következő együttes ülésükön szóbelileg ismertették a megyei párt és tanács vb együttes ülésének nemzetiségi anyagát és határozatokat, illetőleg ezt saját anyaguk összeállításánál használják fel.
Határidő: értelem szerint
Felelős: a megjelölt járási pártbizottságok első titkárai és tanácselnökei.

Kaposvár, 1969. április 14.

Kiadmány hitelül:⁴

Dr. Várkonyi Imre⁵ s. k.
vb-elnökhelyettes

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 11. ő. e. – Tizenkét oldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 70. dokumentumot.

² Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

³ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁴ Olvashatatlan, tintával írt aláírás.

⁵ Dr. Várkonyi Imre (1925–) tanár, politikus. 1946–1950 között Csokonyavisontán tanító, majd 1954-ig tanulmányi felügyelő. 1954–1955 között a Somogyi Néplap rovatvezetője, majd 1960-ig szakfelügyelő, illetve iskolaigazgató. 1960–1964 között a Kaposvári Tanítóképző Intézet tanára, 1964–1972 között a Somogy Megyei Tanács elnökhelyettese, majd 1972-től a Kaposvári Tanítóképző Főiskola főigazgatója.

76.

Békéscsaba, 1969. május 9.

A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről

A Megyei Párt és Tanács VB együttes ülésen tárgyalja meg a Békés megyében élő nemzetiségek helyzetét. Az együttes ülésre a Politikai Bizottság és a kormány határozatai alapján került sor.

I.

1. A nemzetiségi lakosság száma, elhelyezkedése a megyében

Békés megyében szlovák, román, szerb és német nemzetiségű lakosság él. Az 1960-as népszámlálás során közölt adatok alapján a 468 466 lakos közül 16 795 szlovák, 9720 román, 1265 szerb és 585 német anyanyelvű él megyénkben (6%). Ezek a számok nem tükrözik a valóságos arányokat. Megyénkben kb. 60-70 ezer szlovák, 12-14 ezer román, 1500 szerb és

500 német anyanyelvű állampolgár lakik (kb. 17-18%). Román nemzetiség lakik Méhkeréken, Kétegyházán, Pusztatollakán. Vegyesen laknak magyarok, románok, németek, szlovákok Eleken. Szerbek, románok és magyarok élnek Battonyán. Szlovák–magyar lakosság él Békéscsabán, Szarvason, Mezőmgyeren, Tótkomlóson. Gyulán németek, románok és magyarok élnek.

Szétszórtan található szlovákok Medgyesegyházán, Kondoroson s még néhány településen, németek pedig Almáskamaráson.

A felszabadulás utáni áttelepítések jelentősen befolyásolták a nemzetiségiek számát. Vonatkozik ez a német és szlovák nemzetiségekre elsősorban. Az áttelepítés a rokonok szétszakadását is eredményezte nem egy esetben. A rokoni kapcsolatok levelezés, látogatás alapján fennmaradtak. E kapcsolatokkal számolnunk kell, elsősorban a Német Szövetségi Köztársaságba áttelepültek rokonai látogatásaival. Ezek nem egy esetben a nyugatnémet propaganda eszközei.

2. A nemzetiségi lakosság életkörülményei

A nemzetiségi lakosság életkörülményei azonosak a magyar lakosságéval. Azonosak eredményei, problémái is. Sem jogilag, sem gyakorlatilag nincs állampolgári megkülönböztetés.

A nemzetiségi községekben teljes mértékben, a vegyes lakosságú településeken arányosan kapnak választott vagy kinevezett képviselőket a nemzetiségiek a párt és tanácsi szervezetekben, gazdasági és társadalmi szervezetekben és intézményekben.

Nincsenek nemzetiségi hovatartozásból eredő ellentmondások. Egymás mellett élnek, dolgoznak. Megszűnőben vannak a vagyoni, vallási előítéletek. Ezek ma már nem akadályai a vegyesházasság-kötéseknek. Internationalista szellemben, pozitívan reagáltak a csehszlovák eseményekre.

Az iskolaépületeken kétnyelvű felirat van. Egyéb középületeken, utcák elnevezésében ez még nem valósult meg. Bár a lakosoknak ilyen igénye eddig nem volt, a Politikai Bizottság erre vonatkozó határozatának végrehajtására a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

Azonosak a lakásviszonyok. Építésnél, kiutalásnál nincs megkülönböztetés. A nemzetiségi területek üzlethálózattal való ellátása azonos a magyarokéval. Egészségügyi, szociális ellátásban, társadalombiztosításban, orvosi és nyugdíjellátásban s minden egyéb juttatásban ugyanúgy részesülnek a nemzetiségiek is, mint a magyar lakosság.

Kommunális ellátásban pl. a megye ivóvíz, törpevízmű-fejlesztési programja végrehajtásában az elsők között nemzetiségi települések is voltak.

Valamennyi nemzetiségi település rendelkezik művelődési otthonnal, művelődési, szórakozási lehetőségeik biztosítottak.

Az életkörülményekben azonosak a nemzetiségi és magyar lakosság problémái is. Foglalkoztatottsági problémái ugyanúgy vannak pl. a sarkadi, vésztői magyar lakosságnak, mint a méhkeréki, kétegyházi vagy battonyai nemzetiségi lakosságnak.

II.

1. Nemzetiségi oktatás helyzete

A Politikai Bizottság 1958. évi határozata¹ feladatul adta a nemzetiségek oktatási igényének kielégítését is. A tankötelezettségről szóló 1961. évi 15. számú törvényerejű rendelet 13. paragrafusának 2. bekezdése² meghatározza a végrehajtást is.

A törvénynek megfelelően kiépült a nemzetiségi iskolák hálózata megyénkben. Az iskolák személyi és tárgyi feltételei azonosak a magyar iskolák feltételeivel, sőt helyenként még jobbak. (A szlovák általános és középiskola tanulóinak elhelyezésére új kollégium épült.)

Megyénkben 9 tannyelvű általános iskola működik, összesen 1165 tanulóval. A tanerők száma 81. (Egy nevelőre 14 tanuló jut.) A 9, tannyelvű iskola megoszlása nemzetiségek és terület szerint:

román: Gyula, Méhkerék, Kétegyháza, Elek, Battonya, összesen 732 tanulóval. Tanerők száma 49.

szerb: Battonya 60 tanulóval. Tanerők száma 6.

szlovák: Békéscsaba, Szarvas, Tótkomlós összesen 373 tanulóval. Tanerők száma 26.

A nemzetiségi nyelvet oktató iskolák száma 31, összesen 2066 tanulóval. Tanerők száma: 52.

Megoszlásuk szerint:

német: Gyula, Almáskamarás, Elek 419 tanulóval, 8 nevelővel,

román: Pusztaszentlászló I–II–III. 59 tanulóval, 5 nevelővel,

szlovák: 25 iskolában 1589 tanuló, 39 nevelő.

Két nemzetiségi középiskola működik a megyében. Román nyelvű gimnázium Gyulán 72 tanulóval, 7 nevelővel és szlovák nyelvű gimnázium Békéscsabán 79 tanulóval és 9 nevelővel. Mindkét középiskola közös igazgatású.

Tannyelvű óvoda 3 működik a megyében. Ebből 2 román, Méhkeréken és Battonyán 3 gyermekcsoporttal (80 gyermek), 4 óvónővel. Battonyán 1 szerb nyelvű óvoda 33 gyermekkel, 1 óvónővel.

Az anyanyelven is foglalkozó óvodák száma 10. Ebből 6 szlovák, Békéscsabán 2, Tótkomlóson 4, összesen 142 gyermekkel, 6 óvónővel.

Román 3 óvodában – 145 gyermekkel, 7 óvónővel – Pusztatöltske, Kétegyháza, Elek községekben.

Német 1 óvodában – 25 gyermekkel, 1 óvónővel – Gyula városban.

Az iskolai hálózat ilyen széles körű kialakítása a jelentkező igényt kielégítette, és jelenleg is kielégíti.

2. Az iskolák helyzete, a tanulók létszámának alakulása

A nemzetiségi iskolák tanulóinak száma 1960-tól fokozatosan csökkent.

A létszám csökkenésének okai:

- a) Első ok a természetes asszimiláció és az egyre gyakoribb magyar és nemzetiségi vegyes házasságok.

Hozzájárult a nyelvoktatásban résztvevők számának csökkenéséhez a nemzetiségi szülők részéről tapasztalt passzivitás, közömbösség az anyanyelv iránt.

- b) Bizonyos mértékig befolyásolta a tanulólétszám-csökkenést a körzetesítés is, olyan helyeken, ahol alsó és felső tagozat bekörzetesítése [sic!] után csak az alsó tagozatban maradt meg a nyelvoktatás. A csatlakozó órák is csökkentették a résztvevők számát.

- c) Negatívan befolyásolta a nemzetiségi iskolák létszámalkulását a tantervek ideiglenes volta és tankönyvi problémák is.

Nem hozta meg a várt eredményt a tannyelvű iskolákban 1960/61-ben bevezetett kétnyelvű oktatás sem. Nem eredményezte a tanulók kétnyelvű tudását. A nevelők és szülők véleménye szerint ez pluszmunkát jelentett és jelent a tanulóknak.

A probléma megoldását a módszertani kérdésekben kell keresni. A legjobb módszereket kell kialakítani és ezeket általánossá tenni. Ehhez az Országos Pedagógiai Intézetben működő nemzetiségi szakcsoporttól és a nemzetiségi szakfelügyelőktől várunk elméleti és gyakorlati segítséget.

- d) Komoly oka a nyelvoktatás csökkenésének a nemzetiségi pedagógusok egy részénél tapasztalható közöny, nemtörődömség, lelkesedéshiány. Az ilyen nevelők felvilágosítómunkája a szülők körében elégtelen. Az ügy érdekében történő meggyőzés helyett, a kényelmesebb megoldást választják, megnyugvással tudomásul veszik a helyzetet. Más tárgyak oktatását vállalva, igyekeznek a magyar iskolákba kerülni.

Párt és tanácsi szerveink megyei PB és tanácsüléseken, járási, községi vb és tanácsüléseken foglalkoztak a nemzetiségi kérdések – főleg az iskoláztatás – megoldásával, feladataival.

A Megyei Művelődési Állandó Bizottság 1962-től 6 esetben foglalkozott nemzetiségi kérdésekkel. A nemzetiségi iskolák pozitívabb létszámalakulását így sem sikerült kedvezőbben befolyásolni.

Az elmúlt években mind az általános, mind a középiskolák tanulmányi színvonala eléri vagy megközelíti a magyar iskolák eredményét. Bizonyítják ezt a különböző tanulmányi versenyek, egyetemi és főiskolai felvételi eredmények. A végzett hallgatók között számos mérnök, orvos, tanár stb. található. Nemzetiségi iskoláink nevelőinek nagy része az iskola volt tanítványa, akik visszakérülve városukba, községükbe az iskolai oktató-nevelő munka végzése mellett aktív résztvevői a társadalmi élet egyéb területének is.

A Művelődésügyi Minisztérium rendelkezései alapján 3 év óta rendszeresek a szlovák és délszláv nevelők bel- és külföldi nyelvi továbbképző tanfolyamai. Sajnálatos, hogy a román nevelők számára nincs ilyen lehetőség.

Az 1969-es tanévtől kezdődően a megyei művelődésügyi osztály és a TIT szélesíti a nemzetiségi nevelők szakmai továbbképzését anyanyelvükön, TIT-előadásorozatok keretében.

III.

1. A nemzetiségi lakosság kulturális helyzete

A nemzetiségi lakosság kultúrájának hagyományait a szövetségek, a Hazafias Népfront bizottságai, a művelődésügyi szakigazgatási szervek, valamint a népművelési intézmények ápolják, gyakran intenzívebben, mint maga a lakosság.

A nemzetiségi településeken a könyvtárak jelentős része rendelkezik az illető nemzetiség nyelvén írott könyvekkel. Az olvasók csak kismértékben igénylik a könyveket. A nemzetiségiek döntő többsége szívesebben olvas magyarul. Ennek oka abban keresendő, hogy a nemzetiségi nyelvet – főként az idősebbek – csak beszélik, de nem olvassák. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy a könyvtárakba járó nemzetiségi folyóiratokat – Eleken a *Neue Zeitungot*³, Battonyán a *Narodne Novinét*⁴, Gyulán a *Foia Noastrát*⁵, Tótkomlóson a *Ludové Novinyt*⁶ – elvétve, kevesen olvassák. Szarvason és Mezőberényben, ahová korábban jártak a nemzetiségi folyóiratok, az érdeklődés hiányában nem újították meg az előfizetésüket. Hasonlóan csökkenő tendenciát mutat a szövetségek kiadásában megjelenő nemzetiségi újságok iránti igény is. Összesen 310 szlovák, 55 román, 19 német és 80 szerb nyelvű újság jár a megyébe.

Könyvtárainknak nagyobb gondot kell fordítaniuk állománygyarapító tevékenységük során az anyanyelvű irodalom beszerzésére, ugyanakkor fokozottabb mértékben kell törődniük az olvasási igény felkeltésével, propagálásával.

A nemzetiséglakta településeken a közművelődési intézmények (könyvtár, művelődési ház, mozi) állaga és felszerelése – a magyarlakta településekhez hasonlóan – változatos képet mutat. Kielégítő, sőt jó Gyula, Kétegyháza, Méhkerék, Battonya, Nagybánhegyes, Szarvas, Csabacsúd, Mezőmgyer és Kétsoprony művelődési intézményekkel való ellátottsága. Szerényebbek a feltételek Eleken, Sarkadkeresztúron, Telekgerendáson, Kondoroson, Mezőberényben és Békéscsabán.

Az intézmények vezetői többségükben beszélnek a településen élő nemzetiségek nyelvét, többen maguk is az illető nemzetiséghez tartoznak. Az intézményeknél alkalmazott tiszteletdíjasok – akik valamely kisebb csoportot vezetnek – ugyancsak beszélnek az adott nyelvet. Szakmai felkészültségük megfelel a megye népművelői felkészültségének.

2. Nemzetiségi hagyományok gyűjtése a megye múzeumaiban

Megyénk múzeumai hosszú évek óta gyűjtik a nemzetiségek tárgyi, néprajzi anyagát. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban a város és Tótkomlós szlovák lakosságának bútortextil, kerámia, díszítőművészeti és népi építkezési tárgyi anyagát gyűjtötték össze. Monográfia készült a tótkomlói állattartásról, s ugyanitt végzett népdalgyűjtést is a múzeum. Békéscsaba népi építkezéséről rajzos és fényképes anyaga van az intézménynek, s a múlt évben elkészült a békéscsabai szöttek mintagyűjteménye is.

A gyulai múzeumban gyulai, méhkeréki és kétegyházi román tárgyi anyag található nagyobb mennyiségben (mezőgazdasági, textil, konyhaeszköz, viseleti). A szarvasi múzeum a város és környéke szlovák tárgyi néprajzi anyagát gyűjtötte be. A nemzetiségek szellemi – és benne a folklór – kultúrájának anyaga jelenleg szerényebb mértékben van összegyűjtve a múzeumokban, mint a tárgyi anyag.

A szellemi anyag gyűjtését főleg a nemzetiséglakta helységek társadalmi, néprajzi gyűjtőire alapozzák a múzeumok. Békéscsabán szakmuzeológus végzi ezt a feladatot. A tárgyi anyag gyűjtése továbbra is szerepel valamennyi múzeum éves tervében.

3. A nemzetiségi települések művészeti csoportjai, tevékenységük

Megyénkben több évtizedre vezethető vissza a nemzetiségi, elsősorban a népi kultúra hagyományainak ápolása. Szinte valamennyi nemzetiséglakta településen működnek öntevékeny művészeti csoportok, s közülük nem egy országos hírűvé vált. Kiemelkedő a békéscsabai Balassi Bálint és a gyulai Erkel Ferenc népi együttes tevékenysége. A battonyai délszláv együttes, az eleki táncegyüttes és népi zenekar, valamint a tótkomlói,

mezőmegyeri és méhkeréki csoport tevékenysége is elfogadható annak ellenére, hogy az eredményesebb munkát és színvonalasabb műsor produkálását gátolja a megfelelő szakemberek hiánya.

A csoportok működéséhez anyagi és erkölcsi támogatást nyújtanak a szövetségek. A fenntartási költségeket azonban döntő mértékben a helyi, valamint a járási tanácsok fedezik.

Valamennyi együttes évente több alkalommal szerepel a megye és az ország nemzetiséglakta településein, s ugyanakkor igen gyakran felkeresik a magyarlakta területeket is. Egyre több külföldi meghívásnak tesznek eleget évről-évre.

A megyei tanács vb művelődésügyi osztálya a négy szövetséggel közösen rendezte meg – első ízben 1967 áprilisában Szarvason – a Nemzetiségi Kulturális Napokat. A kulturális napok keretében népviseleti, néprajzi, képzőművészeti, valamint a megye nemzetiségi településeinek 20 éves fejlődését bemutató kiállítást is rendeztek. A nemzetiségi napokat ebben az évben is megrendezzük, ugyancsak Szarvason.

A népek barátságának elmélyítését szolgálták a különböző nemzetiségi filmnapok, melyek keretében a nemzetiségi szövetségek bekapcsolódásával a nemzetiséglakta községekben bemutatásra kerültek csehszlovák, német és román filmek.

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, a Hazafias Népfőnt, a megyei tanács vb művelődésügyi osztálya és a helyi népművelési szervek közreműködésével a románlakta településeken 1967/68-ban 68, nagyobb közönséget megmozgató rendezvény volt. Ezek látogatóinak száma meghaladja a 21 000 főt.

IV.

Megyénkben a Politikai Bizottság 1958. október 7-i, a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról szóló határozatának a megyei párt- és tanácsszervekre vonatkozó feladatait – a kétnyelvű feliratok alkalmazása kivételével – teljesítettük.

A feladatok hosszabb távra szólnak és folyamatosak. Ezt erősíti meg a Politikai Bizottság 1968. szeptember 17-i határozata⁷. Ebből következnek további feladataink is.

Ennek megfelelően:

- Nemzetiségi politikánk gyakorlatában továbbra is a marxista–leninista elvek következetes érvényesülését segítjük elő.

- Politikai munkával és gazdasági eszközeinkkel a jövőben is a magyarokéval azonos jogokat és lehetőségeket biztosítunk megyénk nemzetiségi lakosságának társadalmi életünk minden területén.
- A nemzetiségi iskoláztatás személyi és tárgyi feltételei megfelelőek. A feltételek további javítása mellett legnagyobb gondot a tanulói létszám növelése – helyenként a megtartása – jelenti. Tekintsék a nemzeti-séglakta települések párt-, tanácsi, gazdasági és tömegszervezeti szervei és intézményei feladatuknak a felnőttek meggyőzését, gyermekeik nemzetiségi iskolába történő beiskolázására vonatkozóan.
- Javasoljuk a Művelődésügyi Minisztériumnak:
 - a) a román nyelvszakos nevelők továbbképzésének bel- és külföldi tanfolyamok megszervezését államközi megállapodás útján.
 - b) állandó jellegű nemzetiségi tantervek kiadását és az iskoláknak a hazai sajtóságokhoz igazodó nemzetiségi tankönyvekkel való ellátását.
- Javasoljuk az Országos Pedagógiai Intézetnek, dolgozza ki a kétnyelvű oktatás módszertanát, tegye ezt általánossá és juttassa el az iskolákhoz.
- A szakosztályok irányelvek kiadásával és rendszeres ellenőrzéssel segítsék a nemzetiségi iskolák tartalmi munkájának javítását, tanulmányi eredményeik emelését.
- A már rendelkezésre álló anyag értéke és gazdagsága, s a további gyűjtőmunka alapján szükségesnek látjuk Békéscsabán egy nemzetiségi múzeum létrehozását, amelyben méltóképpen dokumentálva lenne a szlovák nemzetiség tárgyi jellegű és szellemi kultúrájának hagyatéka – esetleg a megye más nemzetiségének anyaga is. A nemzetiségi múzeum alapításának gondolatával az országos főhatóság is egyetért, s messzemenő anyagi és erkölcsi támogatást helyezett kilátásba.
- Tervszerűbbé kell tenni a nemzetiségi nyelvű könyvállomány fel-frisítését, gyarapítását. Az anyanyelven írt könyvek olvasása iránti igény felkeltése és kielégítése érdekében a könyvtárak folytassanak rendszeres propagandát.
- Megyénk idegenforgalma és a nemzetközi kapcsolatok erősítése érdekében azonos képzettség esetén a nemzetiségi nyelvet jól ismerő fiatalokat részesítsék előnyben egyes idegenforgalmi, közlekedési és kereskedelmi munkakörök betöltésénél.
- A megyei szervek és a nemzetiségi szövetségek kapcsolata nemzetiségenként eltérő ugyan, de egészében rendszeres. Szükséges, hogy a megyei szervek a nemzetiségek egészét érintő kérdésekben a szövetségekkel előzetesen összehangolt intézkedéseket tegyenek, s kapcsolataikat továbbra is kölcsönösen erősítsék.
- A külföldi kapcsolatok – különösen a határmenti találkozókat – tervszerűbbé és rendszeresebbé tétele érdekében célszerű hosszabb távra előre kialakítani az elképzeléseket, s ennek alapján készülni a külföldi

csoportok fogadására s a külföldre látogatók programjának kialakítására. Ezáltal elkerülhető a mostanában még jelentkező alkalmi – ezért nem kellően előkészített – kapcsolatok létrehozása.

Békéscsaba, 1969. május 9.

Deák Ferenc⁸ s. k.
művelődésügyi
osztályvezető h.

MOL 288. f. 36. cs. 11. ő. e. – Hétoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² A szövegben elírás történt, a hivatkozás az 1951. évi 15. számú tvr. rendeletre vonatkozik. Lásd a 18. dokumentum 15. számú jegyzetét.

³ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁴ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁵ Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

⁶ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

⁷ Lásd a 70. dokumentumot.

⁸ Deák Ferenc (?-?). Hosszú évekig volt a Békés Megyei Tanács Művelődési Osztályának osztályvezető-helyettese. 1980. március 30-án ment nyugdíjba.

77.

Budapest, 1969. május 12.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának jelentése a nemzetiségi szövetségek kongresszusáról

A nemzetiségi szövetségek már a múlt évben esedékes kongresszusukat április felében tartották meg. E kongresszusok megrendezésére az 1958. évi politikai bizottsági határozat¹ értelmében az idén harmadszor került sor. Miután azonban a szövetségek kongresszusaik számát a felszabadulás, illetve a szövetség megalakulása óta tartják nyilván, az idei kongresszus a románoknál és németeknél harmadik, a szlovákoknál negyedik, a délszlávoknál hatodik volt.

Előkészítés

A nemzetiségi kongresszusok az 1958-as határozat végrehajtásáról szóló jelentés készítése, valamint az 1968. szeptember 17-i politikai bizottsági határozat² aktuális rendelkezéseinek előkészítése és megvalósítása miatt a múlt évben nem voltak megtarthatók. Az új PB-határozat alapján szabta meg a kongresszusok előkészítésének tennivalóit; mindenekelőtt a határozat azon pontjai, amelyek a szövetségek tevékenységének fokozásáról, kiterjesztéséről

és színvonalának emeléséről, társadalmi bázisuk szélesítéséről, a szövetségi szervek működésének továbbfejlesztéséről, szabályzatuk korszerűsítéséről szólnak.

A kongresszusok előkészítésére tartott megbeszéléseken az az álláspont alakult ki, hogy központi jelentőségű feladat a kongresszusok elé terjesztendő alapszabály-tervezet elkészítése, s hogy az előkészületeket és magukat a kongresszusokat is már az új alapszabály rendelkezéseinek megfelelően kell lebonyolítani. Az előkészületek egyik fő vonala tehát a szövetségek egységes új alapszabály-tervezetének elkészítése volt.

A közvetlen előkészítés munkálatai során a szövetségek munkatársait a társadalmi bázis szélesítése, a szövetségi szervek – így maga a kongresszus – működésének fejlesztése, demokratizálása állította a legnagyobb feladat elé. Igen nagy jelentőségű eseményként értékelhetjük, hogy – az új alapszabály értelmében – az 1958-as PB-határozat óta először választották meg a küldöttek egy részét. A választások lebonyolítása az adott lehetőségek felhasználásával történt: leginkább a kultúrkörutak előadásait használták fel, de önálló kulturális-politikai rendezvényeket is szerveztek, vagy más olyan előadásokat, rendezvényeket használtak fel a választások megtartására, amelyeken nemzetiségi dolgozók vettek részt. A kongresszusok előkészítéséhez és a választások lebonyolításához nagy segítséget nyújtott Fehér Lajos³ elvtárs utasítása a megyei tanácselnökökhöz az 1968. szeptember 17-i PB-határozat végrehajtására, valamint a Központi Bizottság illetékes osztályának a megyei pártbizottságokhoz intézett levele. Az MSZMP és a Hazafias Népfront területi vezető szervei tevékenyen támogatták a szövetségek munkáját, közvetlenül részt vettek a választások lebonyolításában. A jelölteket a helyi népfrontvezetőség tagjai terjesztették elő.

A választások lebonyolítása sikeres volt. Széles körben felkeltette a nemzetiiségi dolgozók érdeklődését a kongresszusok iránt, és sok olyan helység nemzetiségi lakosai is igényelték, hogy megválaszthassák küldötteiket, ahol a szövetségek nem szándékoztak választást tartani. A választások iránti érdeklődésre jellemző, hogy a kulturális műsorral egybekötött választási gyűlésen, pl. Kétegyházában 360 román, Mohácson 500 délszláv és német, a Tolna megyei Györkönyben 600 német, Legénden 300 szlovák vett részt.

Annak ellenére, hogy igen rövid idő állt rendelkezésre és az előkészítés folyamán váratlan nehézségek léptek fel – ezek közül különösen súlyos volt az, hogy a német és a szlovák szövetség főtitkára megbetegedett, és hosszú hetekre kiesett a munkából –, a szövetségek munkatársai a szerkesztőségek, az országos választmány tagjainak és nem utolsósorban a párt, a népfront és az állami szerveknek segítségével megfelelően előkészítették a kongresszusokat.

A kongresszusok munkája

A kongresszusokon – az új alapszabályok értelmében – a küldöttek 3 csoportja vett részt mind tanácskozási, mind szavazati joggal: választottak, hivatalból résztvevők (a 4 évvel ezelőtt megválasztott Társadalmi Bizottság tagjai, valamint a szövetségek és szerkesztőségek munkatársai) és meghívott küldöttek, olyan kisebb helységekből, ahol nem tudtak választást tartani. A négy szövetség kongresszusán a küldöttek száma és a 3 csoport szerinti megoszlása a következő volt:

	most választottak		hivatalból résztvevők	meghívottak	összesen
	száma	%-a			
délszlávok	124	62	48	36	208
németek	81	50	46	33	160
románok	46	41	30	37	113
szlovákok	67	35	44	77	188

A küldötteken kívül az érdekelt párt-, népfront- és állami szervek képviselői vendégekként vettek részt a kongresszusokon. Ezek száma 20 és 28 között volt. Az MSZMP KB nevében a délszláv kongresszust Óvári Miklós⁴ elvtárs, a szlovák kongresszust Benke Valéria elvtársnő, a német kongresszust a KB és a Művelődésügyi Minisztérium nevében Dr. Orbán László elvtárs üdvözölte. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa nevében mind a négy kongresszust Barati István titkár köszöntötte. A Művelődésügyi Minisztérium üdvözlését a román, a délszláv és szlovák kongresszuson Kővágó László, a Nemzetiségi Osztály vezetője tolmácsolta. A KB képviselőjének hiánya a románoknál, valamint a Művelődésügyi Minisztérium nem egyenlő szintű képviselője, a kongresszus szünetében egyes küldöttek elégedetlenségének kifejezését váltotta ki.

A kongresszusok napirendje – bizonyos formai eltérésekkel – lényegében egységes volt: főtitkári beszámoló, az új alapszabály előterjesztése, az országos választmány megválasztása. Az országos választmány saját tagjai közül választotta meg az elnököt, két alelnököt, a kulturális, oktatási és szerkesztőbizottság tagjainak nagyobb részét, valamint a három bizottság titkárát; ezután bejelentették, hogy az alapszabály értelmében az elnök, alelnökök, főtitkár, titkár, főszerkesztő és a három bizottság titkára alkotja a szövetség titkárságát.

A kongresszusokat nagy aktivitás, a pártunk és kormányunk politikája iránti bizalom megnyilvánulása jellemezte, s amit különösen ki kell emelni, hogy a választott küldöttek valóban választóik képviselőjében léptek fel, azok megbízásából fejtették ki véleményüket, bírálatukat, adták elő a kívánságokat. Öröndetes, hogy kevés volt a formális és pusztán gazdasági munkáról és eredményekről beszámoló felszólalás, a kongresszusok munkaértekezlet jel-

legűek és színvonalasak voltak. Mind a beszámolókon, mind a felszólalásokon a nyílt, őszinte problémafelvetés alapján érzékeltetni lehetett a PB-határozat kedvező hatását.

A beszámolók és a felszólalások nemzetiségi politikánk pozitív eredményeként emelték ki az egyes községek különböző nemzetiségű lakossága testvéri együttélésének megvalósulását, közös munkálkodását a szocializmus építésén; a gazdasági egyenjogúság érvényesülése alapján a nemzetiségi parasztok jólétének növekedését. Sokan beszéltek a nemzetiségi lakosság megfelelő képviseléről a különböző választott testületekben.

A felvetett problémák sorában első helyen állt a nemzetiségi oktatásüggyel kapcsolatos elégedetlenség. Általános volt a nemzetiségi rádióadások kielégítő megoldására irányuló kívánság is, s ezzel kapcsolatban az az igény, hogy a televízió is foglalkozzék többet a nemzetiségekkel. Sok szó esett a nemzetiségi kultúra ápolásának hiányosságairól: hogy a könyvtárakban nincsen elegendő nemzetiségi könyv, nincs kielégítő behozatal ezekből a könyvekből; a délszlávok, románok és szlovákok közül sokan adtak hangot annak a kívánságnak, hogy nemzetiségi klubokat alakíthassanak a községekben, városokban. Hangot kapott a nemzetiségek helyzétével, problémáival való intézményes, tudományos foglalkozás, valamint a nemzetiségi népművészeti alkotások szakzszerű, szervezett gyűjtésének igénye. Általános volt az anyaországgal, a nemzeti nyelvtérrel való kapcsolatok szorosabbá tételére irányuló kívánság az oktatási és népművelési problémák megoldása érdekében. A románok kifejezték azt a kívánságot, hogy román képviselő is kerüljön be a parlamentbe; a németeknél újból sérelmezték, hogy csak a német nemzetiség nem kapott még kollégiumot, többen sérelmezték, hogy a szövetségek budapesti székházának ügye több mint tíz év alatt nem nyert megoldást.

Az általában mérsékelt, de határozott hangvételű probléma- és igényfelvetések között csak a délszlávoknál jelentkezett néhány türelmetlen hang. Ezek főként Mohács, Baja és környéke délszláv sérelmeit hangoztatták, és követelték azok orvoslását. Legalább annyi jogot kívántak, mint amennyit a jugoszláviai magyarok élveznek, és felvetették a „délszláv tömegek rehabilitálásának” követelését. Ugyancsak egy délszláv felszólaló beszélt arról, hogy Magyarországon nem kielégítő a nemzetiségi kérdés alkotmányjogi megoldása.

Az alapszabály-tervezetet általában meglelégedéssel fogadták, s nyíltan csak a délszlávoknál merült fel ellenvélemény. Az alapszabályt azonban itt is egy ellenszavazat és 7 tartózkodás mellett túlnyomó többség elfogadta. A németeknél ugyan senki sem szólalt fel az alapszabály ellen, de ketten ellene szavaztak.

A választások nyíltak voltak, az előterjesztett listával szemben nem merült fel ellenvélemény; kiegészítésre irányuló igény azonban volt.

A kongresszusok iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg mind belföldön, mind külföldön. A magyar sajtó, rádió rövid beszámolókat adott a kongresszusokról; a tv-híradó a délszláv és a német kongresszusról adott közvetítést. A vidéki sajtó – az érintett megyékben – általában kielégítő módon foglalkozott a kongresszusokkal. Nem lehet ezt elmondani a központi lapokról, amelyek nem küldték el tudósítóikat (egyetlen kivétel: a Népszabadság tudósítója részt vett a román kongresszuson, és egy rövid összefoglalót közölt arról a lap), a kongresszusokról az MTI jelentése alapján teljesen formális tudósításokat hoztak. A Magyar Nemzet, amely mint a Hazafias Népfront lapja, elsősorban lett volna érdekelt, még a formális tudósításokat is a legrövidebben és a legeldugottabb helyeken közölte.

Semmiképpen sem volt szerencsés, hogy a tv csak két kongresszusról emlékezett meg, s különösen nagy hiba volt, hogy a szlovák kongresszusról távol maradt. A rádió formás kis beszámolói sem voltak alkalmasak arra, hogy akár tartalmilag, akár politikai jelentőségüknek megfelelően kielégítően informálhatták volna a kongresszusokról a hallgatókat.

Külföldről mind a négy kongresszus iránt volt érdeklődés, de különösen nagy érdeklődés volt a szlovák és a délszláv kongresszus iránt. Az előzetes megbeszélések értelmében a kongresszusokat belügynek tekintettük, külföldi vendégeket nem hívtunk, illetőleg a jelentkezőket elhárítottuk. Külföldi hírügynökségek állandó magyarországi tudósítóinak lehetőségük volt a kongresszusokon részt venni. A lehetőséggel csak a jugoszláv és a csehszlovák tudósító élt. Ebben valószínűleg annak is szerepe volt, hogy csak igen későn – a román kongresszus előtti nap délutánján – született döntés a tudósítók részvételének lehetőségéről. Szlovákiából állami és társadalmi szervek megfigyelői, újságírói érkeztek Budapestre, és megkíséreltek bejutni a terembe, ahol a szlovák kongresszust tartották.

Összefoglalás

A négy nemzetiségi szövetség kongresszusa nagy munkával, megfelelően előkészített, jól sikerült kongresszus volt. Mind külsőségeiben, mind tartalmában, munkaértekezlet jellegében jól töltötte be feladatát: szervezői minden elismerést megérdemelnek. A kongresszusok a nemzetiségi lakosság jó közérzetét, fokozódó aktivitását, bizalomteljes várakozását, s a párt politikája iránti bizalmat, a Politikai Bizottság határozatával való elégedettséget tükrözték.

A kongresszuson felvetett problémák, az elfogadott alapszabályok és határozati javaslatok egy sor gyakorlati feladat megoldását, néhány kérdésben elvi állásfoglalás kialakítását teszik szükségessé:

1. A kongresszusok megmutatták, hogy a nemzetiségi lakosság helyesli és igényli a Politikai Bizottság határozatában megjelölt intézkedések megvalósítását, tehát tovább kell dolgozni a határozatok következetes végrehajtásán.
2. Külön figyelmet kell fordítani azoknak a kívánásoknak megvizsgálására, amelyekről nincs szó a Politikai Bizottság határozatában, vagy az ott megjelölt megoldástól eltérő módon merültek fel a kongresszuson. Nemzetiségi klubok alakítása, a nemzetiségi népművészeti értékek szervezett gyűjtése, a nemzetiségi kérdés és a nemzetiségek helyzetének tudományos igényű tanulmányozása, a nemzetiségi oktatásügy perspektívájának koncepcionális kidolgozása, a nemzetiségi szövetségek és nemzetiségi kultúrmunkások külkapcsolatainak elvi és gyakorlati rendezése, a nemzetiségi rádió-adások kielégítő megoldása tartoznak a kongresszuson fölvetett legfontosabb ilyen igények közé. A közeljövő teendői közé tartozik a kongresszusokon elfogadott alapszabályoknak a művelődésügyi miniszter részéről történő jóváhagyása.
3. A szövetségek előtt álló legfontosabb feladat, hogy tartalommal töltsék meg az eddiginél demokratikusabb szervezeti formákat, hogy a titkárságok, a munkabizottságok megkezdjék tevékenységüket.

A szövetségek munkájának megjavítása érdekében foglalkozni kell apparátusuk személyi ellátottságával. Különös figyelmet igényel az alapszabályok értelmében létesítendő titkári állások betöltése, a főtítkárok megfelelő helyettesítése, illetve utódlása.

Budapest, 1969. május 12.

Dr. Kóvágó László s. k.
osztályvezető

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 10. ő. e. – Nyolcoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 47. dokumentumot.

² Lásd a 70. dokumentumot.

³ Fehér Lajos (1917–1981) politikus. 1942-ben belépett az illegális kommunista pártba, 1944-ben részt vett a fegyveres ellenállási mozgalomban. 1945-től a budapesti politikai rendőrség vezetője. 1948-tól a Szabad Föld, 1954-től a Szabad Nép, 1956-tól a Népszabadság szerkesztője. Különbféle tisztségeket töltött be az MSZMP-ben, 1962–1974 között miniszterelnök-helyettes.

⁴ Óvári Miklós (1925–) politikus. 1958–1961 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának alosztályvezetője, 1961–1966 között a Tudományos, Kulturális és Köznevelési Osztály osztályvezető helyettese, 1966–1970 között osztályvezetője. 1970-től 1985-ig a Központi Bizottság titkára, majd 1988-ig a KB Iroda vezetője.

Budapest, 1970. január 10.

Tájékoztató jelentés miniszterhelyettesi értekezlet számára a nemzetiségi oktatásügyben tett intézkedésekről

A Politikai Bizottság 1968. szeptember 17-i határozata¹ nagy figyelmet szentelt a nemzetiségi oktatásügynek, s feladatul tűzte ki a szervezeti és a tartalmi hiányosságok felszámolását. A Politikai Bizottság határozatát megelőző – 1968. június 3-i² – miniszterhelyettesi értekezlet határozatot hozott a problémák folyamatos megoldására, az 1969. január 27-i miniszterhelyettesi értekezlet³ pedig kötelezte a Nemzetiségi Osztályt egy, a párhathározatban foglaltak végrehajtásáról szóló tájékoztató jelentés készítésére.

Szervezeti intézkedések

Az újjászervezett Nemzetiségi Osztály munkatervében kiemelt feladatokkal és határidőkkel rögzítettük a tennivalókat; felvettük a kapcsolatokat az e témákban illetékes főosztályokkal és intézményekkel.

A legsürgősebb, megoldásra váró problémákat megyék szerint összegyűjtöttük, és 1969 májusában – miniszterhelyettesi kiadványként – eljuttattuk valamennyi megyei tanács vb elnökhelyettesének.⁴

A megyei tanácsi és pártvégrehajtóbizottságok együttes ülésein, amelyeken a párhathározatot tárgyalták, lehetőség szerint részt vettünk, és külön is felhívtuk a figyelmet az iskolai kérdésekre.

A nemzetiségi szövetségek kongresszusain – kezdeményezésünkre – oktatási bizottságokat szerveztek, s ahol már volt, ott újjászervezték azokat. Ezek feladata a nemzetiségi oktatásügy problémáinak feltárása és fejlesztése érdekében javaslatok készítése.

Annak tudatában, hogy a nemzetiségi nyelv alapjait – szakszerűen – már az óvodában kell lerakni, rendeztük a nemzetiségi óvodák szervezési kérdéseit. Az óvodák (gyermekcsoportok) létesítéséhez előírt eddigi 25-ös gyermeklétszámot 15-re csökkentettük, s meghatároztuk az óvodák típusait, a kezdeményezés, engedélyezés módját. A tartalmi munka javítására útmutatót bocsátottunk az óvónők rendelkezésére.

A nemzetiségi óvónők képzését Sopronban (német), Szarvason (szlovák és román) és Budapesten (szerbhorvát) folytatjuk, felemelt keretszámokkal. Megoldatlan még a szlovén nyelvű óvónők képzése.

A nemzetiségi pedagógusellátás javítására több intézkedést tettünk.

A nemzetiségi oktatás fejlesztésének elősegítésére és az e téren végzett munka anyagi elismeréseként – a Munkaügyi Minisztériummal együtt, a pénzügyminiszterrel és a Pedagógusok Szakszervezetével egyetértésben, a Bér- és Munkaügyi Osztály segítségével – elkészítettük és közzétettük a nemzetiségi iskolai pótlék kiterjesztéséről szóló miniszteri utasítást.

A pótlék kifizetését szabályozó rendelkezések végrehajtásához „Tájékoztató”-t jelentettünk meg. A pótlék, amelyet 1969. szeptember 1-jétől fizetnek, nagy meglepetést váltott ki a nemzetiségi oktatók körében.⁵

Az anyanyelv intenzívebb és eredményesebb tanítása érdekében – a Politikai Bizottság határozata értelmében – a nemzetiségi nyelvoktató általános iskolákban felemeltük az anyanyelvi órák számát heti 3-ról 4 órára. Új óraterveket bocsátottunk ki; ezekben rendeztük az egyes tantárgyak oktatási nyelvét; az alsó tagozat osztályaiban emeltük az anyanyelvi órák számát és a nyelvgyakorlási lehetőségeket.

Az elmúlt tanév végén – a megyék útján – körlevéllel fordultunk a nemzetiségek által sűrűbben lakott területek magyar nyelvű gimnáziumai igazgatóihoz, és kértük, vizsgálják meg a nemzetiségi nyelvnek mint második kötelező idegen nyelvnek tanítási lehetőségét. Az idő rövideje miatt az 1969/70. tanévben különösebb eredményt még nem várhattunk, azonban már eddig is bevezették a szlovák nyelv oktatását egy helyen (Balassagyarmaton); szakköri foglalkozás keretében pedig a szlovák és a román nyelvvel 2-2, a szerbhorvát, a szlovén nyelvvel pedig 1-1 helyen foglalkoznak. A német nyelv tanítása a legtöbb gimnáziumban már folyik, miután azonban az világnyelv is, nehéz lenne itt elkülönített számszerű eredményt kimutatni.

Tartalmi, módszerbeli intézkedések

Az 1969. év augusztusában az Országos Pedagógiai Intézetben létrehoztuk a Nemzetiségi Tanszéket. E tanszék jelenleg három, de rövidesen négy nemzetiségi szakemberrel dolgozik. Feladata: a nemzetiségi oktatási és nevelési intézményekben folyó oktató-nevelő munka tartalmi kérdéseinek megoldása, tantervek készítése, a kétnyelvűség módszertani és didaktikai problémáinak feltárása, megoldásuk kidolgozása, valamint a nemzetiségi pedagógusok továbbképzése.

Az OPI Nemzetiségi Tanszékével együttműködve megkezdtük a nemzetiségi pedagógusok szakmai-politikai felkészültségének javítását, megyei keretek között történő továbbképzését. (A több nemzetiségi pedagógussal rendelkező megyék bevonják e továbbképzésbe a szomszédos, kevés nemzetiségi nyelvoktatóval ellátott megyék pedagógusait is.)

Folytatjuk pedagógusaink központi bel- és külföldi tanfolyamainak szervezését és fejlesztését. Szlovákiából 4 tanár tart évenként előadásokat a magyarországi szlovák nyelvoktatók 40 fős csoportjának; 1970-ben első ízben kapunk két romániai szakembert az itteni román pedagógusok továbbképzésére.

Külföldön is folytatjuk a jól bevált nyári tanfolyamokra kiküldhető nemzetiségi pedagógusok nyelvi és szakmai képzését. Szlovákiába 25, Szlovéniába 10 és Novi Sadra 20 pedagógust küldünk nyelvgyakorlásra. Szorgalmazzuk német pedagóguscsoportnak az NDK-ba, s román pedagógusok Romániába való kiküldését nyári tanfolyamra. Megtettük az első lépéseket az ösztöndíjas tanulmányutak számának növelésére.

(Jelenleg két 5 és egy 3 hónapos ösztöndíjas tanulmányút áll rendelkezésünkre Jugoszláviában, két egyhónapos Romániában.)

A nemzetiségi anyanyelvi oktatás fejlesztésének segítésére, vonzóbbá és eredményesebbé tételére pályázatot írtunk ki a nemzetiségi nyelvoktatással foglalkozó szakemberek számára. A kiírás várakozáson felül sikerült: 26 pályamunka érkezett be, több mint 450 oldal terjedelemben. Az elbírálás most folyik.

Újjászerveztük a nemzetiségi óvodák és iskolák szakfelügyeletét. A legtöbb megyében már működnek a nemzetiségi óvodai és iskolai szakfelügyelők, s csupán egy-két helyen maradt még néhány megoldatlan kérdés. A folyó tanév végén – tájértekezleti jelleggel – beszámoltatjuk szakfelügyelőinket a végzett munkáról, s ezután évenként tartunk számukra továbbképzést, eligazítást, illetve beszámoltatást.

Folyamatban van a nemzetiségi pedagógusok képzésének rendezése is. Ezt az óvónőképzéstől az általános iskolai tanárképzésig terjedő munkát a Pedagógusképző Osztállyal közösen végezzük.

Meghatározzuk az évenként felvehető nemzetiségi pedagógusjelöltek keretszámát, s a felvételi vizsga követelményeit, a nemzetiségi nyelvi órák számának emelését és egyéb szervezeti kérdéseket. A tartalmi problémák kidolgozására szakmai munkaközösséget hozunk létre, s az 1970/71. tanévtől már új tematika szerint indul meg a képzés munkája. Nemzetiségi tanítókat Baján (német és délszláv), Budapesten (szlovák), Debrecenben (román) és Szombathelyen (szlovén) képezünk. Az általános iskolai nemzetiségi tanárok képzése továbbra is Szegeden (szlovák és román) és Pécsen (német és szerbhorvát) történik. Mindkét helyen rendezzük a szakpárosításokat is, a nemzetiségi oktatásügy sajátosságai követelményeinek megfelelően.

Tervszerűen jelennek meg reformtankönyveink. Az anyanyelvi oktatás iskolai megalapozása a három szomszédos ország (Szlovákia, Magyarország, Jugoszlávia) közös szerkesztésében készült 1. és 2. osztályos Képes nyelvkönyv alapján folyik. Ezekhez – öt nyelven – kézikönyvet bocsátottunk a pe-

dagógusok rendelkezésére, ingyenes példányként. (Egyedül a német nyelvű kiadvány megjelenése késik.) Szeptembertől kétnyelvű munkafüzetet kapnak tanulóink az élővilág tanulásához; pedagógusaink számára – a felemelt óraszámnak megfelelően – tananyagbeosztásokat, irányító tanmeneteket és egyéb útmutatókat küldtünk ki. Az anyanyelvi oktatás segítésére tovább folytattuk a külföldi tankönyvek, segédkönyvek beszerzését. Az NDK megfelelő szerzői munkaközösségével közösen új nyelvtankönyvet dolgoztunk ki a német tanítási nyelvű gimnáziumok számára; diafilmeket vásárolunk a szlovák nyelvoktatás megkönnyítésére stb. Az audiovizuális eszközök és egyéb taneszközök beszerzésére a Pénzügyi és Ellenőrzési Főosztály 500 000 Ft-ot osztott szét a megyék között az iskolák száma arányában, kimondottan a nemzetiségi nyelvoktatás fejlesztése céljára.

Az intézkedések eddigi hatása

Mindezek az intézkedések csak első lépései és főként adminisztratív jellegű munkálatai a Politikai Bizottság határozata végrehajtásának. (A Művelődésügyi Közlönyben megjelent vonatkozó utasításokat és közleményeket az I. sz. melléklet tartalmazza.) Hatásuk – egyedi jelekből – az első hónapokban már érzékelhető volt, és a további jelzések is biztatók.

Több helyen ismét megindult az indokolatlanul megszünt nyelvoktatás (12 iskolában), s 40 pedagógus állt ismét a nemzetiségi nyelv tanításának szolgálatába. Megállt a tanulók számának huzamosabb ideje tartó csökkenése, s kisebb mértékű emelkedés mutatkozik a nyelvoktató általános iskolákba járó tanulók számában. Megállt a szlovák nyelvoktató iskolák és az itt tanuló nemzetiségi gyermekek számának a 60-as évek elején megindult nagymértékű csökkenése, sőt nagyon gyenge javulás is tapasztalható. Emelkedett a szerbhorvát és a román nyelvoktató iskolákba járó tanulók száma is. (Lásd a II. sz. mellékletet.)

Az iskolák igazgatói, a járási és megyei művelődésügyi osztályok, a tanácsi és pártszervek dolgozói általában nagyobb figyelemmel fordulnak a nemzetiségi iskolák problémái felé. Mind több a segítő kéz, mind többen keresik a lehető legjobb megoldást a még fellelhető problémák megszüntetésére.

További fő feladatok

Folytatni kell a Politikai Bizottság határozatában megjelölt feladatok megvalósítását, és gondoskodni kell az elmúlt év folyamán hozott intézkedések hatékonyságáról.

Tudatosítani kell az érdekelt szülőkből, pedagógusokban és egész közvéleményünkben, hogy a nemzetiségi oktatás, a szomszédos népek nyelvének tanítása társadalmi szükséglet, ezért a nemzetiségi iskolák nem öncélú, csupán tradíciót ápoló intézmények, hanem ugyanúgy az életre felkészítés eszközei, mint a többi magyarországi iskola.

Emelni kell a nemzetiségi oktatás színvonalát. Különösen fontos, hogy a kétnyelvű oktatás célkitűzésének megfelelően a nemzetiségi tanulók anyanyelvüket – irodalmi szinten – és a magyar nyelvet egyformán jól megtanulják.

Az oktatási színvonal emelésének legfontosabb feltételeként a nemzeti-
iségi pedagógusképzés hatékonyságát kell növelni, fogyatékoságait felszámolni. A pedagógusképző főiskolákon külön keretszámokat kell megállapítani a nemzetiségi hallgatók felvételére; rendezni kell a szakpárosítást és a szakterminológiai oktatást; lehetőséget kell biztosítani a jövődó nemzetiségi óvónők, tanítók és tanárok számára, hogy nyelvtudásuk tökéletesítése érdekében meghatározott időt tölthessenek el a Német Demokratikus Köztársaságban, Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában; a nemzetiségi fiatalokat ezekbe az országokba kell küldeni teljes tanári szakképzésre.

Budapest, 1970. január 10.

Dr. Kóvágó László s. k.
osztályvezető

I. sz. melléklet

A Művelődésügyi Közlönyben megjelent nemzetiségi vonatkozású utasítások, közlemények

A művelődésügyi miniszter 159/1969. (M.K. 15.) MM számú utasítása a nemzetiségi óvodák újjászervezéséről.

(Megjelent: 1969. augusztus 4.)

A művelődésügyi miniszter 163/1969. (M. K. 16.) MM számú utasítása a nemzetiségi iskolák óraterveiről.

(Megjelent: 1969. augusztus 19.)

A művelődésügyi miniszter és a munkaügyi miniszter 202/1969. (M. K. 19.) MM-MÜM számú együttes utasítása az alsó- és középfokú oktatási intézményekben foglalkoztatott pedagógusok munkabérének megállapításáról szóló 110/1966. (M. K. 2/A.) MM számú utasítás módosításáról és kiegészítéséről.

(Megjelent: 1969. október 1.)

Pályázat a nemzetiségi anyanyelvi oktatás fejlesztésének segítésére.

(Megjelent a Művelődésügyi Közlöny 1969. augusztus 4-i számában.)

Tájékoztató a nemzetiségi oktatási intézmények egyes pedagógusainak működési pótlékát szabályozó rendelkezések végrehajtásához.

(Megjelent a Művelődésügyi Közlöny 1969. október 1-jei számában.)

Hivatalos közlemény: A nemzetiségi anyanyelvi oktatás fejlesztésének segítésére kiírt pályázat eredményhirdetése.

(Megjelent a Művelődésügyi Közlöny 1970. február 15-i számában.)

II. sz. melléklet

A nemzetiségi tanítási nyelvű és nyelvoktató általános iskolák kiemelt statisztikai adatai. (Minden adat október 1-jei állapotot jelent.)

Tanév	A tannyelvű iskolák		A nyelvoktató iskolák	
	száma	tanulólétszáma	száma	tanulólétszáma
<i>A német általános iskolák adatai:</i>				
1960–61	2	142	141	11 075
1965–66	1	31	127	10 716
1968–69	1	24	123	9 460
1969–70	1	27	126	9 460
<i>A román általános iskolák adatai:</i>				
1960–61	10	1 087	13	472
1965–66	10	951	9	233
1968–69	9	802	8	241
1969–70	7	782	11	295
<i>A szerbhorvát általános iskolák adatai:</i>				
1960–61	13	548	51	3 721
1965–66	8	457	47	3 502
1968–69	8	459	54	3 490
1969–70	8	442	57	3 568
<i>A szlovák általános iskolák adatai:</i>				
1960–61	6	740	118	10 760
1965–66	6	778	80	6 107
1968–69	6	706	63	4 649
1969–70	6	672	67	4 708
<i>A szlovén nyelvoktató általános iskolák adatai:</i>				
1960–61	–	–	6	512
1965–66	–	–	7	492
1968–69	–	–	6	444
1969–70	–	–	6	417

Szlovén tannyelvű iskola nincs.

Budapest, 1970. január 10.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 12. ő. e. – Kilencoldalas, géppel írt tiszttázat, géppel írt aláírással.

¹ Lásd a 70. dokumentumot.

² Lásd a 73. dokumentum 3. számú jegyzetét.

³ A jelentést az 1970. február 9-i miniszterhelyettesi értekezletre terjesztették be. „A miniszterhelyettesi értekezlet a jelentést elfogadta, egyetértett a szervezeti, tartalmi, mód-szerbeli intézkedésekkel. Tudomásul vette az eddigi intézkedések hatását, és megerősítette a további fő feladatokat.” – MOL XIX.-1-4-eee.

⁴ A hivatkozott kiadványt az iratanyagokban nem sikerült föllelni.

⁵ Lásd jelen dokumentum I. számú mellékletét.

Budapest, 1970. február 10.

*A Nemzetiségi Osztály előterjesztése miniszterhelyettesi
értekezlet számára
a nemzetiségi alapdokumentáció felállításáról¹*

Az MSZMP Agit. Prop. Bizottsága 1969. augusztus 5-i ülésének állásfoglalásában kimondotta: „A Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya hozzon létre nemzetiségi alapdokumentációt. Ennek munkálataiba vonja be különböző kutatóintézetek, egyetemi és főiskolai tanszékek kutatóit.” Az alapdokumentáció felállításának tervét a Nemzetiségi Osztály tudományos szakértők és a nemzetiségi szövetségek bevonásával készítette el, s azt a következőkben terjeszti elő.

I. Az alapdokumentáció célja és jellege

Az alapdokumentáció célja, hogy a nemzetiségi politika gyakorlatának megalapozásához korszerű tudományos módszerekkel gyűjtött és feldolgozott információanyagot bocsásson rendelkezésre.

A Nemzetiségi Osztályon kerül felállításra, és munkájában az osztály szervezése alatt döntő külső munkatársak vesznek részt. Igényli a különböző társadalomtudományi intézmények segítségét, és a dokumentáció elkészítéséhez felhasználja az általuk készített vagy a Nemzetiségi Osztály felkérésére készítendő felméréseket, tanulmányokat. Munkatervét 10 tagú tudományos tanács irányításával készíti el.

A nemzetiségi alapdokumentáció elsődleges feladata, hogy a társadalmi valóságra vonatkozó információanyagot gyűjtse, illetve megszervezze és irányítsa ennek az információanyagnak a rendszerezését, tudományos feldolgozását.

Ehhez a következő típusú anyagok gyűjtése, feldolgozása szükséges:

1. A magyarországi nemzetiségekre vonatkozó törvényes rendelkezések, párt és egyéb határozatok, fontosabb jelentések szövege. A szakirodalom és a sajtópublikációk katalógusának elkészítése.
2. Tudományos jellegű felmérések és adatgyűjtések a nemzetiségi kérdés egyes fontos, de kellően nem ismert és dokumentált vonatkozásairól. E felmérések és adatgyűjtések előkészítését a Nemzetiségi Osztály végzi, végrehajtásukban pedig a nemzetiségi szövetségek, a nemzetiségi lapok munkatársai, a Hazafias Népfront honismereti bizottságának aktivistái, elsősorban helyi értelmiségi káderek (pedagógusok, kultúrmunkások, egyetemi hallgatók stb.) működnek közre, a központilag kiadott irányelvek, kérdőívek stb. alapján.

3. Tudományos feldolgozások, tanulmányok, amelyeket tudományos kutató-intézmények vagy egyes kutatók készítenek a Nemzetiségi Osztály felkérésére. Ezek a tanulmányok különböző szintűek és jellegűek lehetnek. Egyrészt országos szinten dolgozzák fel a nemzetiségi kérdés egy-egy fontos aspektusát. Másrészt feltárják egy-egy nemzetiség, vidék vagy település nemzetiségi problematikájának teljes spektrumát, valamennyi aspektusát.
4. Az alapidokumentáció a mai Magyarország nemzetiségeivel, valamint a nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika elvi, elméleti kérdéseivel foglalkozik. Mindenekelőtt a jelen helyzetről, annak kialakulásáról, közvetlen előzményeiről kell képet nyújtania. Ezért minden kérdés vizsgálatánál az 1945 óta végbement folyamatok részletes elemzését és feltárását helyezi előtérbe. Igen fontos azonban az 1945 előtti helyzettel való összehasonlítás és a bekövetkezett változások regisztrálása is. Csak egyes hosszú távú, több évtizedes vagy éppen évszázados perspektívában kibontakozó társadalmi folyamatok (pl. a települési szerkezet, az asszimiláció, a nemzeti hagyományok) esetében szükséges a távolabbi történeti előzmények vizsgálata.
5. Az alapidokumentáció szervezésekor, a munkák kiadásakor, a felmérések elvégzésekor elsősorban arra kívánunk tekintettel lenni, hogy ne izolált, öncélú, egymással össze nem függő – bár tudományos szempontból talán érdekes – adatok és tanulmányok gyűljenek össze, hanem néhány év alatt kibontakozzék a nemzetiségi problematika és a helyzet összefüggő, tudományosan megalapozott, kritikailag megszürt és értékelt információanyag alapján megrajzolt képe. Célunk az, hogy a jelenlegi magyarországi helyzet képe időben és térben összehasonlítható legyen más országok és korok hasonló problémáival, s a begyűlt anyag alapján általánosító következtetéseket vonhassunk le a nemzetiségi kérdés alakulásának és mibenlétének fontosabb elvi kérdéseire, törvényszerűségeire, általános, tipikus és egyedi vonásaira vonatkozóan.

II. A nemzetiségi alapidokumentáció fő témakörei

1. A Magyarországon élő nemzetiségek száma, területi elhelyezkedése, települési viszonyai, demográfiai helyzete. Elsősorban az 1970-es népszámlálás anyagának feldolgozása nemzetiségi szempontból, s az eredmények egybevetése a korábbi népszámlálások eredményeivel. A változások méreteinek regisztrálása, okainak elemzése. A népszámlálás eredményeinek egybevetése a valóságos helyzetről egyéb forrásokból nyert adatokkal.
2. A belső vándorlás vizsgálata. Ez olyan fontos, hogy az általános demográfiai problematikából kiemelve, külön is vizsgálandó. Elvándorlás a nemzetiségi településterületről, a vándorlás irányai, okai, következményei.

3. A nemzetiségek gazdasági helyzete. Az agrárviszonyok kialakulása 1945 óta: földtulajdonviszonyok, a termelőszövetkezetek létrejötte és fejlődése, a nemzetiségi parasztok részvétele és helyzete a termelőszövetkezetekben, a térszerek gazdasági viszonya, anyagi helyzete, problémái. A nemzetiségi területek iparosodása, illetve az ipari gócpontok vonzása. A nemzetiségek anyagi kultúrája, életszínvonala, életformája, városiasodása.
4. A nemzetiségek társadalmi szerkezetének alakulása. Foglalkozási és osztálystruktúra. A nemzetiségi értelmiség problémái.
5. A nemzetiségek politikai helyzete és a Magyar Népköztársaság politikai rendjében való integrációjuk problémái. Részvételük, helyzetük és aktivitásuk a politikai és társadalmi tömegszervezetekben, részesedésük a helyi közigazgatásban (községi, járási és megyei tanácsok).
6. A nemzetiségi egyenjogúság elvei és gyakorlata. A nemzetiségek helyzetét szabályozó jogszabályok 1945 óta, azok összehasonlítása az 1945 előtti jogalkotással és a nemzetközi jogi szabályozással. E jogszabályok gyakorlati végrehajtásának, érvényesülésének kérdései.
7. A nemzetiségek kulturális helyzete
 - a) Nyelvhasználat. A helyi nyelvjárások kutatása, az irodalmi nyelv ismeretének és használatának foka.
 - b) Oktatásügy. A nemzetiségi iskolák típusai, száma, ellátottsága, látogatottsága 1945 óta. A nemzetiségi iskolák iránti társadalmi igényben bekövetkezett változások okai.
 - c) Iskolán kívüli népművelés; ismeretterjesztő előadások, szakkörök száma, látogatottsága, programja.
 - d) Öntevékeny művészeti csoportok, együttesek helyzete.
 - e) Művelődési házak, könyvtárak, olvasókörök.
 - f) A nemzetiségi sajtó helyzete, színvonala, olvasottsága.
8. A nemzeti hagyományok és az ápolásra, továbbfejlesztésre érdemes nemzeti örökség felmérése. Folklor, irodalom, vallási hagyományok, történeti emlékek stb. Helyi monográfiák készítése.
9. Az asszimiláció tényei, problémái és törvényszerűségei.
10. A nemzetiségi tudat jelenségei és problémái. Ismérvek, fokozatok, elterjedés, szociális és szociálpszichológiai tényezők stb.
11. Kapcsolatok a nemzeti kisebbségek és anyaországaik között. Elsősorban kulturális kapcsolatok, és azok hatása.

III. A nemzetiségi alapküldetés munkálatainak megindítása

A küldetés anyagát szolgáltató tanulmányok és felmérések munkálatai a legtöbb témakörben 1970 folyamán megindulhatnak.

Az 1970-es év feladatai:

- a) A Nemzetiségi Osztály az első hónapokban felméri, hogy milyen információk állnak már rendelkezésre, illetve melyek szerezhetők be hivatali úton, milyen területen vannak a legnagyobb hiányok, hol kell a lehető legsürgősebben pontos és részletes küldetésre szert tenni.

- b) Az illetékes tudományos intézményekkel, társadalmi szervezetekkel és egyes kutatókkal folytatott megbeszélések alapján kidolgozza a munkálatok konkrét és részletes tematikáját, s kiadja a megbízásokat, illetve felkéréseket a tanulmányok elkészítésére.
- c) Az 1970-es év egyik legfontosabb teendője az 1970. januári népszámlálás anyagának feldolgozása és értékelése.
Az elkészülő tanulmányok és feldolgozások elsősorban a belső tájékoztatás céljait szolgálják, s mint ilyenek rendelkezésére állnak a nemzetiségi politikával foglalkozó állami és társadalmi szervezeteknek, tudományos intézményeknek. Ez nem zárja ki azt, hogy az egyes tanulmányok vagy azok részletei ne kerülhessenek publikálásra, sőt ez kívánatos is. Közlésre elsősorban a különböző szaktudományos folyóiratok, a tudományos intézmények kiadványai, a nemzetiségi lapok jöhetnek számításba. Később a begyűlt dokumentáció alapján a szélesebb hazai közvélemény, a sajtó és a külföld tájékoztatására központi kiadványt vagy kiadványokat (esetleg kiadványsorozatot) szerkesztenénk a magyarországi nemzetiségi kérdés helyzetéről és fontosabb vonatkozásairól.

IV. Az alapidokumentáció munkálatainak személyi és anyagi igényei

Az alapidokumentáció munkájában a Nemzetiségi Osztály vezetője és egyik főelőadója vesz részt. A munka szervezéséhez és irányításához egy külső munkatárs állandó jellegű munkájára van szükség. Ez biztosítva van Katus László az MTA Történettudományi Intézete főmunkatársának személyében. A külső munkatársak díjazására az első évben egyszázezer forintot irányoztunk elő. Ez az összeg az osztály költségvetésében rendelkezésre áll. A következő években a munkák teljes beindulása után ez az összeg valamelyest növekedni fog. Fokozottabb pénzigényt a kiadványok elkészítése jelent majd. Az alapidokumentáció munkafeltételeinek megteremtéséhez a Nemzetiségi Osztálynak egy gépirónői státuszra és egy megfelelő helyiségre van szüksége.

Budapest, 1970. február 10.

Dr. Kóvágó László s. k.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 12. ő. e. – Hétoldalas, géppel írt tiszttzat, géppel írt aláírással.

¹ Az előterjesztést az 1970. március 9-i miniszterhelyettesi értekezlet tárgyalta meg. Az értekezletről emlékeztető vagy jegyzőkönyv nem áll rendelkezésre.

Budapest, 1970. május 22.

*Összefoglaló jelentés a megyei párt és tanácsi vb-üléseken
1969-ben tárgyalt nemzetiségi előterjesztésekről¹*

Az MSZMP KB Politikai Bizottságának a magyarországi nemzetiségek helyzetéről 1968. szeptember 17-én² hozott határozata kimondta: „A megyei pártbizottságok és a tanácsok végrehajtó bizottságai (Szolnok megye kivételével) együttesen tárgyalják meg az 1958. évi politikai bizottsági határozat³ végrehajtását és gondoskodjanak arról, hogy azokban a községekben, ahol jelentősebb számban élnek nemzetiségek, a községi tanácsok a nemzetiségek képviselőinek bevonásával határozzák meg a konkrét tennivalókat. (Határidő: 1969. szeptember hó.)”

A határozatban megjelölt megyék – Heves megye kivételével – jelentést készítettek a megyében élő nemzetiségek helyzetéről és összevont vb-üléseken megfelelő határozatot hoztak. Heves megyében, ahol csak a gyöngyösi járásban él nemzetiségi lakosság, a nemzetiségi kérdés tárgyalását egyedül ebben a járásban tűzték napirendre.

A vb-ülések elé terjesztett jelentéseket általában az ezzel a feladattal megbízott munkabizottságok készítették, a tagjaik által községenként végzett felmérések alapján. A jelentések nem azonos igénnyel készültek: vannak olyanok, amelyek lényegében ténymegállapításokra szorítkoznak, mások többé-kevésbé elmélyült elemzéssel magyarázatot találni a jelenségek ellentmondásosságának és a negatív jelenségeknek okaira. Abban azonban általában megegyeznek, hogy alátámasztják a Politikai Bizottság 1968. szeptember 17-i határozatának megállapításait.

A megyei jelentések többségéből kiderül, hogy a nemzetiségek helyzetével való foglalkozás, a nemzetiségi politika figyelemmel kísérése 1968 előtt háttérbe szorult a megyei szervek munkájában. Ahogy a Pest megyei jelentés megállapítja, a Politikai Bizottság 1958-as határozatának ismertetésére, végrehajtásának megszervezésére a megyei szervek nem fordítottak elegendő figyelmet. Az 1958-as és az utána következő években a politikai bizottsági határozat alapján többnyire csak viszonylag nagyszámú nemzetiségi lakossággal rendelkező járásokban foglalkoztak a tanácsok a nemzetiségi kérdéssel. Ennek okát egyes jelentések abban jelölik meg, hogy nem jelentkezett igény a nemzetiségi kérdés megtárgyalására. Jellemző azonban ezzel kapcsolatban – és feltehetően eléggé elterjedt szemléletmódot tükröz – a Baranya megyei jelentésnek az a megállapítása, amely szerint eluralkodott az a nézet, hogy a mezőgazdaság átszervezésével minden nemzetiségi kérdés megoldódott. Az a szemlélet, hogy a nemzetiségi kérdés a szocializmus építésével párhuzamosan automatikusan megoldódik, a legtöbb jelentésből kicseng, mégpedig gyakran nemcsak a múlta utalás formájában.

Minden megyei jelentés igyekszik meghatározni a megyében élő lakosság számát és az összlakossághoz, illetve a magyar népességhez viszonyított arányát. Általános az a nézet, hogy a népszámlálási adatok nem tükrözik a valóságos helyzetet, a nemzetiségi lakosság száma nagyobb a népszámlálási adatokban feltüntetettekénél. A jelenség okának megindokolásában azonban nem mennek túl azokon az általános megállapításokon, hogy a nemzetiségi állampolgárok a múltban elszenvedett sérelmek hatására, illetve fokozatos asszimilálódásuk következtében vallják magukat magyarnak.

A jelentések a nemzetiségek létszámát és viszonyszámát különböző módszerekkel határozták meg. Néhány jelentés az 1960-as népszámlálás anyanyelvi adatait vette át, mások az 1960-as népszámlálás nyelvismereti adatai alapján határozták meg nemzetiségi lakosságuk számát, megint mások megyei, illetve helyi becsült számokat alkalmaztak. Ilyen bizonytalan számmeghatározás alapján jelölték ki több megyében, hogy mely községek tekintendők nemzetiséginek. Általában a nemzetiségi lakosság 30%-os arányát vették határnak.

A jelentések foglalkoznak a nemzetiségi lakosság gazdasági helyzetével, életszínvonalával. Leginkább azt állapítják meg, hogy a nemzetiségi lakosság helyzete ebben a vonatkozásban megfelel a vele azonos körülmények között élő magyar lakosság helyzetének. Vannak azonban kivételek. A Vas megyei jelentés szerint a megye szlovén lakossága hátrányos helyzetben van, gazdálkodási feltételei olyan rosszak, hogy mindmáig termelőszövetkezetek sem alakultak a szlovénlakta területen, hanem csak a szlovén parasztok magángazdaságainak szakszövetkezetei működnek. Gazdasági helyzetük és életszínvonaluk csökkenő tendenciát mutat, sokan közülük kénytelenek távoli vidékeken munkát keresni vagy végleg elköltözni. A szlovén terület lakosságának száma egy évtized alatt mintegy egyharmaddal csökkent. Hasonló, bár talán nem annyira súlyos a helyzet Zala megye 7 horvát községében is.

A nemzetiségi lakosság társadalmi helyzetével kapcsolatban is általános megállapítás, hogy az megfelel a vele azonos körülmények között élő magyar lakosságénak. Egyes jelentések, amelyek konkrétan vizsgálták a kérdést, problémákat is feltárnak. A Hajdú-Bihar megyei jelentések szerint a román lakosság 80-85%-a mezőgazdasági fizikai dolgozó. Veszprém megyében „viszonylag kevés a nemzetiségi MSZMP-tag”, „az idősebb korosztályhoz tartozó nemzetiségiek a helyi politikai és társadalmi élet inaktív rétegét képezik”; ugyanakkor negatív jelenség az erős rokoni kapcsolatokon, rokonok hazalátogatásán keresztül jelentkező nyugatnémet hatás, hogy „a svábság bigott vallásos papi irányítás alatt áll”.

Az oktatásügygel, mint a nemzetiségi kérdés egyik központi problémájával minden jelentés bőségesen foglalkozik és komoly visszaesérről számol be. A visszaesés okainak megjelölésében azonban lényeges különbség van a megyék között. Egyes jelentések szerint oktatásügyi hatóságaink minden szükségeset megtettek, és a csökkenés oka az asszimiláció, illetve a nemzetiségi szülők közömbössége. A Békés megyei jelentés megállapítja, hogy „a nemzetiségi iskolák személyi és tárgyi feltételei azonosak a magyar iskolák feltételeivel, sőt helyenként még jobbak”, s hogy a széles körű nemzetiségi

iskolahálózat a jelentkező igényt kielégítette, és jelenleg is kielégíti. Más megyékben kielégítetlen igényeket tártak fel, s a nemzetiségi oktatás visszaesésének okait kutatva az asszimiláció és közömbösség mellett jelentős hiányosságokat is megemlítenek. A Pest megyei jelentés megállapítja: „... a régebbi hátrányos megkülönböztetések okozta bizalmatlanságot nem tudtuk még teljesen felszámolni, az irodalmi nyelv tanulása terhet jelent, nem mindenütt biztosítottak nyelvszakos nevelőt, a nemzetiségi foglalkozás többletmunkáját eddig nem díjaztuk, a nemzetiségi oktatás nem megfelelő módszerei és feltételei miatt eredménytelen a nyelvoktatás, és ez elkedvetleníti a szülőket, a járási művelődésügyi osztályok nem mindenütt rendelkeznek kellő tapasztalattal, a megyei tanács művelődésügyi osztálya nem végzett tudatos tevékenységet a nemzetiségi nyelvoktatás feltételeinek megteremtése és a nemzetiségi lakosság ez irányú igényének felkeltése érdekében”.

Több megyében is felmerül az a probléma, hogy a nemzetiségi gyerekek számára túlterhelést jelent – a magyar nyelven való tanulás és az orosz nyelv kötelező tanulása mellett – vállalni a nemzetiségi nyelv tanulását, amely irodalmi szinten a mi viszonyaink között nem is tekinthető egyértelműen anyanyelvtanulásnak.

Az oktatásügy helyzetével kapcsolatban a megyék zömének jelentése alapján többé-kevésbé általánosítható problémákat a következőkben lehetne megjelölni:

- a) eléggé széles körű igény mutatkozik óvodai nemzetiségi foglalkozás bevezetésére, ám ennek sok helyen nemzetiségi óvónők hiánya miatt nem tudnak eleget tenni;
- b) a nemzetiségi pedagógusok nyelvi képzettsége gyakran nem kielégítő, tehát emelni kell a pedagógusok képzésének és továbbképzésének színvonalát;
- c) a körzetesítéssel gyakran megszűnik a nemzetiségi oktatás;
- d) a nemzetiségi iskolák túlságosan nagy szórtsága miatt – 3-4 megyét kivéve – megoldhatatlan igény a járásoktól, sőt megyéktől azt várni, hogy szakszerűen foglalkozzanak a nemzetiségi oktatásügy problémáival;
- e) az iskolák nemzetiségi pedagógusokkal való ellátottsága kevés megyében megoldott, s ebben szerepe van a káderpolitika hiányosságának is.

A jelentések többnyire elismerőleg szólnak a nemzetiségi népművészeti csoportok tevékenységéről. Ezekben a csoportokban általában nemzetiségi és magyar fiatalok együtt szerepelnek, és egyesek igen szép eredményekkel büszkélkedhetnek. Probléma, hogy – a jelek szerint főként megfelelő szakemberek elégtelensége miatt – e csoportok száma csökkenő tendenciát mutat. Különösen sajnálatos, hogy a gazdag, sajátos népművészeti hagyományokkal rendelkező Vas megyei szlovének körében – a megye jelentése szerint a lakosság gazdasági helyzetének romlása miatt – erősen visszaesett a népművészeti tevékenység.

A jelentések többnyire dicsérőleg említik a nemzetiségi szövetségek politikai és kulturális tevékenységének, kultúrkörútjaiknak hatását. Több megye jelzi azonban, hogy szükség lenne a német szövetség fokozottabb tevékenységére, a szövetség munkatársainak és művészeti csoportoknak gyakoribb látogatására, Hajdú-Bihar megyében pedig a román szövetség kapcsolatait nem tartják kielégítőnek. A német szövetséggel kapcsolatos jelzések és igények felvetik a szövetség káderhelyzete rendezésének, politikai munkatársakkal való megerősítésének szükségességét.

Elismerőleg szólnak a jelentések a Hazafias Népfrontnak a nemzetiségi politika megvalósításában betöltött szerepéről. Különösen kiemelik a népfront által szervezett nemzetiségi napok, barátsági napok kedvező hatását a vegyes lakosságú községekben, járásokban.

A funkciók betöltésével kapcsolatban a legtöbb megye helyes álláspontot foglal el, és sok pozitív példát említ. Ezekből azonban az is kiderül, hogy ezen a területen nincs minden rendben. Bács megyében például, ahol viszonylag jó nemzetiségi eredményekkel dicsekedhetnek, a 22 nemzetiségi jellegű községben és Baja városban összesen 9 nemzetiségi származású tanácselnök és 4 párttitkár van. A baranyai jelentés említi, hogy a siklósi járásban az 1967-es választásokon erősen visszaesett a nemzetiségi tanácsstagok száma, ennek okáról azonban nem ír.

Több megye jelentésében (Csongrád, Komárom) az az elvi álláspont nyer megfogalmazást, hogy a tisztségek betöltésénél nem a nemzetiségi hovatartozás, hanem a rátermettség a fontos. Amennyire természetes követelmény, hogy a legrátermettebb emberek kerüljenek funkcióba, annyira félrevezető lehet ez a nézet, és a gyakorlatban szembekerülhet a Politikai Bizottság álláspontjával, amely egyértelműen azt követeli meg, hogy a vezető tisztségekben a nemzetiségi dolgozók képviselője megfelelően tényleges társadalmi súlyuknak és a kérdés politikai jelentőségének, s a rátermettségről, mint magától értetődő követelményről nem szól.

A különböző nemzetiségű lakosok közötti viszonyról kivétel nélkül minden megyében azt állapítják meg, hogy nagy előrehaladás történt, a régebbi nemzetiségi ellentétek és viszályok teljesen megszűntek, nemzetiségi feszültségről nem lehet beszélni. Ennek dokumentálására általában két dolgot említenek: a termelőszövetkezetekben a különböző nemzetiségű tagok teljes egyetértésben dolgoznak együtt, valamint mind több, és természetes jelenségévé vált a vegyes házasság. A Tolna megyei jelentés pozitív példaként említi, hogy Kakasdon a székely tsz-tagok német elnököt választottak. A Bács és Komárom megyei jelentés – elsősorban a németekkel kapcsolatban – megállapítja, hogy megszűntek a régebbi tulajdonjogi viták. A Pest megyei jelentés viszont arról beszél, hogy a németek körében vannak, akik erkölcsi rehabilitációt várnak, de nem mondja, hogy milyen formában.

Több megye helyesen foglalkozik a nemzetiségi lakosságnak a szomszédos nemzetekkel való barátság építésében játszott szerepével. Negatív külföldi hatásról a jelentések lényegében csak a németekkel kapcsolatban szólnak, itt is azonban csökkenő erejű és eredményességű nyugatnémet hatásról. Baranya és Veszprém megye kiemeli, hogy a volt SS hozzátartozóknak fo-

lyósított nyugdíj a nemzetiségi megbékéléssel ellentétes irányban hat. (Baranyában 1969-ben 1897-en kaptak, összesen mintegy 580 ezer forint nyugdíjat.)

Legtöbb megyei jelentés foglalkozik a nemzetiségi lakosság asszimilációjának jelenségével. Elvileg általában helyesen, a Politikai Bizottság határozatában megfogalmazott álláspontnak megfelelően teszik ezt. Két megye – Baranya és Veszprém – jelentésében azonban olyan nézet nyer kifejezést, amely nem egyezik a Politikai Bizottság állásfoglalásával. Eszerint: fel kell lépni minden olyan törekvés ellen, amely a nemzetiségek asszimilációját mesterségesen gyorsítaná vagy lassítaná. (A Politikai Bizottság határozata nem lassításról beszél, hanem azt az álláspontot tartja helytelennek, amely szerint szocialista államunknak mindent meg kell tennie a nemzetiségek asszimilációjának teljes megakadályozására.)

A nemzetiségek helyzetének megyei felmérésével, tárgyalásával kapcsolatban is megmutatkozott, hogy a nemzetiségi kérdésnek nálunk a gyakorlatban két jelentése van: egyik a hazai nemzetiségek, másik a kisebbségi sorban élő magyarok kérdése. Mi több: ahogy Borsod megyében megfogalmazták: a nemzetiségi problémát az emberek döntő többsége a szomszédos országokban élő magyarság problémáira szűkíti le. Ehhez párosul – ami a jelentések többségéből kiderül, s amit a Nógrád megyei jelentés úgy fogalmaz meg –, hogy járási, községi vezetők körében is közömbösség, lebecsülés mutatkozik a nemzetiségi problémák iránt, valamint egyes vezetőknek az a nézete, amelyet – a Fejér és Tolna megyei anyag szerint – úgy fogalmaznak meg, hogy „nálunk nincs nemzetiségi probléma, ne mi magunk csináljunk azzal, hogy sokat feszegetjük”.

Ez a nézet, azzal együtt, hogy nemzetiségeink csekély száma, szórt települése kedvezőtlen objektív körülményt jelent, fékezte a Politikai Bizottság 1958-as határozatának megvalósulását. A jelek szerint nem annyira az általános irányvonal vonatkozásában, hiszen minden megyei jelentés a nemzetiségek hangulatának javulásáról, „teljes felszabadultságról”, a nemzetiségek közötti viszony szinte zavartalan jellegéről számol be.

Kevésbé vigasztaló a kép a határozat konkrét feladatainak megvalósítását illetően. A nemzetiségi oktatásügy visszaesésében – több jelentés szerint – szerepet játszott, hogy illetékesek nem intézkedtek amikor arra szükség lett volna (pl. nemzetiségi pedagógus biztosítása) vagy nem eléggé körültekintően intézkedtek (pl. iskolák körzetesítése).

1958-tól 1968-ig alig történt valami a könyvtárak nemzetiségi könyvekkel való ellátása, a kétnyelvű feliratok elhelyezése, utcáknak kiemelkedő nemzetiségi személyiségekről való elnevezése terén. Pedig ez utóbbi mégcsak nem is tekinthető szűkebben vett nemzetiségi problémának, hanem a magyar nép internacionalizmusának megnyilvánulását is jelentené, ha ilyen formában le-róná háláját azok iránt a nem magyar személyiségek iránt, akik kiemelkedő szerepet játszottak a magyar nép és a szomszédos népek barátságáért vagy éppen a szocializmus magyarországi győzelméért folytatott küzdelemben.

Kevés pozitív példáról számolnak be a jelentések a nemzetiségi értelmiség képzése és elhelyezése kérdésében. Így azután visszatérő megállapítás bennük, hogy nincs elegendő óvónő, tanító, tanár, népművészeti csoport vezetésére alkalmas szakember. Figyelemre méltó ebből a szempontból Nógrád megye elemzése, amely a nemzetiségi káderhiány okait kutatva megállapítja: Nem foglalkozunk velük céltudatosan, nem adunk számukra ezzel a szándékkal ösztöndíjat; sok helyen hiányoznak a letelepedés elemi feltételei is, pl. lakás; nagy elszívó hatást gyakorolnak rájuk azok a pályák, ahol nyelvtudással nyelvpótlékot kapnak.

A jelentések azt mutatják, hogy a megyék, járások nemzetiségekkel kapcsolatos konkrét intézkedéseit jelentős mértékben motiválja, hogy hogyan értelmezik a nemzetiségek részéről kinyilvánított igényt. Pl. a tanácsok azért nem tüzték napirendre a nemzetiségi kérdést, mert nem volt rá igény; vagy azért nem kielégítő a könyvtárak nemzetiségi könyvvállománya, mert nincs rá igény; azért nem valósították meg a Politikai Bizottságnak a kétnyelvű feliratokról hozott határozatát, mert nem volt rá igény stb. Az igényre való ilyen hivatkozás az esetek egy részében nyilván feladat-elhanyagolást, esetleg a nemzetiségi kérdés iránti közömbösséget takar, hiszen a vezető testületnek feladata, hogy időről-időre megvizsgálja a lakosság problémáit, a tanácsnak törvény szabta kötelessége a nemzetiségek helyzetével való törődés, ehhez nincs szükség kinyilvánított igényre. Vagy eléggé visszás dolog igényről beszélni a könyvtárak ellátottsága esetében, amikor szinte minden jelentés megállapítja, hogy a könyvtárakban a nemzetiségi könyvvállomány csekély, gyakran azok sem megfelelőek, a könyvtárosok jó része nem ismeri a nemzetiségi irodalmat.

A határozatok jelentős része ebben a vonatkozásban szemléleti változásról tanúskodik, mert a nemzetiségi problémákkal való foglalkozást a jövőben nem az igényektől teszi függővé, hanem kimondja, hogy – általában két év múlva – térjenek vissza rá; a könyvtárak fejlesztéséről is az igényekre való hivatkozás nélkül intézkedik; a kétnyelvű feliratok kérdésében viszont több megyében – miután a jelentésben azt állapították meg, hogy kétnyelvű feliratok iránt nem mutatkozott igény – megint csak olyan határozatot hoztak, hogy nemzetiségi nyelvű feliratokat azokban a községekben függeszsenek ki, amelyekben arra igény mutatkozik. Különben a kétnyelvű feliratok kérdésében mutatkozott talán a legtöbb meg nem értés még nemzetiségi származású vezetőknél is.

A jelentések és határozatok a nemzetiségi kérdés iránti jó szándékot tükrözik, ugyanakkor a helyzet feltárásában és elemzésében, s a kérdéssel való jövőbeni foglalkozást illetően is igen differenciált kép mutatkozik. Nógrád megyében például még a Politikai Bizottság határozatának meghozatala előtt megkezdték a nemzetiségek helyzetének felmérését, a problémát több fozatban tárgyalták és igen tanulságos, ahogyan a határozatnak és az első intézkedéseknek a nemzetiségi községekben jelentkező hatékonyságát figyelemmel kísérik.

Sajnálatos, hogy éppen legnagyobb nemzetiségi megyénk – Békés – jelentésében lényegében csak tények megállapítására szorítkozott, a folyamatok elemzésére viszont nem fektetett súlyt. Figyelemre méltó, s a nemzetiségi szövetségek által is több területről jelzett, negatív jelenséget állapít meg a Nógrád megyei 1969. július 1-jére készült jelentés. Eszerint a nemzetiségi kérdésben (1968 második felében) hozott határozatok az érintetteknek csak töredékéhez jutottak el, a lakosság nem ismeri azokat, a vezetők is csak felszínesen.

Minden jelentés komplex módon vizsgálta a nemzetiségek helyzetét, de a problémák komplex megoldására való törekvés szempontjából a leghatározottabb intézkedések Vas megye körmendi és szombathelyi járásában születtek. E két járás tanácsa nemzetiségi bizottságot hozott létre tanácsadási jogkörrel, a nemzetiségi községek települési, gazdasági, kulturális stb. problémáival való foglalkozás céljából.

A nemzetiségi lakosság helyzetéről készített megyei jelentések és a hozott határozatok egészében arról tanúskodnak, hogy jelenleg minden megyében érvényesül a Politikai Bizottság határozatában megfogalmazott igény, amely szerint „szükséges, hogy párt- és állami szerveink fokozott figyelemmel gondoskodjanak nemzetiségi politikánk alapelveinek folyamatos gyakorlati megvalósításáról”. A megyei párt és tanácsi vezetések által készített jelentések ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy kívánatos lenne néhány alapelv egyöntetű értelmezésének és gyakorlati alkalmazásának kialakítása; egyes megyék elemzésében felszínre került okozati összefüggések más területeken való érvényesülésének megvizsgálása, figyelembe véve természetesen az eltérő körülményeket.

Arra való tekintettel, hogy a megyei határozatok a szükséges intézkedések megvalósítását legnagyobb részben a járási szervek hatáskörébe utalták, fel kell figyelni a nemzetiségi szövetségek azon jelzésére, hogy amíg a megyei vezető testületek mindenütt nagy komolysággal foglalkoztak a nemzetiségi kérdéssel, és megfelelő határozatokat hoztak, addig a járások gyakran nem kellő alaposággal és felkészültséggel tárgyalták a problémákat, és nem minden esetben hoztak kellő határozatokat.

Budapest, 1970. május 20.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 12. ő. e. – Tizenegy oldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül.

¹ Kővágó László az alábbi levél kíséretében küldte meg a dokumentumot Kelemen Gyulának az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályára: „Mellékelten küldöm – a még nem véglegesnek szánt – összefoglalót a megyei párt és tanácsi vb-üléseken 1969. év folyamán tárgyalt nemzetiségi anyagokról.”

² Lásd a 70. dokumentumot.

³ Lásd a 47. dokumentumot.

81.

Budapest, 1971. május 18.

*A Hazafias Népfront Országos Tanácsa Titkárságának
10/2/71.V.18. sz. határozata a népfront és a nemzetiségi
szövetségek kapcsolatáról és a népfront feladatairól nemzetiségi
politikánk megvalósításában*

I.

A Hazafias Népfront és a nemzetiségi szövetségek kapcsolata

A X. kongresszus megállapította, hogy a Hazafias Népfront

„politikai tömörülés, amelyben a párt részvételével és vezetésével együtt vannak és munkálkodnak hazánk legfontosabb társadalmi és tömegszervezetei.”¹

E politikai tömörülés a nemzeti összefogás olyan mozgalmi-szervezési formája, mely egységfrontot jelent és teremt a párt és a társadalmi szervezetek között a szocialista és nemzeti célok megvalósítása érdekében. A tömegszervezetek, társadalmi szervezetek és mozgalmak úgy részesei a népfrontnak, hogy a maguk működési területén végzett munkájukkal illeszkednek bele a nemzeti egységfrontba.

A nemzetiségi szövetségek alapszabálya a következőket mondja:

„... a nemzetiségi szövetség önálló társadalmi szervezet, mely politikai, társadalmi, kulturális tevékenységét az MSZMP politikája alapján, a Hazafias Népfronttal együttműködve fejti ki, az adott nemzetiségű magyar állampolgárok Alkotmányban biztosított nemzetiségi jogai területén.”

A Hazafias Népfront és a nemzetiségi szövetségek közötti viszony tehát politikai-tartalmi kapcsolódás, mely a területi munkában, közös akciókban valósul meg.

A közös akciók egyik feltétele a feladatok egyeztetése, másik, hogy a nemzetiségi szövetség és a nemzetiségiek megfelelő képviselőt kapjanak a Népfront minden szintű testületében. Országos szinten ez úgy realizálódik, hogy a főtitkárok tagjai az Országos Tanácsnak. A területi és helyi népfrontbizottságokban is megfelelő arányban vesznek részt a nemzetiségiek.

II.

A Hazafias Népfront feladatai nemzetiségi politikánk megvalósításában

A X. kongresszus megállapította, hogy:

„A Hazafias Népfrontmozgalomban részt vesznek hazánk német, délszláv, szlovák, román és más nemzetiségű dolgozói is, akik társadmunk egyenrangú tagjaiként, a magyar néppel együtt építik a közös, szocialista házat.”²

A Hazafias Népfrontmozgalom legfőbb célja a szocialista társadalom teljes felépítése, és ennek érdekében szocialista nemzeti egységünk erősítése.

A nemzetiségi dolgozók körében végzendő feladataink abból következnek és azt a célt szolgálják:

1/ A magyar és a különböző nemzetiségű lakosság közötti egyetértés, a kölcsönös megbecsülés fejlesztése, a szocialista hazafiság, az állampolgári hűség erősítése, a barátság ápolása hazánk különböző nemzetiségi lakosai, valamint a magyar és a szomszédos népek között.

A nemzetiségek között végzett politikai munkánk tovább szilárdítja és erősíti a szomszédos népekkel meglévő barátságot és testvéri összefogást.

2/ Nemzetiségi politikánk megvalósítása érdekében rendszeres politikai tájékoztatásra van szükség egyrészt a népfront választott testületei és apparátusa körében, főleg azokon a területeken, ahol jelentősebb számban élnek nemzetiségiak, másrészt a szövetségek választmánya és a függetlenített munkatársai körében.

Az időszzerű politikai kérdésekről, fontos mozgalmi feladatokról, akciókról, az egyes nemzetiségek körében vagy egyes nemzetiségi község lakossága körében felmerült politikai-hangulati helyzetről, konkrét problémákról az országos titkárság tájékoztatja a nemzetiségi főtítkárokat, a nemzetiségi lapok főszerkesztőit, a szövetségek munkatársait meghívja fontos népfronttanácskozásokra.

3/ A Hazafias Népfront támogatja és ösztönzi a nemzetiségi iskolai, kulturális igényeinek kielégítését, nyelvi kultúrájuk, nemzetiségi hagyományaik ápolását. A Művelődésügyi Minisztérium vagy a tanácsok hatáskörébe tartozó iskolai, művelődésügyi kérdésekben jelzéseket, javaslatokat tesz az illetékes szerveknek.

4/ A Hazafias Népfront területi és helyi bizottságai segítik a nemzetiségi szövetségek területi munkáját, rendezvényeit, ezeknek a népfront sajtójában való ismertetését.

5/ A népfront helyi vezetői és apparátusa folyamatosan szorgalmazza nemzetiségi területeken a kétnyelvű utcatáblák és felírások elhelyezését.

6/ A népfront következő kongresszusa megfelelő módon foglalkozik szocialista elveken nyugvó nemzetiségi politikánkkal, mint hazánkban is elsőrendű politikai kérdéssel.

A Hazafias Népfront helyi, területi és országos testületeinek újjáavasztásakor biztosítjuk, hogy azok tükrözzék a lakosság összetételét nemzetiségi vonatkozásban is.

Budapest, 1971. május 18.

A Hazafias Népfront
Országos Tanácsának
Titkársága

A határozatot kapják:

- A megyei pártbizottságok tudomásul,
- A megyei népfrontbizottságok azzal, hogy a határozat alapján a területileg illetékes népfrontszervek tűzzék napirendre a kérdést, és dolgozzák ki a helyi nemzetiségi politika konkrét feladatait.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 13. ő. e. – Négyoldalas, géppel írt tisztázat, aláírás nélkül, pecséttel hitelesítve.

¹ A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve 1970. november 23–28. Budapest, 1971. 113.

² A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve 1970. november 23–28. Budapest, 1971. 114.

82.

Budapest, 1972. szeptember 28.

A Külügyminisztérium feljegyzése a nemzetiségi vonatkozású felsőbb határozatokból származó külügyi feladatokról

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1968. szeptember 17-i határozatából¹, valamint az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottsága 1969. augusztus 5-i állásfoglalásából következő külügyi vonatkozású feladatok teljesítéséről az alábbiak szerint számolunk be.

I.

A vonatkozó határozat és állásfoglalás visszhangja az érintett országokban

A pártunk nemzetiségi határozatainak kapcsán foganatosított belső intézkedéseink jugoszláviai fogadtatása általában pozitív volt. [A] Határozatok lényegével való ottani megismerkedésben – a jugoszláv hírügynökség budapesti tudósítójának jelentésein kívül – jelentős szerepe volt belgrádi külképviseletünknek. Rendszeres propagandatevékenységének keretében ugyanis fontos

sajtóírásokat szerbhorvát nyelvre fordítva a jugoszláv vezetők és a sajtó-szerkesztőségek körében terjessze [sic!]. Ezzel egyben azt is elősegítette, hogy a jugoszláv párt- és állami vezetés objektív képet nyerjen a határozatok és az intézkedések lényegéről.

A jugoszláviai nacionalista tendenciák következtében bizonyos ottani körök disszonáns hangot is megütöttek, alapjában véve azonban megállapítható, hogy a hivatalos szervek állásfoglalásai kedvezőek voltak.

Az 1968-as eseményeket követő fokozatos konszolidáció első szakaszában Csehszlovákiában a nemzetiségi vonatkozású kérdések csak mint az ország belpolitikai problémáinak egyik periférikus területeként jelentkeztek. Következésképpen a fentebb szereplő határozatnak és állásfoglalásnak visszhangját nem tapasztaltuk. A helyzet nem tette lehetővé azt sem, hogy ezeket megfelelően ismertté tegyük, ugyanakkor érdeklődés esetében szlovák nemzetiségünk helyzetéről mindenkor reális tájékoztatást adtunk.

A nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos román álláspontról kiindulva román részről elzárkóztak attól, hogy nyilvános véleményt, álláspontot alakítsanak ki a nemzetiségi párthatározatunk szellemében tett intézkedéseinkről. A kérdésnek sajtóvisszhangja nem volt Romániában, a hivatalos érintkezések során kerültek a nyíltszínű véleménynyilvánítást.

Az NDK-ban számottevő magyar lakosság nem él. A Magyarországon élő német ajkú lakosság semmilyen vonatkozásban nem befolyásolja a magyar–NDK kapcsolatokat. Ebből is adódik, hogy a nemzetiségi kérdésben hozott párthatározataink az NDK-ban nem találtak nagyobb visszhangra, de mindkét szóban forgó határozatot kedvezően fogadták. Abban a vonatkozásban, hogy milyen hatással lesz a Politikai Bizottság határozata és az Agit. Prop. Bizottság állásfoglalása a magyarországi német ajkú lakosságra, a német elvtársak tartózkodó érdeklődést tanúsítottak.

II.

A nemzetiségi témakör a párt és állami vezetők kétoldalú találkozóin. Együttműködés a kétoldalú megállapodások, a kulturális munkaterv alapján

A/ Magyar–jugoszláv reláció

1/ A nemzetiségi kérdésben való magyar–jugoszláv együttműködést illetően a következő elvi álláspontot valljuk:

– A Magyarországon élő délszláv és a Jugoszláviában élő magyar nemzetiség ügyét, az etnikumok nemzetiségi jellegéből adódó sajátos helyzetéhez kapcsolódó sajátos szükségletek és igények kielégítését alapvetően belső feladatnak tekintjük.

– Az egymás országában élő nemzetiségeinket – a kérdés belügyként való kezelése ellenére – nem elválasztó, hanem összekötő tényezőnek tekintjük a két ország, a magyar nép és a jugoszláviai népek kapcsolatában.

– Ebből adódóan támogatjuk és előmozdítjuk nemzetiségeink és az anyanyelv közötti széleskörű kapcsolatokat az anyanyelv és a nemzetiségi kultúra ápolása kérdésében. Fontos elvi állásfoglalásunk e tekintetben, hogy ez az együttműködés az ebben kölcsönösen illetékes állami szervek útján történjen, azok tudtával és beleegyezésével.

Ilyen elvi alapokon – amit az utóbbi három-négy évben szinte valamennyi felsőszintű találkozón kifejtettünk, a találkozóról kiadott közös közleményekben is szerepeltettünk, illetve amit az államközi kulturális munkatervek egyes pontjaiban igyekeztünk kifejezésre juttatni – 1969 óta kölcsönösen hasznos és termékeny együttműködést sikerült kialakítani Jugoszláviával.

A nemzetiségi együttműködés kérdésében vallott jugoszláv álláspont fő vonalaiban egybeesik a magyar elvi állásfoglalással. Problémát e koncepció ot-tani értelmezése, illetve gyakorlati végrehajtása jelentett, ami konkrétan a közvetkezőkben jutott kifejezésre :

Főleg horvát részről a Maticat², illetve a külföldön élő horvátokkal foglalkozó szervezetet igyekeztek együttműködő partnerszerveként szembeállítani velünk. A délszláv nemzetiség többségét kitevő horvátok elszarbesítésével vádolva minket, támadták pártunk és kormányzatunk gyakorlati nemzetiségi politikáját, ami olykor beavatkozási kísérlettel is párosult. A nemzetiségi együttműködés kézbeartására hivatott állami szerveink megkerülésével főleg horvát részről ellenőrizhetetlen közvetett kapcsolatok kiépítésére törekedtek délszláv nemzetiségünk egyes rétegeivel, csoportjaival.

Az innen eredő problémák a horvát nacionalizmus múlt évi kibontakozásával tetőztek.³ Azóta az együttműködési légkör ezen a területen is normalizálódott, s az 1972/73. évre aláírt államközi kulturális együttműködési munkatervben ez a témakör is elvi álláspontunknak megfelelően került megfogalmazásra.

2/ A nemzetiségi együttműködés konkrét területeit az államközi kulturális munkatervek ölelik fel.

Az 1968/69-re, az 1970/71-re és az 1972/73-ra aláírt kétéves munkatervek 15., 13. és 17. pontja kifejezetten nemzetiségi együttműködést biztosít. E pontok zöme – nemzetiségi politikánknek megfelelően – a magyarországi délszláv–horvát, szerb és szlovén – nemzetiség nyelvi és oktatási igényeinek, szükségleteinek kielégítését szolgálja. Az együttműködés négy fő területe a következő:

- a) Nemzetiségi fiataljaink teljes egyetemi képzése Jugoszláviában. Ez a nemzetiségi oktatási forma az 1970/71-es iskolai tanévben indult meg, amikor is három érettségizett nemzetiségi fiatal nyert felvételt a zágrábi egyetemre, az 1971/72-es iskolai tanévben pedig egy személy a belgrádi egyetemre.

Az idén aláírt kétéves kulturális munkaterv összesen 17 új ösztöndíjra ad lehetőséget. Ebből:

- horvát részről évenként 3,
- a Vajdaság részéről évenként 4,
- szlovén részről az 1972/73-as iskolai tanévre 2, az 1973/74-es iskolai tanévre pedig egy ösztöndíjat biztosítanak.

- b) Nemzetiségi pedagógusaink nyelvi továbbképzése

Ez a továbbképzési forma tanfolyamok keretében Jugoszláviában és itthon történik.

Jugoszláviai tanfolyamokon 1965 óta vesznek részt pedagógusaink.

Az 1968/69-es munkaterv évente 20 szerbhorvát és 10 szlovén, az 1970/71-es munkaterv pedig évenként 30 szerbhorvát és 15 szlovén pedagógus kiutazását tette lehetővé. Az 1972/73-ra aláírt új munkaterv ezt a keretet szerb–horvát pedagógusaink vonatkozásában évenként 65 főre növelte.

A nemzetiségi pedagógusaink részére itthon megrendezett továbbképző tanfolyamokra 1971-ben 2, 1972-ben pedig 3 jugoszláv vendégelőadót hívtunk meg.

A nemzetiségi tankönyvkiadásban való együttműködés egyezményes keretek között 1970 óta, gyakorlatilag azonban 1965 óta folyik, és tankönyvlektorálás, tankönyvek egyes fejezeteinek megírására, tankönyvbírálatokra és tankönyv átvételre terjed ki. Az 1970-ben létrejött tankönyv vegyes bizottság által aláírt külön egyezmény egyik fejezete a nemzetiségi tankönyvkiadással kapcsolatos egyes kérdéseket szabályozza.

- c) A nemzetiségi igények kielégítése szempontjából komoly jelentőséggel bír az a körülmény, hogy a budapesti Kultúra és az újvidéki Fórum vállalatok éves együttműködési megállapodásainak keretében nagyobb mennyiségű Jugoszláviában kiadott szerb–horvát, horvát–szerb és szlovén nyelvű könyvet hozunk be, elsősorban szépirodalmi könyveket. Ez az együttműködési forma 10-12 éves múltat tekint vissza.

Ugyancsak délszláv nemzetiségünk sajátos szükségleteit szolgálja még az is, hogy a Pécsi Tanárképző Főiskola szerbhorvát tanszékén évek óta szerbhorvát, illetve horvát–szerb lektor működik. Gyakorlattá vált, hogy a budapesti Szerbhorvát Gimnázium és a Pécsi Tanárképző Főiskola a magyar–jugoszláv oktatási intézmények közvetlen együttműködési keretében tanulmányi kirán-

dulásokat szervez Jugoszláviába. Egyre inkább ellenőrzött keretek között folyik nemzetiségi iskolánk könyvekkel való megajándékozása jugoszláv részről.

B/ Magyar–csehszlovák reláció

1/ Kiváró, de szükség szerint aktív magatartásunk nyilván hozzájárult ahhoz, hogy az új csehszlovák vezetés kezdettől fogva nagy jelentőséget tulajdonít a nemzetiségi kérdésnek, törekszik arra, hogy a nemzetiségek is bázisai legyenek az országaink közötti testvéri kapcsolatoknak. Az 1969 májusában létrejött felsőszintű találkozón csehszlovák részről ilyen értelemben nyilatkoztak, és felvetették, hogy a hivatalos párt és állami szervek tartsanak kapcsolatokat ebben a témakörben is.

A csehszlovák partnerek általában pozitívan közelítik meg a kérdést. Azon véleményüket hangoztatják, hogy mindenekelőtt a nemzetiségek kulturális ellátottságának javítása érdekében szorosabb együttműködésre van szükség.

2/ Korábban a magyar–csehszlovák kulturális munkatervekben a nemzetiségek kulturális ellátottságát célzó feladatok külön nem szerepeltek. Kivételt képez a nyelvi továbbképző tanfolyamokra meghívott előadók cseréje (3-4 fő évente).

Ugyanakkor a könyvcseré-kontingensek keretében hoztunk be általános és középiskolai nyelv- és irodalom tankönyveket, amelyeket tanári kézikönyvként használtak a szlovák nyelvű általános és középiskolákban. Beszereztük néhány szaktárgy tankönyveit is, amit ugyancsak kézikönyvként használtak.

Az 1967/68. évi munkaterv 25-25 nemzetiségi oktató kölcsönös rövid tanulmányútját tartalmazta, amely programot azóta is megvan. Az egyetemi, főiskolai hallgatócsere lehetőséget ad továbbképzésre, a másik országban (1968-ig évi 250-250 fő, 1969 óta nem limitált), de ezt a nemzetiségi származású hallgatók csehszlovákiai továbbképzésére nem igen használjuk ki.

Nemzetiségi fiatalokat a két ország közötti ösztöndíjas kontingens keretében küldtünk ki Csehszlovákiába mindenelőtt nem nyelvi szakokra.

1968 óta a Matica Slovenská⁴ keretében külön intézet működik a határon túl élő szlovák nemzetiségűekkel való foglalkozásra. Ez az intézet kiterjesztette munkáját a szocialista országokban élő nemzetiségekre is. Közvetlen kapcsolatokra törekedett a magyarországi szlovák nemzetiségekkel. Főleg könyvajándékokkal jelentkezett szlovák iskoláinkban és meghívásokat küldött különböző szlovákiai rendezvényekre, akciókra. Arra törekszünk, hogy ezeket a kontaktusokat hivatalos mederbe tereljük, és hogy a két ország állami szerveinek közreműködésével, illetve ellenőrzésével történjenek.

Pozitív jelenség, hogy a szlovák vezetés napirendre tűzte a Matica Slovenská tevékenységével kapcsolatos elvi és gyakorlati kérdések felülvizsgálását, illetve kidolgozását. Ennek keretében módosítani fogják a külföldi tevékenységét is. A Matica Slovenskával – illetve a külföldi szlovákokkal foglalkozó intézettel – a MM Nemzetiségi Osztályán kívül a Magyarok Világszövetségének volt tájékoztató jellegű kontaktsusa.

C/ Magyar–román reláció

1/ A nemzetiségekkel kapcsolatos román álláspont lényege a következőkben foglalható össze:

- a nemzetiségi kérdés megoldása egyedül és kizárólag annak az országnak az ügye, amelyben a nemzetiség él;
- a nemzetiségek sajátos helyzetéből eredő sajátos igények és szükségletek kielégítése egyedül és kizárólag annak az országnak a feladata, amelyben a nemzetiségek élnek;
- ebből kiindulva nem ismerik el, hogy a nemzetiségek sajátos szükségleteinek kielégítése bárminemű államközi együttműködés, kétoldalú államközi szerződés tárgya lehetne.

E román álláspont nyilvánvaló okát abban a politikai törekvésben kell keresni, hogy elzárjanak minden lehetőséget a Romániában élő nemzetiségek és az anyanemzeteik közötti esetleges kapcsolat kialakulása tekintetében, de még inkább abban, hogy lehetetlenné tegyenek minden olyan külső hatást, amely fékezhetné vagy esetleg akadályozhatná céltudatos nemzetiségi politikájuk végrehajtását.

A magyar–román relációban létrejött felsőszintű párt- és állami találkozókön céltudatosan törekedtünk arra, hogy a nemzetiségi párthatározatokból eredő konkrét feladatoknak is eleget tegyünk. A román fél magatartásán múltott, hogy nem tudtunk jelentősebb eredményt elérni.

A magyar–román kapcsolatok fejlesztéséről szóló 1969. évi politikai bizottsági határozat egyik pontja kimondta, törekedni kell arra, hogy a magyarországi román és a romániai magyar nemzetiség kulturális fórumain – színházak, lapok, folyóiratok szerkesztőségei, személyiségei – a lehetőségek szerint közvetlen kapcsolatot létesítsenek a román, illetve a magyar hivatalos kulturális szervekkel.

Az ezt követően létrejött felsőszintű érintkezések során ilyen szellemben kezdeményeztünk együttműködést ezen a területen is.

Felvetésünkre például román részről közölték, készek megvizsgálni, hogy a magyarországi román iskolák tanárainak képzésében, illetve továbbképzésében segítsenek. Hangsúlyozták ugyanakkor fenntartásaikat, mert nem kíván-

nak kölcsönös gyakorlatot bevezetni. Utaltak arra, hogy megfelelő képzési és továbbképzési rendszerük van romániai magyar iskolákban tanító pedagógusok számára.

2/ Jelenleg az 1971/72-re aláírt államközi kulturális együttműködési munkaterv szabályozza a két ország közötti kulturális együttműködést.

E munkaterv egyik sajátos vonása, hogy egyetlenegy pontja sem tartalmaz kifejezetten nemzetiségi vonatkozású együttműködési lehetőséget.

Másik sajátos vonása ugyanakkor az, hogy 1-37 pontig terjedő része úgy került megfogalmazásra, hogy az érdekelt fél belátásától, szövegértelmezésétől függően gyakorlatilag a nemzetiségi együttműködésre is vonatkoztatható. A román tárgyaló delegációnak az említett pontok megszövegezésével nyilvánvalóan az volt a célja, hogy közvetett lehetőséget nyújtson nekünk a Magyarországon élő román nemzetiség anyanyelvű kulturális-oktatási igényeinek egyoldalú kielégítésére, anélkül azonban, hogy ez bármilyen viszonyossági kötelezettséget róna a román félre.

A kulturális munkatervi tárgyalásokon főleg három területen évek óta szorgalmaztuk a kétoldalú nemzetiségi együttműködést:

- előadók cseréjét a nemzetiségi pedagógusok továbbképző tanfolyamain való részvétel céljából;
- nemzetiségi pedagógusok kölcsönös részvételét nyári továbbképző tanfolyamokon;
- nemzetiségi tankönyvcserét.

A három konkrét javaslat közül az elsőt a nemzetiségi jelleg mellőzésével fogadták el azzal, hogy kölcsönösen vendégelőadókat hívhatunk meg. Ennek megfelelően 1970–71–72-ben meghívásunkra el is jött 3-3 román előadó. Román részről nem éltek a viszontmeghívás lehetőségével.

A nemzetiségi pedagógusok nyelvi továbbképző tanfolyamokon való kölcsönös részvételére vonatkozó javaslatunkról ezideig nem voltak hajlandók tárgyalni.

Harmadik konkrét javaslatunkat ugyancsak a nemzetiségi jelleg mellőzésével fogadták el.

A nemzetiségi kapcsolatunkban kialakult gyakorlati együttműködés tehát messze elmarad a tényleges szükségletek mögött, és gyakorlatilag csak az alábbiakra terjed ki :

- Évenként 3 vendégelőadót hívunk nemzetiségi pedagógusaink nyelvi továbbképző tanfolyamaira.
- Egy-egy román tankönyvet hozunk be. Az iskolai oktatásra is felhasználható mennyiségben nem kapunk belőlük.

- A Magyarországon kiadott román nyelvű iskolai tankönyvek hivatalos romániai nyelvi lektoráltatására nincs lehetőség. Ez csak személyi kapcsolatok révén, baráti alapon folyik, nem kielégítő rendszerességgel.
- A felsőoktatási szakembercsere keretében is küldünk ki egyoldalúan 3-4 román nemzetiségi pedagógust évi kb. kéthónapos összidőtartamra.
- Minden évben küldünk ki egy-két román nemzetiségi pedagógust a szinaiai nemzetközi nyári egyetemre.
- Három éve román, illetve magyar lektorátus működik Budapesten az ELTE Bölcsészettudományi Karán, illetve a Bukaresti Tudományegyetemen, egy-egy vendégelőadóval. Román részről nemigen élnek a lehetőséggel, hogy a budapesti lektorátust könyvekkel és egyéb kiadványokkal lásák el.

D/ Magyar – NDK reláció

A magyarországi németajkú lakosság kulturális ellátása évek óta komoly gondot okoz [az] illetékeseknek. Az NSZK évek óta fellazítási politikája egyik célpontjának tekinti a német ajkú lakosságot. Az NSZK-szervek rendszeresen tesznek ajánlatokat iskolafelszerelések ajándékozására a német nemzetiségi iskoláknak, tanulmányutakat szorgalmaznak, együtteseket hívnak meg. Meghívásokkal halmozzák el a nemzetiségi ügyekkel foglalkozó itthoni illetékes tisztviselőket is. Az NSZK felől jövő nyomás ellensúlyozására célszerűnek tűnt az NDK segítségének igénybevétele a német ajkú lakosság igényei kielégítésében. Fenti párthatározatok alapján sikerült elérni, hogy az NDK jobb megértést tanúsít a kérdések iránt.

A magyar–NDK kapcsolatok új vonása, hogy 1972 elején sikerült a Művelődésügyi Minisztérium és az NDK Közoktatási Minisztériuma munkatervében rögzíteni igényeinket a német ajkú lakosság ellátása ügyében.

A két minisztérium közötti 1972-re szóló intézkedési terv IV./6., 7., 8. pontjai alapján – évente 8 német szakos tanárképző hallgatót részképzésre, 8 hallgatót általános iskolai szakról és 8 személyt nemzetiségi óvodáktól 6 hetes időre, valamint évente a nyári szünidőben 30 pedagógust a nemzetiségi iskolákból kéthetes nyelvtanfolyamra – fogad az NDK Közoktatásügyi Minisztériuma. A felsorolt valamennyi esetben az ösztöndíjat a magyar fél fizeti, és előre írásban közli programkívánásait.

A munkatervben rögzített keretek rugalmas bővítése lehetséges. Az utóbbi időben illetékes NDK-szervek a korábbinál pozitívabban közelítik meg ilyen jellegű igényeinket. Térítéses alapon biztosítani lehet a német nyelvű iskolák tankönyvellátását is az NDK-ból.

Budapest, 1972. szeptember 28.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 1973. 30. ő. e. – Tizenegy oldalas, géppel írt másolat, aláírás nélkül.

- ¹ Lásd a 70. dokumentumot.
² Lásd a 70. dokumentum 2. számú jegyzetét.
³ Lásd a 70. dokumentum 2. számú jegyzetét.
⁴ Lásd a 70. dokumentum 3. számú jegyzetét.

83.

Pécs, 1972. november 28.

Bihari Ottó jelentése a nemzeti egyenjogúságról a gazdasági, kulturális és politikai életben

A rendelkezésre álló anyagok áttekintése nagyon bonyolult, már csak azért is, mert alig (vagy nagyon egyenetlenül) tartalmaznak pontosabb adatokat a nemzetiségi lakosság létszámáról. Pl. a statisztikai adatoknál nem lehet tudni, milyen arányok alakultak ki az egyes nemzetiségi területek (községek, városok) lakosságán és tanácsstagságán belül. A lélekszám megállapításánál a legtöbb megye jelentésében a hivatalos népszámlálási adatokból indul ki – anélkül, hogy ennek a számnak az ellenőrzését akárcsak fel is vetnék. Másik oldalról nem állapítható meg, milyen alapon rögzítették a tanácsstagok, végrehajtó bizottsági tagok és tisztségviselők nemzetiségi hovatartozását. Az a benyomás alakul ki, hogy a megyei jelentések többsége a nemzetiségi lakosság lélekszámát a hivatalos népszámlálás adatai alapján alacsonyra becsüli, a tisztségviselők esetében pedig gyakran már a nyelvtudást (kétnyelvűséget) is elegendőnek tartja a nemzetiséghez tartozás megállapításához. Ilyen körülmények között a megállapítások jó része nagyon labilis. Ahhoz, hogy megállapításainknak végre szilárdabb alapot biztosítsunk, elsősorban a statisztikai adatok rendezésére kellene erőfeszítéseket tennünk (oly módon, ahogy azt pl. Baranyában a nemzetiségi albizottság kezdeményezte).

1. A nemzetiségi egyenjogúság elsősorban kulturális vonalon vetődött fel a jelentésekben. Különösen feltűnő, hogy a nemzetiségi szövetségek szinte semmi figyelmet sem szentelnek a gazdasági egyenjogúság problémájának – és aránylag nagyon keveset a politikai kérdéseknek e területen. A szövetségek egyoldalú kulturális beállítottsága – véleményem szerint – kirekeszti mindezeket a problémákat a nemzetiségek életének sokoldalú megismertetéséből. Az az „idilli” kép, amely szerint a nemzetiségi tagságú termelőszövetkezetekben mintaszerű szorgalmat és fejlődést tapasztalnak, elleplezi azt a tényt, hogy egyes nemzetiségi területek – a környéken lévő magyar községekkel együtt – hazánk gazdaságilag elmaradott részei. Akár a keleti, az északi vagy a déli határterületeken egyaránt számolni kell ezzel a problémával s ennek különleges nemzetiségi vetületével.

A megyei jelentésekben néha érintik a gazdasági egyenjogúságot. A legrészletesebb ebben Baranya jelentése. Eszerint a nemzetiségi területeken a gazdasági élet színvonala általában magasabb, mint a magyar területeké, vagy

azokkal egyenlő (a tsz-ekben a termelési érték, a személyi jövedelem, a beruházások volumene, a lakásépítések aránya, a háztartási gépekkel való ellátottság, az infrastrukturális ellátottság stb. általában magasabb). Ugyanakkor néhány nemzetiségi községben a gazdálkodás kedvezőtlen viszonyok közt folyik, foglalkoztatási gondok vannak. A jelentés a nemzetiségi területekről pontos képet ad, de hiányzik ezeken belül a lakosság helyzetének felmérése. Bács-Kiskun megye jelentése szerint a nemzetiséglakta területeken a lakosság jövedelme, életszínvonala, kommunális ellátottsága magasabb az átlagosnál; itt is nagy az iparosodás, ami nagyfokú „integrálódáshoz” vezet. Borsod-Abaúj-Zemplén jelentéséből kitűnik, hogy a nemzetiségi lakosságnak azonos arányú része dolgozik a mezőgazdaságban és az iparban; keresetük, életkörülményeik azonosak a magyar lakossággal. A gazdasági helyzet itt is lényegesen javult. Hajdú-Biharból azt jelezték, hogy a nemzetiségi községek nagy részének tsz-ei kedvezőtlen előfeltételek mellett működnek. Az egyik községben kiemelték a román tsz-tagok szorgalmát. A nemzetiségi lakosság zöme mezőgazdasági dolgozó. A Komárom megyéből beküldött külön tanulmány szerint a nemzetiségi lakosság életszínvonala kedvezően alakult, az ipari üzemekben dolgozók kereseti viszonyai semmiben sem térnek el a magyarokétól, a bányászatban dolgozóké meghaladja az országos átlagot. A német lakosságú községek jelentős részében foglalkoztatási gondok vannak; a tsz-ek jelentős része az átlagosnál nehezebb gazdasági körülmények közt gazdálkodik. Vas megyében különböző céltudatos intézkedések hatására megszűnt a nemzetiségi területeken a foglalkoztatási gond. A szlovén községek településhálózati tervei alapján egyes nemzetiségi községek funkciói megerősödtek. A Zala megyei jelentés külön kitér a nemzetiségi fiatalok érdekében tett intézkedésekre az ipari és mezőgazdasági szakmunkásképzés terén. Ez oldja meg a területek foglalkoztatási gondjait, így a jelentős elvándorlás csökkenését is.

Nem tért ki a gazdasági egyenjogúság semmiféle kérdésére sem Békés, Csongrád, Fejér, Győr-Sopron, Heves, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Veszprém megye jelentése.

2. A kulturális egyenjogúság kérdését külön megragadni nehéz, mert valaképpen egyszerre magába foglalja a nemzetiségi oktatásügyet és a nyelvhasználatot, a közművelődés és a népművészet egyenlő esélyeit, valamint a hírközlésben, tájékoztatásban az arányos szerepet. Ezért erre a kérdéscsoportra más összefoglalóknál részletesebben válaszolnak minden bizonnyal. Csak a legjellegzetesebb sajátosságokat érintem.

Sok jelentésben a népművészet területén a nemzetiségi jogok megvalósulásának tartják a „Röpülj Páva” mozgalom nemzetiségi részének erősödését, illetve a „Reich brüderlich die Hand”¹ mozgalmat. Az egyenjogúság sérelmeként vetődik viszont fel a szlovák és a román nyelvű rádióadás hiánya hazánkban (az előbbi érezhetően bürokratikus huzavona is okozza), valamint a román nyelvű lap kétheti megjelenése.

A kulturális egyenjogúság legégetőbb problémája az anyanyelvi oktatás mai helyzete. Erről azonban csak a német és délszláv szövetség jelentése ír, míg a

szlovák szövetségé pozitív fejlődésről tesz jelentést (számottevő emelkedés következett be a szlovák nyelvet tanulók létszámában). Másrészt ugyanez a jelentés a sátoraljaúj helyi szlovák tannyelvű általános iskola és diákotthon tarthatatlan helyzetét említi. A délszláv jelentés egyrészt az anyanyelvi oktatás fejlődéséről, az anyanyelvet tanulók számának növekedéséről, a délszláv pedagógus káderhelyzet javulásáról, az anyanyelvi órák számának emelkedéséről beszél, másrészt a nemzetiségi óvodahelyzet megoldatlanságáról.

Több megye jelentéséből kitűnik, hogy azokban a községekben, amelyekben a lakosság nagy többsége továbbra is nemzetiségi, sőt egy nemzetiségű, az általános iskolák zömében csak nemzetiségi nyelvoktatás folyik, s nem nemzetiségi tanítási nyelvi iskoláról van szó. Az ilyen iskolákban ugyan emelkedett a nyelvoktatás óraszám, mégsem mondható, hogy ez az óraszám elegendő lenne korszerű kulturális szint eléréséhez. Hasonló gondokat vet fel az óvodai kérdés; bár e téren jelentős erőfeszítéseket tettek. Mindenesetre a nemzetiségi nyelv korszerű szinten történő elsajátítását a kulturális egyenjogúság alapszintjének kell tekintenünk. Feltételeinek biztosítása azonban szinte minden megyében gyermekcipőben jár. A nyelvi kultúra foka többnyire a helyi dialektus szintjén áll, mint erre Fejér megye tanácselnöke utal.

Vannak azonban olyan megyék, járások, ahol a kulturális egyenjogúság terén éppen az oktatás visszaesése miatt az utóbbi években érezhetően újabb problémák keletkeztek. Így Hajdú-Bihar derecskei járásában, Komárom megyében, Nógrád megyében. Külön meg kell említenem azonban Veszprém megye magában is ellentmondó jelentését. Az egyik ebben szereplő határozatban kimondják, hogy 6 községben igény mutatkozott a német nyelv oktatására, „ezeken a helyeken a megyei tanács vb művelődési osztálya gondoskodott a német nyelv oktatásának tárgyi és személyi feltételeiről” – mondja ki a határozat, s úgy tünteti fel az egészet mint elintézett ügyet. Ugyanakkor a *mai* helyzetről szóval azt közlik, hogy 4 községben folyik nemzetiségi nyelvoktatás (ezek közül csak 2 esik egybe az 1970. évi elhatározásban szereplő 6 községgel). Ez arra vall, hogy még ott sem gondoskodtak a nyelvoktatásról, ahol erre „igény mutatkozott”; ez az egyenjogúság minimumának tiszteletben tartását sem jelenti.

A Vas megyei jelentésből ezzel szemben az tűnik ki, hogy az oktatási és egyéb művelődési téren átgondolt határozatok születtek, és ezek végrehajtása is kellő módon előrehaladt. Különösen kiemelem a pedagógusok letelepedési segélyének felülvizsgálatát, a külön támogatás biztosítását a közép- és felsőoktatási intézményekben tanuló nemzetiségi fiatalok részére.

3. A politikai egyenjogúság kérdését, benne a nemzetiségek képviselőit a tanácsi és a társadalmi szervezetekben a megyei jelentések többsége sok adattal dolgozta fel. Az adatok azonban nem mindig a legmegfelelőbbek. Felhívom a figyelmet a tájékoztatás következő gyengeségeire : a) mivel a képviselő mértékét elég gyakran nem hasonlították össze a testületek létszámával és a nemzetiség arányával az érintett községben, ez a szám semmitmondó lehet;

b) igen gyakran a nemzetiségekhez tartozó vagy nem tartozó személy státuszát félreérthető módon megkerülték : „nemzetiségi származású”, „a nemzetiségi nyelven beszélő” tanácstagról vagy tisztségviselőről írnak. Márpedig ebből nem tűnik ki, vajon a képviselőt valóságos-e, elegendő-e stb. Néhány megyén (Baranya, Bács-Kiskun, Vas, Zala) kívül nem érezhető ezen a területen őszinteségre törekvés, pedig itt kellene a megyei tanácsai szerveknek kezdeményezniük, előmozdítaniuk a politikai fejlődést.

Baranyában a megyei tanács nemzetiségi tagjainak aránya 8, Mohács városban 28,3, a mohácsi járás községeiben 37, a sásdi járásában 8,5%. A tanács tisztségviselők arányáról a jelentés nem tartalmaz anyagot; a népfőbizottságok tisztségviselőiről igen. (A községekben 40 német – 10,8% –, 23 horvát – 6,2% – elnököt választottak meg; valamint 55 német és 18 horvát titkárt.)

Bács-Kiskun megyében határozat született arra, hogy az állami és társadalmi vezetői tisztségekben a nemzetiségi dolgozók képviselésének meg kell felelnie ténylegesen társadalmi súlyuknak. E határozat végrehajtása során elérték, hogy az egyes funkciók nemzetiségi aránya megfelelő lett. Dunaegyházán pl. a vb-titkár, a tsz-elnök, a párttitkár, a népfő-elnök, az iskolaigazgató, helyettese és az orvos szlovák. A nemzetiségi képviselő a tanácsokban megfelelő, pl. Hajóson 40, Nemesnádudvaron 52, Hartán 46%. Békés megyében a jelentésben felsorolt adatok szerint a jelentősebb nemzetiségi településeken a pártvezetésben a tanácsnokság soraiban és a tsz-vezetőségekben a nemzetiségi arány megfelel a lakosságon belüli aránynak. (Tótkomlóson a tanácsnokság 60, Méhkeréken 96%-a nemzetiségi. Zavaróan hat e jelentésben az a megjegyzés, amely szerint a békéscsabaiak 25,6%-a, míg a tanácsnokság 50%-a beszéli a szlovák nyelvet. Ez semmit nem mond a nemzetiségi jogokról.) A borsodi jelentés ezt a kérdést nem érinti. Csongrádban a tanácsnokság aránya megfelel a lakosság összetételének (Magyarcsanakon 42, Pityvaroson 24% stb.) A jelentés szerint a nemzetiségi községek tanácsai vezetői közül *valamelyik* nemzetiségi (így Deszken és Tiszaszigeten a vb-titkár).

Fejér megye jelentésében érdekes képet mutat az, hogy a nemzetiségi községekben a nemzetiségi tanácsnokság aránya (37, illetve 31% a két érintett járásban) magasabb mint a vb-tagoké (29, illetve 25%) és a társadalmi, tömegszervezeti és termelőszövetkezeti vezetőségeké (30, illetve 24%). Győr-Sopron megyében a megyei tanácsnokság közül 3 nemzetiségi, ami aligha felel meg a lakosság arányának. A nemzetiségi községek tanácsnokságjainak valamivel kevesebb mint a fele nemzetiségi. Hajdú-Biharban a nemzetiségek által lakott két járásban a tanácsnokság 5%-a nemzetiségi; a megyei tanácsnokság között 3 ilyen személy van. 4 községben (5 közül) román nemzetiségű a tanácselnök; a nemzetiségi többségű községekben a párt- és tömegszervezeti funkciók 60-70%-át töltik be románok. Heves megyében Mátraszentimrén és a hozzácsatlakozó településeken a szlovák lakosság aránya 44%, a szlovák tanácsnokságoké majdnem 70, a végrehajtó bizottsági tagoké 40, a népfőbizottsági tagoké 50%. Komárom jelentésében erről a kérdéstről nem esik szó. A mellékelt tanulmány szerint a községi tanácsokban, társadalmi és tömegszervezetekben az arány megfelelő; nem ez a helyzet azonban a megyei ta-

nácsban (az adatok 1969-ből valók). Nógrádban nemzetiségi községi szinten a nemzetiségek aránya a vezetésben 40-50% között van. Pest megyében a községi tanácsok vezetői közt 24 nemzetiségi személy van. (Elnök vagy vb-titkár, német, szlovák vagy szerb.) Tököl nagyközség pártbizottsága javasolta, hogy az 1973. évi választásokon szerb nemzetiségű tanácselnököt válasszanak. Somogy horvát területén (4 község) a funkciókat nagyrészt horvátok töltik be, a német nyelvű területeken a tanácsai képviselő 40-55%-a német. Szabolcs-Szatmárban az arányok megállapíthatatlanok, mert a szlovák nemzetiség létszámáról szinte egyáltalán nincsenek adatok. Hasonló a helyzet a tolnai jelentésben. Vas megyében a megyei tanács 70 tagja közül 3 a nemzetiségi. A jelentés szerint a községi tanácsokban a nemzetiségi tanácsstagok aránya a lakossággal azonos, illetve azt meghaladja. Veszprém megye tanácsában nincs nemzetiségi tanácsstag; 3 községről (legalább 8 nemzetiségi közül) néhány nem összehasonlítható adatot közöl a jelentés. Zala megye délszláv községeiben a tanácselnökök délszláv anyanyelvűek. Valamennyi tszelnök délszláv anyanyelvű.

A megyei képviselőnél nagyon vegyes képet kapunk. Délszláv megyei tanácsstag csak Baranyában (3), Bács-Kiskunban (2), Csongrádban (1) és Győr-Sopronban (1) van. (Békés megyében van délszláv lakosság is, de megyei képviselőjük nincs. Német nemzetiségű megyei tanácsstag van Baranyában (4), Bács-Kiskunban (2), Fejérben (2), Komáromban (2) és Tolnában (2). (Nincs német megyei tanácsstag a következő német lakossággal is rendelkező megyékben: Békés, Győr-Sopron, Nógrád, Pest, Somogy, Vas és Veszprém.) Szlovák nemzetiségű megyei tanácsstag van: Békésben (2), Pest megyében (2), Nógrádban (3), Borsodban (2), Komáromban (1); nincs ilyen tanácsstag Csongrádban, Hevesben és Szabolcs-Szatmárban. Végül Békésben 1, Hajdú-Biharban 2 román megyei tanácsstag van, de Csongrádban ilyen nincs.

A nemzetiségi országgyűlési képviselő helyes irányban fejlődött. A román nemzetiség országgyűlési képviselő ügyében azonban továbbra is problémák vannak. A román szövetség jelentése szerint nem kaptak lehetőséget javaslatételre (a képviselő magyar tanyelvű iskolában dolgozik). Meg kell még említeni, hogy a népfront jelentése szerint esetenként a képviselőjelöltek nem vették szívesen nemzetiségi voltak hangsúlyozását; egyéni tulajdonságaik, képességeik fontosságát tartják elsődlegesnek. A népfront jelentése javasolja egyébként, hogy többes jelölés esetén ne állítsanak nemzetiségi jelölt mellé magyart, mert az rossz hatású lehet.

A nemzetiségi lakosság saját nyelvén történő közigazgatási ellátásáról a legkülönbözőbb megállapításokat lehet találni. Bács-Kiskun jelentésében csak Hercegszántóról esik szó, ahol hivatalos ügyeinek intézésekor bárki nemzetiségi nyelvét használhatja, mert mindenütt talál olyan munkatársat, aki beszélni tud anyanyelvén (Furcsa azonban, hogy ennek az egy helységnek a kiemelése után semmi érdeklődést nem mutatnak más nemzetiségi községek iránt.) A borsodi jelentés szerint minden helyi tanácsnál, amelyeknek terüle-

tén nemzetiségi lakosság él, van olyan tanácsi tisztségviselő, aki beszéli a nemzetiségi nyelvet. Fejér megyében a nemzetiségi közösségekben többen beszélnek a tanácsi dolgozók közül a német nyelvet (mint írják, dialektusban). Győr-Sopronban Kópházán a hirdetések két nyelven jelennek meg; a helyi tanácsoknál az eljárás során nincs akadálya az anyanyelv használatának.

A hevesi álláspont szerint „nincs megkülönböztetés” a tanácsi ügyintézésben, az ügyfélfogadás terén. Nógrád balassagyarmati járásában a tanácsi apparátus dolgozói közül 25-30% beszél a nemzetiség nyelvén. A többi megyei jelentésben nem érintik a közigazgatási ellátás ügyét.

A tanácsi szervezet pozitív fejlődéséhez tartozik, hogy Baranya, Vas és Zala megyében nemzetiségi albizottságok működnek a megyei tanács mellett. Ezek a bizottságok rendkívül aktívak.

Pécs, 1972. november 28.

Dr. Bihari Ottó s. k.
egyetemi tanár
Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 1973. 30. ő. e. – Nyolcoldalas, géppel írt tisztázat, géppel írt aláírással.

¹ A „Röpülj páva!” mintájára megrendezett német kulturális vetéikedő.

84.

Budapest, 1972. december 1.

Deme László jelentése a nemzetiségi politika oktatásügyi és nyelvhasználati vetületéről

Az oktatásügyi kérdései

A határozatban előírt teendők 5. pontja (a megállapításokat tartalmazó rész 6. pontjának megfelelően) előírta nemzetiségi oktatásügyünk felülvizsgálatát és problémáinak megoldását.¹

A jelenlegi helyzet: eredmények

A Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának és a megyei tanácsoknak 1972 szeptember–októberében összeállított jelentései alapján a határozat végrehajtásáról a következő képet alkothatjuk:

Az óvodákban anyanyelvükön foglalkoztatott csoportok, illetőleg gyermekek száma a határozat óta ugrásszerűen megnőtt. A nemzetiségi nyelven (is) foglalkoztató óvodák száma az 1968. évi 36-ról 90 fölé, az anyanyelvükön foglalkoztatott óvodásoké az 1968. évi 1340-ről 3200 fölé emelkedett; azaz, ma mindkettő kb. két és félszerese a négy évvel ezelőttinek. Ez az eredmény az addiginál rugalmasabb szervezeti intézkedéseknek köszönhető elsősorban (pl. a csoportalakításhoz szükséges minimum, leszállítása). – Több megyei jelentés utal azonban a megfelelő nemzetiségi óvónók hiányára. Ezt távlatában tanulmányi ösztöndíjak adományozásával, átmenetileg általában nemzetiségi származású vagy a nemzetiségi nyelvet is ismerő dajkák bevonásával igyekeznek leküzdeni.

Az anyanyelvet is oktató általános iskolákban a nyelvi órák számának heti 4-re emelése általában megtörtént.² Az ilyen iskolák száma az 1968. évi 254-ről 290 fölé emelkedett; a bennük tanuló diákoké 18 200-ról 19 500-ra. – A kétnyelvű (azaz részben nemzetiségi tannyelvű) általános iskolák alsó tagozataiban is emelkedett a nyelvi órák száma és hatékonysága. Ez az iskolafaj azonban számában és népességében is stagnál. Nemzetiségi lakosságunk részéről nem mutatkozik iránta olyan fokú érdeklődés, mint az anyanyelvet is oktató, de egyébként magyar tannyelvű típus iránt. Ennek oka lehet a továbbtanulás problémáinak megfontolása; de az is, hogy a familiáris szintű és erősen táji jellegű nemzetiségi nyelvhasználat jelentősen eltér a nyelvországbeli – irodalmi-műveltségi – válfajtól; s ezért az ennek segítségével való ismeretszerzés a fiatalok számára kettősen nehéz feladat.

A nemzetiségi tannyelvű gimnáziumok száma változatlan. A határozat értelmében egyes – nemzetiségek által sűrűbben lakott – területek magyar tannyelvű gimnáziumaiban második idegen nyelvként lehetőség van a nemzetiségi nyelvtanulására (a jelentésekből kitűnően 5 gimnáziumban), illetőleg a nemzetiségi nyelvel szakkör keretében való foglalkozásra (6 további iskolában). – A német nyelv e tekintetben természetesen nem szerepel a nemzetiségi nyelveket magában foglaló fenti adatok között; annak tanulására – helyi feltételek szerint – országosan megvan a lehetősége.

Az általános iskolák (főleg felsőtagozataik) körzetesítésekor a helyi oktatásügyi szervek igyekeznek megoldani azt, hogy a körzeti – esetleg nem nemzetiségi jellegű – központi iskolában meglegyen a nemzetiségi nyelv tanulásának lehetősége. A nemzetiségi gimnáziumok ezt kollégiumi rendszerrel próbálják biztosítani; e lehetőségeik azonban egyenlőtlenek, és tovább javítandók.

A nemzetiségi iskolák pedagógusellátásának színvonalas megoldásának érdekében több megye társadalmi ösztöndíjjal, a Művelődésügyi Minisztérium pedig – a felsőoktatás ezirányú erősítése mellett – nyelvországbeli rész-képzési lehetőségek megszervezésével igyekszik az utánpótlás kinevelését

biztosítani. – A már működő nevelők továbbképzése külföldi előadók által vezetett hazai, illetőleg a nyelvországba irányított külföldi nyári tanfolyamokon folyik. Ehhez járulnak ösztöndíjas tanulmányutak is.

A nemzetiségi iskolákban működő pedagógusok letelepítésének és oda-kötésének érdekében egyes helyi szervek megtelepedési segély, mások szolgálati lakás felajánlásával értek el jó eredményt. Javitotta a nevelők helyhez kötését a nemzetiségi iskolai pótléknak a Művelődésügyi Minisztérium által történt bevezetése és rendezése. – Sok helyen megoldatlan azonban a munkájukból (betegség, katonai szolgálat stb. miatt) rövidebb vagy hosszabb időre kieső anyanyelvi – főként nyelvszakos – nevelők helyettesítése. Ez arra mutat, hogy a nemzetiségi értelmiséget még jobban kellene koncentrálni a nemzetiségi jellegű iskolák köré.

A nemzetiségi iskolák szakfelügyeleti rendszerének átszervezésével a szakfelügyelet közvetlenül a megyei tanácsok hatáskörébe került. A megyék kezdeményezésére kezd gyakorlattá válni az, hogy a kisebb létszámú nemzetiségi tanulóval bíró megyék az e szempontból népesebb és erősebb szomszédos megyével közösen oldják meg a szakfelügyelet kérdését. (Győr megye pl. Vassal, Szabolcs megye Borsoddal, Veszprém megye Fejérrel, Hajdú megye Békéssel van ilyen jellegű együttműködésben.)

A nemzetiségi nyelv és a nemzetiségi nyelven tanított tantárgyak oktatásának színvonala érdekében az Országos Pedagógiai Intézetben nemzetiségi tanszék létesült; új tantervek és utasítások készülnek; továbbá kiegészítő tankönyvek földrajzból és történelemből. Folyamatban van egyes nyelvországbeli tankönyvek átvétele, bár általában inkább tanári kézkönyvként való használat céljából.

A helyzet értékelése; nehézségek

A jelentések alapján fentebb összefoglaltakból kitűnik, hogy mind a minisztériumi, mind a tanácsi szervek jelentős erőfeszítéseket tettek 1968 óta a nemzetiségi oktatásügy fejlesztésére. A tartalmi feljavítás területén ezeknek eredménye máris jelentkezik, s láthatóan tovább erősödik még. A folyamat által érintett tanulók létszáma azonban csak az óvodák szintjén nőtt meg ug-rásszerűen; a magasabb iskolafajokban inkább csak standardizálódott, de nem emelkedett lényegesen.³

Itt természetesen gondolni kell arra is, hogy a demográfiai hullámhegy le-vonult közben, s így az abszolút stagnálás jelenthet bizonyos relatív emelke-dést. – Ugyanakkor tekintetbe kell venni azt is, amit egyes megyékből jelez-nek: hogy a nemzetiségi szülőknek egy nem lebecsülendő része nem is igényli gyermekének anyanyelvi, s különösen nem az anyanyelvű oktatását. Ez utóbbit (hogy nemzetiségi tannyelven való iskoláztatásra nincs igény)

több körülmény magyarázza. Az első az, hogy az anyanyelvként beszélt táji nyelvváltozat és a tannyelvként használandó irodalmi forma között – mint erre több jelentés is utal – igen nagy az eltávolodás. A tanulóknak legtöbbször „idegen nyelven” (ti. az általuk nem ismert irodalmin) kellene a tananyagot elsajátítaniuk.

De nem hagyható figyelmen kívül a másik, – nem kevésbé nyomós – ok sem: az a félelem, hogy a nem magyarul iskolázó tanulók a továbbtanulásban, épp nyelvismereti okokból, hátrányos helyzetbe kerülhetnek. A nemzetiségi nyelven való szak- és felsőoktatást államunk – nemzetiségeink szórványhelyzetéből értetődően – nem biztosíthatná a legjobb indulattal sem.⁴

Az anyanyelvi oktatástól (vagyis a nemzetiségi nyelvnek magyar tan nyelvű iskolában való külön tanulásától) is van egy bizonyos elhúzóadás, főleg a sporadikus nemzetiségi lakossággal bíró vidékeken. Ez is azzal magyarázható, hogy ennek során a tanulóknak egy – anyanyelvjárásukkal rokon, de korántsem azonos – idegen nyelvet kell tanulniuk. Ehhez csatlakozik az általános iskola ötödik osztályától egy másik (az orosz), a gimnáziumban meg egy harmadik (az ún. második idegen nyelv). Igaz: a tanuló második idegen nyelvül (illetőleg helyette) választhatja anyanyelvének irodalmi változatát is. De a szlovénnek az angollal, a szlováknak a franciával stb. való szembeállítása sokakban veszteségérzetet kelt. – Az anyanyelv irodalmi formájának tanulásától való elzárkózás mértékét persze sok minden befolyásolja. A nyelvhatár mentiek jobban, a belsőbb területek szórványhelyzetű nemzetiségei kevésbé érzik nyelvük tanulásának értelmét. A német anyanyelvűeknél sajátos kettősség mutatkozik. Egy rétegük – történelmi okokból – óvakodik attól, hogy ezáltal hivatalosan nemzetiségivé minősíttesse gyermekét. Más részük viszont szívesen veszi azt a lehetőséget, hogy gyermekük – a többenél könnyebben – egy „világnyelv” birtokába juthat.

Egész nemzetiségi oktatásügyünkön érezhető egyébként az a tehertétel, amit korábbi korszakok nemzetiségi politikája s a történelem korábbi hullámozása jelent számára. Nem kevésbé az is, hogy nemzetiségeink – nagyságrendjüket, földrajzi elrendeződésüket, történelmi előzményeiket tekintve egyaránt – szórványhelyzetűek. Legtöbbjük akkor került mai helyére, amikor népük még nem fejlődött nemzetté, s így nem hozott magával nemzeti-nemzetiségi tudatot. Nyelvállapota, kultúrája tekintetében elszakadt a többi magyarországi csoporttól, meg a vele egy nyelvet beszélő (de nem azonos nyelvállapotú) nemzettől. Falvaiban ma mindegyikük nyitott helyzetben él: magyarokkal, esetleg más nemzetiségűekkel együtt. Idősebbjeik többé-kevésbé, fiataljaik általában egészen jól beszélnek a magyart, mint az államszervező nemzet nyelvét. Így a nemzetiségi nyelv általában familiáris szintű jellegében is, hatókörében is; s maguknak a nemzetiségi beszélőknek könnyebb ezt szakmai és közéleti tárgyról szólva magyarra fordítani, a magyar szóra átváltani.

További feladatok

A Központi Bizottság határozatát végrehajtó oktatáspolitikai az elsorolt nehézségek ellenére is föltétlenül jó nyomon jár, amikor a nemzetiségi szórványok beolvasásának folyamatát a nemzetiségi oktatásügy fejlesztésével megállítani vagy legalábbis lassítani igyekeznek. Államainknak, jó együttélésük és együttműködésük segítésére, nagy szüksége van művelt és öntudatos, államhű és egyenrangú nemzetiségi polgárok tömegeire.

E helyes törekvések azonban magukban hordoznak egy veszélyt is. Azt, hogy nemzetiségi polgáraink egy részében – a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség szellemének egyaránt megfelelő „nemzetiségi” tudat helyett – esetleg valamiféle – kifelé húzó – „nemzeti” öntudat alakulhat ki e kérdések mai újrafelvetése nyomán. Néhány jelentés céloz erre (az egyik – tévesen – szinte célként említi); s az ilyen jellegű tendenciák egyik-másik nemzetiségünk esetében kívülről is könnyen kaphatnak tápot.

Ezzel a veszéllyel természetesen csak a marxista elmélet és a lenini nemzetiségi politika alapján szállhatunk szembe. Nyilvánvalóan tovább kell erősíteni a nemzetiségi oktatásügyünknek mind számszerű, mind pedig minőségi fejlődését. Kiemelt feladatként kell kezelni a nemzetiségi pedagógusok ki- és továbbképzését; s ennek keretében – a részben nemzetiségi tannyelvű iskolákban – nem nyelv szakosok szaknyelvi képzettségének erősítését. – Megfontolandó volna, hogy az anyanyelvet is oktató (bár egyébként magyar tannyelvű) iskolákban nem volna-e célszerű emelni a magyarul tanított tantárgyak tanárai között is – megfelelő ösztönzőkkel – a nemzetiségi származásúak számát. Ez egyrészt többoldalúvá tehetné az anyanyelvi kultúra ápolását (pl. a szaktárgyak anyanyelvi terminológiájának szakköri tanításával), másrészt szorult helyzetekben segítene megoldani az anyanyelvi oktató helyettesítését is.

A hazai nemzetiségi öntudat kialakítása, és a máshová húzó, hamis „nemzeti” tudat veszélyének elhárítása érdekében viszont megvizsgálandó volna: helyes-e az a gondolat, hogy a felsőoktatási szinten nyelvvországukban tanuló fiatalok egy része ne magyar állami ösztöndíjat vigyen magával, hanem az érintett szomszédos államét élvezze.⁵ – Az alsó- és középfokú oktatásban pedig az volna gondosan megfontolandó, hogy a magyarországi nemzetiségi iskolákban a kiegészítő történelmi oktatásnak mi legyen a tárgya. Célszerűbbnek látszanék, ha Magyarország története mellett nem Jugoszláviáét, Csehszlovákiáét, Romániáét és Németországot tanítanánk, hanem a szerb, illetőleg a szlovén, illetőleg a szlovák, illetőleg a román stb. nép történetét; aminek a magyarországi nemzetiségi tanulók valóban maguk is részei, illetőleg részei.

A közéleti kétnyelvűség kérdései

A közéleti kétnyelvűség megvalósításának és a nemzetiségi érzés ápolásának érdekében a Központi Bizottság határozata a 4. pontban előírta a kétnyelvű feliratok, hirdetések ügyének megoldását; s azt is, hogy esetenként utcákat, tereket, esetleg közintézményeket kell elnevezni a lakosság nemzetiségét képviselő jelentős személyiségekről. Ehhez csatlakozik a határozat 11. pontja, amely lehetővé kívánja tenni, hogy a nemzetiségi polgárok saját nyelvük szokásainak megfelelő keresztnéven anyakönyvezethessék gyermekeiket.

1. A jelenlegi helyzet; eredmények

Valamennyi jelentés megemlékezik a középületeken (tanácsháza, kultúrthozon, könyvtár stb.) elhelyezendő kétnyelvű feliratok kérdéséről. Egyetlen megye jelzi e kérdést megoldottnak, nyolc megye néhány községében megvalósítottak, három pedig folyamatban lévőknek. A többi megyében (s az említetteknek egyéb községeiben) a helyi lakosság nem igényelte vagy éppen értetlenül fogadta ezt a gondolatot. Kétnyelvű utcatáblákról igen elvétve akad jelentés. Az érvelés általában az, hogy a lakosság a feliratokat magyar nyelven is megérti.

Kétnyelvű tanácsi hirdetések két megyének egy-egy községében vannak; egy további megyében járási szintű határozat ajánlja ezt a nemzetiségi falvaknak, de megvalósulására nincs utalás. – További három megyében alkalomszerűen jelennek meg kétnyelvű plakátok (pl. a nemzetiségi nyelvű filmek hirdetései; a nemzetiségi kulturális találkozók műsora). A többi jelentésben ez a kérdés nem szerepel.

Utcat, teret, esetleg közintézményt alig néhány megyében, illetőleg ezeknek néhány községében neveztek el nemzetiségi, illetőleg a nemzetiség nemzetét képviselő személyről. Szobrot a nemzetiség nemzetét képviselő kiválóságoknak két megyében állítottak, illetőleg szándékoznak állítani. Több megye jelenti, hogy ilyen aktusra nem jelentkezett igény; még több ki sem tér beszámolójában erre a kérdésre. – Nyilvánvalóan hátráltatóan hat e kérdésben az, hogy a nemzetiségi szórványok nem ismerik a velük egy nyelvet beszélő nemzetnek történetét és kultúráját előre vivő nagyjait.

A nemzetiségi névformának megfelelően történt anyakönyvezésre egyetlen példa sincs a jelentésekben. A megyék túlnyomó része ki sem tér e kérdésre; három jelenti, hogy ilyen igény nem merült fel. Közülük egy a felvilágosító munka gyengeségét okolja; aszerint a nemzetiségi szülők általában nem is tudnak erről a lehetőségről. – Az anyakönyvezésről szóló utasításnak 3/1968. =TK 52) KE jelzetű módosítása még mindig nem a legvilágosabb szövegezésű; s az anyakönyvi hivatalokban aligha került nyilvános (esetleg több nyelven való) kifejlesztésre.⁶

Néhány megye jelzi, hogy a községi tanácsok, s hasonlóan a boltok dolgozói is, beszélik az ott élő nemzetiség nyelvét, és készek rá, hogy az ügyn-tézést is e nyelven folytassák le velük. A jelentések szerint a lakosság részéről az ilyen igény nem gyakori ugyan, de nem is példátlan. – Több megyei összefoglalóból az látszik, hogy a nyelvismeret kérdése nemzedéki probléma: ha van is, inkább csak az idősebbek közt akad olyan, aki a nemzetiségi nyelven jobban és szívesebben fejezi ki magát. Ennek említésekor rendszerint kiderül az is, hogy a közigazgatási, kereskedelmi stb. ügyintézőnek a nemzetiségi nyelv helyi változatát, a táji formát kell ismernie; az irodalmi változatot maga a lakosság sem értene.⁷

A helyzet értékelése: problémák

A jelentésekből – a megjegyzésekből éppúgy, mint sok megyei összefoglaló e tárgyú hallgatásából – azt következtethetnénk, hogy a nemzetiségi vagy nemzetiséggel vegyes falvak közéletének kétnyelvűsítése fölösleges, a lakosság által sem igényelt, s többnyire nem is honorált erőfeszítés. Mégis nyilvánvaló, hogy továbbra is törekedni kell a határozat ilyen irányú intencióinak teljesítésére, mégpedig az eddiginél is jobb felvilágosító munkával. A Komárom megyei anyagból idézhetjük: „A nemzetiségi névhasználat, a nyelvszókák fenntartása, a kétnyelvű feliratok és táblák elhelyezése, a kétnyelvűség érvényesítése nem azért szükséges, mert néhányan nem tudnak magyarul, hanem azért, mert fokozza az otthonérzés biztonságát, kézzel foghatóan jelzi az egyenjogúságot”.

A közéleti kétnyelvűség kiterjesztésére néhány helyről jeleznek egyéb kísérleteket is. Egy-egy nemzetiségi faluban megpróbálkoztak azzal, hogy a politikai tájékoztatás, sőt a tudományos ismeretterjesztés is anyanyelven folyjék. A jelentések azonban jelzik ennek nehézségeit is: hogy a lakosság saját anyanyelvének magasabb műveltséget hordozó, irodalmi formáját nem ismeri. Márpedig a tájnyelv kevéssé alkalmas igényesebb politikai, kulturális és tudományos problémák kifejtésére. – E nehézség feloldására több helyen kísérleteztek felnőtteknek rendezett anyanyelvi tanfolyamokkal, az irodalmi nyelvhasználati forma elsajátíttatásának célzatával. E tanfolyamok többsége azonban nehezen indult meg, s fokozatosan el is néptelenedett.

További feladatok

A közéleti kétnyelvűség lehetőségének megteremtését – az elmondottak ellenére is – tovább kell terjeszteni, legalább keretszerűen. A nemzetiségi nyelveket beszélő igazgatási, bírósági stb. dolgozók nyilvántartásba vételével megalapozva, jog szerint is biztosítani kellene annak lehetőségét, hogy minden állampolgár minden fórumon, ahol ez rá nézve fontos következményekkel járhat, anyanyelvén intézhessen ügyeit. Illetőleg bíróság előtt anyanyelvén védekezhessen vagy tehesen tanúvallomást.⁸

Ajánlatos volna a szomszéd államok illetékes köreitől megszerezni és a nemzetiségi lakosságú falvakba szétküldeni azokat a hivatalos utónévjegyzékeket, amelyek a rendelet végrehajtásának fedezetül szolgálhatnak. – Tanácsos volna összeállítani a magyar történelemből azoknak a nemzetiségi származású kiemelkedő személyeknek a jegyzékét, akik megérdemlik, hogy utcát, teret, közintézményt stb. nevezzenek el róluk; s ezt kiegészíteni saját népük történetéből olyanok neveivel, akik nemzetközi viszonylatban is haladó alakjai voltak a fejlődésnek. (A nemzeti szempontok itt megtévesztőek lehetnének.) – Tovább kellene szaporítani a két- (néhol több) nyelvű községnevtáblákat, a községeken belül a közintézményi feliratokat. Megfontolandó volna, hogy központi és nagyobb vidéki állomásainkon a hangosbemondók a nemzetiségek által sűrűbben lakott területekre induló vonatokat nem jelezhetnék-e az arrafelé élő nemzetiségek nyelvén is.

A nehézségek ellenére is tovább kellene kísérletezni a közélet és közművelődés kollektív kétnyelvűsítésén; főleg anyanyelvi tanfolyamok és anyanyelvű közérdekű előadások ismételt meghirdetésével. – Javíthatná nemzeti ségeink nyelvismereti és közművelődési szintjét az is, ha valamelyik rádiós adó- vagy közvetítőállomásunk átvenne egyes nyelvországbeli műsorszámokat is, természetesen jól megválasztva őket.

1972. XII. 1.

Deme László s. k.
tanszékvezető egyetemi tanár
Szegedi József Attila Tudományegyetem

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 1973. 30. ő. e. – Kilencoldalas, géppel írt tisztázata, géppel írt aláírással.

¹ Utalás az MSZMP Politikai Bizottsága 1968. szeptember 17-i határozatára.

² A mondatot utólag tollal aláhúzták.

³ A mondatot utólag tollal aláhúzták.

⁴ A bekezdést utólag tollal aláhúzták.

⁵ A mondatot tollal utólag aláhúzták.

⁶ In: Tanácsok Közlönye, 1968. 52. szám. 1121.

⁷ A bekezdést tollal aláhúzták.

⁸ Az utolsó két mondatot utólag tollal aláhúzták.

Budapest, 1973. február 1.

A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Tanácsadó Bizottságának előterjesztése a nemzetiségpolitikai határozatok megvalósításáról az 1972. június 12-i helyzetnek megfelelően

A művelődésügyi miniszter Nemzetiségi Tanácsadó Bizottsága¹ 1972. április 21-i ülésén elfogadott munkatervében feladatul tűzte ki, hogy jelentést készít a párt nemzetiségpolitikai határozataiban megjelölt feladatok megvalósításának helyzetéről. Ennek megvalósítása érdekében a Bizottság elnöke jelentést kért a nemzetiségi politika végrehajtásáért felelős szervektől és intézményektől, nevezetesen az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1968. szeptember 17-i határozatában és az Agit. Prop. Bizottság 1969. augusztus 5-i állásfoglalásában megjelölt szervektől, nemzetiségpolitikai feladataik megvalósításáról az 1972. június 1-jei állapotnak megfelelően. A felkérésre a megyei tanács vb-k (Szolnok megye kivételével), a Külügyminisztérium, a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztálya, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Titkársága, valamint a négy nemzetiségi szövetség küldte el jelentését.

A jelentéseket a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság elnöke által létesített munkabizottság tagjai nézték át és készítették tematikai részösszesítéseket, majd összefoglaló jelentést. Az összefoglaló jelentést a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság elé terjesztjük. Tájékoztatásul csatolunk hozzá négy részösszesítést, valamint a Külügyminisztérium, a Tájékoztatási Hivatal és a Hazafias Népfront jelentését.

B E V E Z E T Ő

Az MSZMP a Magyar Népköztársaság nemzetiségi lakosainak problémáit – a nemzetiségi lakosság csekély létszáma ellenére – mindig megkülönböztetett figyelemben részesítette.

A párt ilyen jellegű állásfoglalásai közül a legjelentősebb a Központi Bizottság Politikai Bizottságának 1968. szeptember 17-i,² a magyarországi nemzetiségek helyzetével foglalkozó határozata, amely – kapcsolódva a PB 1958. évi ilyen jellegű határozatához³ – a kérdéskör új jelenségeit elemezve, jelenlegi nemzetiségpolitikánk koncepcióját alapozta meg.

E határozatok szellemében nőtt a nemzetiségi kérdés iránti érdeklődés, az a törekvés, hogy alaposabban tárjuk fel és pontosabban fogalmazzuk meg a nemzetiségi szükségleteket, feladatokat, hogy biztosítsuk a nemzetiségi jogok maximumának kielégítését. Olyan körülmények között, amikor egyes szocia-

lista országokban nacionalista tendenciák tűntek fel, nálunk – annak felismerése alapján, hogy a nemzetközi kapcsolatok intenzívebbé válásával, a nemzetiségi kérdés jelentősége fokozódott – mindinkább előtérbe került az a tendencia, hogy nemzetiségi politikánk a szocialista nemzetek és államok közeledését, barátságuk elmélyülését segítse elő, s ezzel a szocialista világrendszer erősítésének szerény tényezőjévé váljék.

Azt, hogy párt-, állami, társadalmi szerveink szervezeteink mennyire komolyan vették, napirenden tartották, ösztönözték és ellenőrizték ezeknek a határozatoknak a végrehajtását, arról az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának 1969. augusztus 5-i, a nemzetiségi szövetségek kongresszusairól szóló állásfoglalása is tanúskodik, amely különös súllyal szorgalmazta a nemzetiségi szövetségek külföldi kapcsolatainak bővítését, a szomszédos szocialista országok kulturális szervezeteivel, az érvényes államközi szerződések keretében.

A megyei pártbizottságok és a tanácsok végrehajtó bizottságai 1968 óta többségükben kétszer foglalkoztak megyéjük nemzetiségi problémáival. A Hazafias Népfront Országos Tanácsa határozatban fogalmazta meg a népfront mozgalom nemzetiségi feladatait, valamint tisztázta a Hazafias Népfront és a nemzetiségi szövetségek közti viszonyt, mint politikai-tartalmi kapcsolódást, amely a területi munkában, közös akciókban valósul meg. A Népfront választott testületei és apparátusai országos és megyei szinten az állami szervekkel s a nemzetiségi szövetségekkel összeegyeztetve fokozták nemzetiségi tevékenységüket. Maguk a nemzetiségi szövetségek is jelentős részt vállaltak a határozatok végrehajtásából.

Ugyanez elmondható a Művelődésügyi Minisztériumról, amely 1968 októberében újjászervezte az önálló, egységes Nemzetiségi Osztályt mint a nemzetiségi közművelődés, az oktatásügy feladataiban illetékes szervet, és megbízta azzal, hogy gyakorolja a minisztérium felügyeleti jogát a nemzetiségi szövetségek felett. Azóta a vonatkozó határozatok végrehajtása állami vonalon jórészt a Nemzetiségi Osztály tevékenységének kereteiben koncentráldott, amely a minisztérium többi osztályaival együttműködve külön is ösztönzést adott a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának, a nemzetiségi oktatás és közművelődés továbbfejlesztésének, a nemzetiségi szövetségek demokratikus tevékenysége kiterjesztéséhez szükséges jogi feltételek megteremtésének.

Miközben a párt-, állami és társadalmi szerveink, szervezeteink segítették a párthatározatok megvalósítását, néhány olyan fontos politikai állásfoglalás született, amely nemzetiségi politikánkra irányította a közvélemény figyelmét. Így az MSZMP X. kongresszusa megállapította: „A Hazafias Népfrontmozgalomban részt vesznek hazánk német, délszláv, szlovák, román és más nemzetiségű dolgozói is, akik társadalmunk *egyenrangú* tagjaiként, a magyar néppel együtt építik a közös, szocialista hazát”.⁴ A Magyar Népköztársaság

1972. április 19-én elfogadott alkotmánya⁵ pedig – előző alkotmányunk nemzetiségi pontját pontosítva és kibővítve – kimondja, hogy „... a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását.” (pl. §. 3. bek.)

Mindezek a szerénynek tűnő, de nagy horderejű és a szocializmust építő népek közeledését is elősegítő állásfoglalások és hatásuk, valamint a nemzetiségi szövetségek kongresszusa, indokoltá teszi annak a kérdésnek a részletesebb megvizsgálását, hol tartunk a nemzetiségpolitikai határozatok végrehajtásában, mennyire vagyunk képesek a megnövekedett feladatok realizálására és betöltésére.

Annyi bizonyos, hogy jelenleg van kiérlelt nemzetközileg is jelentős elvi, következetesen internacionalista nemzetiségi politikánk, amelynek létrejötte részben a feladataikat értő, s világosan látó speciális szervei, másrészt pedig az állami s társadalmi végrehajtó szervek is egyre inkább egész tevékenységük szerves részeként és folyamatosan kezelik a sajátos nemzetiségi politikai feladatokat. Ezt az 1972. június 1-jei állapotból tükröző jelentések alapján már előljáróban is meg lehet állapítani.

Mindez nem akarja a képet problémamentessé stilizálni. Mindössze annak a szemléletnek a jogosságát kívánja érvényesíteni, amely nemzetiségi politikánkat a bonyolult, szerteágazó és problémáktól sem mentes, történelemformáló folyamat kiküszöbölhetetlen és sajátos részeként fogja fel, és megoldásának útját a szocializmus építésének általános feladataival összefüggésben egyengeti.

Ezt a sommásnak tűnő megállapítást szeretné a jelentés – a rendelkezésre álló bőséges anyag és a szűk terjedelem ellentmondásaival birkózva – a nemzetiségi politika néhány sajátos területének keresztmetszetében bizonyítani, elemezni, majd annak alapján néhány következtetést és javaslatot megfogalmazni.

I.

A nemzetiségi lakosság egyenjogúsága

A társadalmi-gazdasági egyenjogúság kérdései

A társadalmi-gazdasági egyenjogúság folyamatának megállapítása érdekében speciális jellegű felmérés nem folyt, de a rendelkezésre álló megyei adatokból az derül ki, hogy a nemzetiségek a szocialista társadalom fejlődésének vívmányait a magyarokkal egyenlő mértékben élvezik, termelt javaiból velük együtt, munkájuk szerint részesednek.

Bizonyos problémák és egyenetlenségek nemzetiségi vetületben is jelentkeznek, ezek azonban, miként a szóbanforgó megyékben élő magyar lakosság esetében is, nem nemzetiségpolitikai, hanem általános társadalmi-gazdasági természetűek.

Kiderül ez a megyei tanácsok említett jelentéseinek alábbi adataiból is. Baranyában pl. a nemzetiségi területeken a gazdasági élet színvonala általában magasabb, mint a magyar területeké, vagy azokkal egyenlő (a tsz-ekben a termelési érték, a személyi jövedelem, a beruházások volumene, a lakásépítések aránya, a háztartási gépekkel való ellátottság, az infrastrukturális ellátottság stb. általában magasabb). Ugyanakkor néhány nemzetiségi községben a gazdálkodás kedvezőtlen viszonyok között folyik, foglalkoztatási gondokkal küzdenek.

Bács-Kiskun megye jelentése szerint a nemzetiséglakta területeken a lakosság jövedelme, életszínvonala, kommunális ellátottsága magasabb az átlagosnál. A nagy iparosodás sok nemzetiségi lakost felszív a falvakból. Borsod-Abaúj-Zemplén jelentéséből kitűnik, hogy a nemzetiségi lakosságnak a magyarral azonos arányú része dolgozik a mezőgazdaságban és az iparban; életkörülményeik azonosak a magyar lakosságéval. A gazdasági helyzet itt is lényegesen javult. Hajdú-Biharból azt jelezték, hogy a nemzetiségi községek nagy részének tsz-ei kedvezőtlen feltételek mellett működnek. Az egyik községben kiemelték a román tsz-tagok szorgalmát. A nemzetiségi lakosság zöme mezőgazdasági dolgozó.

A Komárom megyéből beküldött tanulmány szerint a nemzetiségi lakosság életszínvonala kedvezően alakult, az ipari üzemekben, bányákban dolgozók kereseti viszonyai semmiben sem térnek el a magyarokétól. A német lakosságú községek jelentős részében foglalkoztatási gondok vannak : a tsz-ek jelentős része az átlagosnál nehezebb körülmények között gazdálkodik.

Vas megyében különböző céltudatos intézkedések hatására megszűnt a nemzetiségi területeken a foglalkoztatási gond. A szlovén községek településhálózati tervei alapján egyes nemzetiségi községek funkció lehetőségei megjavultak. A Zala megyei jelentés külön kitér a nemzetiségi fiatalok érdekében tett intézkedésekre az ipari és mezőgazdasági szakmunkásképzés terén. Ez oldja meg e területek foglalkoztatási gondjait, így a jelentős elvándorlás csökkenését is.

A politikai egyenjogúság

A nemzetiségek politikai egyenjogúságának biztosítására irányuló folyamat a megnyugtató megoldás felé halad. Országgyűlési képviseletük megoldottnak tekinthető. Területi képviseleti elv alapján, de mind a négy nemzetiség soraiból vannak országgyűlési képviselők.

Megyei, járási és községi szinten – helyenként tapasztalható lemaradástól eltekintve – a fejlődés ugyancsak számottevő.

Délszláv megyei tanácsstag Baranyában 3, Bács-Kiskunban 2, Csongrádban 1 és Győr-Sopronban 1 van. Békés megyében van délszláv lakosság is, de megyei képviselőjük nincs.

Német nemzetiségű megyei tanácsstag van Baranyában 4, Bács-Kiskunban 2, Fejér megyében 2, Komáromban 2 és Tolnában 2. Nincs német megyei tanácsstag a következő, német lakossággal is rendelkező megyékben: Békés, Győr-Sopron, Nógrád, Pest, Somogy, Vas és Veszprém.

Szlovák nemzetiségű tanácsstag van Békésben 2, Pest megyében 2, Nógrádban 3, Borsodban 2, Komáromban 1; nincs ilyen tanácsstag Csongrádban, Hevesben és Szabolcs-Szatmárban. Végül Békésben 1, hajdú-Biharban 2 román megyei tanácsstag van, de Csongrádban ilyen nincs.

A tanácsi szervezet pozitív fejlődéséhez tartozik, hogy Baranya, Vas és Zala megyében nemzetiségi albizottságok működnek a megyei tanács mellett. Ezek a bizottságok rendkívül aktívak és rövid fennállásuk ellenére is eredményes tevékenységet fejtettek már ki.

Községi szinten ugyanez a helyzet. Az erre vonatkozó adatokat csak statisztikai összesítésben közöljük.

Előrehaladás történt a nemzetiségi lakosság anyanyelven történő közigazgatási ellátása tekintetében is. Általában hivatalos ügyeink intézésekor bárki használhatja nemzetiségi nyelvét, mert szinte mindenütt talál olyan munkatársat, aki tud anyanyelvén beszélni. A borsodi jelentés szerint pl. minden helyi tanácsnál, amelynek területén nemzetiségi lakosság él, van olyan tanácsi tisztségviselő, aki beszél a nemzetiségi nyelvet. Fejér megyében a nemzetiségi községekben többen beszélnek a tanácsi dolgozók közül a német nyelvet (mint írják, dialektusban). Győr-Sopronban a helyi tanácsoknál az eljárás során nincs akadálya az anyanyelv használatának.

Nógrád balassagyarmati járásában a tanácsi apparátus dolgozói közül 25-30% beszél a nemzetiség nyelvén. Vas megye körmendi járási hivatalában külön szlovén ügyintéző áll – ha szükséges tolmácsi minőségben is – a szlovén ügyfelek szolgálatára. A többi megyei jelentésben nem érintik a közigazgatási ellátás ügyét.

Komoly hiányosságot jelent, hogy a tanácsi, igazgatási szervezetekben gyakran olyan nemzetiségi származásúak dolgoznak, akik csak gyengén beszélnek a tájnyelvet is. Ugyanakkor viszont nemzetiségi középiskolát végzettek, vagy diplomával rendelkező értelmiségiek jelentős számban magyar munkaterületen helyezkednek el.

A Politikai Bizottság előírta a *kétnyelvű feliratok*, hirdetésménynek ügyének megoldását. Ebben kétségtelen előrehaladás mutatkozott. Iskolák kulturális és közintézmények neve kilenc megye legtöbb nemzetiségi községében két vagy több nyelven van kiírva. Három megye jelzi, hogy kétnyelvű feliratok elhelyezése folyamatban van. A többi megyében – illetve az említetteknek is több községében – a jelentések szerint – a lakosság nem igényelte a nemzeti-ségi feliratot. Két dolog fékezi a kétnyelvű kiírások alkalmazását. A) Helyenként túlságosan mereven ragaszkodnak a lakosság igényének kinyilvánításához. B) A kormány elnökhelyettesének 1968. november 5-én kiadott utasítása túlságosan magasan, 50 százalékban állapította meg a nemzetiségi lakosság részarányát azokban a községekben, ahol kétnyelvű feliratok alkalmazása szükséges.

Utcát, teret esetleg közintézményt alig néhány megyében, illetőleg ezeknek néhány községében, néhány helyen pedig úttörőcsoportot neveztek el nemzetiségi, illetőleg a nemzetiség nemzetét képviselő személyről. *Szobrot* a nemzetiség nemzetét képviselő kiválóságoknak két megyében (Békés és Baranya) állítottak. Több megye jelenti, hogy ilyen aktusra nem jelentkezett igény, többen beszámolójukban ki sem térnek erre a kérdésre. Nyilvánvalóan hátráltatóan hat e tekintetben az, hogy a nemzetiségi szöványok nem ismerik a velük egy nyelvet beszélő nemzetek történetét és kultúráját előrevivő nagyjait.

Az elmúlt években a Hazafias Népfrontban fokozott jelentőséget nyert a nemzetiségi feladatokkal való foglalkozás. Az eredmények jelentősek. A nemzetiségi párthatározatokat az illetékes pártszervek irányításával a választott népfronttestületek megtárgyalták, feldolgozták, munkaterveikbe beépítették. A végrehajtás vizsgálatára rendszeresen visszatérnek. Pl. Vas, Bács, Baranya, Békés megyékben ezeknek a megtárgyalásához meghívják az illetékes nemzetiségi szövetségek képviselőit.

A HNF országos, területi és helyi testületei mind a tanácsi és országgyűlési, mind a népfrontbizottságok újjáválasztása során – a szövetsége javaslatát is figyelembe véve, gondjuk volt rá, hogy a nemzetiségi arányuknak megfelelően kapjanak képviseletet a különböző választott testületekben. Egyes HNF szervek azonban még mindig nem fordítanak elég hatékony gondot a nemzetiségek tanácsi és tömegszervezeti képviseletének kérdésére, a kétnyelvű feliratok elhelyezésére. A HNF-nek a nemzetiségi politika megvalósítása érdekében kifejtett tevékenységét nagymértékben elősegítette, hogy az Országos Tanács titkársága 1971. május 18-án határozatot hozott a „népfront és a nemzetiségi szövetségek kapcsolatáról és a népfront feladatairól nemzetiségi politikánk megvalósításában”.

A népfrontmozgalom minden megyében politikai céljának tekinti a magyar és a különböző nemzetiségi lakosság közötti egyetértés, kölcsönös megbecsülés fejlesztését, a szocialista hazafiság, az állampolgári hűség erősítését, a barátság ápolását hazánk magyar és nemzetiségi lakosai, valamint a szomszédos népek között. A különböző nemzetiségű lakosok együttélése, együttmunkálkodása, kölcsönös megbecsülése megnyugtató.

Nemzetiségpolitikai feladataink közül mind mostanáig hiányzik a KISZ feladatainak meghatározása. Az elmúlt években először került sor arra, hogy az Úttörő Szövetség napirendre tűzte a nemzetiségi feladatok megtárgyalását és pozitív határozatokat hozott a nemzetiségi úttörőkkel való foglalkozásra.

A nemzetiségi politikában elhanyagolt terület az egyházak és a nemzetiségek kérdése. A kérdés fontosságát jelzi, hogy: a/ az egyházak nyelvművelő tevékenysége évszázadokon át komoly nemzetiségfenntartó tényező volt; b/ több megyei jelentés olyan megállapítást tesz, hogy a nemzetiségi lakosság erősebben ragaszkodik az egyházhoz, mint a magyar.

II.

Nemzetiségi politikánk művelődésügyi problémái

A nemzetiségi politikának, de magában a nemzetiségi létnek is egyik legfontosabb, mondhatni sarkalatos kérdése a nemzetiségi oktatás, a nyelv és a kultúra ápolása, megőrzése. Alkotmányunk is külön kiemeli a nemzetiségi egyenjogúság mellett ezek biztosítását, nemzetiségi politikánk egészében is megkülönböztetett figyelmet fordítunk erre a kérdésre.

1./ Az oktatásügyi kérdései

A Politikai Bizottság vonatkozó határozatainak végrehajtásával a nemzetiségi nyelven (is) foglalkoztató óvodák száma az 1968. évi 36-ról 90 fölé, az anyanyelvükön foglalkoztatott óvodásoké az 1968. évi 1340-ről 3100 fölé emelkedett, azaz mindkettő kb. két és félszerese a négy évvel ezelőttinek. Ez az eredmény az eddiginél rugalmasabb szervezeti intézkedéseknek köszönhető elsősorban (pl. a csoportalakításhoz szükséges minimum leszállítása).

Az anyanyelvet is oktató általános iskolákban a nyelvi órák számának heti 4-re emelése általában megtörtént. Az ilyen iskolák száma az 1968. évi 254-ről 290 fölé emelkedett, a bennük tanuló diákoké 18 200-ról 19 500-ra. A kétnyelvű (azaz részben nemzetiségi tannyelvű) általános iskolák alsó tagozataiban is emelkedett a nyelvi órák száma és hatékonysága, bár ez iránt az iskolafajta iránt nem mutatkozik olyan fokú érdeklődés, mint az anyanyelvet is oktató, de egyébként magyar tannyelvű típus iránt.

A nemzetiségi tannyelvű gimnáziumok száma változatlan, de a határozat értelmében egyes – nemzetiségek által sűrűbben lakott területek magyar tannyelvű gimnáziumban második idegen nyelvként lehetőség van a nemzetiségi nyelv tanulására, illetőleg 6 iskolában a nemzetiségi nyelvvél szakkör keretében való foglalkozásra.

A nemzetiségi iskolák pedagógusellátásának színvonalas megoldása érdekében több megye társadalmi ösztöndíjjal, a Művelődésügyi Minisztérium pedig – a felsőoktatás ezirányú erősítése mellett – nyelvszorgalmi részképzési lehetősége megszervezésével igyekszik az utánpótlás lehetőségét biztosítani. A már működő nevelők (számuk 1968 óta 643-ról 882-re emelkedett) továbbképzése külföldi előadók által vezetett

hazai, illetőleg a megfelelő nyelvű szocialista országokban (Románia kivételével) külföldi nyári tanfolyamokon folyik. Ehhez járulnak ösztöndíjas tanulmányutak is.

A nemzetiségi iskolákban működő pedagógusok letelepítésének és helyhez kötésének érdekében egyes helyi szervek jelentős letelepedési segély, mások szolgálati lakás felajánlásával értek el jó eredményt. Javította a nevelők helyhez kötését a 10 illetve 5 százalékos nemzetiségi iskolai pótlék bevezetése.

A nemzetiségi iskolák szakfelügyeleti rendszerének átszervezésével a szakfelügyelet közvetlenül a megyei tanácsok hatáskörébe került. A megyék kezdeményezésére kezd gyakorlattá válni, hogy a kisebb létszámú nemzetiségi tanulóval bíró megyék az e szempontból népesebb és erősebb szomszédos megyével közösen oldják meg a szakfelügyeletet. (Győr megye pl. Vassal, Szabolcs megye Borsoddal, Veszprém megye Fejérrel, Hajdú megye Békessel van ilyen jellegű együttműködésben.) Jelenleg egy-egy országos szakfelügyelő irányítása alatt a nemzetiségi szakfelügyelői hálózat felügyeleti munkája minden nemzetiségi óvodára, gimnáziumra és kollégiumra kiterjed.

A nemzetiségi nyelv és a nemzetiségi nyelven tanított tantárgyak színvonalas oktatása érdekében az Országos Pedagógiai Intézetben nemzetiségi tanácsok létesültek, új tantervek és utasítások készülnek, továbbá kiegészítő tankönyvek, földrajzból és történelemből. Gyakorlattá vált, hogy az érdekelt szocialista országokkal kölcsönösen nemzetiségeink számára megfelelő tankönyveket biztosítunk.

Nemzetiségi oktatáspolitikánkban elvi jelentőségű kérdés, hogy a nemzetiségi iskolákat nem öncélú intézményeknek tekintjük, hanem ugyanúgy a gyakorlati életre felkészítés eszközének, mint minden más iskolánkat. Ennek megfelelően azt várjuk tőlük, hogy államunk, a népgazdaság számára olyan szerb, horvát, szlovén, szlovák, román és német nyelven jól beszélő fiatalokat adjanak, akik szakemberekké válva a legkülönbözőbb területeken hasznosíthatják nyelvtudásukat.

Az 1968 óta bevezetett intézkedések hatására a nemzetiségi tanulók létszámának csökkenő tendenciája megállt, három év óta stabilizálódás, sőt egyes esetekben kis arányú emelkedés is figyelhető meg, ami a demográfiai hullámvölgy elmélyülése idején figyelemre méltó. Nagy segítséget jelent nemzetiségi oktatásunknak a szocialista országok fokozódó segítsége.

A nemzetiségi oktatásügy a vázolt javulási tendencia ellenére nem kevés hiányossággal küszködik. Az iskolák zöme mostoha, elmaradott falusi viszonyok között működik. A pedagógusellátottság nem kielégítő: igen sok a szakképzetlen, sőt a nemzetiségi nyelvet is gyengén beszélő pedagógus. Egyes jelentésekből is kitűnően még mindig vannak nemzetiségi lakosságú községek, amelyekben nincs nemzetiségi oktatás (Veszprém megye), de ugyanakkor alig-alig hirdetnek meg nemzetiségi nyelvtudáshoz kötött pedagógusi állásokat. Így a viszonylag kis számú végzős nemzetiségi pedagógus is gyakran kénytelen magyar iskolákban elhelyezkedni.

Nemzetiségi oktatásunk hiányossága, hogy több községben, amelynek lakossága zömmel nemzetiségi, csak nemzetiségi nyelvoktatás folyik, s nincsen nemzetiségi tanítási nyelvű iskola. Hasonló gondok vannak az óvodákkal is. Igen sok helyen, ahol nemzetiségi általános iskolai oktatás folyik, nincsen az óvodában nemzetiségi foglalkozás.

2/ A nemzetiségek közművelődésügye

Nemzetiségi közművelődésünkben központi kérdés a haladó nemzetiségi kultúra, hagyományok ápolása és az új, szocialista kultúra átvétele, közkinccsé tétele. E két alapvető célkitűzés határozza meg a közművelődési tevékenység különböző területeinek tevékenységét. E feladatok mellett nem kevésbé fontos politikai, művelődéspolitikai internacionalista feladata, hogy a különböző nemzetiségű lakosaink kölcsönösen megismerjék egymás és a megfelelő szomszédos nemzetek kultúrkincseit, s a kultúrkincsek közös élvezetén, művelésén keresztül elmélyüljön a különböző nemzetiségek – ország-határokon is átnyúló – barátsága, testvéri egymás mellett élése.

A nemzetiségi napok, nemzetiségi bálók, országos táncfesztiválok hagyományosan szerves részei a nemzetiségi kulturális életnek. Ezek mellett speciális rendezvényekre is sor került az elmúlt négy esztendőben.

Országos visszhangot és elismerést váltott ki a nemzetiségi „Röpülj páva” népdalvetélkedő, melynek keretében különösen nagy tömegeket mozgatót meg a németek tehetségkutató versenye, a „Reicht brüderlich die Hand”⁶ A szlovákok „Vyletel vtak”⁷ címmel rendeztek országos népzenei vetélkedőt, de nagy érdeklődést váltott ki a délszláv és román népdalvetélkedő is. (A Délszláv Szövetség már 1969/70-ben is rendezett országos népdalversenyt.)

Új rendezvényforma volt a német fúvószenekarok találkozója és a német táncfesztivál Sopronban. Az országban megrendezett különböző „napok” a nemzetiségektől sűrűbben lakott területeken nemzetiségi jelleget, illetőleg a szomszédos országokkal határmenti találkozó jellegét veszi fel. (Pl. a Mura menti napok, a szobi határtalálkozó, Arad és Békés megye kapcsolata stb.) Kibontakozóban a nemzetiségi iskolák és az ifjúság versmondó, valamint a szép anyanyelvi beszéd országos vetélkedője.

A Művelődésügyi Minisztérium a nemzetiségek népművészetét az egységes magyarországi kultúra részének tekinti, értékeli és támogatja. E szempontok figyelembevételével a nemzetiségi népművészeti hagyományok ápolásáért és továbbfejlesztéséért egy délszláv szövönő, fazekas, dudás, valamint egy román táncos kapta meg a Népművészet Mestere címet.

A Magyarországi Nemzetiségi Központi Táncegyüttes 1972-ben harmadszor nyerte el a „Kiváló Együttes” címet, számos nagydíj és tekintélyes versenydíj tulajdonosa.

Az öntevékeny művészeti együttesek számára emelkedés, tevékenységükben föllendülés következett be. Az illetékes kulturális szervek az együtteseket segítik, működési feltételeiket biztosítják, munkájukat díjakkal, kitüntetésekkel ösztönzik, szereplésükre számot tartanak, a különböző országos, megyei és helyi rendezvényekbe, a határmenti területek kapcsolatába bevonják őket, és nő a külföldi meghívásaik száma.

Ugyanakkor felszerelésük, műsoranyaggal való ellátásuk, művészeti vezetőik képzése és művészeti felügyeletük nem mindig kielégítő; műsoraikban a folklór van túlsúlyban, amelyek újabb feldolgozások hiányában elszegényedtek.

Az elmúlt négy évben emelkedett a színjátszó csoportok, az irodalmi színpadok száma, több helyen anyanyelven hangzottak el a TIT-előadások, író-olvasó találkozókra, irodalmi estekre került sor, a nemzetiségi lapok ankétjai, a szomszédos szocialista országok színházainak vendégműsorai segítették az anyanyelvi kultúra ápolását. A nemzetiségi szövetségek is mind jobban ösztönzik a nyelvművelő tevékenységet (pl. a Német Szövetség ennek érdekében alakította meg a Német nyelven írók irodalmi körét stb.). Az anyanyelvi kultúra fejlesztésére irányuló közművelődési tevékenység az eddigi eredmények ellenére sem kielégítő. Mennyiségében és minőségében egyaránt hangsúlyozottabb fejlesztésre szorul.

A *kultúrkörutak* ma is nagy szerepet játszanak a nemzetiségi kulturális életben. Frissességük és hatékonyságuk azonban megkopott, műsoruk gyakran ismétlődik. A jövőben tartalmilag fokozottabban kell szolgálniuk az anyanyelvi kultúra ápolását. A kívánt színvonalemelkedés elsősorban a művészeti együttesek munkájának javulásától várható, ugyanakkor a körutak anyagi ellátottsága is bővítésre szorul.

A *néprajzi hagyományok rendszeres* és tudományos gyűjtése, archiválása, feldolgozása érdekében az MTA Néprajzi Kutató Csoportja és az MM Nemzetiségi Osztálya 1969. novemberében kétnapos ankétot rendezett. Ez főként az önkéntes gyűjtők körében adott lendületet a korábbi kezdeményezéseknek. A szövetségek kissé nehézkesen építik be munkatervükbe a néprajzi gyűjtő-és feldolgozó munkát.

A nemzetiségi néprajzi hagyományoknak a megőrzésen és a regisztráláson túl hangsúlyozottabban alkalmazott szerepe van. A művészeti együttesek műsorának felújításához több szakember bevonására van szükség, amelyet az amatőr gyűjtők hazai és külföldi továbbképzésével lehetne megoldani. A nemzetiségi néprajzi és hagyománygyűjtő munkát az MM Nemzetiségi Osztálya – a Néprajzi Múzeum és Nyelvtudományi Intézet országos pályázataihoz kapcsolódva – külön nemzetiségi pályadíjakkal ösztönzi.

A *nemzetiségi múzeumügy* területén a nemzetiségek körében is fokozott igényként jelentkezik a nemzetiségi tárgyi emlékek megmentése és múzeumi elhelyezése. Megszaporodtak az iskolai és magángyűjtemények, melyeket a múzeumi szervek elégtelenül tudnak ellenőrizni, nem tudják szakszerű támogatásban részesíteni. Megfelelő kiállítási forma a nemzetiségi tájház, amellyel egyre több helyen találkozni lehet. Folyamatban van három nemzetiségi múzeum, illetve múzeumi részleg kialakítása: Mohácson délszláv, Tatan német és szlovák, Békéscsabán szlovák és román jelleggel.

A *könyvtárügy* a nemzetiségi közművelődésnek az utóbbi időkig gyenge pontja volt. A nemzetiségi könyvállomány alacsony számú, tartalmilag vitatható és elavult volt. 1970-ben minisztériumi költségvetésből 28 000 nemzetiségi nyelvű könyv került a nemzetiségi könyvtárakba. A Művelődésügyi Minisztérium 1972-ben a nemzetiséglakta helységek könyvtárainak segítése céljából 6 német, 4 szlovák, 4 délszláv és 1 román báziskönyvtárat jelölt ki; bázis könyvkereskedéseket bízott meg nemzetiségi könyvek árusításával, könyvtári könyvsorsjegyeket bocsátottak ki; Jugoszláviával, Csehszlovákiával könyvcseréket szerveztek. Az NDK ajándékkönyveket juttat el német területen lévő könyvtáraknak. Nem teljesen megoldott a báziskönyvtárak nemzetiségi szakember-ellátottsága és a rendszeres könyvellátás, könyvbehozatal. A megyei jelentések általában arról is szólnak, hogy a tájnyelvi nehézségek miatt a könyveket elsősorban csak az ifjúság olvassa.

A nemzetiségi *klubok* és *szakkörök* új formák: a művelődési házak keretében szerveződnek, létezésük és működésük a közművelődés komplexebb formáját jelentik. Helyet biztosítanak a nyelvművelő törekvések kibontakozásának, a a honismereti és néprajzi szakkörök munkájához. Főképpen délszláv területen tapasztalhatók eredményes kezdeményezések, de korántsem alakultak mindenütt klubok, ahol az igények meglennének rá.

A nemzetiségi közművelődés ügyét hátráltatta, hogy gyakran jelentkezett bizonytalanság a tekintetben, hogy kinek a feladata a szakmai, tartalmi segítség, az ellenőrzés vagy az anyagi ellátás. Ezen kíván segíteni az MM közelmúltban elfogadott határozata, amely fontos alapelvek leszögezésével, a nemzetiségi szövetségek és országos közművelődési intézmények feladatainak tisztázásával, a tanácsi szervek számára pedig irányelvek kibocsátásával kívánja szolgálni a nemzetiségi közművelődés fejlesztését.

III.

A nemzetiségi szövetségek tevékenysége

A szövetségek munkájának elemzése alapján megállapítható, hogy azért s annyiban tudtak a magyar nép és a nemzetiségek kapcsolatainak elmélyítésében tényezővé válni – s utóbbiakat a szocializmus építésére mozgósítani – mivel az MSZMP lenini, a teljes jogegyenlőséget biztosító nemzetiségi politikáját érzékelhetően fejezték ki a nemzetiségi lakosság körében.

A választások időszakában például ajánlásokat tesznek nemzetiségi állampolgároknak az országgyűlésbe, illetőleg a tanácsokba történő megválasztására vonatkozóan. Politikai rendezvényeken, gyűléseken a nemzetiségek nyelven beszédeket tartanak.

Széleskörű lehetőségeik vannak nemzetiségi kultúrájuk, művelődésük támogatására és fejlesztésére.

A hagyományápolás, népművészeti kincsek gyűjtése és feldolgozása, a művészeti csoportok műsoranyaggal való ellátása, kulturális napok, körutak szervezése, nyelvművelő klubok és szakkörök ösztönzése és foglalkozási anyaggal ellátása sokrétű feladatot jelent a nemzetiségi szövetségek számára. Tevékenységük egyik legfontosabb része, hogy központi nemzetiségi kulturális intézmény szerepét kell betölteniük. Rendezvényszervezőkként ezt a központi szerepet el is látják. A nemzetiségi kulturális munka tartalmáról, színvonalának emeléséről, a helyi nemzetiségi kulturális szervezetek műsoranyaggal való ellátásáról való gondoskodásuk azonban sok kívánnivalót hagy maga után.

Kulturális, de politikai vonatkozásban is újszerű feladatuk a szövetségeknek, hogy vegyenek részt határokon túli nemzetiségi kulturális kapcsolatok kialakításában, valamint a határmenti megyék és a szomszédos országok közötti kapcsolatok kiépítésében.

Az ezen a területen elért eredmények jelentősek. A nemzetiségi szövetségek vagy kezdeményezték a kapcsolatokat (pl. Békés és Arad megye között), vagy felkérésre közreműködtek azok kialakításában. A szövetségek művészeti együttesei – meghívás alapján – több alkalommal szerepeltek a szomszédos szocialista országokban. Viszonzásképpen együttesek, előadóművészek meghívását kezdeményezték, és megszervezték ezek magyarországi fellépését.

Külön is említést érdemel a Nemzetiségek Központi Táncegyüttese, amely 1968 óta két-két alkalommal Jugoszláviában és a Német Demokratikus Köztársaságban s egy-egy alkalommal Csehszlovákiában, Tuniszbán és Olaszországban vendégszerepelt.

A nemzetiségi szövetségek 1969-ben megtartott kongresszusain alapszabályokat fogadtak el, amelyekben meghatározták a szövetségek célját, feladatait, tevékenységi formáit, szervezeti kereteit. Az alapszabályokban különös gondot lettek megfogalmazva a társadalmi bázis szélesítésére irányuló feladatok. A kongresszusokon – már az alapszabály előírásai értelmében – először vettek részt a nemzetiségi községekben választott küldöttek. Ezek közül választották meg a szövetségek társadalmi szerveit (országos választmány, titkárság, munkabizottságok), amelyek lehetővé tették a szövetségek munkájában a demokratizmus fokozottabb érvényesülését.

A nemzetiségi lakosság igényeinek hatékonyabb érvényesülése érdekében az 1973 őszi sorra kerülő kongresszusokon az alapszabályok megfelelő módosításával tovább növekszik a választott szervek jogköre.

A német, román, szerbhorvát és szlovák nyelven megjelenő lapok 1969 óta a szövetségek lapjaiként jelennek meg, s ez a körülmény az illető lapok fejlécén is szerepel. A szövetségeken belül működő társadalmi szerkesztőbizottságok megteremtették a szerkesztőségek és a szövetségek, valamint a szerkesztőségek és a nemzetiségi területek (lakosság) kapcsolatának lehetőségét.

Tartamilag a nemzetiségi lapok pártunk politikájának megbízható nemzetiségi nyelvű tájékoztatói. Ugyanakkor sajnos nem minden esetben megfelelő szószólói a nemzetiségi igényeknek, véleményeknek. Emiatt a nemzetiségi lakosság a szövetségek lapját helyenként nem eléggé érzi sajátjának. Ebben a vonatkozásban különösen a szlovák és a német lap szorulna erősítésre, legjobban viszont a délszláv lap fejezi ki a nemzetiségek életét. Ezt a lapok példányszáma is tükrözi.

A nemzetiségi lapok példányszáma:

	1962-ben	1971-ben
Neue Zeitung ⁸	3796	4200
Ludové Noviny ⁹	1077	1034
Narodne Novine ¹⁰	1421	3600
Foaia Noastra ¹¹	718	800

Serkentőleg hatott a szerkesztőségek munkájára, hogy a Neue Zeitung 1967. évi bővítése után 1970-től a Narodne Novine, 1971-től pedig a Ludové Noviny nagy formátumú megjelenését is biztosítani tudtuk. A román Foaia Noastra – ugyanúgy mint a másik három nemzetiségi lap – 1973. július 1-jétől hetente jelenik meg.

A szövetségek megfelelő elhelyezéséről szóló határozat végrehajtásában csak részleges eredményt sikerült elérni. A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége 1970-ben Gyula Város Tanácsa és a Művelődésügyi Minisztérium együttműködése folytán megfelelő székházhoz jutott Gyulán. A délszlávok, németek és szlovákok szövetségének székháza – az 1958 óta meglévő és megújított PB határozat ellenére – a mai napig sincs megoldva.

IV.

A nemzetiségi külkapcsolatok és tájékoztatás

Külkapcsolatok

A nemzetiségi kérdés az elmúlt években külpolitikánkban is fokozatosan fontos tényezővé vált. Legmagasabb szinten magyar–jugoszláv, magyar–csehszlovák, magyar–NDK megbeszéléseken is foglalkoznak vele, mint a baráti, szocialista kapcsolatokat elmélyítő kérdéssel.

A nemzetiségi oktatás és a közművelődés szükségleteinek színvonalas kielégítésében mind fontosabb szerepet kap a Jugoszláviával és Csehszlovákiával kialakult cserekapcsolat. Ennek keretében kölcsönösen tankönyveket veszünk át egymástól, illetve együttműködünk a nemzetiségi tankönyvek elkészítésén; könyvtári könyveket ajándékozunk; segítjük egymás nemzetiségi értelmiségének, pedagógusainak képzését, továbbképzését; szakemberek küldésével, műsoranyaggal, felszereléssel segítjük a nemzetiségi népművészet feltárását, feldolgozását, felhasználását. Sikertelenségünk, hogy ezekben a kérdésekben megszűnt az NDK tartózkodása, és komoly segítséget nyújt a magyarországi németek szocialista tartalmú oktatási és közművelődési szükségleteinek kielégítésében. Ezzel egyúttal ellensúlyozza azt a nem kért segítséget, amelyet az NSZK részéről igyekeznek ránk erőltetni.

Folyamatban vannak megbeszélések, hogy a nyugatnémet KP segítségével és közvetítésével magyarországi német népművészeti csoportok utazzanak vendégszereplésre az NSZK-ba.

A fentiekkel ellentétben egészen minimális mértékben sikerült csak előrehaladni Romániával a nemzetiségi művelődésügy területén való együttműködésben. Évenként 3 előadót küldenek román pedagógusaink továbbképzésére, valamint lehetővé tették határ menti kapcsolatok kialakulását Békés és Arad megye között, amelyben a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége is részt vesz.

A négy nemzetiségi szövetség külföldi kapcsolatai jelentősen nőttek. A közművelődési jellegű kapcsolatok nagyobb része rajtuk keresztül valósul meg. Évenként két-három kölcsönös vendégszereplést szerveznek nemzeti-ségi amatőr együttesekkel.

A külkapcsolatokban a nemzetiségi kérdés vonatkozásában az elmúlt időszakban komoly nacionalista, szocialistaellenes tendenciákkal is szembe kellett néznünk.

1968–69-ben Szlovákiában jelentkeztek – a nemzetiségi kérdés ürügyén – éles magyarellenes megnyilvánulások. Elsősorban a Matica Slovenská¹² volt ezek hordozója, amely monopolhelyzetet igényelt magának a magyarországi szlovákokkal való foglalkozásban. Az illetékes szlovák párt és állami szervekkel teljes egyetértésben sikerült lehetetlenné tenni, hogy a Matica Slovenská állami szervek megkerülésével tevékenykedjék a magyarországi szlovákok körében, s ma már a Maticán belül is pozitív tendenciák érvényesülnek.

1970–71 folyamán Horvátországból jelentkeztek nacionalista vádaskodások, követelések, kísérletek, hogy beleszóljanak délszláv nemzetiségi politikánkba. A magyarországi horvátok elszarbesztésének

vádjával léptek fel, követelték a délszláv szövetség nevének megváltoztatását, hivatalos szerveink háta mögött igyekeztek kapcsolatokat kiépíteni a magyarországi horvátokkal. Törekvésünk, hogy nemzetiségi vonatkozású kapcsolatokat csak illetékes állami szervek közbenjöttével tartunk fenn, jugoszláv részről megértésre talált. A Matica Iseljenika helyett a magyarországi nemzetiségi kapcsolatok intézését állami szervre bízta.¹³

Az NSZK részéről folyamatosan igen élénk a magyarországi németek iránti érdeklődés. Igen sok közlemény, könyv jelenik meg róluk. A legkülönbözőbb szervezetek és intézmények, a legkülönbözőbb formában igyekeznek kapcsolatba jutni velük, a német szövetséggel. A mi magatartásunk az NSZK kapcsolatokkal szemben az, hogy hangsúlyozottan a szocialista NDK hatását igyekszünk elősegíteni a magyarországi németek körében.

A nacionalista, szocialistaellenes behatolási kísérletek nemzetiségi területen az elmúlt időszakban meghiúsultak. Annak ellenére, hogy egész nemzetiségi tevékenységünk aktívabbá, nyíltabbá vált, mindössze néhány szlovák és délszláv értelmiségi megnyilatkozásában lehetett érzékelni, hogy hatott rájuk a kívülről szított nacionalizmus, s a Narodne Novine-ban jelentkezett nem helyénvaló reagálás.

Tájékoztató a nemzetiségi kérdékről

A tömegtájékoztatói hálózat az elmúlt négy évben fokozottabb figyelmet fordított arra, hogy a lakosságot a nemzetiségi lakosság helyzetéről, nemzetiségi politikánkról tájékoztassa.

Elméleti folyóirataink többet és gyakrabban foglalkoztak a témával, mint korábban bármikor. Hiányzik azonban a témával való folyamatos, rendszeres foglalkozás. Feltűnő, hogy az Ifjú Kommunista nem ír nemzetiségi politikáról, nemzetiségi lakosságunkról.

Központi lapjaink közül elsősorban a Népszabadságban és a Magyar Hírlapban tudatos, jó írások jelennek meg a nemzetiségi témáról. Hatékonyságukat az is növeli, hogy szerzőik a lap neves és tekintélyes egyéniségei.

A megyei lapokban is nőtt a nemzetiségi anyagok száma. Főként az információs műfajú anyagok dominálnak, viszont egy-két lapot kivéve kevés az olyan elemző, elvi vonatkozásaiban is sokrétű írások száma, amelyekkel a lapok nemzetiségi politikánk torzításmentes megvalósításának aktív harcosai válhatnak.

A helyes törekvések s az elért eredmények mellett a nemzetiségi témájú cikkekből nagyobb arányban fordulnak elő elméleti, olykor politikai hibák.

Ezek egy része szemléleti fogyatékoságból ered. Gyakori a nemzetiségi kérdése elméleti összefüggéseiben való járatlanság, s az ebből eredő tévedés is.

A *Rádióban* és *Televízióban* jelentősen bővült a nemzetiségi témával foglalkozó műsor. Jó kezdeményezések is voltak. Nem teljesült viszont a Politikai Bizottság határozatának az a pontja, amely szlovák nyelvű műsor sugárzásának megindítását irányozta elő.

V.

Következtetések – javaslatok

Következtetések

A Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság és az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1968 szeptember 17-i határozatának és Agit. Prop. Bizottsága 1969 augusztus 5-i állásfoglalásának megvalósításáról készült jelentések tanulságait, az azokból levonható következtetéseket az alábbiakban foglalja össze:

Hazánkban az elmúlt évek folyamán az állami és tanácsi szervezetek és a társadalmi szervezeteknek a nemzetiségi igényekkel, szükségletekkel való foglalkozása aktívabbá vált. A nemzetiségi lakosság öntevékenysége nyelvnek, kultúrájának ápolása, megőrzése érdekében fokozódott. Közéletünkben a nemzetiségi vonatkozású szükségletek iránti érdeklődés is mind erőteljesebben segítette az internacionalista szellemű szocialista hazafiság elmélyülését.

Alkotmányunkban a nemzetiségi jogok biztosítása pontosabb és szélesebb megfogalmazást nyert; a választásokon fokozottabb gondot fordítottak a nemzetiségi lakosság képviselőire. Megfelelő intézkedések következtében nőtt a nemzetiségi nyelveken foglalkozó óvodák, nyelvoktató iskolák, nemzetiségi pedagógusok száma és megállt a nemzetiségi tanulók csökkenésének tendenciája. Több gimnáziumban megindult a nemzetiségi nyelvek második idegen nyelvként való tanulása. Föllendült a nemzetiségi népművészeti tevékenység: nagy sikerű országos rendezvények zajlottak le, számos új csoport alakult. Fokozódott a nyelvművelő tevékenység iránti érdeklődés: megindult a nemzetiségi nyelvművelő klub mozgalom, színjátszó, versmondó szakkörök jöttek létre. A nemzetiségi könyvtárügy kimozdult évtizedes stagnálásából.

A nemzetiségi párthatározatok helyességét, marxista-leninista eszmei megalapozottságát a gyakorlat minden vonatkozásban igazolta. Nemzetiségi politikánk nem szorul változtatásra, annak megvalósítása szervesen illeszkedik a szocializmus építésének folyamatába.

Nemzetiségi politikánkat a Politikai Bizottság 1958. és 1968. határozatának szellemében, a határozatok elvi vonalának alkalmazásával kell tovább folytatni. Ennek érdekében az elhatározott gyakorlati intézkedéseket következetesen kell megvalósítani, és szükség esetén értelemszerűen továbbfejleszteni.

A nemzetiségi politika realitása, eredményessége két vonatkozásban jelentkezik. Egyik oldalát jelentik az intézkedések, azok általános és határokon túli hatása. A másik oldal maguknak a nemzetiségi lakosoknak a véleménye, reagálása, szükségletei. A beérkezett jelentések – még a nemzetiségi szövetségeké is – lényegében csak a foganatosított intézkedések oldaláról vizsgálták a kérdést, míg az érintett nemzetiségi lakosoknak a nemzetiségi politikával kapcsolatos állásfoglalása, reagálása csak közvetett adatokból (tanulók számának alakulása, közművelődési tevékenység számszerű fejlődése, könyvtári könyvek olvasása stb.) derül ki.

Kétségtelen, hogy a közvetett adatok fontos támpontot jelentenek a nemzetiségi politika által érintettek hangulatának, reagálásának megítéléséhez. Mégis le kell vonnunk azt a következtetést, hogy a jövőben nagy gondot kell fordítani a nemzetiségi emberek véleményének közvetlen megismerésére. Elsősorban a nemzetiségi szövetségektől várható el, hogy folyamatosan tájékozódjanak és kendőzés nélkül tájékoztassanak a nemzetiségi közösségek nézeteiről, igényeiről. A folyamatos tájékozódást nem nélkülözheti a Hazafias Népfront, de a tanácsai szervek sem.

Bármilyen jó egy határozat, élő szelleme elsorvadhat a godokkal teli végrehajtás zaklatott vagy szürke hétköznapi során, ha maga a közvélemény, a néptömegek teremtő és cselekvő akaratának dinamikus tevékenysége nem segíti végrehajtását.

Nemzetiségi politikánk vonatkozásában ebből két logikus következtetés levonása tűnik indokoltnak, részint a magyar, részint a nemzetiségi lakosság tekintetében.

Ami az előbbit illeti: igaz, hogy elsősorban a Pártélet, Társadalmi Szemle, Valóság, Kritika, Népszabadság, Magyar Nemzet, néhány megyei lap (Petőfi Népe, Dunántúli Napló stb.) , valamint a Rádió és a Televízió jóvoltából a magyar közvélemény kap szakavatott és igényes információt nemzetiségi politikánkról, de ezen a téren a folyamat gyorsítható a ki nem használt, helyes eszmei irányba orientáló lehetőségek tervszerű és folyamatos felhasználásával. Heti-, napi-, és megyei lapjaink többsége ugyanis korántsem aknázza ki megfelelő szinten nemzetiségpolitikánk internacionalista tudatformáló erejét, sőt az is előfordul elvétve, hogy hangot adnak asszimilációs törekvéseknek. A fenti követelményeket lehetne érvényesíteni azoknak a párt-, állami, tömegszervezeti kádereknek a továbbképzésében is, akikre nemzetiségpolitikánk végrehajtásának feladatai hárulnak akár a meglévő továbbképzési for-

mák tematikai gazdagításával, akár speciális nemzetiségi kurzusok kialakítása révén.

A hazai nemzetiségi lakosság vonatkozásában a folyamat aktuális feladata: a nemzetiségi szövetségek demokratizmusának továbbfejlesztése, munkájuk céltudatosságának, színvonalának emelése. Csakis ebben az esetben tudják tovább mélyíteni a magyar és a nemzetiségi lakosoknak azt a szocialista egységét, amelynek integráns része a nemzetiségi jogok következetes biztosítása s a nemzetiségi kultúra szabad fejlődése.

A Külügyminisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium vonatkozó jelentései szerint nemzetiségi politikánk – Romániától eltekintve – komoly s kedvező visszhangot váltott ki a szomszédos szocialista országokban. Ezért tudatosabban erősíteni lehetne a szeparatista tendenciák leküzdésére, a közeledés és barátság elmélyítésére alkalmas tevékenységi formák keresését, bátorítani az ilyen vonatkozású kezdeményezéseket, hatékonyabban szembeállni a lefékezésükre alkalmas félreértésekkel.

Az utóbbiak közül egyet, ami azonban nagyon is általánosan tapasztalható, említünk. Úgy tűnik, néhány területen nem értik kellőképpen, éppen ezért nem alkalmazzák s néha hátráltatják a gyakorlati végrehajtás vonatkozó területein azokat a fontos elveket, amelyek a párt nemzetiségpolitikáját a szomszédos szocialista országok magyar anyanyelvű lakosságával kapcsolatos állásfoglalásával összekötik. Vagyis: elválasztják és külön kezelik a bevezetőnkben említett határozatokat az MSZMP Agitációs és Propaganda Bizottságának 1969. augusztus 5-i, az utóbbi kérdésre vonatkozó álláspontjától. Holott a mi nemzetiségi problémáink és a szomszédos szocialista országokban élő magyarság nemzetiségi problémái politikailag, kulturálisan, gyakorlatilag szorosan összefüggenek és egymástól el nem választhatóak. Ha mi pl. nemzetiségpolitikánkat annak a felismerésnek jegyében valósítjuk meg, hogy délszláv, szlovák, román nemzetiségeink a magyar–jugoszláv, magyar–szlovák, magyar–román népek közeledésének aktív tényezői legyenek, nyilván a kérdéskomplexum másik pólusán elhelyezkedő pozitív vagy negatív töltésű jelenségekkel is óhatatlanul találkozunk. Nemzetiségi politikánk így az általános nemzetiségi politika internacionalista tendenciáinak aktívabb erősítő tényezője lehet, hatékonyabban járulhat hozzá a negatív tendenciák korlátozásához.

Nemzetiségi politikánk külkapcsolatainak kibontakozását gátolja, hogy nem tudunk megfelelő módon eleget tenni a Politikai Bizottság határozatában megfogalmazott azon feladatnak, hogy a kulturális egyezmények keretében kell lehetőséget biztosítani a nemzetiségi szövetségek munkatársainak külföldi tanulmányutakra. A problémát nem az utaztatás lehetősége jelenti, hanem az, hogy nincs még kialakított álláspont, hogy milyen külföldi szervezetek lehetnek nemzetiségi szövetségeink cserepartnerei.

Nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósításának, továbbfejlesztésének, a jövőbeni tennivalók meghatározásának legnagyobb nehézségét a megfelelő információk, dokumentációk, nemzetiségi kutatások elégtelensége, illetve hiánya jelenti. A hiány három vonatkozásban jelentkezik: a) A nemzetiségi kérdés marxista–leninista elméletének kutatásában, továbbfejlesztésében, s ezért mind jobban elmaradunk nemcsak a nemzetközi szinttől, hanem közvetlen szomszédaink nemzetiségi elméleti munkásságától is: b) A hazai nemzetiségi kérdés közelmúltjának, jelenének, fejlődési tendenciáinak dokumentáltságában, tanulmányozásában. c) A szomszédos országokban élő magyarságra vonatkozó tájékozottságunkban, abban hogy problémáinkat mint nemzetiségi kérdést kellően megvilágítsuk. A három kérdés elválaszthatatlan egységben jelentkezik és nemzetiségi politikánk két oldalának – akár a hazai nemzetiségi kérdésnek, akár a szomszédos országokban élő nemzetiségi magyarság kérdésének – korszerű, színvonalas kezelése, irányítás elképzelhetetlen a fölvetett problémák megoldása nélkül. A megoldás lehetőségeinek tanulmányozását ezért fontos feladatnak kell tekintenünk.

Javaslatok

Tovább kell erősíteni azt a helyes tendenciát, hogy a megyei és helyi tanácsi szervezetek és társadalmi szervek mind önállóbban és határozottabban foglalkoznak területük nemzetiségi problémáival, politikai, közéleti, a nemzetiségi kulturális szükségletek kielégítésével. Javasolni lehetne megyei szervezetek példamutató kezdeményezések tanulmányozását és átvételét, mint pl. a Bács megyei nemzetiséglakta községek tanácsi és művelődési intézmény vezetőinek tanácskozása; a Hazafias Népfront nemzetiségi aktivistáinak tanácskozása (Békés, Csongrád, Komárom megye); a megyei tanács mellett működő nemzetiségi bizottság vagy albizottság működése (Vas, Baranya, Zala megye) stb.

Javasolni kell a KISZ KB-nak, hogy vizsgálja meg a nemzetiségi politika alkalmazásának konkrét feladatait; a nemzetiségi fiatalok anyanyelvi kultúrájának haladó hagyományaik ápolásában történő aktivizálásában, a nemzetiségi kérdésnek az internacionalista eszmei nevelésre való felhasználásában.

A nemzetiségi oktatásügy stabilizálása, irányítási és felügyeleti rendszerének kiépítése után az oktatás színvonalának, eredményességének fokozása a soron következő feladat.

Ennek érdekében :

- meg kell vizsgálni hogyan lehet a nemzetiségi pedagógusképzést eredményesebbé tenni, színvonalát emelni;
- gondoskodni kell a nemzetiségi nyelvoktatás színvonalának emeléséről, eredményességéről az óvodákban és nyelvoktató iskolákban;
- folyamatos gondoskodással el kell érni, hogy nemzetiségi oktatási intézményeink képesek legyenek a korszerű igények színvonalas kielégítésére.

A nemzetiségi közművelődési tevékenységben, kihasználva az érdeklődés és aktivitás általános föllendülését a hagyományápolás, a népművészeti tevékenység színvonal emelésére, a nyelvművelő tevékenység szélesítésére, az eredményesség fokozására kell törekedni, az új szocialista kultúra fejlesztésére, eredményeinek megismertetésére kell nagy figyelmet fordítani.

Minden nemzetiséglakta községben lehetőséget kell nyújtani nemzetiségi népművészeti csoportok, nyelvművelő klubok, szakkörök létesítésére;

A közművelődési tevékenységet a néptáncok, folklór előadásától igényesebb, nyelvi készséget gyarapító irányba kell fejleszteni.

Folyamatosan gondoskodni kell a délszláv, német, román, szlovák élő folklór gyűjtéséről, feldolgozásáról és a népművészeti tevékenységben való felhasználásáról, valamint a művészeti csoportok, klubok, szakkörök műsoranyaggal való ellátásáról.

A nemzetiségi szövetségek a jövőben, megtartva politikai és kulturális tevékenységük eddigi formáit és módszereit, elsősorban munkájuk eszmeiségét és színvonalát emeljék.

A magyarországi délszlávok, németek, románok és szlovákok központi kulturális intézményeiként fokozniuk kell nemzeti kultúrájuk, haladó hagyományaik ápolása, megőrzése, művelésének támogatása, az új szocialista kultúra fejlesztése érdekében folyó munkájuk tervszerűségét, konkrétságát, s ezt különösen a nyelvművelés irányában kell bővíteniök. Meg kell vizsgálniok a kulturális körutak színvonal-emelésének, korszerűsítésének lehetőségeit.

Folyamatos feladatnak kell tekinteni annak vizsgálatát, hogy milyen módon lehet a szövetségek társadalmi szerveinek munkáját tartalmasabbá és hatékonyabbá, apparátusuk munkáját pedig demokratikusabbá tenni.

A szövetségek munkakapcsolatát a megyei és helyi szervekkel konkrétabbá és tervszerűbbé kell tenni az együttműködés hatékonyságának növelése érdekében. Példásnak tekinthető ebből a szempontból a Baranya Megyei Tanács VB együttműködési megállapodása a délszláv és a német szövetséggel.

A nemzetiségi lapok színvonalának további emelése céljából szorgalmazni kell a Nemzetiségi Osztály által 1970-ben végrehajtott felülvizsgálatuk következtetéseinek megvalósítását. Pártunk politikájának nemzetiségi nyelveken való tolmácsolása mellett tevékenységüknek különösen azt az oldalát kell erősíteniök, hogy következetes és megbízható szószólói legyenek a nemzetiségi lakosság szükségleteinek, véleményének, hangulatának.

Hatékony intézkedésre van szükség, hogy a Budapesten székelő három szövetség – a még 1958-as, s az 1968-ban és 1969-ben megújított elhatározásnak megfelelően – megfelelő új székházat kapjon.

A nemzetiségi vonatkozású külkapcsolatokban tovább kell folytatni azt a helyesnek bizonyult gyakorlatot, hogy nemzetiségi lakosaink művelődési szükségleteinek színvonalas kielégítése érdekében magunk igényeljük és szorgalmazzuk a megfelelő baráti, szocialista országok segítségét, s hogy a nemzetiségi kapcsolatokkal a baráti szocialista kapcsolatok elmélyítésének eszközeiként használjuk fel a szocialista országok iránt. A Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikája két oldalának minél eredményesebb érvényesülése érdekében azonban következetesebben kell a gyakorlatban érvényt szerezni az Agit. Prop. Bizottság azon elvi állásfoglalásának, amely szerint: „A szomszédos országok magyarságának kérdésével való foglalkozástól elválaszthatatlan a magyarországi nemzetiségi kérdéssel való foglalkozás.”

Tovább kell szorgalmazni, hogy sajtónk, a Rádió és a Televízió folytassa igényes információnyújtását nemzetiségi politikánkról, és a jelenleginél tudatosabb, magasabb elvi igényességgel használja ki annak internacionalista tudatformáló erejét; a rádió és a televízió tegye rendszeressé a nemzetiségi műsor sugárzását; a rádió bővítsé német és szerbhorvát műsorának idejét és hatósugarát, s indítson szlovák nyelvű adást.

Nemzetiségi politikánk színvonalának, hatékonyságának emelése csak hozzáértő propagandisták, tömegszervezeti funkcionáriusok segítségével képzelhető el. Célszerű lenne megvizsgálni a marxista-leninista nemzetiségi politika alapjai és nemzetiségi politikánk aktuális kérdései tananyagyszerű oktatásának lehetőségét: a) megfelelő pártiskolákon, b) külön központi tanfolyamon nemzetiségi kérdéssel foglalkozó Népfront, KISZ funkcionáriusok, a nemzetiségi szövetségek vezetői, propagandisták és újságírók számára. Célszerű lenne a magyarországi nemzetiségek helyzetéről átfogó propagandakiadvány megjelentetése egyrészt hazai tájékoztatásra, másrészt külföldi érdeklődés kielégítésére.

Utcák, terek, esetleg iskolák, kulturális intézmények kiemelkedő nem magyar személyiségekről való elnevezésének ösztönzése érdekében célszerű lenne ajánlólistát készíteni, s azt az érdekelt tanácsi és népfrontszervezetek rendelkezésére bocsátani. A nemzetiségi szövetségek részéről hangoztatott igények alapján indokoltnak látszik a nemzetiségek által is lakott települések nevének kétnyelvű kiírását is megvizsgálni.

MOL M-KS 288. f. 36. cs. 1973. 30. ő. e. – Harmichárom oldalas, géppel írt tiszttzat, aláírás nélkül.

¹ Az 1969. május 19-i miniszterhelyettesi értekezlet tárgyalta meg a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság alakításáról szóló javaslatot. A javaslat szerint a Bizottság feladata kialakítani a nemzetiségpolitika „végrehajtásában jelentkező problémák megoldásának irányelveit”, összehangolni az abban résztvevő állami és társadalmi szervezetek munkáját, valamint ezek érvényesítése érdekében javaslatokat készíteni. Tagjai: Művelődési Minisztérium, Külügyminisztérium, Belügyminisztérium, Pénzügyminisztérium, Minisztertanács Tanácsszervek Osztálya, Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának képviselői, valamint a társszervezetek – MSZMP KB, MSZMP Társadalomtudományi Intézet, HNF OT, és a négy nemzeti szövetség – képviselői. Titkára a Nemzetiségi Osztály vezetője. Állásfoglalásai ajánlás jellegűek.

A miniszterhelyettesi értekezletről jegyzőkönyv nem áll rendelkezésre. – MOL XIX-I-4-eee.

² Lásd a 70. dokumentumot.

³ Lásd a 47. dokumentumot.

⁴ Lásd a 81. dokumentum 1. számú jegyzetét.

⁵ In: Magyar Közlöny, 1972. április 26. [257]–267.

⁶ Lásd a 83. dokumentum 1. számú jegyzetét.

⁷ Lásd a 11. dokumentum 6. számú jegyzetét.

⁸ Lásd a 49. dokumentum 5. számú jegyzetét.

⁹ Lásd az 50. dokumentum 4. számú jegyzetét.

¹⁰ Lásd az 51. dokumentum 6. számú jegyzetét.

¹¹ Lásd az 56. dokumentum 3. számú jegyzetét.

¹² Lásd a 70. dokumentum 3. számú jegyzetét.

¹³ Hrvatska Matica Iseljenika (= Kivándoroltak Horvát Maticája). 1951-ben alakult horvátországi társadalmi szervezet. Kiterjedt oktatási, kulturális, kiadói és jogsegélyszolgálati tevékenységet folytat a Horvátországon kívül élő horvátok nemzeti identitásának megőrzése érdekében. Megalakulásától megjelenteti a Matica című havilapot, valamint 1955-től a Hrvatski iseljenički zbornik című évkönyvet.

Lásd még a 70. dokumentum 2. számú jegyzetét is.

NÉVMUTATÓ

A

Ablonczy Lászlóné, 118, 254
Ackov Szlávkoné, 250
Aczél György, 383
Andics Erzsébet, 85, 241, 242, 243,
244, 251
Andó Gyula, 428, 437
Androsekné (tanácselnök), 44, 46, 51
Antos István, 242
Arató Endre, 392, 394, 396

Á

Ács Lajos, 243
Árkovits (iskolaigazgató), 46

B

Babják Jenő, 76, 95
Bajcsay Pál, 85
Balogh Sándor, 368
Bangha László, 47
Barati István, 471
Barlafalvi Ödön, 65
Bartsek Ferenc, 34
Bebrits Lajos, 242
Becker, Henrik (Heinrich), 98, 99
Békés Ferenc, 257
Bélics (tanító), 72
Benke Valéria, 242, 317, 320, 471
Berija, Lavrentij Pavlovics, 168
Bermula (Bernula) Mihály, 95, 242,
301, 304
Bielik György, 304, 325
Bihari Ottó, 502, 507
Boár Miklós (Milos), 70, 75, 252
Bognár Kálmán, 173
Boldoczky (Boldoczki) János, 34, 55,
57, 76, 81, 242
Borza Lucia, 119
Brankov, Lazar, 34
Bróz Ferenc, 46
Bugár Jánosné, 374, 375
Bundity Eugénia, 72

C

Czinege Lajos, 242

CS

Csákné (tanítónő), 258
Csukás István, 85

D

Darvas József, 242
Dávid Zoltán, 222
Deák Ferenc, 469
Deme László, 507, 514
Demeter Sándor, 371, 372
Dénes György (D.Gy.), 100, 104
Devcsics Miklós, 428, 437
Dobos István, 46
Domnánovics Lojzi, 42
Dráll Mátyás, 265
Dúló György, 122

E

Egresity Anna, 41
Erdei Ferenc, 374, 375
Erdei Sándor, 242
Erdey-Grúz Tibor, 145, 146, 147, 242

F

Farkas Mihály, 64, 65, 68
Fehér Lajos, 470, 474
Fekete Ottó, 185, 186
Fekete Tibor, 365
Fenyvesi Gyula, 110, 125
Filyó János, 123
Föglein Gizella, 288
Frank László, 338, 346
Fritz Edit, 45
Füszfás Jenő, 85
Füzes Gyula, 256

G

Gáspár Endre, 67, 68
Gáspár Sándor, 242
Géczi János, 428, 437
Gerő Ernő, 251, 253
Gönyei Antal, 337
Gráflajtner Józsefné, 40

GY

Gyuricz Ilona, 45
Gyurok György, 252, 253

H

Haase, Horst, 98, 99
Hajnal Ernő, 158, 161, 162
Hambuch Géza, 339, 346, 369
Hankó György, 110, 123, 124
Hankó János, 304, 305, 325
Harmati Sándor, 317, 318, 319, 320,
327, 371
Havas Péter, 428, 437
Hernádi Lajos, 119
Hidas István, 243
Hitler, Adolf, 92, 96, 346
Holka Vilmos, 91
Horváth (tanítónő), 258
Horváth Márton, 68, 242
Hovan (Hován) András, 57, 69, 70, 75,
134
Hruscsov, Nyikita Szergejevics, 134

I

Ifka Balázs, 46
Ilku Pál, 373, 375, 383, 413
Iloskity Mária, 46
Istokovity Márko, 45
Ivanović, Slobodan, 171

J

Jakab, 323
Janecskó János, 110, 125
Jankovicsné (tanítónő), 258
Jankovity Matild, 42

Jánosi Ferenc, 68
Jesity Bozsidár, 310
Jóború Magda, 282
Joob Tamás, 369
Joszkin Antalné, 250
Juhász Ferenc, 110, 125
Juhász Sándor, 428, 437

K

Kállai Gyula, 244
Kálmán György, 82, 85
Kálmán Gyula, 110, 124
Kardos József, 34
Kaszapovity (Keszápovics) András,
249, 250, 253
Katus László, 484
Kávási Ferenc, 122
Kele József, 46
Kelemen Gyula, 491
Keleti Ferenc, 55, 57, 76, 82
Kemény G. Gábor, 392, 394, 396
Kende István, 244
Kenyeres Ágnes, 242, 244
Kis Gyula, 44
Kis Janka, 242
Kiss Gyula, 85, 110, 124, 127, 243
Klamarik Loránd, 95
Komor Imre, 242
Kónya Albert, 85
Kopai János, 41
Koren István, 110
Kornidesz Mihály, 34
Kovács (JB titkár), 44
Kovács Ferenc, 85
Kovács István, 242, 243
Kovács János, 46
Kovács Lajos, 45
Kovács Péter, 48, 54, 55, 85, 98, 109,
110, 124, 142, 143, 144, 259, 282
Kovácsné (JB délszláv felelőse), 46
Köböl József, 134, 242
Kőfalvi Júlia, 45
Köpeczi Béla, 373, 375, 382, 383
Kőszeghy Dániel, 110, 125
Kővágó László, 392, 394, 396, 444,
448, 471, 474, 479, 484, 491
Krajcsik Mihály, 76, 82

Kriston Károly, 381
Krix György, 297, 298, 300
Kuti Gábor, 69, 75

L

Lakatos Imre, 105, 106, 109
Lastić, Ljubomir, 309
Lásztity Mária, 310
Ledényi Ernő, 109, 110, 124
Lőrincz József, 242
Lugossy Jenő, 442, 445
Lukács Péter, 46

M

Magdu János, 122
Makovei György, 115, 122
Marczinek István, 428, 437
Martinovics, 323
Matec Ivan, 57
Matécz János, 61, 64, 70, 71, 72, 132,
134, 242, 249, 251, 252, 253
Matolcsi János, 147
Mészáros György, 109, 110, 124, 355,
366, 372
Mihályfi Ernő, 282
Milla Ferenc, 162, 164
Mód Aladár, 85, 242
Moldovan Ilie (Moldován Illés), 55,
57, 242, 312, 314
Molnár Éva, 45
Molnár János, 371, 372, 373, 374, 442
Motola József, 250
Mundruczó Kornélné, 254
M[?]rcán Milka, 310

N

Néczin Zorka, 61, 64
Neducsics (Nedusics) Dragutin, 34,
40, 258
Németh (iskolaigazgató), 44, 45
Nógrádi Sándor, 242, 243, 244
Nón György, 251
Novák, Vilko, 249, 253
Novinics Márton, 45

O

Ognjenović, Milan, 308, 311
Oposity Jusztina, 42
Orbán László, 242, 383, 471
Orosz Nándor, 242

Ó

Óvári Miklós, 471, 474

P

Pandurovics György, 71
Pandurovity (Pandurovics) Boriszláv,
40, 43, 47, 54
Pap Pál, 34
Parag László, 85
Patarcsity (?), 72
Patarcsity József, 250
Patarcsity Péter, 252, 253
Pável Ágoston, 249, 253
Pavla György, 46
Pejágics (tanító), 72
Petres Máté, 46
Pichler András, 42
Pijukovity Anna, 310
Piros László, 242, 243
Pokéc János, 46
Polgár József, 257
Pomucz Petru, 55, 57
Putsera Tibor, 110

R

Rajk László, 87
Rajnai Rudolf, 85
Rákosi Mátyás, 97, 99, 132, 134, 138,
139, 147, 162, 242, 243
Rauschning, Hermann, 96, 99
Révai József, 50, 55, 88
Rigler György, 242
Rob Antal (Anton), 23, 34, 50, 57, 69,
75, 83, 87, 311
Rodek György, 47

S

Schweighoffer Gyula, 297, 298, 300
 Sebjanics (Sebjanich), 83, 50
 Simó Jenő, 242
 Stipkovics László, 41
 Suri Károly, 171
 Svélecz Alajos, 46

SZ

Szabó András, 53
 Szabó Árpád, 40, 42
 Szabó Gergely, 242
 Szabó János, 242
 Szabó Lajos, 110, 122, 124
 Szabó Pál, 242
 Szabó Sándor, 85
 Szakali József, 242
 Szalai Béla, 147, 242
 Szatmári István, 242
 Székely Jánosné, 118
 Szekeres István, 46
 Szemere Vera, 85
 Szerényi Sándor, 318, 319, 320, 371,
 373
 Szilágyi Péter, 312, 314
 Szirom Károly, 147, 157
 Szitority Máté, 250
 Sznyida György, 110, 125
 Szokolovity, Mile, 250
 Szokolszky István, 85
 Szőke (iskolaigazgató), 46
 Szüllő Ferenc, 259, 261

T

Tajler Valéria, 42
 Tamás István, 171, 173, 242, 244
 Tátrai Lajos, 46
 Teleki Géza, 145
 Témun Mária, 36
 Thirring Lajos, 222
 Tito, Joszíp Broz, 44, 51
 Tóth István, 171
 Tölgyesi László, 173
 Tuka József, 326
 Turczu Máriusz, 110, 125

V

Vadász Ferencné, 85
 Vadkerti, 181
 Varga Károly (Vargha, Karl), 339, 346
 Varga (JB titkár), 44
 Vargits (tanácselnök), 44, 51
 Várkonyi Imre, 461
 Vég Béla, 147
 Vendégh Sándor, 300, 304, 309, 314
 Voksán József, 202
 Vujity Miksa, 250

W

Weber (tanárnő), 262
 Wild Frigyes, 242, 298, 300, 330, 331

Z

Zelinka Tibor, 76, 81
 Zupek József, 46

HELYNÉVMUTATÓ

A

Almáskamarás, 462, 463
Alsókanda → Mohács
Alsópetény, 182, 424, 428, 430, 432,
433, 434, 435, 436
Alsóregmec, 442
Alsószentmárton, 35, 36, 38, 39, 159,
161
Alsószőlők, 178, 263
Anglia, 457
Apátistvánfalva, 176, 262
Apátvarasd, 149
Arad megye, 526, 528
Asszonyvár → Örtilos
Ausztria, 174, 231, 457

Á

Áta, 37, 39, 158, 159, 295

B

Babarc, 298
Babócsa, 166
Baj, 135
Baja, 131, 270, 271, 294, 310, 311,
355, 385, 390, 472, 477, 488
Bajai háromszög, 311
Bajai járás, 197
Bakonyoszlop, 260
Balassagyarmat, 181, 476
Balassagyarmati járás, 178, 431, 507,
519
Balatonkenese, 266
Balinka, 94
Baranya megye, 27, 28, 29, 34, 55, 56,
57, 58, 59, 65, 66, 70, 92, 130, 131,
139, 140, 158, 159, 207, 208, 214,
219, 220, 221, 223, 226, 242, 292,
295, 311, 351, 485, 502
Barcs, 166, 454
Barcsi járás, 165, 169, 451, 455, 459
Battonya, 63, 71, 75, 109, 110, 111,
388, 462, 463, 465, 466
Bácsalmás, 75, 295
Bácsalmási járás, 197

Bácska, 247
Bács-Kiskun megye, 55, 62, 65, 66,
70, 86, 91, 92, 95, 124, 130, 131,
139, 140, 144, 207, 212, 214, 215,
219, 220, 221, 246, 267, 273, 280,
291, 292, 295, 305, 357, 386, 388,
393, 402, 488, 503, 505, 506, 518,
519
Bánd, 260
Bánk, 182, 183, 421, 424, 427, 428,
430, 432, 433, 434, 435, 436, 437
Bánkút → Nagyvisnyó
Bárdibükk → Bárdudvarnok
Bárdudvarnok, 450
Bátaszék, 257
Bedő, 198, 255, 388
Belezná, 44
Belgrád, 134
Beloianisz, 266
Belvárdgyula, 34, 39
Bemend, 161
Berkenye, 182, 183, 421, 429, 430,
433, 434, 435, 436
Berzence, 165, 166, 167
Bezenye, 40
Bécs, 41, 54, 68
Békés megye, 27, 28, 66, 75, 109, 110,
114, 122, 139, 207, 211, 212, 214,
216, 217, 219, 220, 221, 233, 240,
292, 295, 302, 312, 313, 351, 401,
418, 461, 486, 491, 505, 506, 519,
523
Békéscsaba, 27, 28, 109, 110, 112,
114, 117, 118, 123, 212, 213, 274,
276, 294, 385, 388, 461, 462, 463,
464, 466, 468, 469, 524
Békéstarhos → Tarhos
Bélavár, 166
Bér, 182, 427, 428, 430, 432, 433, 434,
435, 436
Birján, 35, 39
Bisse, 159
Bokor, 427, 428, 430, 432, 433, 434,
435, 436
Bolhó, 165, 166, 450
Bonnya, 165, 449, 458, 459
Bonyhád, 298

Borsod-Abaúj-Zemplén megye, 27, 86,
95, 124, 139, 144, 205, 211, 212,
218, 220, 221, 273, 275, 280, 291,
292, 313, 438, 489, 503, 506, 509,
518, 519, 522
Bóly, 161, 298
Böszénfa, 450
Brennbergbánya → Sopron
Budajenő, 107
Budakalász, 107
Budapest, 28, 42, 45, 50, 62, 64, 75,
126, 130, 131, 139, 144, 146, 147,
207, 208, 212, 214, 216, 219, 220,
221, 249, 266, 271, 272, 274, 275,
276, 281, 291, 292, 294, 311, 320,
335, 342, 351, 356, 372, 378, 385,
387, 388, 390, 398, 402, 473, 475,
477, 501, 534,
Bukovina, 406
Bükkszentkereszt, 53, 438, 439, 440,
442
Bükkszentlászló, 438, 442

C

Ceglédbercel, 107
Cigánytelep → Órtilos
Crkvenica, 387

CS

Csabacsüd, 466
Csávoly, 198
Csehszlovákia, 31, 52, 171, 200, 211,
227, 277, 281, 301, 377, 387, 398,
415, 419, 423, 477, 479, 495, 498,
526,
Csolnok, 94
Csongrád megye, 69, 86, 90, 91, 95,
144, 205, 207, 212, 216, 219, 220,
221, 267, 273, 291, 292, 295, 305,
364, 388, 488, 503, 505, 506, 519,
533
Csurgói járás, 459

D

Debrecen, 254, 256, 291, 292, 356,
385, 477
Deszk, 295, 388, 505

Derecskei járás, 504
Devecseri járás, 259, 260
Diósberény, 256
Dorog, 101
Dráva mente, 311
Drávakeresztúr, 38
Drávasztára, 35, 36, 38, 39, 62, 161,
194, 248, 268
Dunaegyháza, 505
Dusnok, 268

E

Ecseny, 449, 457, 458, 459
Egyházasdengeleg, 182, 428, 430, 432,
433, 434, 435
Elek, 388, 462, 463, 464, 465, 466
Ellend, 295
Endrefalva, 183
Ercsi, 263, 264
Erdőkürt, 428, 430, 432, 433, 434,
435, 436
Erdősmárok, 34, 39
Erdősmecke, 149
Élesd → Mohács

F

Fejér megye, 65, 66, 86, 95, 144, 207,
219, 220, 221, 263, 291, 292, 489,
503, 504, 505, 506, 507, 509, 519,
522
Felsőcsatár, 174, 176, 261
Felsőkanda → Mohács
Felsőpetény, 428, 430, 432, 433, 434,
435, 436
Felsőszentiván, 72
Felsőszentmárton, 36, 38, 39, 51, 62,
161, 188
Felsőszölnök, 176, 262
Fertőhomok, 40
Filkeháza, 438, 442
Fityeház, 47, 264, 265
Fonyódi járás, 461
Forró, 442
Földvárhegy → Órtilos
Füzér, 438, 442

G

Gadács, 449, 458, 459
Galgaguta, 181, 183, 427, 429, 430,
432, 433, 434, 435, 436
Galga-patak, 106
Gara, 388
Gánt, 264

GY

Gyoma, 112
Gyöngyösi járás, 485
Gyöng, 256, 257, 298
Gyököny, 470
Győr, 171
Győr-Sopron megye, 40, 66, 86, 95,
130, 131, 144, 171, 207, 214, 219,
220, 221, 267, 291, 292, 298, 305,
311, 393, 503, 505, 506, 507, 509,
519, 522
Gyula, 27, 51, 55, 57, 110, 111, 112,
113, 116, 117, 118, 119, 121, 217,
272, 273, 294, 314, 335, 362, 388,
390, 463, 464, 466, 527
Gyulai járás, 110

H

Hajdú-Bihar megye, 86, 95, 144, 205,
216, 217, 218, 219, 220, 221, 254,
291, 292, 311, 312, 313, 388, 393,
486, 488, 503, 504, 505, 506, 509,
518, 519, 522
Hajós, 101, 505
Harta, 505
Háromfa, 450
Háromhuta, 438, 442
Hegyalja, 438
Hegyköz, 438
Hercegekút, 438, 442
Hercegszántó, 50, 388
Herend, 260
Heresznye, 165, 166
Hetvenhely, 295
Heves megye, 86, 95, 144, 205, 219,
220, 221, 273, 291, 292, 422, 485,
503, 505, 506
Hidegség, 40
Himesháza, 188, 190
Hollóháza, 438, 440, 442

Homok → Fertőhomok
Horvátkimle, 40, 41
Horvátlövő, 176, 261
Horvátország, 419, 528, 536
Horvátzsidány, 176
Hőgyész, 257
Hunya, 109, 111, 121

I

Isztimér, 264

J

Jugoszlávia, 34, 94, 168, 231, 235,
242, 250, 268, 279, 281, 305, 311,
320, 377, 387, 415, 451, 477, 479,
495, 497, 526

K

Kakasd, 488
Kalocsai járás, 101
Kaposfő, 449, 459
Kaposhomok, 450
Kaposzsekcső, 295
Kaposvár, 165, 449, 454, 461
Kaposvári járás, 459
Katymár, 63, 198, 388
Kán, 295
Károlyfalva, 438
Kásád, 35, 37, 38, 39
Kátoly, 38, 39, 59, 160, 188, 192, 194,
198
Kercseliget, 94, 449, 458, 459
Keszeg, 429, 430, 432, 433, 434, 435,
436
Kéked, 442
Kétdodony, 429, 430, 432, 433, 434,
435, 436
Kétegyháza, 109, 110, 111, 118, 123,
295, 313, 388, 462, 463, 464, 466,
470
Kétsoprony, 466
Kétvölgy, 176, 262
Kishuta, 438, 442
Kislőd, 260
Kismányok, 256
Kis-Narda → Narda
Kisújbánya, 150

Kiszsídány, 176
Kína, 360
Komárom megye, 55, 65, 66, 86, 95,
135, 144, 205, 207, 208, 210, 211,
212, 213, 219, 220, 221, 273, 275,
291, 292, 364, 488, 503, 504, 505,
506, 513, 518, 519, 533
Komló, 45, 57
Komlóska, 438, 442
Kondoros, 462, 466
Kópháza, 40, 507
Kökény, 38, 39, 158, 160
Körmendi járás, 364, 491, 519
Körösszakál, 254, 255
Körösszegapáti, 254, 255, 388
Középhuta → Háromhuta
Kőszeg, 262, 294, 390
Kőszegfalva, → Kőszeg

L

Lad, 449, 459
Lakócsa, 166, 165, 167, 168, 169, 449,
450, 452, 453, 455, 459
Lánycsók, 58
Legénd, 424, 429, 430, 432, 433, 434,
435, 436, 470
Lengyel Népköztársaság, 366
Letenye, 44
Lippó, 39, 158, 190
Liptód, 150
Lothárd, 35, 39
Lókút, 260
Lórév, 107, 308, 388
Lucfalva, 178, 179, 423, 427, 429,
430, 432, 433, 434, 435, 436

M

Magyarbóly, 34, 37, 39, 50
Magyarcsanád, 388, 505
Magyarkimle, 41
Magyarsarlós, 35, 39
Majs, 256
Maráza, 35, 39
Marcali járás, 461
Maros mente, 311
Mágocs, 161, 298
Mátraszentimre, 505
Mecseknádasd, 151, 160
Medgyesegyháza, 462

Mezőberény, 465, 466
Mezőmogyer, 462, 466
Méhkerék, 109, 110, 111, 113, 118,
123, 125, 217, 342, 388, 462, 463,
466, 505
Mike, 449, 458, 459
Miklósi, 165, 168, 169, 449, 458, 459
Mikóháza, 442
Miskolc, 291, 292, 438
Miskolci járás, 441
Mohács, 35, 36, 37, 38, 39, 59, 62, 75,
190, 225, 295, 298, 310, 311, 470,
472, 505, 524
Mohácsi járás, 190, 308, 505
Molnári, 44, 46
Monyoród, 34, 37, 39
Mosonmagyaróvár, 298
Mosonmagyaróvári járás, 40
Mór, 264
Mura mente, 43, 523
Murakeresztúr, 46, 264

N

Nagyatádi járás, 459
Nagybánhegyes, 274, 388, 466
Nagybörzsöny, 107
Nagyhuta, 438, 442
Nagykanizsa, 47
Nagykozár, 35, 38, 39
Nagyléta, 255
Nagymányok, 256
Nagynarda → Narda
Nagypall, 225
Nagytarcsa, 78
Nagyvázsony, 260
Nagyvisnyó, 113
Narda, 176, 178, 261
Nágocs, 165, 168, 449, 459
Nemesnádudvar, 149, 505
Német Demokratikus Köztársaság, 53,
98, 99, 137, 147, 150, 156, 177,
191, 231, 270, 271, 277, 278, 281,
299, 377, 387, 401, 402, 403, 407,
418, 457, 477, 478, 479, 495, 501,
525, 526, 527, 528, 529
Német Szövetségi Köztársaság, 136,
283, 299, 370, 382, 406, 415, 417,
425, 457, 462, 501, 528, 529
Németi, 35, 38, 39, 198, 295
Németkér, 256

Nézsza, 421, 422, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436
Nógrád, 181, 423, 424, 427, 429, 430, 432, 433, 434
Nógrád megye, 27, 78, 86, 91, 95, 139, 144, 178, 186, 211, 218, 219, 220, 221, 273, 275, 280, 291, 292, 364, 393, 400, 402, 420, 422, 423, 489, 490, 491, 503, 504, 506, 507, 519
Nógrádsáp, 182, 421, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436
Nötincs, 182, 424, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436

O

Olasz, 35, 39
Olaszország, 526
Orfalu, 262
Oroszország, 96, 246
Osztrák–Magyar Monarchia, 96, 246

Ó

Ófalu, 151, 154
Óhuta → Háromhuta
Ólmod, 176, 178, 261
Ózd, 364

Ö

Örménykút, → Hunya

Ő

Őrtilos, 165, 166, 168, 169, 449, 455, 456, 459
Ősagárd, 179, 182, 421, 422, 423, 427, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436

P

Patvarc, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436
Pásztói járás, 178, 431
Peresznye, 176, 178, 261
Pest megye, 55, 62, 65, 66, 86, 91, 95, 107, 124, 139, 140, 144, 183, 207, 211, 212, 213, 214, 219, 220, 221, 273, 275, 280, 291, 292, 302, 308,

357, 388, 393, 485, 487, 488, 503, 506
Petrivente, 44, 46
Pécs, 34, 38, 39, 40, 158, 161, 162, 164, 186, 194, 258, 271, 272, 279, 291, 292, 294, 310, 311, 335, 362, 376, 388, 390, 454, 497, 502, 507
Pécsi járás, 406, 410
Pécsudvard, 35, 37, 38, 39, 158, 160
Pécsváradi járás, 190
Pilis, 108
Pilisvörösvár, 107, 108
Pitvaros, 505
Pogány, 35, 37, 38, 39, 158
Pomáz, 28, 62, 70, 71, 72, 107, 267
Pornóapáti, 176, 178, 262
Potony, 165, 169, 449, 450, 453, 455, 459
Pócsa, 187
Prága, 171
Pula, 260
Pusztatollaka, 112, 388, 462, 463, 464
Pusztavám, 263
Püspökhatvan, 105, 107
Püspöklak, 147, 157

R

Rába mente, 311
Rábafüzes, 176, 262
Rábatótfalu, 176, 262
Rátka, 438, 440, 442
Répáshuta, 438, 440, 442
Rétsági járás, 178, 181, 420, 427, 431
Révfa, 39
Románia, 31, 52, 227, 229, 237, 281, 403, 415, 477, 479, 495, 499, 522
Rönök, 176, 262
Rudabányácska, 438, 442

S

Salgótarján, 178, 185, 420
Salgótarjáni járás, 178, 431
Sarkadkeresztúr, 466
Sámsonháza, 178, 179, 181, 421, 423, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436
Sári, 107
Sáros → Mohács
Sátoraljaújhely, 27, 197, 274, 276, 335, 388, 440, 442

Sátoraljaújhelyi járás, 441
Semjénháza, 44, 46
Siklósi járás, 187, 488
Siófok, 461
Siófoki járás, 459
Somberek, 188
Somogy megye, 27, 65, 72, 86, 95,
144, 160, 165, 207, 214, 218, 219,
220, 221, 267, 291, 292, 305, 311,
449, 455, 459, 460, 503, 506, 519
Somogydöröcske, 449, 459
Somogyszil, 458
Sopron, 45, 131, 136, 144, 172, 362,
475, 523
Soproni járás, 40
Sóskút, 107

SZ

Szabadkígyós, 281
Szabolcs-Szatmár megye, 86, 95, 144,
205, 218, 219, 220, 221, 273, 291,
292, 503, 506, 509, 519, 522
Szakadát, 256
Szakonyfalu, 176, 262
Szalánta, 35, 38, 39
Szarvas, 28, 109, 111, 112, 113, 114,
116, 117, 118, 122, 123, 197, 212,
274, 281, 335, 388, 462, 463, 465,
466, 467, 475
Szászhalmabatta, 107, 109
Szederkény, 59
Szeged, 266, 272, 274, 291, 292, 362,
377, 477, 514
Szeghalom, 112
Szekszárd, 131, 256
Szemely, 35, 38
Szendehely, 182, 421, 422, 423, 425,
429, 431, 433, 434, 435, 436
Szentborbás, 165, 166, 169, 449, 450,
451, 452, 453, 455, 459
Szentendre, 107
Szentgotthárdi járás, 174, 176, 249
Szentmihályhegy → Örtilos
Szentpéterfa, 174, 176, 177, 261
Székesfehérvár, 263, 298
Széphalom, 442
Szigetcsép, 107
Szigetszentmárton, 107
Szigetvár, 454

Szolnok megye, 95, 144, 205, 218,
219, 220, 221, 233, 240, 287, 291,
292, 357, 416, 485, 515
Szombathely, 174, 261, 362, 477
Szombathelyi járás, 174, 176, 491
Szorosad, 165, 450
Szovjetunió, 52, 229, 237, 281, 282,
392
Szóked, 34, 39, 158, 159
Sztálinváros (ma Dunaújváros), 45,
250
Szulok, 165, 166, 167, 449, 457, 458
Szügy, 429, 431, 432, 433, 434, 435,
436

T

Tabi járás, 165, 166, 167
Tarany, 450
Tarhos, 112
Tarján, 136
Tata, 524
Telekgerendás, 466
Terény, 182, 429, 431, 432, 433, 434,
435, 436
Tiszasziget, 505
Tolna megye, 65, 66, 86, 95, 130, 131,
140, 144, 207, 208, 219, 220, 221,
291, 292, 305, 470, 488, 489, 503,
506
Tótkomlós, 27, 109, 110, 111, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 123, 198,
212, 274, 388, 462, 464, 465, 466,
505
Tótszentmárton, 43, 44, 264
Tótszerdahely, 45
Tótújfalu, 165, 168, 169, 449, 450,
451, 452, 453, 455, 459
Töttös, 151
Tunisz, 526

U

Und, 40, 41, 54

Ú

Újbarok, 264
Újszentiván, 295
Úrkút, 260

V

Vajdaság, 497
Vanyarc, 181, 182, 183, 184, 185, 422,
427, 429, 431, 432, 433, 434, 435,
436
Vas megye, 61, 62, 65, 66, 92, 130,
174, 207, 214, 215, 219, 220, 221,
246, 261, 292, 305, 357, 364, 399,
400, 406, 486, 487, 491, 503, 504,
506, 507, 518, 519
Vaskeresztes, 174, 176, 262
Vaskút, 295
Vágáshuta, 438, 440, 442
Városlőd, 260
Vecsés, 107
Vekerd, 254
Versend, 35, 36, 38, 39, 225
Veszprém, 259
Veszprém megye, 55, 65, 66, 86, 95,
144, 207, 208, 210, 219, 220, 221,
259, 291, 292, 393, 399, 406, 486,

488, 489, 503, 504, 506, 509, 519,
522

Veszprémi járás, 260
Véménd, 188
Vértessacs, 94
Villányi járás, 189
Villánykövesd, 187
Vizvár, 165, 166, 450

Z

Zala megye, 43, 45, 47, 61, 62, 72, 86,
92, 95, 144, 167, 205, 214, 219,
220, 221, 264, 267, 291, 292, 305,
311, 393, 402, 407, 415, 486, 503,
505, 506, 507, 518, 519, 533
Zalaegerszeg, 264
Zaláta, 188
Zirci járás, 260

ZS

Zics, 450

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Agit. Prop. Oszt.	agitációs és propaganda osztály
ált.	általános
átd.	átdolgozott
BM	Belügyminisztérium
Borsod-A.-Z.	Borsod-Abaúj-Zemplén
böv.	bővített
c.	című
db.	darab
délszl.	délszláv
dem.	demokratikus
DISZ	Demokratikus Ifjúsági Szövetség
DIVSZ	Demokratikus Ifjúsági Világszervezet
dr.	doktor
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
f.	folyó
ford.	fordította
főisk.	Főiskola
Ft	forint
gazd.	gazdasági
gimn.	gimnázium
gyak.	gyakorló
HKP	Horvát Kommunista Párt
HNF	Hazafias Népfront
ill.	illetve
isk.	iskola
JB	Járási Bizottság
JKP	Jugoszláv Kommunista Párt
kat.	katolikus
KB	Központi Bizottság
kb.	körülbelül
ker.	kerület, kerületi
kiad.	kiadás
KISZ	Kommunista Ifjúsági Szövetség
KM	Közoktatásügyi Minisztérium
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
koll.	kollégium
köv.	következő
KP	Kommunista Párt
KSH,	
Közp. Stat. Hiv.	Központi Statisztikai Hivatal
KV	Központi Vezetőség
m.	magyar
MESZHART	Magyar–Szovjet Hajózási Részvénytársaság
MB	Megyei Bizottság
MDDSZ	Magyar Délszlávok Demokratikus Szövetsége
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
ME. sz. rendelet	miniszterelnöki rendelet
MKP	Magyar Kommunista Párt

MNB	Magyar Nemzeti Bank
MNDSZ	Magyar Nők Demokratikus Szövetsége
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZT	Magyar–Szovjet Társaság
MT	Minisztertanács
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTH	Munkaerőtartalékok Hivatala
MTI	Magyar Távirati Iroda
Műv. Min.	Művelődési Minisztérium
Műv. Oszt.	Művelődési Osztály
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
nemz.	nemzetiség, nemzetiségi
NM	Népművelési Minisztérium
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeitpartei, Nemzeti Szocialista Német Munkáspárt
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
NV	Nemzeti Vállalat
nyelvokt.	nyelvoktatás
o., oszt.	osztály, osztályos
okt.	oktatási, oktató
okt. osztály	oktatási osztály
OM	Oktatási Minisztérium
OPI	Országos Pedagógiai Intézet
OT	Országos Tanács
OT	Országos Tervhivatal
OTP	Országos Takarékpénztár
PB	Politikai Bizottság
ped.	pedagógiai, pedagógus
Ped. Főisk.	Pedagógiai Főiskola
pl.	például
pld.	példány
PMO	Propaganda és Művelődési Osztály
pol.	politikai, politikailag
prop.	propaganda
PTO	Párt és Tömegszervezetek Osztálya
PVB	Párt Végrehajtó Bizottsága
s. k.	saját kezével
SS	Schutz-Staffel, védőcsapat (náci biztonsági alakulat) és a többi
stb.	és a többi
Szabolcs-Sz.	Szabolcs-Szatmár
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
szerk.	szerkesztette
SZFTE	Szabad Föld Téli Esték
SZFV	Szabad Föld Vasárnap
szig. biz.	szigorúan bizalmas
SZOT	Szakszervezetek Országos Tanácsa
szöv.	szövetség
tan. felügyelő	tanulmányi felügyelő
tanny.	tannyelvű
tsz	termelőszövetkezet

tszcs	termelőszövetkezeti csoport
tvr.	törvényerejű rendelet
ui.	ugyanis
USA	United States of America, Amerikai Egyesült Államok
vb	végrehajtó bizottság
VKGM	Város és Községgazdálkodási Minisztérium

ÖSSZEFOGLALÓ

Valamennyi közép-európai országban, így Magyarországon is, a második világháborút követően – tekintve, hogy ekkor már évtizedek óta nyilvánvaló volt a Trianont követően kidolgozott kisebbségvédelmi rendszer kudarca – feladatként jelentkezett a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezése, elvi alapokon való újragondolása. Magyarországnak e probléma hosszú távú megoldásához – a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek és a területén élő nemzeti kisebbségek miatt is – elemi érdeke fűződött (volna). A Magyarországon élő nemzeti kisebbségek jogainak törvényi szabályozására azonban egészen az 1993. évi LXXVII. számú törvény megalkotásáig nem került sor. A háborút követő évtizedekben megfogalmazott politikai programokról, párthatározatokról és állásfoglalásokról, az anyanyelvhasználatot, a nemzetiiségi oktatást szabályozó rendelkezésekről elmondható, hogy azok nem a súlyuknak megfelelően kezelték e problémát, sokszor az általános megállapítások szintjén mozogtak, nem vették figyelembe az érintettek tényleges kéréseit, követeléseit, érdekeit. Az egységes jogi szabályozás pedig a gyakorlatban kis hatékonysággal és diszkriminatív módon valósult meg.

Magyarországon a politikai hatalom az 1940-es évek végétől az 1970-es évek elejéig az ún. automatizmusban látta a nemzetiségi kérdés megoldását. Eszerint: nincsen külön nemzetiségi kérdés, pontosabban az az osztályellentétek megszűntével, az egyes nemzetiségeknek a többségi nemzet tagjaival azonos jogok biztosítása révén automatikusan megszűnik.

A jelen kötetben közreadott dokumentumok több szempontból is e korszak nemzetiségpolitikájának tükröi, bemutatják az itt élő nemzetiségek helyzetét, valamint az országban uralkodó közállapotokat. A központi állami és pártszervek iratainak föltárásakor, illetve a forrásválogatás szempontjainak kialakításakor a szerző arra törekedett, hogy a dokumentumok a lehető legteljesebben mutassák be egyrészt az állami és pártszervek álláspontját a kérdés kapcsán, másrészt az érintett nemzetiségek és szövetségeik tevékenységét, mozgásterét, és tükrözzék a nemzetiségi intézmények számának, körülményeinek, munkájának változásait, az irányító szakapparátus elgondolásait. A föltárt források lehetőséget adtak arra is, hogy a nemzeti közösségek tagjaival napi kapcsolatban lévő, a hivatali hierarchia alsóbb szintjeit jelentő megyei és járási tanácsok álláspontját, tevékenységét is bemutassa.

A válogatás időhatárát 1950 és 1973 között húzta meg a szerző. Egyrészt azért, mert e korszak kezdetére kiépült és megszilárdult Magyarországon az egypártrendszer, annak minden intézményes hátterével, nemzetiségi szempontból pedig lezárultak a második világháborút követő telepítési akciók és migrációs folyamatok, s ekkorra nagyrészt megvalósult a hazai nemzeti kisebbségek jogegyenlősége is. Másrészt a '70-es évek első fele a tekintetben jelentett cezúrát, hogy az addig hangoztatott automatizmus elvét – elsősorban a szomszédos országokban élő magyarság helyzetének romlása miatt kibontakozó társadalmi nyomás hatására – fölváltotta a nemzetiségek híd szerepének hangoztatása, és egy erre épülő stratégia kialakítása.

Bár ez a több mint két évtized a hazai nemzetiségpolitika ideológiai indoklása – az automatizmus elvének hangoztatása és alkalmazása – szempontjából tekinthető egy korszaknak, természetesen ezen belül a folyamat – ahogyan azt a dokumentumok is jól tükrözik – nem egységes. Mint ahogyan a korszakon belül is számos stratégiai és taktikai változtatásra került sort, s ahogyan a '60-as évek második felétől a társadalmi, politikai élet más területein is éreztette hatását az általános ideológiai enyhülés, úgy e kérdés kapcsán is tapasztalhatók az engedékenység jelei.

RESÜMEE

Nach dem zweiten Weltkrieg – mit Rücksicht darauf, dass der Misserfolg des nach dem Friedensvertrag von Trianon ausgearbeiteten Minderheitenschutzsystems damals schon seit Jahrzehnten offenbar wurde – trat die Regelung, bzw. das auf grundsätzlichem Boden liegende Neudenken der Lage der nationalen Minderheiten in allen mitteleuropäischen Ländern – also auch in Ungarn – als eine Aufgabe auf. Für Ungarn hat (hätte) sich an die langfristige Lösung dieses Problems – sowohl wegen der in den Nachbarländern lebenden ungarischen Minderheiten als auch wegen der auf seinem Gebiet lebenden nationalen Minderheiten – elementare Interesse geknüpft. Zur gesetzlichen Regelung der Rechte der in Ungarn lebenden nationalen Minderheiten kam es aber bis zur Erschaffung des Gesetzes Nr. LXXVII (1993) nicht. Über die in den Jahrzehnten nach dem Weltkrieg verfassten politischen Programme, Parteibeschlüsse und Stellungnahmen, über die den Gebrauch der Muttersprache und den Nationalitätenunterricht regelnden Anordnungen ist es zu sagen, dass sie diese Probleme nicht ihren Gewicht entsprechend behandelten, oft allgemeine Feststellungen betonten, die wirklichen Bitten, Forderungen und Interessen der Betroffenen nicht berücksichtigten. Die einheitliche gesetzliche Regelung verwirklichte sich dabei in der Praxis nur mit kleiner Effektivität und auf diskriminative Weise.

Seit dem Ende der 40er Jahre bis zum Anfang der 70er Jahre sah die politische Macht in Ungarn die Lösung der Nationalitätenfrage im sogenannten „Automatismus“. Nach diesem Prinzip gibt es keine abgesonderte Nationalitätenfrage, näher: sie wird nach dem Aufhören der Klassengegensätze, durch die Sicherung der mit den Mitgliedern der Mehrheitsnation gleichen Rechtsstelle für die einzelnen Nationalitäten automatisch eingestellt.

Die in diesem Band veröffentlichten Dokumente halten in mehrerer Hinsicht der Nationalitätenpolitik dieser Epoche den Spiegel vor, sie führen die Lage der hier lebenden Nationalitäten, und die im Land herrschenden öffentlichen Zustände vor. Bei der Aufdeckung der Schriften von zentralen Staats- und Parteiorganen, bzw. bei der Gesichtspunktausformung der Wahl unter den Quellen strebte die Autorin dahin, damit die Dokumente einerseits den Standpunkt der Staats- und Parteiorganen in dieser Frage, andererseits die Tätigkeit und den Spielraum der betroffenen Nationalitäten und ihrer Verbündeten möglich am vollständigsten darstellen, die Änderung der Zahl, der Umstände und der Arbeit der Nationalitäteninstitutionen und die Vorstellungen des leitenden Fachapparats spiegeln. Die aufgedeckten Quellen gaben die Möglichkeit auch dazu, dass die Autorin auch den Standpunkt und die Tätigkeit der mit den Mitgliedern der nationalen Gemeinschaften in alltäglicher Verbindung stehenden, die niedrigeren Stufen der Amtshierarchie bedeutenden Bezirks- und Komitatsräte vorführen.

Die Autorin zog die Zeitgrenze der Wahl zwischen 1950 und 1973. Einerseits darum, weil das Einparteiensystem mit seinem ganzen institutionellen Hintergrund am Anfang dieser Epoche schon ausgebaut und befestigt wurde, und – von Gesichtspunkt der Nationalitäten aus – sich die Ansiedlungs- und Migrationsprozesse nach dem zweiten Weltkrieg schlossen, und die Rechtsgleichheit der nationalen Minderheiten in Ungarn bis dahin größtenteils verwirklicht wurde. Andererseits darum, weil die erste Hälfte der '70er Jahre dadurch eine Zäsur bedeutete, dass das bis dahin betonte Prinzip des Automatismus – in erster Linie unter dem Druck wegen der Verschlechterung der Lage des in den Nachbarländern lebenden Ungarntums – durch die Hervorhebung der „Brückenrolle“ der Nationalitäten, und durch die Ausformung der darauf aufgebauten Strategie abgelöst wurde.

Obwohl diese mehr als zwei Jahrzehnte vom Gesichtspunkt der Begründung der ungarischen Nationalitätenpolitik – die Betonung und Verwendung des Prinzips des Automatismus – aus als eine Epoche betrachtet werden kann, aber der Vorgang ist natürlich – wie es auch durch die Dokumente gut präsentiert wird – nicht einheitlich. Wie es auch innerhalb der Epoche zu zahlreichen strategischen und taktischen Änderungen kam, und wie die allgemeine ideologische Milderung ihre Wirkung seit der zweiten Hälfte der '60er Jahre auf anderen Gebieten des gesellschaftlichen und politischen Lebens ausübte, so sind die Zeichen der Nachgiebigkeit auch bei dieser Frage zu erfahren.

TARTALOM

Bevezető	5
1. Budapest, 1950. március 21. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium Nemzetiségi Oktatási Ügyosztályának jelentése a nemzetiségi oktatás eredményeiről és a további feladatokról	23
2. Pécs, 1952. május 19. Neducsics Dragutin szakfelügyelő tervezete a Baranya megyei délszláv iskolák fejlesztéséről	34
3. Budapest, 1952. május 22. Pandurovity Boriszláv tanulmányi felügyelő jelentése a Győr- Sopron megyei délszláv községekben végzett munkájáról	40
4. Budapest, 1952. július 4. Pandurovity Boriszláv tanulmányi felügyelő jelentése a Zala me- gyei délszláv községekben végzett munkájáról	43
5. Budapest, 1952. november 5. Kovács Péter, a Közoktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osz- tálya osztályvezetőjének jelentése a nemzetiségi oktatás helyzeté- ről és problémáiról	48
6. Budapest, 1953. január 10. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztályának javaslata német nyelvű havilap indítására	55
7. Budapest, 1953. június 23. Feljegyzés a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya részére a német ajkú lakosság között Baranya megyében folytatott politikai munkáról	57
8. Budapest, 1953. szeptember 15. Néczin Zorka délszláv nemzetiségi előadó és Matécz János, a Ma- gyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtítkárnak je- lentése a Magyarországon élő délszlávok gazdasági és kulturális helyzetéről	61
9. Budapest, 1954. május 7. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya, valamint a Népművelési Minisztérium ja- vaslata a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének m megszervezésére és német nyelvű lap kiadására	65
10. Budapest, 1954. augusztus 10. Kuti Gábornak, a Népművelési Minisztérium revizorának össze- foglaló jelentése a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szö- vetségénél végzett általános vizsgálatról	69

11. Budapest, 1954. augusztus 24.	
Zelinka Tibornak, a Népművelési Minisztérium revizorának összefoglaló jelentése a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségénél végzett általános vizsgálatról.....	76
12. Budapest, 1954. október 21.	
Kálmán György feljegyzése a nemzetiségi oktatás helyzetéről	82
13. Budapest, 1954. november 15.	
Az MDP Tudományos és Kulturális Osztályának előterjesztése a magyarországi nemzetiségi oktatás és népművelés helyzetéről	85
14. Budapest, 1954. november 20.	
Az MDP Tudományos és Kulturális Osztályának tájékoztatója a német nyelvű oktatás kialakításáról	96
15. Budapest, 1954. december 1.	
D. Gy. feljegyzése a magyarországi németek lakóházproblémájáról.....	100
16. Budapest, 1955. március 22.	
Lakatos Imre, Pest Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága titkárának feljegyzése Püspökhatvan községről.....	105
17. Budapest[?], 1955. március [?]	
Lakatos Imrének, a Pest Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága titkárának feljegyzése több Pest megyei nemzetiségi faluban megtartott vizsgálatról	107
18. Budapest, 1955. május 26.	
Jelentés a békés megyei nemzetiségi intézményeknek az Oktatásügyi Minisztérium Általános Iskolai Főosztálya által szervezett ellenőrzéséről.....	109
19. Budapest, 1955. május 31.	
Az Oktatásügyi Minisztérium 859-17/1955. számú utasítása a nemzetiségi német oktatás fejlesztéséhez	125
20. Budapest, 1955. május 31.	
Az Oktatásügyi Minisztérium tájékoztatója a német nemzetiségi oktatás fejlesztéséhez	128
21. Budapest, 1955. június 10.	
Matécz Jánosnak, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége főtitkárának levele Rákosi Mátyáshoz	132
22. Budapest, 1955. július 18.	
Az MDP Központi Vezetőségének határozata a Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének létrehozására.....	135
23. Budapest, 1955. augusztus 10.	
Az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályának tájékoztató jelentése a nemzetiségi oktatás helyzetéről	137
24. Budapest, 1955. szeptember 30.	
Erdély-Grúz Tibor oktatási miniszter előterjesztése a MDP Titkárságának a német nemzetiségű tanulók oktatása továbbfejlesztéséről.....	145

25. Püspöklak, 1955. november 1.	
Szirom Károly szakfelügyelő feljegyzése a német nyelvi oktatás problémáiról.....	147
26. Pécs, 1955. november 1.	
Hajnal Ernő osztályvezető feljegyzése Baranya megye nemzetiségeinek kulturális helyzetéről	158
27. Pécs, 1955. november 2.	
Milla Ferenc délszláv szakfelügyelő jelentése az általános iskolai délszláv nemzetiségi tankönyvekről és tanmenetről	162
28. Kaposvár, 1955. november 5.	
Az MDP Somogy Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról	165
29. Győr, 1955. november 14.	
Az MDP Győr-Sopron Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról	171
30. Szombathely, 1955. november 15.	
Az MDP Vas Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról	174
31. Salgótarján, 1955. november 18.	
Az MDP Nógrád Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról	178
32. Pécs, 1955. november 18.	
Az MDP Baranya Megyei Végrehajtó Bizottságának feljegyzése a nemzetiségek között folyó politikai, oktatási és kulturális munkáról	186
33. Budapest, 1955. december	
Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának feljegyzése a magyarországi nemzetiségek oktatásáról.....	195
34. Budapest, 1955. december 6.	
A Központi Statisztikai Hivatal jelentése a nemzeti kisebbségek számáról és helyzetéről (részletek)	202
35. Budapest, 1956. január 26.	
Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának előterjesztés-tervezete a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról.....	222
36. Budapest, 1956. március 9.	
Az MDP Központi Vezetősége Tudományos és Kulturális Osztályának előterjesztése a magyarországi nemzeti kisebbségek közötti politikai, oktatási és kulturális munkáról	235
37. Budapest, 1956. május 4.	
Jegyzőkönyvi részlet az MDP Politikai Bizottságának üléséről	243

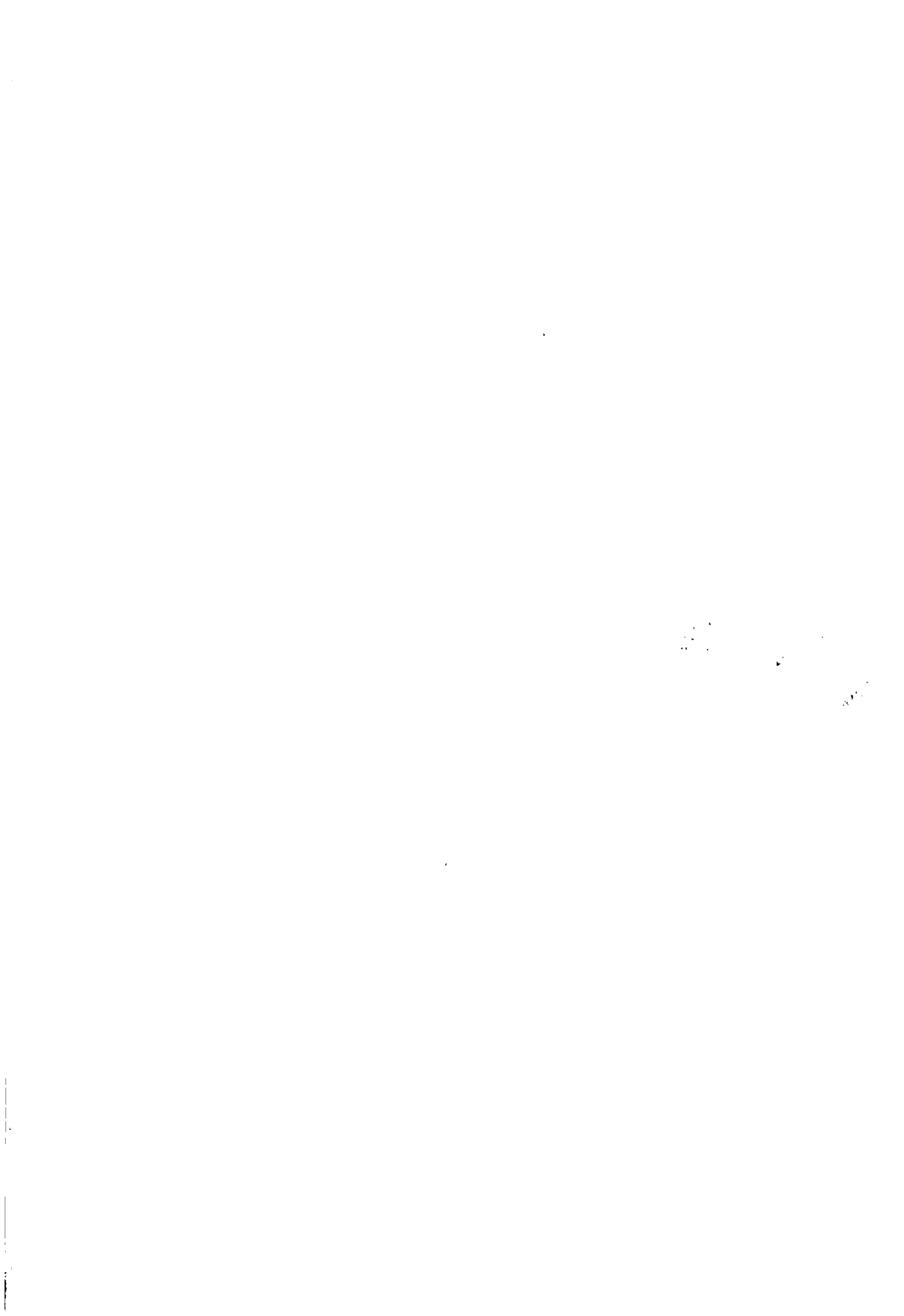
38. Budapest, 1956. augusztus 24.	
Feljegyzés a magyarországi délszlávok helyzetéről.....	245
39. Debrecen, 1957. július 1.	
Jelentés a Hajdú-Bihar megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	254
40. Szekszárd, 1957. július 3.	
Jelentés a Tolna megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	256
41. Pécs, 1957. július 19.	
Jelentés a pécsi nemzetiségi iskolák helyzetéről.....	258
42. Veszprém, 1957. július 27.	
Jelentés a Veszprém megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	259
43. Szombathely, 1957. július 27.	
Jelentés a Vas megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	261
44. Székesfehérvár, 1957. július 31.	
Jelentés a Fejér megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	263
45. Zalaegerszeg, 1957. július [?]	
Jelentés a Zala megyei nemzetiségi iskolák helyzetéről	264
46. Budapest, 1958. január 22.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának feljegyzése a nemzetiségi iskolahálózat megszervezéséről	265
47. Budapest, 1958. október 7.	
A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának határozata a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról	282
48. Budapest, 1959. december 15.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának összesítő kimutatása a nemzetiségi oktatási intézményekről	288
49. Budapest, 1960. január 7.	
Jelentés a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségének munkájáról.....	296
50. Budapest, 1960. január 16.	
Jelentés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének munkájáról.....	301
51. Budapest, 1960. február 12.	
Jelentés a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkájáról.....	304
52. Budapest, 1960. február 20.	
Jelentés a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének munkájáról	311
53. Budapest, 1960. június 14.	
Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya számára a nemzetiségi szövetségek munkaértekezleteiről.....	314
54. Budapest, 1961. január 13.	
Jelentés a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége 1960. évi munkájáról	320

55. Budapest, 1961. január 16.	
Jelentés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról.....	324
56. Budapest, 1961. január 17.	
Jelentés a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról	327
57. Budapest, 1961. január 18.	
Jelentés a Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetségének 1960. évi munkájáról.....	329
58. Budapest, 1962. január 30.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának jelentése a nemzetiségi intézmények helyzetéről és módszertani problémáiról	332
59. Budapest, 1962. március .	
Jelentés a nemzetiségi lapok munkájáról	337
60. Budapest, 1962. május 8.	
Szemponatok a nemzetiségi szövetségek 1962/63. évi politikai és kulturális munkatervének elkészítéséhez	346
61. Budapest, 1963. április 23.	
Feljegyzés az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztálya számára a nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkáról	353
62. Budapest, 1964. július 3.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának jelentése a nemzetiségek között végzendő politikai és kulturális munkáról.....	356
63. Budapest, 1964. december 10.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának tájékoztató jelentése a nemzetiségi szövetségek országos munkaértekezleteiről.....	369
64. Budapest, 1965. március 5.	
Molnár János levele Köpeczi Bélának, az MSZMP KB Kulturális Osztálya vezetőjének a nemzetiségi szövetségek irányítása tárgyában.....	373
65. Budapest, 1965. július 26.	
Az MSZMP KB Kulturális Osztálya Népművelési Alosztálya feljegyzése a nemzetiségpolitika aktuális feladatairól	375
66. Budapest, 1966. március 25.	
Az MSZMP KB Kulturális Osztályának javaslata az Agitációs és Propaganda Bizottság számára a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról az 1958. október 7-én hozott határozat módosítására.....	381
67. Budapest, 1967. január [?]	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának feljegyzése a nemzetiségi iskolák helyzetéről	384
68. Budapest, 1967. október 30.	
Ütemterv a nemzetiségi párthatározat módosítására	392

- 69. Budapest, 1968. [június] [?].**
Tájékoztató jelentés a nemzetiségek helyzetéről, az MSZMP Politikai Bizottsága 1958. évi határozatának végrehajtásáról 396
- 70. Budapest, 1968. szeptember 17.**
A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a magyarországi nemzetiségek helyzetéről..... 413
- 71. Salgótarján, 1968. november 20.**
Az MSZMP Nógrád Megyei Bizottságának jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről 420
- 72. Miskolc, 1968. [?] [?]**
Az MSZMP Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bizottságának jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről 438
- 73. Budapest, 1968. december 14.**
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának javaslata a nemzetiségi iskolahálózat pedagógusellátásának javítására..... 442
- 74. Budapest, 1969. január 2.**
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának előterjesztése a Nemzetiségi Osztály feladatáról, hatásköréről és ügykörü beosztásáról 445
- 75. Kaposvár, 1969. április 14.**
A Somogy Megyei Tanács VB jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről 449
- 76. Békéscsaba, 1969. május 9.**
A Békés Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának jelentése a megyében élő nemzetiségek helyzetéről..... 461
- 77. Budapest, 1969. május 12.**
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Osztályának jelentése a nemzetiségi szövetségek kongresszusáról..... 469
- 78. Budapest, 1970. január 10.**
Tájékoztató jelentés miniszterhelyettesi értekezlet számára a nemzetiségi oktatásügyben tett intézkedésekről..... 475
- 79. Budapest, 1970. február 10.**
A Nemzetiségi Osztály előterjesztése miniszterhelyettesi értekezlet számára a nemzetiségi alapidokumentáció felállításáról 481
- 80. Budapest, 1970. május 22.**
Összefoglaló jelentés a megyei párt és tanácsi vb-üléseken 1969-ben tárgyalt nemzetiségi előterjesztésekről..... 485
- 81. Budapest, 1971. május 18.**
A Hazafias Népfront Országos Tanácsa Titkárságának 10/2/71.V.18. sz. határozata a népfront és a nemzetiségi szövetségek kapcsolatáról és a népfront feladatairól nemzetiségi politikánk megvalósításában 492
- 82. Budapest, 1972. szeptember 28.**
A Külügyminisztérium feljegyzése a nemzetiségi vonatkozású felsőbb határozatokból származó külügyi feladatokról..... 494

83. Pécs, 1972. november 28.	
Bihari Ottó jelentése a nemzeti egyenjogúságról a gazdasági, kulturális és politikai életben	502
84. Budapest, 1972. december 1.	
Deme László jelentése a nemzetiségi politika oktatásügyi és nyelvhasználati vetületéről.....	507
85. Budapest, 1973. február 1.	
A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Tanácsadó Bizottságának előterjesztése a nemzetiségpolitikai határozatok megvalósításáról az 1972. június 12-i helyzetnek megfelelően	515
Névmutató.....	537
Helynévmutató	541
Rövidítések jegyzéke.....	548
Összefoglaló.....	551
Resümee.....	553

Nyomdai munkálatok:
Adria-Print Nyomdaipari Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.
6000 Kecskemét, Külső-Szegedi út 136.
Készült: 500 példányban

800 Ft